افغاني موسيقي

مؤلف

څیړنمل محمد دین ژواک

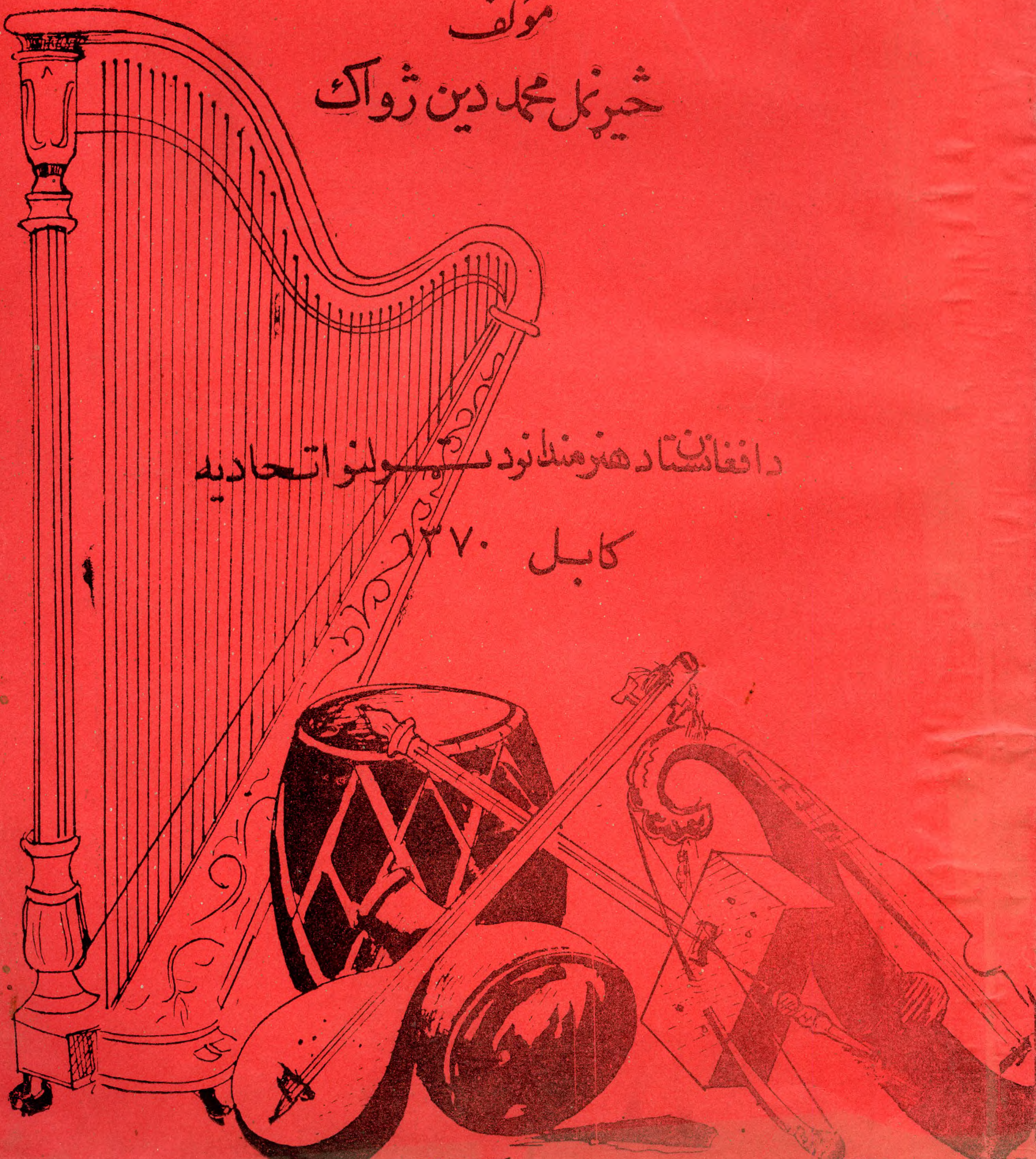

دافغانستان د هنرمندانو د ټولنو اتحادیه

کابل ۱۳۷۰

دگران هیواد افغانستان د خپلواکۍ د بیرته

اخیستنې د (۷۲) کال په مناسبت گرانو هیوادوالو ته

وړاندې کیږي .

افغانی موسیقي

PROPERTY OF ACKU
3001

لیکوال

خیړنمل محمد دین ژواک
دافغانستان دجمهوریت د لیکوالو
دانجمن غوړه فرهنګی کارمند

کابل - ۱۳۷۰

افغانی موسیقی
دافغانستا ن دهنر مندا نـــو دانجمنونو
داتحاد یی له خپرو نو څخه .
لیکوال : خیر نمل محمد دیـــن «ژواك»
دافغانستا ن دلیکوا لودانجمن غوره فرهنگی کارمند .
مهتمم : مصطفی « جهاد»
دنو تیشنونو لیکو نکی :
استاد محمود فرخ افندی
کاپی کوونکی : استاد فقیر محمـــدننگیالی
رسامان : یوسف کهزاد او یـارمحمدتره کی
دچا پ ځای :آریانا مطبعه
د چاپ کال : ۱۳۷۰ـ۱۹۹۱ع

تقریظ

«افغانی موسیقی» په نوم کتاب چې ما ته د لیکوال محترم استاد څیړنمل محمد دین ژواک له خوا ددې د تقریظ لیکلو لپاره را سپارل شوی و، ما له سره تر پایه په پوره غور سره وکوت. اوس نو دا اړتیا لیدل کیږي، چې مینه وال یې د خپل نظر او کره کتنې له مخې ور سره یو څه بلد کړم، چې یو شمیر د یې وکتورو برخو ته یې مخکې له مخکې پوره پاملرنه مو جوده لوسي.

په دغه کتاب کې لومړی د مؤلف له خوا یوه مقدمه لیکله شوې چې په لنډ ډول یکې زموږ په ګران هیواد افغانستان کې د موسیقي د پیل په باب د ډیرو زیات ارزښت در لو دنی معلو-ملت وړاندې شوي دي.

دوهم - یکې د استاد فرخ افندي پیژندنه، راغلې او د هغو خدمتونو یادونه یې په ډیرې درناوي سره شوې ده، چې د افغانی ملي موسیقي لپاره یې کړې ده. له دې څخه دا په ډیر ښه ډول څرګندیږي چې افغانان د خپلو دوستانو خدمتونه هیڅ نه هیروي. په هر هیواد او هر ملت پورې که اړه ولري تل یې په درناوي سره یاد تازه ساتي او خپلو راتلو-نکو نسلونو ته دا وریه یادوي چې د خپلو مشرانو د دوستانو دغه ډول نیکي، علمي او هنري مرستې هیڅکله هیرې نه کړي، ترڅو چې د هغوی د هیواد یا ملیت و ګروته هم د درناوي ډیر لوړ ني مراتب تل په زړونو کې وساتي.

په دې برخه کې لوستو نکې ډېر ودا سي ټو لنيزو 'و روزنيزو معلو ما تو سره آشنا کيږي چې په سره برخه کې به ور ته په زړه پوري والي و لري اوبيا به يې په ټو لنيز ژوند نـــي دخپلو خلکو او نوی نسل سره په ډيروبرخو کي ددو ستا نه خبرو ،او دټو لنيزو ښواړ يکو مو ضوع ګا ني وي .دغـه ډول کتنوری او په زړه پو ر ي موضوع ګا نی يوازي او يوا زي زموږ دګران هيواد دقدر وړ اوطلايي شخص استاد محمد دين ژواك سره دشپږو ــ او ولسيزو په اوږدو کې پاتي شوي دي ،چي اوس يې دښه نيت له مخې ګرا نو هيواد وا لو ته دشرا يطو دغو ښتنو سره سم وړا ندې کوی ، نوموړ ته ښايي چي په زياتارز ښت ور ته قايل او ـ سواو ور شخه په زړه پوری ګتې اخيستلو ته يې په زياته اندا زه ځير اوسو .

دريم ــ پکې افغا نی سندر يز مکتبو نه دی.

استاد ژواك دلته افغا نـــی سندر يز مکتبو نه په دغو څلورو ډولو ويشلي دي:

۱ــ دکند هار سندر يز مکتب

۲ــ دننګر هار سندر يزمکتب

۳ــ دپکتيا سندر يز مکتب

٤ــ دلوګري سند ريزمکتب

دکندهار په سندريز مکتـب کې په دغو نومونو سنـدری ا وافسا نوی اړخو نه شامل دي: داتڼ سندر يزي ناري ، ښار و ورا ، خور ښادی ، دوه دوه تاره يې اخله ، بابو لاله ،د شيـن خالي ناري ، دا لړی عاړی ،دهو تکو ناري .ددغه سندر يزمکتب افسا نو ي رنګ ــ فتح خان بريځ او ښادی بيبو .

دننګر هار ــ په سندر يـزمکتب کې دغه سنـدر يز ډولونه ياد شوي دي:

مقام، چار بيته ،بدلی، بګتی، لو بی، کيسی ، داستا نو نه ،مشا عره .

دپکتيا په سندر يز مکتـب کې دغه سندری او هنری اړخونه راغلی دي .

سندر ی ، اتڼ، سروکی .

په لو ګری سندر يز مکتب کې دغه په زړه پوری خواوی شته :

دلته ددغه سندر يز مکتب په تار يخی اړخ باندی رڼاچوله شوی ده او په دی ترڅ کې يې مشهور سندر غاړی ښودلي دی.

پنځم ــ په کتاب کی لنډ يو ته ځای ورکړ شوی دی .

استاد خير نمل محمد ديـــن ژواك په لنډ يو باندی دموضوع سره سم خپل نظر شر ګندو لو ته ادامه ورکوی اوپه تيو ريتيکه بر خه کې د لا زيا تـو علمي کتـو تر لا ســـــه، کولـــو لپاره لو ستـــــونکو ته او سني معتبر ماء خــدو ښيي . چی دزيا تی علمی تندی ما تو لو لپاره ور تـــــه مرا جعه وکړی.

پخپله ليکوال دلنډ يو ځانګړ تياوی په هغه ډول ښيي چي داپه اوريد وونکو با ندې ولي ښې لګيږي .

دخپلې لیکنې په خواږه سبک یې محتوا ته اشاره کوي . له‌همدې امله لوستونکي ورباندې په ښه ډول پوهیږي ، چې دلنډیو کیف چیر ته دی ! نوځکه ددومره‌زیاتې اغیزې درلودونکې دی ! لکه په لنډ ی با ندې منظر دې‌جوړیده اونور .

استاد ژواك لنډۍ دمحتو اله مخې په دغو دوو ډولو ویشي:

۱ـ منظري درلود ونکي لنډۍ.

۲ـ بې منظري لنډۍ .

دمنظري درلود ونکو لنډ یو لپاره دغه لنډۍ دنمونې په‌ډول‌راوړي :

سبا به بیا کډۍ بار یږ ی ددښت ګلان به ستا لمنه بویو ینه

په کود رسور سالوښکاره شو ماوی په تورو اوبو اور ولګید نه

دبې منظري لنډ یو نمو نې‌داستاد ژواك له خوا دا ښو ول‌شوي دي:

زما په‌زړه‌دې‌بانه‌خښې کړه ستر ګې په وروپور ته کوه نامرادې مرمه

که خوله مې اخلې ژر یې واخله منګې مې ولې‌ښوروي لنده‌دې کړ مه

استاد ژواك یو زیات شمیر ډول ډول او زیاتې خوږې‌لنډۍ‌راوړي دي اوپه هر ډول‌باندې یې دتحقیق او څیړ نې له مخې‌ډیره زیاته په زړه پورې رڼاچو لې ده. کله چې داستاد ژواك دتشر یحا تو له مخې څوك دلنډ یو ماهیت ته‌متوجه شي بیا نو ورته څرګندیږي چې په لنډیو پر ته له هغو‌علمي تحقیقي ژورو معلو ماتو‌چې دا کاډمیسین محترم‌سلیمان لایق له خوا د «پښتو لنډۍ» په نوم کتاب کې لیکل شوي‌دي ، دایې یوه بله په زړه‌پورې دمنلو وړ نمونه ده چې‌علمي او هنر ی دواړه اړخونه لري . همدا رنګه که دپښتو لنډیو ته څوك لاښه ځیر شي‌نولانورې‌زیاتې ښکلې ملغلرې به پکې ومومي .

استاد محمد دین ژ وا ك‌دلنډیو په باره کې تیور تیك‌معلو مات وړا ندې کوي . د پښتولنډۍ ددر ې‌ژبې د چاربیتو ، درو سې چستو شکو ،داسپانیا د (کنتې‌جاندو) سره‌پر تله کوي او په دې تر څ کې د پښتو ژبې لنډ یو ته خا صه ځا نګړ تیا ورکوي ، چې بیا یې‌دمثالونو په راوړ لو دلو ستونکو او اوریدو نکو مینه نوره هم ور سره زیا تیږي .

استاد ژوا ك د پښتو لنډیوپه‌باره کې ډیر زیات معلومات وړاندې کړ ی‌دی . کله یې چې څوك په تیورتیك حالت باندې دپو هید لو ار زومندوي نو بیا یې په ارزښت‌او اهمیت ډیر ښه قانع کیږي اوپه دې پو هیږي ، چې دغه محترم استاد په دې برخه کې څومره زیا تې ستو نزې په‌ځان‌ګاللې ،څو مره زیات چو پړ یې په خاص ډول خپلو خلکو او په عموم ډول بشر یت ته تر سره کړې دي.

په دې برخه کې به نو رقضاوت ددغه علمي تحقیقي‌اوهنري اثر لو ستو نکو ته پرېږدو.زه په دې باور لرم،چې دغه کتاب په خپله برخه کې د چاپ شویو کتا بو نو په

لې کې يودآسي آثر دئ چې لوستو نکو ته له هغو معلـو ماتو څخه چې په دې بر خه کې يې تراوسه تر لاسه کړې دې لانور په زړه پو رې معلو ما ت ور کړې اوهم دمسلك خاوندان ورڅخه په عمل کې لازيا تې گټې وا خيستلا ی شي .

«د افغا نی موسيقی »په نوم کتاب سر بيره په تيور تيکواو هنر ی برخو دغه دوه نورې مهمې برخې هم لرې:

۱ــ د خيرو برخه :

په دې کې پښتنې هنرمندان دهنر ی فعا ليتو نو په حالت کې بنود ل کيږي .

۲ــ نو تيشنو نه :

په دې باندې دپښتو ژبې مو سيقی دنړی د پر مختلليـو ژبو د مو سيقيو په کتار کې دريږي ، چې په دې اړخ کې تولو افغا نانو ته ډير لـو ی وياړ ور په برخه کيږي.

زه د دغه علمي تحقيقي اوهنري ډير په زړه پوری کتاب په منځته راوړ نو نې هعه هلې ځلې چې د پښتو ژبې ډيـــر محترم ا وپياوړ ی استادښاغلی محمد دين ژواك بردې او يـــا کاله په ځان گاللي دې د زيات قدر وړ گنم ، او دغه د«افغانی موسيقی» په نوم کتاب يې پـه پښتو ژبه کې يو ابتکـار ی اثر دی نو ځکه ور ته د تو لو ابتکاری حقو قو در نودې له مخې يې په درنه ستر گه گورم مثبت يې ارز يا بی کـوم اوډير ژر چاپولوسره يې موا فقه لـــرم .

دغه کتاب دادبياتو پوهنځی دادبياتو استاد انو ته ـــد يـوښه ماخذ ،د هنر مندانو انجمن هنرمندانو ته دمو سيقی د پرمختيا لپاره يې يو په زړه پوری اثر ، دنو لګلو ريکو سنـــدرو مينه والو ته يوه له معلوماتوڅخه ډکه علمی او هنری منبع گڼل کيږي .

ددغه په زړه پوری کتا ب مؤلف استاد ژوا ك ته دداسې گټور اثر له امله يې تبر يك وايم خو شحا لی، نيکمر غـــی او روغتيا يې تل غواړم .

سر محقق دکتور دو لت محمدلودين د.اج ،دعلو مو اکا ډمی

دبشری علومو مر ستيال

۲ر۱۰ر۱۳۶۹

فهرست

په دی کتاب کی دالاندی مبحثونه لولی:
مقدمه : په افغانستان کی دموزیك دمبداء په باب څو لنډی خبری .

لومړی برخه
دافغانستان موسیقی لوی او ریښتینی خدمتگار استاد استاد محمود فرخ افندی
استاد فرخ افندی دافغانستان دلویی سلامی جوړوونکی
ـ داستاد فرخ افندی دوهم ملی افغانی خدمت چی باید
دافغان ملت یی پر مجسمی دگلونو امیل وځړوی !
ـ افغانی موسیقی ته هغه بل مهم خدمت چی استاد فرخ سرته رسولی دی
ـ داستاد فرخ افندی په خپله خوله دده دژوند بیوګرافی
ـ د استاد فرخ افندی دفکر بدلون.
ـ نوی نیکمرغی
ـ داستاد فرخ په ژوند کی دیوی بلی نیکمرغی چانس
ـ زما دژوند دنبه چانس پیدا کیدل
ـ دفرخ افندی بیا استامبول ته تګ
ـ په لندن کی یوه دویلـو وړلو به
ـ زما شخه یو وړو کی امتحان
ـ ما ته دغازی امان الله دخور په لاس دخوانچی بخښل
ـ زما دبخت بل ستوری هم وځلید
ـ زما دبد بختی شروع

ـ دیو ی ورځی قصه
ـ زما دمرګ او وژلو اراده!
ـ دیو سف جراح سره آشنایی
ـ دپښتو تو لنی دنشرا تی ارګان (زیری) توجه فرخ افندی ته

دویمه برخه

افغانی سندر یز مکتبو نه

لو مړی فصل

دکند ها ر سندر یز مکتب

۱ـ داتڼ ناری

الف: دکندها ر دسندر یزمکتب په ضمن کی پر نارو یو څو خبری .

ب: دکند هارد اتڼ دسندریز و نارو بله خاصه

۲ـ دکند هار دسندر یـز مکتب بل غوړی : ښارو ورا

۳ـ دکند هار دسند ریـز مکتب بل غو ړی : خور ښادی

٤ـ بل غوړی : دوه دوه تاره یی اخله ...

٥ـ بابو لاله

٦ـ دشین خالی ناری

۷ـ کاکړی غاړی

۸ـ دهو تکو ناری

۹ـ دسندر یز مکتب افسانوی رنګ: فتح خان بړیځی

۱۰ـ ښادی او بیبو

دویم فصل

دننګر هار سندر یز مکتب

الف: مقام

ب: چار بیته

ج: بدلی

د : بګتی

هـ: لوبی

و: کیسی

ز: داستانو نه

ح: مشاعری

درېم فصل

دپکتیا سندر یز مکتب

الف- سندر ی

ب- اتڼ

ج- سرو کی

څلورم فصل

لوګری سندریز مکتب

- ملا درمحمد ولی ملا بېربړ دی ؟

- دلوګر پر سندر یزمکتب دامیر عبدا لر حمن له خواځنګه اثر لوېږی ؟

استاد .دری دخا نقاپرلو ر

- استاد دری دسید بهـــــاوالدین جان آغا په لمن کی

- شاه امان غازی او استاددری

- داستاد (دری) لوګری سپارل غلام نبی خان جنرال ته

- کا بل راډیو او استاددری

- داستاد د ری مخه د مکی معظمی لور ته

- داستاددقبر سلااومشو ره دلوګر یانو له خو ا

دریمه برخه

لنډی

پر پښتو لنډ یو څو لنډ ی خبری

لنډی

دپښتو سندر ویوه اهمـه برخه

- په لنډ یو کی دمنظری جوړولو او شکل مننی خصو صیت

- دلنډ یو وحدةالوجود ·

- لنډی دوطن دانسان دغمو نو هنداره

- په لنډ یو کی دویاړ لودعنعنی هستو نکی

- دلنډ یو دتغز لی مانی اسا سی مضمون

- په لنډ یو کی دتغییر او بد لون پرو سه

- لنډ ی دښځی دتار یخی ، اجتماعی موقعیت صادق ویندوی

- په ښځمنو لنډ یو کی دموزیکی پر ضد دښځی اعترا ض

په ښځمنو لنډ یو کی داعتراض تار یخی سر چینه

دلنډ یو تو لنیزمتفا وت کړه وړه

دخا نخا نی دوران په لنډیوکی دښځی دمو قف انعکا س

درېم

شلور مه برخه

په افغانی سندر یزو مکتبونو پوری داړو ندو سندر وځینی غوره نو ټیشنو نه اودهغو تصنیفو نه

لو مړی

دکند هار په سندر یز مکتب پوری دځینو اړو ندو سندر ونو ټیشنو نه او د هغو تصنیفو نه

دویم

دننګر هار په سندر یزمکتب پوری د ځینو اړوند وسندرونو ټیشنونه اودهغو تصنیفونه

دریم

دپکتیا په سندر یز مکتب پوری دځینو اړوند وسندرونوټیشنو نه اودهغو تصنیفو نه

شلورم

په لو ګری سندر یز مکتب پوری دځینو اړوندو سند ر ورونوټیشنو نه او دهغوتصنیفونه

پنځم

دځینو متفر قو افغانی بنګلو سند رو نو ټیشنو نه اودهغو تصنیفو نه

ماخذ بنودنه

مقدمه

په افغانستان کې د موزیک د مبداء په باب څو لنډې خبرې:

په افغانستان کې د غربي موسیقي عمر زما په نظر لږ دی او د هندي موسیقي بلد نیا له موږ سره اریایي، مذهبي او ... رېښې لري. که څه هم ما په د چپل مرحوم پلار څخه اوریدلي چې امیر عبدالرحمن خان هندي رقص او نڅا او موسیقي د کابل خرابات ته راوستله دا خبره صحیح ده مګر افغان او هنددنژاد له محي د بکوت نیسه (خدایي نغمه) د سرود په واسطه چې د «ګرشنا» حماسه یا صوفیانه وعظ دی، دوه نیم زره کاله عمر لري. دا چې غرب هم د اریایي تو لم په ملتو نو جوړ دی چې سرتاج یې جرمن یا المان بلل کیږي جواهر لعل نهرو د تاریخ په اساس (روم او یونان) هم اریایي نو کم بولي. دا خبره په پریږدو د تاریخ محقق ته، زما غرض د لنه مشخص د موزیک یا موسیقي په برخه کې دي چې هندي اساس یې (سا، ری، ګه، مه، په، ده، نی،) دی. د دې موسیقي الات لکه هارمونیه، پیانو او نور اوه ږغه یا اوه پردې لري او دا د قدیمي هندي موسیقي لاره ده. مګر دوهمه برخه موسیقي چې نن په غربي موزیک سره مشهوره ده او وایي تو ی سرې یې جرمني «بتهوون» (۱۷۷۰ - ۱۸۲۷ م) دی چې د سمفوني او کلاسیک اساس یې ایښی دی. (لومړی جلد او د (البر مالي) فرانسوي مورخ په قول یې د صوت د پاره یاد صوت د حفظ د پاره د (دو، ری، می، فا، صو، لا، سي) بنیان کیښود. د دغه موزیک په برخه کې محمد طاهر خان جګړن دا ویا کلن افغانی موزیک پوه وایي:

په ۱۳۱۲ کال کې یعنې (۹۷) کاله دمخه د (۳۰۰) په تعداد لومړنی د موزیک مکتب د کابل د هلکانو څخه جوړ شو چې زه یې د موزیک په عسکري فن کې تر جګړني رسیدلی یم. او موږ ته د کابل خلکو د بخشش په توګه دری سوه روپۍ راو بخښلې شوې. دا لومړنی مکتب و چې ملالی لیسي ته نږدې جوړ شوی دی مکتب عسکري امر «خالد

لومړۍ برخه

د افغاني موسيقۍ لوی
او رښتيني خدمتګار
استاد محمود فرخ افندي

«استاد فرخ افندی »

دافغانستان د لویی سـلامی

جوړونکی:-

اروا ښاد استاد فرخ افندی دافغانستان داردو دلـ ـوی سلامی جوړوونکی او د افغـانستان دملی فالکلوری سند ری نو تیشن کوونکی او د آواز دثبت بنسټ ایښوتکی

هیڅ می نه هیر یږی چی په ۱۳۲۵ هـ . ش سنه کی ، ښه وا وره اور یده او هغه وخت کا بل را ډیو دمدیر یت تر شا ، په یوه وړه کو ټه کی، زه او استاد فرخ افندی سره نا ست و، دتمر ین په دو ل مو په انگر یزی ژبه خبر ی سره کو لی ، ما چی دلو یـو استادا نو او هنر مندا نـو، حتی جهانی نوا بغو د ژونـد دسر و او تر دو سـره علا قه. در لودم دخبرو پـه تر څ کی چی ما دی هم یـو متبحر موسیقی پوه باله ماده ته په انگر یزی وویل : تـه غوا ړی چی دخپل ژو ند دتولو ابعاد و سره می بلد کړی . ځکه زه خو تاوینم چی دغربی مو سیقی ښه) ما هر یی ،او د ویلون ښه استاد او ښه رسام یعنی دهنردبرخی دڅو ابعاد وښاندیی ؟

علا وتآ دهنر سره دفرانسوی ژبی ما هر ، تر کی ژ بـه خو دی خپله مور نی ژبه د ه په پښتو او انگر یزی ښـه خبر ی کو لای شی او در ی خوستا ډیره ښه زده ده ،دخپل ژو ند په سر ولو تودو مـی خبر کړه ځکه استاد یی ،اودمو سیقی دمکتب هغه چی دلو مړی ولار دپا ره دیا بر پـه بڼ کی جوړ شوی او دلتـه دکورس دغربی بر خـی نو تیشن هم ستا په مهارت پوری اړه لری او په دا سی حال کی چی ته دهنر و نو او ژبـو د پو هنی پلا ربی ، نه غوا ړی چی دژو ند یوه لنده بیوگرافی ما ته را کړ ی؟ استا د چی دزما ن ،بی قدری ښه په تنگ کړی و ، ما ته مـخ راوگرز اوه اوو یی ویل :کښینه،

چی یو رسم دیّ درو کارم . نه پو هیږم چی زما دهنــر اجر به دافغان را تلو نکی نسل راکړی که یه ۱ خو زه‌طبیعت هنر مند پیدا کړم ،مادطبیعت دمور په امر هنر نه لاس واچاوه نه یواز ی ددی‌مها رت خاو ند شوم ، بلکــه دافغا نستان « لو یه سلامی» می جوړه او کمپوز کړه ،د اخد مت به دافغان را تلو نکی‌نسل هیر نه کړی،زما داخدمت چی دملت دافسری ددنیا دروح‌حما سه ده‌هغه دچا هیریږی!

یقین لرم چی یو وخت بــه دافغان ملت دیوه فردوجد اندادحق دادافر ض پر ځای کړی. دا یقین را سره شته او ز ه‌دملت دوجد ان دبیدا ری‌څخه دغه امید لرم ، کله چـــی استاد فرخ افندی دا قصـــه راته شر وع کړه زما ترستر‌گورنی رنی او ښکی‌تـــو ی شوی او ده هم دخپلی بـــی‌قدری په اثـر و ژړل . خوافسو س چی دی نـــه دی ژوند ی چی وگو ری نن‌افغان بچی هنـر مندا نو تــــه هنر ی ، فرهنگی ، اود تو لو بر خو القاب ، امتیا زات ا ودمادی قد رت سمه مر ستـه‌ور کوی او نړی ته یی‌معرفی کوی اود شا گرد شا گرد یی‌نړیواله قهر ما نـی اخلـــی‌مرحباپر استاد فرخ افند ی!!

دا ستاد فرخ افند ی‌دو هم‌ملی افغا نی هغه خد مت چی‌با ید دافغا ن ملت یی پـــر مجسمی دگلو نو امیل وځړوی!

داستا دفر خ دا خد مـــت اود ملی فرهنگ نمونه کـومه ده ؟ هغه دافغا نی ملـــی او زا نوپه‌ملی بنه دنوتیشن‌کتاب دی چی تو لی یی افغانی‌ملی سند ری دی دغر بـــی نوتیشن پروزن او د (سی ،لا،سول، فا، می، دو، ره)په توررونوټ کړی دی. په دی کتا ب کی‌زما په تشو یق د« محمـــدگل نو ری‌دفلکلور پروفیسور»او دملی هند اری لیکو نکــی او« عبدالرحمن جـــرار» اونورو سندری ور ته‌ویلی ،استادفرخ به پر پیا نوناستو او دمو سیقی دفن په اسا س‌به یی هغه نوټ کولی .کتاب‌او س هم په عا مه کتا بخانه کی پروت دی . د تاء سف‌ځای دی چی دا کتاب دبـــل‌چا په نوم چاپ شوی دی ، حو داستاد نوم او نو تیشـــن‌صر ف اشا ره ور سره ده،داکتاب او س دملی سندر و په ملی بڼغونو سره موجود دی، دفر هنگ ده‌قام شخه زمو ږهیله ده چی بیا یی چا پ او دفر خ نوم ژوندی کړی .

افغانی مو سیقی ته هغـــه بل مهم‌خد مت چی استاد فرخ‌سرته رسولی دی :

کله چی زه (ژو اند)په ۱۳۴۷ هـ. ش کی دعلو مــو داکا دمی دنشرا تی ارکان « زیری » هفته نیزی‌جریدی‌مسئول مد یر شوم په دغـه‌وخت کی استاد فرخ افند ی ډیر دافلا س سـره لاس اوگر یوان و . نو ما بیا ددغه‌استاد دپا ره دملی او زانــو دنو تیشن دچاپ دز مینـــی‌چانس په زیری کی برا بـر کړ او دده په لاس رسم کړی څهره او دده بیو گرا فی مـــادده دخو لی شخه وا خستـــه‌او د« ۱۳۴۷ هـ .ش » کا ل دجو زاد (ه) څخه می شروع کړه چی دری کا له یی دوا م‌وکړ دا بیوگرا فی هغه هـــم دده دخو لی (چی بیادو خت‌دحکومت په اشا ره دده سره‌دبیغو ری په اثر قطع شوه)

ما په ډیر و ګنو کی مسلسله نشر کړه چی دادی دده دنـو تیشنو نو سره یی دیوه کتاب په حیث دهنر عمومی ریاست ته سپارم .

خو په ضمن کی د (۱۳۴۷هـ . ش کال) شخه می دهغه دملی سرو دنود نو تیشنو تو تی هم په زیری کی پـه مسلسل ډول نشر کړی‌اوپه زیری کی محفـو ظ دی چی‌د زیری ددغه کلونو کلکشن‌می‌ساتلی دی، ما پدی‌برخه کی دهنردعمومی‌ریاست نه هیله وکړه اوهغو همو منله. چی‌ددی‌لـوی‌استاددخد ما تود حق داداکولو په خا طر دده په خپل لاس کښلی تصو یر او دده دغـه ټول نو تیشنو نه دیوی رسالی‌په حیث چاپ اود دی لوی هنر مند دفرض‌حق‌پر ځای‌کړی‌داده داستاد بیوګرا فی دد ه‌په‌خوله چی د «زیری» جریدی د (۱۳۴۷) کال کلکسیـو نحفظ کړی ده ، استاددا ډول‌حکایت کوی :

داستا دفرخ افندی په‌خپله‌خوله دده دژو ند بیوګرافی :

پلارمی دترکئی‌د پاچاسلطان‌حمید دتوپچی دټولی «تورن»ودی دیوی هیبتنا که شیر ی خاوند اوډیر قوی هیکله‌ځوانوچی په لیدلویی سړی ته بیره‌پیـدا کیدله، زما مور چی (۱۷) کلنه نجلی وه، دده‌دبیروونکی څهری‌څخه سخته بیریدله، زمامو ر دوخت‌دډیرو ښکلو نجو نوڅخه وه .استادفر خ به په یوه خندا نـه‌شیره کی په مو سکا وو یل: ژوا که خا ند ه مه چــــی‌وایم‌ز ما دپلار خپله، خوا ښی‌ډیره بده ایسیدله. استادبه دپلار دغښتلتوب په برخه کی‌ویل: زما دپلار دغښتلوب د اقصه ډیره‌مشهوره وه چی‌کلی کوربه‌ویل :«احمدکا ظم »(زماپلار)به د (۹۰)کیلو وزن په پړو تی پورته کولای شو ای استاد دهغه په‌مور تظلم‌قیصی‌داډول‌کولی :زما پلار به دخوابنی سره‌د نفرت پر بنازمامور ته په کلونو دخپلی مورلیدلواجازه نه‌ور کوله اوزما دموردغی خواری وریځی زه‌هر وخت ځور و لم که څـــه هـــم‌زمـــا دا نا کــو ر مو ر کور ته، مخا مخ و بیا هــم دی اجازه نه درلوده چی‌خپله موروویني یالور مور وو یني.استاد فرخ په دغه وخت کی چی‌دمور قصه کوی تاثر دده‌طبیعت ور خراب کړاودماڅخه یی مخ‌واړاوه ، خووروسته یی سترګی داوښکو ډکی‌او وایی‌زمادمور دمړيني داغ نه هیریږی‌ماژړو پو ښته، مره خو نه شوه اوپه بد مر ض ؟

استاد وویل : دازما دژونـد‌حتی‌زما دماشو م توب‌بده تراژیدی ده‌اوکومه خیالی تراژیدی نه ده چی‌په یوه افسانه کی‌یی شوك ولولی اوبیا هسی‌هیره شی ، قصـه وا وره اوښه یی واوره ، از ما پـلاريـوه ور ځ مـــلا وتړله او توره یی تر ملا کــړ ه، پراس سپور شو . دی‌دخپلی‌وظیفی خوا ته روا نشو،کله چی دی‌ترکور ووت،زما مورچادری وکړه غوښته یی چی تـر کور ووځی اود مور دیدن ته ولاړه شی په‌هغه وخت کی‌په ترکیه کی ښځو چادری کولی‌دی هم چاد ری کړی و ه‌پـه دی فکر کی‌وه چی ترڅوزماپلار راځی زه به دمور دکور څخه بیرته کور ته‌را شم اوخپله‌مـــو ر چـــی ډیر عمر می نه ده لیدلی‌هغه به ووینم،خو تر اړیدی دد غه ځـا ی څخه شرع کیږی‌چی زمـازړه د ژوندتر آخره داغی ، داسی‌چی‌دا مظلو مه دمورد د یدن‌تری‌لادروازی‌ته نه، وه رارسید لی چی‌ددروازی تك‌تك‌شودادسرای دروازی‌ته‌ورغله، چـی‌دروازه خلاصه کړی‌دی‌ږغ کړه چی شوك یی ؟

ددروازې تر شابېغشتو :زه یمور خلاص کړه .بدچانسي و گـو ر ه کلـــه چې
زماپلار وظیفې ته تلی ددهیوشې هیر شو ي و ، دې په هغه هیرشوي شي پسې راغی چې
هغه واخلي،خو گوري چه زمامورچادري کړې دوتلو دپاره آماده ده، زما پلار چې زمامور پــه
دې‌دول حال کې ولیدله توری‌ته یې لاس کړاوپر دې‌یې بړغ کړ: چیرې تلې ؟ دهغې روح
پخـــوا لاو تلي و پــــه الو تـــې اروا ح‌یې‌وویل :دمور کره تلم چې‌هغه ووینم
پلار مې‌کلکه چې‌دتوری و ار ی جوړاوه دې‌په منده دکټ حدته ځان ورسا وه‌اوتر کټ‌لاندې
پټه‌شوه زماپلار پسې را منده‌کړه اوپر هغې یې بړغ کــړ :راووزه! خو زما مور ؟!
هغه راوتلای نشی زما دپلا ردقهر او غضـــب‌نار ې‌دی :راووزه ! چې د مو ر دلید لـــو
خوند درو بنیم !هغه راوتلای‌نه شي ؟

وروسته دډیر قهر اوغضب‌نه ! ؟ په‌دغه وخت‌بیاداستا دشونډې په ریږدید لو دی ،
لکه هغه منظره چې‌په ستـر گووینی اوهم هلته ولاړ دې‌ژاړې‌او ژړایی نه‌در یــږی ،
شونډ ې‌یې‌ریږدې ستو نې‌یې‌دکډك کیږي خبرې اوقصه‌یې‌پرېښود له لکه دما ښخه چې
بیکا نه شو ي و ي .

ښه !یوساعت زماحال هم بل‌دی،خیال‌کوم چې استادفـر خ به‌قصه پرېږ دې یادا چې بیا
به‌یې شروع کړي چې‌استاد په ژړا وایی ـزما پلار هغه ترپېښو نیولې‌په کشولو‌یې‌دکټ د
لا ند ې ښخه را وا یستلــه ـهغه یې را وایستله ، خـــوزما دمظلومې مور کې روح‌پخوا
لاددې مظلو مې‌نړې نه عرش‌ته‌الو تې‌و، هغه ده ولیده خودسره‌گلاب په شان‌یې‌مخ دسرې
طلالو یدلی غاړ کې‌ته ورته‌ولکه په سپیر و خــــاو روکی چې لو یــــــد لـــــی
وې‌د هغې ښا یسته بنې ځان‌دتورو خاوړو میلمه کړي و بیله دینه چې زما ښخه‌دمینی
په‌ډك زړه ښخه خدای په‌امانې‌وا خلې‌هغه ولاړه! ولاړه!زه‌یې دنازونو اومو سکا دنړې
سره بیکا نه پر یښو لم.

ما په‌دغه‌وخت کې داستادپخوانې خندا نې خولې ښپې‌هیرې کړې وې .دده بنې‌ژیړه
لنبه‌کولو خو د مورد بیلتو ن‌قصه یې نابېره لکه هیره‌چې‌کړه، په زړه یې خدای خبر ! !
ورو سته بیله دینه چې‌بیا دپلار نوم راته یاد قدرې‌کړې، ده بیا دځان دروز لو
قصه شروع کړه او داډول :
استاد فرخ وو یل:

ورو سته دپلار تر مرگ‌نه، زه دانا یعنې دمور دمورپه لمن کې‌لوې‌شوم‌زه د مور
د ځوانیمرگی نه‌پس دانا یعنی‌دمور دمور اود مور دپلار سره‌وم. کله چې نیکه مې مړشو
یعنې دمور دپلار درو زنی اومهر بانې ښخه هم محــــــرومه شوم و روسته به‌کله‌دما ـ
مااوکله داکا سره‌وم‌داو زما دمور دمرگ نه‌زما دژو نـــدتریخ حقیقت چې روح یې را
زمو للې او مړاوی کړې دی.په دغه وخت کې استاد وایې:زما قصه اوږده ده ور شـــه
پرهغه خوکې کښینه چې‌رسم‌دې‌وکاږم.خیردی د آشنایودنړې دکړاوونو دخپیړې دو هلې یو
یاد به‌درسره وې، ماور تـــه وویل :زه هم‌دوه آرما نه لرم‌اودوه خواهشه :یو دا چې د
ژوندتوله قیصه به‌راته کوې ـخیرپه‌هر شوورځو چې وې،،دوهم پخپل قلم یورسم کړې
انځور به را کوې .

ده‌ژرد میز خانه خلاصه کړه‌اویوه په‌خپل‌قلم کښلې‌ښهر ه یې راکړه اوما په (۱۳٤۷)هش
دجوزا د(۱٤) گنې‌په «زیري» کې‌دده دویلې سوانح او د ملې‌سندرو دنو تیشنو نو سره نشر

کره چی دا دی دهنر مندانو اتحادیی د عمو می ریاست مقام ته وړاندی کیږی . خیر بیا داستاد څخه د ژو ندد ماجرا هیله ! ـ هغه وا یی :

راشه چی د ماشوم توب قیصی هم درته شروع کړم . زه هم تر پلار په آزار اوځورولو ډیر کم نه وم ـ کله چی د پلار سره یم هغه ماته یو ښکرورمړ یا پسه چی تاسی قوچ ورته وا یاست را نیولی ویوه ورځ می د پلار څخه پوښتنه وکړه : پلاره زما د مړ ښکرونه څرنګه لوییږی چی ښه جنګ وکړی ؟ زما پلار راته وویل :څومره چی مړ یا قوچ ته ډیر واښه ور کړی په هغه اندازه یی ښکرونه لوییږی ،ما سهار مړ چمن ته بوت هلته می وښوته ایله کړ چی په وښو ښه موړ شی ـ زه تر نیمی شپی په چمن کی خپل مړ ته ناست یم چی هغه ډیرواښه وخوری او ښکریی ښه لوی شی چی ښه جنګ وکړی . زه ناست یم مړه ته په چمن کی ـ نیمه شپه ده او زما پلار ـ کلی او هر کور په ما پسی غواړی چی ما پیدا کړی ، ځکه نیمه شپه ده .پلار می سر ګردانه په ما پسی ګرزی او هر چاته وایی:زوی می دمړه سره د سهار څخه ورك دی ـ دی وګرزید، خو زه یی پیدا نکړم . د یر پریشانه کورته راغی اوحیران ناست دی زه چی ښه نیمه شپه شوه ، میړ تر واښکی نیولی دا دی کور ته راغلم ، او ورمی وټکاوه ، پلار می په ډیری ورخطایی وره ته راغی ، دوره دروازه یی خلاصه کړه . ګوری چی زه د تند پړسیدلی میړه سره په وره کی ولاړ یم . کله چی زما د پلار سترګی پرما ولګید لی په ډیر قهر یی راته وویل :د وحشی زویه ! دا وخت دراتلو دی ، زه دی دستړیا نه مړ کړم ما ورته وویل : پلاره تا وویل : څومر ی چی خپل میړ ته ډیر واښه ورکړی په هغه اندازه یی ښکر لوییږی او ښه جنګ کوی .

ماخو ستاد ویتا سره سم عمل وکړ . هغه میړ و تاره اولګی یی پرما راواخست . ښه یی په درب ووهلم خو زه دبیری مړ نه شوم . استاد بیا دموردوژلو یاد چپ کړ ـ وروسته : دغه وهل زما ماما ته زما دتللو سبب شو، چی بیا می د پلار دکور مخ ونه لیدم استاد فرخ وویل : زه ترشلو کلونو پوری د نیکه ، یا خوماما یا داکا کره وم ، او تر دریم ټولګی پوری می په مکتب کی لوست ویلی دی . هغه هم دطب په ښوونځی کی ، ما لوست وایه . خو وروسته خپل شو ق درسامی ښوونځی ته واچولم ، ما درسامی پر ځای دموسیقی مکتب ته ځان داخل کړ او په خورا لږه موده کی ما «عود» «وایلن» او «پیانو» ږغول زده کړل ـ داهم په جرئت ویلای شم چی زما ښه ذوق ماته خورا ښه ملګری پیدا کړه .

او هغه ښه ملګری و چی زما د ښه پرمخ تللی تعلیم واسطه شی. اودغه ملګری و چی زه یی دترکیی څخه دفرانسی مسافر کړم ، ما دفرانسی دتللو خرځ نه درلود ، هغه وفا دار ملګری و، چه ما ته دفرا نسی دتللو ا وهلته د ژو ند کو لو وسیله شوله .

د استاد فرخ افندی د فکربدلون :

استاد فرخ ویل : کله چی زه د ترکیی څخه تلم ـ په ترکیه کی ښځو چادری کولی، سړ کونه اسفالت نه وه . دخلکو ذهن تیت او وضع له هره پلوه خرابه وه ، خوکله چی فرانسی ته ورسید لو مدنی دنیا ، مدنی ژوند ، اومدنی و ضع ، زه او ملګر ی

دیوه پسمانه هیواد او تینټ کلتور خاوندان او سهلته څه وکړو ، او څه وخورو ؟
موږ د تحصیل دپاره تللی یواو په هیڅ شان زموږ د ګدارۍ امکان نه لیدل کیږی . ما ته
په دغه وخت کی دلوږی او وهری خوارۍ مخ شو ، ملګرورا ته وویل : فرانسی ته
موږ را و رسولی مګر دلته زموږ سا تنګه پر تاده ـ داپورهم راپسی ، اوګرزم هری
خواته چی ځان او د وی وساتم .

نوی نیکمرغی :

دفرانسی په یوه بازار کی ګرزم ، یو دکاندار ناری وهی: په نیم ساعت کی څوك
زما فرمایشی څېره رسمولای شی ؟

ماچی دا ناره واوریده ژر راغلم د څهری کښنو نکو په ډله کی ودریدلم ـ داد یما
ته دڅهری کښنلو وار ی راورسیدی ماڅهره وکښله .هوزمافرمایشی څهره دو مری د
دکاندار خو ښه شوه چی ماته یی وویل :وروسته تردی ته زما د څهرو کښنلو تکړه کښنو-
نکی یی او دو مری اجوره راته مقرره شوه چی زما او دملګرو ګذاره په متوسط
حالت په کیدله .خو بیا همددوی خرڅ ورکول را باندی بارو . هغه و چی مادوی
تر کیی ته و لیږل ځکه دوی دزراعت شوق درلود او په فرانسه کی ددوی ګذاره
سخته شو له . دوی ماترکیی ته و لیږل او زه په فرانسه کی پاتی شوم .

داستاد فرخ په ژوند کی دیوی بلی نیکمرغی چانس :

استاد په دی وخت را ته وخندل اولکه خپل دموړ ، دخواری اوکړاوو نو خاطرو
چی دی همدغه کړی پریښبود ،ده راته وویل: سم راته وګوره چی درسم سکیچ دی لږ
سم راشی دابه زما یاد ګاروی .او پوهیږم کندهار یا نور آشنا یی تینګ خلك دی
دوی هم لکه ترکان دوستی ژر نه ایله کوی ، زمایاد ګارته ښه ساتلای شی ـ دا یی
وویل او په پنسل یی زماد څهری په سکیچ شروع وکړه . دی زما د رسم په
سکیچ بوخت دی خو زما تلواردی چی دخپل ژوند په سړ واو تو دو می خبر کړی . ځکه
قصه نیمه غوندی پاتی ده ،په دغه وخت چی دی زمادڅهری په سکیچ اخته او
لګیا دی زما رسم کاږی ماپری بږغ کړ : اوس لکه چی ستا سکیچ خلاص غوندی
شو ، قصه شروع کړه :اواستاد فرخ هم راسره موافقه وکړه او راته ویی ویل : رسم
به کرار کرار تکمیلو و قصه واوره :

زه به هره ورځ هغی قهوه خانی ته ورتلم چی ما به خیری ورته رسمولی ، او د
رسم وروسته به ما دښه ډیروورځو خرڅ برابرا وه . خو ورځی دی تیری پا ریس
دی ،دنازکو غوټیو غوړیدلی ګلان ، زه خو هم له نیکه مرغه ترکی ښایسته ځوانیم او په
همدی وجه چی ملګری راځخه تر کیی ته تللی دی او دخرڅ ورکولو څخه یی
خلاص شوی یم بل خرڅ خو همرا د غاړه دی هغه ؟چی قصه یی و نه کړم ښه به وی مګر
دو مری ویلای شم چی د رسم کښنلو پیسی نه شی په رسیدلای ـ هو ښیار ځوان یی او
دځوانی توره بلا نه ده درپسی.خیر داد ی روان یم چی یوه قوماندان (ساوورو)نو میده
پرما بږغ کړ : دغه رسمونه چی ته یی په څو دقیقو کی کاږی دو مری عاید نه لری
راسه دپا ستلو نو ،سکر واوروغنی رسمو نو په کار لا سپوری کړه ، دا روغنی رسمونه

تا ته دیوی اجور ی سبب کیدای شی او دبلی خوا به ته دهری ورځی دمنځ و را منځ و ښخه خلاص شی . ته کولا ی شی چی زما کور ته راشی اوهلته کار رابسره و کړ ی آړو ندخو دخدا ی ښخه دو ی سترګــی غواړی . دا د ی د ځان سره می خپل ویلون هم واخست او دده کور ته ور روا ن شوم . دده کور په «وارسا» کــــی و «وارسا» هغه ځا ی دی چی پاچها ن هلته اوسید ل او دنو موړی قو ماندا ن کور هم په «وارسا» کی و. دقو ما ـ ندان کور په هغه ما نی کی و چی سترګی پر بریښبید لی.او هغه مو بل ، داسی ښایسته مانی ما په خو ب هم نــه وه لیدلی .

پیا نو په سالو ن کی پرته ده زه خپلی ښځی او لور ته ورو پیش ندلم ـ دده لور چی کومه پار چه وړغوله هغــه زما هم زده وه او د وایلو ن په ملګر تیا می هغه پارچه ورسره وړغوله چـــی دده دا ډیره خو ښه شوه .

زه نه (۹) ورځی هلته پاتی شوم او دقوماندان او دهغــه دماند ینی عکسو نه می په روغنی رنګ و کښل چی دهغو په بدل کی یـــی زر (۱۰۰۰)فرانګه راکړل چی زما ژو ند خورا نیکمرغه شو او دژو نددنیکمرغی را ته مخه شوه ،قوما ندان علا وه پر زرفرانګو ماته یو «رکو ما ندا سیون »یعنی معرفی خط هم راکړ ، له هغه و روسته زه بیا هغــه قهوه خانی ته ورتلم او پــه کورو نو کی به هم ډیـــرو دخیری کښلو ته بیو لم اود کورو خلك راسره بلد شول ،دوی هم خپل عکسو نه پــه ماکښل او ښه اجوره به یـــی راکوله ماته دهرعکس کښلو په بدل کی دوه ســـوه ، دری سوه حتی پنځه سوه فرانګــه اجوره لاس ته راتله چی د ی ډول رسامی زما ژوند خـــورا نیکمرغه کړی و .

زما دژو ند دښه چا نـــس پیدا کیدل :

استاد فر خ چی په قصو کی ښه ګرم معلو میږی یود م یی تغیر وخوړ ، دومری تغییرچی زما ښه خیال شو چی د مور دنامرادی اند ینښنه یی هیــره شوه او ښه پر چم ، زه ورته ځیر یم خو دی ورو ورو دخوښی او یا دونو سره لاس ا وګریوان دی .

استاد فرخ دیــو ی ژور ی اند ینښنی سره : ژواك ګرانه !

زمانه عجیب بچی زیږوی ،دورا ن ته یی دتحفی پـــه دود ورو بخښی څو ددورا نو نو دهستی دسلطانی دتا ج غمـــی هم شی ، کله چی استاد فرخ ددی ډول وینا په کو لوخو له خوږو ی په دغه وخت کــــی وایی : زما نو په دغه وخت په فرانسه کی ژو ند ډیر سم شوی دی چی نا ببره زما یو ترکی ملګری را ته راغی او را تــه ویی ویل : آشنا خبر یی چی په فرانسه کی دافغا نستا ن په سفارت کی یو خورا لــوی سړی پیدا شوی دی او هغــه ددغه دورا ن یو نابغه د ی ،درځه چی هغه سفار ت ته دی بوزم او هغه په تاو پیژنم ! زه دومری په ځا ن باور ی شوی وم چی دژو نددروښنایی راته مخه ده ماده ته وویل : درځه !

داد ی زه او هغه دافغــــانستان سفارت ته راغلو کله چی راغلو ګور م چی یودترکی ژبی پوه اودکړووړو ښخــــه راته نابغه معلو میږی .

ژواك ملګری دا څوك و ؟

ملګر ی داستاسی د وطـن لوی مبار ز د جهان دستمګر ولو ی دښمن ، دترکی ،عر بـی

فرانسو ی او خپلی ژبی‌توه ،ژور تا لست ، لنده دا چـــی‌توه آسمانی ملکه او فرشته،
محمود خـــا ن طر ز ی دی چی‌په فرانسه کی د اعلیحضر تامان الله غازی له خوا سفیر
شوی دی !!دی په عین حـــال‌کی دغازی امان الله دبشر قدآزاد یدستور ی خسر هـــم
دی . ده ته یی راوستلـــــم‌هغه ، ترکی دمخه زه‌ورپسی‌زه یی سفار ت ته بوتلم‌هلته،

نو اوس زه اوترکـــی دد ی‌نابغه سره کنبینا ستلو ـ ده‌په ډیری مهربانی زمادتر کیی
شخه فرانسی ته راتلل‌اود لړسر گذ شت پو بنتنه و کـــړ ه‌بیا په فرانسه کی زما د کار

او شغل په برخه کی‌معلوما تواخست او دیوه واقعی انسان په حیث ناست دی ـهره خبره
یی دملیو نونو قیمت لر ی‌که څه هم زه صرف‌یو رسام یـــم‌دده «څیری » په خــــــو ړ ه

ترکی ژ به زه په حیرت کـــی‌اچولی یم ـ زما هغه ملگر ی‌چی زه‌یی و رو ستلی یم بنـــه
په سیاست پوه ترکی و ـدده‌او دهغه تر مینځ‌پر جها نـــی‌مسایلو په ژبه‌تاته بیادمسلما

نو پر بیوزلی خبر ی شرو ع‌شوی . زه په سیاست نـــــه پوهیدلم خو دمحمود خــــا ن

طرزی خبری ـ هغه لکه مورچی ماشو م ته غذا ور کوی داډول ماته‌دسپ یو ددنیاو بلد
تیا غذا راکو له زه یو غو ږشوم .
رشتیا زما د ترکی ملگر ی‌غر ض څه و ؟

هغه غو بنت چی ما پـــه سفارت ، افغانی سفا رت کی‌مستخدم کړی او ما ته یـــوه
سمه نوکر ی پیدا کړی ـکله‌چی زما دملگر ی سیاسی بحث‌خلاص شو ، محمود طرزی زما

شخه پو بنتنه و کړه : «څنگه په سیاست پو هیږی ؟» مـــاور ته وو یل : زه رسام یـــم
او په موسیقی هم بلد. زه په‌سیاست اصلا نه پوهیږم .

طرزی صاحب راته وویل :زماچی یو سړی په کار ووهغه‌ته یی ـ ته‌چی په مو سیقی
پوهیږی اورسام یی تر ټولواول زما یورسم دپاستل پـــه‌واسطه لوی کړه . ما هغـــه
رسم واخست هغه می دده پرطبیعت لوی کړ چی دده‌خور اخو بن شو . زه اوس چـــه
فرانسه کی دافغا نی سفار ت‌یو فرد بلل کیږم ـ بنه مـــی‌نازوی .

طرزی صاحب ما ته وویـــل‌افندم زه دترکی اوعر بـــــی‌موسیقی هم ډیر شوقی یـــم
ما شاگرد و بوله مادمو سیقی‌دنو تیشن الف ـ باور وبنودله یعنی‌د(سی،لا،سول،فا، می ،
دو، ره) نخبنی می‌ورو بنودلی‌بیا می پیانو او ویلو ن او دموسیقی نظری او عملی در س
ور کاوه ده ماته پنځه سو ه‌فرانکه اجوره راو تا کلـــــه ،هغه خو دبشر ی نسل پلارو،

دده مهربانی دده لطف مـــــی‌هیڅ نه هیر یږی ـ په عیـن‌حال کی می دطرزی صا حب
میر منی ته «عود » بنو ده.ما د طرزی صاحب عکس پـــه‌پاستل بنه لوی کړ او خو را

می زیار په وایست ولی دده‌عکس پرمادده دنبو غ پــــــه‌واسطه گران و ،ما درسا مـــی
ټول مهار ت په دغه عکـــــس‌تمام کړ او س نوزه پـــــه‌فرانسه کی خو بن خو شا له،

گرزم ـهر کار می جوړدی ـپه غم نه یم خبر ځکـــــــه‌محمود طرزی زمـــا دډوډی ،
میوی ، در یشی او هر شی غم‌خوری او ماته یی ویلی وهغه‌پیسی چی د معاش په رنـــگ
درکوم هغه باید ته وسا تـــی‌او دسبا دپاره یوه ذخیــــــره‌ولری . دده مهربانی دو مر ی
راباند ی ډیره وه چی زه یی‌په خو له نه شم درته ویلای.زه طرزی غو ندی لوی‌انسان
پر افغا نستا ن، په فرانســـه کی مین کړی یم ، زما سر ه‌دا آرمان و چی کله بــــــه
دداسی انسانانو مملکت تـــــه‌ولاړ شم او پخپلو ستر گو به‌دا وطن ووینم خو داد ی نـــن
هغه آرما ن ختلی دی . ز ه‌ترکی افغان یم اودیوه افغا نی‌میر منی دغیږی څخه به پـــر

افغانستا ن مین بچیـــا نراوړم ، دا آرما ن مادر لو داوپه دغه هوس په فرانسه کې کرزیدم خو روح می پـــه افغا نستان کی چکر واهه . په دغه وخت کی فرخ را ته وویل :

ته مانه پریږدی چی ستاقلمی رسم سرته ورسوم زما قیصی اوږدی دی. هغه به سرتــه ژرونه رسیږی . افندی شروع وکړه او زما درسم د سکیچ په پرداس اخته شو ،قیصه یـی پرینبوله . زه حیران یم ځکه له یوی خوا زما رسم دی پخپل قلم کاږی او ساعت په ساعت زما خوښیږی او د بلی خــوادده د بیوگرافی تکمیل ته ډیرتږی یم علی ا لخصوص داچی زما پلار به محمود طرزی سره پرجهانی مسایلود مصطفی خان اومحمد غوث خان نائب سا لار- سره په ارگ کی خواږه بحثونه کول او دنړی واقعات بـه چی د اعلیحضرت امان الـــه غازی دمخه شروع کړی و ـدا تداعی او هغه دمجلس تابلو به راته حاضر ه شوه .

فرخ افندی په حقیقت کی هغه خبری راته کولی چی زماروح ، ماشوم روح ورســره پخوا لاآشنا و . بیا هــم زه دددوغرو په منځ کی ، یعنی ددرسم کښلو او بیوگرافــی د تکمیل په غم کی وم خوزما !ود ده مجلس خویوه ورځ نــــه وه - هغه ژ می - هغه وړه کوټه ، یومیز چی یوه خـــواته یی زه ناست یم او بل خواته دی ناســت دی . دا دی بله ورځ بیا زما اودده قصـــه شروع شوه او افندی آشنـــا وویل :ما او ده دوه کاله سره تیره کړه خو . . .

دفرخ افندی بیا استامبو ل ته تگ

استاد فرخ وویل : ما دوه کاله د محمود طرزی سره تیرکړه خو نابېره می استا نبول ته دتللو هوس و توریدی هغه و چی مادا خبره د محمود طرزی سره شریکه کړه . دده پــه مصلحت زه دده څخه استانبول ته ولاړم هلته ما خپل خپلوان ولیدل ددوستا نو څخه بیلیدل سړی دوی ته تړی کوی . مادا تنده نه چی ماته نکـــړه بلکه زه نور هم دوی ته تړی شوم او بیرته پاریس تــه دراتللو په وخت کی ما اودوی ژړل . ځکه د بیا لیدلو امید ماته چندان نه وزه د استـــانبول څخه په اور گاډی کـــی کښینستلم او ځان می بیـــا پاریس ته راورساوه . کله چی زه پاریس ته راو رسید لـم نو فوراً محمودطرزی ته ورغلم. محمود طرزی لکه زوی پــه غیږ پوری ونیولم او ویی ویل :ما هیڅ امید نه درلود چی ته به بی له ما سره دومړی ښه وپالی - زما اوستا ژوند لکه چی سره شریك شو زمـــا دسفارت دوه کاله پوره شو ی دی. زه افغا نستان ته ځم خوتاهم د ځان سره بیایم زما حو دمحمود طرزی سره ژوند زه پر افغا نستان مین کړی و مفوراً می دهو جواب ورکــړ محمود طرزی راته وویل : ته به افغان هم شی - په رښتیاچی دغسی شوه . او زه دادی نن افغا نی کده لرم اولادونه لرم او لادو نه به می دافغانی اردو ملگر ی کړم په دغــه وخت کی یووار پرفرخ استــا دیو نا آگاه تا ثیر را غیـ ډیـر حریان شوم چی ولی ؟

ما ده ته کتل چی دی د تاثر ښکا ره کو لو حکا یت څرنگه راته کوی دده په تاثر نـــه پو هیږم ، چی محمود طر زی ولی کا بل ته دراتللو پـــه وخت کی وژ ړل ؟ ادی خبر ی زه هم حر یان کړم - بلی !محمود طر زی دافغا نســـتان په بر خه کی دانگر یـــز او افغا نی دښمنا نو په پلانونو پوهیده استاد فرخ هم ښــه سا عت چپ شو ورو سته نی وو یل : ما خو ور ته ویلی و چی زه ور سره ځم خودده د خپل وطن ته دژړا علــت ما ته معلوم نه شو - دځا ن سره می فکرو کړ، ته خودموسیقی عا لم او رسا م یـــی لکه پ ه فرا نسه چی ښه په عزت شوی په افغا نستان کی به هم افغا نانو ته خد مـت وکړ ی بل دا چی دپا چــــا خسر دی یار او پلار شــو ی دی ، څه پر وا چی افغانستان ته ځي مادمحود طر زی دراتلو سره خپل تگ افغا نستان تــه ټینگ کړ . دادی زه او س د

محمود طرزی سره دافغانستان پر لور را روان شوم زه کابل ته تر را تلو دمخه د دوی بلی معضلی سره مخامخ غوندی شوم، هغه؟ هغه دا وه چی دمحمود طرزی پر ځای محمدنادرخان چی وروسته پاچا کیږی د اعلیحضرت امان الله غازی لخوا دسفیر په حیث مقرر شو، هغه دسفارت په کار کونکو کی بدلون راوستی خوزما دتقرر سره یی په فرانسه کی موافقه وکړه. مگر محمود طرزی زما دپاتیکید لو سره موافقه ونه کړه ځکه ویی ویل داد موسیقی لوی عالم او ښه رسام دی دی به دافغانستان دپاره لوی کارونه وکړی نادرخان هم دسفیر په حیث ما ته څه ونه ویل: دا معضله هم په خیر او خیرت تیره شوله. استادفرخ په خندا، زه کله دمحمودطرزی څخه بلیدلم ماعزم کړی وچی ترمرگه به زه دمحمود طرزی سره یم. پرماخو افغانستان دده په واسطه دومری گران شوی وچی عین ترکیه را ته ایسیدلی وو. هغه وچی زه دده دیوه اولاد په صفت دځان سره کابل ته راوړ سولم.

هو! دادی هم هیره نه شی چی زه کابل ته تررارسیدلو دمخه د محمود طرزی سره لندن ته ولاړم.

په لندن کی یوه دویلوونکو لوبه

کله چی لندن ته ورسید لم هلته په لندن کی یو «گراندااکسپوز یستون» یعنی یو لوی اکسپوریشن و. هلته موږ گرزیدلو ومو لیدل چی یوه لویه نقشه ده او په هغه کی سړی لیدل کیږی چی دجړو بی (آبشار) څخه کښته او پورته لویږی. خو سړی نه خوږیږی. او دا یوساعت تیری دی چی دلو بو یوه ښه په زړه پوری منظره یی جوړه کړی ده. زه، محمود طرزی او دده ښځه دری واړه هلته ور دننه شولو. کاته مو چی ځمکه لړزیږی ښځی یی وویل: زه نه ورځم دلته تا سی ته معطله کیږم داو لاړه زه او طرزی پاتی شو لو. گورو چی یو هوړه کوته مخی ته را غله موږ ته یی وویل: دلته ننوزی یو ازی زه ننو تلم او دکوټی ور را پسی وتړل شو. او س گورم چی مخی ته می یوه دروازه ده او له هغی څخه او به معلومیږی او دیوه ماشین دغوریدلو ږغ پورته کیږی یو ځل می مخی ته دروازه خلاصه شوه او زه له هغی دروازی څخه یو ځل کښته ولویدلم کله چی ولویدلم پوه شوم چی هغه او به نه دی ما لوچ (پنبه) ده چی دماشین په واسطه پورته کښته کیږی او زه دماشین په واسطه کښته را غلمو می لیدل چی هلته ډیر خلک ولاړ دی، زما سیل کوی او خاندی زه هم له هغو سره یو ځای شوم. دروازی ته متوجه شولم چی طرزی صاحب څه ډول کښته را ځی یو واردروازه خلاصه شوه محمود طرزی سا ختکی او بوته راغی او لویږی دی ولویده او په تو پو نو شو په دی وخت دمحمود طرزی دسرڅخه (یوکا) یعنی ساختکی بورویښتان ولویدل دلته خلک له ما سره ولاړ دی او دومری خاندی چه اندازه نه لری. کله چی محمود طرزی موږ ته راغی وویل: رسوارسواشوم. د طرزی میرمنی وویل. زه پوهیدلم چی په تا سی پوری خلک خاندی، نو ځکه نه درسره ولاړم په دی ډول یوه هفته موږ په لندن کی پاتی شولو. وروسته دبیړی په واسطه دهندوستان خوا ته را غلو. موږ په هند کی اگره، لاهور او په ډهای ته دقطب منار ولیدل او بیا کابل ته راغلو.

کله چی موږ کابل ته راورسید لو دکابل آسمان هغه چی خوله یی دخندا د ـ

که ده ،مونږ را غلو دې شنو باغو ته کرم ور ته ۱۳ بـــال یعنی دمځکي ذکر یې شاسته؟ باغچې ته خیر دکا بل لیدل یوی خوا ته اود غازي امان الله خان څه مري ستر ګـي دبلې خوا ربنتیا به وا یـــم چې هغسې خسر محمود طرزي ددو ران نا بغه اوهغـــــې زمر ی زوم چې هر نظر یې دشرق د آسمان ستورو تـــه دزړه ور تیا درسو نه ور کول اود آزادی ربنتینایي منادي و.

هیڅ می دده ور ین تندي، خو زړه مې یا نه لهجه نـــــه هیر یږی . اعلیحضرت غازي امان الله دمحمود طرزی ځخه وپو ښتل : دا څوک دی ؟محمود طرزی ور ته وو یل: دمو سیقی پوه ، ښه رسا م او بالا خره زما زوی .!

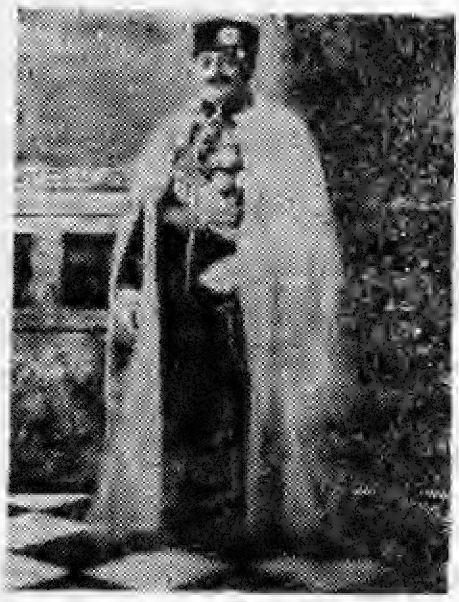

غازي امان الله خان چــې داستقلال داسترداد سره یــې د افغـــا نستا ن دپر مختګ بنیان ایښی دی او د فرخ افندي د کار مخه یې خلاصه کړیده .

اعلیحضر ت په خندا :په ربنتیا چې افغا نستا ن دغرب نوی رنګ ، مدنی او علمـــــــي موسیقی ته ضرور ت لري دا خو دخو شحا لی او مسنی قاصد تا دخان سره راو ستلی دی !

ګر ان ژوا که ـ زه هغـــه وخت دخو شحا لی تصو یرنه په څو له ښو ولی شم او نه په خپل فن .خو دخپل هنـــر یعنی مو سیقی پر دی، کلـــه کله دهغه وخت د خو ښـــې یاد په پردو کی ادا کو لای شي. امان الله خان غا زی زه په دی سبب چې محمود طر زی خپل زوی وبللم دشا هی تولی کورنی ته ورو پیژ ند لـــم ،او س نو زه چیری ژو ندکوم او څه حال می دی ! زه او س دارګ دکمپنی په بر ج کـــی او سیږم.

زما څخه یو ورو کی امتحان:

یوه ور ځ خوږ مجلس دی، ټول په خندا ، چې اعلیحضرت امان الله خان طر زی صاحب ته وو یل : تا ویل زما زو ی رسام هم دی ؟

طر زی صا حب ژر ما تـــه در سم کولو اسبا ب په ما راوړه او ویې ویل :

اعلیحضر ته ! ته دلتـــه مخا مخ ده ته کښینه اوګوره چې دی ستا رسم په څو نـــه عمر کی کاږی، زه کښینستلم د غازي مخ ته ، په نیم ســـاعت کی می داعلیحضــــر ت د څهر ی سکیچ و کیـــــښ.اعلیحضر ت غا زی ته مـــی راوړ . اعلیحضر ت چی سکیچ و لید په خند ا یی وو یل :زه په سکیچ سره ځان نه شم لید لای رسم پو ره کړه ا و بیا یی ما ته راوښیه .(پـــه خندا) دیر بار یك بین رسا م را ته معلو میږی ! ! ما څـــو ور ځی پر رسم کار وکړ کله چې تکمیل شو اعلیحضر ت په داسې حال کی چې طــــر ز ی صاحب ملکه ثریا اود اعلیحضرت مور حاضروو د طرزی صا حب میر من څهر ه و غـــــو ښته اعلیحضر ت وا یـــــی :اوس ته زما ورور یې ځکــــه ستا پلار طر زی صا حب دی او ته لی زوی شو ی یی او س به په ربنتیا خپلـــه ورو رو لی در بخښم ،دا د اعلیحضرت معنوی تحفه چی زه به یې هیره نه کړم .

ژوا که ! زه دنا بغه طر زی زوی اودغازي دشر ق دآزادی دمنا دي ورو ریم ، خو ټن؟! یوه شوم چی په ۱۳٤٨ کال کی ځان څوك وبو لم او خپـــل ټول کمال ددو ران دقد ر ت دخا وندانو په نزد بی قیمته !

فرخ نابیره منقلب شو- ترسترګوبی رتی‌رتی اوښکی وبهیدلی‌او ما هم ور سره وژړل ځکـه ما نه هم نظر هغه و چه‌د ه‌ته وو زه خو هم‌دامیر امان الله غا زی دمور ما مـاو د غا زی افسر زوی وم‌مګر پـه‌دغه وخت کی ؟
زما هم‌د تیر وخت عزت او داوسنی وخت حســرت د زړه‌داغ و .

ماته د غازی امان اللـه دخور په لاس دخوانچی بخښل.

کله چی ماد اعلیحضـر ت‌غا زی عکس په دو مــر ی‌ښکلی تو ب رسم کړ اودتولو دتحسین ور . په‌دغه‌وخت کی‌اعلیحضر ت دخپلی خور پـه‌لاس یو ه‌خوا نچه پتنـو س چی اصیل ور یښمین دسما ل پراو اروو ما ته پـه‌دوا ړ ولاسونو را تقد یم کړ او زه یی په دغی خوانچی‌وو یاړ لم.کله چی مادښا یسته پتنو س‌څخه دسمال پورته کړ ، چـی دوه سوه اما نی طلا وی پکښــی پرتی دی.
داوه زما لو مړ نی شاهانه‌افغا نی ویا ړنه چی زمـــاد لو مړ ی وار د پاره پـه پر خه شوه اود اسیادآزاد ی‌ستو ری امان غا زی ما تــه‌را بخښلی دی .

زما د بخت بل ستور ی هـم‌وځلید :

دا هغه وخت دی چی اوس‌زما ارما نونه خیژی، ځکـه‌اعلیحضرت د نفیسـه صنا ـ یعو دجوړ ولو بنسټ ایښـی‌دی اود هغه مشر زو ی‌درسم‌او انځور ګر ی یو افغا نـی نا بغه‌دی ، چی‌زه‌دغه دوران‌ته د آرت دنړی (ریږ دوژیما نتو)سوی‌دوره‌یا درستا خیزدور وایم، ځکه غلام محمد رسا م‌چی اصلاً دافغا نستا ن‌دبلـخ‌دسیمی یعنی دمیمنی و هغـه یی مد یر او سر پر ست‌مقر رشو او زه هم هلته در سـم‌دښوو نکی په صفت مقررشوم چی په دغی دو ری کی سـر بیره پر دی چه افغانستا ن‌دآزا دی خا وند کیږی او آسیا ته دآزا دی داخستلو جر ئت‌ور کوی او افغا نســتـا ن دهرا ړ خیز مد نیت بنســټ ایږدی یعنــــی او ل وار دنظا منا می په نامه‌د اسا سی‌قا نون خا وند کیږی او پـه اسا سی قانون کی‌د جها نـی‌متر قی دولتو نو په رنـــګ‌دهر مدنی‌مترقی اقد ام‌تضمین کیږی ، دغه دوره داچی دغلا م محمد نابغه رسام چی نن یـی(یعنی ۱۳۴۷ کــال کی) زه دآ رت په دنیا کی یادنفیسه‌صنا یعو په دنیا کی هغـــه نابغه بولم . چی مثل نـــی په دنیا کی نشته . او ز ه‌په دی‌پوهیږم چی زه اودی به‌پـه افغانستا ن کی دوه داسـی مکتبه‌جوړ کړو .چه د افغـــانستا ن را تلو نکی به دا ډیوه لګید لی سا تی .
ژوا که و روره پـوهیږی‌چی محمود «طرزی» ووچی زه نی دفرا نسی څخه په خپـل نا بغه طرز العل راو ستم .اودا سی ځای ته ئی راو ستم‌چی هلته د ا زا دی ابـد ی ډیوه لګیدلی ده او جها ن بـه دآزا دی‌دلمر په رڼا ونازوی.
ژواکه وروره !ته پو هیږی‌که په‌جر منی کی په ۱۸۲۷م‌کی‌بتهون سمفو نی اوك کـــر جوړ کړ ، نو ماد افغا نستا ن‌لپاره (لویه سلا می) جوړه کړه . ته پوهیږی چه لو یـه سلا می دعسکر ی دنیادپا ره دحماسی هغه ږغ دی چی تولی‌فتـــح او بـــری یی پــه خپل غیږ کی ځا ی کـړی دی .زه نه وا یم چه ماافغانستا ن‌ته ښه وکړ ل ، ځکه داقصی اوږدی دی اوزما په بله بیـو ګرافی کی‌به یی‌ته مفصلــــه وګو ری . ځکه زه لمړ نــی سړی یم چی ستا سی‌داردو دپاره ما دموزیك با نډ و جوړه کړ ی‌ده . زه منم چی خـا لـد رجب بیګ وار دوا ړه‌داردو دد بانډو قوماندان وو او هغـه امرونه صادرول هغه دعسکر-

ئموز يك تنظيم پر غـا ړ ه اخستى و . ځو ما ټول نظرى کا رو نه تنظيم کړه ترېږ سې مى ورکړ . زه دا افتخار کـوم چه ما په افغا نستا ن کـى دافغا نستا ن بچيا ن دى نه آماده کړل چى دا فغا نستـا ن (پهړى) يعنى غرنى آوازو نه هغه چى د سليمان پر غـره آزانکه کوى. هغه چى د پاميرپر څو کو باندى، د سوز اوساز هنګامه تو دوى او هغه چـى دسليمان پرهغه غره چـى پر سر ئى سپينه واوره پر ته او په دا ودى نغمود (هوما) مرغه رابللى شى او د (سوما) پر شرابو جها ن ته مستى ورکولاى شى . هغه نغمى ما په افغا نستان کى د اعليحضر ت امان الله خا ن په وخت کـى د محمود « طر زى » په تو جه او د غلام محمد ميمنګى پـه ملګر تيا د رسم په دنيـا او د تصو ير په جها ن کى ژوندى کړى . نه پوهيږم چـى د غـه اهنګو نه چى دسپين غره ا ودپا مير د څو کو څخه پور تـه کيدل هغه ما ژوندى کړ ل ،ما نوټ کړل . او دا دى نن ئى ديوه کتاب په حيث ستاسى د حنجرو څخه اخلم او نقش ئى د ټو لى دنيا د خوږ و نغمو په سيند کى ور ګډوم .

ژوا که ! ماو بخښه زه په دغه وخت کى چى ستا سره ناست يم د امان افغان غازى د مينـى او محبت يادو نه ته وينى چى کله ما ژړوى او دى حدته مى رسو ى چى ستا ستر ګو تـه هم ددغو مرغلرو تحفـه د رو بخښم .زه وينم چى زما د ا وښکو تو يلو په وخت کى ستا تر ستر ګو هم اوښکى توى شى.

منم چى زه تا ته دخپل ژوندخاطرى يادوم مګر دا خاطـر ى کومى خاطرى دى. ژواکـــه! وروره ! پو هيږى زه ئى ځکه نشم هيرو لاى چى امان افغان غازى به هيڅکله هيرنشى . وايى دى د افغانستان نـــه بلکه د جهان په تاريخ کـى ديا دونو زرينه کر ښه ده . زه پوهيږم چى د افغا نستـا ن د قلم پلار او د نهضت بنسټ ايښوونکى محمود طرزى نـه! هيريږى چى د افغا نستـــان بچى چى کله دقلم په څوکه نازونه کوى . نو هغه وخت به د محمود طرزى د مغــزورنا ددوى ملګرى اومله وى .

ډ ير وبخښه کلـه چـى زه د يو رسام او ديوه موسيقى دان په حيث خپل نوم اخلم . پو هيږم چه د افغان راتلو نکـى نسل به په خپلو خوږو نغمو کى زما مينه ناکه څيره نکړى هيره ته دا يقين ولره خـو زه دومره درته وايم چى زما د هنر د خدمت دوران د افغانستـان ديوه رينسانس او د تجدد دوره ده . څرنګه چى ما په دغــه تجدد کى لوى سهم اخيستــى دى .خو زه دانه هيروم . چـى څوك وچى زه يى د فرا نســى څخه د زوى په حيث په داسى حال کى چى زه ترك يـم راوستلى يم . او دا زمينه ئــى راته مساعده کړى وه چى ز ه د افغا نستان د بچو د پــاره هغه خدمت وکړم چى په جهان کى د هنر خاو ند انو کړى دى.

زه په دى پوهيږم چى افغـــا نستان د هنر نه بلکه د مدنيت زانګو ده . افغا نستان کـه د جمشيد يعنى د بلخ د پاچا د هغه جام خاوند وو چى جام جهان نما ورته وائى دا جام جهان نمـا هغه جهان دى چى کله عر ب بلخ ته راځى او وائى مـو ږ ا م البلادته راغلى يو. يعنى د ښارونو مور ته راغلى يـو .زه هيڅکله دا نه هيرو م چى زما د يادګارونو نقش بـــه خپلو خاطراتو ته وسپارى. دا څومره لوى خدمت دى . چـــى ته يى ديوه خدمتګار د خدمت د پاره په بل رنګ کوى .اوس راشه چى زه د هغه مکتب يا د نفيسه صنايعو هغه يادونه هم هيره نکړم چى په د غه مکتـب کى د ماسره ملګرى و. کلـــه چه پرو فيسور غلام محـمد د دغه مکتب مدير مقرر شو. نو هغه وخت زما سره څو نور رسامان هم چى د پرو فيسو ر شاګردان شول . چه په هغه کى لوى کسان دغه دى :اول غوث الدين رسام چه نـــن د

ډ ر سا مـی په جهـــــا نکی یو ښه رسام بلل کیږی.دویم - خیر محمد رسام(کله چه فرخ افندی د خیر محمـــد نوم واخیستی ما وخنـــدل اوفرخ افندی حیران پاته شوده وویل نه پوهیږم چه څـــه خاطره تاته په یاد شوه چـه د خیرمحمد خان رسام د نامه اخستلو سره تا وخندل مـــاورته وویل دا هم یوه خاطره‌ده . کله چه ته وائـــی زه محمود طرزی زوی وبللم اوددی ټولو افتخار اتو خاو ندئی کړم . او کله چه ته د امـان غازی د طلاو بخشش نشـــی‌هیرولای کله چه ته دغـلام محمد میمنگی سعی او تلا ش نه هیروی کله چه ته درجب‌بیگ ترك آمریت نه هیروی‌نوما ته حق را کړ ه چه پـــه قند ها ر ا و د قند هـــا رپه دارالمعلمین کی هغه ساعت‌نکړم هیر ، چه‌خیر محمد رسام هم وماته د رسم کولو دسکیچ‌اصول راوښوول خیرمحمد رسام‌زما استاد دی دده نوم دیـوه استاد په حیث خپلو خاطرا تو ته‌په ډیر احترام سپا رم) کله‌چه فرخ افندی زما دا خبـری واوریدلی او د خیر محمدرسام‌نوم ته ئی زما احترام ولید ،نا ببره راولاړ شو . او پـــر سر یی مچ کړم . اووئی ویل:نه یو ساعت کښینه چه ستـــارسم تکمیل کړم. دی کښیناستی او زما درسم په پرداس ئـی‌شروع وکړه . په رښتیا چـه پر هر چا خپل ځان ډیر ګران دی . او کله چه داسی زمـــارسم کاږی ډیر خوش یم . اودځانه سره وایم ژواکه! ښه دی چه ډیرښه رسام هغه چه‌د محمود طرزی رسم‌ئی کښلی‌دی . اوهغه چی د اعلیحضر ت امان اله غازی رسم ئی کښلی‌دی پریږده چه دیوه شاعـــررسم هم وکاږی ، او د یادګار په ډول ئی ماته وسپاری .خوبیاهم څه وکړم ، دده خاطرات‌دیوی خاصی دوری دفرض یوه اداده. چه بایـــــد ژر زه‌هغه پوره کړم. ځکه زه‌پوهیږم‌چه فرخ افندی د نادر خان د کورنی ښه نه ایسی نه چـی‌یوه بانه ورته جوړه کړی .او بندی ئی کړی یا خونـــی مړ کړی ځکه ددی کورنی یعنی‌د نادر خان د کورنی عادت وچه اما نیستان ئی یاخو وژل یائی تبعیدول یایی په زندانونو کی خاوری کول .

زه هم خنګه چه دامان‌الله‌خان د یو افسر زوی یـــم اوپه عین حال کی دهغه مکتب معلم یم چه نادر یی و ژلـــی‌دی . زماټول توربرونه لکه ،شا غاسی - اسحا ق جان ا و یاور محمود شاغا سی‌او نورزما ټو ل تور برونه په ارګ‌کی بندی‌دی . دمرګ او ژوند هیڅ احوا ل یی نشته ، نو زه‌هم‌دیوه ډیر محتاط انسا ن پـــه حیث ژو ند کو م او پـــد ی پوهیزم چه که څوك‌خبر شی.چه فرخ افـــند ی اوژوا ك دکومی دور ی د نهضت یـاد - ګارو نه لیکی نو دواړه بـــه دزندان ښی میلی هم و کړ ودا ویره راسره ده ، نو ځکه دخپل عکس کښلو ته‌ډیـــرتلواری نه یم اوپرده می بوغ کړ : خپله بیوګرا فی تکمیلوه. فرخ افندی ښه پو هیږی چه‌ژواك وخت پیژنی موږ تـــه‌ښه چانس داد ی چه د کابـل دبا غ عمو می د رادیو پـــه مدیریت کی یوه پسخا نه‌غوندی کو ته راکړل شوی ده چه موږ هلته دنو ټیشن کارو نه پر مخ بیا یو یعنی‌زه دقندهارملی آوازو نه ده ته وایم.دی یی دیو پیانو دپرد ی پـــه‌واسطه اخلی بیا یی د (فـا ،ری، سو ...) په واسطه د مو سیقی پر خاص کا غذ نـــوټوی . دا یو عجیب چانس دی.چه مو ږ ته په‌لاس راغلـــی دی . یعنی زه او افند ی‌پـه‌یوه کوچنی کو ټه کی دیـو ه‌لو ی نهضت تاریخ لیکو خـــو څوك ند ی راخبر. که‌را خبرشی‌دمو رشیدی به‌پر موږ قی کړی .

افندی بیاهم شرو ع و کړه‌ده وویل : زمو ږ بل لــو ی‌رسام کریم شاه خا ن چه پـه)

حقیقت کی دغه شاګردان دپرو فیسور غلام محمد په زیارمیدا ن ته راووتل په دغه وخت کی ما پو ښتنه ځنـــــــی وکړه . افند وم !کله چه ته ددغه دوران د رسا ما نو حبری کوی ماته یوبل درسا مـــــی ،موسیقی او ډرامه ئو یســـــی یو لوی نابغه په فکر راو - ګرځید ی چه هغه عبدالغفو ر«بریښنا »دی . فرخ افند یوویل : زه دیوه خاص دو ران خبر ی در ته کوم هغه دورا نوړه و روسته نادر خان دزندان سترګی پرو لیدلی زه پرو - فیسو ر غلام محـمد یادو م ـهغه په حقیقت کی دافغانستان درسا می نهضت یو رب النو ع بولم . دا چه تاد عبدالغفو ر«بریښنا » خبری وکړی. هغه واقعا نابغه دی . هغه بیـــا وروسته دنجا ت د مکتب څخه چه اصل نوم یی امانی لیسه ده راووتی جر منی ته ولاړ. په جر منی کی یی واقعاځانته خاص مکتب را وایستی.دی دغلام محمد پرو فیسو ر تـــر څنګ دیوه بل مکتب خاو نـددی هغه استا د دی . هغـــه واقعا رسام دیچه ډیـــــر شاګرد ان یی روزلـــی دی .وروسته دغه نا بغه د صنایعو مکتب په پر مختګ کی ډیـر لوی کارونه کړی دی هغـــه واقعا دمو سیقی یو لــــو ی استاد دی . خصو صا د هندی مکتب یو لو ی استاد ور تـــه ویل کیدا ی شی ـ ده ډیـــر فلکلور یك کمپو زو نـــه جوړ کړل ـاو د مو سیقـــی په اوسنی مکتب کی چه ته یی منتظم یی هغه هند ی سبك جوړ کړ او یوه برخه یـــــی دغربی مو سیقی ده هغه دهندی برخی لوی استاد دی . ژوا که دا ونه وایی چه ته دعبدالغفور خان بر یښنا په بر خـــه کی مبالغه کوی بلکه د هنـد ی مکتب په برخه کی دهنــد ی راګو نو استاد غلام حسیـــن دی. مګر ستا دی هیر نشـــی چه ماستر معراج الد ین دمدم استاد و ، استاد په واقعـــی معنا د هند ی موسیقی لـو ی استاد دی . دا چه زه پـد ی مکتب کی دغه او یس یـــو هسلسله شاګردا ن لګه سر - مست او ننګیا لی روز م د غه قسم استاد غلام حسین اوماستر معراج الدین هم ښه شاګردان روزی . خو زه دا باور نلرم چه دهند ی موسیقی په برخه کی به دولت دا مهربانی وکړی چه داستاد غلام حسین او ماستر معراج الدین کار سر تـــــه ورسوی .چا چه محمو د تبلـه چی ، او ناظر هم پدی لارکی کوشش کو ی خو که دو لت دغه کسا ن ورسو ی یا یـــی هند ته واستو ی لوی خد مت به یی کړی و ی.یا خو زمـا شاګردا ن چه همد غه او س (یعنی په ۱۳۴۷ کال کی) ما روزلی یا زما پخوانی روز لشوی لکه عبدالو دود خـــا ن ارو پا ته واستو ی بین المللی شخصیتو نه ځنی جو ړ یږ ی.خیر ژوا که زما اوستا خبر ی له وخت نه لږ پخوا دی . زه پدی پو هیږم چه که د هغـــه وخت استاد غلام حسین پیا نو ږغونکی یا زما غو ندی وایلون ږغو نکی هغه وخت روزل شوی وای څو مره لوی خلك بـــه را ځنی جوړ شوی وای .

زما دبد بختی شرو ع :

نا بیره دافغانستا ن هغـــه بدبختی شرو ع شو ه چه په پاریس کی په افغانی سفار ت کی محمود طرز ی پر ژړ لی و.ښه می په یاد دی کله چـه محمود طرز ی ته کابل تـــه د راغو ښتلو احوا ل را غـــــی چه، ته نور سفار ت پر یږده، ده وژړل . خو زه نه پو هیدلم چه دی ولی ژاړ ی ؟دی خبر وچه دانګر یز نا مرد پـــلا ن په افغا نستان کی څه و.هغه دغازی امان الله خان ور کیدل و. دلته په افغا نستا ن کـــی یو دم دعا مه خلکو ذهنیـــت

ملایانو ، رو حا نیو نـــو ا وانگر یزی ا جنتانوخرا ب کی.پر امان الله غاز ی دا دشرق دآزادی پر ستو ری با نــدی‌دکفر حکم و شو . زه ښــــه پوهید لم چه زما عاقبت بـه ښه شی ، ډیر دتعجب ځـا ی‌داد ی چه ما دپاریس ښځـــه دځا ن سره دکالیو ګنډ لو یو ماشین هم راوړی و. خو کلـــه چه به داعلیحضر ت‌امان‌الله‌خان د کور نی کا لی جوړیدل .

نو زه به دخیاطانو سره‌ناست‌وم‌خیا طی به می زده کوله .ماته داخبره‌په زړه کـــی واکر ځید له چه ته به یـــووخت دزندا ن خاور ی بـو ی‌کړی .ځکه زه خوامان‌الله‌خان خپل وروز بللی وم . نو مـــا خیا طی زده کړه. تردی اندا زی‌چه‌ما به داعلیحضرت‌امان الله خان دکور نی کا لی پخپلـــه ګنډل .ژواکه ښه ووا یـــم !(کله چه فرخ افند ی‌دا خبره وکړه . دو مره منقلب شـــواو دو مره یی خیره‌ســـر ه اوتوره شوه ، چه زه وبیر یدم چه او س به دفر خ افند ی‌زړه و دریږی فر خ افند ی‌یوښه ساعت چپ کښینا ستی . وروسته یی په ژړا شرو ع‌وکړه . دو مره یی دا وښکـــودریا بو نه پر مخ را غله چه زه هم په ژړا شوم ، ښـــه ساعت په ژړا تیر شـــــو .د دواړ و زړو نه همد غـــه ساعت لږ تش شول .)

فرخ افند ی ما ته مـــخ‌راو کر زا وه . او ویی ویل‌ژواکه !انقلاب پیښ شو. بد حال شو هغه چی داعلیحضرت‌ډیر خپلوا ن و هغه تـــو لدده ښځه بیزاره شو ل وضعه بدله شوه ښه می په یاد دی‌زه داعلیحضر ت امان الله خان‌دمیر منی ملکی ثر یا پـــه کالیو ګنډ لوبو خت یـــــم نا ببره اعلیحضر ت امان اله خان همد غی کو ټی ته راغی . کوری چه زه د ملکی کا لـــی‌ګندم ده مخ راواړاوه ، اوراته وی ویل : ای د مو سیقی لوی استاده او ای د رسا می‌دمکتب ښنسټ ایښو ونکیه لکه چـــی‌زما او ستا ارما نونه د خا ورو سره یو ځای شول .

افندی وروره ! ما غوښت‌چه مصطفی کمال اتا ترك غـــو ندی چه تر کیه ئی د ډیـــر ځا ورو سته توب ښخه راوکر ځوله زه هم افغا نســـــتان د دی‌بد بخت حا له ښځه، وژ غورم خو ښه وکړم ډیر لوی دښمن‌لرم او ډیر ساده ملت . ښه می په یاد دی کله چه‌علامحمد اقبال د لاهور ډیر لوی شا عرماته راغی هغه راته وویل :

(میری خیل از مکر پنهانـــی بترس)

(از ضیاع روح افغا نـــی بتر س)

علا مه اقبال یو شرق‌شناس‌ؤ . ده شرق ښه پیژ نـد ی .او پدی پو هیدی‌چه زه څومره لوی دښمن لرم هغه خوار کی‌خو دهند مړه ملت ته ویلی‌و .

(ای ز خو دپو شیده خو درا بازیا ب)

(د رمسلمانی حرا م استـ‌این حجا ب)

هغه پو هیدی چه آسیـــا ځان ندی پیژ ندلی دښمن لو بی‌ور باندی کو لای شی . افند ی وروره ما غو ښت چه د افغـــانستان‌د آزادی ســـــره هند -ایران - عراق - سور یـــه - مصر - عر بستان سعـــــودی‌افریقا او آسیا دبرطا نیی‌د بند‌ښخه خلاصه کړم . خو افسوس دافغان سا ده ملت په ماهغه تو که و کړه لکه په خوشحال‌ختك چی ئی کړی وه، ښنګه ښه ئی ویلی و.

(ځینی ښه لو یی د عـــوی‌لرم په زړه کی)

(ولی ښه کړم چه افغـــان‌واړه بی ننګ دی)

داچه هغه به ویل :

(دافغان په ننګ می وتړ له توره) .

(ننګیالی دزمانې خوشحال ختټک یم)
بالاخره ئې په غره کې په ډېرې خوارۍ او بېچاره ګۍ مړ کې.
خوشحال مړ شو. خو افغان لاندې مړ مګر افسوس پدې چې ماترک غو ندې دبد-
بختۍ څخه خلاص کړې وائي خو دا ونه شوه. افندي را ته وو یل چه اعلیحضرت زه پر سر میچ کړم او را څخه ووتې. مګر مادملکه ثریا هغه نازولې کمیس چه ما دې ته ګنډ ی دستر ګو په وینو وګنډ ی. ماوژړل، دومره مې وژړل چې په شپو شپو مې دډو ډ ی څکه و نکړ. افندي وو یل: او س دوبخښه زه پو ره تا ته قصه نشم کولای. نن ما پرېږده نوره قصه زه بله ورځ درته کوم زه او افندي یو ساعت په ژړا کښېناستو او بیا مو وروسته ستر ګې ښې پاکې کړې او دواړه پټ د کوټې څخه راووتو قصه بلې ورځې ته پاته شوه.

دبلې ورځې قصه!

افندي بیا هم په هغه وړه کوټه کې وایي: پېښه ده دلته دامان الله د تجرد، دافغانستان دنوي کولو اود اروپا دصنعتي انقلاب مثال ته ور ته کېدلو تلوسې دې اخستي دې خو د بلې خوا دملت خلك دده دغه تلوار دملت د زغملو نه بولې، دلته خو نهضت له هرې خوا روان دی هر څه پر بل مخ اړ و ل غوا ړي. د ملت سره د یوه مخه نفرت نشته. ځینې د ده دپر مخ تګ تنده لیو نتو بغو ندې بولي.

ژوا که! زمان دغه ډول را غلی دی په ایران، جاپان، تر کیه حتی هند کې حرکت شرو ع دی او اعلیحضرت هر څه او ری او اروپا یې دصنعتي او تجارتي انقلاب سره لید لی ده. دبلې خوا دلته دده سره حتی کله دوستان هم سرنه ښوروي- ښه. مې په یاد دی، اعلیحضرت را غی، دې دپغمان دلو یې جر ګې څخه را غلی وطبیعت یې خته و، ما دو یلڼ تمرین کاوه چې دده شهره په کو ته را ننو ته، دې ښه خفه ایسیده او راته ویې ویل: یوه ښه دسوزا و ساز په نغمه مې دز ړه زنګ راواخله. ما هم یوه ډېره ښه نغمه وو هله خو دنغمې او رید لوورو سته یې وویل- دوستان هم لکه چې لاس را څخه وا خست. نن عجیبه پېښه ده کله چې ما دکار اجنده داوې صاحب، عبدالرحمن لودین او میر قاسم خپل منشي ته ورا ندې کړه دا وې صاحب خو نه منله، مو لوي عبدالواسع خو په کفر کې را ته ور ك و؟ لودین هم انکار وکړ ما میر صاحب ته وویل: استعفی ځنې واخله ماغوښته چه عبدالهادي او لودین استعفی و کړي. مګر ما ته دری استعفی وی را غلی میر سید قاسم زما منشي هم خپله استعفی را دمخه کړه. حریان شوم چې دی یې څنګه ملګری شوی و- زه دعلي احمد مستوالي، محمد ولي خان او د سید حسن حسن او محمد ګل مو مند څخه ګیله نه لرم هغه خود غرض خاوندان دي ان را ته معلو مېږي خو او س زما داعتماد خاوندان هم وایي: تر وخت دمخه مې لیخې را نغښتې دی او دا سې نور زما کا رو نه دمخه تر وخت بو لي دو ی نن زه په مجلس کې نا امیده کړی یم، ملا، روحا نی او خوار عوام تول هم دلته په کابل او هم په اطرافو کې تورید لي دي زما دنهضت ارمان کښېنل لکه چې ما ور کوی، دښمن پیژ نم، انګریزان ظالم دي. مګر دا چې نن ملت تول زما څخه او ښتې او د ملت په خوار پاتې کېدلو خو ښ دي. افندي دا ما ته دزغملو نه ده ،زه خپل و جدان ته په دې ډول مخا لفتو نو تسل نه شم ور کو لای، زه به ځم پر مخ خود مخالفتو نو اندازه چې هر څو مره ده وی به ، تو کل پر خدای! ! دا یې وویل او ډېر خفه دما څخه ووت. ژوا که! ډېر دملت دپر مخ تګ تږی لاڅه چې ور ته لیونی وخو څه وشوه؟!

دلته په کابل کی د هرچا ترخولو اوریدل کیدل چی حبیب الله خادم دین رسول الله پیدا شوی دی او هغه اسلام راولی.

افندی ـ په ډیر تاثر د سلطان عبدالحمید دور چی ترك یی تر کندو واچولی و.

وایی هغه شان بد بختی دلته راتلونکی ده. داو شوه په کابل کی دده ملگری څینی خفه شوه او د توری شپی مخ!

دیوی ورځی قصه :

حبیب الله دسقاو زوی راغلی ـ ملك حسین! هغه په دربار کی ناست او ویی ویل: دغه سړی ښه ساز نده دی! او شیر جان وزیر چی مدنی غونډی و هغه وویل: د ا سړی ښه پیانو وهی ـ دادی ما پیانو را وړه او هغه فرخ چی د محمود طرزی نا بغه زوی دی او د غازی امان الله ورور ته ویل شوی دی، نن یی شیر جان وزیر حبیب الله دسقاو زوی ته کښینوی او پیانو په ږغوی، زما نی راو ستلی ده په پیانو وهلو می شروع وکړه.

ژواکه! لکه پیانو چی هم دسوز په ژړا سر شوه او ما په پیانو وهلو شروع وکړه: دوی ته یی خوند ورکړ. تردی اندازی چی دسقا وزوی حبیب الله چی د شاهی پر تخت ناست دی امرو کړ: فرخ ډیر ښه ساز نده دی، زر افغانی ورو بخښی! دادی او س ساز نده شوم او زه ورو پی هم گټم.

بله عجبه!! کله چی په پیانو وهلو خوشحاله شو په ښتنه یی وکړه چی دی څه کار کوی؟ د دربار یوه سړی وویل: دی خیاط دی، ښه کالی گنډی.

سقا و دی د نوی پاچهی خاوند ـ امریی وکړ: د امان الله پاچا ټول دخیاطی ما شینونه ورکړی چی یو ه کار خانه جوړه کړی ـ هغوهم ټول ما شینونه راوړه او یوه کوچنی د اوبدلو فابریکه می جوړه کړه ـ اوس نه رسام یم ـ نه هم د موزیك مشر دیوی کار خانی مشر یم. (۳۰۰) افغانی می تنخواه ده. او س نو شاکرد ان دی او زه، او زه اوبد لور ښیم ـ شرع ده خو لکه څرنگه چی دده د پاچاهی عمر لنډ و زما دکار خانی عمر هم لنډو. بیا گړ بړ پیښی شوا و دادی نادرخان راغی ـ سقا و په دارو ـ ځړیدی.

دخپلو ملگرو سره په حضوری چمن کی دری ورځی ځړ ید لی و. د هر یوه پر تټر یی اصلی نوم او منصب لیکلی و. ښه می په یاد دی کله چی حضوری چمن د لته چی نن دخلکو گنه گو نه ده، دیارلس (۱۳) کسه په دار ځړیدی او هره یوه پر تټر لیکلی دی «حبیب الله مشهور به بچه یی سقا»، «حمیدالله مشهور به سر دار اعلی» او ...

دامنظره ما په خپلو سترگو ولیدله.

ژواك ورور ه! نه موږ پردی تیری شوی، ولی موږ ته دزهرو ترخی خاطری را یادوی ـ ما هم غم ته سپاری او خپل زړه هم خوری ـ لنډه وه یی دتیر وخت قصی دی ـ دادی نن زه او ته درا دیو د دفتر په یوه وړه کوټه کی بندیان یو، دبا ندی وا ورو قیامت جوړ کړ ی دی ـ که نر یی ور وو زه!!

زما دمرګاو وژلو اراده !

اوس یې کوره ــ د نادر خان دوستانو زه د سقاو د زوی دوست وبللم او هر څه چې می درلوده هغه یې لوټ کړه ، اوس مې د مرګ او وژلو تدبیر ته جوړ دی داچې نادر خان ترکسی بللم مړیی نه کړم لخ لېږې، په خوا ره خوا ری . بیا فرخ اخته شو ، څه وو ایم !!

زما ویلون یې هم واخست. خو بیا ملګرو په سلړو پیژه او ویلون دوا ړه د مرګ څخه خلاص کړو ــ ورو سته د نادر خان په یاد شو م چې دا سری خو ما په فرانسه کې لید لی و اود محمود طرزی څخه، می غو ښت ، هغه نه کړ را ــ کله چې ده وېیژ ندلم په غېږ پو ری یې ونیو لم وییې پو ښتلم افندی څه حال دی دی ؟ ما ور ته وو یل : چور شوی یم دې وړې درا نیولو قد رت را سره نشته ، هغه و چې ده را ته وو یل : دلا سه، تللی دی بیر تـــه لاس ته در ځی ، مه وار خطا کیږه ، دادی او س نا در خان را غی سلام خا نی ته تــول خلك را ځی . زه هم ور غلم کله چې دنا در خان ستر ګی پر ما ونښتی ده په غېږ پوری ونیو لم او اوس ما ته داوری پیدا شو چې دګا بل څخـــه دو تلو پا سپو رت وا خلـم او د افغا نستا ن سره خدا ی په اماني وکړم مګر . . .

دادی بله ور ځ بیا سلام خا نی ته ور غلم ، چې پـــاسپورت وا خلم خود پاسپورت را کو لو نه، یې انکار وکــړاو ویې وو یل :

موږ او تا سی به دلته ستا د فن رسم او مو سیقی څخه ښه کار وا خلو ، زه خو ستـــــا دفرا نسی ملګری یم د ه ضمنأ را ته وو یل : دا چې او س کور نه، لری فعلاً زما ســـره په ارګ کی او سه ، ستـــادپا ره په افغا نستا ن کی ښه لوی ضرو رت شته . زه خو غوا ړم چې دلته لوی کارو نه وکړم خو ته، پو هیږ ی چې د افغا نستا ن هستی لوټ شوی ده او دا لوټ شوی ملك څه حو صله غوا ړی ــ ته، دا فکرمه کوه چې زه به تا تـــه په سپکه وګورم ستا قدر ستا په هنر کی پټ دی ، پوهیږ م چې ستا هستی هم دخاورو سره یو ځای شوی ده خو ستـــــــا هستی به هم لکه د افغانستان هستی ژو ندی شی.

ژوا که ! کله چې ماد نادر خان پا چا خبری واوریدلی لږ امید را ته ځکه پیدا شو چې د سقاو د زوی حبیب الله دو ران می ولید ، د ځان سره می فیصله و کړه چې افندی او س خو تر کیه پا تی شوه او فرانسه هیره ــ دلته، تاد یر ناز داما ن افغان په لږ وخت کی ولیده هغه، دو ران خــــوافغا نستا ن بیا نه ؤشــــــی لید لای مګر بیا هم ستا ژوند او ستا فن در تاء مینو ی دایوا زی زما خوا ری نه و ه د پرو فیسور غلامحمد شا کر ــ دان لکه غوث الد ین ، کریم خان ، خیر محمد او نور تو ل لکه بی مو ره وری هر ی خوا ته تښتید لی و اود هر یوه زړه دو ینو ډك و موږ د امان افغان په وخت کی په زړ ونو کی دګلو نو با غچې جو ړې کړی وی خود خزان باد هره پا ڼه راو مروړ له ــ بیا هم د نا در خان راتګ او نادر خان وینـــاڅه، تسلی غوند ی کړم او دامید ونو غو ټی بیا لږ اوډیر پا نبی و غوړ ولی .

نادر خان خپل د دربار وزیرته وویل :

دافندی دوږ ړی ، ځا ی او هر ترتیب و رسم کړه ، وزیر د ربار زما ژو ند یو څــــه تر تیب او سم کړ ، بله ورځ نا در خان هم هیله، وکړه چې زما یو رسم را ته وکا ږه ، او له دی خبری سره افند ی په خندا شو .

فرخ استاد وویل :

ما ته یوه‌ورځ ملك حسین‌هم وویل چې دحبیب الله دسقاو د زوی یو عکس رسم کړه ما دهغه عکس په‌دا سې‌حال کې چې‌تو پك یې پرزنگانه ایښې‌ورسم کړ ـ هغه هم زر افغانی پر عکس را بخښلې‌وی که عکس نه وای زه به یې وژلی وم . خو هسې کې هغه‌هم‌ښې رو پې راکړې. او س می نو ښه گذاره‌کید له . ما په‌دغه وخت کې بیا هم دلو یې سلامی‌کمپوزنور هم سم کړ چې نادرخان‌په دی کار هم ښه بخشش راکړ . نادرخان ما ته د مصلیانو په کوڅه کې یو کور هم را وبا ښه‌چې زه هلته دیو څو ورځودپاره‌بیغمه شوم خو محمد هاشم‌خان صدر اعظم دهغه بدنیت هغه اصلاً نادرخان بد نام کړی و.ده‌بد بخت څوورځې‌وروسته زه دهغه کور څخه وا ئیستلم او نا مرد بیر ته کور را څخه وا خست .

د یوسف جراح‌سره آشنایي :

زه په دغه ورځو کې ښه نا جوړه شوم . یو جراح چې‌یوسف نومیدی هغه زه شفاخانې ته بو تلم زما علاج یې وکړ که دی نه‌وای‌زما ژوند ختم و. دغه سړی دامان الله غازی سره واو زه ښه پر گران وم ده‌ډیر ښه مراسته کول .

دبلې خوابیر ته دظریفه صنایعو مکتب شروع شواو بیا د رسامۍ مخه. خلاصه شوه او زه ، پر خپلو کارو نو یعنې رسامی او موزیك بوخت شوم دادی ترننه ورځې مې هغه کار او هغه روز گاردی او س‌مې واده‌کړی دی ښه گلالی زامن لرم اودموسیقۍ‌په کورس کې شاگردانو ته درس‌ورکوم.

هو ! دغه وخت مرخکه څه هم‌په‌یوه لاس فلج‌وبیایی‌هم رسامی او هم پیانو ښه ږغولای شوای د رادیومدیرچی‌محمد عثمان صدقی و ـ هغه شاعر ،مورخ او ښه د دوق خاوند و ده بیا موسیقی ژوندی کوله ،مختلف‌کورسونه یې غوښتل پر مخ ولاړ شي . ښه کورسونه یې جوړ کړل.

فرخ وویل :

ده دموسیقۍ دپاره ـ دغربی موسیقۍ تولۍ چارې‌زما په لاس کې راکړی او د هندی برخې د موسیقۍ چارې‌داستاد غلام حسین او ماسترمعراج الدین چې د هندی موسیقۍ لوی استاد و په لاس کې وې او هغه کورسونه پر مخ بیوله . دپښتو د پاره استاد نبی گلچی،هم‌دهندی موسیقۍ ښه استادو، او هم‌دپښتو د برخې مشرو . هغه کار کاوه.دموسیقۍ زمینه محمد عثمان صدقی ډیر ښه پر مخ بیوله ، ده علاوه‌پردی‌کورسونو د اطرافوخوا ته هم ښه توجه‌درلوده.

افغانی موسیقی ته یې دفن کینه ورد غاړی کوله ، لوگری مکتب یې ژوندی کړ،دننگرهار ، پکتیا او کندهار ،غزنی ، شمالی ، لنډه دا چې‌محمد عثمان صدقی که‌ژرنه وای لیری شوی دافغانستان‌موسیقی به ښه رونق پیداکړی وای ـ هغه محمد دین زاخیل ، فقیر حسن سارنگ‌وهونکی اونورو ته د موسیقۍښه زمینه برابره کړه چې هند ته ولاړ شي اودموسیقۍ‌فن‌او هنرپه ښه اصولی‌رنگ‌پر مخ بوزی. استاد فرخ افندی په دغه وخت کې لومی‌برخې پر مخ بیا یې ؟

اول ـ حربی بانډ و چې‌دابرخه یوازې ده ته پاتې‌ده او رجب بیک یا نور څوك نشته . دغه موسیقی یاموزیك افندی پر مخ بیا یې‌او هلته یې ښه شاگردان استادی تر سرحده ورسول.او داسې لایق شاگردان لکه عبدالودود خان چې دجنرالی ترتبې پر مخ ولاړ او په‌ربښتیا چې دعسکری‌دبانډ ورنگ دنړی سویې ته نژدې شو.

داولی ؟
دا ځکه چې فرخ افندي ديو صادق او زحمت کښ انسان په حيث شپه او ورځ پر ځان يوه کړې وه .
ده دافغاني موزيك د هر ډول پرمخ تگ مخه خلاصه کړه .
دی اوس د درو علمي او هنري موسسو مشر دی يعني ديوی خوا دهغه وخت دکابل راديو او دبلی خوا دقبايلو د مستقل رياست دراتلونکی شوی سازيانو ، دبلی خوا دوخت د ژبودلو يی موسسی (پښتو ټولنی) چې دپښتو هر اړخيز پرمخ تگ ته يې دلری پښتو نخوا سره په يوه وخت شروع کړې ده . فرخ استاد علمي او فني موسيقي د ثبت دپاره تيار وی او د مسابقی په ډول آهنگونه راوړی او استاد يې گوری وروسته تر انتخاب هغه دراديو په مرسته چې هلته دری نور د پښتو او هندی موسيقی استادان لکه استادنبی گل ، چې اوس د هنرديو يې نړی لکه چې هيردی ، استاد غلام حسن د غيچکی وهونکی دپښتو د آهنگونولوی استاد او فقير حسن په واسطه ثبت ته تيار يږی - داهم واوری ، چې دده شاگردانو دموزيك دمعلم په حيث بير غونه پوره ته کړی دی . او دنوی ښار د نوی موډتی غربی موزيك شوقيانو ، هم دافندی دنوی سرمستانو په کورسو نوکی ځانونه اچولی دی ، کاږه کاږه کيږی او ځانونه سرمستان بولی چې په خپله سرمست ، ننگيالی او نور فرخ استاد پيژنی لا نه دغه دفرخ دبی قدری ور ځی دی . چه ماپه نوی ښار نی پخوانی مست فرخ زهير وليدی او هغه خاطرات مې را په ياد شول چې فرخ په فرانسه کی مفلسه گرزيدی او فرخ دسقاو د زوی په دوران کی ياد نادر پاچا په دوران کی لوټ شوی و - خو اوس فرخ بيا هغسی زهير غوندی دی - ژرمی پوښتنه وکړه : افندم ! بيادی دمورمرگ په ياد شوی دی که دتيروخت خواری ؟
ده په زهير آواز وويل : اوس شکر زامن لرم - مير من لرم خو د قدر خوا مې لږه ده . مفلسی هم ما زهيروی اوس زه رسمی دوايرو هم شر لې يم - دلته په نوی ښار کی خو خارجی شاگردان لرم ، چاته پيانو ، چاته «عود» او چاته ويلن وربښيم خو په معاش مې چندان گذاره نه کيږی . ماورته وويل : راځه پښتو ټولنی ته ، هغه وخت د پښتو ټولنی دعلومو د اکاډمی امتياز درلود . خو صرف دپښتو ژبی کارونه پکښی کيدل . ماورته ويل : زه به دوه مدرکه پيسی درپيدا کړم يو داچې ستا بيوگرافی به دسره شروع کړم او په هره شماره کی به يې ديوه ښه مضمون په حيث چاپوم ، خو دبلی خوا به ته دنو تيشنو نواصل راوړی او زه به يې په هره شماره که چاپوم . ددی درکه به هم ښې پيسی درکوم ځکه اوس دملنگ په نامه ښه ملی شاعر دننگرهاره څخه راغلی ښتل شوی دهغه آهنگونه چې ښه ملی آهنگونه دی او نور به درپيدا کړم . دا کار به شروع کړو خو ښه دی ده ؟ فرخ چې دا خبر واوريده ويې ويل : دسردارانو دلاس نهال يم مه ، مې پرېږدی چې بی وخته مې خزان در څخه ووهی - ما ژر خزانه دار راوغوښت . هغه ته مې وويل : دوه زره (۲۰۰۰) افغانی فرخ استاد ته ورکړه ما هغه ته وويل : زه به يې دده په حق الزحموکی در مجرا کړم - هغه دوه زره افغانی ورکړی . دغه وخت دا روپی دومره ډيری وی چې هر څه په کيدای شوای . دادی استاد فرخ هم خپله بيوگرافی دده په لاس د کښلی عکس سره راته راوړه او ما هغه عکس ، بيوگرافی او نو تيشنونه بيا راوغوښته - په نشر مې شروع وکړه .
بيا ما دفرخ افندی بيوگرافی نشره کړه لوور سره يو نو تيشن هم - دا نو تيشنو نه ځينی هغه دی چې محمد گل نوری پرفيسو رده ته په ۱۳۲۵ کی ويلی و خو نور ... !
خير دلته ددی لوی استاد سره د عبدالغفور بريښنا برخه هم دخير لوړه ده او دا خبره يادوم چې دنارو غی او دده دشاگردانو د هری ورځی ودی اوتر قی ده ته

توجه نه دا چی لږه کړه بلکه دیَ یی سخت پر یشانه کړ .دیو ی خوا یی اولا دو نوروزل غو ښت دبلی خوا ده ته توجه کیدله ؟

په دغه وخت کی یـــــوضرورت پښتو ټولنی در لو داو ده ته یو ښه غنیمت پید ا شو .

دپښتو ټولنی دنشرا تــی ارگا ن «زیری»
تو جه فر خ افندی ته :

اوس نو فرخ افندی نــــه خالد رجب بیك ترك لر ی اونه هم هغه اولی ورځی د ی چی یو ښمیر شاگردا ن ،خوردضابط یا د برید من په در جه مقرره و لای ښــــی او دده د

دخیبر نمل ژواك دزیــری د دجریدی دمسئو لیت دوره چی دزیری په جریده کی دهنری- ادبی او فلکلوری جار اوجنجال سره دفلکلوری افغانی سندرو په نو نیشنونو بوخت و .

مو زیك په پوهه دی مقر ره شی ، په دغه وخت کــــه دبریښنا آوازو نه وچی هم به یی فلکلور ی کمپو زو نـــــه په پښتو او هم د نورو ژ بـو څخه ښه جوړ ول او په ځلاندبه یی ویل .

دوهم برخه
افغانی سندرېز مکتب

بریښنا چی واقعا هم دغرب او هم دشرق یعني هندي موسیقی شوقی څه چی یو
استاد و ټوله راډیو یا دخرابات ټول خوانندگان یی په خپلو کمپوزونو
بوخت کړی و او دده هر کمپوز د ډیر قیمت وړ و چی نه یی درادیو آرشیف لری ،
خو داچی نن هغه متروک شوی دی یو سخت غفلت دی چی دهنرمندانو اتحادیه به
ورته متوجه شی . او دی برخی ته به توجه ډیره کړی . یا د مقاماتو د یادونی هیله
ځینی کیږی . چی دده یو هنري او موزیکال موزیم جوړ کړی او هغو ته توجه
وکړی . خیر دادوره چی دافغانستان دپاره ډیر داهمیت وړ دوره ده هم تیره شوه .

دنوتیشن برخه : دا برخه یوازی دکتاب په رنګ اوبیاد پښتو ټولنی دنشراتی ارکان
زیری په واسطه پرمخ بیول شویده خو اوس راشی چی دفرخ افندی دبیوزلی
په علاج کی دده د کار تکمیل ته هم متوجه شو . په دغه وخت کی دیوی خوا فرخ افندی
دفلج په مرض ګرفتار شوی و دبلی خوا دموسیقی هغه کورسونه چی ښاغلی عثمان
صدقی یی ترتیب ایښی و هغه سره بی نظمه شوی دی . فرخ افندی شاګردان داستادی
درجی ته ورسول او داستادغلام حسین ماستر معراج الدین شاګردان هم لږ او ډیر د
موسیقی او موزیك په برخه کی داهمیت خاوندان شول . خو دبلی خوا استادعبدالغفور
بریښنا چی درادیو افغانستان مدیر شو ـ هغه په خپله دهنري موسیقی دکار ـ
مندانو څخه دخپلو کمپوزونو په برخه کی کار اخستی او کمپوز به یی په دوی تمرین
کاوه حتی وایه به یی هم ـ دبریښنا دکمپوز ویلو لوی کست «ځلاند» وو ، تردی
که تیر شو و روسته داستاد فرخ په شاګردی کی ویلون وهونکی او فنی ویلون وهو ـ
نکی شوی هم دی . یا خو محمد دین زاخیل چی علاوه پرهارمونیه یی ستار یا د
سیمونو رباب هم په استادانه ډول دافندی په مرسته زده کړ . محمددین
زاخیل ماشوم ، خو ډیر هڅانده ماشوم و ده دملی آهنګونو سروونه پیدا
کول اوهغه ثبتیدل هم .

لنډه دا چی که د استاد فرخ دموسیقی یا موزیك استادی ته دوری وټاکو نو
کولای شو ووایو ـ اوله دوره یی دخالد رجب بیك سره ده ، اوبیا د صدقی دوره ده ، اولویه
دوره یی د پښتو ټولنی د کاردوره ده .

خو دلته به تردی دور ودمخه پر هغه کار څه خبری وکړو چی افندی د نوټیشن
ته ملاوتړ له . او د پښتو ملی فلکلوری آهنګونه یی زیری ته راوړی دی ، دا
آهنګونه چی موږ یی دافغانی سندریزو مکتبونو ترعنوان لاندی ښیو هغه دادی :

PROPERTY OF ACKU
3001

په عام ډول د انسان ، الوتونکو ، ګله ګله د نورو ژویو ترنمي سندریز آوازونه تر حنجرو خیژي . لکه ، بلبل چې یو شاعرانه زړه منونکی آواز لري ، حتی سمبول شوی هم دی . په همدې شان د مرغانو آواز د کنري آواز او حتی د چنګښو آوازونه یا نور چې د انسان پر احساس اثر لري او عاطفه تړ روي ، خو په دې توګه یو ژوی کې د انسان سره د ترنم او رنګ د سوز او ګداز اثر ګله دومره ډېر شي چې وایي : په هغو ځایو کې چې لوی سیند و نه د لویو مستیو بازي شروع کړي نو د ځینو انسانانو ترانې یا د سندریزو ابزارو اثر و نه ، د اسیندو نه د مستیو لیو نتوب ته ګښوي.

ډېره مشهوره او محسوسه خبره خو دا ده چې د لویو سیندونو او غرونو ډېر مست ماران د انسان وشپیلۍ ته سر و نه ټیټوي . دا ډول مثالو نه چې سندره په خپل ترنم او خپله اغیزه ، څه ډول اعجاز ښوولای شي ؟ دا قصې زمونږ د تاریخ په پوړ یو کې ډېر شواهد لري . خو زه د سندرو د اغیزې پر تاریخي متنونو نه ږغیږم بلکه د انسان د فطرت پر سندریز اعجاز باندې په خاص ډول د دغه فطرتي تمایل ته په افغاني تولنو کې د دغه ږغیږ اثر نا که سوز اغیزه ښوول غواړم ، چې په هغه کې د زړو ، زړ وکلو نو د نیاز او راز نغمې مونږ ته په میراث رارسیدلي دي د ډېر پخوا څخه د برهمنیانو دیوه مشر یو اثر چې بګوت ګیتا (خدایي نغمه)یادرا ماین حماسه یا خو د ټیکور نغمات یاد خسرو بلخي د سوز شرنګ چې وائي : مدم یا ستار ده جوړ کړیدي . دا ښیي چې افغانی تولني یا د اریایانو د غه نغمې او دغه سندري دد نیا د بام یعني د پامیر په لمنو کې ، یا خو د سلیمان غره د ګڼو ځنګلو په مینځ کې د ږغیږو اعجاز و د نغمو د هنګامو میراثو نه مونږ ته رانبود لی دی.

داخو ئی یوه تاریخی لنډه مقدمه وه . اوس به د دغه مدعا د ثبوت دپاره یو سوال طرح کړو هغه داچی : ددغی حنجر ی د ربرع ساز او سوز پوازی د نر جنس سره دار ما نو نو بیان ړ دی یا خوار مانو نه پارو ی ، که د ښځی جنس هم ددغه آذری آتشکدی د لنبو حرارت او تود والی لری ؟

یعنی ، که د تر نم او خاص وزن هغه هم لفظی وزن پرزړه سو ځو نکی الفاظو نر جنس ویلای شی لکه

مخ دی په سپین کی سرخی وائی
لکه خاصه چی پر ګلا بو غوړ و ینه
(لنډی د نر د خوا)

نو ددغه آذری آتشکدی په بلبلو داسی هم ویل کیږی :

پیکی می جګ کړه خال می مچ کړه
د جنت ګل دی پری تازه به شی مینه

(لنډی د نجلی لخوا)

اوس خو به مو یقین راغلی وی چی دا نسا نی سندر یز اوموز ونو ترنمو نو په آتشکده کی دزړه سو ځلو دپاره داور ر انه بڅر کی شته . بیا هم دا برخه یا پر ګراف دیوی لو- چینی مقد می په حیث ومنی . مونږ وویل : چی ددنیا د بام (یعنی پامیر) په لمنو کی دشپنو ، د شپیلیو داو دی خوا رړه اوازو نه دکو چنو تی نل یا شپیلی تر خو لی په ډول ډول رنګ راو تلی دی او ما وویل . چی د سلیما ند جګو غرونو د ځنګلو نو په مینځ کی دوړو بلبلکو سره د نویو ځوا نانو داوازو نو ، هنګا می دپیړ یو ، پیړ یو راد ی خواته تودی ساتل شویدی . نو راشی چی مونږ لږ مشخص و ږغیږ و او د پښتو په سندر یزو مکتبونو یو څه ووایو : په دی ډول :

مو نږ په افغانستا ن کی تقریباً څلور ډوله سندر یز مکتبونه لرو :
اول : د ننګرهار سندر یز مکتب : چی دلته د ځنځیر ی چار بیتو څخه نیو لی بیا تر داستانونو پوری او که ډیر نږدی وګورو د ملنګ جان ملی سندریز ، مکتب دد غه وړ دی چی یو څه خبری پر وشی .

وګور ی د مرحوم ملنګ په شا ګردانو کی یوا ځی محمددین زاخیل که په ځوا نه ډله کی راوا خلو یاخو ، غلام حسن سر نده وهو نکی چی فرخ افندی یی خوراډیر ی سندر ی نو ټیشن کړ یدی یاخو داستادنبی ګل ګد فلکلور ی اوهندی سندر یز مکتب راواخلو نو که مونږ دزمان دسند رو سره پره نه وی کړ ی . نو په اهنګونو ئی د پښتون سند ریز د نیا داسی آباد یدلای شی چی نړی ور ته دحیرت ګو ته په غاښ ونیسی . زه په دی پو هیږم چی داپور دیو کتاب د کښیلو په قیمت ادا کیږی . مګر زه ځکه څه نه وایم چی مانو ی دآهنګ د ثبت یا نو ټیشن په برخه کی دیوی وړی رسا لی اقدام کړ یدی . او داوړه رسالی به تاسی ته دغلاحسین سرنده و هونکی او عبدالرحمن جرار او مرحو م فقیر-

حسن نو تیشنو نـــه د ور بښیو. خو دلته ممکن یو سوال وشي هغه دا چې وویل شي چې دا خو د ننګرهار سنـــدریز مکتب دی، او هغه خـــوږ پیښور او پیښور دهند دمکتب په سیوري کي روز ل‌شویدی.
مګر هر ګز داسي نده که د هند دکلا سیك راګو نولتونه په خاص ډول سره و شي نود یوې چار بیتی د آهنګ خاص طرز به پکښې په ډېر جیـــر پیدا شي . مونږ دپښتو نخوا یاخولړه افغاني سیمه کي چې هند ور ته وايو د «لــتـا» او «بړا غلام علی » او یا استـــاد

قادر د استاد فرخ‌زوی پیاوړی ممثل چې داستاد نـــه نثر شوی فلکلـــوری نو تیشنو نه يې دکتاب مولف ته سپارلی دی .

قیاض استادا نه را ګو نه‌اوریدلی دی. خو هلته به‌د چار بیتی یا داستان یا بګټی یا خو نور سندریز آهنګه په غـــــه خاص رنګ کي ډېر لږ وینو. نوځکه زه ور ته پښتني ننګرهاری سندریز مکتب وایم اوپدی برخه کی دیو بیل مکتب‌دعوا په جر ئت سره کو لای شم چې دفرخ افندی نـــــوتیشنو نه زمونږ‌په دغه کـوچنی رساله کی‌نه داچې هغــه ښوولای شی بلکه ثابتولای‌یی‌شی چه داد غرب او شرق دسندریزکاروا ن یوه بله لاره ده چې آریا نی خو بلل کیږی‌خو پښتني او ننګرهار ی نوم‌وریخښل ګومه ګناه نه بولم .
زه دلته مثالو نه ځکه نه لیکم چې هر مثال نه نی دفرخ‌افندی په نوتیشن کی ثبو ت قاسو نه لرم چې هغه کا می بولـــم .

لومړی فصل

دکندهار سندرېز مکتب

دا مکتب د پښتو په سندرېز مکتب کې یو بېل خاص والی لري چې هغه ته مختص کندهاري سندرېز مکتب ویلای شو . حتی داسې هم سړی یادسندرو فنان ته لوېږي چې ګوره دا سندرېز مکتب که د هند خاص اریایي مذهبي نیاز ونو ته ډېر ور ته نه دی ګوره شباهت خو پې نږدې دی داځکه چې د ننګرهار سندرېز سبک د سبزعلي خان استاد پوه شاګردانه لاره وه چې استاد سبز علي خان بیاعلما تر بره غلام علي خان استاد چې د هندو کلاسیک سندرو لوی پلار ور ته وایه شي ، ځان کم نه بالـه چې دمکتب یوشا ګرد یې استاد غلام حسن سر نده وهو نکې یاخو او ل میر استاد باله کېده . (دوی که وایي یاخو یې نه وایي) مګر سندر یز مکتب د تول خا صوالي سره د «را ګ» او «راګنی» په برخه کې ورځیني مستفیده دی خوخدای مه کړه چې «پیښه کول ور ته» ګناه څه چې ناپوهي . هغه هم دسندر یز آهنګ په برخه کې ور ته ویل کېدای شي ، خو د کندهار سندرېز مکتب لکه «بابو لاله » «شا روو را »«خور ښادی» «یادشین خا لـو ناري»«دکیسو او نکلو نو ناري» «د هو تکو نار ی» «دکا کـړو ناري » «یو لړ سرو کـی »دا برخه دکندهار سندر یزمکتب جوړو ی چې له نیکه مرغه پرو فیسور محمد ګل نـور ی لوی فلکلور یست ویـلی او فرخ افندی نو تیشن کړی هـم دی ـ دغه برخه دکندهـاردسندر یز مکتب اصیله ښه ښئي . خو په کندهار کې نوري سندرې لکه د غاز یا نـوسندر ی مګر مذهبي منـدرو سر چې معرا ج نامه تا نور ې هم ور سره شته یا خود محیطحالات ژوند اوډ وند شرایـط ښیي .

بله برخه یې داتې تاړ ی دی په ډول ډول چې موږ بـه هره برخه څه تشر یح هم کړو اود کندهار پر سندر یزمکتب به ښه رڼا واچوو .

۱ـ د اتڼ ناري

الف :

دکندهار د سندرېز مکتب په ضمن کې پر نارو یو څو خبرې:

ناري د پښتو په سندرېز ادب کې یو خاص اهمیت لري او که ووایم چې دا سندرې د پښتو ژبې د ژبنۍ خصوصیاتو غوره ښوونکې حتی د پښتو د ژوند حساسه برخه ده او د اولس تاریخي هره برخه لکه د بزم هنګامه او د رزم معرکه په خپل ساز او سوز کرمه ساتي .

پردې سر بېره په ژبه کې د طبیعت د ښکلا تصویر د فرد د داخلي احساس هره لحظه ښوولای شي که علاوه پر دې ووایم چې دا سندرې له خپل سندرېز تصویر سره موږ ته د یوې تاریخي پېښې او کیسې څرګندوي نه هم کوي یعنې که د پښتو ن سندرېزه دنیا د «بالت» مرحلې ته ورسېږي دغه سندرې او نارې به وې چې د اندام په ښکلا کې د دغه تصویر ترجماني هم وکړای شي .

د نارو په سندرو کې د ژوند او د ژوند راز معلومېدلای شي او د ژوند د لفظي هنر په ښه کې لکه «متلونه» د ژوند اصلي هنداره ورته ویل کېدای شي په دغه وجه زه دغې خواته خاصه توجه لرم ځکه ناره ئېزې سندرې د «فتح او رابیا» د حماسې رنګ لکه د «هومر یونانۍ» د «الیاد» حماسه چې د «اشیل» قهرماني ښیي د فتح خان بړېڅي د بسته ښخه تقریباً په هندکي د جنګ محرکه دغه سندرېزې نارې په نکل کې ښئي او د اسې نورې کیسې چې هره یوه یې تر قند و خوږه او د مرکو د خوږوالي لویه برخه ده په همدې وجه زه ددې برخې د رمزونو د ښایسته مخ ښخه پلو لېرې کول غواړم چې دلته تاسې دراز خالونه ووینې دلته تاسې په ناره ئېزو سندرو کې اولسي ، تاریخي ، ژبنۍ ، شخصي یا د هر ډول تصویر څېره لیدلای شي .

خیر ما دلته ددې ناره ئېزو سندرو د کندهار د سیمې نارې راواخستې او په ضمن کې مې د نارو متعلقه برخه د مخه کړه . چې د «سرو کو» په مبداء شروع کېدای شي او دا هم باید هېره نه شي چې دا برخه عامه غونډې یا د عام اولس برخه بلله کېږي . خو دلته ددې خبرې یاد په کار دی چې دا برخه په کندهار کې د ښځو د پاره خاصه ده . مګر نارینه هم ور سره مله او ملګري .

ددې سندرېزو نارو او له برخه اتڼ ته خاصه ده .

دوهمه برخه : د شین خالو نارو یا سندرېزو سوزونو ته ورکول کېږي چې ډول ډول آهنګونه د زړونو په ښکته اخته کېدای شي .

دریمه ـ د کا کړ وخو ړی نار ی دی .
ځلرم ـ دهو تکو ناری دی.
پنځم ـ سرو کی .
خود دی سندر یز ی دنیا دمکتب یاسند ریز مکتب ناری ډولو نه ، ډول ډول آهنګو نه دویش او دنارو دوزن اړو ل چی ځر ګه وزن او سور وریه برخه دی ، د غه برخه د

دکندهار دسیمی دنار ینه واتڼ

ښیر لو هم ده دا ډول چی کله دا ناری اتڼ ته خاصه شی او کله بیا خاص وزن او سور پیدا کړی ، خو کله دنکل دخوندا و خوږ والی دپاره ویل کیږی چی دا وزن یاسور داتڼ دپاره په هره برخه کی بیل رنګ غوره کړی . کله لا دا ناری دسیمو دبیلوالی په اعتبار تو ـ پیر پیدا کوی چی زه په دی لحاظ چی دکند هار سندر یز مکتب په نظر کی سا تم نود کندهار دسیمی خاص والی هغه هم دحال ، محل ، وخت او زمان ، ډول ، ژبنی خا صی ، اصطلاح او د دود یز رنګ ملحوظ سا تم .

دلته دا خبره دیادو لو ده چی ښځی او نارینه دنا رو په اعتبار تو پیر لری یا هغه ناری چی ښځی وا یی نارینه یـی کو رټ یا اصلاء نه وا یی .

اوس به په نارو شرو ع وکړو خود نارینه وچی بیل وز نو نه هم لری . دادی داتڼ چیا نو له حر کت سره ناری.

۱ـ ورو اتڼ
۲ـ یو بغله اتڼ
۳ـ یو بغله (یواړ خیز اتڼ)
٤ـ درست اتڼ
٥ـ دنا ستی اتڼ
٦ـ دپرو تی اتڼ
۷ـ دپرو تی دوه بغله ا تڼ
۸ـ چپه او راسته اتڼ
۹ـ غلی اتڼ

په هر حال دلته هر ډول اتڼ له حر کا تو سره سم ناره دخپل وزن څخه اړوی او پر نو ی وزن یی دویلو دپاره تیار وی .

ب:
دکندهار د اتڼ د سندرېزو نارو بله خاصه :

دکندهار دسیمې دښځو اتڼ

دا اتڼ چې د نجونو له خوا په نارو تو دیرې ناری یـــی دادی :

۱ـ اتڼ دی دسپیر وان نجونی کوینه خوراك یی سپین کشمش دی
سهاریی دغو نړی شمال وهینه

۲ـ اتڼ می اتنی دی
کمیس می دسر ینبین د ترانی دی (۲)
پر مخ می عبا سیه (۳)

۳ـ اتڼ دی د بـــوری (۱) نجونی کوینه
پر ملا کړه وړه شی.
شا باز (۲) یی دنامه غوتی وهینه

٤ـ اتنه ډیری لافی دی وهلی
چی ځای درښتیا راغی
اتنه نجو نی خدای وشرمولی

۱ـ دکندهار دپنجوا یی دولسوا لی یو کلی دی (۲) عباسیه عبا سی دشاه عباس نیکه ده چې د ایران پاچا وه.

۱ـ بوری دکندهار دشرقی سیمه ده (۲) شاباز دزلفـتو زمه کو تی ده .

۵ـ آمرت (۳) په ونه توره کند هاره
زلفی می اوږدی شوی
اوږدی زلفی به څو کړم بی یاره
٦ـ او بوسه داوبو غاړی او بو سه
پر یار می سلام وایه
دا ګل می د سینی در سره یو سه
۷ـ بابه (٤) په څه نازدی لویولم
دژرګو (۵) اور دی بل کړ
با بکه پر لمبو دی کړو لم
۸ـ پرو سږ ټال لابنه و ـ لالیه تر شا توت لاندی بیده و
دخدای فضل که نه وای ـ لالیه سږ به دواړه سره مړه و
۹ـ پر ځنګله با ندی ددوزمر یو پل دی.
دا یو زما لالی دی ـ دا بی ګوره ور ورك ورسره مل د ی
۱۰ـ پور ته پنجوا یی کښته سپیر وان دی
نو ردکر می مړه شول ـ پرشا لیلی دزلفو سایوان دی .
۱۱ـ پوری خوا غوا لنګـه ده تند یه
میره یی پر کور نشته ـ راووته تور ستر ګی ناو کیه
۱۲ ـ پوړ ی می ادی (عادی) دی ـ دخیا له می غبرك کړی پر تندی دی
ما به اتڼ وکړ ای ـ داستاد بابا کلی ریشخندی ده
۱۳ـ په پزه دی دتورلونګ دانه ده
دانه ده د کشمشـــو ـ د کشمشو دانه خر پنده خوږه ده
۱٤ـ په څو به دغرمی تنورتود یږی
لیلی ورته ولاړه ـ ترمخ یی رنګا رنګ خو لی بهیږ ی
۱۵ـ په دی لویه سپوږمیه ـ لویه خدا یه ستن می ورکه ده نور یه
که ستن می را پیدا کړی ـ خا لونه یی وهم دعاشو قیه .
۱٦ ـ په دی وچه ویا له کی موزی و ویشتم دمځکی .
داسی ټك یی راکی ـ لالیه تر قیا مته می په زړه کی .
۱۷ ـ په غاړه دستمبول دی ـ پیکی دی اړو لی لورپه لوردی .
تما مه شپه یاری کړ ی ـ کلی کی چی ګرزی زماورور دی.
۱۸ـ تر بوره په نغری دی او به کښیو زه
تر دخخه یووره ژ یروښریه بریت پرېږده .
۱۹ـ تر پاڼ لاندی مـــــی ستر ګی تور ولی
چی پاڼ را باندی راغـــــی منګو لی مه په یار ولګو لی .
۲۰ـ تر څو چی دغر می تنور تود یږی
مستا نه پرو لاړه ، لالی می ورګر ځی خوشا لیږی
۲۱ـ تر خدای خدا ئی مـــی جار کړی .
آسمان ئی بی سلاو مود ی اړو لی .
داستو ری ګل میخو نه ـ دالمریی ژړی لمر یود رولی .
۲۲ ـ تردی دیوال دی نته (نتکی)را بنکاره شوه
کله دی مور نه وای ولا ړه نو مابه ستا دنتی ننداره کړ ه
۲۳ـ تردی لار د بوری مځکه پسته ده
مستانه پر بیده وه تر تول بدن ئی غـــاړه ښایســته ده

---

(۳) ناك ته وایی ٤ـ دیلار لقب دی (۵) کلك صحرایی ځوزدی.

٢٤ـ تردی لاد کابل مځکـه پسته ده
لالی باندی تیر یږی ترګردبدن ئی ږیره شایسته د ه

٢٥ـ تردی نجلی مکاره بله نشته
دروړ پر هغه غاړه اسنونی ښوروی لاس پکښی نشته

٢٦ ـ شاتوره توته مات دیشه لاښر نه
او ښا نو غر غړی کړی ځوانانې باندی واړول بارو نه

٢٧ـ تور مار دکندوالی بغل نیو لی
تور مار به ولاړنشی تور ماردسپینی خو لی لذت نیو لی

٢٨ـ چتی چی په پښو د ی چو تی
ځوا نان دی لیو نی کړه زاړه ښځه ران دی وایستل دګتی

٢٩ـ چو نکی دغر ږد سر ه ولاړ یږی
ستر ګی مړا می مکړه یاری د مړامو ستر ګـــی ولاړ یږی

٣٠ـ ځلمیه بکری شه ترهنر دی
یو خو به دی زړه شی بل دپیغلی پی نظر دی

٣١ـ ځوا نه چی شاباز دی اوه تاره
راځه چی سره زونه ماموراو پلار پرا یښی ستا دپا ره

٣٢ـ ځوا نه دمیلی دی مبارك شه
چی زما وخوا ته ګوری ځوانه پر ځوا نی د ی برکت شه

٣٣ـ څه کم څه کم پر خپل غولی ولاړه یم کاته کم
یا رکه می نادان دی د بـل پر ښا یستو به ئی ور نکـم

٣٤ـ خانه زموږ خانه
داستا خانی دی خدای نکړی ویرا نه

ملکو نه دی (رایت) رعیت کړه
ددشمن کلا دی وکښبه لـه میدا نه

٣٥ـ خانه بی ستر خا نه
داستا خانی دی خدای کیدر ویرا نه

غیرت دی ښکاره نکړ
پر ...پین میدان دی و نکړه مړا نه

٣٦ ـ خو له دی دغاتول ترګل ناز که
وما ته دی را نکړه سبا به ئی چینجیان وخوری یا مځمکه

٣٧ـ داپوری غرته ابنه د ی
لا سو ئی په لاره وهلی ندی
داوری نجو نو واوری ... ؟
تو لتو میر وخال وهل ښه دی

٣٨ـ داتن کلا دی جوړه کړه په غره کی
دمینی توان می نشته د ننمینه می وچه شوه په زړه کی

٣٩ـ دا کلی د چا دی چی په پره نامه یی بو لی
داسر ئی زما شخه ورك دیداپای ئی ماد یار په نامه بولی

٤٠ـ دا هلك دکومی چتـــی ورور دی
دهغی چتی ورور دی چـــی امیل یی تر شنګ کښلی خیالی نور دی

٤١ـ نجیبت کمیس می غاړه خوږه وینه
زرغون مشدی راوړه زرغون مشدی غاړه خوږه وینه

۴۲ـ دسهار ستر که رڼا ده

سپوږ مي ورته ولاړه وارخطا ده

ر تا جار شم لاليه

پر نيمو شپو دي څه وږ ه خندا ده

۴۳ـ دله، ده، دله

کو تره يم راغلی له کابله

يا به کا بل خپل کړم

يا به راوړم دکابل ژړه بلبله

۴۴ـ دوری ، دوری ،دوری

بی دوری لور دی چیری ورکو له؛

لور وه دپاچا وه

وداسپی موزی ته دی ولـی ور کو له ؟

۴۵ـ دم دی آغادم دی

پر سرو زرو پیوند دخان چلم دی

دانل ئی دالما سو

تمبا کو ئی دلاچی لو نکین یم دی

۴۶ـ ژوری، دوری، دو ری

مردك لکه باران را باندی اوری

دامردك خوښه دی

سباد مر غلرو باران اوری

۴۷ـ دوی دی نجو نی دوی دی

داتې ناری کوی سر ه تـــو لیږ ی

د یوی دخیال کمیس دی

داد زرغونی په پښو جستی دی

۴۸- دی زموږ اسمان نیولی دی گرزونه

خانی دروو خان ده ـ پراولس یی غوږ ولی دی څنگو نه

۴۹ـراځی چی نن دکو نږی میلما نه شو

دکو نږی یوه لور ده ـلا لیه په دیدن به یی مـاړه شـــو

۵۰- راته که دا خپل ویشتلی گوری

ویشتلی دی کا ری دی ـ شیر ین بشر یی نشه پـر له: پوری

۵۱ـرا گد به شی لوونه را خور به شی ـ دویرو بشرو نه

څینی په خواری کی خورا خوارشوه ـ دځینو شوه په غـاړه امیلو نـه

٥٢- زما یاره طالبه او لخوله درگړمه که ژبه
زما خوله به ترتا جار کړم-داژبه تر تا لو لاندی غا لبه

٥٣- زموږ دملا لوری خیـالوری
داسی یار چی ستا دی دا سـی یار به جوړ کړم دکـو دری

٥٤ - زموږ نجونی چونیاپوشی .
تر هغو پوری به یی ورنکړو-چی د سرو زرو گمبتی کـی سرپټو ښی

٥٥ -زه نه ژاړم دایارمی ژړو ینه
دکور و سر ته پروت دی- داتوری ښنی یی اوروا لگو ینه

٥٦- ژیړشی مو ز ی ژیړشی -دازه خوارهدی ولی ژړولم
زه بسته دبادام دی -د لندی په شان دی ولی ژړولم

٥٧- سپیر گندی پرشا تله مخ رالغبنته
دغه می لالی جان دی - یوه به یی لری بله یی غو ښته

٥٨- ستر گی دی آهـو دی -نامرادی پر سینه دی شفتالودی
یو شفتالو را کړه - نامراد یدرنځو رسړی خواړه دی

٥٩- ستر گی واړه ستر گی دسر دلره ستر گی سری نغمی لر ینه
تندی واړه تندی دی - زمادیارتندی دلمر شغلی وهینه

٦٠- سور کورمی دبور تیدی اړولی
دخر زامن می ډیر دی -ما یی سر غنه پکښی نیولی

٦١- شاباز می د چری وهل کیږی
چی زما د غمبر ږغ شو-ځوانان لکه کوتری راټو لیږی

٦٢- شین خال می تر کلارامعلومیږی
یی حده ښا یسته یی - پرمخ دی کا فران مسلما نیږی

٦٣- کرك پر کلا لور ناری وهینه
زموږ خا نته را ووزه - موږی دی دخانی هوالرینه

٦٤- کلاته چی پر سرد یپالیزونه
دنورو پالیز لاښی شو -دمستی پالیزاو پس کوی گلو نه

٦٥- لمرهمیږو لاره پرده بره
ولاړه خو له یی را کړه- نـاامیده شی دلوی یاری لهدره

٦٦-کمیس می ترلمن گلاگل دی
دخیال کمیس می دادی - چیاورونه لگوی هغه لایل د ی

٦٧- که تنگ دی د قبـا لستو نی تنگ دی
اوس نه را اغوست کیږی- لا لیه جانه څونه دیمړوند دی.

٦٨ـ که رنګینه د کلا مځکه رنګینه
زما جان ته وار اوزه ـ لالیه موا جب دی دری لیکنه

٦٩ـ که کړه ده نن د غر مځوکه کړه ده .
په اسپو کی سمند ـ په زیږ نو کی خالداره ښا ښسته ده

٧٠ـ که ګرځی د کمیتـــی سیوری ګرزی
زماجانان ته‌واراوزه ـ دلا لی دبنی کوزدی احوال دی ګـرزی

٧١ـ که ګردی د ناکوچك کانی ګردی دی
رحمت پر پښتنو کړی ـ ترمشرو بی دا کشر کړ ندی دی

٧٢ـ که مسته ځی تختپول(٢) واله مسته ځی
افرین پر پښتنو کـړ ی ـ ودشمن ته په سلا کمر بسته ځی.

٧٣ـ لاچی (٣) لونګه سردی ولی تور دی
دا سرمی داسی تور دی ـ زموږخان دسر دارا نوسره سپوردی

٧٤ـ لالی کلاوهی ژر چی جوړه دی
اغا په توره کیره ـ زما جانان په تو رو و ختو ور سره دی

٧٥ـ لومه لومه لومه دسهار وخته معلومه
زما بلا دی پر یار کړی ـ دیار بلا دی ګو ښی پر ښا لونه

٧٦ـ لوی تك دی د ز ا پړ پر زړګی وشی .
چی پیغله نجلی غوا ړی ـ پر کوردی دمردکو باران وشی.

٧٧ـ لیکلی چی لیلو لیلودی بولی
دا او ښو سره مه ځه ـ لیکلی داو ښو تك په ښوا خون دی

٧٨ـ لیور دی ددی پور ی کلی شپه دی
احوال به ور لیژمه ـ دا ستالالا خو تل له ما سره دی

٧٩ ـ ماویل مرجان به جوړومه
لو نك به پر کومه ـ غوبل به دځوا نانو پر کومه

٨٠ـ مجلس دی د ښا تو تولاندی مجلس دی
ځوا نانو پیغلی یو وړی ـ لالی تر لا ندی ناست ګلد نر ګس دی .

٨١ـ مخ دی په خولی دی ـ سر دا ری لیلی خوب دی د غرمی دی .
مخ دخولی پاك که ـ ښا هی مین راځی په ا ند ینبنی دی .

٨٢ـ مرم چګنه مر مه داستا ارمان به خاورو لره وړ مـه
خاورو له یی نه ورم بازار کی چکن ډیر دی را بی وړ مه

٨٣ مستانی لونګی غو ښـه پر سر کښیږده
را ځه په اتڼ کښیو زه ـ مستانی دنیا ګی کارو نه پر یژده

---

١) په کندهار کی د پنج‌ده یوکلی دی (٢) د کند هارشرقی خواته السوالی ده
٣) لاچی لونګ خاص لونګ‌دی چی لو ځینی جوړ وی.

۸٤- مستی نادری ترداغوت ګجك دی جار شم خیالوری
ستا خود مرت کلا کی - دمرت په کلا تل دسړو دوړی .
۸۵ - موزی دنو کری دهمبارك شه
یو خال دیراجوړ نه کړ-موری‌مغزی دی مات شه ملادی رګ‌شــه
۸٦- مونږ داسی خوار ا ننه یو چی به وړی تولوو نه
مونږ اصیل نور زی یو - زاړه‌لونګ په نو یو بد لوو نه
۸۷- مو نږ تولی یو لالیه دیوه اکاوریری ی و .
مجلس ته چی راو څو لا لیه یوتر بله ښنا یستی یو
۸۸- ناره خومی ناره د ەمستانه د مناسره بیده‌دی
مه ئی ښو روی مستا نه می‌مور نلری سیده ده
۸۹- ناره خومی ناره د ەدادواړه لاس راواچوه پر غاړ ه
دوست به وائی شا بـــــاس‌دشمن به وائی‌تو لعنـــــت پر دواړه
۹۰- نجلی په کتور ی کی‌اوبه غواړی
اوبه دخاشو ډکی جلی پریاری‌دی خاور ی واوره
۹۱- جلی چی اور بل وړی‌په شپا له کی
ما ډیر غشی خوړلی داستاغشی‌می جګ شو په لیمه کی
۹۲- نن می د موزی اطا قلیدلی
دوی غنبی ئی مو ښتی سربیره‌ئی کوسی پراچولی
۹۳- واوړی د هوا مرغا نو واوړی
مسافر می دوری تللی مر غانو په وزرو کی ئی راوړی
۹٤- وته ، وته ، وته
داښه نجلی‌می ولیده‌له توته
په لاس ئی لاس بندی دی-په پلو پوری یی دسپینو زروغوته
۹۵- وختم د ژر ندی پــــر مو لیه
ماکور قسم خو ړلی لالی لـره به غواړم سدو زیه
۹٦- ولی دی‌د خوبه ویښنولم
په کار دی زما خو لګی وه نو ولی دی په بیدو نه مچولم
۹۷- هلکه چی بوچی م-رغومی پیائی
ما به خولګی در کړای هلکه ته نادان ئی کوز به وایی
۹۸ - هلکه چی سپین‌متی‌دی چاړه ده
مابه خو لګی در کړای خور دی‌ګوره خوابنی دی میره ده
۹۹ -هلکه خدای دی واړوی‌وهلی قلمونه
قلم نه وونو څه وو چیری زه‌چیری موزی خرابه خو نــه

۱۰۰- هلکه چی شین خال دی پر تندی دی
موږ ولاړ و تر هلمنده هلکه ستا لازوږ عنادپه خوله دی

۱۰۱- هم دی ، هم د ی ، هم دی
ددوو مینو څه غم دبیلتو ن دی

۱۰۲ - چی سرپرسره وږ کښیږ دم
سرو یږ می د فراق په اوښکو لوند دی

۱۰۳ - یووار کړه سررا کښته داتنه
یو ساعت به سره کښېنو پـه دنیاکی ښادی نشته بی له غمه

۱۰۴ یو ناره به و کړ م دا بله ناره ستا پخاطر باندی
بل شی به ارمان نکړم ، ماداستاموږ وند کړ تر سرلا ندی

داهغه ناری دی چی د پښتنو مستو پیغلو یا خود ښځو دخوادپیشتنی خان خانی د دورا نډ تصویر ونو هره برخه په خاص ملی وزن او خاصو ملی رنګونو تصو یر وی . خو ټو لی سندریزی سندری دی چی اکثرآداتن په مینځ کی ویل کیږی . او کله کله څرنګه چی دخپل وخت دژو ند تصو یر دی نو دمتلونو په رنګ هم دیـو ی خبری دتا ئید دپاره د ښځو په مینځ کی ویل کیدای شی خودا برخه داسند ریزاد ب هیڅ نه ښیئی ، یعنی د کند هـار دسیمی داتنو نو ، سندر یزی سندری په حقیقت کی د ښځـو او پیغلو هغه مافی الضمیر یاد زړونو هغه راز دی چی خپل باطنی ټول ارمانونه احساسـات او عـوا طف پکښی تصویر وی او ښکاره کوی یی، کیدای شی چی دا سندریز رنـګ دبا لت په انتخا لی یو وخت تصویر شی او د پښتنو فولکلور یـک دود اود ستور په وښودل شی. چی سندر ی ئی اکثرآ پرو ـ فیسور محمد ګل نوری لخـواویل شوی اود استاد فـرخ افندی لخوا نو تیشن شوید ی اود ژوا ك په خاصه توجـه داستاد فرخ څخه په دیـــر تشو یق او تر غیب به ناچیزه بیه رانیول شوی او بیا چا پ شویدی . چی موږ به دد غو سندرو سره هغه نوتیشنز نه په کتاب کی یعنی ددی سند ر یز کتاب په مینځ کی پر خپل ځای راوړو او چاپ به شی.

۲ـ دکند هار د سندر یزمکتب بل غو ړی : ښارو ورا

«ښار وورا» چی اصل یـی(ښـه ، ورو ، ورا) ده اوداهغه ور ځ ده چی دناو ی کره ورا بانې (څو ښځی)را ځی اودناوی کور ته دوی ځی چی د تاجیکو ورو نود (آهسته برو!) سره ور ته سندر ه ده . کله چی دناوی کور ته را شی په همدغه تګ کی دار یی و هی اودا سندر ی پدی ډول پکښی وایی : چی یوه ښځه د مسر ی سراخلی او نور یی کسراوپای دوی ټو له په یـوه اواز مسری پای ته رسو ی .دناوی دخوا ښځی هم با المقابل دسوال او ځواب پر ډول همد غه سندری او مسری وا یی او ورووروراځی په شور ا ودرب دار یی وهی څو د ناوی کره ننو ز ی او بس کوی یی.

په دغه ښارو وراکی هم دبا بو لالی مسری او بیتو نو په پیل وزی . دښارو وراسره ویل کیږی.

لو مړی د ښارو ورا مخصوص بیت وایی بیانو دلته دبابـولالی د بیت لو مړی مسری دوه دوه واره او دو همه مسری یو واری لری . لکه دا:

ښارو ورا ښادی دی او سـه شاه سلا متی دی او سـه

اتن دی د سپیروان نجونی کوینه خوراك یی سپین کشمش دی
سهار یی دغو نډی شمال وهینه

ښارو ورا ښادی دی او سه شاه سلا متی دی او سه
داسی زوم مو راو ستلی چاپه خوب نه دی لید لی
یا :
اتن می اتنی دی ـ کمیس می دسر ښین اترا نی دی
پر مخ می عبا سیه ـ شابازمی دسرو زرو ستار ی دی
داناری د ښارو ورا سره ویل کیږی . دلته هم دنجلی صفت، دزوم صفت او کله کله دځای ستاینه ، د شغل ښوو نه اودکور او کهول منا سبا تسره ردبدل کیږی . لکه :د «بوری » (چی یو ځای دی) دنجو نو د اتڼ صفت دا سی شروع کوی :
اتڼ دی دبوری نجو نی کو ینه ـ پر ملاکړه وړه شی
شا باز یی دنامه غوبې ږ هینه
دلته د «بوری» نجو نو داتڼ صفت کیږی یا د اتڼ او سم اتڼ دنه کو لو پیغور دا سی ور کوی :
اتنه ډیر ی لاپی دی و هلی ـ چی ځای در ښتیا راغی
اتنه نجو نی خدای و شرموی
کله دبی یار ی ارمان داډول په نارو کی کوی :

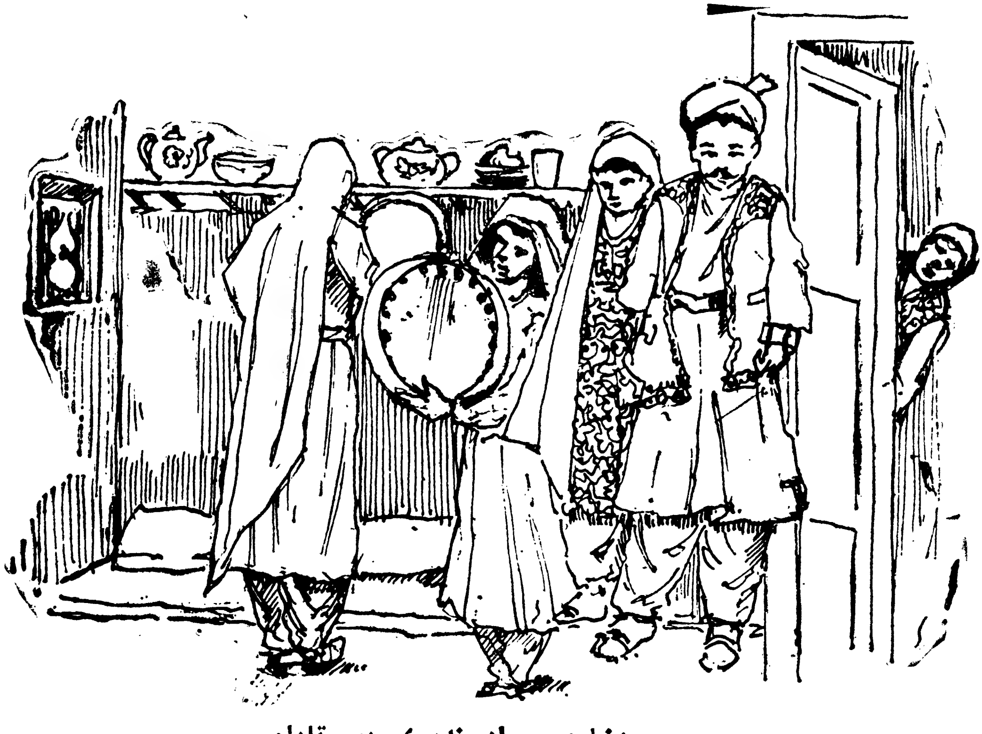

دښارو ور ادسندر ی یو ه تابلو .

امرت په ونه توره کند هاره ـ زلفی می اوږ دی شوی
اوږدی زلفی به څو کر څم بی یاره
کله دیار ی پیغام په نارو کی رالیږی او دا ډول :
اوبو سه داو بو غاړی اوبوسه ـ پر یارمی سلام وایه
داګل می د سینی در سره یوسه
کله لادپلار څخه پدغه و ختکی ګیله شرو ع کړی . څکه بدسړی ، یا بدی کور نی یا خویی په بدی کی نجلی و رکړی وی نو په ناره کی وایی : (۱)

۱ـ یو زیږ څوز دی چی کلك لر کی لری

بابکه پهٔ څهٔ ناز دی لو یــولمــدژر گو آوردی بل کړ

بابکه پر لنبو دی کړ و لم

کله دیوی بدی ځای دی پهـخیرتیرید ل په ناره کـــــیا دوی لکه دا:

پرو سږ کال لانبه و ــلا لیه ترشا ټوت لاندی بیده و

دخدای فضل کــــه نه وای_لالیه سږ به دواړه مړه و

کله لا دتاوده‌موسم یاد ،ساړه‌موسم تعبیر د شعر په تارکی‌کی ادا کوی او یور نکیـــــن تصویر دلته جو ړ و ی لکه داچی وایی :

پورته پنجوایی‌کښته سپیر وان‌دی

نور دګر می مړه شول

پر شا لیلی د زلفو سا یوا ن‌دی

لنډه‌داچی‌د«ورا» ورتلل‌دښځوپه نارو کی بدرګه کیږی .خو دژو ند د کړو وړو ښــــه تصویر دغه ناری ښئی .

دمثال په ډول تاســـــی داتصویر د «ښار وورا» سره په ساده شعر کی حکا یت تـــــه ځیر شی چی وائی :

دبور ی غوا دانن لنګه تندیه

میړه یی پر کور نشته ــراوو ته تور سترګی ناو کیه

پدی ناره کی دغوا نــــوی‌لنګیدل چی‌په اصطلا ح «تندی»ورته ویل کیږی او وا ښـــه غوا ړی خو د تور ستر کــــی‌مجبوریت و ښو ته راو تل داډول د ژو ند یو تصو یر په دغه نارو کی لیدل کیدای شی‌او بیا یی دمجبور یت دحا لت‌تصو یر !

دی ډول دژوند ښوول په نارو کی او هغه هم په کـــډه‌دنورو ښځو سره په مستـــــی ویل :

داده د فلکلور یـــــك اد ب‌موزیکال تصو یر او دخپــــل‌دروا ن دحالت ښوو نه‌چـــــی لیکلی ا دب یی نه لــری اوورنه خلاص دی .او یا خـــودژو نددی

ــ ډول تصو یر ... ویل‌شه زور غواړی .

۳ــ دکند هار دسندر یــــزمکتب بل غو ړی

خور ښا دی

«خور ښا دی» دواده دسندروویلو ښه مقد مه ده او پرغه پیلا می سره دوی د ښا ری‌دوډ پر ځای کول غواړی ــ ددی‌دود بدر که دښځو ، په زیاته بیا دپیغلو او چتو پیغلو سندر ی ویل دی .

داد سندر وو یلو میله‌کله جوړ یږی ؟

کله چی د ناوی پو ښی اوجوړه دناوی کور ته د زوم دکورنی له خوا راوړه کیږی . او دغه پوښی پر ناوی سکنی‌ــــپد غه وخت کی نو یو ازی«پتاسی» (دبوری یاقند و څخه جوړه شوی خاصه خوږه یــــاشیر ینی ده .) پر ناوې سه پاشی بلله داریی وهــل ،و د خور ښا دی ناروو یل شرو ع کیږی

اول د خور ښنا دی مخصوص بیتو نه وایی :

خور ښنادی ده، مه ، سه ، پاته ، خور ښنادی ده
خور ښناد ی ، ده مه ، سه پاته خور ښنا د ی موده
او دا مسری ور ته اچول کیږی :
د کمبلی ژی یی توری ـ د کمبلی ژی یی توری
خور ښنا دی ده
لا لی پر ننگ میـن دی ـ خیښ نه باسی سر توری
خور ښنا دی ده

دا ډول د نارو میله جو ړه شی چی خو ك د ناوی صفت د شین خالو په نارو هم کوی لکه :

توره شپه به خدای رڼا کی ـ خور ښنادی ده
شین خا لو به خدای پیدا کړی ـ خور ښنا دی ده
او یو زوم د چتو پیغلو ناری دا ډول شروع کوی :
ژر راوزه بور گیه ـ خور ښنادی ده
اوس رڼا ده د سپوږ میه ـ خور شادی ده

دلته د نا وی ستا ینه چتـی پیغلی را وا خلی خو کله یو زوم تو کی تکا لی شر وع شی

پدی شان چی ناوی ترتو لـو لاندی وښئی لکه :
بوره نده بور گی ده .خورښنادی ده
بوره مازی لیونی ده .خورښنادی ده

پدی نارو زوم زهیری وی یا خو یی په تو کو شه کو چنی کول غوا ړ ی یا زوم ته وایی :

سپینه خوله لکه کلدا ره ـ خور ښنادی ده
خر څوم یی دو کانداره ـ خور ښناد ی ده
بیایی ورته ستایی پـدی شان:
دهو سی تر شیدو سپینه ـ خور ښنادی ده
و لی نه راځی شیر ینه ـ خور ښنادی ده
او کله ناوی دا ډول پـه نارو ستایل کیږی :
د نری پوړ نی ناوی .
دا نری ده پاته مه شه ـ زما دجان ښنا یستی ناوی
خور ښنادی ده

کله په نارو کی ناوی ته دیخو ښځو دعاوی شرو ع شی:
دا ډول .
زرغو نه شی ناوکیه
دا وو زامنو مور شی . چی ولاړه کی کیږ دیه
خور ښنادی ده
یاد زوم ستا ینه او ښوونه شروع شی او دا ډول:

زما جان زمری نه تښتی
دکوز دی کټوبی با ندی ــ دواده کلنګ یی سکښتی
خور ښادی ده

لنډه دا چی دغه ور ځ چی دناوی پو ښې راوړه کیږی په دغه ور ځ دپیغلو وار ی دی او دنارو شر پ .

دپښو ښځو هغه چی پو ښی یی راوړ ی دی عجیبه دنــیا جوړه وی او تمثیلو ی یی په ټوکو ، په سندرو .

په پښتنی دنیا کی د سندرو برخه اکثراً د ښځو ده او دا ــ ولوله دوی تو دو ی. کلــه پیغلی دو مری لیتو خی شی چی دلنډ یو کتار پر را خپـــــور کړی ، لکه داچی وایی .

جانان په ټو کو نه پوهیږی
ما په خور وز لفو وا هـــه مرور شو نه

دا شو خی خو ګور ی پــه خورو زلفو وهل او دا شو خی ټو کـــی ؟
او بیا جا نان څه د نازه نادان بلل چی مرور کیږی یـــا دا چی :
تینګه می مه نیسه یـــــه غیږ کـــی
ستړی ستو ما نه له واده راغلی یمه

د ی ډول د نجونو مستـــــولنډ یو ته مو پام شته چـــی دخور ښادی ، ښادی څر نګــه بدر ګه کوی

د مستو نجو نو د نیا مسته شوی وی او مستی لنډی هـــم ویل کیږی لکه دا:
په یاری زوړ سړی ځـــوانیـــږ ی
زه دلالی په یار ی ځوا نه زړه شو مه

دلته تاسی د پیغلو په خولو دپښتنی نړی دکړ وو ړو تصویرو نه وینی ، هر ډول تصویر په ساده ژبه خو د خوږ والی او خو ندونو اندازه یـــی ...هو ! خور ښادی دوی څر نګــه په مستی بدرګه کوی. دناوی پوښې کور ته راوړل داد نیا په څه ډول سندرو تو دوی ځکه ښادی وی او پر خور زیـــر ی کیږی . چی وایی خور ښادی ده؟

داز یر ی او دا خو ښـــی بدر ګه کیږی خود سندرو هر ډول سندرو قیا مت جو ړو ی. ځینی لاد ښین خالو دا نار ی هم وایی :

د یار یو یاد !
ټا په غره کی میږی پوو ی
ما په ږغ وپیژ ندو وی
سور دستمال یی پراوړ ودی
کور یی لوړ پر کاریز ودی
زوم یا دوی ــ دزوم کــړه وړه ، دزوم کور کلی.
یا داچی د پوښې په ســــم راوړ لو کی دزوم مور تـــــه پیغور ور کو ی او وایی:
مور دی نه کوی دا ډونه
ما ته راوړه بخملو نه
ګوری دناو ی غو ښتنی په نارو کی څو مری ښه اداکوی.

دلوه «خور ښا دې» خور ځی یوه وړه منظره ده چی دلته په لنډ ډول په تارو کی تصویر
شو

٤ـ پل غــوړی : دوه دوه تاره یی اخله ...

په کندهار کی دناو یتوب په وخت کی دسر دو ینبتا نواړول چی د دوه دوه تاره اخله کیسی ورویی اړوه سندره لری.

په عام ډول پښتو ن تبــر خاص پښتنی دود او دستــورلری چی دادی ددی دود یز ګ لاری پر خاصه سندر یزه برخه خبری کول غواړم ، ددی سندریز دود یا مکتب څخه تاســی دپښتون د ژو ند په هنداره کی د پښتون کر کتر یاپښتنی دود او د ستور ښه تما شه، کولای شی .

ددی سندرې لار ي‌دخرګند ولو دپاره ماد کنــدهاری سنډ ربز مکتب یو ــل غو ړی عنوان و تاکی او هغه د(دوه دوه تاره اخلی کسیــــوورو ورو یی بیلو یه !)سندره ده . دا سندره څه وخت ویــل‌کیږی او څنګه د زلفو یاپیکی‌وپښتنا نو تــــه د «ورو و رو بیلو یه» سو الی ور دمخــــه کیدای شی ؟

وبخښی کیسه ډیره او ږده‌ده او زه‌یی‌لنډه غوندی کوم.

«دوه دوه تاره اخــلـه ـ اوورو ورو یی بیلو یه !»

دا دا حتیاط ناره څنګه‌کیږی‌ا وولی کیږی ؟

د پښتو د نورو منل شو ی‌دودو نو سره یو ډیر عمده‌دود‌دښځی جنس سره د ســـــر وپښتان دی . مثلا په پښتوکی‌یوه دعا ده :

«سر توره مه شی!» ســـر توری علاوه پردی چی د پــوړنی یا ټکری لری کول دی، یا دټکر ی‌د یوه غو ړ ی یعنــی«پلو» سپیڅلتو ب په کښـــی‌منل شوی دی .چی پخپله د ټکری سپیڅلتو ب او تقد س‌دی . په همدی ډول د «ســرتوری» حتی دپوړ نی تور والی چی د ښیرا په دود ویل‌کیږی.«تور ټکری دی پر سر شه !»

یاد تور ټکری پر سرکولوڅخه دی «مولا» ، «خـــــدای» ساته ، دادی‌د «سر» د«پوړنی» او «پلو» دسپیڅلتوب تقد س،چی موږ یی صر ف پروپښتانو‌یادو ښتنا نو پر بیلو لوحبری کوو .

د «دوه تاره اخله ، بیلوی» ارمان دپیکی‌ړنګول دی پیکی ؟!

هغه پیکی چی پیغله ځوان‌ته په ویلای شی :

پیکی می جګ کړه خال می‌مچ (چپ)کړه

دجنت ګل دی پری تازه به شی مینه

دغه دجنت دګل تارو نـــه سره کله بیلیــږی اوداهغه تارو نه دی چی دتقد یر په اړو لو او تا کلو یی‌کوتی‌وهل تاکی څرنګه ؟

د تقدیر تاکل ؟ داد ی‌تاسی‌ته معلومه وی چه بیله ناوی‌کیدلو دو خت څخه بل وخت‌په پیکی کو تی وهل دمر ګ پــه وره ننو تل دی څنګه ؟

فرضاً دیوی پیغلی د پیکی‌یوه برخه چاپری کړه .پدغه وخت کی پیغلی ته څه پیښیږی او هغه چاته چی په پیکی یی‌کوتی وهلی دی څه پیښیدل‌ممکن دی ؟

ښه ځیر شی ـ دپیغلــــی‌پیغلتو ب له مینځه تللی دی‌او دا مړو ښه شوی بللـــــه کیږی . که څه هم نـــه ددی‌رضاوی اونه یی دکور نـــی‌خو ښه ، خو دا نجلی بل څوك نشی غو ښتلای .ځکه دپیکی‌څو تاره یی پری شوی دی اودوپښتانو تقد یس ته یی پــه، دونه ستر ګه ندی کتل‌شوی.

دبلې خوا ددې ویښتیا ذ.و پرې کیدل د بدې ستن شوې ده، چې ناغه یې څه ساده مسئله نده . دا دود اودستورمونږ تر هغه ځایه تشر یح کوو چې د «دوه دوه تاره اخله !» دسند ریزې ناریسره اړه لري نو ځکه زه دو مر ي زیاتوم چې د پښتنی‌دود سره په ویښتانو کوتی وهل‌دتقد یردبدلو لو او اړو لو سره‌تعلق‌لري .اول خو پیکی د نجلی‌توب نخښه ده او دا نخښه څه‌وخت‌ایسته کیږي چې د ناوې‌توب‌مرحله یا دتو لنیز ژو ندنوی پیل شروع شي . دغه کار‌دسر و زرو اقلا د سپینو زروستن کوي چې دا یوه اوږ ده ستن ده چې یوه برخه یې څه پلنه او دتبر زین یا خو کو م‌خاص نښان رنګ لري . هغه په خاصو مراسمو ، حا صو نارو دو یښتیا نویا پیکی په اړو لو کار کو لای شي چې د لارې بیلو لو اجازه پیدا کوي.

دمخه تردې‌چې داسندره‌وویل‌شي د «بابو لالی» په سندری‌بدر ګه شوي وي . او په بیل وزن داسندره ویل کیږي .لومړی دامر جع چې یومخصوص بیت دی ورا چوي :

دوه دوه تاره اخلی کیسوورو یې ځنګو یه

ناو کې موده نا دا نه ترغرمي یې ځنډو ویه

بیانو پر دغه وز ن دبابولالی یو بیت پسې وایي،پد اسې ډول چې لومړی مسر ی په دری واره چابك چابك ملوزه‌وایي او د ورو ستي مسر ي‌آخره حصه دوه‌دوه واره ویله کیږي . لکه دا:

شین با درنګ او بوراوړي

شین بادر نګ (رنـــک)اوبو راو ړي . !

شین بادر نګ (ها) او بوراوړي

داسي زوم مو دروستلي چاپه خوب (خوب) نه دي لید لـــي

چا په خوب ندي لید لي .

اوس به دپیکی داړو لولزومي بر خه هم وخیږو .هغه داچې دلته دقو می ګفا خر پې بنا په دغه وخت کې څه ډول سوال‌او ځواب سره ویل کیږي خـو وزن یې دغه وي. چې دلتـه په تکرار اوچا بك وا لې کې‌ونبودل شو .

اوس دلته ددغه بنادی په ضمن کې تا سي وګورئ چې‌په دغه‌وخت‌کې د طبیعت‌تصور یر ته څر نګه اشاره ده چې‌وایي :

تر خدا ی خدایي مي جـار کړې آسمان ئی بې سکامو دی درو لی (۱)

داستورې ګـل میخو نه ــ دالمر یې ژړې لمر پر ډبو لي .

دلته دناوې سرجوړوې خـو به دغه وخت لي ،آسمان بې ستو نه درو ي.

دستور وګل میخونه اودژړې‌لمر ژړې وړا نګې په تصو یرې‌رنګ کې ښوول دا ده دپښتون دذهن لوړ والی اندازه چې دبنادې‌په وخت کې هغه ښوول‌غوا ړي .

خود طبیعت دتصو یر سره‌دطبیعت وخینو تخلیقو نو ته دخاص علت په وجه په قهر کیدل چې وایي :

ښا توره تو ته مات دې شه ښا خو ږ نه.

---

(۱) سکا مو-دخیمي ستن‌ته ویل کیږي .یعنې بې ستو نـه آسمان ولاړ دی .

او ښنا نو غر غړی کړی ـ ځوا تا نو باندی واړول بارونه

په عین ښنادی کی تر کوردلو رو تل یاودول دلور کورپه قهر کوی .
دا قهر دتوت په ښیرا کـی ښئی .

یاد زوم کور نی ته قهر ښئی اود خپلی پیغلی ستا ینه بیا خو مری ښنا یسته کوی چـی وا یی :

تور مار دکند والی بغل نیولی
تور مار په ولاړ نشی
تورمار دسپینی خولی لذت نیو لی

دلته خپله لور دزروخزانه بو لی اود زرو پر خزا نـو فلکوری روا یا تو پر ښنا چـی وایی :

«مار پر خزانه پروت و ی »دلته هم خپله ور کړی ،ناو ی دزرو خزا نه بو لی اود زر م کور نی مار ته ورته کوی چـی دزروخزا نه په لاس ورغلی ده او زوم ته دعا بیا وکور ی :

ځوا نه دمیلی دی مبار کشه
چی زما وخو اته کوری ـ ځوا نه پر ځوانی دی بر کتشه .

ددی ملی سندر ی هر شـــه لری . تا سی داناره چی نجونی یی په دغه میله او واده کـی وایی وا وری چی وایی :

دا پوری غر وا ښنه دی ـ داسر یی لاره وهلی نه دی
واوړی نجو نو واوړی ـ تر لتو میر و خال وهلی ښنه دی .

دلته دناوی صفت کو ی اوهغه فلکلو ری روا یت یاد وی چی وایی «ددی نجل مخ لمر لاندی لید لی »دوی بیا وایی: پوری غر خو دشنو وونیو ډکدی . مګر سر یی لاره نـدی وهلی یعنی دچا ستر کی ند ی وراو ښتی .

په دغه ورځ دستا ینو اوکله لا دادبی طعنو باران وی.مثلا زوم ته دناوی همزو لـی څه وایی ؟ دوی وایی

دا هلك دکو می چتی ورور دی
دهغی چتی ورور دی ـ چـی امیل یی تر خنګ کښلی .
خیال یی نور دی

په دغه ورځ شو خی شته او ددو ستا نو دپاره کله ناوی ستا یل کیږی او کله پر زوم وار دی او کله لا د دواړو خوااو وخپلوان دطنزو نو تر بلران لاندی وی. مثلا:

دا کلی دچادی چی په دو ه نا مه یی بولی ؟
دا سر یی زما شخه ورك دی ـ دا پای یی زما دیار په نا مـه بو لی .

دلته دزوم کلی صرف پدی نامه پیژ ندل غواړی چی د پیغلی یار ته منسوب شی. دزو م پر کورنی او جیز یو نازنین واری.

دچیت کمیس می غاړه خوړ وینه
زرغون مشدی را وړه ـ زرغون مشدی غاړه خوړ وینه

په ناری کی دخوار جیز یادناوی دکا لو پیغور دوله ناره ده‌اوشوی‌ده.خیر.«دوه دوه‌تاره خله» په حقیقت کی دپیغلی او ځوان دنوی ژو ند ،نوی دود ، نوی دستور ونووږځ ده چی دپیکی په اړو لو کی‌مضمره ده او دلته په‌ربښتیا ددوو ؟! صرف‌دوو تارو نواړو-لو سره دپښتنی دود او دستور ټول شیان خوی او بوی کر کتراو خصلت ټول بد لیږی او ناری یی یایی سندری ددوهغو کسانو ژوند ته دبد لون مقد مه ورځر مه کو ی چی بیا پښتنی کهول .پښتنی کلی او پښتون ټبر ورته ستر کی پر لاری دی‌خو دغه دژوند دبد لون مقدمه دنجو نو سندری تصو یر وی اویادوی‌یی-دابنه ورځ‌دټولومیلمنه ده - صرف دسر اړول یا او دل ،دپیکی پری کول اولنډ ول یا اوږدول ندی مطلب‌دلته دپښتون دنیا دلوی سیند په څپی کی پر دغه بله خواړول کیږی چی ددغه وخت‌دسندر یزی دنیا یوه وړه خوا وښووله شوه .

ه- با بو لاله

با بو لاله هغو مخصو صومسر یو او سند رو ته وا یی‌چی‌دواده په‌لومړی‌ورځ ،دخایښت په وخت کی چی دناوی سر غوړوی او دوا ده پر مخصو ص تخت یی کښینو ی، دورا او د ناوی دخوا ښځی ،ګډی و ډی،شاو خوا سره کښینی او ناوی‌په منځ کی نا سته وی دناوی سر ته ویل کیږی نو دغه ښځی‌ناری وهی او دغه سندری په ګډه سره ورسره وایی :

او ښی ولاړ زنګون تر لـی(وای)

اوښی ولاړ (وای وای)زنګون تر لی (وای)

تر هغو به یی خلاص نـه کړم (وای) با بو لاله لالـــه (وای وای)

څو زما جان نه دی را غلی(وای)

لو مړی مسری تکرار او په منځ کی یی (با بو لاله و ای‌وای) ورا چوی .

دو همه مسری یو وار او دمسری په منځ کی (وای ،با بولاله،لاله،والا،لا) ورا چوی .

دبا بو لالی سندری په دری نورو صور تو نو هم ویل کیږی‌چی هره یو ه یی بیل بیـــل نو مو نه لری لکه :

١- دوه دوه تاره اخلی .

٢-خور بنادی .

٣ -ښارو ورا

دغه دری سره با بو لا لی‌په خپل وخت او ځای کی ویل‌کیږی چی موږ هره بابو لا له په تفصیل سره ښودلی ده

په با بو لاله کی دیرغ‌دلو ړولو زاید (وای هـو، ووی ،های ،او آزو نه موجود او په لو مړی پاړ کی هم‌غا لباء ناوی،دهغه دزوم یا کور نی یوه‌غړی ته‌خطاب او په دوهمه مسری کی دهغی دمیړه اودمیړه دکور نی او ټبر نو مړ ه ستاینه کی یاده‌وی - په بابو-

لاله کی کله کله د ناوی او میرہ دکور نیو تر منځ په سنډ،وکی مقا بله هم ویَ چی هـر ه خوا دحپل نفر (ناوی ،زوم)تله له هغی بلی خوا ته در نوی .

ددی دپاره چی دغه دڅو ند تصو یر تا سی ښه وګوری موږ دغه ناری په ټو لو رنګو نو کی ښیو او هغه دا دی:

بابولالی

اس‌وشیشنل په زوره

جلو ونه را ته طلب کړی   زمو نږ دخیښی دلو یه کو ره
اما رت (۱)دیری‌هیند اری

لالی پسی راږ غ کړه   نیك پلوه شی ور یندا ری
او ښی ولاړ زنګون تړ ی

تر هغو به ئی خلاص نکړم   څو زما جان ندی را غلی
اوښی ولا دی کجا وه ته

زمونږ خیښی ته وا راووځه   لور راوباسه لو بته (۲)
اوښه ولاړه تر دامانه

زما جا نان پسی خبر کړ ی   چی په شرنګ وهی بهانه (۳)
باران اوری منا ځا ځی

که ناوی زما دجان وه   تر نو کا نو ئی زرځا ځی
پرا ورو اچوی برو ز ی

داسی زوم مود رو ستلی   تاسی ئی وګوږ ی بر و ځی
پر پلو دی پیله بوده

ته می ګرانه منده مکړه   ورا دی ټوله دلیو رزو ده
پردامان ولاړ هنجه (۵)

زما جانان دبیخه و کیښ   نوم ئی‌ولاړ پر شلور کنجه
پر دیوال ویشتلی سکوردی

زما دجان واده چی وینه   دلالی په غیږ کی زور دیَ
پر کدر دوه زرغون شا له

زما جانان ورته ولاړ دی   لاس ئی نه ورځی له خیاله
پر‌کورسورزو مبك زړ یږی

هغه لور دی ستر ګی وخوری   چی دپلار په کور ناز پږ ی
پر مونږ بیاد روپو زور دی

شلور نیم زره مهرو نه   زماجان دناوی بـو ل دی
پر مونږ بیا نوی موس دی

زما دجانان ساری نشته   مګر اوس دموږ په نس دیَ
پلو واچوه پر بو تی

(۱)ـ امارت ـ یو کلی د ی(۳) ـبهانه ـ داس بچی
(۲) ـ لوبته ـ مر غا وی (٤) ـبروزی ـ خوشبوی بوټی د یَ (٥) هنجه ـ بو ټـــی

لیور دی آغا جان دی اشر فی (۱) پاشی پر موتی
په درگاه کی خزا نه ده

په ښیو به ئی و ستا ئـی زما دجان خوا ښی در نه دی
پر تر نګ (۲) کی کجاوی دی

زما جان چی واده و پرینـه ور سره مستی تر لی دی
تر با لښت لاندی انار دی

داسی زو م مو درو ستلی چی نامتو دکند هار دی
تر دیو بس لاند ی کوچی دی

زمونږ خیښه چی دا را غله سل او یا ئـی جنګوتی دی
چی بد ګـل کو ی ما خیـه

هغه پلار دی کو لمی پری شی چی به دلور کـر ی مخیـه
چی پر مونږ ده مونږ خو وکړه

چی وارد خیښی را غلـی امیر ی کارو نه و کـړه
چی تو پك ئی پر ښی ایښی

تر داسی غیر ت جار شـم زما جان دی سر پرایښی
چه چکن دی ارخا لك دی

زما جان دغه دی را غلـی دمکی دور لایـق دی
چی د مخه مو دا لا ن دی

ناوی مه که ارما نو نـه ورا دی توله ښه ګلمیان دی
چی مو ږ ه کړی خیښه

نغری دی چار کنجه کړه کور دی لوړ که په غالیه
چی دنجك مو کښیـده دی

دخدای ریښتیا به وا یو زوم تر ناوی ښا یسته دی
چی کوه مو ځنځیر داره

چی ناوی د لالـی ده دا به نوی یی کـرداره
چی میچن میده اوړ ه کی

هغه مو ږ دی ارمان نه کی چی دزوی ناوی واده کی
خور بل واخله پونده کښیږده

زما جانان پر خال مین دی هفتکی خالو نه کښیږ ده
خور په زین کی کوتوری دی

۱ــ اشر فی ــ دشاه اشر ف هو تك سکه ۲ــ تر نـګ ــ سیند دی

مه یی شر نکو یه زموږ د خیښۍ ژړه ترې دي

خور تورا یې تورنی تانګونه

زما دجان واده مورا وړه دمیو ند پر مید انو نـــــه

خور په تش کی اوبه تو ر ی

موږ داسی ناو ی درکړه بی رنجو نی سترکی توری

خور خدای ښه وینه ئی وکړه

زما جان په خندا راغـــــی ولالی تی کوزده و کـــړه

خور د ورور واده کو ښـــه

داسی خور دی کل کلاب شی چی ورا بانی بو یو ینـــه

خور و باسه غا لیـــه

دکمبلو د ورو ینـــو اوښان مه رادر نو پـــه

خور سهاردی زموږ تلواردی

نا وکی مو په لاس راکه زموږ کور په کند هار دی

خور پسر لی پر مناو خو ت

د خدایه موږ راضـــی یـــو چه د خیښه مو لاس وخوت

خور ململ دی نوم ئی لوردی

ښه لیور ختلی لمر دی دور یندار ی سر په لوړدی

خور مه غواړی نه به غواړو

ناوکی مو په لاس را کـــی دخدا ی ښی به سره غواړو

خورمه لوروای مه یی نوم وای

مه دلوی سهار زړا وا ی مه دلمر خاته بیلتون وا ی

خوریی بیاتر چولو(۱)گوری

ولا که بیا ور ږغ کـــی چی دا دا ادی دی بو لـــی

خوری خدای دهر چاخدای دی

دلا لی دکور و سر تـــه زما دجان دناوی ځای دی

خور در غلو در ځو نـــه

کند هار کی نجونی ډیر ی موږ په ښه نامه درځو نه

خوری ښور سره غر مه شوه

ناوی ژرژر جوړ و یه نن بیا در با ندی شپه شوه

خوری سره شوه سره غرمه شوه

---

۱ - چولو - جوله - سوری

ناو کی مو په لاس را کـی ترینبو لاندیٔ مڅکه سره شوه
خوری ورا راغله پر غو لی
پرغو لی راخپره شوه د نغری تر ژبه پو دی
خور ی ورا راغله دبلخه
دبخارا کمیس ئی راو ړی نر ی ستن ده باندیځر خه
خیبنی نو ی سر او دلـــی
زما جان ئی دائی جوړ کـی لکه لمر په غره ختلی
دتو پك په خو له کیخال‌دی
ناوی بنی کوه خـــبر ی لا لی ستا دتندی خال دی
دچار سو دبری خو د یـــه
زما دجان پر سر ئی نه کړه مورئی نه وه مسکینیه
د خاسی دار زانیـــــه
زماوجان‌تی پرسرنه کړ ه خوابنی نه وی مسکینیـــه
ددا لان مغ مو وابنه دی
داسی زو م مـــو درو ستلـــی دکاله رنگ مو په بنه دی
در نده خبنته اوبو راوړه
که ناوی زما د جـــان ده پرنیلی اس بازی راوړه
دزوم مشر ی ور یندا ری
د با هودی شرنگهار دی اسپی و تور یدی و لا ړی
دسپر لولویه میدا نـــه
سپر لود ی یی نن به خـــواده ستړی مشی زما جا نا نه
دسکاڼ لم لکه لیخیـــــــه
زما جان ئی په‌بشا راو ړی لکه تو ر ه بلو خیـــــه
دکمپلو ژی ئی تـــور ی
لا لی پر ننگ میـــن دی خیبنی نه باسی سر تور ی
د سهار باده زلز لـــــه
دغه لور ئی پر یوه وړ ی دا شیر ینه مو پر بلـــه
دسهار چر گه کل کل کـــی
زما جان دغه دی را غـــی پر خسر یی تو کـــل دی

د کونجی پرسر سرپوښ دیٔ

مه یی ښور ویـــــه　　ناوی ډکه ده له خرو ښه

د سهار خو نه توده ده

زما جان ځنـــــی را وو ته　　په ښی لاس‌ئی و ظیفه ده

دکور سر گوره نږ یـــړی

ناوکی مو ځینی بو تلـــه　　اوس به څوك ورو لاړ یړیٔ

دلوړ موری اند ینښنی کـه

لا یقــــی دزوی مو ری　　داکړی مراندی اوړ دی که

دلوړ موړ وکوره بیده ده

مه ئی ښور و یـــــه　　نن ئی پیالمبه تاز ه ده

د مسجد تر شا ناره ده

په څه درب ئی ودو ینه　　دچالوړ د چاو ر یره ده

دنـــری پو ړ نـــی ناوی

دا نری دی پانه مه شه　　زما دجان ښا یستی ناو ی

دورا سر تر کلی و خــوت

دغه زمـــا جـان دی　　دسر وزرو سره و خــو ت

دورا ور ی مولمور دیٔ

چی ستا په ورا را غلـــی　　هغه تو له شملوړ دیٔ

روځی دوی ده د ښا دیه

او چی ځوئی زیــــړ ی　　بل چه راو ړیٔ ناو کیـــه

زرغو نه شی ناو کیـــه

ددو زا منو مــــــور شی　　چی ولاړ ه کی کیڼ یه

زما جان زمری نه تښتـــی

دکوز دی کتهو ئی با نـــدی　　دواده کلنگ ئی سکښتـــیٔ

زمو نږ خیبښ هم مو خپلـــی

زما د جان په ورا را غلـــی　　داپری غواړ ی پو ړ نـــیٔ

زمونږ د خیبښ کمبلیٔ کللکی

زما جان باند ی تیر یــړی　　سپینی پیښی لکه کا لکـــیٔ

زمونږ واد ه گر مسیل دی

ناوی ژر ژر جو ړو یـــه　　را سره دسپر و سیل دیٔ

زه به لاس کم په کڅو ړه

دخور برخه به ورکـــم خور دی خدای ته گی بی ورووه
سر کوندی دی نه اودکیږی

چه خپله مور ئی نه وی په پر دیو نه اود کیږی
شنین با درنگ اوبو راوړی

هاسی زوم مو درو ستلــی چا په خوب ندی لید لی
کجاوی به سرپه سر کـړو

که ناوی زما د جان ده سور جو بان تر لاندیزانگی
گو تی وخوری سر او دنی

په لوی سهار دی مات کړه دپیکو نر ی بنـــدو نــه
لمر راو خوت اوره سره شوه

که ورا پاتی زما دجان وه دبر ینبنا په دودیی تله شوه
لور او مور سره ولاړ دی

دلور اوبنکی ئی توی شوی ددی مور پر گر یوان لاړی
د لیو رو ینی لو گیـــــه

دلا لی ناو ی را با سو مخ نی لمر شائی سپوږمیه
مونږ راغلی له لر ی یو نه

کارمو دلته بل څه نــه و مونږ یو مسته پیغله وړونه
میږی ولاړی وری خلاسیږی

داهم د خدای رضـــــا ده لور دمور شخه بیلیــــږی
ناو کی پر تنگا چه خــــی

چی کوښی ئی وریه پښوکړی دلیور و دمخه بنه خــــی
ناوکی پر لاس د ستما ل دی

چه دکام ئی بیلو ینــــه پر زړه یی ډیر ارمان دی
ناوکی خا نـــواد ه ده

د پلار د کور ته ئی بیا یی خانه زاده هم ور سره ده
ناوکی گو تی دسرو دی

تر دسمال ئی را ایستلی چه سکه لیرر و نه خو دی
ناو کی سین و در یـــا ی

د پلار دکور سر دار ی د میره دکور با دار ی
ناوی اغو ستی دی تنگ دی

زما جان دغه دی را غـــی دپسر لی ترگل ناز ك دی
ناو کی پر یکه عباسیه

دپیکیو وار دی تیر شــو   اوس دی وار ی د نکبنیــه

نا وی پښه اخله سپر یږه

زما جان در ته ولاړ دی   په ځوانی ئی هــو سیږه

ناوی څه شمشاددی در خته

زما جان تر لاندی ناست دی   پاچا هی کوی بی تخته

ناوی څه سینګاردی کښیښود

اینکی د دنیا د وددی   ددنیا دود خودی پریښود

ناوی څه په ارما ن ژا ړی

چار ګل مو دی ورکړی   دبتکیو امیل غـــوا ړی

ناوی ژاړه شر م نشته

مونږ توله سره خپل یــو   بیګا نه را سره نستـــه

ناو ی څه په مخ دی ښه شه

چه ستا په لور ی در شــی   نیلی اس دی صد قه شی

ناوی سور ی دی ببر دی

په رنګ خو ښا یسته یــی   په عمل د ی خدای خبر دی

ناوی ښی ولی دی تخت دی

که می جان ته خدای زوی ورکړ   ناوی ستا تندی دبخت دی

ناوی ګل په تندی کښیږ ده

زما دجان تر شاسپره ښته   دغه خپل همزو لی پریږ ده

ناو ی ګل پر تندی کښیښږده

لیور دی زما لالــی دی   آغا میرنوم باند کښیږ ده

ناوی ګل ده ګل بی بو لــو

که هر خو ښا یسته ده   زما دجان په نام ئی بو لو

ناوی مه ژاړه ما ښام دی

زما جان به خدای لوړ لــی   پر مابل واد ه حرام دی

ناوی مه شی لاسی خــواره

دلالی د زړه د پـــــاره   مو نږ سرو سترګی دواره

ناوی ژر که اسکیلوی که

همزو لی در ته نا ستــی   دهمز ولو زړه نر ی کـــه

ورا دی راغله تك ئی نشته

دتو پك دارو به ور کـــو   دو یشتو سړی ئی نشته

ورا راځی پر له مند یــړی

دځا را کمیس یی راو ړ   اوس پر ناوی نه جوړ یږی

ور وره راشه لاری با سه

که لار در څخه نشتـــه   دهوسی په ښکو یی با ســه

ور ور ه لاس که په کشوره

امیل غمی را کاږه   خور دی ځی دپلار له کوره

ولی ژاړ ی ناو کیـــــه

کمیس به دی ځا را کـــو   دکنډ غا ړه دی بخیـــه

٦ـ دشین خالی ټاری

دشین خالو ټاری‌چی دخال‌او شنه خال په رنگ دمینی او محبت دپاره دمحبت داو رلگو لو ا و
تازه کولوښه نخښبه ده‌او اکثرا پر تندی‌او زنه یا بار خو،حتی‌دزړه وړلو دپاره دلاسو نـــو
پر هره خوا وهل کیږی .دپښتوادب دفلکلور لویه برخه څـه چی دکلا سیکو شاعرا نو دپا ره
یو غوره شعری سمبول بلـــل کیږی او ریښه یی خورا زړوواریا یی مذ هبو نو حتی داسلامی
دوری سره نوره هم ولو لـــه ئیزه هنگامه تودوی اوپه د ی‌شان چی وایی : دبر همنیـت
او هند وئیزم لوی لاربښـــو د« بودا » د « نیلوفر » دگل‌دمنځ څخه پیدا او دنړی څو جهتـو
نو ته خور شو اود «لوټس »غاټول دمنځ تور داغ هم ورته ورته دی .

شین خالو دیو ډول فلکلور یکو سندرو سمبول

په همدی شان دآر یا یـــی
شا نداره لار ښود زرد ښـــت
دخواد نوروز ورځ څکه اختــر
بلل شو یده چی دشین بو ټی
دودی مبداء همد غه ورځ ده .
خو داسلام درا تگ سره یی
دوریځو دمحراب په مینځ پـــه
تشبیه کی د « پـــر نـــس »
پیدا کړ . دا خو د شین خا ل
دزرو نو کلو نو تاریخ اومذهبی
حیثیت دی . اوس یی‌د منلـــو
حیثیت په خلکو کی‌و گوری‌چی
دخال دوهلو په صرف نه خبر ـ
ید لو کی دلنډی په رنگ څـــه
ډول ناغه غواړی :

خال دی واهه خبر دی نه کړم
ناغه به‌راکړی دسور کـو
شونډوسرونه

یا خو په کلا سیك ادب کی
حنان بار کزی ،دا توره دا نه
دخه ډول جادو اثر نا که نخښبه
بولی او وایی:

خال دی هسی رنگ بند ی
کړم چی له ځانه خبر نه یم
حر یا نیږم څه جا دوو پـــه
یوه توره داته کی

تـــاری

د کلا تر شنا تیر یـــږ ی
مرور نه یم شر میـــږ م
تا په غره کی میږی پو و ی
توره شپه ده توره خو نه
توره شپه به خدای رڼا کی
د بوټو مغ د ی چکـــن دی
د بوټومغ دی زر یـــن دی

مرور ئی که شر میږ ی
د تومته دی بیر یـــږ م
ما پړږغ وپیژ نـــد ووی
شین خا لو نده معلو مه
شین خالو به خدای‌پیداکړی
ته چی ځی زما ځنکند ن
ته را ځی پر ما ناور یـــن

سور دستمال یی پراوړودی
دلته نشته کار یزوبه
شین خا لو پر بام ولاړه
نه مچك غواړی نه غاړه
ژر راووځه بور گیه
بوره نده بوره کیده
شین خا لو په کلی ولاړه
نه به لچ راوړی نه غاړه
گا ډی ملو نه ملونه لیږی
د بو تو تنی تړم
گله مه راځه د شپی
کله مه کوه د قیت
زه بندی وم په کلات کی
زما د سرو حوري چار گل
سپینه خو له لکه گلداره
ستر گی توری لی نو راشی
گله ولاړ شه ختی وکه
مورمی نه کوی دا دونه
داچی ما نن زگیروی وکی
خیرا ت را با ندی وکی
سپینه خوله دی په گلوده
گا ډی مه لره چینکی
زما لاخپله زړگی شین دی
گا ډی دودو نه با سی
گاډی اور دی پر پیچو شه
شین خالوپه تنوره دی
گا ډی را غله پر شیوه
ویا نسی ته نی خیژ اوه
زما دی سر و خوری پیکی
څوك دی نه منی مړا نه
په شیر جان ډلی پسی
سل نی مړه کړل‌سل تپیا ن
د انار تر گل ناز کی
د گاډ ی تر در پیچر
زما د بوری کمیس ژیړ دی

گور یی هم په کاریز ودی
ژیرو کش کړه جلو به
چی توپك یی دی په غاړه
د جانان دیدن ته ولاړه
اوس لار نا ده دسپوږ میه
بوره مازی لیو نی ده
هم به لچ را وړی هم عاړه
د جانان دید ن ته ولاړه
د کوزك وغره ته خیږ ی
د شا لما ر میلی ته ځم
پرما ولاړ ی دی پیر ی
پر مین تل راځی زحمت
بوره‌څوجگه شه خوله را کی
چه یارمی ځی مخ پر کابل
خر خوم ئی دوکا نداره
موږ خوارا ن له کاره با سی
دجا لی کمیس راو که
ما ته راوړه بخملو نه
گل خیرا ت را باندی‌وکی
موریی تر یو کباب رانه کی
رضا ستا د شنو حالوده
توتا پردیس دی زما لالی
گاډی‌ستا تگ په ناورین دی
اوس به‌زموږ مسا فرراشی
ما بندی جا نان ته یوسه
په رنگ‌ډیره ښایسته ده
گله سگرټ ولگوه
گل می وو ت د یاری
د موره یو لرم لالی
خو لانورمړه که جانا نه
ولاړ ی غیرت د زما نی
جا غوری راووړنن جا ن
کم لایق به دی واده لی
گا لی دی با دوهی ژړو
که ژړ لمر پر برا بردی

د ګاډي پر پیچ زنګیږم
ګله لاس راکه در خیژم

ګله کښینه سره غرمه ده
زما چارګل کړی سایه ده

د اوبو پر سر لرګی د ی
ګله مه راخه مرګی دی

شین خالو پر ملا نـــــری
په پښو به خنګه وړی بیړی

زه د سرو زرو لښتې وا ی
په غوړو دشین خالی وای

ګا شکی ته دا نارګل وا ی
ما به ایښی پراور بل وای

پر آسمان باندی سپوږمۍ ده
که رامخ ته شین خالی‌ده

ګرانه راشه که می ګو ری
لاس‌می‌سره‌دی سترګی‌توری

د بادر ده باد لـــــه زوره
شین خالی نه کی سر توره

که سر توره شم ناز کـــه
دا لوان ټیکری راو کـه

زه د سرو زرو بنګړی وای
ستا به لاس کی مـــــی شر نګی وای

ته د بوری میږی ورای وا ی
ګرانه زه‌دی غرو ندی وای

د سور سا ندی ګل شکومه
شین خالی لره نی وړمه

پسر لی دی بارا ن اور ی
ګران دغرو پرسر وښوری

شین خا لی اوبو تـــه ولاړه
سور منګی راوړ ی پر غاړه

د اوبو ګودر ته څمــــــه
د نازك د یدن کو مــــه

تور پیکی می دی او دلــــی
ګرا نه تاته می سا تلی

دا کیږ دی‌د چــــــوری ده
کوم یی‌وری‌کومه یی وری‌ده

د کیږ دی پیخو ل پــــور ی
هیڅوك نشته که راګوری

خبری مه کوه بی با کــــه
چی‌مرم راشه خو لګی راکه

خو له به درکم خوبیر یږم
نږدی مه راځه شرمیږم

اشنا نی دی ډیره ګرا نــه
چوری ځکه شوه‌پښیمانه

تر ما ښا مه صبر و کــــه
خوله به در کمه ناز که

مسا فره ځه تیر یـــــــږه
خوله می‌نشته مه ګانیزه (خبری مکوه)

ستا دیدن ته یم را غلــــــی
نه می‌کور شته نه می کلی

سر به ستا پر مړوند کیږدم
خدای منی که به دی‌پریږدم

زه به ووا یم اد کــــــــــی
خوك ولاړ دی وکړدی‌ته

ولاړ به نشم ستاله کلی
له نا کامه دی شړ لـــی

که ورغو می راته پا ئـی
پر دیسی ده ډیره گرا نـه
لری مه څه لویو غرو تـه
زه دی‌لیری ته واده کـړه
وری به خری پر غو نـډ ی
د شپنو ډوډی در نـه وی
دغه څه وایـی هلکـــه
زړه می خوشی بنه کـوی
که می خوله نه در کولای
اشنا ئی دچـوری اور دی
نر یخی له اوبو ډکــه
شنه لنگی‌خنډی ئی‌سری‌دی
تور ی څښی سپین مز عـی
هوسی تر شو دو سپینـــه
زه د ننه ته د با نــد ی
میخك واخله له با بکـه
ستا خندا می په یاد راغله
پرمیدان ورته ولاړه
مرگی مه راولی خدایه
عمر تیر شو په خواری کی
سپین کالی به دی لاندی‌که
پورته خیژی وغنډ ی نـه
ستا خبری نه خلا صیـری
وکړ دی تــــر مخ ولاړه
دا په غره کی شین خالی ده
پر مخ مه وهه خالو نـه
د کیږ دی پیخو ل بنـوړ ی
دما بنام سترگه پریو ز ی

در کوم به سپینی کاڼی
خلاص به نشم ده نادانه
لیوه نه راځی کور وته
تنها نه ځم بی ملگر یـه
زه به درورم پسی‌ډوډی
چه خریړی ور سره نه وی
خو له می پو خـــه ده نازکه
خو له می پوڅه ده ناز که
ته می ولـی ځنډ ولـــی
زړه می ځکه سوی سکور دی
چه تا مړ نه کاناز کـه
خوږ ی دا د ی څه نخری دی
په مخه راغی تور پیکی
ولی نه راځی شیر ینـه
اورمی بل دی پرزړه باندی
چاوی مه راځه ناز کــه
ستر گی ډکی ژړا راغله
گل‌می نه‌وکاڼی و لا ړ ه
چی گران راشی تردی ځایه
د نازك په جدائی کــی
بارا ن راغی څه ناز که
ولی‌نه راځی کیږ دی ته
چوری لمو نځ‌می قضا کیږی
سپینه خوله دهیلی‌غاړه
که دسرو کلو کیډ ی ده
ورا نوی د زړه کورو نه
شین خا لی پته را گوری
چور ی ولی نه را ووځی

۷ـ کاکړي غاړي

کاکړ یولوی کام دی چې دپخوا نی هندو ستا ن د کندهار سیمې تـه څر مـــــه د «زوب» په نامه سیمه کــې اوسیده دا سیمه په کا کړستان سره هم یاد یــږ ی . کاکړ پخپله خبره ډیـــر ولاړ تبر دی . دوی پښتو وایي خو پښتو یې دا شکل یو (دبارګزـ یو یوه پښه ده) ژبـــــې اولهجی ته ورته ده او د لهجــې په لحاظ ډیره ورنږ دی ده .

د کا کړو نارو رنګ یو نظم شوی حما سي ته ورته دی چې دوی په دی نار وکی د انګریز سره غاز یان ستا یې او ددوی د مړا نی انځور کر ی لــوی . مثلاً په دی نار وکــې دوی د غیرت څخه په ډکو تعبیـــرو د لوی غاز ی ، شیر خان چــې دانګر یزی فو ج ور کو نکی ، و دهغه نیول ، د هغه د مـــــچ زندا ن ته اچول او د هغـــه شها دت او پا نسی کول ـ په همد ی شان د دی بر یا لـــــی معر کی بل قهر مان د نیك په نامه مر سته غواړی او د یو باتوری غازی ښخی بختی په نامه او د هغی د ینداز کړ او یـــا حسن خان مړنی ، یا نادر خان او نورو په مړا نه له ګــوره انګر یزی فوج ور کو نکــی ، واو په عین حال کی پـــــد ی نارو کی د مینی او محبـــــت اظهار ، هیلی او ارما نو نه ، مینی په لار کی دکړاونو ، یاـ دونه ، هغــــــه هم . . . اودا ډول ځکا یتی نظم ته ورته آهنګ او د خاص وزن خاو ند دی . خو فرق یې د شین خالو څخه دا دی چې دلته دحما سو تصو یر هم شته او د احما ـ سوی بر خه د شینخا لو پـــه نارو کی نشته . دا هم د لنډ یو خاص رنګ غو ندی دی چې دلنډی په شان آهنــګ او د ټول ژوند تصو یر لری . خــو کا کړی دیوی خا صې معر کی تصو یر او د مینی مشغـــولا هم ښئی .

یا یې په ادبی ابدا عـــــی تشبیه کی د تشبیی نوی والی اسما نی کوی او وایـــی :

او لکه حنان بار کزی چـــی دایی خا ل ندی د حسن په ګلشن کی

وایی : لیځ هلك دی حبشی ګـــــل تو لو ی

یا بل ځای یـــــی دزوم دهنګامی دتو دو لو دا تعبیرور ته څرمه بولی

دا ئی خال ندی دور څو په ما نی کی

د تصو یر څراغ کمال پـرموتیی کښلی

یائی «ژواك» رزمی تعبیر ته سپاری او وایی

ستا وتو رو و ر څو تـــه زره څو مری لوڅی پوځی شـر

دا خو کړی ورو ځی محراب نه شو له چاره شو لــــــه

په هر تقد یر د کاکـــــړونار ی په هره سیمه لـــــې آهنګ اړو ی او د پښتنـــې ژوند هراړخیز انځور ګــــر ی ور د غاړی ده چې تا سی یــی دا دی د ځوان زره د ارمـــا ن په څخه کی وویني :

دا پر گل پر ته ړلـــــی ده
زه دی څه کو م چـــور ی
شین خالی ویل نا ز کـــه

شین خالی ویل دامی یاردی!
ده زړل دا پـــه خنـدا وه
دغه څه وایی چو ړ ی
اد ی‌مور می‌ده بیـــــــداره

ماته وائی شین خا لـــی
دعا نه کو ی تکـــا ن دیٔ
دید ن وکه بیر ته ځمـــه

که سپین غاښ دشین خالی ده
نه را وځی له کیــــړ دیٔ
بیرته ځم دیدن می و کـــه

مسافر دبل د یـــا ر د یٔ
دی مجنو ن و دا لیلی‌وه
پر زړه می مه‌و هه چوړ کی
در تلای نشم له دی ډاره

بیرته راځه ورکه ډوډ یٔ
هسی نه چی ملنگـا ن دی
ځه پر خدای به دی سپارمه

غاړی

نه راځی وطـن گتـــــی
تر چینلی زر رو ښــا ن
څله مات ئی کړه کورگیان
(کلا چی) تایم ئی مل د ی
یا به ځان خوار کړم پستـــی
یا زه ولـــه تو پا نچـــــی
بازیی مړکی‌سره‌په زور کی
خود به یی ژاړی ناو کـــی
باز دی نه یو وړ تر ځا یه
د بازخان په مرگ خبر شو
اوس دی ځان خوښ‌دی‌کا بل

مړی راټول کړه خپل‌هلکان
په تحصیل کنبی تکهار د ی
ورتمام شول کار تو ســا ن

سپین پټکی مو شه لیـــلا م
چی پا نسی ته ښی خیژوی

وایه دا دنیك د ی‌څه کـــی
د نیك سر دار یی راشـــیٔ

پر کا بل کـــا لٔ تیره و یٔ
ولاړی کابل ته (کلا خـــان)
تر جر من سخـــــت دی (کلا خان)
اور پر سره کور کا نـــو بل دی
یا به پر (کوت) و ړ مدرسا لی
وخت دی تمام پر لاریٔ ځــی
(کلا خـــان) به ولا ت تور کی
ترباز دسرو وزی گو لـــی
پښنی دی ما تی شه چار پایه
ړوب ته سره‌پر نگیـا نسر شو
تا به سردار با له پاگل

کار توس ور کی لـــو ی (شیر خان)
نن درود دسر دار وار دیٔ
تر ډیره نیت ودشیرجان

دمج پانی ته وړی شیر جان
شیر جان سکرت ولگاوی

تور ئی زنگ‌تو پا نچی‌وکی
ما کور گیان له کلا با سی

---

۱ ــ کوټ ــ یعنی د تو پکو کوټ .

که ئی وګ نه وی درته ګران
ماته همیشن را ځی جانان

....

په انګریز به ځمکه سره کی
سره دی مره کړل نیك تپی
وپیکی ته دی ول ور کسی
قام دی پری‌سی (۱) پرنیمی
نه پرین دی سره پر نګیان
پور به ئی کو پیسه پیسه
بند ه هم ا متی ستا
پر صراط به وکی نار ی
وزیر ی چپ ی و هسی
له ما پاتی سپینی خو لسی
ته دتور توپك ترخوله شی
ننه کالی په رنګ دخم
یا به ځان کار کړم پسی
اوس ور ځه سردار راځی
ودی لید د شیر ك وار ی
زما دی خاور ی شی پیکی
چی به نه وی حسن خا ن
خدای دی لړ کی تور پتکی
پر مخ ځی پرشا یی زوردی
سری خنو کی غوړ بخی
اوس دی‌خو ښړ دی‌شیرك‌خان
خود می خوښی دی شیرك‌خان
په شیرك به دار تنکسه‌دی

ګران مخی ور ی په اوبه‌کی
بخت‌نام ی ځان‌دی‌کی غاز ی
بخت نامی ملك‌دی غوبل کی
بخت نامی مچ ته‌دی و ری؟
تخت د دیلی غواړی‌جانان
مچ‌ته‌دی نه‌وړی بخت نا مـه
پرصراط لاس را که پیشو ا
پیشوا خپل امتیان غوا ړ ی
په پښو خو د زونی‌وړی
کا دی پر مچ ودر ید ی
حق ویل کولا ی نشـی
مبا لویز (۲) بیت یی قا لـم
یا به کوټ وړم د ملیشی
ور پوری سور به کمان کی
چه پرمخ‌یی بوتی‌دوه وار ی
چه حسن خان دملکه وړی
په کور لونوت کی‌دړوب‌میان
له کوسی یو حسن خان ځی
کافری سخت مزل لانور دی
د سها ك ولا ی جناز ی
چی ئی نن ورك کړه‌ګورکیان
چی په با جوئی‌مات‌ګورئیان کړ
پلتن ګر ده د ګـوره ده

---

۱ ــ ورك دی شی

۲ ــ لویز ــ امنیتی سپایان

خدای دی مل شه حسن خان
که ژوندی و وحسن خا ن
اوس دی خلاص کی نادرخان
یو اختر بل شیر علـــــی
تورپیکی شته کار تو سا ن
زما په زړه لمبی د بو ری
توره شپه ده لار شوه ورکه
سپینه خوله پسته غو زی
مځکه سره اسما ن لمبـــه
سور تکری پر مخ یو یـــه
صور ت می شو لمبی لمبی
زړه می نکو ی گـــــلا ن
زیاته ځم هلکا ن به ژاړی
چی را یاد شی ستا پیکـــی
د نر گسو تر گل ســـر ی
د پیری اوژ ی ولیا نـــو
چی رایاد شی ستا پیکـــی
سپینی خو لی زیړ چارگلان
په ښکاره را غواړم گرا ن
اوس ور ځه رخصته ئـــی
سرد غر مه د کلی میـــان
خوند یی راکی ستا خو لگی
ستا خالو نه پرخوله لوړدی
راښکا ره شو له بنـــد و
دکابل پلا می اوږده کـــه

ځی د سرو تورو میدان له
پر تابه اور کی هندو ستان
دغه نی وخت د ی دجـا نان
له پروبه سره پرنگیان وړی
پر بوره پنه دی فراریان
خلك وائی سل دی پتـا پوری
په همیل کړ نجهار و کــه
تر گت یی کوز پرا تـه پیکی
راغله د بوری دورا شپه
راغله د بوری ملیشـــه
چی ستا چنگی شوکی به وی
که شپه او ورځ اور ی بارا ن
گران هغه وختی لاغواړی
په شپه راځم له هر نائی
کابل ته ځم که ته راځی
نازك سر کی د ځوا نانو
د شپی می خوب ته نـه پر یږدی
راغلی گو لی د خرا سان
کورم د دی کلی ایما ن
ډیره په لمر ود ریـــد ی
له ما خولگی غـــوا ړی جانان
نه دی پریږدم یی پښیمانی
گرا نی گرده سوداگردی
جنتو لو (۱) که د لو ر و
ما پرد سیسه فیروزه کــــه

---

۱ – جنتولو ـ داورغږ یتـه

دلته مره شوم له هـــوا له ځا نه جوړ کی ثواب نا
لیو نی شوم وکړم خـــه بوری امیل می‌شوه سناخو له
مرګ به سخت وی‌که بیلتون وما ته یو ندی معلـــوم
ستا بیلتون به ورم‌ترکومه که یو کال وای تیر اوه‌می
مر کی بنه دی غاړی با سی بیلتون وچ کا نی پر ی باسی
په سرو ستر ګو ورته ګورو ارما نجن پردیسی نبورو
په هی ارمان به مره شـــو که به ستا په دید ماړ شو
زما په نیت‌کی دسری‌کوردی سکانی‌پیبنی واخله یادسوړ د ی
کال می تیرکی ستا بی دیده زما و ، زه ته حیرا نـــی ده
ماز دیګر دی څی اوبو لـــه ما پرتګ وپیژ نـــدو وه
زاړه مه بیر ته به راشـــو ته د مرګ له پیتـــرو خلاص شو
سپینه خوله می نه هیریږی لګه چر س په رګو کیږی
زه دګران په لنبو وســـو م سو ی وا ی کرده سکاره شوم
پر سپوږ می اوره پیدا کی زه نازك له څم لار را نی
سرمی تورکی سوال می‌وکی خدای را جوړ زما یارانه کی
لوس ور څم نیت می‌دغه دی دید د خدای په اراده‌دی
سترګی توری په را نجـــه سبا جنګ ته څه باز کـــه
د نر ی بیا لی پر غـــاړه پستی پورته کـــه لا س دواړه
چی زه مره شم دی خبر کی زما د غاړی امیل ور کی
ما دی خدای نکړی ظا لـــم چی ستا د غاړی امیل‌وړم
چی پر زړه کړم ستا ګیلـــی پر تن می اور وا خلـــی‌جامی
ماپه سپینه خو لګی موړکه بیا په ژوند کبر راجوړ که
مسا فـــر د بل و طـــــن ادی پخلا کی سرو بن (۱)
زه چی ژاړم باد می ستاسی بیا له خلقو حیا را شی
که بیمار سوم ورمی وړ ی بوره سیول هسپتـــا ل دی
زه بیشکـــه هسپتـــــا ل خوله ما بی دو ا و لا ړه
که چکن دریا ندی ګران‌دی کور ته ولاړه شه باران دی
پرمانه ده تر تا کـــــرا ن که‌چکن ګرد یو سی‌با ران
سره غرمه ده تول می وینی کو ر ته ولاړه شـــــی وریښمینی

---

(۱) – سر و ین – چت

ښا یسته ناز کی پښی — په ترور می څنګه راتلی
سوال کوم پر دیسه یم — ګرا نه په غېږ کی دی کښېنم
مسا فره سره لګیږی — سبا ځی که دلی کیږی
قول وکی بیا را نسی — د بوری تو پك تر خو لسه سی
سره غر مه د کلی میان — له ما خو لګی غواړی جانان
په کوڅه کی بڼغ دګران دی — پر ما اور د دکلامیان دی
ما به کټ ته دروړه خو له — ګرا نه ګوا هیر دی کړه زمانبه
هغه توت دی هغه سپوږی — له ما ورك د زړه لوزی
زما ارمان دی هغه شپی — ساده لنګر ته به را تلی
توری ستر کی سپین تندی — په خالو شین لکه تور وری

۸ــ د هوتکو تاری

د هو تکو ناری د فورم له مخی د کیسو له غږ ونو سره کوم تو پیر نلری ، خو د موضوع په لحاظ داولسی سندرو په جمله کی مهم تار یخی مقام لری . دغه ناری د خار جی اشغا لګرو یعنی ګو رګین اوصفوی تسلط سره د پښتنو دملی مبارزو او جګړو د خا صی تار یخی مر حلی ځلا نـــــده هنداره ده .

دغه ناری د میرو یس نیکه اود هغه دکور نی دوا کمنی په دوره پښه رښا اچوی چی د ډیرو تار یخی پیښو جریان، د تا ریخی اشخا صو او ځایونو نومونه ورکی ساتل شویدی. دغه ناری که څه هم دپښتنی فولکلور په ځینو کتا بونو کی(۱)دپښتنوداولسی ادبځانګړی ژانر او قسم بلل شوی، هغه یې د پښتو د خا صی قبیلـــی(هو تکو) مال او د تار یخ د خاصی مرحلی (دهو تکــو د واکمنی د دوری) زیږ نــده بلل شوی خو زما عقیده دا ده چی د هو تکو ناری د اولســی ادب کوم ژانر او قسم نــه ، بلکه د کیسو د غږ ونو پــه عمومی چو کاټ کی دا خـــل اوښا یی د کومی کیسی غږو نه وی چی اوس په لاس کـــی نشته د مفهوم له مخی دغـــه ناری لکه غږو نه حما سی اود یوی حسا سی پیښی ښرګند ـ وی دی ، د فورم په لحاظ له دریو پاړ ګو جوړ دی . لومړی پاړ کی (۱۲) سیلا بـــه (څپه) ، دریم چه له قا فیی نه ازا دوی (۸) سیلا به اودریم چی د لومړ ی پاړ کـــی سره یوه قا فیه لـــری (۱۲) سیلا به لکه :

دهو تکو ناره:

که تیری ګور چی بیا کـړی تیری لاړی .
یو میر خان وځینی پا تی ــمیر خان هم اوس ، کند هار ته ګور ګین غواړی
د کیسی غږ (د فتح خــا ن کیسه)
که څورا نه وی د ګور نـــګ ورځی ځوړا ندی .

فتح خان ځی د هندلور ته - دغه ګل را بیا می ځی تر تــا ډو را ګدی

(۲) کله کلــه د دویم اته څپه پیز پاړ کی په یوه کی هم نه وی .

دهو تکو ناره : که ګوری له درستو ګوری ځانونه

په ناصرو پرون وســـو ه ستو یانو نه (۳)

د کیسی غږ :

که وخوری دا د سر کسی موو خوری

که مامړ کړی دا زما بـادار ژوندی دی (٤)

د غږ ونو او دغو نارویو بل ګډ خصو صیت دا دی چی دځینو په سر کی دشرط ادات (که) بی مورده راځی او ور پســی کلمه په هما غه پاړ کی کــی تکرار یږی (پور تنـــی دوه متا لونه وګور ی) یوا ځـــی دومره تو پیر لری چی غږو نه کله کله له قافیی ازاد وی .

اود هوتکو نا ری قا فیــــــه ساتی . د تار یخی شواهدو له مخی د کیسو غږو نو دو مـــره تاریخی نومونه نه دی ســـا تلی لکه څومره چی دهو تکو په نارو کی شته ، دهوتکـــو هره ناره په حقیقت کـــــی د هو تکیا نو دتاریخ یو بــا ب دی .

د هو تکو ناری زمو نـږ د اولسی ادب ببخی بها یــه اودقدر وړ حما سه ده . دلتــه دخپلو ملی مشر انو ســـره د پښتنو مینه او د اشغا لګرو په مقا بل کی احساس ژوندی سا تل شوی دی .

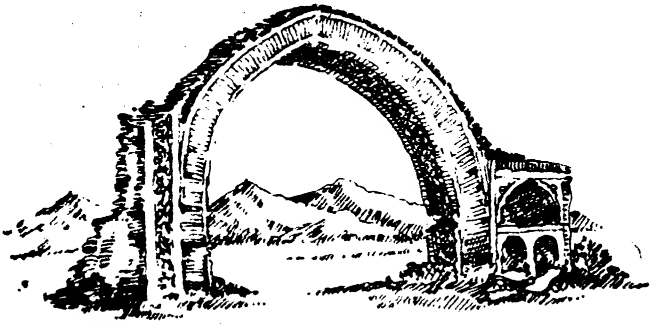

۹- دسندر یز مکتب افسانوی رنګ فتح خان بړیځی

دمخه ترډی چی د کند هــار د سیمی سند ریز افسا نــو ی رنګ وځیرو ، راشئی ، چـــی دلته د فلکور په غیږ کـــی دا حقیقت هیر نکړو چی د هری ټولنی فلکلور او اولسی ادب دهغه دملی کلتور او ملیـــت **دبست کلا چی دفتح خان بړیځـی مرور تو ب ددغـــــه کلا او** په هند اره کی کتل کیــدا ی **دروازی څخه شوی دی** .

تشی ، ځکه د هراولس سندری ، نکلونه ، افسانی ددوی دپیریو ، پیریو مبارزو ، هیلو ، خوښیو ، خوا شینیو او ملی روح څرګندونی دی چی د زرګونو سینـــو او خولو څخــه و تلـــی او په زرګونو غوږونو نوتلی او دسینو صندو قونو سا تلی دی او بیایی ملی رنګ او صبغه پیدا کړیده چی د ملیت خصـو صیات ګنل کیږی .

دا دی هم پته نه وی چـــی نن ښکلا پوها ن هم په فلکلور کی د ښکلا پوهنی پر نسبیونه

لتوئ . څکه اولسی ادب ا و سټنډریز مکتب ته چی اولسی هنر دئ .دښکلا پوهنی لـــه
پر نسبیپونو سره نیغه اړ ه لری .

دا منل شویده چی دفلکلوریک آثار و مولف‌نه وی‌معلوم، خونوم یی خوند ی او حق یی
محفوظ دی .

سمه ده چی مولف بی‌شخص نه‌وی ، خودهغه نوم کله‌کله د ټول اولس هیر وی او اثریی
ټول اولس دی. یعنی د غــــه اثر اودغه هیرو ـ ټول اولس تصویر وی .

په دغه اولسی سندریــز مکتب کی یو ژانر دنکلونار ی‌دی چی دافسانی روح بلـــــل
کیږی دمثال په ډول دکند هار دیوی سیمی یعنی د «بســـت »دپا چا اسلم خان دزو ی«فتـح
خان » اودهغه دمعشو قـــــی«رابیا » نکل ګڼل کیږ ی .

قیصه ده چی د کند ها ر ،قیصه څه چی د پړ یــــخــــو حماسه ، هغه چی د زر کو نو
خو لو، د زر کونو سینو څخه راوتلی او دزړو نو دمزودتخت خاوند ده .

دا حماسه د «بست »دپا چاد زوی فتح خان پړیخی ده‌هغه چی وایی د سرو زرو الغی یی
پر بر یتونو راتاوی او دهنــد د ګواری طایفی دمغل پا چـــا شمس الدین اندا مونه یی په
پښتنی هیبت ورلړ زولی دی، دا حما سه او قیصه په خپلو نارو جوړه ده‌چی د فتح خـــان
پړیخی د شپیتو پړیخو قیصه ده چی ناری یی په بیلتو ن او مرور توب دپلار پر زړه‌دبیلتون
داغ پړدی اودمور دزوی پـــــه بیلتون دغلبلو ګداز دپیریو،دولو نو په پیچو می کی‌تاورا
تاوکیږی‌او د زمان ده‌یروا وحجرو په مزود پښتنی دنیازمن نشی مرو لای .

قصـــــه د « کر می » دفتح خان : مینځنی زوی شروع کو ی‌اودشپیتو پړ یخو په ټتهاد ت او
مړانه یی ختموی ، نـــــاری، دقیصی مـــحتوا په شعری‌ژبه بښئی . خوددی د پاره چی ناری
یی په تودوو لولو تو دی وی‌لړه تشریح لزوما غواړ ی .

دفتح شا هزاده ، مرورتوپ:

« کرمی » دفتح‌دمینځنی‌زوی، شاهزاده اړ باسی چی‌د نجو نوزی کله په ډېرو کله پــه
غشو سور ی کړی او هغـــوی‌لمدی‌کړی . دنجــــو نو عر ض‌پا چا دفتح څخه مر و ر کـــو ی
پاچا خوابدی کیږی « کر می »فتح دبست څخه دهند سفر ته اړوی لودا چی درابیاء چی‌سفر
ته اجازه نه ورکوی ناره د اده:

که کوتری دګلا پرسرکوتری

فتح خان وایی یامی خور یی‌یار او وزه دروازه کــره دری‌وړی .

و تاری مطلب :

مرور فتح خان دشپیتو بریښو ملګرو سره مسرور د ی«کرمی » دی دی ته ارکړی چی هندته سفرو کړی ، پلارناراضی،مور غلبلی وهی « راییا» دفتح بریښی مشو قه هم

د فتح خان بریښی او شپیتو بریښو په هندکی د ګوار یو د لښکروسره دجګړی یوه تابلو.

ته غواړي چې فتح «بست» پرېږدي . ځان خوا بدي ښځې خود فتح خان ناره دا هم دشپيتو ښځو ملګري کوي او پراس سپر يږي ، سفر ته تياريږي .

دفتح دهو ډر سيد لو سر ه دپلار «پاچا» ناره:

څه کېڅه دا هوډ دي خا نه څه :

پر نيمه شپه يې نغا ر ي وډنګو لي - لويه خدا يه خان پـــــر کـو م لور ي واته که

د فتح خان دګيلــې پر ډول ناره :

ما سلام در واچا وه را بيــادي نکړ- چې پر تغت دروختم ځاى دي رانکړ .

د پلار نا ره پر مـــــر و رفتح خان :

په يوه لاس کې مې جام په بل کلام دي - اسلم خان خومې پر تير کلام پښېمان دي .

خو دمور چيغې او نـا ر ي دفتح پرو تلو او مرور تو ب:

(دبست کلا دوى دروا ز ي در لودي) .

که دوى دي د کلابســت دروازي دوى دي .

پر يوه يې فتح وزى پـــــر دا بله ئې د مور سوى ناري دي

فتح ښځې پر مرور تو ب، نـه دپلار پښيماني نه د مو ر چيغو او ژړا بالاخره سپيـــن رو بو روى هم ونه شـــوا ي را کر ځولاى .

نو ځکه پلار ناره پر کـوى ، خو دپاچا سپين ږيرو ته قهـر راغلى ، نو وايي :

که اور ګډ کړى دښځو پــــر سپين ږيرو

مروريې پخلا نکړه، لاد لاسه وربښئي ياغي ملکو نه .

او فتح خان پر را بيا نا ره کوى .

که پوځې درا بيا خو لګـــې مې پوځې .

فتح ځې دهند ولو ر ته دغه ګل «رابيا» مې ځي که د لتــــه اوسى؟

خو د «رابيا» ځواب داد ي .

که ځوړ اندى د کور نـــــک وروځې ځوړا ندى .

فتح چې ځي دهندو لور ته دغه ګل رابيا مې ځي تر تـــاد وړاندي .

خو په دغه وخت کې پـــــر «بي بي رابيا » دفتح دمورناره:

که بلبلى « رابيا » ژيړ ي بلبلى.

فتح ځي دهندو لور تـــه - په جلو يې لګولى دي منګولى.

دفتح د پښيمانى لور ته زړه نرى شوخو «کرمى »د فســـاد تو ته :

د «کرمى » دا ناره :

که تاك دي د هندو ستا ن په سرکى تاك دي .

فتح ځي نه را ستو نيږ ي - اچولى يې دبي بي را بيا په سر طلاق دى .

. تو دکرمی دی تاری فتح پر خپل هودی تینګ کړ اودشپیتو بڼ یخو سره سپورو دهند لوړیې واخیست او رابیا و رسره .

خو اوس د «رابیا» مور ناره پر کوی :

فتح خانه لاس پر خپل زړ ګوتی کښیږده.
که رابیا در سره ځی پردل داپر یږ ده .

(پردل درا بیا ور ور دی .)

«پردل» د رابیا ورور دی، دی هم دفتح خان سره هند ته ځی . مګر «پردل» هم بړیځی دی دملګرو څخه پاتیدای نشی هغه هم دمور په ناره نه راګرځی . د وزیر زوی دی او دایی ناره ده :

که او تر کړم نن دا ستا ناری اوتر کړم
ددی لور به پاتی نشم ـ مګر خدای پر مصری توره برابر کړم.

دوی رهی دی فتح خان د لاری ستړی یوه سفر که خوب کوی بړیځی نجونی د را بیا دزړه د خوښی دپاره په شنه باغ کی د وروستی دیدن په غرض اتڼ تو د سا تلی خو «کرمی» دبد ی ستن داخوشحالی نشی زغملای نو پر فتح خان ناره کوی :

سر د سره پالنګه هسك که فتح خانه .
لویه خدایه سیلانی کوتر ی والوتی له باغه .

اشاره دا چی در بیاد و ر وستی دیدن خوښی بړ یخونجونو پای ته ورسوله . سفر ته دوام !

بړ یخو مړنو دهند د سفر دپاره دفتح په امر هر یوه یوه پیغله خوښه کړه ټول د هند په لور سفر !

دلړ سفر وروسته فتحخا ن شپه تیروی . خو دلته فا ل اچوی اود «کرمی» فتنه ؟ !
شاهزاده فتح وایی شپه ده استراحت کوم خود فال په رنګ یوه سانګه ودر و ی ، سهار چی هری خواته کړه وه هغه لوری به اخلو . دا خبره چی کرمی و اورید له ، نو په نیمه شپه یی سانګه د مکی شریفی د لوری نه چپه اودهند لوری ته بره کړه . سهار چی فتح خان سانګه ولید له نو دهند سفر یی غوره وګا نه کرمی ژر دفتح پالنګ ته ځان راور ساه اودا ناره یی پرو کړه:

سردسره پالنګه هسك کړه فتح خا نه .
یو خو می سا نګه دهندوستان پر لور کړه د ه .

فتح چرت وړی او «کرمی» بیا ناره پر کوی:

سر د سره پالنګه هسك کړه فتح خانه .
باغی شوی هندو ستا ن رعیت ملګونه .

دادی دهند سفرته دوا م !

فتح خان او شپیته بړیځی دهند خاوری ته ور غله . هلته چی دهند د «ګواری» کلی او کوردی اوهلته چی د ګواریانو دپاچا شمس الدین پاچا رعیت ژوند کوی ، د بړ یخو (٦٠)

سپاره دښتپیتو بریښو ښتایستو پیغلو سره وو سید ل.د(۶۰) بریښو ورتګ اودګواری حیرانتیا ـ دوی ددی مړ نو په لیدلو سره دحیرت ګوته په غاښ نیولی‌خپلوسپین ږیروته ورغلل او دادسپرو په نابللو میلمنویی خبر کړل سپین‌ږیرو خپل پاچا ته دا هلهله ورسوله ـ شمس الدین پاچا یو ځوک‌وایست چی د « بست » مړنی شاهزاده د شپیتو بریښو سره‌لکه شنه زمری را غله . دوی اوس یوی کلاته ضرورت لری خو دکلا ګواری دا نشی ز غملای چی کلا ور پر ینږدی . فتح خان خپل ملګری‌دوز یــر زوی پردل خان د «رابیا» ورور چی په خبره پوه سړی دی‌دوی ته ورو لیږه چی مونږ ستاسو څخه څو ورځی شپی تیــر ول غواړو. خو ګوار یان هغه کلــه دا باور کولای شی چی‌د زمر و بچی دی دا کلا بیر ته د و ی ته پریږدی ، ګواریانو کــــلا تینګه کړه او دروازی یـــــی ور کلکی کړی په دی وخت کی «کرمی » بدمرغ راغی او نا ره یی وکړه :

دروازه زر را ښیا (خلاصه) کړه ګواریانو .

اور به بل‌کړم د ګوار و پرسرو تــه .

داده د بدمرغی شروع چــی «کرمی» بدمرغ یی شروغ کوی. پردل خود«کرمی» ناره واوریده. ده هم‌دکلا پر ګواریا یو نــاره وکړه:

« دروازه ژر راښیا کـــړه

اور به بل کړو د کجر یــو(یو قوم دی) پر سرو نــو .

دا ږغونه اود کلا د خاو نــانو بیره . په دغه وخت کــی دفتح خان فکر شوچی «کرمی » بدمرغ دی بدمرغی جوړه نـــه کړی پخپله کلاته راغی د ه د«کرمی» په نارو ځان پوه کــړ نو ژریی پر ګواریو ناره‌وکړه.

«دروازه ژر را ښیا کـــړه ګواریه

«مسافریو بی و لا تـــه ـخاصکی تتوان‌موتپ دی‌دریدلی»

دی ږغ ګوار یان دی تــــه اړکړل چی پر کلا وخیژی اوحال معلوم کړی . خو کله چی یی وکتل فتح بریښی لکه زمر ی‌ولاړ بر یتو نه یی تر غــو ږوتاو کړی ـدوی په حیرت کــی دی چی فتح خان بیا ناره‌وکړه:

دروازه ژر خلاصه کړه .

راپسی د زرغونو طوطیا نو سیل دی .

ددی ناری سره ګوار یا نــو ته سخته بیره پیدا شوه ا ودائی یقین شوچی پاتـــی دیَ دکلا دروازه یی خلاصه کړ ه.دوی کلاته ننوتل ، هر یو ه،یوه ګوټه ونیو له، فتح خا ن وپوهیدی چی داځای دتیك د ی نو د یارانو په سلایی د غــه ځای ونیوی شمس الدین پاچا د کولر یانو دپاره بله مځکــه وتاکله ـخبره سمه شــوه ،مګر پدی وخت کی شمس‌الدین دفتح خان ښه عزت کاوه ا ونور دښمنان په دوی ایل ا ورایت کړل او ددغه ځای‌مالیه یی دده دپاره و تاکله او فتح خان دشمس الدین په دښمــن‌دروغی بول (قول) وکړ ،مګر د « کرمی » بل غم جوړ و ل ؟

هغه د شمس الد ین تــر برو ته توله په یومیلمستیا کی مړه کړل چی پدی خبـــر ه شمس الدین پاچا و بیر یـــدی‌خو بیا یی هم فتح خان ته په لیك کی و لیکل : تر دی‌بد هم

تیر مگر وروسته به نښــــه گذاره کوی . دهغه و منله او «کرمی » بدمرغ ته یی نصیحت وکړ خو کرمی ؟

دادی دمالیی وخت راغی ، سپاپان مالیه ټولوی ګوار یان «کرمی» ته راغلل «کـرمی » دوی ته وویل :

مالیه مونږ ته را کـــړ ی، هغوی په ښه عزت ما لیـــه ورکوی ، دا دی د مالیی ورکولو سره یی فتح خان میلمه کړ ، شپیته بریخی را غلل آســا ن یی دروالی دی دکلی خلك دعزت ورکولو سره بیره هم د ځـان ملګری بولی ، پدی و خت کی د ګوار یانو د سپیو غپا شو «کرمی» ناره کوی :

سپی درتم کړی ګوار یا نـو لویه خدایه

پردی لاره دفتح سپا یـا ن تیر یږی .

ګواریان راغلل سپی یـــی وشړل اود بریخو اسان یــی و نیول اوعزت یی تر حد زیات ورکړ - دا کلی دهغو نـــوروګواریانو یعنی شمس الدیـــن پاچاد تربر و نودی‌چی دشمس-الدین پاچا سره چندان ښه نه دی. فتح خان چی ډوډی‌وخوړه، ددوی شخه یی هیله وکړه چی بیا به بد ونکړی . هغـــــو د فتح خبره ومنله او تړ و ن یی وکړ . خبره خلاصه شوه او بدی سره شوه .خو «کرمی »چی فتح خان ولید چی‌د خو ب بستر ته ځی اوولاړ بیا یـــی دبدی اشاره د زړه میلمنه شوه او دځان سره یی وویل هـــره‌ورځ به ددوی‌بدی وی اوزمونږ روغه راشه په یوه واریی‌چار ه وکړه - ده‌په چلم کی د بیهوشی دارو واچول اوپه دوی یـــی وشکول ، هغه ټولو له بیســـده‌شول . «کرمی» چاړه پســـی را واخیسته ټول یی تر تیغ تیر کړل .اوس نو فتح خـــان ته راغی لوناره یی پر وکړه :

مایوداسی تړون وکی‌لو یه خدایه

لویه خدایه د قیامت تـــر ورځی پوری.

فتح‌خان چی پدی بد مر غی‌خبر شو ډیر خوا بدی شو. خو دی «کرمی» ته څه ووا یـــی ؟ هغه دمالیی دپاره را غلـــه «کرمی » یی خبر کړ هغه توره‌راواخیسته هم یی سرو نـــه هم یی ژبی پری کړی . داخبرچی شمس الدین‌ته راور سیده‌حریان پاتی شو چی څه وکړم د ادهری ور ځی بد ی؟ په‌دوی کی یوه په دوړو او ځغا سنه ځان دمرګ شخه خلاص کړی‌وه راغی پاچا ته او ناره یـــی پر وکړه :

دوری یوداسی پاچا نا ست دی لویه خدایه

شمس الدین یی د نوکر پـر ځای و لاړ دی

پاچا هم حریان ، اوفتح‌خان«کرمی» راو غوښت او پر ناریی کړه

کرمیه چی غم نه وی ته غم‌داوړی

یوه ورځ به پر لمغو تـــوسپیر ووا وړی

ا بیایی کلك تصحیت و زته وکړو څو ...

بله ورځ د پاچا خزانـــــه تیریږی یو بد مرغ ګواری راغی «کرمی» یی خبر کړ . «کرمی» دا پټه خزانه چور و ی ا وراغی دخزانی پر کاروان یـــی ناره وکړه :

دا کاروان دشمس الدین په طلا باردی

دغه ټول دبریښانو کو کـــی ښکار دی .

خو د کاروان سالا ر پـــر «کر می» ږغ کړه :

دا کاروان د شمس ا لد یـــن په طلا بار دی

دغه ټول د بریښانو خون بهاده.

دا احوال ، چی کاروان چور شو ،طلاوی یـــوړی شـــو ی ګواریان ټول یامړه یا وتښتیدل شمس الدین ته ور سید ،پاچاژر د شپی فوج جوړ کړ او په دغه شپه یی دفتح خان پر کلا سپینی خیمی را ونجتلی ،سهار شو . د «بی بی را بیا» نا ببره پر خیمو سترګی و مو ښتـــی وپو هیدله چی دا خو جنګـــــی ترتیب دی راغله دفتح دپالنګ سرته ودر یده اوپر ناره یـــی کړه :

سر د سره پالنګه هسك کړه فتح خانه

تن څه نجتی شمس الدیـــن پاچا خیمی دی .

دغه ودفتح خان او شمس الدین پاچا د جنګ علـــت ا و مقدمه چی فتح خان یـــار ان رابولی اودجنګ لام تړل کیږی ـ دا دی دبریښو د تورو خرپ او دفتح دجنګ منظره، دادول ناره ترسیمو ی :

چی پرډال پټری و هی نامـــت یی جنګ دی

راپسی د زرغو نو طو طیانو سیل دی .

دولس ورځی پرله پســــی جنګ روان دی خو (۱۲) ورځی وروسته شمس الدین پا چـــا ستړی شواو فتح خان ته یـــی احوال ولیږی چی څلور ورځی او شپی به مهلت سره کښینږدو او جنګ به پر یږد وفتح هـــم ومنله . کله چی فتح خـــان کورته ورغی «را بیا » دفتح خان څخه وپوښته چی بری موراوړی او که موماتی وخوړ له ؟ فتح خان پر «رابیا» ناره و کړه :

رابیا تور دی لو تګین تـــورد ی رخسار دی

د شپیتو بریښو ږغ پـــــر هندو ستا ن دی

یعنی (٦۰) سره ژو نـــد ی یو . دادمهلت ورځی تیــــری شوی . دادی بیا دجنګ نغا ره ووهله شوه . پنځمه ورځ ؟ په دغه ورځ د «رابیا »دورو ر پردل خان پرلاس توره برابره شوه اولاس یی ځینی یو وړ . کله چی دوی کورته را غلـــل رابیا ګوری چی دپردل خان یو لاس نشته نور ابیا پر فتح خان ږغ کړ :

که یورنګ دی فتح خـــان سپایان یك رنګ دی

دا پردل لالامی ولی خدا یه په یوه خنګ دی.

بله ورځ بیا دتور وبریښنا فضا لیونی کړه . جنګ د ی . دشمس الدین لښکر یو پر بل اوړی ، خو په دغه ورځ پر دلخان په یوه لاس توره چلو ی، ژر « کرمی» ترخپلی شا پراس سپور کړ اود «کرمی» په لاس کی دپردل خان داس جلـــو نیولی شوی دادی راغی.

کله چی «رابیا » د پر دلخان‌اس شا توری و لید نو یی پر بریخو ناره وکړه :

خدای دی خیر کړی کرمخان او فتح خانه

دپردل نیلی کوتل رامعلومیږی.

پردل‌یی راوست.هغه شهید شو . خوریی وویل : زه خپـل مړی دلته نه پریږ دم نو یـی د پردل نس ور خیری کړ اوهرڅه یی ځینی وایستل .دلونګو یی نس ورډك کړ او پرپا لنګ یی پری‌ایستی.پردل‌شهید شو خود شمس‌الدین غری بنـــو یدلی دی ،لښکریی را تـــو ل کړ ، دروغی پرسلا شول او دا احوال یی فتح خان ته و لیږه. فتح خان مرکه ،هغه هم دروغی دپاره ومنله . مګر «کرمی» نه‌منله فیصله داشوه چی فتح‌خان‌به یواځی خبر وته نه ورځی‌نیم ملکری به ور سره وی . دلته د کرمی خبره ســـمـــه وه‌او شمس الدین د ملګرواو لښکر سره سلا کړی وه چی په‌جنګ نه کټل کیږی .

په چل به یی مرکی تـــه راوغواړو او دلته به یـــی‌لاسو نه ترشاو تړ و ، نوځکه «کرمی » پرفتح خان ناره کوی:

فتح‌خانه باورمه کړه‌دمغلو پر کلامو .

دمغل اول کلام بیایـــــــی تیپونه .

په ویښتیا کله چی فتـــح‌خان توره پریښوله په تـــش‌لاس ورغی ، شمس الد یـــن نامرد پر سپا هیانو بړغ کړه ، دتولو لاسونه ترشا وتړی په دغه وخت کی فتح خان نـاره وکړه :

کرم خانه چی ویل هغه بیاوشوه

سره مغل خومی د لاس پـر لګیدو شوه

خو کرم خان ملګری پســی‌راوستلی وچی‌دفتح خان‌لاسونه یی تړلی ولیدل‌ناره یی‌پروکړه:

اوس به جوړ کړم د مغـــل پر سرو ځلی

چی تړلی یی فتح نـــازك‌لاسونه .

دا ناره ، اوبه ور ګډ شوه. دفتح خان لاسونه خو یی‌خلاص کړل دوی یی هم ډیر تر تیـغ وایستل ا و ځینی و تښتیـدل. فتح خان کورته راغی او پــر ملګرویی بړغ کړه :

اوس بله لار نشته یا بری‌یا توله مړه . دی خبری د ویجنګول او ټول شهیدان شول

یوالحُی فتح خان او کرم خان‌او څوکسهٔ نور پاتی شولٔ .دویٔ بولٔ وکړ چی یابهٔ سبا بـــریٔ وی یاشهادت .فتح او ملگــری سهار هغه د خرپ جنگ وکړچی‌دسر ونو کوتی وا یستلـی شوی .په دغه وخت لی فتــح خان ناره وکړه :

هندو ستان می دمچیــــو گر بینی دی.

که هر څوچی یی و هم تــه تما میږی - دشپیتو بړ یځـــو ورځ په ورځ کمی دی!

دادی چی تول شهیدا ن ا و د تولو نسونه تشیږی ،دلونگو ډکیږی اوپه پالنگ لویــږیٔ اوس یوالحُی فتح خان او کرمی پاتی دی اوبس . د بلی وریځی جنک!

اوس گوار یان ډیر د یٔ ، شپیته بړ یځی ؟

دهغو شخه یوالحُی « را بیا»«فتح خان» او «کرمی» ژو ندی‌دی .

دادی اوس فتح خان اوکرمی ملا وتړله .خو پدغه و خت کی کرمی ناره کړه :

که وخوری دادسر کسی مو وخوری

که مامړ کی داز ما باد ارمه وژنی

مگر په دغه ورځ یی«کرمی»شهید کړاو فتح خان د آس‌تر شا راواخیست . دده نس‌یی‌هم څیری کړلکه نور ملگری‌دلونگو یی ډك کړ. سبافتح یوالحُی دی. په دغه ورځ «رابیا» پر فتــح ناره کړه :

آفرین دی وی پر هسی‌تو کربانډی

ځان یی واچاوه ددی بادا ر دوړاندی.

اوپر فتح خان چی غوا ړ ی یوالحُی ملاوتړی ناره و کړه :

سرد سره پالنگه هسك‌کړه فتح خانه

رابیا گلی پونده و کړه له سپر یړی .

پدی وخت کی فتح په چرت کی شو مگر وروسته یی دځان‌سره فیصله وکړه ، تول مړ ه شول .بی یارانو ژوند شــه کوونو «رابیا» ناره کړه :

زه عورته ملامته لویه خدایــه   وجلو ته ولاړه یــم رو ی داره.

خو فتح هم ناره پر و کړه:

که تیتی دگوار یو ځانگــی‌تیتی

یامی خوریی یامی مور یــی‌خویی تکرم پرداسپینه سینــه پڅی

که ښه که رابیا بخمله‌ښه کړی - داجنگی زغره می مخــی‌سره راوړه !

رابیا فکر وکړ چی ځــــی پاتیږی خونه ! نویی ناره پــر وکړه:

فتح خان می یار پردل مــی‌ورور دی

څوك چی داسی‌یارانو خوری نجلی که ښایسته وی مغ یی تور دی .

او فتح ورگد شو او نــاره یی کړه :

یو که بوتی هندو ستا ن می دی یو بوتی
په سپیتا نه به خلاص نشواوس را لړوه‌د سپینو جړوموتی

بیا هم د یارانو مرگ دی‌زهیر کړی دی او دناامیدی‌نښه پر راغله تویی تاره وکړه :

زمونږ مرگ په سپینو تورو
اسلم بابا می ولی‌ناخبردی.

خوددی وار رابیا ناری‌کړه:

دفتح کرنگه نال به‌دی‌زرین کړم.
که دی دا وار فتح و کړه زما امیل به ستا د غـــاړی لوتگین کړم

ددی ورځی جنگ یوازی‌فتح وکړ او رابیایی د آس پر غاړه لوتگین‌وځړاوه . په دغه وخت کی دفتح خان وطن یاد شو او ناره‌یی کړه :

که پاخه دی کند هار انا ر پاخه دی
اسلم خان بابادی خوری پرما ترخه دی

سهار بیا فتح خان توره ترملاکړه جنگ ته یوازی ورووت‌دگوار یانو په مرویی‌میدانو نه‌دك کړل خوپه آخر کی‌دگواریو‌دله لکه مچمچی راتولی‌شوی‌او فتح یی دسرونو په‌مینځ کی واکیر کړ او ډیر بدیی تپی‌کړ.خوده ځان تر کلا پوری راورسا و ه د کلا په مینځ کـــی داس څخه راو لویدی او شهید شو . دده دشهامت سره یـــی«رابیا» خط شمس الد ین تـه وروليږه او ورته ویی لیکل :

شپیته بریځی شهیدا ن پـر پالنگو پراته دی دگواند و ا و یتیما نوسره څه کوی‌شمس ـ الدین دگواریانو پاچا د خـــط لوستلو سره دفتح خـــا ن داستو گنی کلاته ورغی .

هلته یی شپیته بریځی په سروینو لړلی ولیدل ، هریوه ته ودریدی .وروسته د بړ ـ یځی فتح پالنگ ته راغی ا و د سر وزرو هغه کړی یی‌ولیدلی‌چی‌پر بریتو یی راتاوشوی دی، ډیر ارمان یی‌وکړ او «را بیا» ته یی وویل : دمغلکوټ تولی‌ځکی ستا په اعتبار کی دی‌او ستا عزت به تر قیامته ساتل‌کیږی . دا فرمان‌یی‌خپلو رعیتو ته ورکړ او پخپله ووت.

وایی : دغه دهند بر خـه اوس هم دشپیتو بریځود پا ته شویو مړنو ده اوهر څوك‌ددوی دسرو بیر غونو ننداره کوی.اودا حماسه دمینی اوبریالیتوب حماسه ابدی حماسه ده .

دفتح بریځی‌دافسا نی‌لنډیز:

فتح خان دبست د کـــلا داسلم خان پاچا زوی وو .خو د«کرمی» چی دفتح خان‌دمینځی زوی و په شوخی کولو د فتـح بریځی څه مرور شو . فتح چی پلار مرورو لید، نویی د هندپر لور دسفر لام وتاړه . پلار اوموریی ډیری زاری وکړی خـو کرمی فتنی چی دفتح خـــان دمینځی زو ی‌ودی سفرته ا بړ کړ،دی هندته‌ولاړ اودشمس‌الدین مغل پاچا د پاچاهی پــه سیمه کی یی واړول . «کرمی» غم‌پرغم جوړ اوه. څو تو له‌شهیدا ن شول . رابیا د پردل خورده اوداسلم خان‌پاچانګورچی دفتح خان معشوقه ده د ا هم دنورو بریځو سره د غـه،

د ښځو او ګوار یانو د غم په صحنه کي سیل بیښه دچیدغه قصه پهدغه نارو کي تر یوه حده تصویر شویده . دا نار ی دقصی سره تکل چیان په ډیر ه وند لوی او ډا حماسه. ینـه، هیر یدونکی حماسوی قصـه ده.

۱۰ـ ښادی او بیبو

حسنه ته خود بین یی زه پښتون یمه
مانه ده ښودلی ګداستـر ګو ته

حمزه شینواری

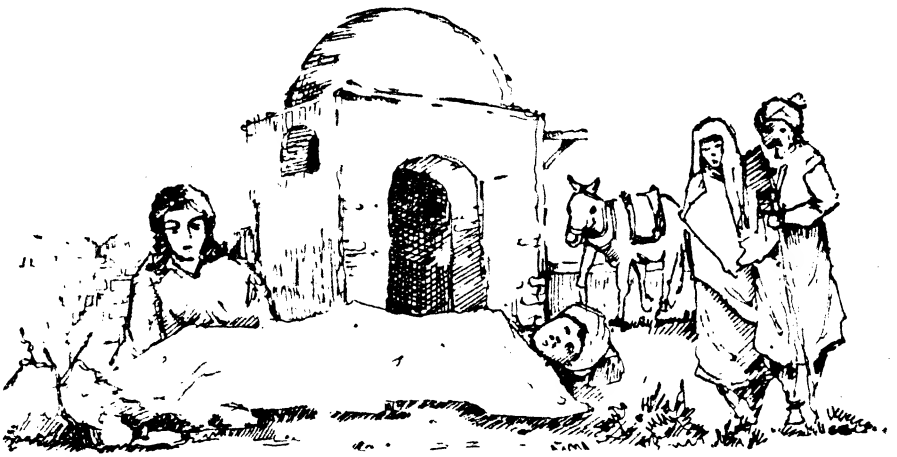

بیبو دښادیخان قبرته راغلیده او دنامرا دی غم ژړوی.

دغزل د بابا«حمزه شینواری» دا شعر دپښتون کرکتر په مینه کی لاهم د پښتو پر ځاناعتماد او خودی ښئی ، چی دپښتو ن واقعیت دی او دپښتنی کرکتـرحقیقت ، ویی ګوری چی دمینی او محبت اور د پښتون دکرکتر دمینی دد یتندو سیلا بی او بو سره څه کولای شی !

«دل آرام » ! تاسی بـــه دلیلی اومجنون د عشق پـــه سرو غا ړولو ډکه صحرا اودغه دسوز او ساز د آتشکدی نـوم اور ید لی وی.مګر د«فراهرود» د «نیزار» قصه دمجنون تـــر ځیګر و تلد نلانو ســـــر ه ورته قصه ده ، هلته دمجنون تر ځیګر نلان راوز یاو دزړونو دتل لنبی ـ دســـره اور تا زه کول غواړی ، خود لته پـــــه «دل آرام » کی د تور ید لـــی هوسی نارامی د « بکوا » پــر لویه صحرا هلته چــــــی د«فراه رود » بلبلی ددی ر و د پرخنده ناستی دی او د مینــیاو محبت په خوږ و سندرو دمینی اورته رابللی عاشقا ن د خوږ وسندرو په سوز اوساز خبرول غواړی . دلته پـــــه «دلآرام » کی د « تلخك» په کلی کیدوه ، ورو ړو«ولـــیمحمد » او «علی محمد » پــه کاله کی دعشق او سوز ملکی

خاص د «ولي محمد» په کيسه کي د «ښادي» په نامه د مينې رونې بخرکې وځوړ ځاو ه اود «علي محمد» په کور کي يې دآسمان دسپيني سپوږمۍ يوه وړه پلوشه د «بيبو» په نامه ميلمنه کړه.

«ښادي او بيبو!»

دغه دوه واړه،او د غه رونې بخرکي اورنۍ پلوشه د «غزل بابا» دشعر او دغه شعرمصداق شوي دي چي وايي :

عشقه ته خودبين يي زه ښتون يمه
مانه ده ښودلې گدا ستر کوته

دادی دغه مثال او دغه مصداق ددې کيسې په پيښو او ناروکې و گورئ !

هلته چي دي دوو مينانوته د «فراه رود» پر غاړه ښايسته بلبلان دميني دسوز ،هجر اود درد جو ر دفلك دزړی کينۍ په زړه کی ښو ل غواړی او د «تلخك» د کلی ترخه زهر په دغه پياله ورکوي اوښادي دميني په ليونتوب بيبوته وايي : «بيبو» دخوږ مچي په شکه مانه خبرو ی؟او بيبو ورته وائي پښتو خرابيږی!

ددغه ځای څخه په ددغې ميني د کاروان‌مهار د« دل‌آرام» په دښت کی په لاس در کړم دا نار ی‌واوري د ښادي بيبو ، نامرادي ددوی دمور او پلا ردبيلتو نړاوی اوددوی‌دناکامی مينی قصه په دغه نارو کی کتلای شئ چی وايی وری ـ قصه ده دمينی او عشق قصه چی پيښتانه يی په حجر و ا و بانډوکی په خوند خوند اوری داد مينی قصه دمينی ا لهی دپښتون دقصو جهان ته را وړی ده‌او تاسی يی واوری.

دبلبلو په دغه نيزار کی د «فراه رود» پر غاړه ښا دی‌او بيبو ناست دی ، دلمروړی وړانگی دبيبو پر مخ رنې دخولو مر غلری پرله پسی‌اړو ی را اړ وی په دغه وخت کی ښادي «خو له» غواړی.

دبيبو ناره او دښاد ی د ابيره چی« بيبو» مور اوپلار ته قصه ونه وايي په شرمو په وشړ مين م.

دی‌دول بيری ښادي د ی‌ته اړ کړ چی ځان ورك کړ ی ا و داصفهان لوری واخلی ـ ا وس نو بيبو زاری شروع کړی چی‌ماخو مور او پلار نه در څخه گرځوی دا کار وکړه ماوغواړه چی په خولگی دی مور کرم‌مگر ښادی رهی شواود «دل آرا م» د ليونتوب‌دښته يی واخيسته. هلته کاروان داصفها ن پر خواروان د ی‌ښادي د کاروا نـی‌مزدور شو او پرمخ اصفهان ته رهی شو خو چی بيبو دښا دی‌د بيلتون اور وليد ناره يـی وکړه:

خدايه ! ددی بوتی په آخوادی بوتی
پد ی‌خوا زما او دښا د ی‌وه سره ناسته
سپينه خولگی يی را څخه غوښته ورمی نکره
زما آرمان سود ښادی‌ورو ستيه خواسته

بیبو څو ښادۍ ولید چې مرور شو اوولاړ بیا نه راغې توپه ژړا کورته راغله مور چې د بیبو زیړ مخ ولید پــه ژړایې پر ناره کړه:

ادی موری څه په در ته وایم زما مرگ په سنګر یزو در ته روادی
ښادۍ جان می خو لګــې غوښته ور می نکړه زما موری دی ولاړ واصفهان ته

مور چې خبره واوریده که حیرانه پاتې شوه خو «بیبـو» ناره پرو کړه:

مور کی ورسه پابك خبر کړه زړه می ډو بیږی
او ررا لګیږی ښادی جان نه را ستو نیږی

مور دښاری مرور توپ د بیبو پلار ته ووایه . هغه سـړی پسی رهی کړ څو چاور ته وویل: ښادی ما په «دل آرام» کــې دکرایه کښو سره د اصفها ن پر خوا روان ولید دا خبره نه وه ، بیبو ولیده پلار او مـور حریان تللی دی چی مخ یـې څرنګه راوګر زو ؟ بیبو په دغه وخت کی دا ناره وکړه:

دبیبو په آریانی ا و د کر یکښ په خو ښا لیه
که به ناز د بیبو ا خلی په دنیا کی کرایه کښ مکـــړی دروز یه

بیبو او د «دل آرام» کاروانـې لاړ خودیوه کاروان سره ښادی نشته نو بیبو ناره کړه :

کاروانونه د بکوا پردښت تیریږی ـ کاروانونه د بکوا پردښت تیریږی.
ښادی خان ورسره نشته په دانور کاروان می مینه نـــه ماتیږ ی.

اوس بیبو دمینی رنځـو ره پرته ده مور او پلار ورتـــه حریان ، دا ئی بوه ورځ دښادۍ خان خط پلار ته راغی او لیکلی ئی دی: زه په اصفهان کـــې یم. پلار زرخط بیبو ته را وړ، خط خلاص شو چی دا ناره پکښې لیکلی ده .

کاغذه ورسه پر بیبو مـــې سلام وایه ـ په صورت روغ یم.
په زړه بیماریم بیبو ستــادبینیا ز یه

کله چی دښادی خط د اصفهان څخه راغی فوراً یې پلار د سفر موزې په پښو کوی اصفهان ته ځان رسوی اود بیبودا نـا ره ور رسوی .

کا کا چی ځی کاغذ می یوسه . ښادی له یې یوسه ـ ور تـه ووایه
بیبو پرته ده تر زړه یـې خاځی ستا دیبلتون و ینـې ،زما ارمان یې

که څه هم بیبو دښادی پلا ر ته زاری وکړی چی ماهم درسره بوزه خو دښادی پلار دا سفـــر یوازی وګاله . دښادی پـلا ر چی پدی راضی کړه ـــ بیبـــو ستا په نام کښینو لی ده درځه چی د بیبو ارمان و خیـــږی . ښادی رضا شو او دا صفهان څخه رارهی او دا ناره یې وکړه :

نن می دیار پر لور سفردی نن می د یار پر لور سفر دی.
خدایه رالنډه کړی د بکـوا ـ بکوا اوږده مز لونه .

ښادی را ورسیدی او دستـــې یې چلم ډك کړ چی د ښــاد ی ستړ یا ووزی خود تلوار څخه یی سکروټه پرکو تو راولویده، آه یې کړ، ښادی دا ، نــاره واو ریده لوناره یې یې ږ کړه:

کله وروځی بیبو چانه په وروځی

د یو ښادۍ دپاره بخملي کوټۍ سیزۍ پرچلم اور ږدي ۰
بیبو چې دا ناره واوریده پر ښادي یې ناره وکړه:

توبه یوسم داچلم او سپینه خوله به دښادي جان مخې ته کښېږدم.

خیر شپه تیره شوه اوښادي په تمه ـ خو بیبو ورتــــه رانغله . داشپه خو پرتبی ، سره تبي تیره شوه . سباشو ، ده ویل سبا به دغه توره شپه رڼا شي خو نه شوه رڼا. ښادي ناامیده شواو سبایي پلار تــه وویل : تاخو ویل بیبو یـــــی در کړی ده دا وار خو خطاو تلم بله پلامي‌دمر ګ احوال‌نیسه . مور ژاړي پلار ژاړي خو ښادي آس‌زین‌کړ ا و دسفر موزی یی په پښو کړی . بیبو ته ورغله چې هغه یی راو ګرزوی .بیبو ژاړی : خوله در کوم ، خــو ښادي وایی :

زاري نه قبلوم بیا مې مه غواړه.

اوښادي ناره کړه:

یو آس مې زین ملامې تړلی- یوآس مې زین ملامي تړلی.

بیبو راووځه رخصت راکړه‌چې داڅ یږ ښادي مې ځي د هند و لا ت تــــه،

بیبو په ژړا دا ناره و کړه:

ښادي جان ګر زوم نه پــــا تیکیږی ښادي جان نه پاتیکیږی

سپینه خوله که ور لـــوم ښایسته ښادي‌هم نه راضي کیږي ۰

دبیبو بله ناره :

یو دختو یو دختو ښلي جوړ کړه ښادي جانه

مخ وماته شاو تاته هروخت‌چې راپه یاد شي ستا مینه به کم ماته

ښادي ولاړ د کوټي خواته او د کارواني سندو نه یـــې کوټي ته ورل . دی کوټي تــه ور سید اود باز محمد خــا ن کورته یې ځان ور ساوه. هلته د باز محمد خان د کاروان‌دمشر پیغام یې یوړه . هلته بازمحمدخان څو ورځې عزت ور کړ خــو دبازمحمد خان پیغله لــو ر ؟ دې چې ښادي ولیده پر مینــه شوه اودښادي شخه یي د مینی‌هیله وکړه داخدمه خبره چـــی دښادي بدن خودلي دی . مګرد ښادي زړه دبیبو په غیږ کی‌ـښادي دباز محمد خان د لـــور «شیرینی » شخه و غوښته چې‌پردي غاړ کی غاړی‌ته وا نــه‌چوی خــــو «شیر ینه !»

هغه میني لیونی کړ یده نویي صبر نه کیده . ښـادی باز محمد خان ته وویل شیر محمد خان ډیر تلوار ته اړ کړیدی هغه هم دسندونو په تولولو پسی ولاړ . ښادی داو دس په بهانه تر کورووت د مسجـــدسیوری ته پریووت «شیر ینی» دبام څخه یوه غوړی ته راغله اوتور ی زلفی یی پر راو ځړولی اوپر ناره یی کړه:

پر بام ولاړی نجلی چــــی کاغذ په کوتو نغاړی .

زړه می یودی بیبو و ړ ی دا بالا میرمنه څه دښادی غواړی.

دناری وروسته ښـــا دی کورته ورنه غی او باز محمـدخان هغه ولید چی کور ته ندی تللی پر یرغ یی کړ: ډوډی دی نه ده خوړلی ؟ ده ورته وو یل : پر زړه می نابېره درد شو. دا دی کار یی ورخلاص کړ .ښادی د کوټی څخه کند هار اودکندهار څخه اوس د «بکوا» دد ښت دلاری اصفهان ته ځی پد غـه وخت لی د بکوا پردښت د ښادی تبه شوه، ده اس په زړ گومبته کی وتاړه دری ورځی تیـــری شوی . دښادی آن تمام دی چی نا ببره یوسړی دلته گـــوری اس ولاړ دی اوسړی ورسر ه پروت راغی گوری چی ښا د ی پروت او آخره یی ده .ښاد ی دهته یی ډیری زاری و کـــړ ی دا ناره یی پرو کړه :

اصفهان نصف جهان د ی ـ اصفهان نصف جهان دی

لو یه خدایه «تلخك» هـــم بتهی بیا بان دی .

وروسته یی نیاز و کـــی بیبو راخبره کړه ، سړی پـه ډیر تلوار بیبو ته ور غی پر هغی یی داد بد شگوم یرغ وکړ.

که گمبته دلارام پر ســــرگمبته ښادی جان می پکښـــی پروت دی

سپینه خولی یی دگرر لــه گرده ډکه .

بیبو په چغو گومبتی تـــه راغله دښادی آخری سلگی دی نو یی وویل :

آه خاور ی می په سر شوی.

دښادی پرخوله یی خو لــه کښیښوله او پوړنی یی پـــر سروا چاوه پر وغزید لـــه او روح یی دښاد یدروح ملگر ی کړ.

مور اوپلار یی خبرشــول .راغلل دواړه یی په هغـــــه گومبته کی ښخ کړل چی نن دخاص او عام زیارت پر جوړ دی .

هلته ددل آرام دښت .

هغه اوس دمراد درسید لـــو تاتو بی دی .

دوېم فصل

دننګرهار سندریز مکتب

د ننګرهار د سندرو ویلو یوه صحنه .

چې د فالکو ریکو پوهانو په نظر لکه د کندهار ، پکتیا لوګر مکتبونه یا سندر یز د پښتو شعر هغه ملي لاره خو- ښوي چې د دوی اریا یي نیکو- نوورته پرا نیستلې د ه . لکه څرنګه چې آریا یي اشعار دهیجاء او سلیبل په اساس بو لل کیږ ی اود شعر سم او ناسم یي هم په همد غه هیجاء او سلیبل پوری اړه لری.

همدا راز د پښتو اشعار او تول، کره لیدل او دهغه سم او ناسم پیژ ندل هم په هیجاء او سلیبل سره کیږی .

په سلیبل کې د حرو فو دیړوالی او لږوا لی نه شمیرل کیږ ی.

مثلاً د «نږه» کلمه چې له دوو تورو یعنی «ن» او« ه» څخه مر کبه ده یو سیلاب ګڼل کیږی. اوپه ویلو او لو ستلو یې یووار خوله خو ځیږی. دغسې داسې هم شته چې یو سیلاب څلو ر توری هم ولری لکه «وروړ »، «نږور»،« ترور »،«سپینی» او نور ...

دپښتو او لسی سندری نه یواځی داچې د شعر او دا ب له نظره ار زښت لری بلکه دملی مو سیقی دمتمم او مکمل په حیث ستره برخه لری .

لنډه دا چې که دی اصل ته چې وایی :« ادب دمحیط هنداره ده» ار زښت ورکړ ه شی نو ښایی وویل شی چې د پښتو له او لسی شعر او ادب څخه ښه دبا، سپیڅلی او وینځلی ادب، پیاوړی او واقعی اد ب په ټول ختیځ کی نه مو ندل کیږ ی .

خیر داخود پښتو په شعر کې د سندریز مکتب یوه برخه وه اوس به نودنور و پښتنی سندریز مکتبو سره خاص د ننګر هاری دسندریزا مکتب مزیت وښیو ، هغه که څه هم فالکور پوهان وا یی :

داتن دنا رو له ژوری کتنی څخه دامعلو میږی چې دا موجوده لاس ته ر ا غلی تا ر ی دلومړی ځل دپاره په کندهار اودکندهار په شا او خواکی ویل شوی دی او بیا وروسته نورو ځا یونو ته نقل شو ی دی او په دی لړ کی ډیری دا سی ناری موجودی د ی چې دا استنباط تری کیدا ی شی. لکه :

آمرت په ونه توره کندهاره

زلفی می اوږدی شوی - اوږدی زلفی به څو کړم بی یـاره

یاداچی:

کلاته چی پرسردی پالیزونه

دنور و پالیز لانبی شه - و - دمستی پالیز اوس کو ی ګلونه

بیاهم دننګرها ر سندریز مکتب دیوه منظم سندریز مکتب اساس ایښ دی. او دادی هـم معلومه وی چی «مقام» په پښتنی یا ننګرهار ی سندریز مکتب لی بل رنګ او بله ممیز ه لـر ی یعنی دمخه تر «مقام» بایـد هندی هغو مقامو نو سره غلط تعبیر نشی چی په هنـد ی سندریز مکتب کی د« سـا ، ری، ګـــه ، مه، پـــه ،د، نی، سا» پــه اواز سر ه د «اسا» ،«بیر می »،« للیـا ن»،«اسا وری » او نورو مقا مو نو جوړښت په کیدو نکی د ی، څکه دلته «مقام» بل ر نګ ا و جوړښت لری . دمقام نـــه ورسته :

« چـا ر بیته» ، « بد لــی»، «بګتی» ، «لو بی »، « کیسی »، «داستا نونه» او «مشاعر ی» دخپل اصیل ننګر هار ی سندریز پښتو مکتب اسا س ایښ د ی چی مونږ به یی د هری یو خـــی خصوصیت اودمراعات وړ اصول په نمو نو کی وښیو :

الف- مقام :-

چی ډیر پښتانه یی« رباعی »هم بو لی اوداډیوه ښکاره غلطی ده څکه رباعی هغه و ز ن دی چی څلور مصری ولر ی ، پـه داسی حال کی چی « مقـــا م»هیڅ کله څلو ر مصری نلری بلکه دلسو څخه تر دو لسـو بیتو نو پوری دی او بیتو نـوزیاتیږ ی هم. یعنی دایـــو څانګړی سندریز طر ز دی څکه او ل خو « مقام » دځای په معنی دی اود پښتنو دمجلسو نـــو پرتولو چی بیا ورو سته چـاربیتی او بدلی یا بګتی ورلوبیږی اود مجلس شر و ع په ده وی جوړ دی علا وه پردی د لتـه پند او نصیحت هم ور کیدی چی مونږ به یی د «رمضان» چـی د پښتنو له او لسی مجلسیا نـو څخه دی یو «مقام» د نمونی په حیث وښیو هغه داد ی :

ته چی څانته هوښیاروا یی هوښیار نه یی

څکه پوه یی په ژو نـدون او روز ګارنه یی

د قانون او شریعت خبـری تل لری

یو ذره اګاه د شر عی پـــه لار نه یی

په ژوندون کی یی دهر مرض دواته

پسله مرګه به هیچا تـه په کارنه یی

د« ګلستان» د «مقام» نمونه چی یو اولسی شاعر ی دی :

دکم اصلو دیار ی نه واخله لاس

مه غولیږه دهغه په تـــش لباس

دکم اصلو یارا نه د خـره سواری ده

عاقبت به دی په کنده کی راخلاص

که اصیل سره دی لږه نیکی وکړه

شامدام به در ته ګر څی کوز او پاس

ب ـ چار بیته :

(چا ر بیته دوه لو نـــه لر ی ، یعنــی ســـــا د ه چار بیته او ځنځیری چار بیته) چار بیته دوه لو نـــه لر ی ، یعنی ساده چار بیته او ځنځیري چار بیته)

(چا ر بیته)شخه مخففد ی ، نو په دی سبب د چار بیتی دنوم لومړی جزءد پارسی له (چهار بیتو)شخه مخففد ی ، نو په دی سبب

د چار بیتی دنوم لومړی جزءد پارسی له (چهار بیتو)شخه مخففد ی ، نو په دی سبب چار بیته هغه اولسی نظـــم دی چی هر بند یی څلور مسری لری اود قصید ی یا مثنـــو ی په شان اوږدی ، اوږدی موضوع گانی چی اکثراً بزمی اورزمی وی، لری . په همدی شان په چاربیتو کی نکلونه اوکیسی هم ویل کیږی . په چار بیتو کی دمضمون ربطاودموضوع تسلسل یو حتمـی امر دی نو ځکه د چار بیتو ویل یوه غښتلی قریحه اوځپا ند ه استعداد غواړی . چار بیتـــه بیا پخپل کورکی د مسر یـــو دشمیر ، دمسریو د برابر والی، اوږدوالی اولنډ والی له مخی په ډیرو نور ودولو نو هـــم پیژندل کیږی ا وویشل کیږ ی« د څلورو ،یا پنځو یا شپږ و یا اوو ، نهو او لسو مساو ی یا لنډ و او یا اوږ د ومسر یوځخه ساده چار بیته جوړو ی » او ځنځیری چار بیته هم دغه شان جوړیږی . همدا رنگـــه دساده چار بیتو کسرونه هم ډیر متنوع وی چی دلته یی مشهوری ښوول کیږی .

۱ ـ د« محمد» او لسی شاعردیوی چار بیتی کسر او یو بندداد ی :

کسر

په سپینه خوله کی د ی نیشه رب دشرا بو ایښی
اوبو له ځی په سر جو غــه دی دنوا بوایښی

یو بند :

په سپینه خوله کی د ی نیشه ایښی دبنگوده
دالباسی خندا دی تو لـــه د بیننگوده
بل په سینه کی خو شبـــو یی دی دلونگو ده
عاشقان وژنی نن دی تور ه دقصا بوایښی

۲ ـ د «سالم» نومی او لسی شاعر یوه چار بیته :

کسر

پټراز می ځکه کې څر کندزیاتی می وارونه شو
زما دطبعی کارونه شو .

یوبند:

دا په تقدیر قسمت کی ښکل وزما
که چیرته لری نژ دی خپـــل وزما
ددوی گریوان لاس کـــــی راښکل وزما
تول بی مز ی لکه تلخـــــی توپك پری ښکار ونه شو
زما د خپلی طبعی کارو نــه شو .

۳ ـ دیوه نامتو او لســـــی شاعر «سید کمال» د چار بیتی نمو نه :

کسر

آهو چشمی ، گل اندا می ، ماه جبینی
زه د ی وسوم ولی و لـــی څه د پاره

یو بند:

وسوم څوك مي‌نه اخلـــي عرضونه
نه پوهيږم ربه دا څرنـګ تاءثير دي
ليلا تور اوربل دي جـــا ل نيسي باز و نه
باز د زړه ښتئي بي شکـــه هوا ګير دي
دهر چاله خولي نه خيژي آواز و نه
شينکي خال دي غو نده ز نـــه کي امير دي
پاچاهي دي شوه‌په لاس‌پاچا دچيني
رسالي درپسي ځي شو لـــي واګداره .

٤ـ د«اميري» اولسي شاعرچار بيته :

کسر :

کوز شو شهزاده‌دشا پيرو په ګلستان
ته د چين په لار کنه
يو بند :
کوز شو شهزاده په هغـه باغ کي يي دمه کړله
جوړه يي جا مه کـــړ لـــه
خبرنه ووله ځانه يـــوي‌پيغلي پري ناره کړله
توره يي‌ورښکاره کړله
څوك يي په‌دي باغ کـــي مسافر ه مړبه ځان کړي
مرګ دي شو تيا ر کنـــه

٥ـ د «مستجاب» او لســـي‌شاعر چار بيته :

کسر :

په تور اوربل دي کتار کړي‌زيړ ګلونه
ستر کي دي لالونـــه د ي ـــ د نجونو جمداري
بند:
په تور او ربل کـــــي دي‌غنچي دي ـ ښايست لـــــر ي‌دشا هزاد ګانو
ستر کي دي دکي توپانچـــي‌دي ـــښايست لري د شاهز اد ګانو
ماله ساتلي دي‌توما نچـــي‌دي ـ ښايست لري دشا هزا د ګانو
جبين دآسمان لکه‌د ستو رو دي‌خالونه دي
ستر کي دي‌لالونه دي‌دنجونو جمداري

٦ـ د «خواجه محمد» اولسي‌شاعر چار بيته :

تا چی وهلی دی رنگ ـ په مخ حجاب لری
دا سپینکی مخ دلبره ـ لکه آفتاب لری
دندان دی در ځلیږی ـ لبان عناب لری
د عقرب ستوری سا تـی ـ پاس په امبرو باندی

۷ـ د «طالب» نومی او لسی شاعر چار بیته :

جګړه شوه په مخ باندی ـ دتیك او د پیز وان
تیك وویل پیـز وا نـه ـ ستا ښایست له مانه کم د ی
منکر لره قسم دی
تیك وو یل پیـز وان ته ـ ته ګو ره ز مـا شا ن تـه
نجلی چی شی بالغه اول دول په ما کاندی
جګړه شوه په مخ با ندی .
نجلی چی ځان سنبال کا ـ اور بل په وروځو جال کـا
دپاسه پری ماسیور کا ندی ـ په شانه دسلطا نـه .
د تیك او د پیز وا نـه
پیکی کی د خـا لد ار ی ـ رو پی سپینی کتار ی
از ل کی یی نصیب دا ستـو کنی داحرم دی
منکر لره قسم دی

۸ـ د «تور شا لی» او لسی شاعر چار بیته :

مازیګر راشه په تلوار که زما یاریی
بر ګو درله ځو نه ، چـی ملګری شو دلاری
مازیګر راشه
مازیګر راشه په تلواریمه بلبله
د جینکونه پاتی شوم ستـا د کبله
تاچی خبره دکو لی راته کوله
راځه چی درکړ م سپینه خوله زلفی تار تاری
مازیګر راشه

۹ـ د «زر جان» او لسـی شاعر چار بیته :

په چپاو راغله ما پښیـن باندی
خالونه یی ایښی په جبیـن باندی
تیك داور بل په کنا روګرزی
غو نچه پیز وان په شوندوسرو
غونچه چی سپین یـی پر هیکل دی
بل لونګین ورسره مل د ی
خوله پتاسه خو ند هر زمان کړی
سره تاو یزو نه ښه ننبا ن کړی

سره تاویز نه ښه او ږ ي ده
واته ښکار یږی چی بدری ده
هیڅ نظر نه کاندی مسکین باندی
په چپاورا غله ماپښین باندی
هیڅ نظرنه لری نکاره
په غضب تیره شوه د قاره
چی په سپین چتر د پاولو کرزوی
غونچه پیزوان په شوندوسرو کرزوی

دادی دچاربیتو نمونی چی مونږ یی په سندریز مکتب کی نمونی وښوولی . دا چی دلته دوزن بدلون ، د قافیی شرنګوالی اونور ادبی بحث وکړوهغه به خپل ځای ته پریږدو. مگر مونږ تراوسه د ساده چار بیتو نمونی وښوولی .راشی چی پدی سندر یز مکتب کی د ځنځیر ی چاربیتو نمونی هم له یاده و نه باسو ځکه دلته دموضوع تسلسل هم پکښی راغلی دی چی ترساده چار بیتو خوږ ی شوی دی:

۱ـ نمونه ـ کسر .

ښه سپینه ، رنګینه ،سګینه ده لیلی
شین یی خال ، دی د لا ل ـ دادی خال دلیلی
۱ـ قلندر ستا ددرهر سهر دی جانان
تیک دسر ، دی سره زر ، ښه نظر ، دجانا ن
خزانه ، ناز دانه ، جانانه ،که کیلی
نن یی شال ، دی کشال ، زانګی خیال دلیلی
شین یی شال ددلال، دی جمال دلیلی
۲ـ ښه غړی ، پداګړی ، ښه دړی یی دسر
رنګ ژړی ، سری کړی ،شال شړی یی د سر
سخت کینه ، زنانه ، کـه ائینه ، نجلی
ښه سینه ، رنګینه ،سنګینه دلیلـــی

* * *

۳ـ له شیطان ، ساته ځان،چی اسان دی شی کار
هرانسان ، چی خزان، شی اسان یی شی کار
اګانه ، د یګانه ، یګـانه ،ځـان تلـی
ښه سینه ، رنګینه، سنګینه ده لیلی
اس دی تال ، کړ الحال ،څه کړی حال تسلی
شین یی خال ، دی دلال دا دی حال دلیلی

دوهمه نمونه اوه‌مسری :

کله به راوړی د واړی ببـی‌دی رنگین شیرین
سپین دی جبین، زرین ، مخ‌دی ځلیږی

* * *

کله به را کړی دواړه لــب‌شات اوملهم صنمه
مه کړه ستم هردم ، پـــه غضب بنوری
سری دی منگولی ، همیــش‌وړی زړونه قلم قلم
اخلی قدم په چم‌ستر کی‌دی‌تور ی
په دردی پروت یم همیش‌غواړم ستا کرم محکم
لری کړه غم، الم، که رب‌ته کـــوری
نن دی په غاړه باندی زانگی‌لونگین رنگین
سپین ، دی جبین ، زرین مـخ‌دی ځلیږی
کله به راوړی لنډی ز نـه لکه قند ، که خوند
ستا په کمند ، شوم بنـد ،یمه اسیـــر
بانړودی غشی دلینده کوی خدنک ، غورځنگ
راشه پر ځنک ، یو درنگ ،زه یم دلگیر
نه‌دی په غاړه باندی زانگی‌تورلونگ ، قشنگ
زه شوم ملنگ ، پتنگ ،صورت زهیـــر
شینکی دی خال دی پاس پـرتخت بادشاه دچین ماچین
سپین، دی جبین ، زرین مـخ‌دی ځلیـــږی

ځنځیری چار بیتی د مسروپه‌اعتبار شپږ مسری ، اوه‌مسری‌اته مسر ی‌هم وی چی‌د ننگر - هار د ادبی سندر یز مکتـب‌غوره په زړه پور ی برخـه‌ده چی د زړه د ارمان غوټـه، خلاصوی .

ج - بدلی :

اوس بـــه ددی مکـتب د« بدلی» په برخه کی لــږ‌وږ‌غیږ و .

«بدلی» ته عموم پښتنا نه‌غزلی وایی او پدی نامه یی‌شهرت موندلی دی او دانوم پوهاند حبیبی د عبدا لقـادرختیك غزلو ته ورکـــړ ی دی،بدلی د پښتو د اولسی نظـم او دخلکو دسندرو یوه اغیزه‌ناکه ، خونده وره او په زړه‌پوری برخه ده . بدلی پـــه ډیری چستی او تندی ســره‌ویل کیږ ی چی دی آواز کـی‌سستیا او دآهنگ اوږد والی نقصا ن پکښی پیدا کـــوی .بدلی انسان ته وجد اونشاطپیدا کوی. دغه توپیر «بدلی» او «مقام» سره لری کـوی .بدلی د مسریو په لحاظ هم‌توپیر کوی یعنی کله یی یو، بند دری مسری کله څلور ،کله لازیاتی وی . دا دی موږاوس دلته د «زرجان »اولسی شاعر د بدلی نمونه ښـیو :

تور بخمل د تور وورځو په سرخور کــه
دسهار شبنم اور يري بلبــل شور کــه

دسهار گل غوندی شو مـــه هسی مړ اوی
يا می موړ که په ديدن يامــی ځای گور که

په ارمان ، ارمان به لاړ شم گور ستان ته
ښا صنمی نور نو بس لـــه تيری زور که

د «توروز» د بدلی نمو نه چی يوښه اولسی شاعر دی :

چپی می په زړه ځی دغم داسی ـ داسی

ژوندون می کړ تنگ ستاستم داسی ـ داسی
نه مجنون شه پاتی ، نه فـرهاد نه شيرينه
فنا شو په عشق کی عالــم داسی ـ داسی
سيلاب می دا و ښکو په مـــخ ځی هميش

بهيږی د ستر گو می نــــم داسی ـ داسی

د «محمد دين» اولسی شاعر بدل :

گل دی په زلفو باندی کتا ردی
دواړه چشمان دی محبو با گل د انار دی تو به تو به
تا چی ائينه مخ ته نيولــی شينکی خالو نه دی په مخ وهلی چار دی تو به تو به
چمن يی جوړ کړ دگل د پـا ر ه
پکښی بلبلی شنه تو تيان کوی چغاری تو به تو به
رب چی پيدا کړ زمونږ رسوله
ښا يسته نبی ـ مخ گلابی یاران یی چار دی تو به تو به
ته فضل وکړی په «محمدينه»
څو مری غمونه په تيلی غـريب انگاردی تو به تو به

د «توکل» او لسی شاعـــر يوه بدله :

خماری ستر گی چی را واړ وی صنم
زړه می شو قلم قلم

* * *

په دنيا کی رب پيدا کــړی ماجبينـــی
زه دی ياريم په رينښتنی
راشه راشه په ليمو می ږده قـــدم

* * *

زه په تا باندی مين يم تــل مــدا م
سروی قده گل اندام
د غم اوښکی می په مخ ځی دم په دم

د ـ بگتی:ـ

بگتی هم د پښتو د اولسی‌نظم یوه خوند وره برخه ده،د بگتیو وزن دلنډی په شان ډی دا شعری ژانر ډیر، روان‌او ساده دی چی وجدا وهیجان دمجلس‌په برخه کوی، بگتـــی د « مقام» ، «چـــار بیتو» او«بدلو» وروسته او د مجلس‌د تودولو د پاره ویل کیږی . خو کله د چار بیتو او بدلـو‌په منځ کی دمجلس د ښـــه تودولو دپاره ویل کیږی.کله لا دمجلس دبی نظـــمی اداره‌هم اعاده کوی او ساتی یی ،خو موږ ورته بگتی دخوند او ذوق ساتو نکی هم گڼلای شو. په بگتی کی اواز نه اوچتیږی‌او په تیزاو ټیټ اواز ویـــل کیږی. بگتی‌دچار بیتو او بدلوپه شان«کسر» لری‌خود بگتی لسدځینو چار بیتو اوځینو بد لـــو په خلاف اکثراء یو بیت وی.(دوی مسری) وی او اکثراءپه قافیه کی هم‌دواړی مسری برابری وی .

د بگتی هر بند غالباء څلور مسری وی چی هربنـــد د وی‌مسری دی او اکثره وخت په قافیه کی هم دواړی مســـ ی‌سره برابر ی وی . لومـړ ی‌مسری یی پخپل کورکی بیله قافیه لری او څلور مه مسری‌یی دکسر سره موافقه وی .سره له دی هم ټولی بگتی‌په یوه وزن نه راځی بلکه وزنو نه یی مختلف اوبیل‌بیل دی ،یعنی دویلو په وخت کی سړی پوهیدلای شی چی دا بگتی‌ده‌او دا چار بیته او داهم بدل ،ځکه چی هم یی وزن او هم‌یی طرز بیل دی ، یعنی په یـــوه‌وزن او یوه ډول نه راځـــی ،مطلب داچی بگتی هم په اولسی او د خلکو په سندرو کی ستره‌برخه لری او لوړ مقام اشغالـــوی .

نمو نی یی دادی : ـ

۱ـ د «طالب جان » او لسی‌شاعر بگتی :ـ

دا تور ی سترگی ، ســـره تیر یږی
له حا له زما ، کله‌خبـــر یږی

* * *

دا تور ی سترگی سره یـــی‌لاسو نه
اوربل کی ایښی تازه‌گلو نه
موزی دله له خیا له ، به‌تری تیر یږی

* * *

موزی دله ته و کو ی پا م
دکوره و ځی سری ما ښام
چی بیر ته را سی‌سری مـــاښام
تو مت دنجلی په ما اوریږی

* * *

تو مت دنجلی کړ مه بیمار
دخیا له کو ی ډو ل‌اوسینگار

څرك ور پسی ګر ځی دپلار
ورځی «طالب جا ن» نـه ایسا ریږی

۲ـ د«پاچاګل» بګتی : ـ

دما ز یګر اوبو له مسته په نخر وراځی
شور یی دکنګر و را ځی

دماز دیګر اوبوتـــه لاړه ـښه سورا یی غندل‌یی ګما ړه
مینه امن دسر غوا ړه
دسو یلو و رپسی ډ لـــه دسپرو را ځی
شور یی دبنګړو راځی

سو یلی پسی لښکر د ی ـمخ یی ښا یسته شمس قمـــردی
ډیر یی په ستر ګو کـــی‌اثر دی
زما ګو ما ن ور با نـــدی‌خا ص دشا پیرو راځی
شور یی دبنګړ و را ځی

* * *

زما ګو مان و پر ی دوخته ـدا داصیل چند نو لښته
بل لو ئیده دچا له بخته
شا په تو پونو کی په مثل‌دښار و راځی
شور یی دبنګړ و را ځی

* * *

دا تور ی زلفی یی‌سمسوری‌ـښه ګلا بی عطر و رپور ی
هم په کجلو سترګی تور ی
بل دسرو ټیك یی دا ور بـــل‌په کنار و راځی
شور یی دبنګړ و راځی .
شا په تو پونو ځی پـــه‌ډانګه ـ دا دلا چی لونګــــوڅانګه
ورته دفکر په تا ل ځانګه
دا تور ی زلفی دسینو پـه انارو را ځی
شور یی دبنګړو را ځی
زلفی سنبل سینه دی باغ‌دی ـ بلبل دی خپل دښمن دی‌زا غ دی
په زړه یی تل دمینی داغ‌د ی
سمسو ر ګلو نو ته توتی‌د سر درو را ځی
شور یی دبنګړ و را ځی

* * *

زه خو توتی ستا دجمال یـم ـډیر دی دیدن پسی لیوال یم
په عشق کی تیر له سرو مال‌یم

د «پاچا گل» بگټی جو سټی په مسرور اخی
شور یې دبنګړ و را ځی

لوبی : -

لوبی هم د پښتو نظم یوه خوږه او خو ند وره برخه ده ، لوبی هم ساده دی او هم خو ند وری ، چی او لسی مینه تمثیلوی او هم دسا ده ا وکیلوا لادب نمونی دی د لو بو خو ند او رنګینی ځکه زیاته ده چی دولسی سندرو یعنی لنډیو څخه رنګ اخلی او کسرونه یې اکثرا دلنډیو په شان دی .

لنډی خو د خلکو هغه زړه وړونکی برخه ده چی د پښتو نور و سندر و او هم په نورو ژ بوکی یې سیال نشته ، نو که لوبی دلنډیو نه رنګ اخلی نو ورسره سم دم خو ند هم تر اخلی ، چی لوبه دخلکو یوه ځانګړی او مستقله برخه ده ځکه لو به له بګټیو نه ، یو دویلو په وخت کی تو پیر لری او بل داچی دکسر مسری اکثره وخت په یوه قافیه وی او د لوبی په شان نه دی ، لو بی او نیمکی سره پدی تو پیر لری چی په نیمکی کی لنډی عینا راوړه کیږی او په لو به کی په خپله لنډی نه راځی او بل دا چی نیمکی دخلکو له سندر و ا وعمومی برخی سره چی معلوم ویو نکی نلری تړلی او لوبی دخصوصی سندرو په ډله کی راځی ، ځکه شاعر او ویونکی یې معلوم دی ، لو مړی نمونه یې د «محمد نور» دا لا ندی لوبه وګوری :

کسر :

غمونه لری کړه له ماعاجزغمګینه - راتا وشه لونګینه
ودی ویشتم رو غه دی نکړم-نوره یاری درسره نکړم
بل دی په سرو شو نډو نتکی زانګی مینه -رتا و شه لونګینه

* * *

دلوړی تند ی می شو لی شوی - دلبر ه تا ته می ګیلی شوی
زه تشنه لبه ستړی راغلمه له سینه - راتاو شه لونګینه

* * *

یاس په بامو ګرځی کو تری -زما دخوږ زړ ګی د لبری
چی شال پر سر کړی خنګه ښه ښکاری سنګینه
را تاو شه لونګینه

* * *

د «محمد نور» فقیره بخته -خنګه راپری وتی له تخته
بخت می کو ته شو اس می ولاړ سره له زینه
را تا و شه لونګینه

و- کیسی :

کیسی‌هم دولسی سند ډ ویوه برخه ده ،د کیسو ویـــلدرښ ټیم ژوه کا له پخـــوا د آریایی قومونو ، شا عـرانو اومبلغینودهغوشعرونو اوتبلیغونوڅخه شرو ع کیږی چی لو مړی یی دباختر په سیمو اوبیا یی‌دهندو کش په لمنو دخپلـــوپلرو نو کارنا می ، مذ هبـی احساسا ت ، دود و نه ،دستورونه ، روایا ت اونور ی‌اخلاقی‌لاربنودنی په شعرو کی ځـا ی کړید ی . او دا ددی دپا ره‌چی ددو ی راتلونکی نســـلدخپلو پلرو نو خصو صیـا ت اوکړه وړه هیرنکړی او ددی‌خبر ی ستر دلیلو نه د«ویدا »معلوم او نامعلوم سرودو نـه اود «اوستا» گاتو نه دی چی‌دهمد غو شاعرانو او مبلغینوله خوا ویل شو ی دی . همدا رنگه پښتو شاعرانو داسلسله لاتر او سه پور ی جـــار ی‌ساتلی ده او په شعرو نو کی یی‌اخلاقی او مذهبی‌لاربنود نی‌دکیسو ا ورروایا تو په توگـه راوړی دی .

دپښتو دکیسووزن ، آهنگ،روایات اونور ... ډیرډولونه لری . خو په عمو مـــی ډول کیسی هغو اولسی شعرو نوته‌ویل کیږی چی له چار بیتـوڅخه اوږد ی و یلی کیـږ ی چی دلته یی دیوه اولسی‌شاعر «عبدالقادر» دحضر تابراهیم‌خلیل الله صداقت ، حق ا و ریښتیا و یلو فلکلو ر ی ا ورروایتی کیسه ده ، او داډول :

نمرود په زما نه کـــــی ـراغلی په کیسه کی
پیداشو ابراهیم خلیل‌الله‌دوست داکبرو بیشکه پیغمبرو

* * *

نمرو د نو می کافر ـ ده‌جوړکړ و دا هنر
راغوند یی‌نجومیان کړه زمامرگ به‌وی له څه نه ؟
تری و یی کړه پو ښتنه
نجوم ووایه حال ـ ښکـاره‌یی کی فی الحال
پیدا به یو هلك په دغـه‌ښارکی شی دننه
ستا مرگ به وی هغه نـه
نمرود پوه شو په حـال ـاخته شو په جنجال
نو سربه یی غو څیږی ؟

دا حکم یی بناکړو ـ وا ړه‌یی تول تباه کړو
څو مور دابراهیم بهر تـــه‌ووته له کوره تقد یر در ب‌ته گوره
پیدا شوبه صحرا کـــی ـپوره‌وبه معنی‌کی
دی مور یی ژر خو ندی کړلو په پټه ته خانه‌کی
راغلی په کینه کی

چې مور بې کور ته راغله- بې شانه وه خو شحا له

زر پلار دابراهیم یې دد ې حاله کړ خبر

ماجوړ کړ و داهنر

دی ښځې و ی آذ ره- کیسه واوره له سره

ما هلته دی پټ کړی هغه ستا ښکلی پسر دی

بیشکه پیغمبر دی

* * *

داکیسه اوړ ده ده ،ما یې څو بیته دنمونې په ډو ل راوړل

په همد ی شان د «غلا م شاه »اولسی شاعر په نظم کیسه دفقیر ځو ښتنه د پاچا دلو ر اوبیادهغ ه لوی دو لت او بیا هغه دولت حا تـــــم ورکو ی په ډیره شیر ینی دا ډول شرو ع ده

په وړاند ی زمانه کی یـــو فقیر و مستانه

غو ښته یې شا هزاد ګی پاچاته و دریدی عرضی

* * *

په و ړاند ی زمانه کی یو فقیر و زور ور

فقیر و زور ور تور رنـــګ لکه حبش ګجکول په غاړه زړه ور

په لاس کی یې کوتك کنـــــډاغوستی سر ببر

ورتیر شو د قابچیانو نه په چل او په هنر

پاچا دتخت په مخ کی خپل ځان کړ برابر

سلام یې ورته وکه چـــــی شارا دی کړه دختر

پاچا پری حکم وکړه چی مـــــر کړی دا دیوانه

په وړاندې زما نه کی یـــــو فقیر و دیوانـــــه

پدی مجلس کی ناست ودپاچاقابل وزیـــــــر

پاچا ته یې وویل چی: مـــر ګ اسان دی دفقیر

بدنا م دې پری رب نکـــــړی زموږ داعادل امیر

دولت وربانډی ډیر کښیږ ده همدایی د ی تدبیر

پاچا وویل فقیرته، په غوږ واوره دا تقد یــــــر

چی سل ماته اوښان په یوه غاښ په یو ځنځیر

بې شمیره دولت راوړه زه په هله شم راضـــــی

غوښته یې شا هزاد ګـــــی پاچا ته ودریده عرضی

* * *

پاچا چی دا خبره کړه فقیـــــر لره تکـــرار

کوتك یې په اوږه کیښود راووت له در بـــــــار

په لوري د حاتم طايي يــــي وتيوله لار

چي شپې ورځې يې وکړل مـزلونه په تلـــوار

که کوري په چينجنه او ښه دي دي په گفتار

په درمان دهغې اوښي تـــل ولاړ ومردانـــه

په وړاندي زمانه کي يــــوفقير و مستانه

* * *

فقير چي حاتم وليد ونوشولو په گريان

چي دا ځيرك سړي كله: بـــه راكړي سل اوښان

داسل قسمه دولته ، لال وگوهر درو مرجان

راغلي چي يم زه په دي را تک يم پيښمـــان

بيگا دحاتم کورته ولاړ وودريده حيـــران

دوينځي سره جنگ و په پلتي دشمعـــــــدان

دځان سره يې ووې ما به کله ونمــــا نځي

غوښته يې شاهزاد کي پاچاته ودريده عـــرضي

سبا ته زما وروره فقير ولا ړدل نـــادله

تري وي غوښته سل مايه اوښان په يوه ځله

حاتم فقير ته وي چي راشه واخله بي تاملـــه

مهار يې په لاس ورکړ چـــي ورځه فقيره زغله

په لاس يې مهار پاچا ته راغي زما گلـــــه

سلام يې ورته وكه پاچا وكوره پـــه خپله

داسل قسمه دو لت او پــه سل قسمه خزا نه

په وړاندي زما نه کي يــو فقير ومستانه

* * *

د كيسى د اوړ والي په خاطر يوه برخه واخيسته شوه

ز ـ داستانونه :

د استانونه هم دپښـــتو د اولسی سندرو یوه خوند و ره برخه او ځانگړی سبك اوجوـ ړښت لري چي پښتانه سازيان يې په مخصوصه لهجه او خورا جوش وايي ، چي وزن يې پر زړه خورا اثر ناك وي. پـــه داستان كي ډير اوږده ، اوږده مضامين ځا ئيږي . ددا ستاـ نو مطالب عموماء فلکلوري ، ديني ، رزمي او تاريخي وي. دا ده ديوه اولسي شا عـــر «نور صاحب » يو فلكلو ري داستان د نمونې په ډول :

ځن می ولید عجیبه ښکلـــی داستان
طلسمات به درته واړه کړم بیان
د یمن یو شا هزاد و ز مـــا یـــا ر ه
یوه ورځ ښکار ته و وته له ښار
ښکار ته ولاړو په ځنګل او بیا با ن
یو غر شه یی په نظر شـــو ناګهان
بی ملګرو یك تنها پسی روان شـــو
پخپل سر ولاړ په ځنګل اوبیـا بان شو
ناګهان ماهوسی شوه تـرڼ یغا یبـه
شاهزاده ته شوه و رپیښه عجایبه
هغه ځای کی ګرد چاپیر عجا یبا ت و
لاندی باندی ښکته ، پورته طلسمات و
چی نظر یی کړ کو هی یـــی ولیدنه
دکو هی په غاړه راغـــی ودرید نه
دغه ځوك یی چی موو لی راته وایه
نریی ښځه ، ښځه نرشی سرترپایه
شاهزاده چی ځان ته و کتل یارانـــو
یوه مسته پیغله ښوله هوښیارانو
سره لاسونه ، سری جامی ، سره یی لبان
توری سترګی ، تور بانه ، توریی چشمان
نا ګهان د بل وطن یو شـــا هزاده و
په قوت او په ښایست کی ازموده و
دا نجلی غریبه یی ونیوه له لاسه
پخپل ځان پسی یی سپره کړه اس دپاسه
کورته یی بوتله شهز اده ودیر خوشحاله
په نکاح یی و سا تـــله دولس کاله
پس له دولس کاله یی ووی خپل میړه ته
ای ناترسه ته می نه ګوری دی زړه ته
دولس کاله پر دیسی شـــوم مسا فره
مور او پلار پسی خفـــه یم دزړه سره
شهزاده وی ځه چی بودی ځم پلار ته
دیدن وکړه بیا به ر اشودی خپل ښار ته

شاهزاده او نجلی دواړه شوه روان

د کوهی په غاړه بیا پیښی شوه ځوانان

دواړو تیری ها کوهی ته واچولی

دکو هی‌نه یی داخبره واور ید لــــه

دغه خوك دی چی می ولی ای نادانه

نریی ښځه ، ښځه نرشی دغه انه

دیمن شاهزاده لاس کړ تری‌چا پیره

پنځپل ځان پسی یی سپره کړله چاپیره

هغه دم یی کورته بو تلــه زما گله

په ښکاره یی د ولس کاله وساتله

دولس کاله شهزاده و و ی‌نجلـــی

خپل قصور می در نه‌واخست او ربلی

څه چی بودی څم چی خلاصه شی له بنده

خدای دی وساتی بل‌خوك له‌داسی ژونده

شهزاده نجلی یی بوتله زمـا گلــه

دکوهی په غاړه ودریده‌پخپلــه

یوه تیږه یی کوهی ته کـړه‌وښکتــه

دا هم نرشوه را رو ان‌شوه بی مهلته

هیڅ سړی دی پس له دی‌نه مغرور نشی

دهیچا به چاته پا تی قصور نشی

هغه خپل کاله ته لاړ‌واودی‌خپل تــه

هغه هلته، و خوشحاله او دی دلته

چی «نور صاحب» د وب شی‌د فکر په دریاب

راوباسی مرغلری په شتا ب

* * *

ح ـ مشاعری :

اولسی مشاعری د یر ی پخوانی دی او اکثر و پــه فی البدیهه و یلی. ددی‌مشاعر و شاعرانو ته به یی اخوندان‌ویل چی‌په هرځا ی بـه یی یوه ډله شاگردان هــم در لودل . اخو ندان به له یوه کلی نه بل کلی او دیــوی‌سیمی نه بلی سیمی تــه د خپلو شاگردانو سره تلل اوهلته به یی دبل اخوند د شاگردانو سره مشاعری ا و مقا ـ بلی کولی . اوهر یو چی به پرشونو به یی هغه بل پــه استازی مانه یا به یی جنگ جگړی کیدلی

دپخوانیو مشاعرو تر تیب‌داسی و چی اخوند به د شپی‌خلك او خپل شا گردان راټول کړل ډما می او نغاری‌به یی‌راوا خیستی میدان ته بــــه راووتل ، دوی به د شعرونو مسلی را اخستی ، مخامخ بــه ودریدل او یوی خوا او بلی‌خوا ته به یی ډیری ملگر ی

ناست و واو غوږو ته به یی نیو لیوچیکومیو اخوند میدان گټی ؟
قاعده داسی وه چی د مقابلی شروع به شاگردا نوکوله ، ددواړو خواوو شا ـ گردان به سره خوله په خوله شول ډمامو او نغارو بـه میدان په مخه واخیستی ا و چی دواړو خواو ته به تماشاگر باالکل چپ شول نو بیـا پخپله اخو ندان پخپله راوو ـ تل او خلك به یو غوږ شـول یوه اخوند به دسندری سـر کښیښود ا و خلك به یـو غوږ شول یوه اخو ند به دسندری سر کښیښو داو خلـك به پری فی البدیهه مسر ی ویلی . دا به ډیر ښوم کاروکه به یو اخو ند په مسـری جوړ ولو کی درنگ وکړ یـا پاتی راغلی وای نو د ماتـی‌پیټی به ور سره وړ، چی ښـه به سره شوه نو یوه اخو نـد به غوږ ته گوته واچو له اوچاربیته به یی شروع کړه .ددی چاربیټو تړلی مسری بـه داسی وی چی شونډی به نـه پری لگیدی . اوس په دوهـم اخوند هم دا فرض وچی دا ډول چاربیته ووایی . په اخر کـی به د معما و مقابله شروع‌وه .مثلا : یوبه ویل : «ما داسـی شی لیدلی کله‌دری کله پنځه وی» اومقابل به یی جواب و ایه ،وروسته به منظم ښکنځل دهری ډلی شروع شوه.
اخر به احساسات وپارول‌شول طرفدار و ډلو به جنگ‌جگړه شروع کړه، عین ترمرگ او ژ و بلی پـــــو ر یدمات شوی اخو ند قلنگ بـه کم اودبری والا به ډیر و ـ دادمشاعرو اصول و چی اوس نشته .
مگر بیا هم مشاعری‌ددښمنی نه وتلی خوددوستی لړی یی‌جاری ده . دادی دپخوانی‌اولسی مشاعرو دیوه‌تکړه شاعر«ببری»دمشاعری نمونه :

شاگرده په یوشی باندی می‌ونښته نظر
دی الوزی یاړانو نه یی پښی‌شته نه وزر

* * *

شا گرده په یو شی بانـدی‌می وکړه له تلوار
جواب یـی‌درنه غواړم نه یی مور شتـه نه یی پلار

* * *

سړی پکښی ډیر تنگ شی نه یی دی‌یودم‌قرار
خوری غوښی دبندیا نو نه یی‌خو له شته نه یی سر

* * *

شاگرده غوږ پری کښیـــــږده‌عجب شی می کړ بر سیره
جثه یی دماهی ده هم ځر مـن لری دشیر
دخره یی اندا مو نه چیـرونه خوری پری تیر
کم کر ځی په هوا دی دهوسی‌په شان یی ښکر
شا گرده یوی ښځی په‌دری‌قبر و جوړ کړشو ر
زلمی ته یی ویل هم‌میخا وندیی هم می ورور
بل قبر یی په خواکی‌هم‌د خواښی‌هم دمور
اواز یی په‌دریم که هم مـی‌خسر ده هم پدر

* * *

شاگرده «نورالدین »ونښت دشعر په جنجال
بی‌شانه گنهکار دی نه پوهیږی پخپل حال

آیمان یی که روزی تشی زړه کی نلری بل خیال
جنت له خدایه غواړی هم به سیوری د شجر

* * *

داوه‌د پښتون اولسی دسندریز مکتب دمشاعری یوه نمونه . ممکن تاسی‌د ننګرهار د سندریز مکتب په خصوصیاتو تریوه حده پوهیدلی یا ستچی څو مره ممیز رنګ لری چی د پښتنی دنیا څه د نــــړ ی په سندریز مکتب کی خاصه برخه اوښه برخه لری .

داو دننګرهار د سندر یــز مکتب‌هغه غټ او کلی اصول‌چی‌تاسی د ۱- «مقا مونه » ، ۲- «چاربیتو»، ۳- «بدلی» ، ٤- «بګتی»، ٥- «لو بی » ،٦- «کیسی»،۷- «داستانو نه »، او ۸- «مشاعرو» یعنی ا تــه اصلوپربنا و ښوولـه ، خودلته داخبره دیادولوړ بولم چی د پښتو د سندریز و مکتبو نو نورډولو نه هم شته ، لکه «ســاندی »«غبر و نه» « دمرو تــو کــــسرو نه » او نــــو رچی بحث یی ډیـــر اوږ د دی‌او مو نږ دلته صرف دهغه نو- تیشنونو راخیسته شوی سندرو په برخه پرپښتنی یاافغانی‌مهمو بر خو څه .نه څه وویـــل غواړوځو نور کار په دو خــت‌ځوانان پر مخ بیایی.

انشاء الله.

دریم فصل
د پــکتیا ســندریز مکتب

الف : سندر ی

کله چی‌مونږ په افغانستان‌کی ملی سندر ی یا خو پـــه سندر یزو سندرو کی‌د فلکلو- ریك اړخ څخه دسیمی،وختونو،تاریخی لتو ،اجتما عی شرایطواو اقتصا دی لتون معلو مول غواړو او دما کسیم‌ګور کی‌په قول چی وایی : «دلفظی هنـرپیل په فلکلور کی دی .» او دلته دلفظی هنر د رزم اوبزم‌دراز او نیاز هنګامه تــو دول‌غواړو ، نو دا خبره ضرور ده چی دتاریخ لمن پر له پســـی‌واړوو . تاریخ اود زر ګو نوکلونو تاریخ خو دلته مو نږ د ژوند په هنداره کی د«ریګوید»دسر و دو نـــــو او د (اوستا)دلر غونو بر خو آهنګو نو ته.

وربلل کیږي . د زر دشتـــي مذهب د (متونو) دکتـــــاب‌دشعرونو او د مذهبي ترا نـــو
داو لسي سندر یزو سنـــــدروتیانو بي یاد اریا نا اصیلـــه خاوره و بو لو ، یالکه خرنګه
چي زمونږ ملي ژبه د اریا یـــي‌لرغو نو ژبو خصو صیا ت‌لری‌او سا تلی یي دی ــ دغه شان
د(او ستا)یوه مهمه برخه‌چي‌لرغوني برخه ده د (یا سنـــا)(ګا تو نه) چي دو یدی د ګیت
او دهندی «ګیتا» سره د معنی‌شرکت لری مونږ ته داهنګونوخر ك په لاس راکو لای شي‌چي
په عرو ضي ــ (متريك)ډول‌ویل شوی دی او جوړو نکی‌یي‌په عنعنوی ډول دروا یاتو لـــه
مخي دمذهب مؤ سس زرد شت‌دی . «ګاتو نه» پخوا سره‌ویل‌شو یدی .د محققینو په عقیده
له زردشت څخه لا دمخه پـــه (ساکو) او با ختر یانو کـــی‌دار باب الا نواع په باب‌اولسی
ډیری حما سی اوقصی، سندری‌او ترانی د منظومو آثارودبڼایی‌شهادت راکو ی چي ویل شوی
او دغه منظومی بیا ورو سته دزرد شتي مذهب «متنو نو» ته ننوتي او په شفا هي ډول له
یوی سینی څخه یي بلی تـــه لاره مونډلی . نو دغه د «ګاتونو» شعر ی خصو صیا ت،دافاــ
دی اسلو ب او اهنګو نه بیخي‌لرغو ني دی چي ځینو محققینو لـــکه « ج ــ هیـــــر تیـــــل »
په زیاتو دلایلو ثابته کړی‌ده‌چي د «او ستا» ډیر لر غونـــی«متنونه » د «ویدی» دمتو نو په
شان‌منظوم او د«ګا تو نو»برته په داسی شعر لیکل شو یـــدی‌چي هره مصرع یي اته «سیلا به»
وه . دغه شعرو نه کټ مټ‌د« ویدی » ژبی د «شلـــو ك »غـــو ندی دوه مسره ییز ه وه
اود «او ستا» د متو نومهمه برخه «یا شتو نه» دی چي‌دا‌دزردشتي مذهب دبیدو بیانـــــو
ارباب الانوا ع ترانی دی .لکه د(لمر ، انا هیتا ، میـــــترا ،سپوږمی) اونورو دلته هر بڼ
داو یلای شو چي د پښتود ادب‌د«یا شتو نو» رنګ زمونـــــږدګاکړواو شینخا لو نارو ته
ورته دی چي یو مثال یـــــــي‌دادی :

ترجمه :

کله چي اهر یمن یر غـــل‌وکړو د «اشا» په بر کتـــــی‌سیمه باندی هغه ددوی پـــه
مینځ کی راځر ګند شـــــول‌ــ«وهومی »او «ارترا» .

داو د «اوستا» د «یاشتو نو»هغه مثال چي مونږ یي دپښتواولسی سندرو د غوره میرا ث

په حیث منو . خو اوس‌دپکتیاپر هغه سندرو ، پر غیرو چي‌دسندرو په شکل نه‌دی، بلکه
په یو ډول دهندی «پهــر ی» یعني غرني راګ یا آواز و نوته ور ته ویل‌کیږی . دا اوازــ
ونه د پکتیا دسندر یزو پرغونویوه خاصه ده . چي دوی یـــي‌دخپل زړه دار مان د بنکــــاره
کو لو په رنګ کله په منفرداو کله په ډله ئیز رنګ‌فضاته سپاری چي هغه د هنــــدی
تال او طبلي سره اصلاجوړ نښت‌نلری ، خو په عین حال کـــي‌ددوی بزمی اورزمی‌سندری دی
چي د«غوندی مندی... » پـــه اواز دګل زمان او نورو پکتیـــاوالو له خوا ویل کیږی مـــر
نځاو اتڼ :

ب ـ اتڼ :

دپکتیا په سندر یزوسندروکی داتڼ ناری شته خو څنګه اتڼ ؟

دپکتیا دلاسو نو او نوربدن‌دحر کا تی هنر سره په اتڼ کی‌دځنو ښو ریدلو او غور ځولو داتڼ نخره چی د پکتیا د بر خی‌یوه بیله خاصه ده او دنوروپښتنو په اتڼ کی یی‌نه شولیدـ لای‌خو دا،ددوی خــا ص دځنو غور ځولو هنر دی.

څنی دپکتیا دځوا نانو دپاره‌یو ندرت لری چی په تاریخی‌لحاظ یی څرک ډیر لږ موند ل کیږی . خود خلکو ملی سندریزمکتب لنډی دی . او دی بر خی‌ته هم په‌ادبی لحاظ د هیر ی چانس نه دی ورکړی .یاد اچی‌لکه مونږ چی اوس دتاریخ‌هره برخه دلته وینو په زیاته بیا دفلکلور په هندار ه‌کی جــی‌دخلکو پوهه ده ، دی پو هــی‌دابرخه هم په سندریز لـحاظ ساتلی ده. دا چی ما کسیــم‌کور کی وایی :

«د لفظی هنر پیل په‌فلکلورکی دی . خو د فنی څیړنو له‌مخی له لیکلی اد ب‌نه ډیـــر کشـــراو موږ ته نژ دی ا وهمزو لی دی ...»

دغه دی چی مونږ دلفظــی‌هنر دغه پیل چی په فلکلورکی‌کیږی او دا تڼ چی د ځنـــو غور ځو لو په هنر کی نغښتی‌دی مو ند لای شو او لکه‌دپیکی‌په شمال کی چه داحسا ـس‌لړـ زول خان ښکاره کوی .داد ی‌مونږ او پس د ځنو یادپه. دی‌فلکلور یك اد ب لنډ یو کی‌دا ډول لیدلا ی شو :

څنی دی هسی رنګ مزه کا
لکه دغره پر سر چی بادوهی‌ګلو نه

ښه ځیر شی ،دځنو غو رځول په اتڼ کی داد ب دښکلاسر حد کوم ځای ته رسوی .د غره پر سر دګلو نو بادو هل؟!

یادا چی وایی :

څنی دی ول ول په مــــخ‌ځانګی
تور ښاماران دی خلك یـــی‌ډیر خوړلی دینه

داد ی‌په اتڼ کی دمینی راز چی‌داتڼ وال او د ځنو غور ځـــونکی په هکله ښوول کیږی ، نو دلته مونږ د ځنو اتڼ ته‌لږ وخت نه شو ور کولای اودآریا یی عنعنی یوه بر خه یی بو لو چی دفلکلور د زرونـــوکلو نو میراث مونږ ته پریږدی.

په هر حال د اتڼ خاصـــه ځانګه دنارو په مینځ کی،دځواړو ل وا اړو ل یو بیل سندـ ریز او دنڅامکتب دی چی‌ژوندی‌پاتی دی . او نن دپکتیا دبزمی‌او رزمی برخی او سرو کو د هنر اړخیز ی بر خی سره ځان ته بیل حیثیت ور کوی چی ،مونږیی نه داچی په اریا یی نورو تو کمونو کی لږو ینو بلکــه‌جهانی بی مثاله هنر دی چــی‌ناره یی هم بیله او د ډولږغ

ته مکتب نڅا د او یز استادو د تو. ګڼلی مثل کی نړی په یې رنګ نڅا اود دی بیل هم یې

باید دهنر دروزو نکو خاصه توجه ډیره شی ، چی نن‌د نړی بی مثله نڅا نیز رنګ دی اود

نړی دحیر ت ګو ته ور ته په غاښن نیول شو یده . اودپکتیا دسندر یز مکتب بل اړخ چی

دنڅا اوخاصی نڅا په ر نګ‌ځان ښکاره کوی دغه دی . یعنی اتڼ اوپه اتڼ کی دځنو

غور ځو لو خاص هنر چی‌اوس‌یی هم مثال شته چی ور ځ په ورځ دور کیدلو ، لور ی‌ته یی

هځه ده . چی داهنر نه ښا یی‌دهیری وژور کوهی‌ته ولو یږی‌او بیایی اصلا مو نږ څرك ونه

وینو .

داد ی مونږ یی صر ف یوه‌نمونه په یوه تابلو کی تاسوته در ښو و لای شو.

دپکتیا خاص دځنو اتڼ

ج - سروکی

سروکی دپښتیا په سند ریز مکتب کی ځانګړی ځای لـــری چی دلنډیوسره په خا ص آهنګ او کمپوز ویل کیږی او دا تیږد ناروملـه خوو رســره ده . سروکی یاسرونه - یا نیمکی دشمیر له مخی ډیر زیات‌دی‌چی‌دیوی ضابطیا و فار مـــو ل لاندی‌راوستل یی دو مری‌آسان کار ند ی. دفورم له مخی هم‌زنبت ډیر فورمو نه لر ی‌اودمضمون له‌مخی ، سروکی غالباً دژ وند یوه حساسه برخــــه تمثلیوی. لکه د اولس یو ه تاریخی حماسی برخه ،دطبیعت دښکلا یوا‌ړخ ،دمینی‌د داخلی‌احساس یوه لحظه اوداسی‌نور، په همدی وجه سرو ‌ ـــــی دفلکلوری سند روپه سر کــی‌اود اولس په‌خولو کی ژوندی‌پاتی دی. دغه ‌پیښه یاد ټو ل هیواد اواولس د سر نوشـــت سره اړه لر ی‌لکه :

په‌خیر راغله پو ځو نه ـ‌لوی جنګ‌ـ تیښته و نکـړ ی‌ما مو جا نــه

کله دیوی سیمی دسرنوشت‌سره اړه لری لکه :

ورته راکاږه تو پو نـــــه ـ‌ناو کی مومند ورانه کـــــړه عمراخانه

او کله دیوه شخـص سره اړه‌لری‌لکه :

متین په‌تور کی کلا بندی‌ـ مړبه شینه ـعبدا لمتینــــــه‌زولنی در له راو ړ ینـــــه

کله دښکلا دیوه اړخ ترجمانی کوی لکه :

هلك نری چناردی‌ـ نجلـی دګلوونه

پرسر یی نوی شال دی پـر غاړه یی ګلونه

اوکله دمین دداخلی‌احساس یوه خاصه لحظه ځر ګندو ی لکه :

ستا لیونی مینه می خوب‌ته نه پرییږد ینه ـ لږ خبر مـــــی واخله جانانه

سروکی لکه څرنګه چـــی دشمیرله مخی ډیر زیات دی‌ـ همدغه شان دپښتون خوا پـــه هره سیمه کی دلنډ یو سره په بیل بیل ډول پیوند یږی اوپه بیل‌بیل تال (آهنګ) ســــره ویل کیږی . نود پښتنو دولسی آهنګو نو دلړیون په ترڅ کـی‌دلنډ یواو سروکو د پیو نـــد د ډول مطلو مول هم یو مهـــم اوګران کاردی.

دسر وکوتقطیع‌او(عروض) :

سروکی داولسی سنـــــدرو‌داسی برخه ده، چی لنډ ی‌یی په مینځ اوپای او کله یوازی په پای کی ورزیاتیږی یادهغه یوه برخه تکرار یږی چی‌سیمه ییز خصو صیات لری .

په لنډیو کی دتکرار پـــه نسبت نه ، بلکه دځینو اجزاوو دتالیف په نسبت سرو کی په دوه ډوله دی:

الفـ هغه سروکی چی‌ځینی جوړښت اوتالیف کی یی‌تکرا ر نه وی،یعنی نه ټول تکراریږی اونه دهغو یوه ټوټه یابرخه .

بـ هغه سرو کی چی یـــا ټول تکرار یږ ی‌اویا دهغو یوه برخه .لومړی ډله ږرخلو و و ځانګو ویشل کیږی :

۱ـ هغه سرو کی چی له دووپاړ کویا مصر عو څخه جوړوي.
۲ـ هغه چی ددریو پاړ کو څخه جوړوی.
۳ـ هغه چی له څلورو پاړ کو څخه جوړوی.
٤ـ هغه چی دپنځو پاړ کو څخه جوړوی او ندرتاً له زیاتو پاړ کو جوړوي.

الف : ددوه پاړکو سرو کی:

یار رانه جدا شو په لمسون د رقیبا نو
اوښکی مرغلری دی توئیږی له چشمانو

دمحبوبی په غاړه زانګـــی تاویزونه   مخی ته راغله توری سترګی سره لاسونه
په تادی راشی دخزان ساړه بادونه   زه دی جداکړم له خواږه یاره بیلتونه

په خوب بیده وم چی پــــه مخ می چا لاسونه وهل
چی سرمی جګ کړ خپل اشنا راته خالونه وهل

تور اوربل دی بندپه بنـد   دګل په شان او دلی د ی

بی اندوله سرو کی :

راوړه بندی چی اوس یی وړونه
جانانه بیری ته راځه چی وځانګونه

وی شاغاسی یاره جـا نانه جنګی ژاړی وړو کی بیـا کابل ته ځینه
چاپیره اور و لګید نــــه کوز د چنار په کندو لیونی راغله

بـ هغه سرو کی چـی د(لنډی وزمه) سروکی په عکس دی ـ دغه ډول سرو کی زښت

ډیر دی لکه :

تلی می سوځی په غرمــو ولاړه یمه   سخته دبل وطن یــاری ده
دانیمه شپه ده غم می خوب ته نه پریږدینه   آشنا خپه دی نه راځینه
امیل داو ښکو به له ځا نه سره وړمه   زه دجانان دیدن ته ځمـه
زه په اوربل کی دشګ‌شـم ګلونه وړمه   ماته را مبیل له باغه راوړه
زه دجانان دیدن ته چیر ی ودریږ مـه   لرو کوڅو کی غمازان دی
ستا دښو غشو پـــه زړه ویشتلی یمه   لاس می دزړه دپاسه کښیږده
دلیونتوب نه می خبر شول عالمو نه   مینه به څو پټه ساتمـه
ستا لیو ښی مینه می خوب ته نه پر یږ دینه   لږ خبر می واخله جانانه

ج ـ هغه سروکی چی لومړی ټر کی یی دلنډیو او دو هـــم پاړکی یی په بیله اندازه ځینی لری چی ددوهم پاړکی پـــه اندازه نه وی لکه :

بیګا ته راشه   جارو کړی می دالان دی
ورو ورو باران دی

په مادي کړي دلندو لښتـــو وارو نه
زما جانانه مات دي شـــه لاسونه
سپينه روپۍ يې په اوربل کړه وړه ده
نن بيا جنګي خپه ده
دخوبه پاڅه مسافر جا نان دي ځينه
بيا خونه راځينه

د لنډۍ دا ډول سروکي هم شته چې دوهم پاړکی يې دلنډيو دلومړي پاړکي پـــه اندازه وي يعنې (۹) څپې لري خو لومړی پاړکی يې دڅپـــو دشمير له مخې وړوکی دی لکه:

تاچې راوړی له بازاره په پيسو (۱۲)
شين خال دي ببو وايه په څو (۹)

پـښه سرو کي چه لـه دريو پاړکو څخه جوړوي:

دغه ګروپ سروکي دقافيې له پلوه په څلورو ډلو ويشلای شو .

۱ دقافيې له بنده وتلـي لکه :

راشه ليونيه (۵) توراوربل مې ستادي
دبل خاوري شه مينه

ورته ګاڼه که تو پو نــه - ناوکي را نه کـــړه موندو
ددېرو نوابه

بند يوا نه مې سا تينـــــه- ماته لالي وايي
چې چيرته مه ځه دزړه سره

تا ويشتلی يم شاليدـــــی - تاويشتلي يم زما بيغوره ياره
خوب خوب مې وړينه

۲- هغه سروکي چې لـومړی دوه ،دوه پاړکي يې يوه قافيه لري خودريم ور ســره شريك نه وي لکه :

پيزوان مې زوړ کړ د سحرخړو ګردونو
ناجوړه ګرم غمو نـــو -جانانه راشه راشه

راشه زما ياره ــ زه يمـــه بيماره
ستا خمارو سترګو پرزړه ويشتلي يمه
جانانه راشه په ګلشـــن نوی بهار دی
زړه مې نا قرار دی- زمـــاشيرينه ياره
داتوری ښې مې نرې شمال وهينه
ياره نا زنينه -لړ مې خواته راشه
دسرو ګلو نو ښا نګـــــی -ليلی دخياله ځانګي
تازه ګرمه رنځوره

جار لالیه ـ مه رمنئ لالیه ـ

زه مینه نه یم چا به دروغ ویلی وینه

۳ـ هغه سروکی چې لومړی او دوهم پاړ کی یی یوه قافیه خو دوهم ور سره شریک نــه وی لکه :

نن دکودر سره ولاړی نجلې ـ یا به خوله راکړی

یا به ماتی وړی څنګلی بلاور دی ـ پیکی دی تور دی

وه مستی نادا نی لیلـــو ـ پیکی دی تور دی

نن دی وهلی په لنډی زنه خالونه

څه شر نګ شر نګ ـ تـــوراور بل دی جوړوی ولونه ولونه

٤ـ هغه سروکی چې دریواړه پاړکی یی اصلا په یــوه قافیه او شمیر یی کم وی • لکه :

دمازدیګر او بو له ځی خالونه تور لګوی ـ ما بو به اور لګوی

دچا په کور ...

جانانه راکړه اجازه ناوخته کیږی ـ څمدلته باران وریږی

شال می لندیږی

ج ـ هغه سروکی چې لـــه څلورو پاړکو جوړ وی • دڅلورو پاړکو جوړ سروکی دقافیــې له مخی په (۹) ډوله دی :

۱ـ هغه سروکی چې څلورواړه پاړکی یی یوه قافیه لری لکه :

توری ستر ګی خماری در ته کړم نا له زاری

دزړه ز خم می کـــــا ر ی شوم رسوا ستا په یاری

لیلی خندل کوی په زړو نو چل نوی

ستر ګی یی توری په کجلــو کړی خوړل کوی عجب کتل کوی

۲ـ هغه چې یواځی لومړی دواړه پاړکی یی په یوه قافیه وی لکه :

موری پنهی می راکړه چـــی څمه مړه به شمه

یار می دزرګر په دکان لیدلی مادی

۳ـ هغه چې لومړی اودریم پاړکی یی په یوه قافیه ، دوهم او څلورم یی په بله قافیه کی وی لکه :

توره می لنګی ده یاره سپین می تاویزونه دی .

هسکه می غړی ده یاره شنه شنه می خالو نه دی

امیلونه جوړوی وه ارسلان خانه

په زرګریی سپینوی جار جار جانانه

ستر ګی خماری با نه می جلندر دی

٤ـ هغه چی لومړی او دریم پاړکی یی یوه قافیه لری لکه :

زه به جارو کړم زیار تو نه ـ شینکی بابا
که می قبول کړی دا سوالونه ـ په تورو زلفو
چا به دروغ ویلی وینه ـ در به ننواتی شم .
دبل به دی منلی وی ـ مه شه مروره

٥ـ هغه چی دمنځ دوه پاړکی یی په یوه قافیه وی لکه :

لکه د زرکی ستر گی سری په لاره ځینه ـ دګلو لښته ده
رامبیل چمبیل ـ په سپینو لیڅو په دا سرو منګلو

زړه رانه یوسی

زما دزلفو ار ما نجنه ـ رب دی راوله نن
اله دی راوله نن ـ په چمن بیا
زه به په جیب کی ګرزومه ـ ماته شال راوړه
شایسته روی مـا لړاوړه له بنار سه

٦ـ هغه چی دمنځی دوه پاړکی په یوه قافیه او وروستی دوه په بله قافیه وی لکه :

سپین دی جبین دی نجلی ـ اوخال دی شین دی نجلـــی
په تور اوربل کی دی تومبلی ژیړ ګلو نه ـ راشه چی وکړو دید نو نه
کمیس می لنډ و نیسه موری ـ زما نصیب کړی جامی تـــوری
جانان می بیا چیرته روان دی ـ دبیلتانه داسی دوران د ی

٧ـ هغه سروکی چی لومړی، دویم او څلورم پاړ کی په یوه قافیه وی لکه :

زه دجانان دیدن ته ځمه ـ توری نری ورځی.
خدای خودی لنډ کړی دا دځمکی تناوونه ـ مستی نازینی
زه به یی څنګه توله ومه جمالی ـ تاوړی دانی کړیـد ی ـ وړی وړی .

هغه چی دقافیی له قیـده زا دوی لکه :

په لو یوغرو با ندی راتـاوشول تو پانونه ـ ږلی وریږی
مه ځه دلته شپه وکـړه ـ پاتی شه با ران دی .
چر ګو ناری کړی ـ جګ شه لالیه ـ خوب به بیاو کړی مینه
پاخیږه یاره

د ـ دا سی سرو کی شته چی دتقطیع له مخی په پنځو پاړکوویشل کېد لای شی. لکه :

امیل د غاړی جوړومه ـ ځولی دګلو .
اوس به لمن ډکـــه ـ راوړم دګلو ـ سهر سبا
ژر شه دیدن وکړه ـ همزولی را نه لاړی .
میراث شی ـ زه به تا را واخلم ـ منګیه مات شی .

دوهم گروپ

دغه گروپ سرو کی چی (تکرار یدونکی) هم ورته وایه شی دخپــل خاص عروض او
آهنگ له امله ټول یادهغویوه برخه تکراریږی ، په دیډول :

۱ـ هغه چی یواځی له یوه پاړکی جوړوی او دخپل اهنګ دپوره کولو له پاره دوه ځله
تکراریږی لکه :

آدم خانه ـ ادم خانه ـ وآدم یاره

شاوزیره یاره

شاوزیره یاره

وه ګل می راوړه باغوانه ـ وه ګل می راوړه باغوا نه

۲ـ هغه چی له دوه پاړ کوجوړوی .دغه ډول سرو کــی په پنځه ډوله دی :

الف) هغه چی لومړی پاړکی یی له دویم څخه وروسته بشپړ تکراریږی لکه :

پاخیږ ه مـجنو نـــه ـ لیلا ولاړه توری سترکی سره لاسونه

پــا خیږه مجنــو نــه

زرزری چینه ـ دهلك توره لنګی ـ زرزری چینه

چـــرګ بانګ دی ـ پاخیږه لالیه بیابه خوب وکړی مینه

چـــرګ بانګ دی

ب) هغه چی دلومړی پاړکی لومړی برخه دکوم تغییرڅخه پرته ورکی تکراریږی لکه :

جمه دانی لمنی غوندیه به دیوړمه ـ راوا بـــه دیړومه

زار جمه دانـــی

ج) هغه چی دسروکی دلومړی پاړ کی دویم یا منځنی جزورکی تکرار یږی لکه :

پاخیږه شیرینی ســبا د ی بادیی لګیږیٔ ونی پانـــی رژوینه

سبادی

پیغله باغ ته ولاړه شــو کوی تازه ګلونه

اوس به بیرته راشی توری سترکی سره لاسونه

باغ ته لاړه .

د) هغه چی دویم پاړکی یی تکراریږی .لکه :

راشه جانانه ـ مرم بی له تانه ـ مرم به له تانه

هغه سروکی چی له دریو پاړکو څخه جوړوی ، هغه په دری ډوله دیٔ :

۱) هغه چی لومړی پاړکی یادهغه یوه برخه تکراریږی. دغه تکرار کله دځه تغییرسره هم وی لکه :

دکمر گی په سرمی گوردي- زړه می نسکور دی -دیدن ته راوړه میته
دکمرکی ځانګی راځه -بستر دکدو -رانه بلی لمبی شو نه
ځانګی راځه
راځه دلبره -ماته کونه وکړه افغانی- چیشور کوینه
خانه راځه

۳) هغه چی دویم پاړ کی یی ددریم پسی تکراریږی لکه :

لری شه بیلتونه -غمجن دی کړمه - نورمی دسوی زړ کی مه اخله آزارونه
غمجن دی کړمه

۳) هغه چی دریم پاړ کی یی تکراریږی لکه :

ما ایلبند تـه خیژوینه - زماتوره جانانه
کډی باربږی - کډی باریږی.

همدغه رنګه له څلوروپاړ کو جوړ سروکی هم په څلوردوله ویشلای شو چی کلـه لومړی کله ،دویم کله دریم او څلورم پاړکی یی تکراریږی.

همدا رنګه دپنځو پاړ کرجوړ سروکی هم شته چی دتولـــو خیرل بیل کتاب جوړوی او زه دلته صرف دنارو سره دسرو کو ضمنی خیړنه کوم -یی اصلا دالوبه او خوړه موضوع ده .

څلورم فصل
لوګری سندریز مکتب

داچې وایي: ((افغا نستان‌دزېږي او دین په لحاظ دهندي،یو نانی او آر یا یي توکم اصیل تاتو بی‌دی اوپه باختری‌لحاظ‌هم‌دلومړ نی سرو دونو لکه (بګوت‌ګیتا) یا خدایي نغمې‌یادتېګورد «کیتا نجلی »دنغمو په‌شوا هدوددی غرونو په لمنوکی داارینا یی سندرې پیدا شریدي. د ا خبره دڅور فکر خاوندان پدی‌پو هوی چې‌دا دعوی هسې خوشې خبره نده. خودا چې دی خبری اووینائرنګه داپړاوونه رښلی دی، یعنی اصیل اریایي‌مو سیقي ،در باری لاری ته رابنل شو یده اوپه بر صمنی‌لاری پر ینبنود لو کی یی اسلامی‌تصوفی (چشتي) لاره خا نقاوـ ته خلاصه کړیده، او په عین‌حال کی خپل دمحل او سیمـــی‌رنګ ورکړی شو یدی (دا بحث دافغا نی سند ریز مکتوبو نـوپه برخه کی لید لای شـــی)

اوس ددی عنوان په باب‌په مشخصه توګه غږیږو اودادول:

د ملادرمحمد (استاد دری) قصه د عبدا لرشید دده‌دزوی پـــه قول چی په «ما شینی» سره مشهور دی واوری . دی وایي:

زما نیکه، بنبه، رباب وا هه . او دده یو زوی ګل احمد هم‌بنبه ربابی و خودده بل زوی درمحمد چی ورو سته په استاد «دری» مشهور شو خپل کتا بو نه ویل.

زمونږ اصلي ټا ټوبی دلوګر دما دآغی په، ولسوا لی کـــی د«ده‌نو» کلی دی. زما پـــلار در محمد (ورو سته، استاددری) لو مړنی لوګری استاد نه دی‌ـ ترده‌دمخه د«کمال» سرنده‌وهوـ نکی استادی او د«جمال» ډول وهو نکی‌نو مونه، دهیری ورندی.

استاد درمحمد (دری) دلوګر دسندریز مکتب بنسټ‌اینبوونکی

ملادرمحمد ولی ملایی‌پریږدی؟

زما پلار استاد «دری» خپله داستادی او مشهور کید لــوقصه دا ډول شروع کوی: ده په ویل : ملاوم او دیوی خاصی‌جذبی خاوند هم ،دعمر شپـــې ورځی دی زمونږ د«مغل خیلو»

په کلی کی واده وزما پلارهلته غو ښتی شوی و،دی ته میلمستیاوایی که واده، خو زه دپلارسره ولاړم اصولا واده ساز اوسرودلری، دی سازته زما پلار اوټول محفل هم ناست دی چی د غزل ویو نکی تر خولی دابیت ووت:

برفوګران مژه‌سدم مرا بګوئید

که هنوز پارهٔ دل دوســـه بخیه کار دار د

زما پلار استاد دری‌وا یی :ددغه بیت سوز او ګداز، زه دمسجد څخه وایستلم اودمشهور شاعر حنان بارکزی په قــو ل چی ویلی یی دی :

شود په‌زړه کی‌اچوی دعشق‌خبری

پرورش مومی زړه هم له آفتابه

دادی ددغی ورځی څخه مادځان‌دپاره دحنان بارکزی دابیت‌دژوند دلاری په حیث وټاکه :

«په یوه وطن کی دوه سلطانه نه وی»

«دا ستا عشق می‌له بدنه روح بیرون کړ»

زه‌وروسته ددغی ورځی څخــه ملادر محمد نه‌وم دسازپه‌ژ به‌می ویل :

تن‌بی خیاله زړه بی عشقه‌په کار ندی

بی نیګینه ګوته نلــــری‌قیمت

«بارکزی»

اوس نوزه اویو زوړ رباب او دکوریوه ګوښی کو ته.

دا حوداستاد د مناجا ت څخــه دخرابات پر لور روانیدل دی.اوس به‌د لوګر سندریز مکتب سره دنځاپر ترویج او ودی‌لړاودیری خبری وکړو هغه داچی خرابات څنګه لوګرته، دنیــاز،کچــول ور دمخه کړیدی ؟

د لوګر پر سندر یز مکتب‌دامیر عبدالر حمن له خوا څنګه‌اثر لویږی ؟

وایی:امیر عبد الرحمن دهنــدڅخه خرابات ته نڅاکوو نکی راوغوښتل (۱) اودلته دهنددنڅا دمکتب هنری اساس دافغانــی نڅاسره یوشریك مکتب جوړوی‌بیادا مکتب یعنی سندر یزمکتب دنڅا دمکتب‌غیږی‌ته پناه وروړی.خو وایی: امیر حبیب اله دامیرعبدالرحمن زوی به د کلبد ین استاد دساز اورید لو تــــه‌لوګر ته پر آس ورتلی اوهلته یی‌لوګری‌سازاوسندری اوریدی

---

(۱) داد ګلو ځولی دکتاب‌د لیکوونکی مصطفی جهاد له لیکنی‌سره سم استاد نتهو (نتو) و یــــل چی‌لوموړی ځل‌دا سازنده ګان او نڅا کوونکی دامیرشیرعلی‌خا ن په زمانه کی‌له سنده راوغوښتل شول او په خرابات کی‌میشته شول .

خو د«علی گل» سازته یی دهند دنڅا کوونکی دنڅا استاد خرابات ښځه دڅان سره بوت او «علی گل» استاد په نڅاسره په مزه نشوای مړولای دی کله ساز او نڅا دلوګرملی اتڼ او خاصی نڅا سره دهندی نڅا لاره دمحلی رنګ ښځــــه درباری رنګ ته راواړوله او هغه څه چی دهندی نڅا رنګ درلود، لکه اوږد کمیس او ډیښــوزنګونه چی د دربار هندی سوغات ولوګر ته راغلی او باب شو حتی محلی رنګ هم ور ســره شو .

استاد دری دخانقا پرلــو ر:

راشی چی داستاد دری لوګری، دخانقا دلار ی پته را پیدا کړو هغه داچی ملادرمحمد (استــاد دری) دلوګر دسند ریز مکتـــب موسس ته ورته کوی .

استاد «دری» دسید بهاوالدین جان آغا په لمن کی:

سید بهاوالد ین جان څوک و

سید بهاوالدین جان آغــا دلوګر دغونډ انو دکلی یو روحانی شاعر او دجذبی خاوند وچی د تصوف «چشتیه» طریقه یی درلوده او دسازپه سوزیی دا د کـــــا ر و لاره روا نـــه کړی وه . ده درباری ســـدریز لوری دخا نقا لوری ته راوباله او دهند دتقلیدی رنــګ ښځه یی دبیګا نه توب توا ندر لود دده ښه مثال دهنـــدبلخی خسرو سره برا بر دی چی دچیشتی دتصو فی طریقی خا وندو اود «مدم» یا ستارسازهم دده اختراع بولی او دربار یی دسوز اوسازپه ولولو ژوندی کړی و. دلته په لوګر کـــی سید بهاوالدین آغا هم د بلخی خسرو په ښان شعرونه جوړول او بیا یی دلوګر سندریز مکتب ته سپارل چی پدی اهنګونو کی پخوانی آریا یی سرود اودرباری رنګ دمحلی رنګ سره ګـــډ شو یدی چی دده په مریدا نو کی سر غند توب د در محمــدیا مشهور «دری» په برخه شو څکه چی دی ملا پخوالاد مسجد ښځه دخا نقا میلمستیا منلی وه، استاد «دری» ددغه درباردسوز او ساز امیر شو او دخپل پیر داشعارو په ولولو یی نه داچی لوګر تود وساته دی کند هارته ولاړ هلته یی دکند هاری سلیم استاد ښځه هار مو نیــه زده کړه، ده هلته دار غنداب سرو انارو نو ته دسرو یا قو تور نګ ورکړ اود ار غنـــداب درود، دمستیو ملګری شو، ده دکندهار دشنه آسمان رڼوستورو ته دنا قراری اشاری ورښوولی او بیر ته لوګر ته دخلوروکلونو ورو سته راغی او په لوګر کی یاد لته یی دسوز اوســازلمن خوره کړه او شاګر دان یی دی مختص سند ریز مکتب ته رلوبلل او وی روزل .

شاه امان غازی او استاددری:

څر نګه چی شاه امان اله غازی دافغا نستان دآزادی سره دافغا نستان د هری برخی ژوند غوښت په همدی اساس دده توجه لکه چی په کابل کی دماهتاب قلعه موزیك مکتب ته چـــی «رجب بیګ »ترك یی آ مــر او فرخ استادیی معاون و اسا س ی کښیښود. ده دخرا باتی سندر یز او نڅا رنګ هم افغانی کړ او په افغان استاد قا ســـم یی وانګریزی استعمــار ګرته وو یل:

«کرندانی غیرت افغانی یــم »

«چون به میدان آمدی میدانیم»

پدغه ډول یی په لنډی کوتل کی دارتن (هار تل) دپله تـ, غاړه یعنی دښتیر دروازی دخو- لی څخه -افغانی غیرتی ږغ په استثمار گر انگریز درادیویی ږغ په واسطه واور یدی او استاد دری یی دخپلی جذبـی او ولـه ییزوناروسره دی رادیو ته راو غوښت او په ده یـی دلوگر هنگامه ییزی ناری شروع کړی. استاد دری ددغی ورځی څخه دلوگر دنورو سندر یزو استادا نو لکه «جمال» استاد، «کمال» استاد او « گلبدین » استاد چی دلوگر خلك یی قصه کوی چی دساز او سرود پـه جوش کی به چا وویل: استاددسر ندی غږ ته دی یو ـاب نه ور کوی؟

ده به ویل: که ما دده غوږ ته تاب ورکړ او لاس مـــیـور وړ دسر ندی ساز ماپرمنځ پری کوی دا سوز دومره زورلری - پوهیږی کنه؟.

اود لوگرخلکو اوساز اوریدونکو دا خبره ومنلـه . «دری» لوگری دشاه امان اله غازی په توجه ددغه ډول سازی استادانو څخه میدان یووړ او دلو گـرسندر یز مکتب په وده اوپرورش کی یی خپله دنده ادا کـول غو ښتل.

داستاد (دری) لوگری سپارل غلام نبی خان جنرال ته!

وایی چی شاه امان اله غازی چرخی غلام نبی خان ته سپارښت لوگری د « دری» استاد اوده سند ریز مکتب ته پرا ختیاور کړی. اوجنرال غلام نبی خان لوگری د «دری» استاد او ده دمکتب ساز ولو دپاره یی خاصه توجه وکړه خود «دری» رابطه دسید بهاو الدین آغا (دشعری دیوان خاوند وچی پښتو تولنی یی دیوان په (۱۳۴۵) کـی تقریباً چاپ کړیدی). خپلـه روحانی سلسله ساتله او دده فن لمن ورځ په ورځ پراخیدله اوخپل زامن لکه سلام سندر-

دلوگر د سند ریز مکتب ښسټ ایښوونکی استاددری د خپلو سازیانو سره

غاړی، عبد الرشید په ماشینی مشهور (ځکه په سرنده کـی دومره لوی لاس لری چی سازیانو پرده د «ماشینی» نوم ایښی دی)، بیلتون چی دکا بل رادیو دلوگر گرزیږه کښونکی سندر غاړی دی یوسف هجران او سیفـو مشهور وگړنیز محبوب سند رغاړی چی اصلی نوم ئـــی (سیف الدین) دی .

عجب سرنده وهونکی ،عبدالقا در سرنده ږغوونکی ،یـعقوب سندر غاړی محمدگل ،دادگـل،

نیک محمد او نور په سوونوشاگردان یی وروزل اودیوه استاد په صفت دلوگری سندر یزمکتب دبنسټ ایښوو لو اتلتوب ورترغاړی شو.

کابل راډیو او استاد «دری»

وروسته تردی چی کابل راډیو دلندنی کوټی دلنډ عمر څخه دباغ عمومی لوری ته راغله اود غـــو ږ کی لوډ سپیکر و څخه د هـــو ا ا مو ا جوځان دراډیو څپو ته وسپارل او دسیم هوایی موج ځای یی ونیوی، دغه وخت دی چی تقریبی (۱۳۲۰ هـ ش) کلونه ورته ویل کیدای شی او دافغانی سندرغاړی په زیاته د خرابـــات سره دنیا ز تمه کــوی او استا د قا سم استـــــــا د غلا م حسین شیـــــد اشهید، رحیم بخش، نبی گل استاد، ماسترمعراج الدین مدیم وهونکی، چاچه محمود طبله وهونکی ماشین ساز نگ وهونکی او ناظر سارنگ وهونکی استا دمحمد عمر رباب وهونکی، «نتو» استاد او فقیر حسن مرحوم او نور خراباتیان د کابل فضـــادسوز او ساز سره پخلا کوی. نودلوگر ملا درمحمد بیا داستـــاد «دری» اوشاگردانو سره دلته دلوگر سندر یز مکتب ددی سازاوسوز ددنیا څخه لری نه ساتی اودسید بهاوالدین آغا شعرونه د«دری» په حنجره کی د«یاهو یامن هو» ناری شروع کــوی، دلته که دکند هار «بابولاله» و «ښیاپوورا» یا (دشنین خالوناری) یاد کلات پرسر دمستی پالیز چی وایی:

«کلاته چی پر سردی پالیزونه»

«د نورو پالیز لاښ شود مستی پالیز اوس کوی گلونه»

یا خو دهرات «سیاه موی» د«ښادی او بیبو» سره دعشق دمینی لیونتوب ته نږونه سپارل غواړی اوپه کابل کـــی «نازی جان» ته د، همدم میست کیږی وایی:

«نازی همدم من!»

په دغه وخت کی دبیلتون په اثرنا که ستو نی کی د«بهایی جان» دسوز ناری داستـــاد «دری» په فنی زور درادیـــوڅپی دومری مستوی چی «دری» استاد دچین لویی پراخی مځکی ته ځان رسوی او په چین کی بزگر په چینی فار مونواو نوردپیکنگ په لوی تالار کی ناری وهی چی دغه ده اصیله افغانی موسیقی!

بلی! دلوگر سندر یزمکتب په رینښتیا چی دآریا یی سرودونو په غوښتلو کی دمذهب نیازونو ته لاره ومو ندله اودمذهبی نیاز او نیاوڅخه ددربار په مستی کی بیا دخلکو زړونو ته ور ننو تله او نن دیـــوه اصیل یا ختری سند ریز مکتب تر څنگ په ښه مستی دزړونو دخو ښی څخه نده مروره.

پدی مو سیقی سره نن همدومی سیمی نه، بلکه دټـــو لافغا نستان دبزم رنگ دخوښی دپاره په آزا نکه او شر نگــی زړه راو ستلای شی. دلو گـردسند ریز مکتب او سنی لوی سندرغاړی:

۱ـ یعقوب سندر غاړی

۲ـ سلام سندرغاړی. داستادزوی

۳ـ محمدا لله

٤ـ ماشینی داستاد زوی

٥ـ نبی لوگری

٦ـ سیدو لوگری

۷ـ کمال لوگری

۸ـ تازه گل لوگری

۹ـ همیشه گل لوگری

۱۰ـ محمد گل لوگری

۱۱ـ نیک محمد لوگری

او دساز وهلو استادان یی:

۱ـ استاد گلبدین

۲ـ استاد عبدالرو فرباب وهونکی

۳ـ خلیفه عزیز الله هارمونیه وهونکی او... دی.

داستاد «دری» مخه دمکی معظمی لور ته:

استاد دخپلو زامنو په قول (۸۵) کاله ژوند کړیدی دی دامیر حبیب الله دشاه امان الله غازی دپلار ددوران سړی و. څکه امیر حبیب الله به وایی دخرا بات څخه «پچی نخا» کونلی او «مومن» چاراسیا بی او «دادی» «ایزك» دځان سره لوگر ته داستاد دساز اوریدلو دپاره پراسا نو سفر پر ځان کاله اوشپی، شپی به یی هلته میلی کولی، نوددغه ډول ماجرا څخه دده دپنځه اتیا لاډیرعمر تخمین کیږی خو هغه څه عمررا خوا دمناجات لاره ترخرابات غوره کړه او نوریی دزړه دذکر اوفکر لاره اختیار کړله بنه می په یاددی په (۱۳٤۹ هش) کی زه اوپوهاند ر یشتین دسید بهاو الدین آغا په بلنه مادا غی ته ورغلو، هلته دسید اغا په مرید انو یو بزم جوړ کړی و. په دی بزم کی چی زمو نږ دپاره وپخپله استاد «دری» ته دسندرو اجازه نه وه ور کړه شوی او ویل یی دی دخا نقا مشر توب کوی هغه ور لره بس ده.

ده مرحوم وویل: دحج کولوورو سته ما دسندرو ویلو حتی اوریدلو څخه لاس اخیستی دی، یعنی دی دحج نه وروسته دزړه دذکراو فکر سړی شو، هغه هم دزړه دلاری نه د خولی او ساز له لاری.

داستاد دڅبر سلاو مشو ره دلوګر یانو له خوا:

استاد «دری» چی وروستی ژوند یی فقط او فقط په اورادوویلو او عبادت کولو تیرېږی. یوه ورځ غواړی چی دلو ګردما داغی څخه دخپل پیر سیدبهاو الدین آغا زیارت ته ولاړ شی. وایی دغه دزیارت غونډه دمشهور روحانی «یعقوب چرخی» په زیارت کی وه چی د سید بهاوالدین جان آغا خلیفه ګان او مریدانتول ددی لوی روحانی پر زیارت را ټول لیدل لوهتله په ددی لوی روحانی یادو بوختیده ، استاد «دری» چی اوس یی دخراباتسره د سوز لاره بدله کړیده او دخپل کریوانلوری ته سر ځړولی دی هو ! دی اوس دزړه په کور کی ځان دزړه له لاری خپلرو حانی منزل ته رسیدل غواړی. پـه موټر کی دځرخ لوری تـه دخپلو فقیرو مشربا نوسره روان شو، خود اتشرف په دغه غونډه کی دده په ژوند نه شو پـه برخه ،بنه نژدی لا زیارت تـه نه و رسید لی چی موټر پـردابله خوا را واوښت اودموټر په چپه کید لو سره دده دژوندکولو دپاره ده ته دسا ایستلو مجال ورنه کړ دی دډاکتـر علاج کولو ته نه شواړ اوځودده نور فقیر مشربان دده دلاس او پښو په سمو لو بوخت کیدل، ملا در محمد چی داستاد «دری» په نامه یی دلوګر سندر یـزدزاړه اریا یی سرود ونو نیاز ژوندی ساته پخپله یی دشهادت جام پرسر پورته کړاود لو ی روحا نی «یعقوب چرخی» دربار ته یی ځان ورسا وه. هلتـه دفقیرا نو لو رندانو دلی پـرراټولی شولی او دده تا بـوت یی دیارا نو څخه دتورو خاورو په صندوق کی پټ کړ. خـودیعقوب چرخی په زیارت کی. هو! دساز او سوز دد نیـادمستی پیدا کولو استاد دارام او ابدی خوب بستر وغوړا وه او شا ګردا نو، دفقیر دمشرب یارانو یی پر قبرداوښکو باران واوراوه اوبیا هلته دسا زاو سوزښا پیری نوری ونه کړځیدلی. یوالځی بیلتون ،دبیلتون نارو ته دده دبزم باران راوغوښته اود بیلتون ناری اوسوری یی سرکړی استاد دبزم محفل پریښود اودفقر کچکول یی نسکور کړ خودلوګر سیمی ته یی دآریا نا دزړوسرودونو نخښی نښانی دنوی سندر یز مکتب پـه دود پری ښودی .

داسندر یز مکتب ژوندی دی اوځومره چی دافغان اولس ژوند پرمخ ځیددی سندر یزمکتب برغ دلوګردسیند څپی دنړی لویو سیندونو ته ور رسوی. ا و دنړی دسیندونو د ساحل سیل بین به یی واوری استا د«دری» نشته اودده درنه افغانی څېره دظرافتو تحفه دافغا نی محفلو نو تازه کی او خوښی ته نه سپاری خویاد یی دهغو کسانو ندی هیرچی دده دظریف محفـلی ګډون وړیه برخه شوی وښه می په یاد دی د(۱۳۴۸) کال دحمل ورځی وی دپل باغ عمومی دراډیو دستیشن دفتر ښـه ښین چمن درلود اود پتونـی ګلان پکښی کرل شوی و. هلته غلام حسین مرحوم او استادنبی ګل مرحوم ،داستاد محمد عمـرربابی سره راټول و. په دغـه

دریمه برخه

لنډۍ

وخت گی استاد «دری» د پروگرام د سرته رسولو دپاره د لو گرښخه نوی رارسید لی و. کله چی مونږ استاد «دری» ولیـــدپربږغمو کړ: استاد دګلونو سیل نه کوی ! ده په خندا ویــــل: «کدام گل ؟» «من خو گل را ندیدم به آن خاطر نه آمدم»

ددی ظرافت سره راغـی اومجلس یی تود کړ. دا یاددا دی تقریبا (۲۶) کاله وروستـه رکله چی دده پرسند ریز مکتب یوه وړه لیکنه کوم د یوی خـاطری په دودویو نکو ته وړاندی کوم، خیر کـه دده روح ددی نړی څخه الوتی دی، خو یاد یی دیا د و نو ملګری دی.

ددی لیکنی اسناد داستاددری دزامنو سلام، ماشینی اوعبدالقادر استاد اونورو نوکری سازیانو په مرسته لاس ته راغلی دی.

پرښتو لنډ یو ځولنډی خبری

دا سندر یز وګړنی فلکلوری شعری ژانرچی دنوروسندریزوشعری ژانر ونو څخه دمخه نه وی‌نو دخاصوا لی‌پ ه اساس یی‌غوره والی ثابت د ی.

بلی!دکندهاری سندریزمکتب چی‌غوره برخی یی داتڼ ناری، بابو لاله ،ښارو ورا،دوه دوه تاره یی‌اخله کیسی ورو یــــی‌ځنګو یه ، شین خالو،دکاډې و ناری اود نکلو نو ناری د ی.

یاد ننګرها رسندر یز مکتب لکه :مقام ،چاربیته ،بدل، بګتی ،لو بی، داستان، کیسی اومشاعری یالکه دپکتیاداتڼ ناری دسرو کوپه ډول‌اونور ا هنګــونه یالوګری سندر یز مکتــب داټول دلنډ یو دمستقل والــی‌سره‌دلته په‌لو یدلو کی‌دسندریز ومکتبونو مکمله برخه ده چی بګتی یی نژدی ژانردی. خو پخپله لنډی نه ده.

لنډی دنوم په احاظ «ټپی»«مسری» او«ټیکی»په نو مو نــوهم‌یادی شوی د ی.

لنډی کله په‌ځا نګړی او کلــه په ډله ایزکله یوازی‌اوکله سرو کوته ورلویږی ،وزن‌یی خاص دی. لومړی برخه یی (۹) اودوهمه برخ ه یی (۱۳) سیلا به ده.

په هرحال دا ژانر دښه بحث وړدی چی‌لوی شاعر اکاډمیسین سلیمان لایق همدغه برخه ته ډیره حده‌خیړلی ده،مثلاً دی‌اول‌دلنډیو ممتاز حیثیت، په‌لنډیو کی‌د منظری جوړول اود شعــل مننی خصوصیت ،دلنډ یو وحدت‌وجود ،لنډ ی‌دوطن اوانسا ن‌دغمونو دهنداری په رنګ، پــه لنډیو کی دویا ړنی دعنعنــی هستونی ،دلنډیو تغزلی مانی اساسی مضمون، په‌لنډ یو کی‌د تغیرا و بدلون پروسه ، لنډ ی دښځی دتاریخی اواجتماعی موقعیت صادق ویندوی په‌ښځمنو لنډیو کی‌دموز یګی پــــرضد دښځی اعتراض ،په ښځمنو لنډیو کی داعترا ض‌تاریخی سرچینه دفیوډالی دوران په لنډ یو کی‌دښځی دموقف دانعکا س ترعنوان‌لاندی پر لنډیو یاد سندر -یز شعری‌مکتب خبری کړی دی. خودا خبره دی هم هیره نه شی چی‌دلنډیو خصو صیت د ا د ی چی دسرو کواصلی مواد بللی کیږی یعنی بی‌له لنډیو سر وکی‌پر ځانګړی ډول نه و یــل کیږی دلنډیو په ممیزه کی‌داژانر یعنی سرو کی ،له‌دی چی دشمیر له مخی دومره‌پر زیات دی‌چی دیوی ضابطی لاندی یی‌راوستل آسان کار نه بللــی‌کیږی .حتی دفورم له مخی‌زشت ډیردی اودمحتوی اومضمون دمخی غالباً دژوند یوه حماســه تمثیلوی لکه : تاریخی برخه، دطبیعت دښکلا یوه برخه ،دمینی‌وداخلی احساس یوه لحظه اوداسی نــورو سره له دغــه لوی اعتبار سره یی‌لنډی مکمله‌ده نوپه دی لحاظزه دلته ددی‌ژانر هغه اهمیت چی دلنډی‌په رنګ یی مهم والی ښوولی دی‌دلنډیو دهغه کتاب څخه ښاغلی‌لایق‌دپښتنی سندرو(لومړی‌ټوک،

ترڅوا ك په اهتمام او مقدمه شوي دي او دلنډيو او ددوهم چاپ الډيو دكتاب څخه غوره او يوه اكاډ يميكه څېړنه يې پر كړې ده د دې سندرو پر اثر څخه رااخلم چې د پښتو فلكلوريك او شفاهي او غير شفاهي سندرو پر بحث مكمله شي . او هغه دادي چې دي ليكي :

لنډۍ - د پښتو سندرو يوه اهمه برخه :

د پښتو د فلكلوري شعرو نو په لړ كې د لنډيو برخه واقعاً ټول بشريت د فلكلو ري شعرونو د عظيمې شتمنۍ يوه مهمه برخه ده . د لنډيو يو ستر اهميت دا دي چې د هغه سندر پر خصوصيت او آهنگ روزو نكي فطرت د نړۍ په ټولو فلكلوري شعرو نو او سندرو كې ممتاز دي او ساري نلري، كله چې زه دلو مړي ځل لپاره د لنډ يو په دې خصو صيت باندې پوه شوم او د نورو ملتو نو مشابهو شعرو نو په مقا يسه كې مې د لنډيو د لس هاوو غاړو او آهنگو نو مو سيقي يو څه مطالعه كړه ځان مې په داسې يو لوی درياب كې وليد چې د هغه د څېړ نې او مطا لعې ستر كار چې ما يې نيت كړی و، وار خطا كړم. كوم ستر نړيوال شاعران او اديبو هان چې واقعاً د لنډيو په دې خصوصيت باندې پوه شي د غه اشعا ر به دو مره وستا يې چې او سنې متمد نه نړۍ به ورته حيرانه شي .

لنډ يو د انسان د احسا ساتو، عوا طفو، دردو نو، رنځونو او انګيرنو ډېره عالي او دقيقه درجه بندي كړې ده او هغه يې ډېر خوږه او ظريف بيان په مو سيقي كې وړاندې كړې دي. زموږ د جغرا فيايي سيمې په ټول فلكلوري قلمرو كې هيڅ سندره نه د خپل آهنگي خصوصيت او نه د خپلې تغزلي شتمنۍ او نه د خپل سموالي او هيجان له پلوه له لنډ يو سره برا بری كولای شي. لنډۍ كه څه د بكوا په د ښتو كې زېږيد لې وی كه څه د با ميانو د بتانو په لمر يځه ناوه كې، څه د پکتيا په كښېـ او كورو ځنگلو نو كې څه د آمو په غاړو او څه د هندو كش په ځوړو كې ګډې او مشابه سيمې لري. «مينه ، بيلتون، پرديسي، مرگی او حما سه »

په زړه مې اور د گرگر بل دی

داوسيلو په ځای سكروټې تو يوينه .

غمو نه غرو نه شوه درانه شوه

په ما راغلی د بيلتون درانه غمو نه .

تاوئ نن ځم سبا به راشم

جانانه مياشتې دې شمېرم تير شوه كلو نه

اوس كه رادرومې وخت تير شوی

په تورو څڼو مې خواره شو سپين ګلو نه

له دې نه چې د ملت ورك او بې نشانه شاعر توانيد لې دې د بشر د احسا سځ ژوند تر ټولو عالي شيبې په دو و نا متـو مصر اعو كې په ايجاز بيان او تصو ير كړې انسان حيرا نيږی. همدا اوس د شپنو، او ښبنو په آوازونو كې داسې لنډۍ اورو چې په هغوی كې تغزلي خوځنده تو ب هسې كمال ته رسيږی چې لا تر اوسه د هيڅ پښتو ژبې شاعر لاس هغه ته نه دی رسيدلی . لاندينی لنډۍ د دې تودې ادعـا ژوندی سپر غي دی :

بیادی پرمخ ښنی خوری کړی
په لمر راپرېواته دوریځـــو تنابونه

پردنیا سره وړانکه پرته ده
لیلیٰ په ښنوکی غاتول تومبلی دینه .

خبری کړی ښونډی دی ربړدی
لکه سور ګل چی دسهار شمال وهینه

په زلفو وروړ منځ را کاږه
هلته زما دزړګی کور دی وران به شینه

په لاره ځم تولـه شر نګیږم
ستا دتومت ځنځیر په غاړ ه ګرځومه

داشـــعرونه چاویلی دی ؟

کوم بی نشانه شاعر دغـه مرغلری دانسانی پرګنو ناتمـامیدونکی سیند ته ورشیندلی دی ؟آیا دابی نومه شاعر په دی‌پو هیده چی ددانسان دګو نګی تندی او هیجان څخه پرده پورته کړی ده ؟

ایادی پوهیده چی‌مـین ا وغمجن بشریت به پیری پیری‌دده‌د تر ا نو په څپو کــــی خپلو اوږ د و ا و ژ و ر وغمونو اوکړاونو ته للووا یی‌او دخپلو ناکامو اومحرومو عواطفو سر کښی سیلاوونه به یی راتم کړی ؟

په دی عامیانه مصراعو کی‌دانسان عواطف اواحسا سات دومره ساده، بربنده مهذب ،ښکلی او صادقانه بیان شویدی چی‌ترهغه پورته یی‌تصور نشی کیدای .

په دی نا برابرو مصراعو کـی چی‌دوطن ساده غرونه اودښتوزیږولی دی دانسان دژوندمینی اوهستی ایرانونکی ښکلا پرته ده. ساده،ښکلااو ریښتینه اوپه ښکلا، سپیڅلی او ځلانده‌ښکلا له تیارو اوکړنګو نونه خالـی‌ښکلا له کرکی اوحسادت نـــه آزاده ښکلا، دعشق ښکلادناویلو رازونو ښکلا دانسان دمقـدس‌لیو نتوب ښکلا .

په لنډ یو کی دمنظری جوړو لواوشکل مننی خصو صیـــت

لنډی ته ورته دنورو ملتونو او لسی شعرونه ، لکه ددری‌ژبی ،چاربیتی دروسی ژبـــی چستو شکی اود اسپانیایی ژبی‌کا نتی جا ند وزیـا تــــر ه بی منظر ی ا و ا ز و نه د ی په دی اوازونوکی‌د انسان بیاپه تیره دعاشق اورتل ښـــوی‌انسان آوازونه راغبرګ‌شو ی دی. په دی شعرونو کی دمنظری‌اوتصور جوړولو لور ته پا ملر نه نه کیږی‌دهغو لپاره‌نه باراښته ،نه‌ږلی نه توده غرمه نه‌شین سحر ،نه‌غرونه اونه بیابانونه.

کار سیا لورکاد اسپا نیایی د کانتی جاندوپه باب وایی:

« په داسی حال لی چی‌زمونږتا پووزمی کی‌زیاتره آوا زو نه قدرت لری‌چی هغه منظری موږ ته راپه زړه کړی ،کومی چی‌دغه آوازونه په هغوی کی ویل کیږی.خو کانتی جـــا ند و لکه ږوند بلبل چغیږی اوپه ږندوسترګو دغه‌سودایـــی ا ولرغونی آهنګونه بو لی »خـو لنډی‌لکه اسپانیایی‌کا نتی جاندومطلق بی منظری آوازونه نـــه‌دی، بلکه کله کله دانسان‌په

څیرلو کی له طبیعت آودهغهٔ له ښکلومظاهرو څخهٔ مرستهٔ غواړیٔ آودهمدیٔ مقصود له پاره‌د منظری په جوړولو لاس پوریٔ کوی .مګرپه دی منظروکی‌نه حل کیږی او هغه دانسان دباطنی غوښتنو اود ننڼیو شخړو دافهام‌دبشپړ توب دپاره استعمالوی‌اوشکل منونکی تجسم دومره را بر سیره کو ی چی ا صلـــی موضوع (انسان) اود هغه د احسا سا تو بیـــــا ند شکلو نو او منظــــــــر و تر تجسم جار کړی او فر عی‌موضوع‌داصلی مضمون‌ځای‌ونیسی.

په‌لنډی کی که‌غریاد یږی ،که‌دښته ،که‌سین یاد یږی، که بارا ن دا ګرد سره‌دا نسان مینی اوغم اودمرګ داحساس‌دلازیا تو بریښولواولاځرګندولو سره‌خدمت‌ته راکا ږی . پـــه لنډی کی دغه شکل منونکی‌ما دی وا قعیتو نه‌داسی‌تبارز نه شی‌کولی چی ځپل مخاطب د شعرله اصلی موضوع نه د ځان لور ی‌ته‌ورو کاږی او اصلی موضوع ور څخه هیره کړ ی.

سبا به بیا کډی بار یـږ ی ددښت ګلان به ستالمنه بویوینه

دی لنډی‌یوه‌منظره‌تصور کړی ده.داسی منظره‌چی‌د مینـــی ،بیلتون اوحسا دت عشقی هیجان اولیونتوب له احساسا تو څخه‌ډکه ده .شاعر دلته دځپل هیجان‌مخامخ بیان نه کوی بلکه دځپل ګوګل ډول پټ تاوونه یوشکل‌منو نکی تجسم ته‌سپاری اوژوروداو لری‌چی ده‌ته به‌غوږونیو-لشی. دی‌دځپلی مینی اوسرکښی‌هیجان دبیانولو دپاره داسـی‌منظره جوړه‌وی‌چی سبابه د ده دمحبوبا کډه دنورو وکډوسره باریږی .اودپسر لی‌په تا .نده‌هوا، پاکه اوشنه دښته کـــی رنګا رنګ وحشی ګلونه‌دده دمعشوقی په اوږده کوچیا نـی‌لمن لګیږی اودی به له‌هغی نه لری‌اومحروم ددی وحشی‌ګلانو‌په حسادت کی‌سوزی .په پور تنی‌لنډی کی دکډو بار یدنږ ګلو باندی د کوچی پیغلی داوږدی لمنی لګیدل‌دپرا خ بیابان اواوږدو لارو تصور، دوطن پسرلی ،عشق اوحسادت ،ښکلااوطبیعت اودعامیانه مینی صداقت اومعصومیت اودمینی لیـو-نتوب اوهیجان ډیر ښکلی افاده‌شوی دی.

په بله لنډی کی داسی ویل‌کړی :

په ګودر سور سالوښکا ره‌شـو

ماوی په توروا وبواورولګیدنه

دسره سالو راځرګندیـــــدل‌اودتیاره مازیګر په اوبو کی‌داورپه څیر دسالو دسره رنـګ انعکا س‌دکلیوالی‌سوچه سرکښی مینی مظهر دی، دلته عا شـق‌دځپلی معشو قی ترسره سا لو، لاندی هرشی سور وینی .

سور ګودر ،سری او بــه ،دا سی ســـری لکـــه د اورلمبی ، د عشق سوځوونکی او جهانګیره لمبی داسی لمبی چی‌هر شی سوځی او هرشی تــه ځپل رنګ ورکوی .

له پور تنیومثالونو څخه ثابتیږی‌چی لنډ ی یو مطلق بــــی‌منظری آوازنه دی، خود غـهٔ آواز په منظره کی نه متمرکزکیږی بلکه منظره شـــکل اوتصویر چی کله ناکله پرلنډیٔ ځان تحمیلـوی اوحسی سندریزی غاړی (آهنګونه) هغه‌وخت په لنډی کی منل کیږ ی

چې د انسان په احساساتو اوغریزي‌غوښتو نګی ځان‌مستهلك کړی اوددی احساساتواو غرا-
یزو لاژوره او هراړ خیز ه‌افاده‌میسره کړی .

دپورتنی توضیح معنی دا نه ده چې لنډۍ ګرد سره یومنظره‌لرونکی آوازدی . نه دا سې نه ده بلکه دلنډۍ په دوو ن‌متو مصرا عو کې د منظـــر ی‌دجوړ و لو اود طبیعت دښکلا-وودتمثیل امکان‌په طبیعـــي‌توګه ډېر محدود دی اوله بل‌لوری د لنډیو اساسی موضوع انسان دی . لنډۍ له انسا ن نه‌ځان نه بیلوی. هر هغــــه مو ضو ع چې لنډۍ له خپـل ا صلی مضمو ن (انســـان)نه بیلوی لنډۍ هغه ایستــه‌غور ځوی اونه یې زغمی .

لنډ ی یوازی د انسان دغمو، نا میدیو ،بارانونواو بریښناوونړی ته پاملرنــه کــوی ، انسان تصویر وی او دهغه د هیجان توفانونه ، دهغه‌داوښکو بارانونه دهغه دقهر او غصــی تندرونه او دهغه دصبر اوزغم‌سمندرونه ښکاروی .

انسان پخپله تر هر څه‌او هری نړی پیچلی ښایسته او ډنندارو وړ جهان دی ،دلنډیو ثابت خصوصیت دادی چـې دهمدی جهان نه ځان نه بیلوی‌اودخپل جولان دپاره همد غـه جهان بس بولی . له همد ی‌کبله زمو ږ دوطن دا نســا ن‌دژوری پیژند ګلوی له پار ه لنډۍ او دهغی دشاعرا نه ترکیبونو او سندریزو غـا ړ ومو سیقی ترهربل مأخذډیرمو-هم او باوری مأخـــذدی . د دی بحث‌نه بایدداسی نتیجـــه‌واخیسته شی چې که څه هــم لنډۍ دنورو ملتونو دمماثلـواولسی شعرو نو په څیر ځان،انسان او دهغه د احسا سا تو بیان ته وقفوی خود هغــو ی‌غوندی مطلق بی منظری آوازنه دی بلکه کله د تصویر او طبیعی تجسم څخه هم کاراخلی‌او همدادی دلنډیو اواسپانیایی جتانود کا نتی جا ندو او نورو ملتو نود فلکلوری شعر ونو د توپیر پوله‌اوله همدی‌کبله‌مونږ خپلی لنډۍ دشعری تخنیك‌په لحاظ په منظره لرونکو او بی‌منظری لنډیو باندی ویشلای‌شو او باید ویی ویشو .

دبی منظری لنډیو نمونی :

زماپه زړه دی‌بانه خښ‌کړه

سترګی په ورو پورته کوه‌نامرادی مرمه

که خوله می اخلی ژر یـــی‌واخله

منګی می ولی ښوروی لنده‌دی کړمه

یابه دی زلفی کمر بندکړم

یابه زما په وینو ووهـــی‌خالونه

راځه راځه چې‌سره کینو

دنیا دغم ټالی‌وهی ورا نـــه به‌شینه

ورونی لیندی بانه دی‌غشی

ډیریې‌په تا وخوشی کوی‌زخمی‌دی کړمه

اوښکی می پریږده چې بهیږ ی

دبیلتانه خنجرپه زړه وهلـــی‌یمه

دمنظره لرونکو لنډۍ یو نمونې:

خبرې کړی شونـــډی دی ریږدی
لکه سور ګل چې دسهار شمال وهینه

مخ دی په اوښکو داسی لوندی
لکه په ګلوی اوریدلی شبنمونـــه

په لوړو غرو باندی باران شو
ښکته لانده شوه دلونګو د رمندو نه

سرخی د مخ دی‌شد غلی وکړی
لکه سر خی دما ښام سره کــاوطنونه

آشنا می لمر په غره‌راخیژ ی
بیلتون وریځ شوه ورته نیسی کندوونه

جانانه‌د ومره درسره وای
لکه بریشنا چې‌له بارانه سره وینه

صورت دی سپین کمیس د ی‌شین‌د ی
لکه نرګس چې شین یی تـارسپین یی ګلونه

که دیدن‌کړی تلوار پی وکړه
بیړی‌دو بیړی پر تخته ولا ړه یمه

دلنډیو وحدة الوجود:

دلنډیو شاعر ټول محسوس‌طبیعت‌دخپلو ازاد و شعرو نوواحد مخاطب بولی. دی دشپی له ستورو سره ، له‌غروسره ،له سپوږ می سره ، له بـــاداو برښنا سره اوهمدا ر نګه د آسمان د وریځو او د ځمکی‌د ګلانو سره خبری کوی،خپل رنځونه او غمونه ورښیی ، مرسته همدردی ورځخه غواړی‌او کله کله غصه ورته کړی. دی‌باورلری‌چی همدردی ورسره کیږی او د ده ناروته به‌غوږ ونیول شی .پخپله دی ویش‌ کی لنډی یوپر اخ او هر ا ړ- خیزو حد ةالوجود ځر ګندوی‌داسی وحد ةالوجود چی‌په هغه‌کی ټول بی ځانه شیان ځــان پیدا کوی دعقل او درک‌خاوندان ګرزی او ددی اهلیت مومی‌چی دلنډیومخا طب‌شی.دلنډیو شاعر له هوانه ، له خاوری‌نه ،له‌مر غانونه، له‌سین نه ،،له ځوځانونه او له و حشی بوټونه پوښتنه کوی ،داسی ساده پوښتنه چی ټول خارجی‌اشیا په‌هغوی کی ژ و نـد ی شخصیت پیدا کوی او له دی‌محیط سره دومره جوړښت‌ښد ی چی‌ښکاره‌په تغزلی‌کار کی‌ګډون کوی.

په لاند نیو لنډیوکی د غه یووالی له ورایه ښکاریږ ی .

دماز یگر زیړی یه لمـــره یامی دروا خله یا دز ټول کړه تنا وو نه
دچوپی شپی توره ښاماره زما په او ښکو اوبیدی پنده دی کړ مه
نن می دیار دراتلو غږ دی ځمکی بخمل شـــه لا ر ی وسپره ګلو نه
که دیدن کړی په با د راسپور شه په ارمانی دنیا بیانه شی دیدنونه
دپښتنوالی درنه پته زما په خوله دی لاس نیول ګونګه دی کړمه
منګیه مات شی دړی و ړی نجلی دی ستړی کړه منګولی لګوینه
لکه چی پاس وویل شود لنډ یو شاعرد طبیعت او محیـــــط بی ژونده اوبی شعوره عناصر چی د ده د ژوند چاپیر یـ ا لـ یی تشکیل کړی دی د خپلـو اشعارو دبشپړ ولو لپار ه ر ا بولی، ژوند ورکوی، خوځو ی یی او د خپلو غو ښتنــــــو او هیلو او اسرور ازونه ور سر ه شریکو ی ، ســـــــلامشو ر ی و ر شخـــــــه غو ا ړ ی ، ا و کله کلـــــه یی «رحم اوعاطفه» راجلبو ی . د تنهایی او غمونو نه د هغوی پر لورور تښتی او خپله تنده پی ما توی په لا ند نیـــــو ل نډ یو کی د ا تنــــــد ه په ښکاره الفاظو بیان شوی او ډیره مشخصه شوی ده :

ګل ته !

ګله خزان درباندی را شه چی بلبلان دی بینوا شړلی دینه

څراغ ته !

څراغه بلی لمبی وکړه روستی دیدن دی بیا به نه وی دید نونه

بلبل ته !

بلبله ژرشه دیدن وکړه خزان ظالم دی رژوی ښایسته ګلونه

ځمکی ته !

ځمکی دخدای روی می درویږی چی خاوری نه کړی نازولی صور تونه

ګودر ته !

دمازیګر ګودره وران شی په خندا درشم په ژړا درنه راځمه

خپل زړه ته !

زما دی نه منل زړ ګیـــــه اوس دی دوینو سیلاب وریږ ژړا راځینه
کیږدی ته مه ژ ا ړ مزړ ګیه کوچیان مرغان دایل بندوسبا به ځینــــــه

باد او انسان:

په لنډیو کی باد شخصیــــت پیدا کوی، مګرداسی شخصیـــت چی هغه کولای شی اوږدی لاری

په لنډه وخت کی پری کړی.هغه کولای شی دګلونو وږمی اودلو نګو خو ښبویی دنړۍ له یوی برخی نه بلی ته ولیږدوی،دعا شقو پر دیسانو او بیلتونځنارو غانو نخښبی او پیغامونه ګیلی ،عا شقانه هیلی او غوښتنی، شکوی او فریا دونه له غرو نه هغی خوا ته، له سیندو پوری لری ځایو ته ورسوی او د مینی لیوالو سره ددوی په هلو ځلو ،ژړا او خنداووکی ګډون وکړی اود همدی لیوالو په خاطر کله په لوړو غروکی دیوه عاشق زلمی دپکړی شمله خوځوی او کله د کلا په کنډوباندی د مینی پیغلی په سالو کیو نخښیږی او هغه ور پوی اودعاشقا نه تصاویر واو شکلونو دنیا لا او لاښکلی او رنګینه کړی .

هلکه ځه ډیر په نخرو ځه په لویو غرو ځه چی شمله دی بادو هینه
په کنډو اوړی پناکیږی داسور سالودی بادوهی ژړاراځینه
باد دلیلی له کلی را غی په صحرا پلن شودلونګو درمندونه
ددامان باده یارته وا یه دځنکدن سلګی وهم تایادومه
د صحرا باده راته وا یه زما لالی دکوموغرو مزل کوینه
بیګادی باد راوړی خبر ی له ارما نجن زړګی می پور ته شوو اورونه
اوس دپردی وطن ګلاب شوی دباد څپیری په مخ خورم تایادومه
باد سباکرار کرار ځه یارمی دخوب په جوپه تلالی ویښبه شینه
یو واری بیاپه دی لارراشه دسهار باده غرمی مړاوی کړل ګلونه
دتور و غرونو پنا یاره دیدن دباد په مخ را پریږده چی راځینه

ددی لنډیو شاعران (شپانه) اوښبانه ، بزګران ، دده ښتو او غرونو سرګردان ربړګالونکی او داوږ دولارو او ځانګړ یوسفرونو لاروی ، وګوری !چی د طبیعت استازی (باد) یی څنګه ښه پیژندلی دی . هغه له هر ځایه هرځای ته، له هری خوانه هری خواته اوله هغو ی نه زموږ خواته ، زموږ دکلیوکیږ دیو کروند واور موخواته تلا ی او را تلا ی شی هغه نه ستو ما ینږدونکی وزرونه لری د مینی او وفا استازی دی اودهرچا محرم باله شی . له هغه نه هیڅوك خپل رازنه پټوی اوهر څو ك ربښتیا ورته وایی . له همدی کبله (باد) په او لسی ادب کی د انسان د ټولو اسرار و،عشقو نو ، غمونو او خوښیو شریك او شاهد دی .

زه خولا پټه پټه ژاړم
زما په اوښکو باندی بادکوکی وهینه

سپوږ می او لنډی :

دخلکو شاعران دتورو شپو اوبی څراغه کیږ دیو اوجونګړ وشاعران تر هر چا دسپو ږمی او دستورو درنا او ځلاپه ښه ژبه ښه پوهیږی .

هغوی دپیریو اوږدی او ستوما نوونکی تیاری د همدی نورانی او ځلیدو نکو آسمانی اجسامو لاندی زغملی اوسباکړی دی . لاتر اوسه دژوروږدرواو پرا خو بیا بانو او شنو

ځنګلونو پر لارو دسپوږمۍ شـــي څراغ دمغوی دکار او شعر دشپو او دعاشقانه هلو ځلو
یو اخیني ډیوه او دلارۍ مشال دی .له همدې کبله په عاشقانه لنډیو کې سپوږمۍ هـم د
بادپه څیر ژوند پیدا کوي اودلنډیو دبې نومه شاعرا نــو دعواطفو نږی ته لار باسی او
دعواطفو دلطیفو انځور کر یو په افاده او شکل مونډلو کــی مرسته کوي :

سپوږمۍ په غره راپورته کیږه
چې مساپر په سپین کډیږی غـــرق به شینـــه

سپوږ می سلام به در تــه وکـــړ م
جانان می مه رسوا کــو ه ماته راځـــینـــه

سپوږمیه سرو هه را خیـژ ه
جانان د ګلو لــو کــو ی ګو تی ریبینـــه

سپوږمیه بیا چې ته راخیز ی
په مابــه کوتــه وی د خاورو در منـد ونـــه

سپوږمۍ له وریځورا ښکاره شوه
شا لیلـــی لامبی په ګودر رسوا بـــه شینه

سپو ږمیه سرو هـــه راخیژه
زما لیلی دتورو غرومـــزل کوینه

زما او ستا تر منځ شوه غرونه
سپینی ســـپو ږ می ته سلام کړه سلام به کړمه

سپوږمۍ ته سپینه سپینه اوړی
لکه ما هـــی چه په شود و غوپـــی وهینـــه

په دې توګه شاعر دلنډې ماحول او محسوس جهان دخپلی هستی او جولان نه بیلیدونکی
چاپیریال انګیری او په تغزلی کار کی ګډون ورکوی.

لنډی دصوفیانه «سلوك او عرفان» په اصطلا حاتو اوخاصو ادبیاتو ښه نه پوهیږی
اودعوامو سره دخپـــل خاص تعلقیت په وجه هغه لور ی ته ډیره پاملرنه نه لری . پـــه
دی باره کی ژور او پراخ بحث بل وخت ته پریږدم اوداځکـــه چی دی باره کی خبری هراړخیزو
څیړنو ته اړتیا لری اودا یـــوځـــو را ښکلی ا و مهیـــــــج بحث دی .

لنډی دوطن دانسان دغمو نو هینداره

گار سیالور گاوایی :

«ملت زموږ دشاعرانو شعرونه لولی ،اما څومره ستـــر توپیر دی ددی شعرو نو اوهغو
شعرو نو تر مینځ چې دخلکــو پرګنی یی هستوی ! هغـــه توپیر چې دیو سور طبیعی ګل
او دیو سور کاغذی ګل ترمینځ شته دی . رښتونی شعرونـــه خاوندنه لری دا شعرونه لکه

هغه توتکی دي چې دزمانې په بادونو کې ځوپی وی او هر نسل هغه ته خپل رنګ ورکوي او وروستیو نسلونو ته یې پرېږدي .»

دهر ملت دعامیانه هنر میراث دتاریخ په لوړو او ژورو اود زمان په شخړو کې د هغه ملت دوطن دقومی ارزښتونو او دخلکو دسننو او عقایدو واقعي ویندوی دی .هغه څه چې ن دعامیانه هنر او هنری میراث په نوم پېژنو داسې ونه ده چې دهغې څانګې او پاڼې دپخوا- نیو خلکو دفکری او ذوقې څرنګوالي له ذات نه راوتلې دي. دهرې څانګې خصوصیت دهغو نسلونو دژوند درنګونو او خوندونو بیانوو نکې دي چې پخپله ددې څانګې هستوو نکې وو .

په لنډیو کې دمحروم انسان غم داوښکو دناپایه سیند مساپر دی داسې غم چې د انسان غریزی ښکلا خوښونې او دده دروا آزادی په خلاف پرده باندې تپل شوی دی .اوښکې دهمدې اوږدو اوناپایه غمونو داسانولو او حل کولو په خاطر دلنډیو څپو ته ځان سپاري او په دې توګه دپېړیو په اوږد ومزلونو کې ځپل شویو او رټل شویو انسانانو دژوند تراژیدی له ړومبنیو څخه وروستنیو ته او دپېړیو نه پېړیو ته ورلیږدوي .

زمادزړه ناپایه غمه

اوردې چې هر شو پټوم لو کې دې ځینه
دبیلتانه دبازیه پښو کې
نرې نرې فریاد کوم غوښې مې خورینه.
درغیدو په تمه تمه
دزړه داغونه مې نا سور شوو به مرمه.
دیاغې اوښکو په دریاب کې
لامبو زن زړه رانه ورك شوی دوب په وینه.
دمخ هډوکې مې ښکاره شول
اوښکې سیلاب باندې راځې غوښې ترې وړینه

کله چې یوه پیغله په جبراو زور یوه اتیا کلن بوډا ته ورواده شی اوله خپلو خوږو احلامو او خوبونو نه بیله کړای شی ،کله چې مساپر مزدوران په لرې سیمو کې دستوما نې او رنځ تر څپېړو لاندې دخپلې بدمرغې ناورین احساس کړي او کله چې لویدلې لاولوول شی اوله نشتمنی سپکتیا او دبې پتې نه را اوچت شوی غمونه دسارایې پووند وواو بزګرانو له غیرت سره لاس ولګوی او دمتجاوز په مقابل کې تعجیز شی .هماغه وخت لنډۍ دغم جنو او سیلیو اواوښکو ستوما ن کاروان ته د مه ورکوي او داد درد ونو غو ږې کلا ن زموږ دخلکو دسندرې پر اغ سین ته دیا دونو او یاد ګارونو په توګه سپاري .

راشی وګوری آ دازمونږ دځوځانو اغزیو او وحشی بوټــو ګلان آ راشی وګوری چی ځنګه دی «وحشی» ګلانو دپیړیو دمتضاد وخپو په بهیر کـــی خپل لومړی رنګ او بوی ساتلی دی او څنګه یې په شګلنـــو بیا بانو نو په ښتنو جلګو په زورو نیغو دروکی او دکیږدیو په تور ځنګله کی دتیاری ، رڼا ،دمینی او نفرت پولی سره بیلی کړی دی اودزیار ایستو-نکی انسان دمعرفت مهر یـــی پرلګولی دی :

اوښکو دریاب شی ما لاهو کړی

چی زور ورمی له خپل یاره بیلوینه

اوس که راځی وختونـــه تیر دی

زما دمخ خالونه اوښکـــو وړی دینه

ګله به راشی په ژونـــد ورګه

زماله سترګونه سپین ځی پرنده به شمه

هغه آوازونه چی لـنډ یغاړو (آهنګونو) ته سپاری کټ مټ لکه دپښتون ملت تاریـخ له رنګینی مستی او ژوروغمو نو څخه ترکیب شوی دی دچوپو شپوله هیبت نه دسرو غرمو له ګرمی نه اود سپیدود نیلی اسمان له سپین پړاو نه ، لـه مینی نه ، له انتقام نه ،لـه ویرنی نه ،له ماتی او غرورنه راخوټیږی او دتاریخی بیان په واقعی تصویر کی ځای نیسی ددغو آوازونو غیشی له هری سینی څخه وزی او پر هرزړه نیښ خښوی .

اودهغوی دسویونارو ا و پر زونکی هیجان په مقابل کی هیڅ پښتون ځان نشی نیولای، خامخا به له دغو آوازونو سره داوښکو لښتی ، دسوزونو اورازونو ،دمینی او ژوند پـــر ګروندو وربهوی .

په لنډیو کیدوبارلو دعنعنی هستونکی

په ښځمنو لنډیو کی چـی کوم مشخص واحد میلان پرله پسی دلنډیو دتکامل په ټو ل تاریخ کی لاتر اوسه دوام پیدا کړی دی هغه دادی چی پښتنی ښځی همیشه له خپل ایډیال نارینه څخه دمیړانی عالی معیارونه غوښتی دی ، دهمدی معیارونو دتلی اوتول په بنیاد د پښتنی ښځی مین ،جانان ،یاراودل دار باید ننګ ولـری ،زړور وی په ښځه (محبوبا) باندی غیرت وخوری دشرافت، پښتونولی ،میړانی خاوند و ی او د«پښتو» قراردادی ارزښتو-نه پی تمام شوی وی . دغـه تمایل دپښتون اولس دعامیانه هنر په ټولو اړخونو کی څـه ناڅه ځان ښیی دپښتنی فلکلوری روایاتو او افسانو قهرما نان هـ مزیاتره دپښتنو اله کلـک وکړی ،دعفو ،توری شرا فت او جرات خاوندان وی اوهمدی خصوصیاتو د لرلوله کبله د نجونو دلیونی مینی او نـــه ماتیدونکی عشق وړ ګرزی اودهمدی وړتیا له برکته دپیړیو له سمندر نه دافسانو په بیړیو سپاره زمونږ دزمانی تر ســاحل پوری را رسیږی .

دپښتنو په فلکلوری سیمه کی عامه مطالعه داخبره پو ره روښانوی چی«فلکلوری پښتنه ښځه» دمینی په کار کی یوازی هغه نارینه ته دوفا لاس ور کو لای شی چی دلوړو انسانی

خصوصیاتو لرونکی وی او د پښتنی میړانی ښې ښکارندوی ولری. دلنډیو یوه شاعره نسبت‌هری بلې پښتنی ښځی ته «دغه نارینه» ښه پېژنی او له هغه څخه د پښتنی ښځی غوښتنی تر بل هر چا ښې طرحه کوی او غواړی یې :

تیراته لاړشه بوری را وړه — زما په سپینه خو له به وړشی جنجا لو نه
سپینی سپوږمی ته شه خو له واخله — دکلا سیوری ته می مه بیا یه داړ نه.
له تورو څنګ مه کړه جانا نه — ځوانان په سرو تورو ورځی نجونی ګتینه
په چړچوبی کی‌مه پټیږه — زلمی ښا غلی هد یر وخوړ لی دینه
ریبا ره ورشه ور ته وایه — که د بدیو زور لری در سره ځمه
جانانه ویښ یی که ویده یی — ستا تر کوتی می لاس تړ لی تیرو ینه!
سپینی چړ ی در پسی راغلی — چی له یاری می تو به ګارنه شی‌مینه
سبا می ستا په تومت وژ نی — ځای د راستی دی چی منکرنه شی مینه
جانا نه ودی سوم لمبه شوم — زما همز ولی دی بی‌ننګه یاد وینه
عالمه راشی مخ می تور کړ ی — ماد بی ننګو یار ی کړه وشر مید میه
خاوری به تاله خولګی در کړم — په داړل دی نه نشته دمصری توری وارونه

په شځمنو لنډ یو کی دغه عنعنه یعنی له نار ینه څخه دمیړا نی غو ښتنه د کلو نو، دتیر یدو او د نویو اجتما عی‌ار زښتو نود راڅر ګند یدو تر پیا وړی جر یان لاند ی دویاړ او حما سی پر لور ی‌میلان پیدا کړی او دویاړو نوعنعنی دلنډ یو پر خوالار خلاصه کړی ده. زما باور دا دی‌چی همدا له نار ینه څخه دښځی له لوری د میړا نی دیره دوامداره اولرغونی غو ښتنه په لنډی کی د ویاړ ونو اوحما سی پر لوری د میلان پیدا کولو لومړ نی اوهستو ونکی‌پانګه ده .

توره، ننګ، غیرت، جګړه د پښتنی ښځی له نظره د نارینتوب د کمال پاخه پړاو ونه دی د پښتنی ښځی په تجر به موند لی ده چی هغه نار ینه کوم چی د پښتو نوالی په معیار ونو کی نه دی عیارشوی یعنی د سیمی او د اولس د کنو ګتو ، پښتو او هود ننګه نه کوی ، دروازه ، هد یره او نغری نه ساتی ، میلمه نه پالی او د تربره ملانه تړ ی د مینی اعتماد او وفا وړ نه دی. ددی په عکس هغه ځوك چی د پښتنوا لی د پت او ننګ ګلك او وفا دار ملګر ی دی د مینی او ملګر تیا لپاره هم وړ او منا سب سړی دی .

دذکر شو یو واقعینو نو په استناد دا یقین کید ای شی‌چی د ښځمنو لنډ یو هغه برخه چی له نار ینه څخه « میړا نه » غواړی او دمیړانی‌عالی صفات ستایی د تکا مل په اوږده پړا سس کی یی‌دحما سی لور ی ته تکا مل کړی دی .

د پور تنیو د لیلو نو بله پایه دادەچی هغه خصوصیات‌او صفا ت هغه چی پښتنی ښځی په نار ینه کی ستا یلی‌او دخپل ښځمو نی طبیعت‌تنده‌یی پی ماته کړی د، د پیړ یو په اوږده ځنځیر کی د پښتنی‌تو لنی له عامو ګتو او غوښتنو سره هم سمون خوړ لی دی .

دا سمون یو تصاد فـــی اواتفا قی جر یان نه دی بلکـه روښانه منطقی پایه لری او هغه دا دی چی د پښتنی ټولنی دتار یخی تکا مل د پیچلـــــی واټن په اوږدو کی پښتنا نـه پخپلو کی او همداراز له نورو ملتو نو سره د جګړو یرغلو نو تباه کولو او تباه کیدلو دایمی پیا وړی بهیر لاندی شجا عت، میړانی ، غیرت اونورو اجتمـاعی ارز ښتو نو ته په اهمیت قایل شوی دی . په همدی وجه یی شجاع غیر تی او بریا لـی میړو نه ستا یلی دی او هغوی ته یی په ټو لنه کی وتلـــی مقام منلی دی .

دی عنعنی ښځمونی لنډی دنارینه دمیړانی دستاینی لـه عام ډګرنه دنارینه د توری شجاعت او جنګی قابلیت ستا یلو ته تشویق کړی ده او په دی کی لوړ نی فولکلـو ری حماسی را څرګندی شـوی او وروسته یی د پښتو «دخواصو ادبیاتو » کی هم لار خلاصـه کړی ده .په ښځمنو لنډیو کی دویاړنو او حماسی دشته والی لپاره په دی برخه کی د سلها ـ وولنډیو عینی حضور کفا یت کوی .

په وینو رنګ توره دی راوړه
راشه په سرو شونډو یـــی زه درپاکومه

په تور توپک ویشتلی را شی
چی دغلیم په وینوسره کاندی لاسونه

ټوکری ټوکری په وینوراشی
چی پرهارونه دی ګنډم خوله درکومه

چی توری وخیژی ګډ یـږه
ما په همزولو پوری دیــــر خندلی دینه

جا نان به ولی توره نکړی
تر نیما ئی سنګره زه ورسره ځمــه

دنتکی لال به پری خیرات کړم
که می آشنا په د ښمــــن مات کړل سنګرونه

سبا لا لمر ختـلی نـــه وی
زما جانان سنګر ته ځی اتڼ کوینـه

غاړه غړی بـه در قربان شم
که دی دجنګ په ډګرو وکړل یرغلو نه

که بریالـی لـه جنګه راغلی
داتوراوربل به له تاجار کړمه مینـه

که په زلمو کی بریالی شوی
قسم می کړی دیاری لاس درکومه

که تور اوربل می میراتیږی
په پښتو ننګ دی جانان نه منع کومه

دلنډیو دتغزلی مانی اساسی مضمون

ښځه اوله هغی سره ښکلا، مینه ، خواږه او ترخه غمونه، بیلتون ،ماتی او مرګ دلنډیو دتغزلی مانی بنیادی خښتی دی. دپښتون اولس دغمجن او ترخه تاریخ په بهیر کی ورو ورو د لنډیو وحشی ګلونو پرډنډرو باندی داسی حساس شکل پیدا کوی چی دښځی پــه بنه د پښتنی ټولنی په هستی کـی دښکلا او غمونو افاده په غاړه اخلی .

په لنډ یوکی د ښځـــــی موقعیت او دښځی په باره کی خبری نسبت هغو خبرو ته چی په نورو فولکلوری شعرو نو کی دښځی په باره کی ویـل شوی دی توپیر لری ،نـورو شعرونه دخپلو خاوندانو دپټو هوسونو لوبغالی دی مګـر د لنډیو په څپو کی دژونـد مستانه شور آوازونه بولی ، داسی آوازونه چی له پرو ن نه راغلی او دسباولاړی اوبه په وخوځوی لو ټوخانی به یی کړی .

لنډۍ دانسان دغوږونه شوږيو فريادونورېښو ته ځان رسوی. لنډۍ له سترو زړونو نه را وتلی دی غمونه يې هم ستر دي . لنډۍ دعشقونو او رنځونو ژبه ده اوپه تورو شپو کې سندرې بولي ، په ګلانو کې خاندي ، په غوټيو کې سپرېږي او ددښتوله بادونو سره ناڅي او ژاړي . په نورو شعرونو کې زياتره نارينه دښځې له لورې غږېږي او هماغه نارينه دي چې دخپل نظر دفوکس پــــه معيار دښځې ښکلا او نه ښکلا مثبت او منفي انعکاس ټاکي . خوپه لنډيو کې که څه هــم نارينه دښځې په باب له غږېدو څخه نه دی منع شوی مګــر ښځه په خپله هم هلته حاضره ده دځان او نارينه په بـــا ب غږېږي اوهغه ارمانونه ، شکوې اواعتراضونه چې دی دنارينه په باره کې هيڅکله دهغودوېلوحق نه دی تر لاس کړی په لنډ يو کې يې وايي او ويلای يې شي. نار ينتوب لکه څنګه چـــې دايي ويني او يايي غواړي ، افاده کوي . د ټولو ارزښتونو په باب خپله رايه ښکا رو ی او پر ښځه باندی د نار ينــه غير عادلا نه تسلط بر بنډ وی او له دی سره غبرګ د ځــان په باب هم خبری کوی ، خپله ښکلا او ښځمو نتوب (انوثيت) په ښځمو نه ژبه او دښځمنـــواحسا ساتو پر توګه بيا نو ی او متقا بلاً د نار ينه په با ب دهغه د ښکلا ميړا نی ، انسانی ارزښت اوپرمنفی خصوصيتو ـ نو با ندی خبری کوی او ځا ن د خپلوا کی او ځا نګړی رايـــی مير من بولی او په همـــــدی سبب د ښځی د احسا سا تو اوعا شقا نه درکولو په با ب دلنډ يو ژبه تر هری بلی ژبی زيا ته رښتيندو يه او سمه ژبه ده . په لنډ يو کی ښځه د نار ينه دښکلا د بيان پــــه مورد کی پر ښځو باندی تحميل شوی تاريخی چو پتيا ما توی او مخامخ د نار ينه په بـــا ب خپل احسا سات او جمال خـــوښوو نکی ذوق څر ګنـــدو ی :

تر دی کړۍ پګړی د ی جارشـــــم

تر لی تاده په خيال زه درسره ځمه

هلکه څه ډير په نخرو ځه

په لو يو غرو ځه چی شمله د ی بادوهينه

با ددی پټکی له سره يوسه

چی دا خيالی څنی دی ګډی وډی شينه

څنی د ی پر يو تی په وروځـــو

پټکی دی سم کړه په زړ کی دی وويشتمه

چی په لارځی خولی هوارځه

د خپلو ځو کی لګوی ليونی شو مه

ما ته پر بريتو کی مسکی شو

مور يی راوکړه اوس دصبر تاو يزونه

په پور تنيو نمو نو کـــی د نار ينه په هکله د پښتنی ښځی د ذوق او ښکلا خو ښوو نـــی د واقعيت او څرنګوا لی ځينـــــی اړخو نه او د تصو ير جوړولو خاص تکتيکو نه په وضا حت سره ځان څر ګندوی . ښځـــه په دی لنډ يو کی «کړۍ پګړی»« شا يسته تګ »« پر مـــــخ باندی د څنو خوريدل »« پـــــه ورو ځو باندی د څنو چتـــــر »« په بر يتو کی مسکـــــا » او داسی نوری مردا نه ګر شمی او حالا ت په نار ينه کـــــی دښکلا صفات او د امتياز ټکـــی بولی ځکه هغه را بر سيـــــره کوی اوستا يی يی .

په لنډیو کی پښتنه ښځه خپل عاشقانه درك او طبعـــــی(غریزی) تمایل او غوښتنی بر بنډ وی او د مسلط --- واجتماعی مو سسو خیال نه ساتی او له هغو حدودو څخه وزی چی د «پښتو نوالی» په وسیله ښځمنو فعالیتو نو ته ټاکل شوی دی. مثلاً «پښتو نواله» دا خبره عیبجنه بو لی چی ښځه تو لنی ته د خپلی مینی افاده وکړ ی او یا د ژوند د ملګری دټا کلو په باب خپله را یه وښیی. که څینی استثناوی له ستر ګو واچوو ښځه د پښتنو په تاریخ کی لکه د نورو آسیا یی ملتو نو په تار یـخ کی ترخه او څور وونکی ماضی نه راتیر شوی ده او لاتـــر اوسه پوری هم زیا تی ستـو نزی ګالی، ښځه په پښتونوالـه کی لکه د کورنی نورمالونه د هغو د شتمنی او میــــراث یوه برخه ده او فقط د کور نی واکدا ران (په پیغلتا به کــی پلار په ناو یتوب کی خاو نـداو په کو نډ تون کی د خا وند اولیا او ورثه) کو لای شـی د هغی د ژوند د اسا سی مسایلو په باب پریکړه وکړی ة

ښځه په پښتو نوا له کی د خپلی فر دی ارا دی په اساس د خاوند د ټا کلو حق اودعا شقانه روا بطو دلر لو اجـازه نه لری ، که چیری تصاد فـاداسی پیښه شی چی نار ینـه ښځه وتښتو ی او یا ښځـــه په نار ینه غږ وکړی دا یـــوجرمی عمل باله شی او لـــه « پښتنی » نر خو نو سره سم د پور او پتی موجب ګر زی .

د ښځی په باب د «پښتونوالی » قیود د انسان د آزا دی دعاومنل شو یو پر نسیپو نو پر معیار خورا درا نه او نهـایت محدود دی . مګر په لنډیو کی دا حدود مات شوی دی او پښتنه ښځه په بشپړه ســر کښی کی خپلی غوښتنی تمایلات ذوق او عاشقا نـه هو ـ سو نه مطرح کو ی او خپل ځان هما غسی ښیی لکه څنګـــــه چی ده :

سر په کږه څنګله کیږ د ه ـ مخ می را ستون کړه ښکلوه شینکی خالونه

له ما نه خوب کی خو لګی واخله ـ له پیغلتو به ارمـــا نـــــــی راغلی یمه

په لاره تلم مړ اوی ګل پروت و ـــ ماد ځوانی لو بی پری کـړی تازه می کنه

یار می په توت کی خولګی غواړی ـ زه دښا خو په سرو ځم خوله ور کومه

دغره لمنه راته نیـــــسه ـ زه جینکو سره غا ړو لــــو پسی ځمـه

له خوبه ویښ شه ځـــوا نیمرګ شی ـ خو لګی می و اخله په بانه را غلی یمه .

خوله می دخټ له لـــوری واخله ـ چـــــی خمـــا ری ستر ګی پـــــه څنګ درواړو مه

ټینګه می ونیسه په غیږ کی ـ ما د بیلتون په سرو بــــی لمبلی دینه

په ښځمنو لنډ یو کی زلفی، پیکی ، وروځی ، ستر ګـــی ،شو نډی ، ملا ، منګو لـــی او تو لی هغه ښلاوی چی د نارینه جنس د جذب او جلـــــب سبب ګر زی په لطیفو شاعرا نه توګه او ناز کو افادو کـــی بیان شوی دی . ښځه په لنډیو کی فقط ښځه ده او شعــر د هغی د واقعی روحیی یـــــوصادق تر جمان دی . ښځــــه لکه څنګه چی فطرتاء دسینګار لیوا له ده هما غسی په لنډیو کی هم د لفظ او تخیل پر ښکلوتر کیبو نو باندی سینګار کوی او هغه دخپل جمال د جاذبو لولپاره بی دریغه استعمالوی :

جانانه جګه درته نه شو م ـ تر پښو می لانـــــــدی شو د زلفو تنا بو نــــــــه

جانانه روغ به لیونی شی ـ که داو ربل دپاسه کیــږ دم ژیړ ګلو نه

لاس به دی وتړم په زلفـــو ـ په لونګین به دی وهم چی مړ دی کړمه

ستر ګی دی ووزه راته ګوره ـ ترسالو لاندی لکه ګـــــل ولاړه یمه

یارمی په تو که نه پوهیږی — ما په خورو زلفو واهه مروږشو نه

ماز یگر چیری وی لوی مه شی — خوری وری زلفی پر بسام ولاړه ومه

سترگی می توری په رنجو دی — بیا په نخرو دی څوك لـه ملکه ور کوینه

دسهار باده لږ سو که څـه — زه کاږ گوتی ښنی تر یا ره رسو مـه

زما د زلفو ارما نجنـــــه — اوس یی با لښت کړه پری کوه د ناز خو بو نه

جانان په زین کی راته کوږشو — د پښو گوتی لگوم خو لـه ورکو مـه

په دی لنډ یو کی ښځه په خپل ښا یست کی ډوبه شو یده ، غواړی چی د خپل حسن د سمندر له تل نه دا سی مـرغلری راو باسی چی د نارینه ستر گی پری وبر یښـوی او مفتون یی کړ ی .

دی ته د پښتون ملت پـه هستی کی فقط همدا وسلـه (ښا یست او ښځمو نتو ب) دا غیږ منی وسیلی په حیث ور پاتی دی او یوا زی همـدا وسله هغه هم کله کلـه د مسلط نا رینه په مقا بل کـی استعما لو لای شی . له همدی کبله د یوه ښکلی موجود پـه تو که تبارز کو ی خپلی زلفی ستر گی خا لونه ، زنـــــه ، غاړه او پیغلتو ب ستا یـی او نارینه ددی ښکلا لید لو تـه را بولی او آزمو یـــــــی . نار ینه هم ښځه زیا ته ستا یلی ده حتی ښځه په میږ نیـو لنډ یو کی د تغزل اسا سـی مضمون دی ، خو د ښځمنـــو لنډ یو ستره ښیگڼه پـه دی کی ده چی په هغو ی کـی ښځه پخپله ځان ستا یـــی . د ښځی په باره کی ښځمو نـی درك بیا نوی او له نار ینـــه سره د تغزلی ما نی په بشپړو لو کی مر سته کـــوی او د ښځمو نی شعر ی رنگینی پـه زیاتو لو ، د نار ینه کار ، د تغزل په برخه کی پرا خوی او شتمن کو ی یی . ښځه متقابلاً نار ینه هم ستا یی او له خپل ښځمو نی نظر او درك سره سم د هغه جمال او کمال تصو یر وی . د ښځی له خوا د نار ینه وصف د پښتنی تو لنی د بیلو بیلو سیمو د اقتصا دی اجتماعی انکشاف د تو پیر او تنوع په اعتبار تو پیر لری او کله کله په ښځی باندی د بیلو بیلو روښا یی عوا ملو اغیزی او د مختلفو تار یخی شرا یطـــوعوا مل او حتی فر دی تیریدونکی اوضاع داسی اثر کـو ی چی د لنډیو په عاشقانه نند ارینه (۱) او غو ښتنو کـــی منطقی تضاد او تناقص هستوی لکه په دی دوو لاند نیو لنډیو کــی :

۱) ټینگه می مه نیسه په غیږ کی — ستړی ستو ما نـه له واده راغلی یمه

۲) ټینگه می ونیسه پـه غیږ کی — ما د بیلتون په سرو بـــی لمبلی دینه

دوهـم مثال :

۱) سپینه خولگی به مـی ونه خوری — که په ښو باندی جارو کړم زیار تونه

۲) سوال دی په کوم زیارت قبول شو — اوښکی می لپی لپی څی خو له دړکو مه

داسی مثا لونه ډیـر دی .مفصل بحث به په دی باره کی ددی لړ مقالو په وروستیو برخو کی تعقیبوو .

---

(۱) نندار ینه ــ نما یش .

په لنډيو کې د تغييـــر او بدلون پروسه

ما څو واره د لنډيو تعميمي کرکټر او هغه عالي خصوصيت واضح کړی دی چې هغوی ته له راز راز شرا نطوسره د تطابق او پرله پسې نوښت امکان ورکوی .
د لنډيو مست او له شوره ډك سين تل د يوی څپې ځای بلې ته او د بلې لا بلې ته ورسپاری او په دی توګه د لنډيو رنګين ګلستان او د هغوی دغا ړو (اهنګونو) مهيجه او نڅوونکې سمفونی له مطلق خزا نيدو ، وچيدو او غلی کيدو څخه ساتی . د لنډيو د سين په څپو کی توحيد شـــو ی ځا ځکی له خپلی چينی څخــه تر يو قانو نمند دود لاندی د خپل سفر پر ليکه لارو هی . هغوی د خپل سير په شکلـــی ننداره تون کی يوه لازمه زمانی فاصله ډکوی او بيا د ننداری له سيمی څخه وزی مګـــر د ځا ځکو او څپو په بد ليـدو د سين عمومی شکل او منظر تــه تاوان نه رسيږی .
سين بيا هم سيـــن دی او بهيږی . د هغه مستانه سرودونه او پياوړی څپې د ژونـد په پراخ بستر کی لارو هی اوزموږ د ټولنی مبارز او ستومان انسان ته د عمل او حرکت د دوام په خاطر نوی دمــــه ورکوی ، هر څو مره چی زاړه غوږ ونه او زړی ستر کـــی نويو ته ځای پر يږدی هما غومره د لنډيو څپی او ځا ځکـــی هم خپلو نويو افراد وته ميدان ورکوی . او له همدی کبله د نويو ذوقونو ، نويو سامعــو او ځوانو ستر ګو له رازيږ ـ يدو او را څر ګند يدو سره يو ځای د لنډيو د لرغونی سين په ځا ځکو او څپو کی هـــم بدلون او نوښت راځی .
د لنډيو هستی له ځينـــوجها تو څخه د ځيږی ونی تـــه ورته ده چی پا ڼی يی يو ځای او يو ځل نه تو يږی بلکـــه تد ريجی پر له پسی او نـــامحسوس خزا ن پری تير يږی ، لنډی کټ مټ د ځيږی پـــا ڼو ته ورته دی چی له خپلــی لويی ونی (دخلکو له حافظی) څخه يوه يوه او په کـــرار کراره د باندی وزی او پر ځای يی يوه ، دوی يا زياتی لنډی د اولس د ژوند پر ونډ ربانـدی راټو کيږی يعنی د لنډيـــو دلويی ونی له لکو نو پا ڼـــو څخه ورځ تر ورځی ميا شـــت تر ميا شتی او کال تر کا لـــه يو څو محدو دی تر وخت تيری پاڼی چی نور د ټولنی د ضرورت او ذوق تنده نشی ماتولای راتو يږی او د ژوند نوی پا ڼی ددی لرغونی ونی پر ځا نګـــو باندی د ضرور ت پـــر بنا درزيد لو پاڼو ځای نيسی او په دی توګه په ونه کی پر له پسی د پا ڼو د تد ر يجی راټو کيدو ، ځوا نيدو ، زړيدو او مـــر ګ پروسه دوام لری . له همدی کبله دا لرغونی ونه لا تـــراوسه پوری هيڅ کله نـــده لوڅه شوی بنکلی او په پا ڼو پټه پاتی شوی ده .
د لنډيو هميشنی شنه ونه چی پرله پسی د لنډيو زاړه افراد تو يوی او نوی افــراد زيږ وی (هميشه بهار) ونه ده او دهغی پا ڼی ګلو نه تـــريو قا نونمند بهير لاندی بدلون وده او تکا مل مومـــی . د دی تکا مل په ترڅ کی د لنډيـــو افراد په دوام داره توګه نوی کيږی ، زيږيږی او زاړه شو ی يی مری مګر د رنځورو لنډيو ځګير و ی او د مرګ آواز هر څوك نه اوری او نه يی شـــی اوريد لای .
د لنډيو د زيږ يدو او مرګ د چټکتيا او پر اختيا اندازه د ټولنی ، د اجتما عی اقتصا دی بدلون په سر عت او وسعـــت پوری اړه لری هر څو مره چی اجتما عی اقتصا دی وده ګړ ـ ندی او انقلابی وی هما غـــومره د نويو لنډيو درا پيــــداکيدو او زړو لنډيو د مـــرګ او يـــا بدلون پروسه هم ګړندی کيږی . مګر ددی خبر ی معنی دا نده چی لنډی پــــه

مشخص تار یخي فورما سیون کې په یوه میزان او بې بدلونه پاتې کیږي البته دا یوه اصلي او قانون منده خبره ده چې کله یو اجتما عي اقتصادي فورما سیون بل اجتما عي اقتصا دي فور ما سیون ته ځای پر یږدي ، د ټولنې په روبنا یې قلمرو کې د زور و انقلا بي بدلو نو او تغییراتو لپاره زمینه برابر یږي . خو دا حتمي نده چې په اجتما عي سیمه کې دې ټول تغییرات حتی سطحي او جز وي تغییرا ت یوازې یوا زې هغه وخت منځ ته راشي چې یوه تاریخي مرحله بلې تاریخي مرحلې ته ځای پر یږدي .

زموږ ټو لنه د فیوډا لي - اجتماعي اقتصا دي فورما سیون په تار یخي مر حله کې له بودایي او زرد شتي دینو نه وڅخه د اسلام دین ته رااوښتې ده او همدا راز د دري شعر په ساحه کې د فیوډالي مناسباتو په دوره کې خرا ساني سبک عرا قي ته او عرا قي سبک هندي سبک ته خپل ځای پرې ایښی دی چې هر یو یې د شکلي خصو صیا تو په لحا ظ له نورو سره توپیر لري . په همدې اجتما عي اقتصا دي فور ما سیون کې د ملتو بې ادبیا تو داسې کو مه نوع او مکتب نشته چې ددې مشخصې تار یخي مرحلې له پیل نه دې تر پایه ثابت او بې بدلو نه پاتې شوی وي . د فلکلـور ټولو بر خو خصو صاً لنډ یو په دې مشخص دوران کې دراز یږ یدو له وخته بیا ترننه پورې د یو رو بنا یې تابع جز په حیث پرله پسې تغییر موندلی دی . په دې مشخص فور ما سیون کې ډیرې لنډۍ هست شوې او ډیرې نشت شوې دي .

نوې مضمو نونه او بکـر مفا هیم لنډ یو ته ننو تـې او ډیر زاړه اصطلا حات او لغات او ژبنې علایم له لنډ یو څخه لوید لي دي او پر برسیر دهغه لنډۍ چې مد لول بها یې له مینځه تللي او یا د خلکو له نظره لو ید لي دي په خپله هم هیرې شوې او مړې شو ې دي . په دې جریان کې د ځینو لنډ یو د ساقطیدو پر و سه اوږده شوې او تر قطعي مر گ پورې یې اوږده لاره وهلې ده . په همدې ردیف کې په قـوي احتما ل هغه لنډۍ شا ملې د ي چې د لنډ یو هستو ونکو اویاد غاړو د ایجاد ګرانو اخلاف و دهغو په لو مړ ی یا دو همه فقره کې تغییر راوستی دی او د اصلي لنډۍ یوه مهمه برخه یې غور ځولې ده ، مثلاً لانـدې قبر ګې لنډۍ به وګورو چـې وایـي :

زما دزړه صدف دې مات کړ	څکه مې وینې په سینه وهې مو جو نه
زما دزړه صدف دې مات کړ	زه به تر ستر ګو مر غلرې تو یومه

(پښتني سندر ی - لومړی برخه مخ ۱۷۷ - د چاپ کـال ۱۳۳٤) کابل

پدې دوو لنډیو کې چـې واحده لو مړۍ مسرې لري یوه خامخا تر بلې مخکې ویل شو ې ده او دوهمې لنډ ی خپلـه لومړی مسرې له هغې نـه اقتباس کړ ې ده . دا احتمال ډیر کمزور ی دی چـې دواړه لنډۍ دې دو وبیلو شاعرا نـو په عین وخت کې ویلې وي او که چیرې دغه محال فـرض ددې دوو لنډ یو په باره کـې ومنو نو دغه دوه لنډۍ خو به خپل نوع کې یواځنې دوه جوړې شوې لنډۍ ندې بلکې داسـې لنډۍ ډیرې دي چـې دوه دوه دري دري اوحتی څلور یاترهغو لازیا تې په لو مړۍ یا دوهمه فقره کې سره یو دي لاند ینې مثا لونه به ددې مدعا د ثبوت لپاره وګورو :

په دغو مثا لو نو کې د لنډیو څو جلاګر وپونه چې لومړۍ فقره یې سره یو ښو دل شوې دي . لومړی مثال :

قلم به مات گوتی په پریکړم   کاغذ تا که اشنا ونـــه ژړا ونه
قلم به ماتگو تی به پریکړم   په وینو رنگ کاغذ به یارلره لیږمه
« پښتنی سندر ی ـ لومړی برخه ۳۳۱) مخ »

دویم مثال :

که دنیایی شرمو نه نه وای   تا به منگی وړای زه به تشدرسره تلمه
که دنیا یی شر مونه نه وای   قسم دی یاره په جو پـــه درسره تلمه
« پښتنی سندری ۲۳٤ مخ»

دریم مثال :

که دیارغږ را باندی وشـو   د لاس بنگړی به ورتـــه زیری ورکومه
که دیار غږ رابا ندی وشی   مال به خیرات کړم سر به زیری ورکو مـه

څلورم مثال :

که دیدنکړی تلوارپری وکړه   د نړ یدلی پاڼ په ســـرولاړه یمـه
که دیدنکړی تلوارپری وکړه   د بیلتانه کار وان راځـــی قیامت به شینه
که دیدنکړی تلوارپری وکړه   پرمخ می شال د بیلتا نـه وغوړ یدنه
که دیدنکړی تلوارپری وکړه   ختی ئی کړی کندو و نـــه بندو ینـــه
که دیدنکړی تلوارپری وکړه   کښتی غر قیږی پر تختـــه ولاړه یمـه
که دیدنکړی تلوارپری وکړه   دم کړی خاوری می په ستر گو دوړو ینه
(پښتنی سندری ۲٤٤ مخ)

پنځم مثال :

گلاب لاگل ندی غو ټـی ده   بورا پری شپی سبا کوی چی گل به شینه
گلاب لاگل ندی غـو ټـی ده   بورا د صبر درواز ی نیـو لی دینـه

شپږم مثال :

یو ځلی بیا په دی لار راشه   پر پخوا نو لارو دی پر یـو تـل گردو نـه
یو ځلی بیا په دی لار راشه   زما جانا نه چی دی وکـړم دید نو نه

اوم مثال :

تبی را واخلی مخ راتورکړی   ما دکم اصلو یار ی کـــړه وشر مید مـه
تبی را واخلی مخ راتورکړی   دپا چا لوروم پر طا لـــب مینه شو مه
تبی را واخلی مخ راتورکړی   چی په بی نیاز و پسی تلـم پښیمانه شومه
(پښتنی سندری ٥۱ مـــخ)

پریاد وشو یو مثالو بر سیره چی په لومړی مسری کـی دلنډیو د ځینو گروپو نـــو یو والی ښیی داسی لنډی هم شته چی په دوهمه مسری کی سره یو شوی دی لکه لاندینی نمونی .

لومړی نمونه :

سترگی دی دواړه را نږدی کړه   چی په ژړا شی مرغلری تو یو ینه
(پښتنی سندری ۳۲۳مخ)

تر خمارئ سترگو دئ جار شم
عالمه سترگو ته یی گور ئ

چی پهژړاشیمرغلری تویوینه
(رادیو افغانستان)
چی پهژړاشیمرغلری تویوینه
(پشتنی سندری ۲۲۲ مخ)

دوهمه نمونه :

که تومتو نه چیری نه وای
کهدنیائی شرمونه نه وای

قسم دی یاره په جوپه درسره تلمه
(پښتنی سندری ۲۴۱ مخ)
قسم دی یاره په جوپه در سره تلمه

دریمه نمونه :

له ملکه ځمه خولگی را کړه
نامردی یو ځلی خوله راکړه

مدام به نه وی ستا ځوا نیزما سوالونه
(دپلخمری په ولسوالی کی ثبت شوی ده)
مدام به نه وی ستا ځوا نـیزما سوالونه

څلورمه نمونه :

خاوری به تاله خولگی درکړم
هلکه خدای که به خوله درکړم

په ډالدی نشته دمسری توریوارونه
(پښتنی سندری ۸۹ مخ)
پرسردی نشته دمسری توریوارونه
(پښتنی سندری ۲۷۹ مخ)

پنځمه نمونه :

هرناپسنده بـه دئ یـو سم
هلکه هر ناز بـه دی یـوسم

په یارانه کی دی شریك نـه قبلومه
(پښتنی سندری ۲۹٦ مخ)
په یارانه کی دی شریك نـه قبلومه
(پښتنی سندری ۲۹۷ مخ)

شپږمه نمونه :

یارمی سوریږی روانیږ ی
یارمی په زیږ مازیگر درومی
یار می د اور گا ډی ته خیژی

پر مااوریږی دسکروټوبارانونه
پر مااوریږی دسکروټوبارانونه
پر مااوریږی دسکروټوبارانونه
(پښتنی سندری ۳۰۱ مخ)

یو ځلی توره لنگـی وکړه
یو واری توره لنگی و کـه

بیا که شړی په سرکوی یارهدی یمه
(پښتنی سندری ۳۰۲ مخ)
بیا که شړی په سرکوی یارهدی یمه
(پښتنی سندری ۳۰۸ مخ)

اوومه نمونه :

یارمی دتلو شپلی په پښو کړی
یار می دکو چ نغاره و کـړه

زړگی می ریږدیاوس به واخلی قدمونه
(پښتنی سندری ۳۰٦ مخ)
زړگی میریږدی اوس به واخلی قدمونه
(پښتنی سندری ۳۰۲ مخ)

دمثالونو ژیا توالی په خپله ښیي چې ددې فقرو یو والـی یو تصادفي شاعرانـه توارد ندی . بلکې ددې راوړل شویو فقرو معنی دا ده چې دهر مثال او هری نمونې دګروپ پـه لنډیو کې یوه لنډۍ تر نورو پخوا ویل شوې وه .دوهمه ـ دریمه ـ څلورمه او نورې لنډۍ وروسته را پیدا شوې دي .

دوروستیو لنډیو شاعرا نو دلنډۍ لومړی برخه راخیستې ده او دلنډۍ دوهمه برخه یې حذف کړې او په خپله یې له خپل ذوق او غوښتنې سره سمه هست کړې او وراچولې دي .

ددې تصرف لپاره د یـــرعلتونه اتکل کیدای شي مثلاً دلنډیو دهستوو نکـــو د ذوق توپیر د اجتماعي موقف توپیر ددو دونو او اجتماعي دو د ونو توپیر ، دزمان توپیر ،د عمومي ټولنیز انکشاف توپیر ،د کلي او کیږدۍ فقر او رفاه، دسویې او دطبیعي محیط توپیر اوداسې نور ددې سبب شوي دي چې دلنډیو په دوهمه مسرۍ کـې لاس ووهل شي او ددې منل شوې علمي اصل په بنا چې انسان دخپل مادي محیط مخلوق او د هغو طبیعي او اجتما عي مظاهرو بیا نوونکې دي چې دي یې را چاپیر کړې دي پـه پخوانۍ لنډۍ کې لاس وهـــې او هغه دخپلې مشاهـدې او تجربې او روحي غو ښتنو دبیان چوپړته را کاږي .

په یو مشخص اقتصاد ی اجتماعي فورما سیون کې دننه هم د استثمار ګرو او هـــم د استثمار شویو طبقاتو دمختلفو قشرونو خپل منځي فر عـــــي تضادونه پرله پسې عمل کوي او ددائمي هنري او ادبـــي بدلونونو او نسبي ودې سبب ګرزي نو ځکه دخلکو دشعرو دغه ستره برخه هم (سره له دې چې لنډۍ په عمومي توګه دزیار ایستونکو شعـــر دی)د طبقي د داخلي تضا دو نـــــود کشمکش یوه فعاله عرصه د او دتکامل دناموس دعام اصل دمتابعت سره سره نسبت هر بل پښتو فلکلوری شعر تـه دخو ځند توب او تحول ترډېر فعال ډاینمیزم لاندې تغییــــــر او رشد کوي اوکولای یې شي او داځکه چې لس هاوو زرو کسانو دلنډیو په هستولو کې برخه اخیستې او دکوم چــا فردي کلکسیون ندی . سره له دې چې ټول فلکلوریـــــک (عامیانه)اشعاردغه خصوصیت لري مګر دلنډیو لنډ والــی، سهولت رواني او زیات رواج دلنډیو شاعران ډېر زیات کړي دي او دلنډۍ دعمومیت لمنه یې تر هر بل فلکوري شعر زیا ته پراخه کړې ده .ما هیڅ داسې پښتون ندی لیدلی چې پــه پښتنې ټولنه کې لوی شوی او اوسیدلی وي او څو لنډ ی یې نه وي زده اویا دلنډیو په غاړو باندې یې خوله نه وي خو ځولې .

مګر داسې پښتانه ډېر دي چې چاربیتې بابولالي اوکوچیانې غاړې یې نه دې زده ،دنړۍ هیڅ فلکلوری شعر درواج او پراخوالي له کبله له لنډ ی سره نشي مقایسه کیدای ، لنډۍ یعنی د پښتون ملت د مجموعي هیلو ،عواطفو ،کرکو،ښیګڼو او بد یو تر ټولو غني باوري او اصیله پانګه دلنډیو همدغه تعمیمي خصوصیت دې چې هر پښتون دهغې دناپا یه. او غني پانګې په قلمرو کــې ځان دواك ،تصرف او ابتکارو او مستحق بولي .نو ځکه هماغه ټول کسان چې لنډ ې هستوي او ددې لارې د پراخ واټ مسافر دي خپلې هیلې ، هوسو نه ،عشقونه او ایډیالونه دلنډیو څپو تـــه ورا چو ی او دپخوا نیو لنډیو په فقرو کې تصرف کوي مګر دا تصرف دخپرې دپانې منفرد خزان ته ورته دي چې بله پانه یـــې ځای نیسي .نه دنوی تولد اونه د زړې مرګ ،دچا جد ي توجه وراړوي . دا دراتلو او

تلو دژبړیدو او فنا کیدو دایمی جریان دئ خوبی چیغو او ساندو ځېل منزل ته ور درومی .

دلنډیو په لومړیو او دوهمو فقرو کی دخلکو دیرګنو دایمی تصرف او فعالیت دلنډیو دتاریخی تطور او بدلون یوه منطقی ،دایمی او ثابته پروسه ده چی دیو ژوندی واقعیت په حیث دلنډیو دبدلون ، رشد او تکامل یو پروفیل ښیی .

دبدلون تغییر او تکامل ترقانون لاندی لنډیو پرله پسی خپله بڼه اړولی ده او دجامعی دضرورت او انګیرنو مطابق یی بدلون موندلی دی .

دلنډیو دویونکو داخلافو له خوا داسلافو په لنډیو کی لاس وهل دهغوی لو مړ ی یا دوهمه فقره بدلول او یا ښی فقرو کی دننه یو څه بد لون راوستل دیوی طبیعی استحا لی جریان دئ چی دلنډیو تدریجی بدلیدل ښیی . هغه مثالو نه چی ما مخکی وړاندی کړل دهغو لاس وهل شویو لنډیو نمونی او مثالونه دی چی لاتر اوسه خپل استحالوی دوران تیرو ی خو په یقین سره داسی لنډۍ هم په تیرو وختونو کی رواج وی چی دپرله پسی بدلون له کبله له منځه تللی دی . په مشابهو لنډیو کی دتوپیر شته والی ددی معنی نه لری چی هغه به حتماً اوخا مخا دلنډیو دظهور او افول دتاریخی قانون مندی دلیل وی .

کله کله پدی فقرو کی توپیر او بدلون دمحلی او قبایلی یاداسی نور وتوپیرونو او ملحوظاتو په رعایت منځ ته راځی او قانونی عمق نلری مثلاً په دغو دوو لنډیو کی :

یارمی دخوست زه دتیرایم
خدایه خوست وران کړئ چی جوړه تیرا له ځونه

یارمی د کوټ زه دتیرا یم (پښتنی سندری ۳۰۱مخ)
خدا یه کوټ وران کړی چی جوړه تیرا ته ځونه

(پښتنی سندری ۳۰۲مخ)

پدی لنډیو کی یا (خوست)د (کوټ) ځای نیو لی یاددی په عکس . خو پدی راز تصرف کی د لنډیو د هستوونکو محلی تما یلات داخل دی او د داسی تر میمو نو په لړی کی د ناسخ او منسوخ د نوی او زاړه دراتلو نکی او تلو نکی د تسلسل قا نو نیت نشی مطالعه کیدای . دا دوه لنډۍ ډیری دی چی خلکو داصلی لنډۍ په اعلا مو او نو مو نو کی بنا پر خپلو محلی تما یلاتو بدلون را وستی دی او دغه راز بدلون د لنډیو د مرګ او ترک کیدو په چټکولو او حتمی کولو کی اغیزه نه لری . ځینی داسی لنډۍ هم شته دی چی سره ورته مضمون لری خو الفاظ او ترکیب یی تو پیر ښیی . یعنی داسی توپیر چی په محلی ، قبا یلی او اجتما عی مشخصا تو پوری اړه نلری بلکی داسی ښکار ی چی داتو پیرو نه دلنډیو دشا عرانو دذوق ، ادبی سلیقی او ذهنی انګیر نو څخه را پیدا شوی دی. او دا تغییر او بدلون که څه هم د بشپړی فقری (مسر ی) تر بدلون محدود او جزوی دی مګر د لنډیو د تاریخی او نه درید ونکی تحول دپرو سی یو جلوه اټکل کیدای شی . لاند ینی مثا لونه ددغو لنډیو نمونی دی :

لومړی مثال :

مابه د تا کبر کړی خوا ره
چی سر دی یو شملــــی دی‌دوه پری ایښی دینه

مولا دی د اکبر زوال کړه
پټکی دی یو شملی دی دوه پری ایښی دینه
(پښتنی سندری ۳۲۷مخ)

دوم مثال :

نه ښو ریدای نه پریو تای‌شم
تا وکړی غشی می د یــــار خوړلی دینه
(پښتنی سندری ۲۸۷مخ)

ولاړ یدای نشم عا لمه
تاوکړی غشی یی په ښــو ویشتلی یمه
(پښتنی سندری ۲۹۳مخ)

دریم مثال :

نصیب تقدیر ته گناه‌نشته،
بخت چی کوته شی تندی تل ټکری خورینه
(پښتنی سندری ۲۸۲مخ)

عا لمه ماته گناه نشتــــه
بخت چی کوته شی پاچاهان ټکری خوړ ینه.
(پښتنی سندری ۲۲۳مخ)

څلورم مثال :

صورت می ټول ذری ذری‌دی
یاره قدم رړا باندی ږده چی‌کو شیر شمه.

صورت می ټول کوپی کوپی‌دی
ستا د ښو غشو وژلی یــــم‌مینــــه

صورت می ټول موړی موړی‌دی
تا دښوپه اشار ووهلی‌یمه

صورت می ټول د زهــــر ودك دی
زه‌منگری موزی پر زړه خوړ لی یمــه

صورت می ټول په وینــــورنگ دی
د زړه په سر می کار کــا ن ناست غوښی می خورینه
(پښتنی سندری ۲۱۷مخ)

په لنډ یو کی د ښکـــــاره تغییرا تو له مطا لعی او مقایسی نه دا نتیجه لاس تــه راځی چی لنډی د هر اړ خیــزواجتما عی موثر اتو د عمل پــه نتیجه کی خپل مضمون بد لوی او د پر له پسی تطور له کبله نوی کیږی .

د لنډ یو تطور او بد لــون‌مختلف عوا مل لری لکــــــه اجتما عی - اقتصا دی تحولات، لیږ دونه. او مها جر تو نــه ،ایډ یا لوژیك عوا مل دهمسایه ژبو اغیزه او د بیلا بیلو لهجو

د اصطکاک پروسه ، تجار تی روابط د صنا یعو انکشا ف ،د تخنیك ترو یج او پر مختک اوپه کلی توگه د اجتما عـی خو ځند توب پرو سه . پـه لنډ یو کی د ژوند او پا یښت زمان یوبرابر ندی ، ځینی لنډی کم عمر کوی او ځینی څه اوږ دیـا ډیر اوږد .

د لنډ یو د عمر اوږ دوا لی په هغو مفا هیمو پـوری اړه لري چی لنډی د هغوی رسالت او دعوت په غاړه اخیستـی دی . مثلاً کله چی د کو چـی توب ژوند پای ته ورسیږ ی په باو ری ډول بـه هغـه لنډی چی د کو چیا نو ژونـداو غو ښتنی بیا نوی په بـی مدلوله قالبو نو باندی بدـی شی او په نا چاری به د مرگ او هیری په لوری لاړی شی . (تاسی داسی فر ض کړی چی کو چیتوب له سره وای نه ، نو څنگه کیدا ی شی کوچیا نی لنډی دی منځ ته را شی ؟! کوچیتوب په خپله د کوچیانی لنډ یو د ژوند واقعی سرچینه ده . کو چیتوب د لنډ یو دپاره ندی هست شوی بلکی دالنډی دی چی د کو چیتوب د مظا هرو دبیان لپاره هست شو ی دی اوداسی نور .)

همدا راز په ځینو حقو قـی کودو نو پوری مربو طی لنډی دهما غو کودو نو له زوال سره یو ځای او یا څه ورو ستـه نشت کیږی مثلاء دولـور ، دنجونو د بدلانه او د کو نـډو د اجبا ری ودولو په دو دونو پوری ویل شوی لنډی دهمدی دودو نو او مو سسو له زوا ل او فنا کیدو سره پر له پسـی د خلکو د پر گنو له غـاړو اوسندرو څخه هم لو بیږ ی .

په لاندی لنډی کی ویـل کیږی :

زه به دی مور ته زاری وکړم

پلار دی ظالم دی دولور تمـه کوینه

(پښتنی سندری ۱۷۶ مـخ)

په دی لنډی کی په ښکاره د پلار استبداد او دولوربیان شوی دی . کله چی تو لنـه ولور منسو خ کړی او دومر ه مهذبه شی چی نجلی په خپل واك د مینی شریك و ټاکلـی شی پور تنی لنډی بی مفهومه کیږی او هغه نسل چی دولور او والدینو له فشار څخـه آزاد شوی وی اوزموږ دزمانی جبرتر فشارلاندی نه وی دهغی په اور یدو به نه متهیج کیږی او هیڅ کله به لکه زمو ږ د پیړی وگړی په سندرو اوغاړو کی دغه لنډی نه بولـــی.

له هغه ځایه چی د لنډیو مضامین او مفاهیم مختلف د ی په طبیعی توگه هغه لنډی چی مضمون یی د تو لنی د قانو نمندی پر بنیاد اوږ د عمـــر لری په خپله لنډی هم اوږد عمر نوی او لری نـه ده چی لس گونه پیړی او زرگو نه کاله ژوند وکړی .

زما خپل باور دادی چـی د لیر یکو لنډ یو هغه چی خالص عشقی عواطف بیانوی اودانسان د غریزی پر ډیرو ژورو جرړ وتکیه لری تر نورو لنډ یـوزیات پایښت کوی او ښا یی د انسان د هستی تر پایـه لار ووهی مثلا دغه لاند ینـی لنډی :

زما د زړه په بازار جنگ دی

زړگی می ریږدی و ا رخطا ولاړه یمه

(پښتنی سندری ۱۷۷)

یا دغه لنډی چی وایی :

زما په زړه دی بانه ښکره

ستر گی په و ر و پو ر تـه کوه نامردی مرمه

البته دا امکان شته چې په لنډۍ کې د احساس او مینې مرکز له زړه څخه دماغ ته ولېږدي او یا پرزړه باندې د ښو دخنبید و مفهوم خپله عاشقانه افاده یعني دغه اوسنی مروجه افاده بدلــه کړي . مگر ددغو لنډیو عــام مضمون به چې د نارینه او ښځې ذات البیني عاشقانه جاذبـه بیانوي ، ډیر لږ مستقبل ته لارووهي او دهمدې د لیــل پر بنیاد په کلي توگــه دهغو لنډیو عمر چې د انسانند غرایزو د انعکاس له بیان سره اړخ لگوي او ږدوی او په همدې وجه باید حکم وشي چې دغه راز لنډیو په ماضي کې هم زیات عمر خوړلی او باید ترټولو لرغوني او پخواني لنډۍ په همدې ردیف کــې واقع وي. البته دا ددې معنی نلري چې ټولې عاشقانه لنــډۍ به پخوانۍ او لرغونې وي ځکه چې لاتر اوسه د مینې او وصال، دبیلتون او مرگ چینه همــاغسې لکه زرگونه کاله پخوا په زوږ او شورد انســانــی ژوند له ژور تل څخه راخــوټیږي . د هغې ټولني انساني پرگنې چې د طبقاتي تضاد له رنځ او عذاب څخه آزادې شوې پرگنې غنی نیکمرغه او د مطمئن وجدان لرونکې پرگنې وي .

زړه زیربنا او له هغې نه را زیږیدلی زاړه مناسبات به نشت شــوي او د خلکــو له ژوند او وجدان نه به رټل شوي وي . میني او ښکلا به نوی بڼه ،نوی تعبیر او نوی لوری پیدا کړی وي د خلکو د شعر په ونه باندې به داسې رنگین او ورنگین گلان زرغونه شي چې عطر او موسیقي به يې بشریت د واقعي ښایست پړاوته ورسوي د ورورگلوی صداقت او سرېتوب واقعــی روح به انسان د طبقاتي ټولني له کړ کو د ښمنیو او خودخواهیو څخه خلاص کړي د دایمي سولې او نه زوالید ونکــی مینې جړې د انسان په پلو اور گونو کې وځغلوي ،ددغسې مستقبل له زیرې سره زموږ د(غمجن نسل)وظیفه لاهم دریږي موږ مامور یت لرو چــې دغمجن بشر یــت د دوران د دردونو او رنځــونــو صادقانه انعکاس هغو بریالیو او نیکمرغو نسلونو ته ورورسوو چې دغم رنځ او محرومیت له انگازې او موزیك ســره نه وي آشنا او له تیر دوران سره به د بیگا نه کیدو او قطعي جلاکیدو تر خطرلاندې وي .

لنډۍ د ښځې د تاریخي ، اجتماعي موقعیت صادق ویندوی

په آریایي قبایلو کې دستي عنعنه پرښځو باندې دنارینه د جبروت او تادا په تاریخ کې تر ټولو زړه بریښوونکې او ضد انساني تاداده.

د (ستي) د دود له احکامو سره سم به هره کونډه ښځه د خاوند له مړي سره یو ځای ژوندۍ اورته اچول کیده، په ځینو نورو لرغونو مذهبو نو کې دمړي دسوز ولو پر ځای د ښخولو عنعنه دوه ، هغوی به ښځه دخاوند سره ژوندۍ ګورته سپارله ، دې عنعنو «غالباً» په هندي آریایي قبایلو او عشایرو کې زیات دوام کړی دی.

دپښتو په عامیانه شعر کې بیا په تیره په لنډیو کې د (ستي) د لفظ او دودانعکاس او پراخ استعمال دا اټکل مینځ ته راولي چې د پښتني ښځې لرغوني میندې هم (ستي) شوې دي او ددې ضد بشري منسوخ دودرنګ یې ګاللی دی.

په لنډیو کې ویل کیږي:

ورک شي بیلتونه غم زرغونه سوی داغونه را کوی ستي دې کړمه

ستا په یارۍ کې تومتي شوم په اورستي شوم څوک مې خواله نه راځینه

ګودر دې ونیو تو متي شوم په اورستي وای تومتي مه وای مینه

د (ستي) کیدلو او ژوندي ښخیدلو احکام یوازې او یوازې ښځې ته اړم وواو نارینه ددې احکامو محکوم نه وو . په ورو ستیو پیړیو کې د (ستي) کلمې له عامیانه ادبیاتو نه د خواصو ادبیاتو ته لار کړې او خصوصاً دغزل په قلمرو کې د خوشحال خټک نه راپه دې خوایي زیات مورد پیدا کړی دی.

په همدې توګه د ښځو په ژوند پورې ځینې مربوطې یا نو نه او اجتماعي احکام چې دشپو او ورځو د وحشي اوهیر وونکي سین له څپو څخه بچ شوي او موږ ته را پاتې شوي دي دومره دروونکي دي چې زموږ د پیړۍ وجدان لرونکي او مهذب انسان حتی د هغو د تفصیل داوریدو جرات نه کوي . دښځې دترخه ژوند تاریخي او دهغې د غمونو او ژړاوو داستان دومره اوږد دی چې دلته ور باندې نښتل ددې بحث نه دوتو او ددې بحث له سبك او کر کتر څخه دلرې کیدو زیان پیدا کوي. خو کوم واقعیت چې د ښځې او سنې اجتماعي دریز او تاریخي حقیقت یې په کلکه ثبوت کوي او په دې ارتباط باید وڅیړل شي هغه دښځې غمجن اجتماعي موقعیت دی . افغان ملت په تاریخ کې یوازې لنډۍ ددې موقعیت او غمجن تقدیر سمه درجه بندي کړې او دا مسوولیت یې په غاړه اخیستلای شي چې ددې تراژیدي غم لړلي داستان دمسلط نارینه دپیړیو له سیمې څخه ګام په ګام را تلونکو نسلو نو ته چې هلته ښځه له نارینه سره برابر واك او قدرت پیدا کوي ولیږدوي .

هغه پیچلي لاره چې «ښځې »له یوې تاریخي پوړۍ نه بلې پوړۍ ته پرې کړې دا یوازې په لنډیو کې په ساده او رښتینه ډول توګه ځان څرګندوي او له ورا یه ښیي چې د زماني هرې شپې هغې ته دخپل اجباري سیر الزامي لوري ورکړی دی .

که د لنډیو ژوره څیړنه او تحلیل وشي، دټو لني دتاریخي تکامل په بیلو بیلو پوړیو کې پښتنو میرمنو داجتماعي موقعیتونو او ددې موقعیتو نو د څرنګوالي ددقیقې درجه بندۍ په هکله ډیره مرسته کولای شي.

په لنډیو کې لا تر اوسه د ښځې دمحکوم او ذلیل اجتماعي موقعیت څخه راز راز یدلي فریادونه او ناری له لرغو نو څخه پخوا نیو ته او له پخوا نیو څخه موږ ته را رسیږي او

لکه نړۍ رنځ دپښتون ملت دحافظې په پیچو موکې لـــه یوه نسل څخه بل ته اوله بل نه بل ته لیږد ی او دز مــــان د ناتړل شویو پولو پر لو ری وربهیږ ی، پر ښځه با نـــدی اجتماعی جبر بر بندو وی ا و د نارینه په مقابل کې د هغـــی لویدلی مقام او کـــمز و ری دریځ بیانوی او له ښځی سره مرسته کوی چی طبیــــعت او انسان ته دخپلو نا پا یـــه غمو نو او لا علاجه در دو نـــو نا ری او دخپل ښځمنتوب رټـل شوی ار ما نو نه ور واوروی.

دبیلتانه دباز په پنبو کـــی | نړی نړی فریاد کوم غو ښی می خورینه
بیگاداو ښکو په دریاب کې | لامبو زن زړه راځخه ورك شو په وینه
زماد زړه بازا ره وران شی | په تاکی بله سودانه شتــه بی له غمه
زما دسوی زړه له تــــا وه | په ځنګل او رو لګیده سوځی ګلونه
سبا می بیاد کړو واردی | په سر به پنډی چلوم په زړه غمونه
که دیدن کړی تلوار راو کړه | بیړی دو بیړی پر تخته ولاړه یمه
په ژړا نه ژاړم عالمه | زه له زخمی ستر ګو غمو نه تویومه
جانانه څنګه دی بربادکړم | دخپل زړګی وینـــی می وړی ما دوبوینه
زما داو ښکو سره بارا نه | دزړه دوینو رنګ لری رسوا دی کړمه

په ښځمنو لنډیوکی د مـــوزیګی پرضد دښځی اعترا ض

دپښتنی ښځی له ویراودردو نه ډك ژو ند هغه وخت دخپلی بد مر غی او مصیبت ورو ستی پړا وته رسیږی چی په غبر ګو نی ستم ســــربیره حتی دخاو ند دټا کلوحق هم له لاسه ور کوی پښتنه ښځه دجهان دټو لو ښځو پـــه څیر داحسا س ، وجد ان ا و ذو ق میر من ده او د ښکلی ،نا ښکلی ښه او نا ښه منا سب او نا مناسب له پاره معیار- ونه او قضا وت لری . خـــودفیو ډالی او ما قبل فیو ډا لی شرا یط چو کاټ هغه ته ددی موقع نه ده ورکړی چی دخپل وجد ان حکم او قضا وت دخپل ژوند په عمل ځرګنـــــد ا و اغیز من کړی نو د خپلـــو لنډ یو (ښځمنو لنډ یو) یوه مهمه برخه د « نارینه سا - لاری » پر ضد اود ښځی د اوږده اسارت اوبی وا کـــی د بیان په با ره کی را یـــی او په بیلا بیلو موا ردو کی ددی نا روا (سا لاری) دافشا کولو او رسوا کولو له پا ره خاص اصطلا حات او سمبو او نه استعما لوی او پــــه دی وسیله د آزا دی او خان وا کی پر لو ری دخپلی تندی او تلو سی افا ده ښیــــی .

دد غه مصطلحا تو له جملی څخه یو هم د« مـــو زی »او«موزیګـــی » کلمـــا ت دی . دا سمبو لو نه په لنډ یو کی دبی غیر ت ، بی حیثیت ،نـــامرد ، بی شرم، بی حیا ، ډارن بی پښتو ، بی وجدان ، بـــی انصا ف ، سو کت ، دسیسه کار ، شیطا ن او چغل نارینه په معنی استعما لیږی او زیاتره په ښځمنو لنډ یو کــــی ندرتاً په میړ نیو لنډیو کـــی هم دا ستعما ل موا رد لری . په ښځمنو لنډیو کی د(موزی) په کلمه کې د پور تنیو مذمو- مو صفتو نو اطلاق په هغـــوزمانو او خاوند ا نو با نـــدی کیږی چی پیغله یا میر من یی هیڅ راز رو حی توا فق نـــه ور سره لری مګر یوا ځی پـــه پښتو او پښتو نوا له کـــی د نار ینه دیوا ر خیز منل شوی استبداد له عنعنی سره ســم ښځه مجبوره شوی وی همدی تا منلی منفور او کر غیــړ نزوږ یا خا وند ته ور کوزد ه او واده شي او ددی دوږ فطرت

ځیرن «نارینه سالاری» بی له عذراو حیلې ښځه ومنی او خپل ټول طبیعی او نا ایلیدو-
نکی غوښتنی او ارمانو نه دده پښو ته وروغورځوی په هغو ښځمنو لنډیو کی چی
د(موزی) او (موزیګی) پرضد ویل شوی دی دمحکومی او اسیری پښتنی میرمنی
نهایت نفرت، بیزاری او حسرت انعکاس مومی او په عمومی توګه (دپلارواکی)
دسیستم دپاته شونو ضدانسانی اود وحشیانه نتیجوخیرنه او ناپاکه څیره ښیی.

په لاندنیو لنډیو کی (دموزیګی) په باره کی دښځی ناپای، لاعلاج اومزمن
رنځ او کرکه په ډیره ښتیندو یه قیافه کی ځانځرګندوی:

درنجو کوډی می سا تنی
دموزیګی په مرګ به سترګی تورومه

پاس په سنګر ټکونه وشوه
میړونه مری موزیان به روغ کورته راځینه

نصیبه څه در سره وکړم
زما په برخه دی موزی ورساوونه

موزی په مینه څه پوهیږی
په نس یی موړ کړه تر سباکوی خوبونه

موزی خان بنده کړه بلبله
توتی په باغ کی دفراق ناری وهینه

کوتی می وی په لاس می نه کړی
دموزیګی په خویندو راغلم تښ لاسونه

ګل می له یاره سره ښایی
مناسب نه دی چی موزی یی بویوینه

که می نصیب دبدونه وای
چیری موزی چیری دګلو صورتونه

داسی هم ویل شوی دی:

که می نصیب دبدو نه وای
چیری موزی چیری زمادا باخونه

کومی دی وچ شه موزیګړکه
چی په مړوند یی وم ویده ویښه دی کړمه

قلمه مات شی بخته واوړی
صورته خوارشی چی موزیان دی زړوینه

سترګی خو تا راکړی خدایه
ظالم موزی می له کتو منع کوینه

راځه راځه پر کټرا خیژه
که بازو مات شو موزیکی یی جوړوینه

دموزیګی دزوره نه یم
دلاس بنګړی می خرڅوی ژړا راځینه

دموزیګی شلید لی کټه
چی زه دی لنګه ټینګوم بازودی ځینه

خوا بدی می شی زما یاره
زه دموزی په لاس کی یم چی جدا یمه

خاونده بیادی ما خوستن کړ
بیا به می خوا کی موزیګی کوی خوبونه

او دا هم ویل شوی دی:

ښښتنه بیا دی ما خوستن کړ
دګلو لښتی دموز یا نوکټ ته ځینه

په ښځمنو لنډیو کی داعتراض تاریخی سرچینه

موږ دلته دلنډیو شاعرانو دلرغونو اجداد و په تاریخ کی دښځی او نارینه
دمنا سبا تو څیړ نه وکړه. دافغانستان تاریخ ښیی چی دلنډیو دشاعرانو نسب
پخوانیو اریایی قبیلو ته رسیږی.

دهمدی قبیلو ځینی څپی دتاریخ په اوږدو کی ورووروده هند شمالی برخو ته
ورننوتی دی له همدی کبله لاتر او سه دپښتو ژبه دهندی او سانسکریت سره لغوی
اشترا کونه او ژبنی خورولی ساتی. پخوانیو قبایلی اړیکو په کلتوری په تیره بیا
دهغه په مشخصه سیمه یعنی فلکلور کی دهند ی اوافغانی آریایی قبایلو په وروسته

پا تي خلکو کي ډېر سره ورته ميرا ثو نه پرې ايښې دي. په همدې وجه دافغا نستان فلکلور داساسي او لو مړ نيوسر چينو دخېړ لو له پاره دهند ی آر يا يي قبا يلو دتار يخي بد لون او کلتو رې څر نگوا لی مطالعه ضرو رت ده. شرې دا نگی دهندوستان ستر اجتما عي شخصيت او فيلسو ف دهغو اريايي کـامو نو په باب چې هند تـه ليږ ديدلي وو داسي ليکي :« کله چي قبا يلو به جگړ ه سره وکړه جنگي اسير ان به د« پر ميد »دعنعني سره سم وژل کيدل ، مگر کله چـي دانسان کارد توليد دنو يو وسيلو دشته کيدو سبب شو او دغو نو يو وسيلو د توليد اندازه دضرورت تر نيمايي زياته کړه ددې امکان را پيدا شو چي جنگي اسيران دقتلو لو پرځای ژوندی وساتي او دتوليد کار ځنـي واخلي»

همدې دجگړې اسيرانو راوروسته بيا داريايي قبا يلو ټيټه طبقه (سودر) تشکيل کړه، دانگي دهمدې تاريخي پو ړ ی په اوږدو کي د اريايي قبيلو تر منځ دکو رنی او ښځي په هکله اسا سي تغيير اتداسي څير لي دي:

« په ويد ی کتا بو نو کي دمو رد حقو قو دد و راندپای ته رسيد واود پلار د حقو قو دروا جيدو په با ره کي شـه نه دي ويل شوی خو سره له دي بيا هم هغه پرا ختيا و ی چي په کور نی کي مينځ تـه را غلي دي دا بد لون په ښه تو گه ښيي »

دپلار وا لی حق ،خصوصي شتمني او دميراث حق ايجـابوي چي ښځه په يوه نارينه پو ری تعلق ولری . له دې نه پر ته دا نه شي معلو ميدا ی چي د ښځي او لاد په چا پوری متعلق دي او دنارينه خصوصي شتمنی او ميرا ث چاته د ې ه لگوی ، نو ځکه ديوه خا وند لرل او له هغه سره دښځـي وفا داری او سپيڅلتيا چـي دپلار ولی دمير اث له حق سره يي مر سته کو له يو تا نوني تعا مل شو ليکن حقيقت دا دی چي په لومړی سر کي دغـه (يـوه ښځه په يوه وخت کـي ديوه ميړ ه له پا ره دښځـي دغو ښتني نتيجه وه) .نارينه نه په هغه وخت کي د«د له ييزا زدو اج » ډېر يښو و لوطر فدار وا ونه له هغـه را ورو سته نارينه پـه بيلا بيلو حقو قي لوقا نو نی پلمو او په غير قا نو نـي لارو تر يوی ښځي زياتو تـه لاس ور غزوی.

ها جره بيگم دهند وستان دښځو دد موکرا تيک سازمانيو مهم شخصيت چي له دانگي ځخه يي پور تني اقتباسو نه کړی دي ورا ندي ليکي :

« دښځي دغه غو ښتنه چي با يد په يوه نا رينه پـورې تعلق ولرې له دې ځخه را پيدا شوې ده چي دکړ يا يانودلر غو نو روا جو نو سـره ښځو ددی دود نه کر کـه کو له او دا يي بده بلله چي په هر ځای او هرحال کي لـه يوه ناپيژندلي نار ينه سره د را بطي په پيدا کو لو مجبورموی ، له همدی کبله يـــي دار واج پر يښو د. پور تنيو تار يخي حقا يقو نه دا اثبـکيد ای شي چي پښتنه ښځه له سختو نا مسا عد و لار و څخه دتا ريخ په اوږ دو اتن باندی زموږ پيرې ته را تيره شوی ده .

دښځمنو لنډيو دلومړ نيـو نطفو نښی او پلونه حتی له فيو د الی دو ری نه هغـه خواد بر بر يت دو ران تـه وراوړی :

پر يږده چي بند په بندمي پری کړی
ماچي دژلو ياری کړه مر ک ته ور تلمه
چيری پناه شوی په غـم ورکـه
ما په او ښا نو بدلوی تاغر قوينه
ماوی چي مرگ به مي پرده شـي
اوس مي په ژوند گورتـه ليږی چينجي مي خورينه
نامرده داسی حو څوك نه کا
لکه د سوال کتره دي اورته ونيو مـه

زموږ په ټولنه کې داسې کسان شته دي چې فکر کوي نسبت نارینه ته د ښځې د مقام ټیټوالی د انسان له خیر او د هغه د ژوند له حکمت سره برابر دی، دا کسان باور لري چې د ښځې جنس نسبت نارینه ته کمزوری دی ښځه نه شي کولای د خپل جسمي توان او زغم له پلوه له نارینه سره برابري وکړي.

د مور والي وظیفې هغه لاسته ما نه کوي او د کار قدرت ور څخه اخلي. داسې کسان هم شته دي چې ښځه نه یوازې له جسماني نظره بلکه د دماغي قدرت په وجه هم تر نارینه کمزوري بولي. دا کسان وایي چې ښځه هغه وخت ژغورل کېدای شي چې د نارینه تر سیوري او حمایې لاندې وي مګر معاصره پوهنه او علمي څېړنې د نارینه سالارۍ او د هغې دورې د غوړ مغز و روڼ اندو ګانو دا بې بنیاده نظر رد وي او دا په ثبوت رسوي چې پرسرېږي باندې د بې استعداده ښځې د سالارۍ دوره (مورواکي) هم تېره شوې ده.

علم ثابته کړې ده چې بشري ټولنه لا تر اوسه پورې د دایمي بدلون نه تمامیدونکي لار پرې کوي.

پر له پسې تغییر مومي. هلته خامخا د ښځې او نارینه مناسبات هم ګام په ګام بدلون مومي او باید هم همداسې وي.

ټولنپوهانو په لرغونو زمانو کې د ټولنې د ښکلا د څرګوالي د معلومولو په باب زیاتې څېړنې کړې دي هغوی تر ډېره ځایه په دې پوهېدلي دي چې په لرغونو زمانو کې اجتماعي ژوند څه بڼه لرله او روسته بیا څنګه او ولې بدلونونه پکې را غلي دي. کېدای شي چې د ښځې د آزادۍ د غوښتنې د مبارزې جریان دې په اروپا، امریکا او د نړۍ په نورو برخو کې تحقیق او بررسي پیدا کړې وي مګر د افغانستان تاریخ (د اجتماعي مناسباتو انکشاف) خپله ځانګړتیا ساتلې ده او طبیعي محیطي عواملو هغه ته خپل ځانګړي خصوصیت او توپیر ورکړی دی.

زه نه غواړم دلته د انسان د پیدایښت او د تاریخ په باره کې علمي نظریات وڅېړم بلکه غواړم د ښځمنو لنډیو د علمي څېړنو له پاره یوازې د ښځې او نارینه د مناسباتو په هره برخې باندې ونه غږېږم ځکه د نارینه سالارۍ پر ضد د ښځمنو لنډیو د واقعي محرکاتو سرچینه موږ ته راښیي.

په سلهاوو ښځمنې لنډۍ شته دي چې د نارینه سالارۍ پر ضد د ښځېنتنې ښځې اعتراض او تاریخي عصیان بیانوي.

ښځه پرته له دې توپیر نه چې په کومه اجتماعي طبقه او قشر پورې تړلې ده، د لنډیو په نه چوپېدونکي او دایمي بهیر کې پر له پسې چیغې وهي او د ځان په هکله د نارینه تیري او ستم بربنډوي:

صورت مې خپل واک یې د بل دی
صورت ته خاورې شي چې نور دې واک کوینه

په پورتنۍ لنډۍ کې ښځه د خپل جنسیت د غریزي تمایل او غوښتنو په خلاف هغه تاریخي موقعیت چې د نارینه له خوا د خاصو تاریخي شرایطو په مرسته پر دې باندې تحمیل شوی دی بربنډوي او د هغه اجتماعي نظام پر ضد د اعتراض غږ جګوي چې له ښځې نه یې د خپل ځان واک اخیستی دی او دا یې د خپلې آزادۍ او واک څخه محرومه کړې ده. د دې اعتراض منطق دومره روڼ، ساده او قانع کوونکی دی چې د هر راز مخالفت او منفي مقابلې مخه نیسي. کوم پښتون به د دې واقعیت نه

انکار وکړ ای شي چي پښتنو او لس دځ پل پیچای اورنګین تاریخ په اوږدو کښي له خپلو خو یندو او لو رانوسره، له میند و او میر منو سره دخپل میراثي مال په تو که معا مله کړی ده او لایي هم کوي . په پښتنو پرګنو کښي لاتر او سه پو ری ښځه دخپل څان او تن و اك نلري او ددي واك تر لاسه کو لو له پا ره دهغی هر ورهڅه ضد اخلاقي تو جیه کیږی :

ددی اجتماعي جریان دثبوت له پا ره دلنډ یو د اعتر اض فر یاد ونه کا فی دی :

څوانانو ننګ را باندی وکړی — پلار می ظالم دی ما ښامار لره لیږینه
خاونده پلار می لیوني کړی — دا شنا غیږ پسي ړند ه شبکوره شومه
زما په بر خه دی کمکی کړ — زه چی کمکوټی لویه وم زړه به شمه
تاته می نه در کوی یا ر ه — ماته په لو یه لار کی مه ژاړه چي مرمه

داسي هم ویل شوی ده :

تا ته می نه در کوی یاره — ما ته په لو یه لارکی مه ژاړه مینه
له مانه ولي مرو ریږی — کم عقله یا ره په پردی اختیار کی یمه

پښتون او لس لاتراو سه له ښځي سره دو کړو ، کورنیو او قبا یلو تر مینځ د بد یو ، مر کو نو او تیر یو درو غی په بدلانه کي دعوض او پتي په تو که معامله کوی دنذر اني او دا سی نو رو مقا صدو له پاره هم اهدا کید ای او پلورل کید ای شي.

ښځه دهمدی تر خه او ضد انساني مو قعیت درسـو اکو لو په خا طر اود نار ینه پر ضددخپل تار یخي اعتر اض دبیان لپاره دا ښکلي زړه وړونکی او سوچه لنډ ی د پښتنو پر ګنو حا فظی تـه ورشیندی

صو رت می خپل واك یی دبل دی صو ر ته خا وري شي چي نو ردی واك کو ینه!

پلاره کلا دی هدیره شـه — چی ترینه وځی په ژړاملالی نجونه
زه د ظالم دا دالـه لاسه — د مرګی سین ته ولویدم کته می وړینه
پلاره ! کوډ له دی ایره شه — سورکی منه دی په کارغانو وخوړمه.
موری ستی شي پلاره ومر ی — زه د نیکه په کټ کښي خاوری ایری شومه
په سره دوزخ کی دی دیره شه — کوړدی ایره شه زه دی اورته ونیومه

ښځه په دی لنډیو کی هغه بی سکونه او ناقراره سانده ده چي پرله پسی د سندریزو څپو په نا پایه تالند وکښي بی مجاله چیغی وهی .

اسمانه پریوزی بخته واوړی — زړګیه وچ شی ما موزی ته ودوینه
ماوی د زړه یاربه می خپل شی — مرګ می میلمه شو دښامار په برخه شومه
خدایه دکوندو پناه کیرشی — چی میراث خوریی په لیوانوو دوینه
بیګا دستور و پـه رنـا کی — جانان زما په تمه راغی مربه وینه
په نیمه شپه سوی نـاری شوی — مور له لورانو بیلو ی کوکی وهینه
چمبردی ګډ کور دی لګډ شه — دکور شیطانه په ژړادی ړنده کړمه
شراغ یی بیا په کور بلیږ ی — شالیلی مره ده په چړوشغلی وهینه
همزولو غم راسره یو کـر ی — پلار می ظالم شو په بودامی خرڅوینه!
ما د زخمی زړګی په ویر کی — د وینو اوښکی بهو لـی ړنده شومه
په صورت روغه درته ښکارم — په درانه کی می لښتي د وینو ځینه!

ددی چیغو او فریاد وتو سرچینه چیری ده ؟
ددی اعتراضونو محرك كوم دی ؟

ددی پوښتنی د ځوابو نولپاره دا ضروری ده ، معلومه کړو چی ښځه له کومه دناریته په مقابل کی تابع موقعیت ته راښکول شوی ده او نارینه څرنګه توانیدلی دی چی ښځه دی ذلیل موقعیت ته تابع کړی او دهغی دهر څه مالك دی‌شی. ددی‌جریان ریښی دانسان د تاریخ سپیدو ته‌رسیږی هغی زمانی ته چی‌انسان لاهلته د ځنګلو نو او د غرو له غارونو څخه نه وراوتلی یعنی له زرګو نو کلونو هغی خواته‌دبی تاریخه بشریت پولو ته .

د انګلس «کورنی ، خصوصی مالکیت او دولت منشاء» په کتاب کی داسی لیکل شوی دی :

« لرغو نی انسان کله چی‌دحیوا نیت له مر حلی نه پښه وړا ندی ایښو و له دکور نی په نوم یی کوم شی‌نه پیژانده.»

دفا میل ډیر لو مړی شکل چی تاریخ دهغه شته وا لی‌تائید کړ او همدا نن هم دهغه نمو نی دنړی په ځینو برخو کی لیدل کیږی ډله ییز و دونه دی. په دی ودو نو کی د نارینه وو یوی‌ډلی دښځو په یوی ډلی‌پوری‌اړه پیدا کو له .»

نومو ړی کتاب په دی دوره‌کی دښځی دمقام په هکله داسی لیکلی «وګړی ډیر لږ او تیت پرك وو .د کار ویش‌یوا زی د ښځی او نارینه تر منځ مو جود و سترو بی‌ښتنه ځنګلو نو بشری قبایل یوله بل څخه پیل ړ ی‌وو. نارینه جنګیده ښکار یی‌کاوه، کبان‌یی نیول ، دخوړ لو خام مواد به یی راټو لول او ددی کار د کولو لپا ره به یی آلات اوافزا رجو ړول . ښځو به ټا ټو بی‌سمبا لول ، خوا ړه به یی پخول او او بدل به یی کول.

تار ینه او ښځو هر یوپخپلو ځا نګړو بر خو کی‌دخپل کار وا کدا ران وو . تار ینه لو ښځه پر ځنګله او کورمسلط وو . نار ینه دو سلی دښکار او کسب نیو لو دو سیلو خاو ند و ، او ښځه دکور دسا مان ا ولو ښو میر من وه. په دی لو مړ نیو قامیلو نو کی‌زیات‌کسا ت اړ سیدل ټا ټو بی ، باغ او ستری کرو ندی کرد مره اشترا کی وو. په د ی‌کمو نو نو کی ښځه مسلطه و ه‌داو لاد د نسب پیژند ګلو ی دهغوی دمور له مخی کیده. دچا دپلا ر په باب‌پو ښتنه نه کیده . له همدی کبله مور یعنی ښځه‌ډیره عز تمنه او محتر مه‌وه » دی کمو نو نو ته له دی کبله لو مړنی اشتراکی‌قا میلو نه ویل شوی دی چی‌په هغی دو ری کی شتمنی ځمکه ، زرومر یی او نورنه وو. ځنی مو جود لو مړنی‌وسا یل دکمون دټو لو غړیو مشترك ما لو نه وو په دی‌کمو نونو کی نه استثمار شته او نه‌استثمار یدو نکی. انسان په ځنګلو نو اود غرونو په سور یو کی اوسیده .په تار یخ کی دی دو ری ته د(مو روا کی) دو ره ویل‌شوی ده . په دی دو ران‌کی دبشری ټو لنی دتکامل سیر ډیر سست او پخ پرمخ تللی‌د ی‌که څه هم په آسیا افر یقااو ارو پا کی‌دټولنیزا تکا مل بیلا بیلو دو رو یورازیو وخت او سره ور ته سیرته در لود مګر په عمو می تو ګه (دمو روا کی)تاریخی‌پو ړی په ټو لو بشری ټولنو تیره شوی ده او له استثمارنه قار غه پو ړی‌بدل‌کیږی .

د استثمار له را پیداکیدو سره سم پر ښځه با ندی دتار ینه تسلط هم پیدا شو اود (پلار وا کی) ددو را ن له ځای په ځای کیدوراهیسی دښځی مظلو میت محکو میت او زلت‌هم شر وع شوی دی.

کله چی انسان او سپنیز آلات او وسیلی تر لاس کړی‌دا امکا ن ورد لاسه شو چی دوحشی ژو یو رمی او کلـــی‌ایل کړی ځمکه وا ړوی ا وکر هنه زده کړی.

دما لدا ری او کر هنـــی‌کار چی دنا رینه پـــه لاس‌شوی و دښځی ا وتار ینـــه تر منځ یی دکار پخوا نی‌ویش‌دنارینه په گټه اغیز من کـړنار ینه ته دبر تری مو قع ور پلاس شوه ښځه یـــی دو هم مقام ته په شا بوتله .او س به د عمو می بحـــث نه خپل مشخص بحث ته‌مخه را واړو واو دخپلو خلکـــو (د لنډیو دشاعرا نو) د لـر ـ غو نی اجد اد و (آریا یـــی قبیلو) دښځی او نار ینـــه‌روا بط به په دی مر حلـــه کی وڅیړ واو وبه گورو چی‌دهغوی تر منځ په دی پوړی کی‌د ښځی اجتما عی موقعیت څنگه و دابحث به په راتلونکی‌مقاله کی تعقیب کړو.

دلنډ یو تو لنیز متفا وت‌کره وره

لنډی شعر دی، شعرهنردی‌او هنر د اید یا لو ژئ یـــو شکل‌دی. دلنډ یـو پوا ځ ده ریا ب چی اسا سآد زیـــارایستـو نکـو طبقـا تی ا ومشخصاً په فیو ډالی تو لنه کی یی(دبزگرا نو) دارمانونو د بیان وظیفه په غـــاړه‌اخیستی ده د ربل هر شعرنه دپښتون او لس‌دځوړید لـــولو کړ ید لیو زیار ایستونکوډو ند صا دق انعکا س‌دی. لنډی دربړ گالو نکو پر کتـــوښکلا په کار او زیار کـــی‌وینی او د انسان دمینـــی او تکل تر منځ پو له ته اچوی.په کار او ربړ کی نیک‌مرغی‌تعقیبو ی دلنډ ی چاپیریا ل یوا ځی په ښکلا او شا یست‌ته د کیبړی بلکی تول شتـــه اشیا چی دزیار ایستو نکـی انسان زړه او پلی ور کاږ ی دلنډ ی دستا ینـــی وړ دی .لنډ ی یوا ځی دا کار نه‌کوی چی په کلی تو که ښکـــلاوستا یی بلکی داو ظیفه په‌غا ړه اخلی چی ژو ند هما ـ غسی چی دی وښیی . لنډی دزیار د تو لنی له مینځه راخو تیږی اود دغی تو لتـــی دتو لو طبقا تو او قشرو نـــو(زیا تره دزیار ایستو نکو)آو از غبر گوی.

په طبقا تی تو لنه کی‌هره‌طبقه لنډ یو ته خپل‌اجتماعی‌رنګ او عطرو رکـو ی او د خپلو ارما نونو ، عوا طفـــو او ذو قو نو غو ښتنـــی‌ور لیږ دو ی . دلنډ یوفورم او لفظی جوړ ښت دسازدسامان مثال لری هر څوك دخپلی‌خوښی نغمی او غاړی پکـــی غږ وی . هره اجتما عی‌طبقه‌او قشر خپل ار مان پکی‌بیـا نوی . لنډ ی د پښتنـــی تو لنی طبقا تی تنو ع‌روښانه او بی ریا ځر گند وی‌او بی له دینه چی دطبقا تـــی تضاد دبر بنډ و لو دتوضیح‌او تصنیف‌دند ه په غا ړه‌واخلی‌او یا پدی با ره کـــی در س ور کړی لکه ړو ند بلبـــل‌چغیږی او له هغو ما غـــز واو زړو نو څخه چی راوز ی دهغو داجتما عی شعـــو رمیلو دی غږ وی . په حقیقت‌کی هر ه هنر ی جلوه لـــه هغو اجتما عی شرا یطو سره‌چی دغه جلوه یی جو لان‌ته‌را ایستلی ده ژو ری اړیکی لری .

لنډۍ لکه د چینې روڼې او بهاندې دي چې توری او سپینې شګې به نو پیره د هغوی په تل کې خپل اصلي رنګ ښیي، د هغې اجتماعي طبقې کرکتر څرګندوي کوم چې د دغې طبقې له روحي، سیاسي او اخلاقي ترسباتو څخه ترکیب شوی ده. او دا ځکه چې تر لنه دلنډیو اساسي سرچینه ده او دغه سرچینه له ظالمو او مظلومو، استثمارګرو او استثمارېدونکو، له حاکمو او محکومو پرګنو څخه را بهیږي او د ژوند په دایمي خوځیدو کې د متضادو طبقاتو د آوازونو جبري ترکیب بشپړوي او یوه ورځ به نهائي پای یعني د انسان د آزادۍ پولې ته رسیږي او نوی شکل او د بې طبقې ټولنې ارمان به بیا نو کړي. یادا چې خپل ځای به بل هنري چوکاټ ته پریږدي چې هغه به د لنډیو هنري رسالت د نوي زمان له پاره په غاړه واخلي او د نوي انسان ژبه به شي. دلنډیو په مجموعي دریاب کې د ټولو ګړو مختلف ارمانونه، غوښتنې او دردونه داسې سره ایشي چې د ښادیو او غمونو، دبریو او ماتو، امیدونو او نا امیدیو مختلف سازونه په یو واحد سمفوني کې سره ترکیبوي. د بیلابیلو طبقاتو د هستۍ د عبور په توحید شوي مقطع کې داسان د تاریخ سرود غږوي د سازونو پر له پسې قانونیت سره برابر خپله ژبه اړوي.

دلنډیو ښکلا د هغوی د طبقاتي هر ډول والي په غنا کې لا پیاوړې شوې ده او د پښتنو د فیوډالي او قبایلي پوړیو هنري ارزښتونه یې تر بل هر فن نه زیات توضیح کړي او ښکاره کړې دي. دلنډیو ژبه د هر بل شعر تر ژبې زیاته طبقاتي ده. دلنډیو په عظیمه انساني سمفوني کې تر نریو او تار لرونکو سازونو زیږه سازونه پیاوړي شوي دي. په هغو لنډیو کې چې لاتر اوسه د خلکو له پرګنو څخه راټولې شوې او خپرې شوې دي داسې لنډۍ ډیرې دي چې مخامخ د بزګرانو د طرز فکر، ارمانونو ژوند او فرهنګ ترجماني کوي او هغه ساده معصومه او ریښتینو یه ښکلا غبرګوي چې د دې طبقې د ژوند له چینو څخه راخوټیږي. ښکلا د زیارایستونکو په نظر کې له کار او زیار او بدني روغتیا سره د مینې لرلو بیانوونکې ده او په لاندینو لنډیو کې دغه ښکلا دومره برښنده شوې چې په بل هیڅ راز شعر کې ساری نلري.

پاچایي تخت مې په کار ندی — جانان به لو کازه په وږي تو لومه

جغ په اوږه چوکه په لاس کې — زه دبیلتون یوی ترم اغزی کرمه

چې لوا ولور شي خوار ی زور شي — په بخملي ګوتو به وږي تو لومه

دپسر لي لوو نه ګډ شول — نجلي په سرو منګلو وږي تولوینه

ستا اشنایي دا وبوږخ دي — چې چینا رونه پکې پړدم او به یي وړ ینه

یار مې دسر وغنمو لوکا — سپینه خو لګی سبانا ری ور ته ورو رمه

یار مې دډاګ ګر میوو سو — زه به دسپیني خو لي شبنم پری او رومه

پدې لنډیو کې د کار افزار لکه جغ، چوکه، یړی او دکار ډولونه لکه لو کول، وږی تول، لیوی ترل دمینې او هجران په ترانو کې کارول شوي دي. ګواکې دعشق او بیلتانه سندرې د کار او زیار سره غبرګې شوې او د زیارایستونکي انسان (بزګر) د ښکلا پیژندنې د سلیقې او ذوق لوری یې له ورایه ښوولی دی. کله چې زه پدې لنډیو کې د للمي ژیړ ګل، د ډاګ د ګر میوسول، د لښتیو په

ور څو نو کې د تیرا نو اوچیناروئوداچو لو خبرې آورم ستړ ګو ته می مخا مخ دبز ګرانو کلي ، لو ګجن دا لانو نه ،دکلي پیتا رو ته دڅار و یـــواحو رونه ، یوی شوی پټي ، در مندونه ، ډله پیز کاروانه او اشرونه در یږی . سرې له دی لنډ یوسره مخامخ دبز — ګرا نو پر ژوند ورننو زی .دڅا ریو یو ول دکار وا نونو چلو ل دپیټي تړل اوپـــه شاکول اوبه لګول ،انساني روامینه چې دتناره دتودې ډوډې له عطرو سره یو ځای دانسان ویده شوی غــرائز تخنوی ، د کلي دزیار ایستو نکی پـــه رګو نو کې دژو ند مستـــی څو روی اود دوام او پرمختګ حو صله ور کوی . سر بیره پر دی ډول لنډ یو چی مخامخ دبز ګرا نوله ژونـــده کار اوزیار سره خپله را بطه ښکاروی داسی لنډی هم شته چی پور تنی متد اول کلما ت او افزار نه استعما لوی مګـــر داستثمار شو یو بز ګرا نـو دژوند او ارما نونو دڅیری نورمشخص اړ خونه بیا نوی :

لکه لاندی لنډی :

ولی به نه ژاړم عا لمـــه
په سره غر مه کې جانان ګډی بار وینه

هلکه ستا دزړه له پا ره
تلی می سو زی په غر مو ولاړه یمه

یو واری تو ره لنګی وکړه
بیا که شړی په سرکو ی یا ره دی یمه

برو زی ډیری راته راوړه
دبیلتا نه څمکه می ډوډی سولو ینه

په کشما لو کی ور ته پټ شوم
نجلی دغوا وو غوبنه ده را به شینه

په سپیر و بدمه وا یه موری
سپیر ی دی خا وری چـی ګلو نه شنه کوینه

پسرلی ښه باران یی بد دی
نجلی وا ښه کړی تورا او ربل یی لندو ینه

لنډ ی شعر دی او شعـــر هنر دی .هنر داجتماعی خبر تیا په توګه داجتماعی شته والی په واسطه ټا کل کیږی اوپه خپل وار دټولنی دتکا مـــل اوداجتما عی هستی په تغییـــر کی فعا له بر خه اخلی .

چرنیشفسکی مشهور روسی انقلابی شخصیت او منقد وایی: «دخلکو ژوند دښکلا وا قعـــی سر چینه ده .» دعلمی فلسفی ټول معتقد ین ددی مقو لـــی مخا لف دی چی وا یی : «هنر دهنر له پاره » چر نیشفسکی زیا توی :

« دا مفکو ره چی «هنر دهنر لپا ره » زموږ په پیړ ی کی دو مره عجیبه ده لکـــه چی وو یل شی « شتمنـــی دشتمنی له پا ره » او « علم دعلم لپاره» . لنډ ی شعـــر دی اود خپلی هنری جنبی په لحاظ دابد یا لوړی یو اشکـــل دی او له همدی کبله طبقاتی خصلت لری او خا مخا به خپل ځینی انسانی مشخصا تساتی.دا ددی الزام با عث نه ګر ځی چی د لنډ ی ویو نکـــی دی طبقا تی خبر تیا ولری اویانه څو ددو ی آثار به دد غی یـــا هغی اجتما عی طبقـــی (زیاتره دبز ګرا نو دبیلا بیلو قشرونو) ګټی، نړی لید عقا ید،افکار او دژو ندد وا قعیتو نو پـــه مقا بل کی دد غی یا هغی طبقی عکس ا لعمل بیا نوی . لنډ ی په طبقاتی ټولنه کـــی لـــه سیا ست ، دټو لنی له ژونداود طبقا تو دمنا سبا تو لـــه سیستم څخه ځان نه شی جلا کولای .

هنردټو لنیز خبر تیادشکل په تو ګه په وروستی تحلیل کی د اجتماعی هستی پـــه وا — سطه ټا کل کیږی او په خپل وارد ټو لنی دتکا مل اوداجتماعی هستی په بد لون کی ستره ونډه ادا کوی .

داجتما عی ځبر تیا دټو لـوشکلو نو ځځه تا ثیر مثـــی‌او متقا بلا پر هغوی باندی
اغیزه کوی. هغه نظر یـــات‌چی هنر له، طبقا تی ار مانـــونو ځخه مبری یو لی او لـــه،
اید یا لوژ یکو مفکورو ځخـــه‌ئی را جلا کو ی.

داسی کو ششو نه دی چی‌علمی محتو ی نلری او خـــورازیا نمن دی. ددی کو ششونو
نتیجه داده چی غیرانسا نی‌اوتیت هنر تبلیغوی او خصوصاپه، پا نګوا لی هیواد وکی له
ځا نه انسان دیر د ی کو لودهدف له، پا ره وظیفه اجراکوی . داستثمار کـــرو او
ستمګرو طبقو لد عا شـــو یه« غیر شعو ری او غیرطبقاتی‌هنر » فقط دزیا رایستونکو
طبقو دښکیلا ک لو پر جها ن‌با ندی دخو پا نګوا لود چو رچپا ول ددوام له پا ره‌نومولی
شو ی دی - دهنر پیژند نـــی‌اید یا لیستی مکتبو نه‌کوشش‌کوی هنر له اجتماعی واقعیتو-
نو ځخه بیل کړی او هغه د« مطلق شعور » اود «ښکلادتجر یدی‌مفهوم » ښکا رند وی
وبو لی‌په او سنی بورژوابی‌نړی کی چی تضادو نه‌پیاوړی‌شوی دی هنر له اجتما عـــی
فکـــر ونو ځخه دلری کیـــدوخوا ته میلان پیدا کړی‌دی . و ګړی له ځان‌ځخه دیرد ی
کیدو تا میندو ونکی اقلیم‌ته‌ور شړی او وا قعیتو نه چی‌دځان ځانی په جا دو کـــر و
دود ونو لړل شوی دی پـــه‌دروا غجنو افسا نو بد لیږ ی‌مګر دبور ژوا یی خرا فا تـــو
دمتبذ لو انګیر نو په خلا ف‌انسان به هیڅ کله په سکون‌او سکو ت محکوم نشی بلکی
تکا مل ته به ادا مه ورکړی. تل به‌دخپل محد ود طبعیـــت‌دچا پیر یال مقا بله وکړی.

تل به دخلکو لپاره مبارزه‌ وکړی .هر کله چی پر هرځه دپو هید لو آر زو، پـــه
هر ځه د بر ید لو او چاپیـــرید لو آرزو پای ته ورسیږی‌انسان به نور انسان نه‌وی.
له همد ی کبله به انســـان‌تل علم ته اړوی تر څو خپـــل‌سیا دت نه یوا ځی پر خپـــل
ژو ند بلکی دواقعیت پرهغه‌حو زه چی (انګیر نه) یـــی‌بو لی لاس تـــــه را وړی .
دهنر دبیلا بیلو ځا نګو څـــوزره کلن تار یخ په‌وضا حت‌ښیی چی دهنر تکا مل په هر
اړ خیز ه تو ګه له خپلی‌تولی‌هستی سره دټولنی او اجتمـــاعی ژو ند په تکا مل پو ر ی
تړ لی دی. هنر دټو لنی لـــه‌ودی سره وده کوی اود هغی‌بد لو نو نه منعکسو ی .د ی
لنډی ته وګوری :

خدا ی‌دی زما کړه غوندی ی‌مندی لنډی کچر به‌چلوم تا به ساتمه

تاسی وګوری چی څنګـــه‌دپښتنی ټو لنی داستثمار شویو محکو موطبقا تو ، عا طفه،
ارمان بیوز لی په لنډی کـــی‌ځپی وهی .تا سی دســـا دهزیار ایستو نکی طبقا تی‌ځیره
ددی لنډ ی په سا ده ژبـــه‌کی وګو ری چی څو مره بـــی‌ریا ، بر بنډه او صاد قا نه
جلوه لری او څو مره واقعـــی‌ده فقط دکلیو او کرو نـــــد وزیار ایستو نکی پو هیږی چی
(غو نډه منډه) څه رازوصف‌دی اود کلیوا لی عا شقا نه‌تندی د اوبو لو له پـــــا ره
څو مره اعجاز هستو ونکـــی‌تصو یر دی.

دلنډی شاعر دخپلی اید یالی محبو بی دسا تلو له پاره‌دلنډی کچر پر چلو لو تکیه
کوی یعنی پر هغه وسیله‌چی‌دده پر طبقا تی مو قعیت کی‌مقد ره او مقد ور ده .لاند-
ینی لنډ ی‌به وګورو :

ته به یانړ را شی که‌کله ما په ختو کیو تو ستـــړی‌کړه باموته
سردی په لوړه تیږه کیږده شیر ینه یا ره دلته نشته بالښتونه

په دې لنډيو کې دکلي دنيسمنې ملا ما توو نکې بدمرغې د زلميو بزگرانو د عا ـ شقانه رنگينيو پردنيا خپلځو روو نکي سيوري اچو لي‌دي اود بيو زلي دعشق بنې ته يې دژو ند دغمو نوژيړرنگ ور کړی دی . دکليـوکرو ندو او کېږ ديو دغمو نو او رنځونو سلسله اوږده ده‌اود پښتنو پر گنو په لنډيو کې دزما نې دسمندر له پوری غاړو څخه د ثور بد لـون تـر ساحل پوری را اوږده شـوې‌ده .دغه سلسله تر هر څه دمخه خپل طبقا تي نشا ن اومهر څرگندوی او دهغه مشخص‌محکوم او تا لاشوی مو قعيت سره مقا بله کوی چې‌دغه سند ری‌تري را خو تيد لي اوراوتلي دي :

که داد استثمار شو يـوکليو الوزبه نه ده نودچاړبه‌ده ؟

دا څوکډه چې په ختواوکته کيدو يې ټول با مونه ستري‌کړي دي ؟

دافر ياد ونه دچا له گوگل‌نه را وزي چې وايي :

که رارسيږې رارسيږه دنيا دغم تالی وهي ورانه به شينه

دا لاندې شکا يتونه کو مه پيغله خپل‌محبوب ته رسو ی:

پاره دسر سالو مې زوږ شـو اوس‌مې تری وزی گاږ گوتو څنو سرونه

په ښکا ره زمـوږ زوا ل‌شوی زړي تو لني داستثما رشويو پر گنو د کليو الو او بز گرا نو او سـا ده زيار ايستو نکو داجتما عی ـاقتصادی مو قعيت دطبقا تي نها د نا ري دی چې بی اختيـا ره‌دهغوی له گو گل نه راوزی‌اود ښيگنې پر لور دگو نکو طبقا تي غرا يزو ترجما نـی‌کو ی. دد غو ښکلو مر غلرودهستو نو لپا ره دلنډ ی بی سواده ويو نکو دژبې او کلما تو خام مواد کارولي دي ا وغوښتي يې دی دهغوی پـه مرسته خپـل هد ف او منظوربيان کړي.

فنکار (هنرمن) ابتکار کوی اويو شيزجوړوی . دی هغوموادوته چې لاس يې ورسيږې شکل ورکوی . ترڅو د ژونـد دواقعيت په مقابل کې يو فکر،مطلب ، احساس او انسانـی عکس العمل بيان کړی او نوروته يې ورور سوی . فنکارپه‌خپل دی فعاليت او پـه د ی (جوړولو) مادی عناصر اومصالحوته نوی شکل ورکوی . نوی‌څيره هستوی ترڅو هغه معنی او مفهوم يا احساس او عقيده‌چې فنکار په هغه بانـدی‌پوهيدلی او يا هغه ته ميلان لری متبلورشی او دا معنی اومفهوم نوروته ، طايفې تـه ،قشر ، طبقې ، ملت او يـا بشريت ته هم القاشی .

د خانخانی دوران په لنډيو کی دښځی دموقف انعکاس

هغه څه چې له تاريخـی‌څيړنو څخه معلوميږی پـه ښکاره ښيی چې ښځی پـه ټولنه کې هميشه يوز از مـوقعيت نه درلود . ير څه وخت‌له نارينه سره برابر ه وه ، بل وخت په کورنی بانـدی‌مسلطه وه او بيا کله چـی‌خصو صی مالکيت مينځ تـه راغی له خپل مقام او منز لت‌نه ولويده او دپلار واکی (پدرشاهی) نظام هغه تر خپل تسلط لاندی راوسته . فيودالی‌دوره چې دپخوا په نسـبت دعلومو ، فنونو ،تجارت‌اوسيا- حت دترقی دوره دمه د ښځـی‌له پاره په ظاهرکی دنيکمرغی‌او حيثيت دوره بريښی داځکه چی په دی مرحله کی ښځـه‌د نويو هنرونو او فنونو پـه‌مرحله کی واقع شوی ده .په دی دوره کی ټول قيمتی جواهرات لکه الماس ، مرغلـری ،زمرد او د نړی تر ټولونفيس توکران لکه اطلس ، کمخواب‌اوزری جامی ښځی ته وقـف‌شوی دی . ددی د استو گنی

له پاره لوړی مانۍ او ښکلی باغونه جوړ شول . شعر ،موسیقي ، نقاشي او تـول ظریف صنایع د ښځی دښایست ، ظرافت او نزاکت دبیان له پاره استخدام شول ، ښځه رقاصه شوه ، ساقي اوهم سندر غاړی لشوه، هـم معشوقه شوه او هم دشعر او تصویر عرش ته وختله . پادشاهان ، سودا ګران اود نړی لوی فاتحان یی ځانته راجلب کړل . ددی دیو نظر له پاره د امپراطور انو تختونه واوښتل او په یوه مسکا او مچه یی مفتوحه ملکونه پریښوول شول مګر دا خو داسیری ښځـی ،ددی بیچاره ناوکی د موقعیت ظاهری منظره وه، په حقیقت کی خومره چی ښځه په فیوډالی نظام کی ذلیله شوی او سپکه شوی ده هیڅکلـه په پخوانیودورو کی داسی نه وه سپکه شوی ، دطلا ووهغه رنګ او شرنګ هم چی په فیوډالی نظام کی یی دښځی لاس او پښوته کړی اچولی دی ، هری ښځی او میرمنی ته نـه دی وریه برخه شوی. لـه سلها ووزرو ښځونه یوی یوی ته د الما سو تاج یادمرغلرولړ ورکړی شوی دی او د دی په مقابل کی د ښځو پرا خـی پرکنی د ذلت او خواری داسی تور وکندوته ور لویدلی د ی چی بشریت تر فیوډا لیـزم پخوا هیڅکله دهغه ساری نه دی لیدلی .

ښځه په همدی مرحله کی د حجاب ، وینځی توب، فحشا او کام ورکولو ضد انسا نـی بازار ته عرضه شوه .

دوحشت په دوره کـی د(مورروا کی) نظام مسلط او د بربریت په دوره کی (پلارواـ کی) دنظام باوجود په دلـه ییزو او (جوړه یی) ودو نـو کی ښځی یو څه حقوق لرل .

دا فیوډالی نظام وچی ښځه یی په بشپړه توګه د نارینه و ینځه کـړ ه . پـه ځینـو هیـوا د و کی یـی د ماشومونجونو پښی قالب ته واچولی تر څو د تیښتی او مدا ـ فعی په وخت کی دمنډو قـدرت او امکان وه نه لری . د نړی په نورو برخو کی دښځی پوز ی ته کړی او پښو ته یی ز ولنی ورواچول شوی . چا ژونـد ی ښخه کړه، ځینو نوړو لـه مړه خاوند سره ژوندی ښځه پـه اورستی کړه . چا دبتانو پښوته قربانی کړه ، چاپه نیـل کی ډوبه کړه چا د عشـق او ښکلا خوشوونی په تور پوزه او غوږ ونه تری پریکړل .

د انګی د هندو ستان دکمونیست ګوند ستر شخصیت اوپیاوړی سو سیولوګ عقید ه لری چی د فیوډالی دوری پـه لوړی سرکی (ناوی) لکه نورمالونه اخیستل کیدای ، خرـ شیدای او په کرایه او عاریت ورکول کیدای شوه .

دانګی وایی پردی بر سیره په دی دوره کی دکورنی رئیس(پلار) د ښځی او لوردو ژ لو حق هم درلود . د فیوډا لیـزم د دوری په هکله د قـدیـم هندو ستان (دمانو) قانـون چی خورا مستند دی، یو ژوندی شا هـد بلل کیـږ ی . ما نو پـه خپل قا نـو ن کی د ښځی په هکله وایـی : « نجلی په ماشومتوب کی د پلار ترواك لاندی ، په ځوانی کی د خاوند ترواك لاندی اوپه زړیدو کی د خپل زوی تـرواك لاندی ده ، ښځه د آزاد ژوند حق نه لری ... »

دی وړاندی وایی :

« ښځه او ماشوم او مریی د ځانګړی مالکیت خاوندان نشی کیدای . دوی چی هر څو مره شتمنی تولید کړی دهغه چاکیږی چی دوی پخپله د هغه ملکیت دی . »

د منځنیو پیړ یو تړلو قانونجوړوو نکو په دی ټکی باندی فشار راوړی دی چی ښځه د خاونـد (لما نځلو) ته مجبوره کړی ، دا بی توپیره وه چـی دا خاوند جوار ګردی ، قاتـل دی، غل دی ، بدلمنی دی اوکه بل څه . دجـبری ودولو او دښځی ستی کولو دود په همدی دوره کی عمومیت پیدا کړ .

په مصرکې دود داو چې کله به یو فرعون مړشو دهغه تر لې ښځې به یې دده له میت سره ژوندی خښولې . دفرانسې په (ګولی) کې ښځه د خاوند مړینې له پاره قرباني کېدله .
همدا راز قرباني د جرمنی د (ګوت) په قومونو او (سلاوانو) کې هم دو دوه . له فولکلوری روایا تو او ځینی تاریخی شواهدونه داسې معلومیږي چې دستي کولو (ژوندی سولو) دو دد افغانستان په برغونو آریایی قبایلو کې هم رواج و . په پښتنو قبایلو کې دټور تر بد لون دمخه کونده برفاء د خاوند د تېر ملکیت بلل کېدله او هغې ته دا حق نه وو چې دازاد انسان په حیث پخپله خوښه له یوه نارینه سره واده وکړي .
غالباء دغه کونده د مړي وارو ، تره ، زوی یا بل میراث خورته ورپاتې کېد له او هغه ته داحق شته و چې له دغې ښځې سره واده وکړاو یایې په کوم بل چا واده کړي . ددې ښځې منقول اوغیرمنقول شیان او اولادونه کردسره ددې دو لی مال بلل کېدل او دا دمیره او پلار له میراثاو تولو مادی شتمنیو څخه محرومه وه . موږ پخپلو کلیو سیمو او خپلوانو کې لید لی دی چې کونده په باخه سن دورنی هلك ته نومول شوی او کله چې هلك زلمې شوی دی دښځې په خوله کې یو روغ غابښ نه دې پاتې شوی او د عمر په لحاظ ددې ښځې اومیړه ترمینځ دانا او لمسی تر مینځ ته راغلی دی .
د ښځې او نارینه مناسبات د افغانستان د شمال شرقی جنوبی او جنوب غربی قبایلو په علاقو او کامونو کې دمیړدالی او ماقبل فیودالی شرایطو دشته والی له کبله هماغه زاړه او ظالمانه قیو دا لی مناسبات دی پښتون پلار لا تراوسه پوری زوی پرلوربانده ی مرجع بولی . د زوی په زیږیدو ډولونه غږوی ، ډزی کوی ، میله او مصرف منی ، مګر دلور په زیږیدو خپه کیږی او حتی دهغې مبارکی ځانته یو راز پیغوراو اهانت ګڼی ، لاتر اوسه ښځه لکه ځمکه اومال دیله یو بد لدی .
همدی تاریخی اوږده جریان د پښتنې ښځې پلی اور ګونه سوی دی . د هغی په زړه کې یی د ګرګواوربل کړی دی ، هغه یی چیغو، فریادونو ، ژړاوو، ښیراوو ، پیغورونو ، کنځلو او تمر د ته راښکو دلی ده . هغی دخپل اجتماعی ناوړه موقعیت سره د مبارزی او له هغه څخه دخلاصون له پاره خپل ټول امکانات استعمال کړی دی.
په حقیقت کې د پښتنې ښځې همدا زور تاریخی تکل او تلوسه ده چې ښځمونو لنډیو ته یی ناتما میدونکی دا یڼمیز م او نه ستو مانه کیدو نکی تحرك ورکړی دی.
همدا تکل دی چې د نارینه پر ضد یی د واقعی محرك په توګه ښځمونو (زنانه) لنډیو ته مسیر ورکړی او هغوی ته یی د مبارزی ، تکل او ژوند الهام وربښلی دی .
لنډی چې د پښتو دعا میانه ادبیاتو د شهکار ونو یوه بی ساری او غنی برخه ده له نیکه مرغه زیاتره یی زموږ دوطن دخپل شوی او نامیندی ښځې دفاع پرغاړه اخیستی ده او لکه پروند بلبل بی له دې چه د ښکاری له سوری وترهیږی پرله پسې چیغې وهي اود ښځې د آزادی غوښتنې او مورولی آواز ژوندی ساتی .
لنډی په عامیانه ادبیا توکی په کلی توګه د ښځې دعوا طلو ترجمانی په غاړه اخیستی او په سلو کې تر پنځو سو زیاتی د ښځو ددفاع او فکر څخه رازیږیدلی دی. لنډی د مستبد نارینه د جبراو ستم څخه پرده اخلی او د پښتنې ټولنې د مظلومې ښځې آواز اود زړه لمبی کلیسو ، کیږد یو، درو، اود ښتو ، غرونو او رغونو ته لیږدوی او هڅه کوی چې د ښځې له پاره یوم رستندو په ژبه او یا صادق ترجمان شی . په یوه لنډۍ کې ویل کیږی :

دپښتو نو الی درنه پته
زما په خو له دې لاس تیول ګونګه دې کړمه.

په دې ښکلې لنډۍ کې پښتنه ښځه د پښتنو الې له دود او دستور څخه چې دفیودالي نظام د جبر او ستم له کبله یې د ښځې لاس او پښې اوخو له گرد سره تړلي دي اعتراض کوي. په دې لنډۍ کې د (پت) معنی داده چې ښځه دخپلو عشقي او عاطفي علایقو هیڅ رازڅرگندونه نه کوي .

اجباري ازدواج ته په تن ورکول او دخپل ځان په خرڅلانه کې به د پلار، وروراو د کورني د مشر ارادې ته تسلیمیږي . دهمدې غیرانساني او ظالم پت د زغملو تر فشار لاندې پښتنه ښځه فریاد کوي ده .

(ای د پښتنو الې زوروره اوجابره دوده !زما خوله دې را پټه کړې ده ،چیغو ته مې نه پریږدې اوکوم وخت کې چې یم گني ما به دیر چیغې وهلي وای او عالم به مي پخپلو نارو ډک کړی و) .دغه لاندیني لنډۍ چې لکه نښتنه کېدونکي مرغلري افغاني ښځو او پیغلو زمو په دخلکو د پر گنو دعا میانه ادبیا تو څپا ندو او ژور سمندرته ورشیند لي دي او ښایي چې د پیړیو له هغې خوا نه راغلي وي په فیوډالي دورا نکې دافغاني ښځې اجتماعي موقعیت او دهغې دژورو غمو نو سرچینه له ورایه ښیي :

پرېږده چې ښند په پندمې پرې کړي
ما چې دژني یارې کړه مرگ ته ورتلمه

چېرې پناه شوي په مرگ ورکه
ما په او ښا نو خرخوي تا غرقو ینه

زه دې زاړه غوایي ته ورکړم
کوردې ویرا ن شه خپله پلاره لور دي ومه

خرڅه دې کړم ښاده دې نکړم
شیرینه ورورهودې مه وزه آرما نونه

څوله مې سپین پیري سرې یووړه
تمامي عمرله خولې ناړې تو کومه

آسمانه پریوزې بخته واوړې
زړ کیه وچ شي ماموزي ته و دوینه

بیگاه دستور و په رښا کې
جانان زما په تمه راغی مې به وینه

خدا یه دکونډ و پنا کیر شي
چې میرا مثخور یې په لیوانو و دوینه

په نیمه شپه سوې ناري شوي
مور له لورا نو بیلو يکوکي و هینه

څراغ یې بیا په گور بلیږي
شا لیلا مړه ده په چړ وشغلي وهینه

ما دزخمي زړگي په ویر کې
دوینو او ښکي بهولې ونده شومه

ځوانانو ننگرا باندي وکړي
پلار مي ظالم دي ما ښامار لره لیږ ینه

په پورتنیو لنډیو کې دافغاني ټولني بیا په تیره د پښتنو خلکو د فیوډالي کلتور او دود دستور دهغو قیود و په مقابل کې چې پر ښځه باندې لګول شوي دي بر بنډ انتقاد شوي دي .

لنډۍ د پښتنو پر ګنو د ادبیا تو په تاریخ کې هغه یاغي شعر دی چې پرله پسې یې حقیقت ستا یلي دي او هیڅکله دهیڅ راز حدود و او قیو د واطاعت نه کوي . یوازې حقیقت ستایي عشق او مینه ستا یي او د ټولو په سر کې ښځه ستا یي او دهغې په باره کې دمسلط نارینه دزور زیاتي او ستمگری داستا نونه، رسواکوي او له یوې پیړي نه یې بلې پیړي ته لیږ دوي.

«دافغانی موسیقی» دلیکوال لنډه پیژندګلوی

محمد دین ژواك داروا ښاد غلام محیالدین خان زوی دکندهار ددامان دولسوالی دروه آباد دکلی دی. او (۷۵) کاله مخکی دکابل دسپین کلی په یوی هوسا کورنی کی زیږیدلی دی.

ژواك دخپل پلار په پاملرنه خپلیزده کړی په کندهار او هندوستان کی پرمخ بیولی او ځوانی ته په رسید وسره یی د «ویښ ځلمیانو» په وطنپال غورځنګ کی فعالیت پیل کړیدی. هغه سره ددی چی په یوی لوړی اوهوسا کورنی کی یی روزنه او پالنه شوی وه او ورپوری تړلی و، مګر سره ددی هم تل دښو لنی اووطن دمحرومو او بیوسو خلکو په خوا کیدریدلی دی، په دی لاره کی یی زیات کړاو نه ګاللی او ډیر ربړ ونه او ستونزی یی زغملی دی.

ددی تر څنګ ژواك دغوره قریحی او لوړ استعداد په درلودلو سره د ځوانی له کلونو په پرا خوالی ادبی ارزښتناکو کارونو هم لاس پوری کړیدی.

استاد ژواك چی په انګریزی او عربی ژبو پوهیږی، په دری او پښتو ژبو باندی پخپل ځانګړی ادبی سبك دشعرونو، هنری نثرونو اوداستانونو په لیکلو کی یو خورا برلاسی لیکوال هنرمندی.

ژواك که له یوی خوا دپښتو ژبی، دژبپوهنی او ګرامر پوهنی په برخه کی د غوره او کره کار اودغه شان دپښتو ژبی دغنی فلکلور په برخه کیدپراخ کار په وجه د «شیر نملی» اکادیمیك لقب لاس ته وروړی، نو له بل پلوه یی په پښتو ژبه کی په ځانګړی سبك دهنری ډیر په زړه پوری نثر په لیکنی سره یی دافغانی پوهانو له خوا د(افغانی اناتول فرانس) لقب اودغه رلز په دری ژبی لی پخپل ځانګړی هنری نثر لیکلو سره یی د« میرزا تورسون زاده» مډال هم ګټلی دی.

همدا راز داستاد ژواك یو بل تالیف چی دښوونځیدزده کوونکو دپښتو ژبی ددرسی پروګرام له پاره یی لیکلیدی دیو نسکو داداری له خوا دجایزی وړ ګرځیدلی دی. سربیره پردی تر لو، ژواك دخپل پراخ اکادمیك ادبی کارپه وجه وروستیو کلونو کی «دافغانستان جمهوریت دغوره فرهنګی کارمند» د لوړ لقب په اخستلو هم سرلوړی

شویدی. استاد ژواك په زیاتو علمی غونډو او سیمینار ونو کی لکه: دخو شحال خان ختـــك بینا لمللی سیمینار، دسنا یی غزنوی بین المللی سیمینار، دبایز ید روښان بین المللی سیمینار، د پښتو ژبی دچا پی آثار و بین المللی سیمینا ر، دامیر کروړ سوری بین المللی سیمینار، د فلکلور بین المللی سیمینار اودا شان نورو علمی غونډو کی فعاله برخه اخستی او خپلی علمی تحقیقی مقا لـی یی پکی لوستلی دی.

ژوا ك په هیواد کی د ننـه په ټو لو ولا یا تو کی کرځیدلی او په بیلو بیلو وختو نو کی یی یو شمیر بهرنیو هیوا دو نـو ته لکه: دلیکوا لود اتحادیی د منتخب مرستیال په حیث شوروی کرغز ستان ته، د افغا نـــــی لیکوا لود هیات دمشر پـــــه توګه، دهمدی دندی پـه دوا م مسکو، کرجستان او دو شنبی ته دعلومو اکاد می دمشاور په حیث، بیا په همدی د نـــد ی دو شنبی او تا شکند ته، دعلو مو داکا دمی له خوا دځینو کتا بتو نونو د لیدنی لـــه پا ر ه هندوستان ته ، دافغا نـــــی حجاجو دهیا ت درئیس په حیث مکی معظمی او مد ینی شر یفی ته هم سفرو نه کړیدی.

استاد ژوا ك زیات شمیـــر علمی، تحقیقی، فلکلو ر ی ا و تخلیقی، ادبی آثار لکه :

پښتنی سندری، پښتو متلـو نه، دحنان بارکز ی دد یـــوان تدوین اود هغه دمقدمی لیکل، پرونی هنداره، افغا نـــــی حماسه... او بالا خره هـــم (دافغانی مو سیقی) کتـــا ب چی دادی ددرنو لوستونکو پـه وړاندی دی.

استاد په همدی ډول پـــــه زرګونو مقالی، سرمقا لـــی، ادبی ټو ټی، شعر و نه لنډد استا نونه، روما نو نـــــه، تقریظو نه او مر کی هم کښلی دی چی ټو ل چاپ شویدی. له استاد ژوا ك سره په ملـــــی او بینا لمللی سویه پـــــــه لسګو نومر کی او مصا حبـی هم شو ی ا و په دی توګه یـی وخت پر وخت نظریا تو ته انعکاس ورکړ شویدی.

استاد ژواك په ځینو درنو غونډو او ملی مجامعو لکـــه لویو جرګو کی هم فعا له برخه اخستی ده. استاد چی متا هل دی د(۲) زامنو او (۳) لو نو پلا ر دی چی او لادو نه یی ټــــو ل رسیدلی اودلو ړو تحصیلا تـو خاوندا ن دی.

استاد ژوا ك دغه راز په لس ګونو تنه مساعد استعداد ونه هم داد ب، لیکوالی او شا عری په برخو کی رو زلی او تـــــل یی پر هغوی هومره لو ړه پیرزوینه لری چی دهغوی شا ګردان نه صر ف داچی دداشان لـو ی استاد او لارښود په لر لـــــو ویاړی، بلکه استاد هم هغوی هریو له خپلو او لادو نو څخـه څه کم نه ګڼی. دا ستادژواك داو ږده اولا زیات با ثمـر ه عمر په هیله.

مننه او کوروداني

سرمحقق دوکتور دوست محمد لودين، دافغانستان جمهوريت دعلومو داکاډمي د بشري علوموديرخي مرستيال، زموږ دګران هيواد هغه نوميالی پوه دی چې تردې مخه يې پنځه کاله ددې اکاډمي دپښتو څيړنو دبين المللي مرکز مشري په غاړه لرله او دوه کاله هم ددې اکاډمي دمشرۍ (رياست) سرپرستي، اودادی په دې ورو ستيووختو کې هم په انتخابي ډول دعلومو داکاډمي دبشري علومو دمرستيال په حيث وظيفه کوي.

محترم دوکتور لودين چې په خپلې مورنۍ ژبې پښتو، ودغه راز دري ژبې سربيره په انګريزي او روسي ژبو هم پوره پوهيږي، نن سبا زموږ په هيواد کې د ژبنيو څيړنو په برخه کې ساری نه لري.

دوکتور لودين هم محقق دی، هم ژبپوه، هم مورخ دی، هم د ادبياتو دتيوري په برخه کې د زيات شمير کتابونو او رسالو ليکوال دی. دغه دوه ټوکه روسي پښتو قاموس چې دوکتور لودين يې ژباړه کړې، ددې دپښتو لغاتو کتاب يې سرته رسولی دی. ګرامر، ژبپوهنې او ادبي تيوري په برخه کې شل بيلا بيل عنوانه کتابونه او دغه راز په روسي ژبه داروابنا د ګل پاچا الفت دغوره نثرو نوژباړه دياد ونې او پاملرنې وړ دی.

محترم دوکتور لودين د افغاني موسيقۍ د کتاب دا وسټلو او څيړنې په لړ کې سربيره پردې چې هغه يې د افغانستان دهنرمندانو د ټولنو داتحاديې په لس کلن ژوندانه کې دمخې دفرهنګ پال مشر، مهندس انجنير محمد حيدر پرديس په پاملرنې، يو ډير غوره نوښت او يوه ارزښتناکه لاسته راوړنه وګڼله، په زياتې مينې او علاقمندۍ سره يې پر هغه باندې يوعالمانه تقريظ وليکه، چې دد ې کتاب بيلا مخ پرې ښکلی او درنه شويدی.

موږ دافغاني موسيقۍ دکتاب په باب ددوکتور لودين له خوا ليکل شوی تقريظ يو غوره او موثر قدم بولو، او له دې امله له دوکتور صاحب لودين څخه زياته مننه کوو او کوروداني ورته وايو.

دافغانستان د هنرمندانو د ټولنو

داتحاديې دخپرونو د مشر تابه هيات

مأخذونه

دافغاني موسيقي دكتاب د ليكلو له پاره دليكوال پرخاتكړو يادښتونوسربيره له دې لاندې اثارو څخه استفاده شوېده :

- پښتني سندرې - محمد دين ژواك په اهتمام - پښتو ټولنه - لومړۍ چاپ - دولتي مطبعه - كابل

- دپښتو دولسي ادب لارښود - دوست شينواري - دافغانستان دعلومو اكاډمي - كال - دولتي مطبعه

- د خلكو سندرې - حبيب الله رفيع

دكلوڅولي - مصطفى جهاد - لومړى ټوك ۱۳۶۸ كال - دولتي مطبعه - كابل

- پښتو لنډۍ - علمي كره پروژه - داكټر محمد يسين سليمان لايق سريزه - دعلومو اكاډمي ۱۳۶۵ كال دولتي مطبعه - كابل

- دژوندۍ دكلكسيونونه له ۱۳۳۷ كال څخه تر ۱۳۵۲ كال پورې - محمددين ژواك په مسو و لمديريت .

- دهنر مجلې د دريم دور دلومړي كال - لومړنۍ دوېمه، دريمه او څلورمه گڼې .

- دنغمو كاروان - دنصرالله حافظ - دولتي مطبعه - كابل

زما دزړه زهیریدونکی یادگار !

دزړه دسخت تکان سره لیکم چې «دافغانی موسیقی» کتاب
هغه وخت دچاپ څخه راوزی چې ما په خپلو لاسونو زما ډیر
گران او بینا شاگرد «مصطفی جهاد» چې ددی کتاب
په ترتیبو لو اودا هتمام دپاره چمتو کولو کلک ملا تړ و
هغه له لاسه ورکړی دی اوددی پر ځای چې د چاپ د خلا
صیدلو وروسته یې په غاړه کېږد گلو نو غاړه گۍ وا چوم
ماشو ور ځې دمخه دده ځوا نیمرګ دقبر دخاو رو پر کو ټه دکډ نو
هار کښیښود اود گلو نو مړاوو پا ڼودده دژ یړی ښهری
لوری ته کتل او خدای په امانی یې ځینی اخسته .
افسوس دی چې دی دکتاب دچاپ ښه خدمت ته نشو پاتی ولاړ
زهیر، خو دکتاب لیکونکی به دده خاطره هیڅکله هیره نکړ ی
روح دی ښاد وی !!

دده په نامراد ی زهیر «ژواک»

نوتیشنونه او تصنیفونه

دنو تیشنو نو لیکو نکی : استاد محمود فرخ افندی دنو تیشنونو مصحح او کاپی لیکونکی: استاد فقیر محمد ننګیالی دتصنیفو نو خطاط او لیکونکی : ممنون مقصودی دسند رو ویو نکی:

- پر وفیسور محمدګل نوری
- غلام‌حسن سرندوهوا نکی
- چرار
- استاد غلام حسین
- استاد عبدالغفور بریښنا
- ګل زمان
- صفدر توکلی.
- میرمن قمرګل
- خسرو

سمون پاڼه

پاڼه	کرښه	ناسم	سم
ج	٣	منظر دی	منظری
٣	٢٠	موږ	زموږ
٤	٦	کلکه	کله
١١	٥	رښتینا نی	رښتیا نی
١١	٣٦	دد بانډو	د بانډو
١٤	١٤	چه داسی	چی دی
١٥			
١٦	٢٢	غلا محمد	غلام محمد
١٨	٣	واچو لی	اچو لی
٢٨	١١	دتارو په	دنارو په
٢٨	١٤	دبسته	دبست
٢٨	١٤	محرکه	معرکه
٣١	٢٥	نوریه	نریه
٣١	٣١	تردخه	تر له یی درخخه
٣١	٣١	ژیر	ژیره
٣١	٣٧	بی سکاومو	بی سکا مو
٣١	٤٠	کله	که
٣٣	٣	رتا	توتا
٣٣	٢٩	راته	راځه
٣٤	١٠	زه بسته دبادام دی دلندی په شان دی وی ژړوم	زه لښته دبادام دی دلندی په شانی ولی ګړولم
٣٤	١١	پر شاتله مخ	پر شاتله پر مخ رانغښته
٣٤	١٥	دسرداره	دسر داری
٣٤	٢٨	راکړه	رانکړه
٣٥	٢	لیکنه	لکینه

پاڼه ـ	کرښه ـ ناسم	ـ سم
٣٥ـ	١٩ ـ ليکلی	ـ ليلی
٣٥ـ	٢٤ ـ کومه	ـ کرمه
٣٦ـ	١١ ـ اطاق	ـ اوطراق
٣٧ـ	٥ ـ يو	ـ يوه
٣٧ـ	١٦ ـ شندريږی	ـ سندريزی
٣٧ـ	٢٣ ـ په منځ کی	ـ په پای کی
٣٧ـ	٢٧ ـ داری	ـ داديی په بله لهجه دريی
٣٧ـ	٣٣ ـ په بيل وزی	ـ وزن
٣٨ـ	٤ ـ اترانی	ـ دترانی
٣٩ـ	٦ ـ تارکی کی	ـ ناره کی
٣٩ـ	٢٧ ـ ناری	ـ ښادی
٤٧ـ	٧ ـ راته طب	ـ راطلب
٤٧ـ	١٢ ـ اوښی ولادی	ـ اوښی ولاړ دی
٤٨ـ	٨ ـ ديو يس	ـ ديوسه
٤٨ـ	١١ ـ کری	ـ کوی
٤٨ـ	١٢ ـ دبخك	ـ درنجك
٤٨ـ	٢٨ ـ بل	ـ پل
٤٩ـ	٢٨ ـ شور	ـ سره شوه
٥٠ـ	١ ـ مځکه سره شوه	ـ مځکه راته سره شوه
٥٠ـ	٣ ـ پودی	ـ پوری
٥٠ـ	٧ ـ دائی	ـ داسی
٥٠ـ	١٠ ـ مسکينيه	ـ سکنيه
٥١ـ	١٦ ـ سره	ـ سر
٥١ـ	٢٢ ـ کړيه	ـ کړديه
٥١ـ	٢٠ ـ او	ـ اول
٥١ـ	٢٨ ـ پيښی	ـ پښی
٥١ـ	٢٩ ـ گر مسيل	ـ پرگر مسيل
٥٢ـ	٢٥ ـ پرنسل	ـ پرستش
٥٥ـ	٢٠ ـ خيرات	ـ دی خيرات

پاڼه	کرښه	ناسم	سم
۵۵	۲۲	ـ تر تا	ـ دی خیرات
۵۵	۲٤	ـ گاډی	ـ چی گاډی
۵٦	۱۲	ـ ورای	ـ وری
۵۷	۲۰	ـ لاندی	ـ لانده
۵۷	۲٤	ـ وکړدی	ـ دکړدی
۵۸	۲۳	ـ کمال	ـ کمان
۵۹	۱۳	ـځله	ـ ځله
۵۹	٦	ـ چوړی	ـ چړی
۵۹	۱۵	ـ درسایی	ـ رسالی
۵۹	۲۵	ـ دمچ پانی	دمچ پانسی
۵۹	۲۸	ـ سرداوکی	ـ سردار دی
٦۰	۲۰	ـ مخی	ـ ملخی
٦۱	۲۰	ـ ورخه	ـ ورخه راخخه
٦۱	۲۵	ـ ما	ـ زما
٦۲	۸	ـپیبنی	ـ پښی
٦۲	۹	ـ زما ور ته	ـ زما وزړه ته
٦۲	۱۷	ـ په رانجه	په رانجه که
٦۵	۱۷	ـ دنیاز من	ـ نیازمن
٦۹	۲۰	ـ رانبیا	ـ بنسیا
۷۹	۱۰	ـ زړ	ـ زړه
۸۰	۱	ـ چی د	ـ ده
۸۰	۲٦	ـ دب	ـ ادب
۸۱	۱۱	ـ ارجوبنت	ـاو جوړ بنت
۸۳	۲۷	ـ دآسمان	ـ دی اسمان
۸٤	۱٤	ـ سیور	ـ سپور
۸۵	۱۵	ـ سگینه	ـ سنگینه
۸۸	۸	ـ بدریه	ـ بدله
۸۸	۸	ـ ك	ـ کسر
۸۸	۲٤	ـ به توی تیر یړی	ـ به تیریږه
۹۰	۲۰	ـ دناوشه	ـ راتاوشه

دافغانی موسیقی د کتاب کتونکوته !

ځرنګه چې د « افغانـــــی مو سیقی» ټکیه پر فلکلور ده او اصیل او سوچه لغات لری هیله کوم چې دغه د لغاتو دحل پر خه وګوری او بیا کتاب مطالعه کړی .

شمیر	مخ	لغت	توضیح یامعنی
۱	۳۰	شاباز	لکه زلفی داهول یوه زلفه یااو دلی کله ناا و د لـــی وینبتان
۲	۳۱	تندیغوا	تازه لنګه شو ی غوا
۳	۳۱	مشحری	دمشهد جوړشوی توکر
٤	۳٤	کودری	خورین لوښی
٥	۳٤	ګومبته	ګومبته په خاص دول پخوانی د خو نی په طرز بام وی
٦	۳٤	سپیر کو ننه	یوه سپیره ددښت مر غی ده او ل لمبر
۷	۳٤	شیرغنه	
۸	۳٤	غومبر	دکوتری دمستی بړغ
۹	۳٤	باری	لوی خدای
۱۰	۳٥	مواجبه	مالیـــه
۱۱	۳٥	ناکودك	دکندهاردپنج ده یو تلی دی
۱۲	۳٥	تخته پول	دکندهار ختیزی برخی تـــه ولسوالی ده
۱۳	۳٥	لشپه	شپانه تهوایی
۱٤	۳٥	چکن	یوخاص کمیس دی
۱٥	۳٥	کجك	غوته کړی دسرویښتان
۱٦	۳٦	منـــا	دلرګیو او خاشویاځوزو د سایی خونه وزمه
۱۷	۳٦	تیره	بی موره نجلی
۱۸	۳٦	کتوری	جام، دمسولو ښی
۱۹	۳٦	شپول	شپاله دمیږو او پسو ـــو د دریدلو ځای
۲۰	۳٦	غنی	یوهول جولا
۲۱	۳٦	کوسی	دوړیوچینه

شمیر	مخ	لغت	توضیح یامعنی
۲۲	۳۷	سروبړ	یالبنت
۲۳	۳۷	ورا باڼې	ښوبنځی چې دناوی کره ځی
۴٤	٤۰	بوره- بوره	بور سترګی دنجلۍ یو صفت‌دی
۲۵	٤۱	کتو-کتو	چې کتوی هم ورته وا یی دپخو لو لوښی
۲٦	٤۷	زمبك	ځونډی
۲۷	٤۷	بول	قول
۲۸	٤۸	ترنك	هغه رو ددی اچه د قلات ښخه بیادکند هارد چارده‌لوری ته ځی
۲۹	٤۸	دیوسه	یو لوړ ځای کی‌دی چې زی یا بل داو بولوښی پرا یږ د ی
۳۰	٤۸	ماخی	دو بنو یو بوټی دی
۳۱	٤۸	دالان	دکورمخ‌ته پو بنلی ځا ی چې مخه یی خلاصه وی
۲۲	٤۸	رنجلك	یو ډول توپك
۳۳	٤۸	کدوه	په فار سی افتا به ور ته وا یی‌دلاسو نوړ یلو لوښی جام
۳٤	٤۸	کوټوری	دکالویو پریوللو لوښی
۵۳	٤۹	تش	یو ډول ټوکر دی
۳٦	۵۰	خاصه	لکه وښی داسی‌دی
۳۷	۵۰	باهو	یو ډول آس دی
۳۸	۵۰	سکان	تاوکړی وړی د ورینلودپاره چې پر لاس تاووی
۳۹	۵۰	لیخیه	یو ډول داوبو لوښی
٤۰	۵۱	لونجی	تناو ډوله واښکی
٤۱	۵۱	مراندی	صوفه
٤۲	۵۲	تنکاچه	پخوانی دپښنو چپاتی غونډی‌دی
٤۳	۵۲	کوبنی	دوه تاره‌لودلی وینبتان
٤٤	۵۳	تکبنیه	ژړا وزمه
٤۵	۵۳	اینکی	

شمیر	مخ	لغت	توضیح یامعنی
٤٦	٥٣	ښتکی	دغاړی امیل دپاره سکه چی د سرو زرو یا سپینو زرو ښځه جوړیږی
٤٧	٥٣	ولی	(بیلچه شانه په دری ژبه)
٤٨	٥٣	خارا	ځای دی
٤٩	٥٥	لچ،غاړه	دسترګودرد
٥٠	٥٥	شا لمار	په کندهار لی دپسرلنی میلو ځای او باغ دی
٥١	٥٥	پانسی	په دار کیدل یااعدام کول
٥٢	٥٥	جاغوری	جاغور والاتوپک
٥٣	٧١	وبختلی	ویی درولی
٥٤	٧٢	کوتل	شاتوری یابی سپوره
٥٥	٥٦	دادر	ځای دی
٥٦	٥٦	چوری	نوم دی
٥٧	٥٦	پیخول	دکیږدی دمخ پرده
٥٨	٥٧	ګاړه	دمستو دکټوی اخرنی برخه
٥٩	٥٧	ځری	خواړه خوری یاپه خوړو پسی دی
٦٠	٥٧	خریړی	داومو شیدو سره شلو مبی یا تور وی ګډی کړی او خوری یی په زیا ته ګرمی کی
٦١	٥٧	پوڅه	په فارسی خام پنیر ورته وایی
٦٢	٥٧	میخک	یودول تیک دی چه په پزه کیږی
٦٣	٥٩	چنهلی	صافول
٦٤	٦٠	ملخی	خاص توپک

څلورمه برخه

په افغاني سندريزو مکتبونو پورې
د اړوندو سندرو حسيني غوره
نوټيشنونه او دهغو تصنيفونه

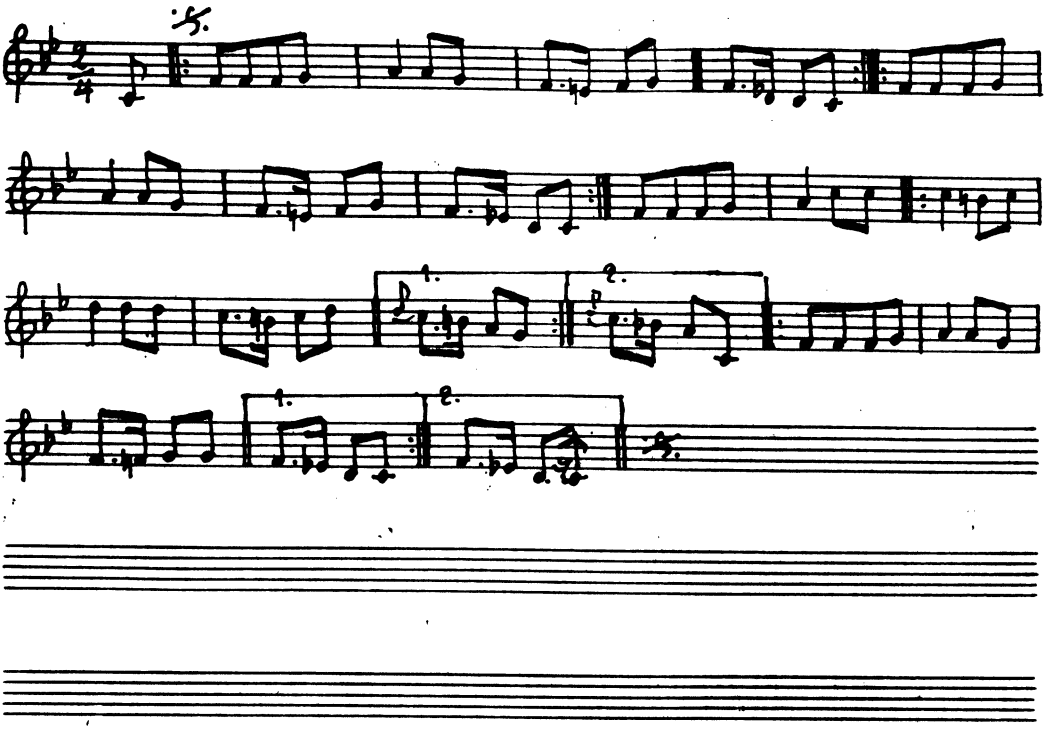

د محمد گل نوری ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

چه نه وسیم ستا مخ — سترګی ژاړی مدام
چه نه ژ بینم ستا لب — زړه می نه کی آرام

چی ته یاد شی صنم — ژاړه ژاړه شی زړه غم
چی وسیم نګاه انده وه — ځی به ګام ګام

ستا په زلفو شیی د دربار دی فقیر
د فرمان دی تابع د رخسار دی عالم

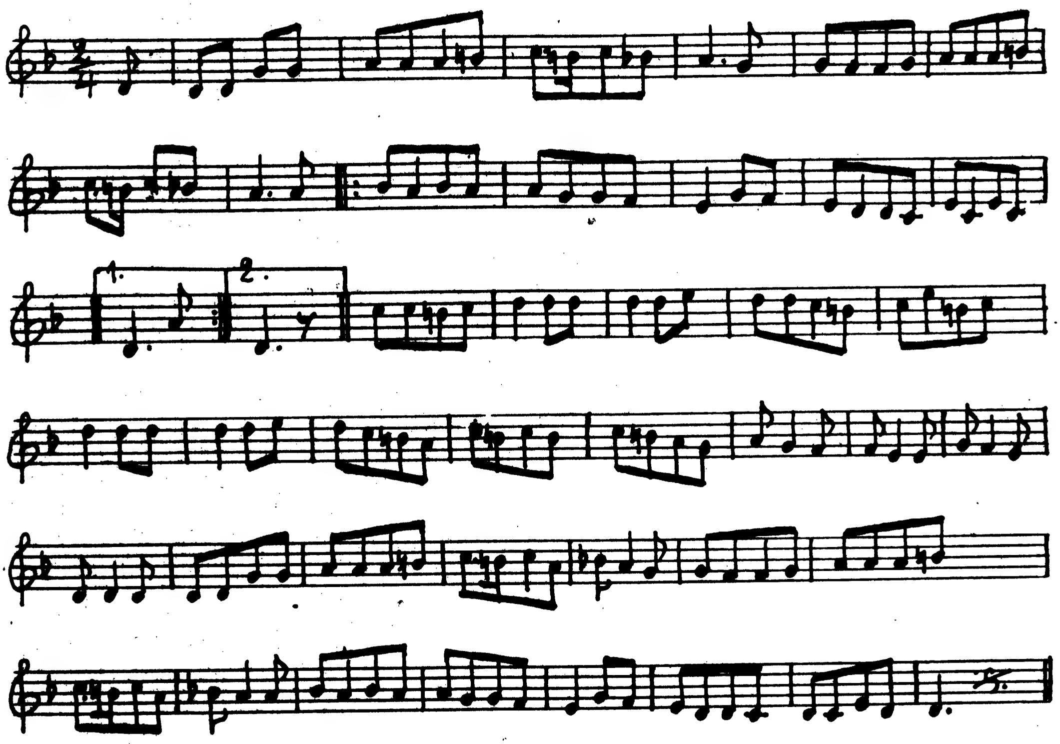

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن:

سنگاره د یار و در ته رقیبان نه راځي
تا ره گلشن ته یار شو بلبلان نه راځي
گاهي خزان نه راځي

زلفې دې دام عاشقان په را سیره
د مخ جهې دې پورې ستا د سترگو تاثیره
کاته کې په خپیره
بندي دې کړم په زلفو د خوبانو امیره
د استا د لوري ولې قاصدان نه راځي
گاهي خزان نه راځي

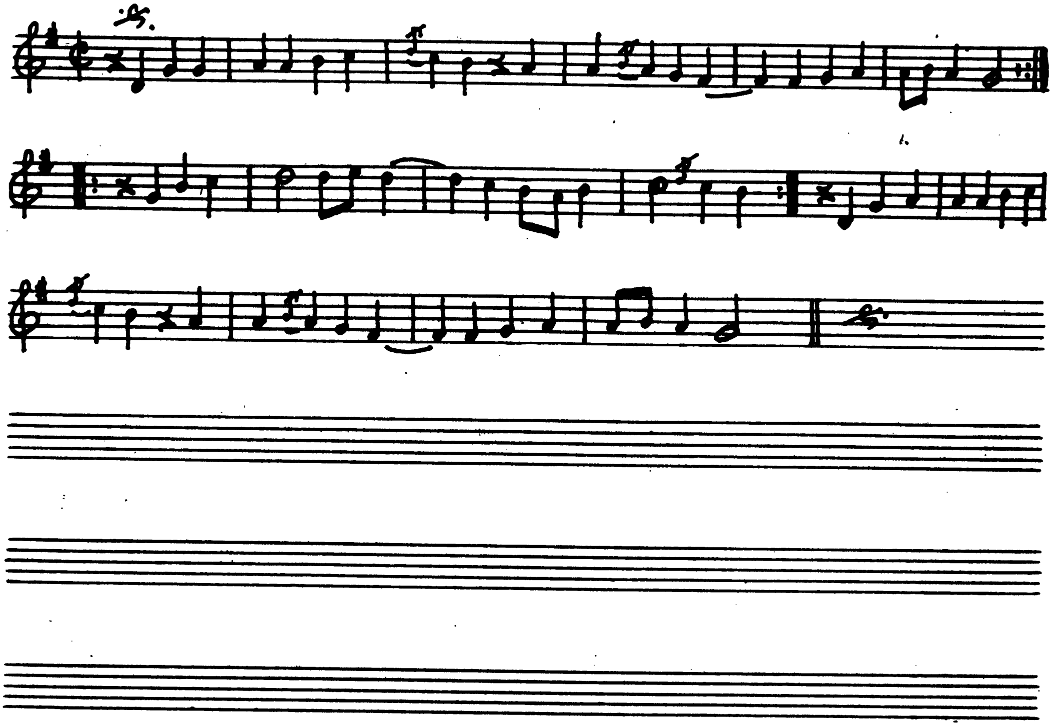

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

زه دې قربان شم تر دربار ه
غریب گل نواز خواجه اجمیره
لري سلطنت لري بې شا نه
غریب گل نواز خواجه اجمیره
چشتي د رب لري اصل نسب لري
تل مریدان دي هر ستا نه
غریب گل نواز
خواجه اجمیره

مشکل کشا لې ته حسن زیباتي ته
سبله تجلي دي تر اسمانه غریب گل
نواز خواجه اجمیره .

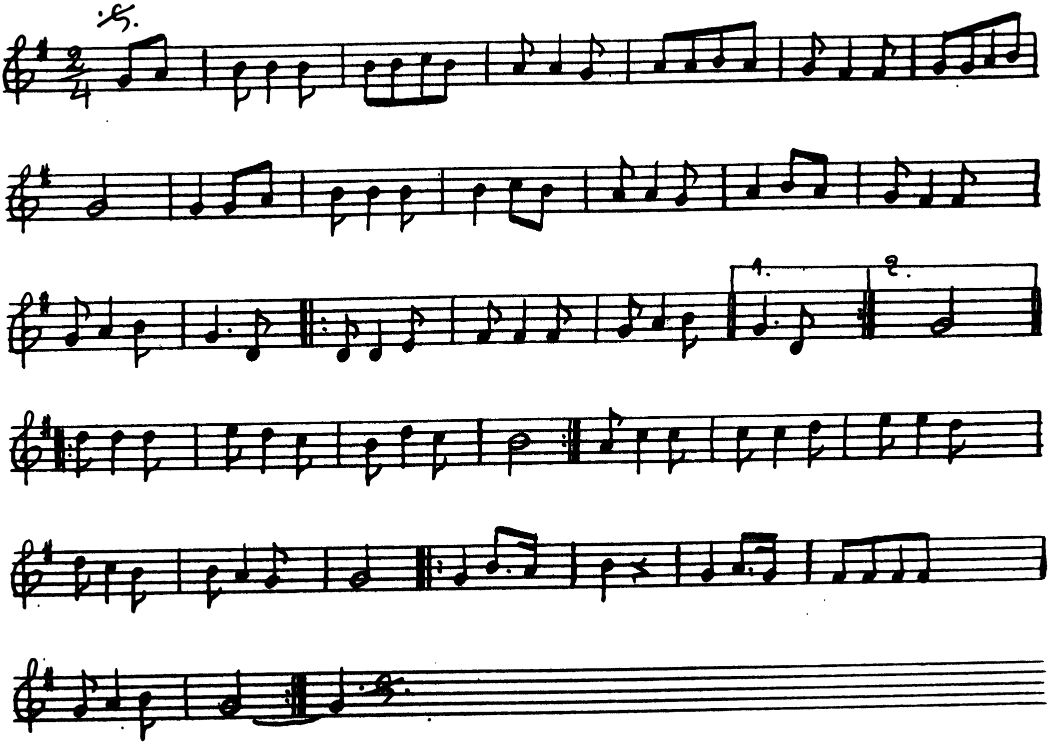

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرح نوښتین:

شعر

هر عاشق چه پر تا وي — به هغه ورځ دي
همیشه حال يې دا وي — محشر پر میزان
شپه ورځ به ژړا وي — قربان مې تر یاره
ستا به در — سر و مال دل و جان
غواړم دا ستې دلبر — مخ دې نازک دی تر گل
چې زما وي رهبر — دلاله ژبه قلم

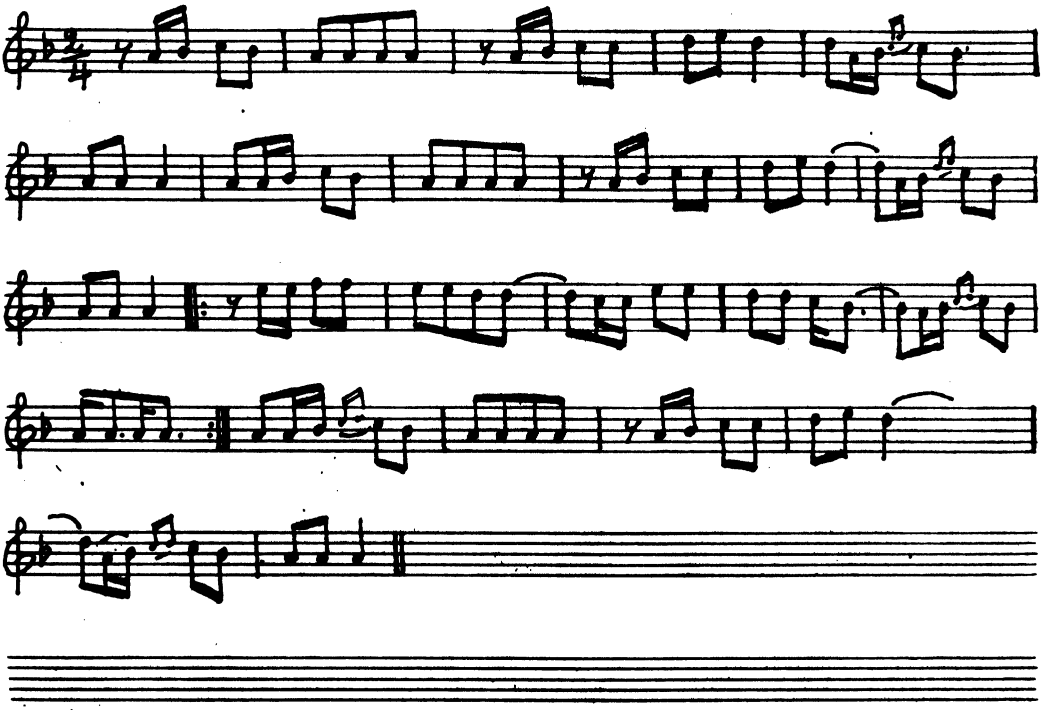

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتين

شعر

محبت یو عنایت دی په زړه کی رحماني
جذبه ده روحاني پرې کولای څوک شي
نا منزل په گمنامي
ولې کار دی سوزاني
چه یو خله یو توره بلا ده د جانان د فراق توره
خلق لي کړي رانځوري ها په جنون يې را بدل کړ
گل اخلاق انساني
ولې کار دی سوزاني

اعتبار جسم ته نشته په بيابان
يم که په ښار يم آباد که نا آباد يم
ماته ښي ښتا ښيوځای دی
نازنين يار جاني ولې کار د سوزاني

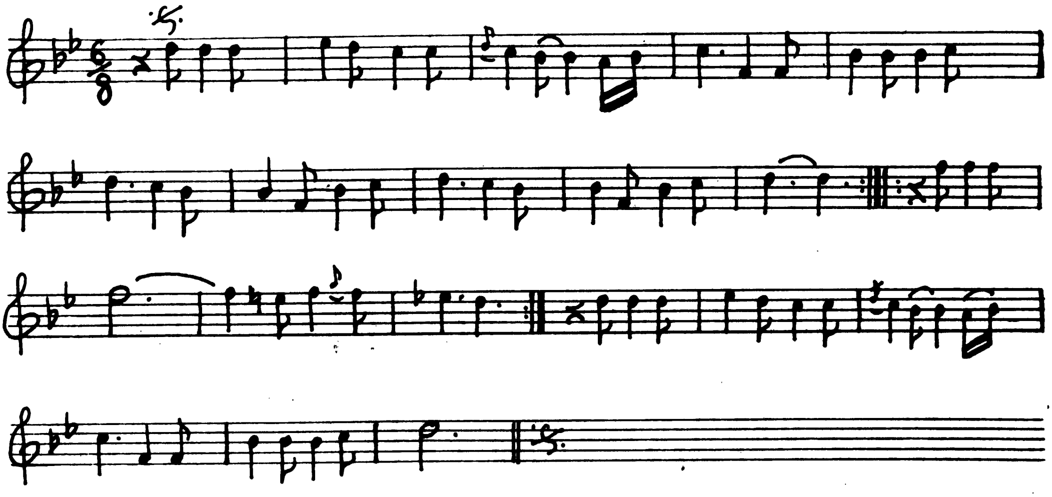

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتين

شعر:

زړه مې زخمي شو ستا په عشق کې همیش
ځکه ستر گو مې خون بار غم دبار کړم بیمار
دل آزار نا قرار

فراق برباد کړم خور به فریاد کړم
په بل هیڅوک دا ئې مکړې سواگریوان
چاک سینه افگار

زما دلبره زیات تر قمره
ښشته ثانی دې په عالم کې
ډیبا تازه گل د نوبهار

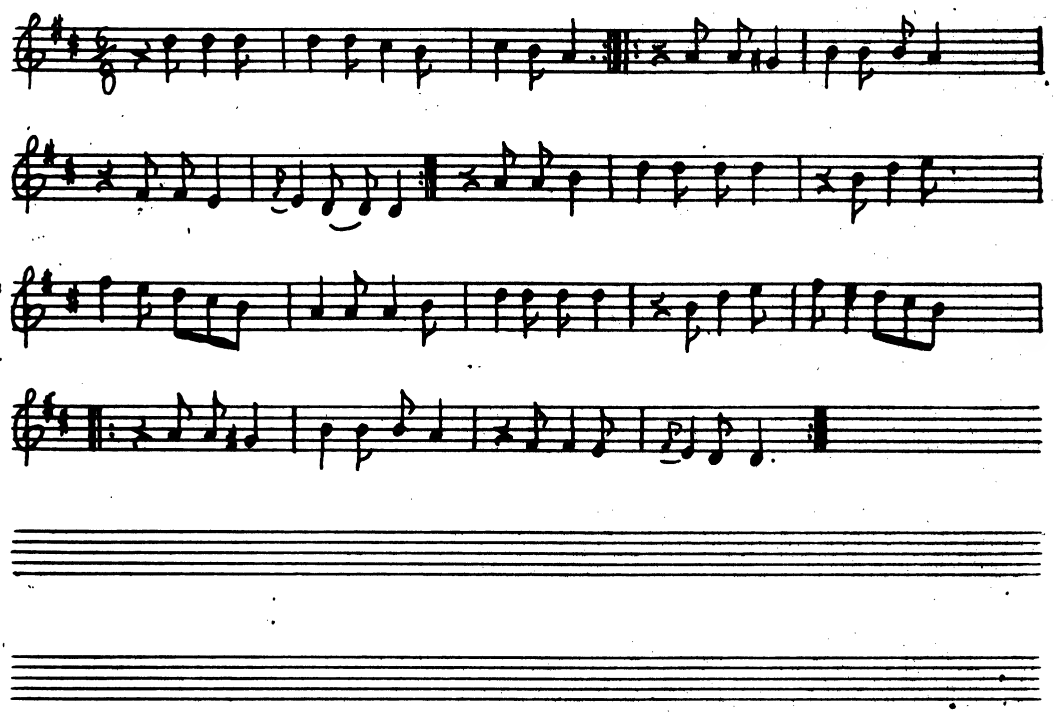

د محمد ګل نوري هلې سندره
د استاد فرخ نوښتيسن :

شعر

نوراني مخ څه ما دیار دی
زلفي يې خولې لګوي اېي ښا مار دی

★ ★ ★

مجنون ې ورکه په صحرا پر زړه يې نقش د ليلا
عاشق کله اسان کار دی
زلفي يې خولې لګوي اېي ښا مار دی
★ ★ ★
صراحي غاړه خندل خوله يې غنچه ده د ګل
بوستان په ده تازه بهار دی
زلفي يې خولې لګوي اېي ښا مار دی

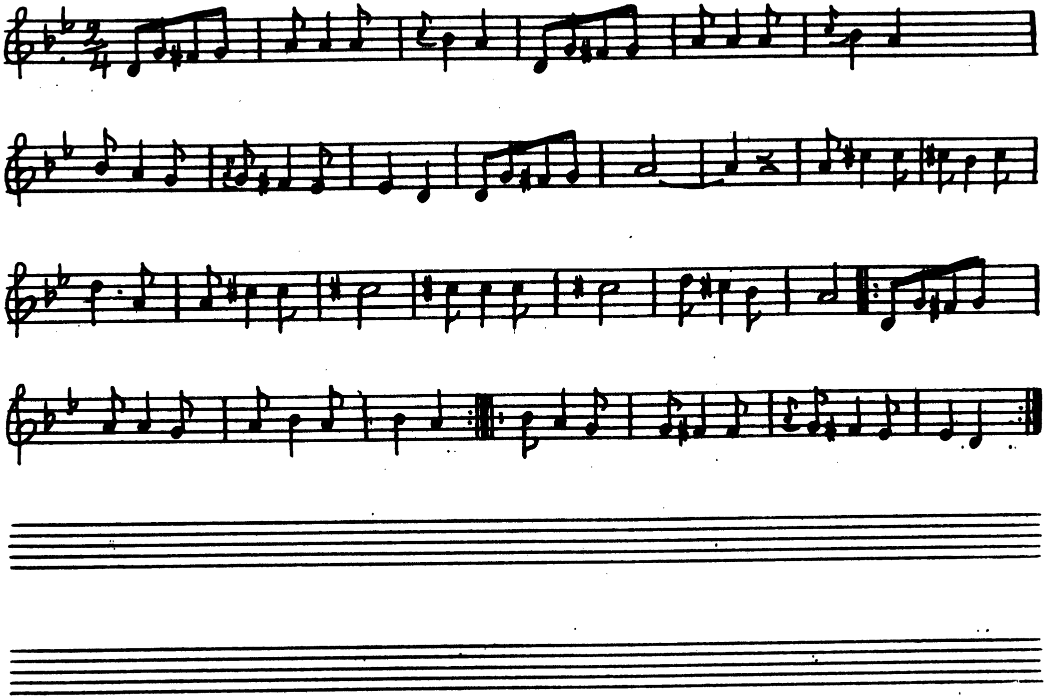

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن،

شعر:

یاره یاره ده ده گرانه

کله به شې ته پر ما مهربانه

راشه دلبره ماره یم بې وفا

شوې مرور ولې د ما

مسته جانانه سلطانه قربانه

کله به شې ته پر ما مهربانه

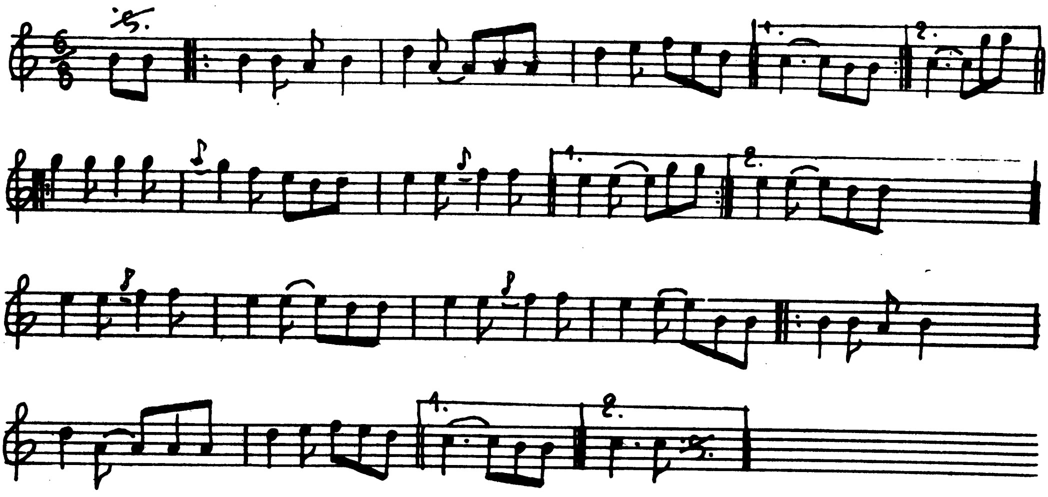

د محمد ګل نوري ملي سندره
داستاد فرخ نوټيشن :

شعر:

ديار مخ مې عجب خوندکې لکه ګل د شاېي بې وفا راته ښکاره شوه د لې تنګ و آشنايي

ديار زلفې منکرېږي تور چشمانې اثرې دي سپينکې غاښ يې مرواري دي پسې زه شوم ارماني

عجب ښکلې دي بشر دي
ټول عالم په نا خبر دي
هم اول آخر بهتر دي
کرم د در دي ګدا يې

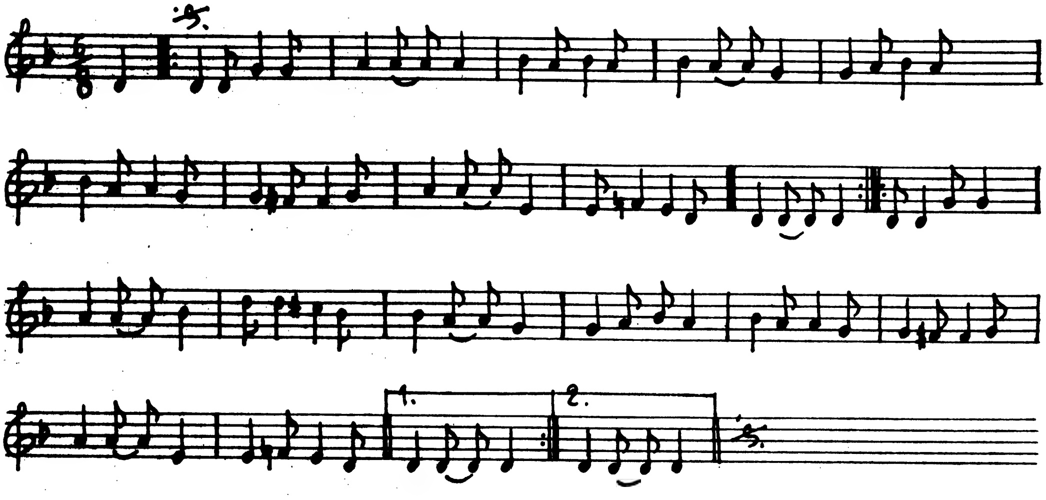

د محمد گل نوري ملي شندره
د استاد فرخ نوښتین :

شعر :

د دواړو کونو یاره ښکاره دې حسن دا ره

زه ستا يم خريداره په جبين کې دې شين خال دی
نښلی دی کمال دی

زه خمه و صحرا ته حال نه وایم د چا ته

ستا غم مې کړم ملامانه د مرګی یم نه رغېږم
ښکاره ځم روانېږم

د دې ځای چه روان شم بندي به د زندان شم

حلته به حیران شم که مې ونکړې پوښتنه
یاره ځم تښتنه

هغه پوښتنه ښه ده چه په خوله مو کړه ده

امل مو نځ پښتي روژه ده و خالق ته مو ره نمه
هغه موکړي را شمه

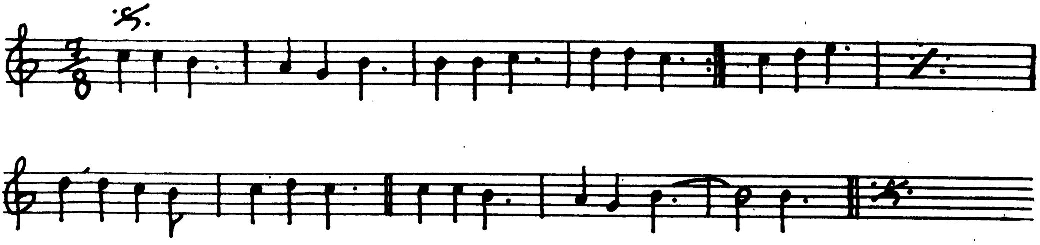

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر :

وا وا راغله لیلا شینکی خال پر تندي

سنګین خال یې پر سر پورې زانګی غمې

لیلا راغله ما بنام خوله به راوړې انعام

سر به کړم نو قربان دا یې زما میلمانی

لیلا راغله ما زبګی کج باڼو یې خنجر

وی ویشتم پر ځګر غشی وو پرله دی

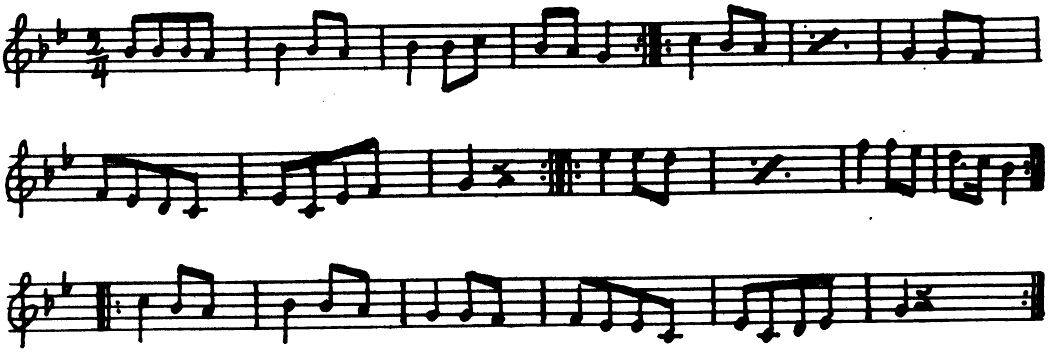

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ په تعقیب

شعر

زه پر تا شیدا یم که وکړې نظر
خوار خسته گرځم پر سدی گدا یم که وکړې نظر

راشه طبیبه ترما بې نصیبه
شپه ورځ له درده

د عشق په غوغا یم
که وکړې نظر

ستي قربان دې ترتا نازنینه
ته کې قبول کې په دل و جان فدا یم که وکړې نظر

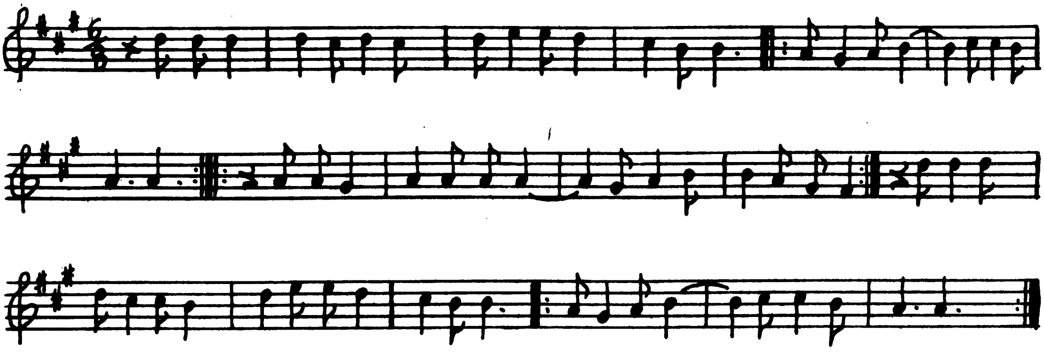

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ له ترتیبه

شعر

چیرې اوربل دی
چا ورکړی زړه بوړی
ګډې وډې ورځې د تورې
جنه را ووتله
پلنګ ته وختله
په ګونګه ژبه
ورته وایي
ادې بوره
ګډې وډې ورځې د تورې

جنه ولاړه ده
د شین پرګاره ده
کوچنۍ نجونې په باران
کوي ار ګوړې
ګډې وډې ورځې دي تورې

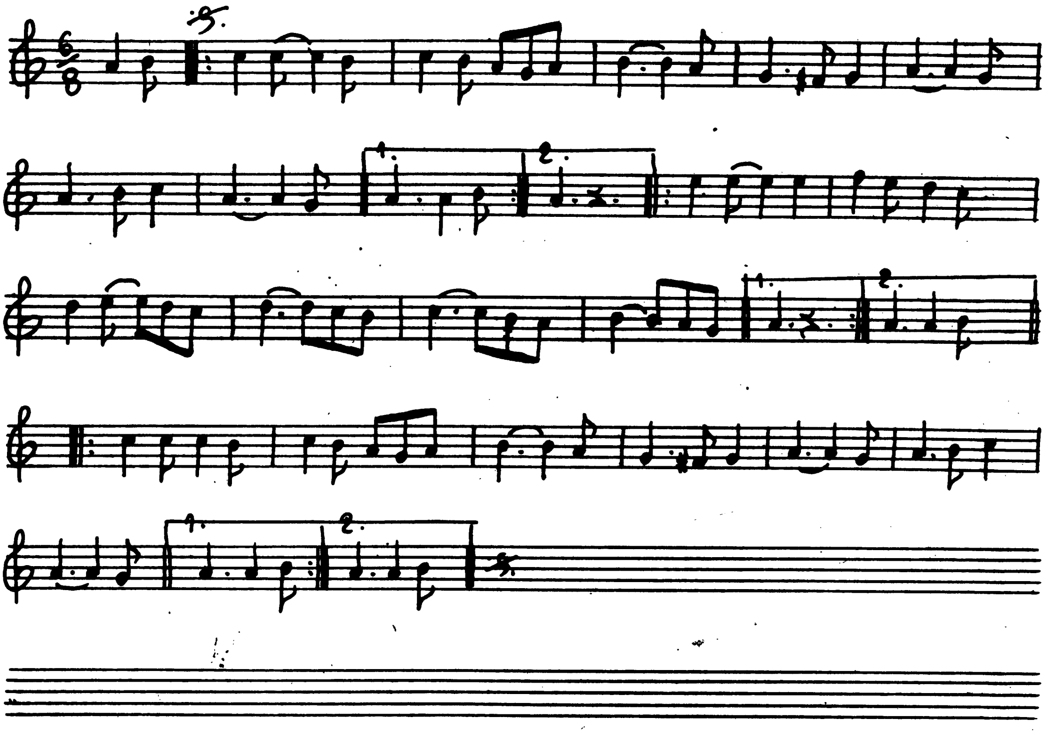

د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ لو بیستن

شعر

راوړه راوړه
ساقی پیاله انعام
زما دل آرام زما
لبو جام زما
تا چه منګل پرشینه
کښیښو نن بیا
نن بیا نن بیا
یاره شین خال دی دانه
زلفی دی دام زما
دل آرام زما
لبو جام زما

تا چه سره ټیک پر جبین کښیښو
تا چه خنجر په لاس کی واخیست
نن بیا نن بیا نن بیا نن بیا
نن بیا نن بیا نن بیا نن بیا
دواړه ورځی دی محراب خال دی
یاره ما ویل باقی عمر می تمام زما
امام زما دل آرام زما
دل آرام زما لبو جام زما
لبو جام زما

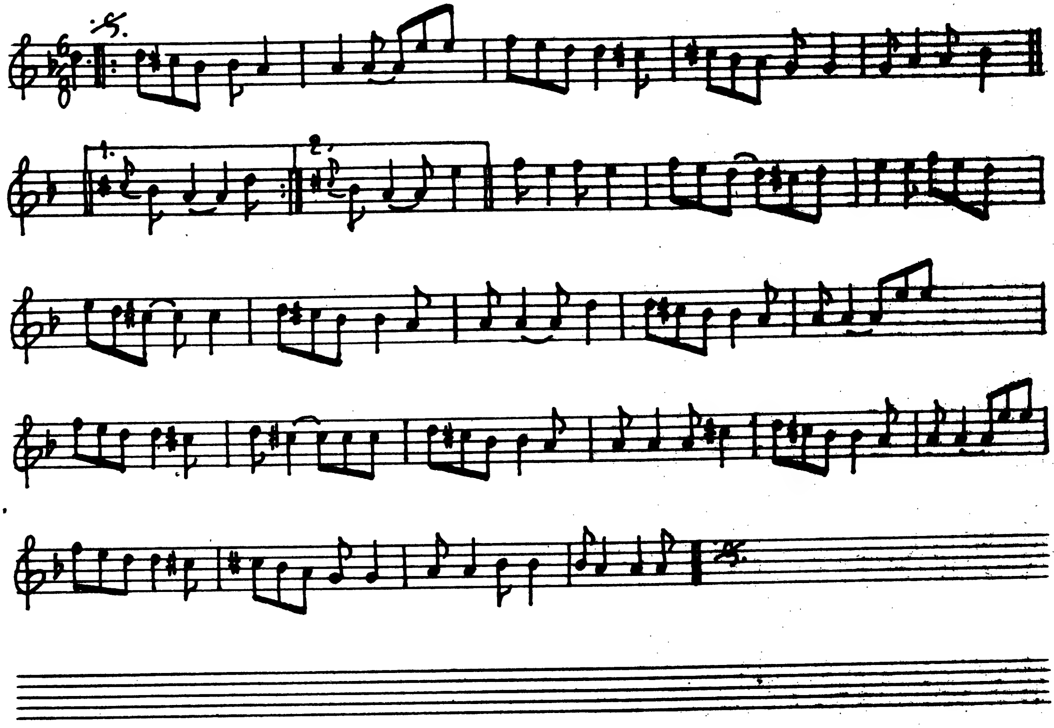

د محمد گل نښه ملي سندره:
د استا فرخ نوټېشن:

شعر:

بلبل دا سلام والوت پر تمام جهان خبر ولاړه
غازي محمد اکبر ولاړه

غازي محمد اکبره لاړ دې کړه سلامته

د زړه دې ایښته لعبته
اول دا راپي ده د باندي را غلي د هیبته
لاس دې کې د عربیه تله

چې دار پې د غازي شي دبدن دمخ پې سر ولاړه
غازي محمد اکبر ولاړه

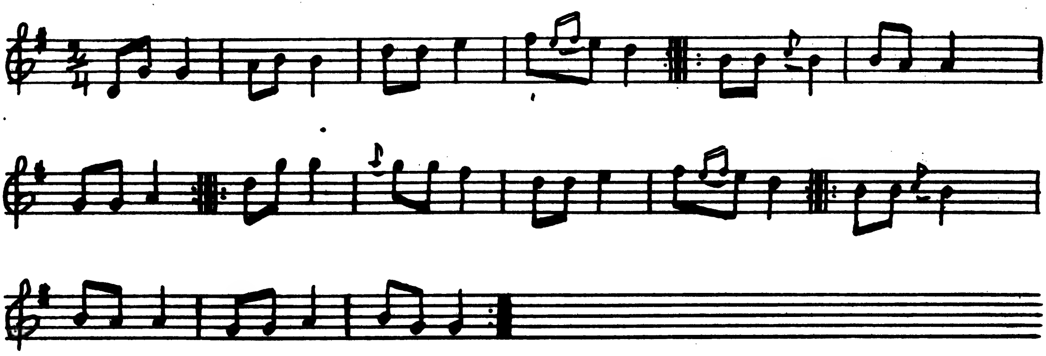

د محمد ګل نوري ملي سندره

د استاد فرخ نوټيشن :

ستـــــی

خپې می پر زړه ځی د غم داسې داسې
ژوندون می کی تنګ ستایم داسی داسې

نه مجنون شو پاته نه فرهاد شیرینه
فنا شو به عشق کی عالم داسې داسې

ملنګ دی د دریم ای ماه جبین
کړېږم مدام خوږم قسم داسی داسې

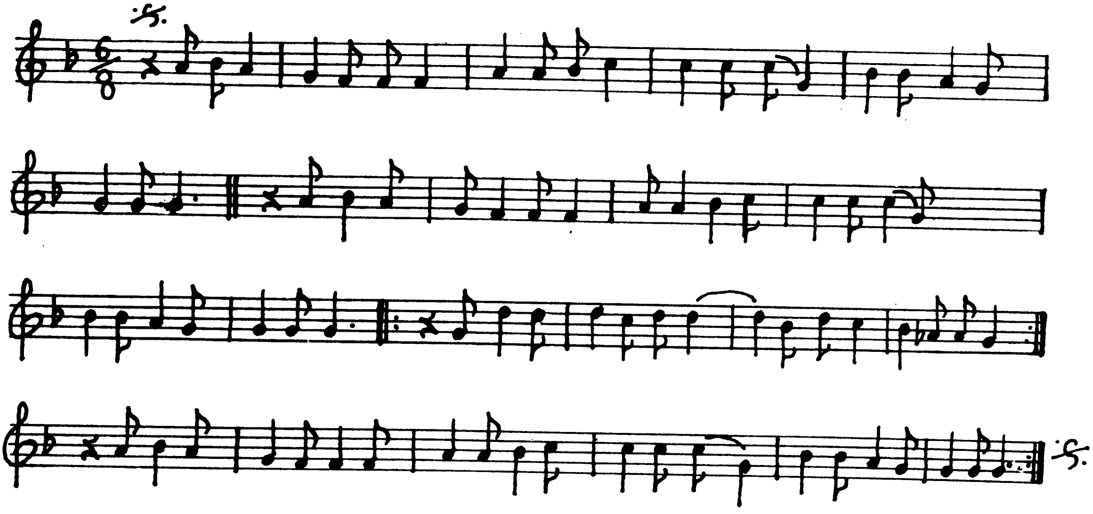

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ افندي نوټیشن :

شعر ،

ترخه پیاله د مېو عاشقان یې نوشوي مجبوران یې نوشوي

په عشق کې چه رسوا شي د جانان یې نوشوي مجبوران یې نوشوي

په عشق کې سر سبند مه سر بېلار لره ورمه

ژړه غواړم هغه مې چه تشنه ګان یې نوشوي مجبوران یې نوشوي

په خوله لیلا لرمه په پښو کې زنځیر ورمه

سل خاره په ځګر کې بلبلان یې نوشوي مجبوران یې نوشوي

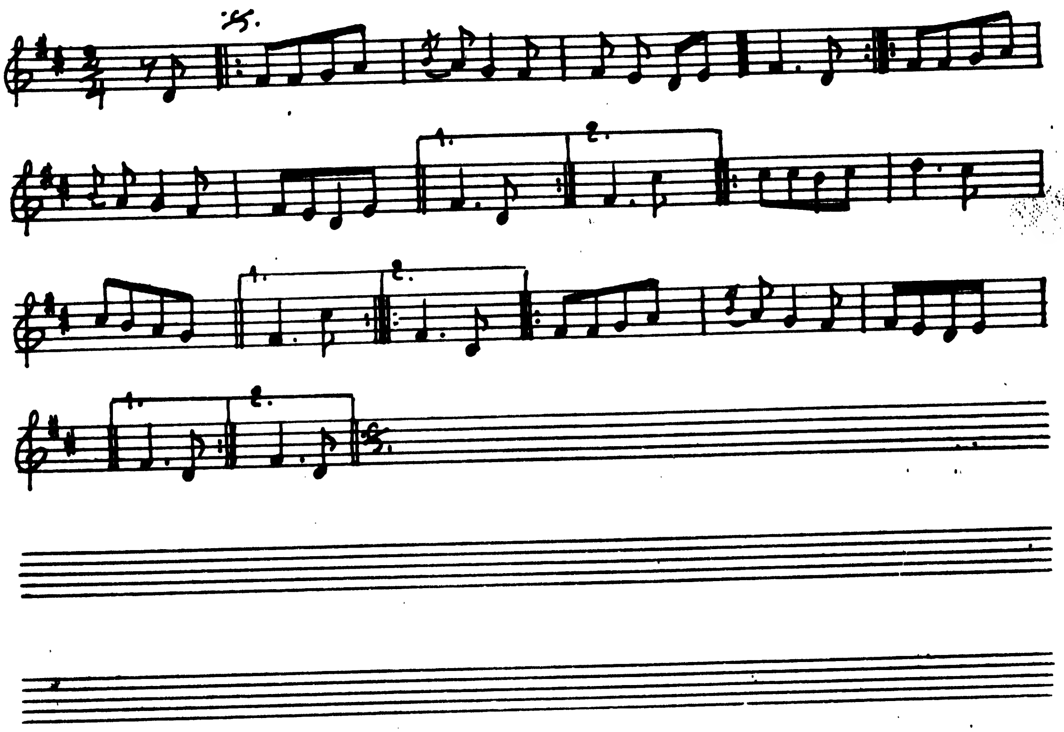

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن:

شعر

په زړه کې مې جاري شو ارمان د ښایسته
پرې به مې جاري شو بیان د ښایسته

ځهیږې په غوږو ورپیږي په ورو ورو
پرشونډو باندې سپوږمۍ د پېزو د ښایسته

عجبه تور ماران پر مخ پېره داران
پر مخ باندې زنګیرې زلفان د ښایسته

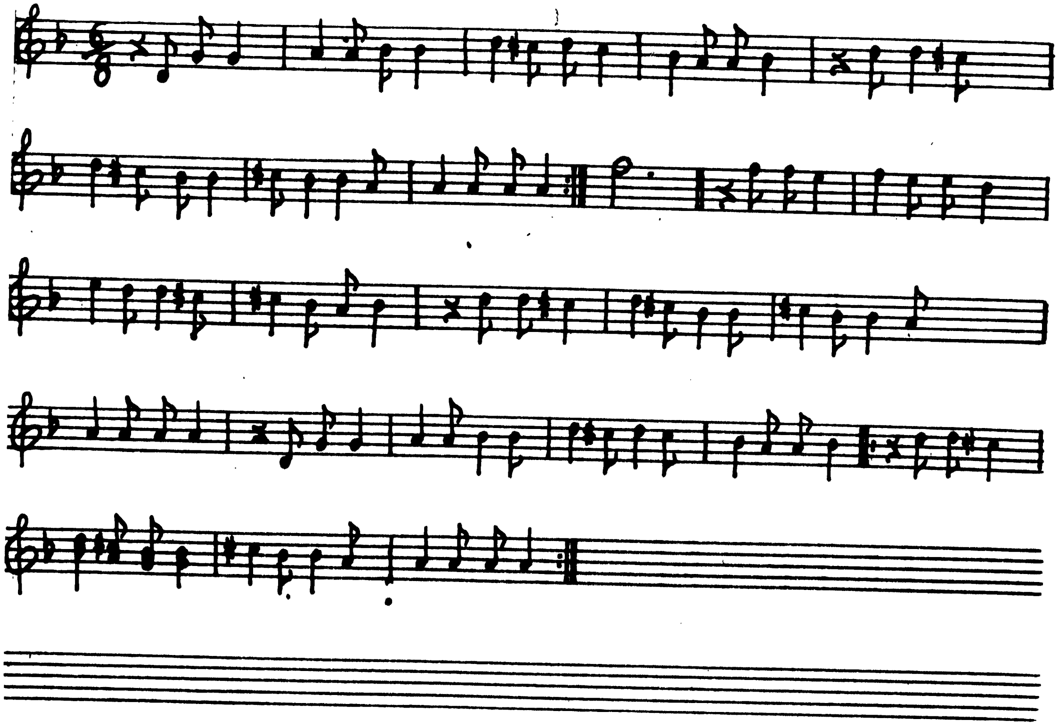

د محمد ګل نوري ملي سندره
داستاد فرخ نو ښتن

شعر :

شپه د جمعې وه چه په خواب کې مې دلبر ولیدی
سپور پر براق و د لولاک تاج مې پر سر ولیدی
یو د لولاک تاج یې پر سر پر اسمان پورته وخوت
جبرائیل سم ورسره ئی د حق دلور ته وخوت
جبرائیل پاته شو هلته دی لا پورته وخوت
د پاک الله ته په ادب ما په هنر ولیدی
یو د لولاک تاج یې پر سر پر جنتو ورغی
جنت به خه و د جنت پر نعمتو ورغی
بیا په جنت شو خوشحاله پر حوضو ورغی
هلته به بنه وې که مو حوض د کوثر ولیدی

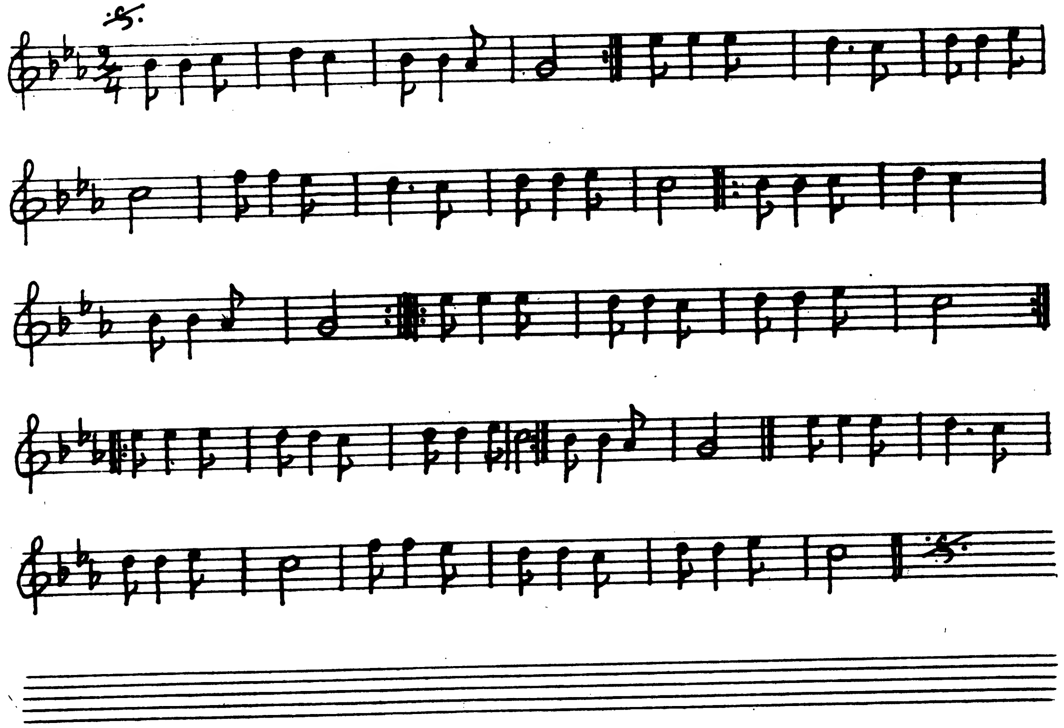

د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوتیشن :

شعر :

ای ماه تابان مرمه بی تا مرمه بی تا مرمه بی تا
مرمه بی تا مرمه بی تا ای ماه تابان مرمه بی تا

ته چه رقیب کره له ما جدا عاشق غمگین دی ما ز به خندا
ورسره ویاره دیار ته سبایا ورته وایه چی ملگرو جار اسره پرما
راسره پرما راسره پرما
راسره پرما راسره پرما

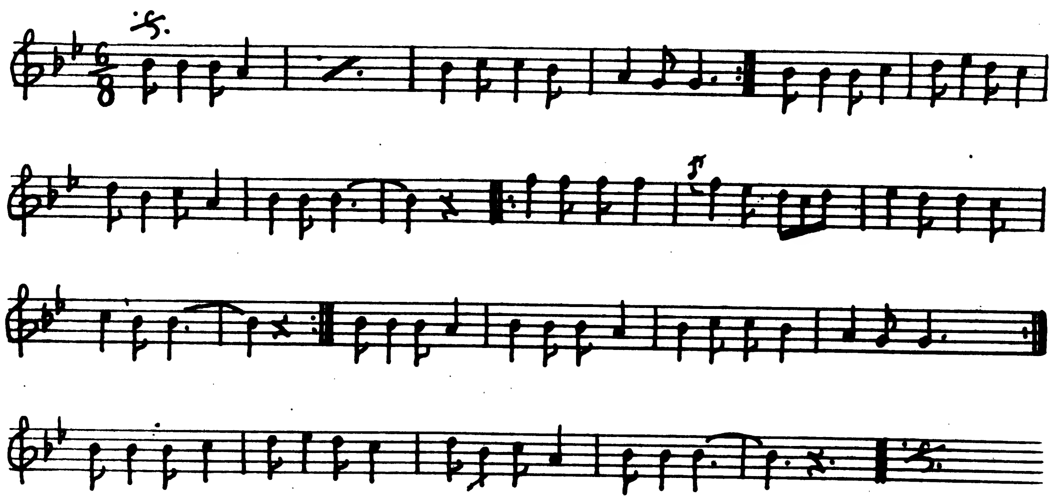

دمحمد ګل نوري ملي سندره
داستاد فرخ نوتېشن:

شعر

ولې صنم ګرځې تا له ما بیمار څه

زړه لکه بوړا سینه پاره له هر خاره څه

داشې رنګ چه ستا دی نه یې حور نه یې پرې لره

سترګې دې آهو دې نور خوبونه د زهرې لره

زړونه ورسي له کوګله خبر اخلي له اغیار څه

زړه کله بوړا سینه پاره له هر خاره څه

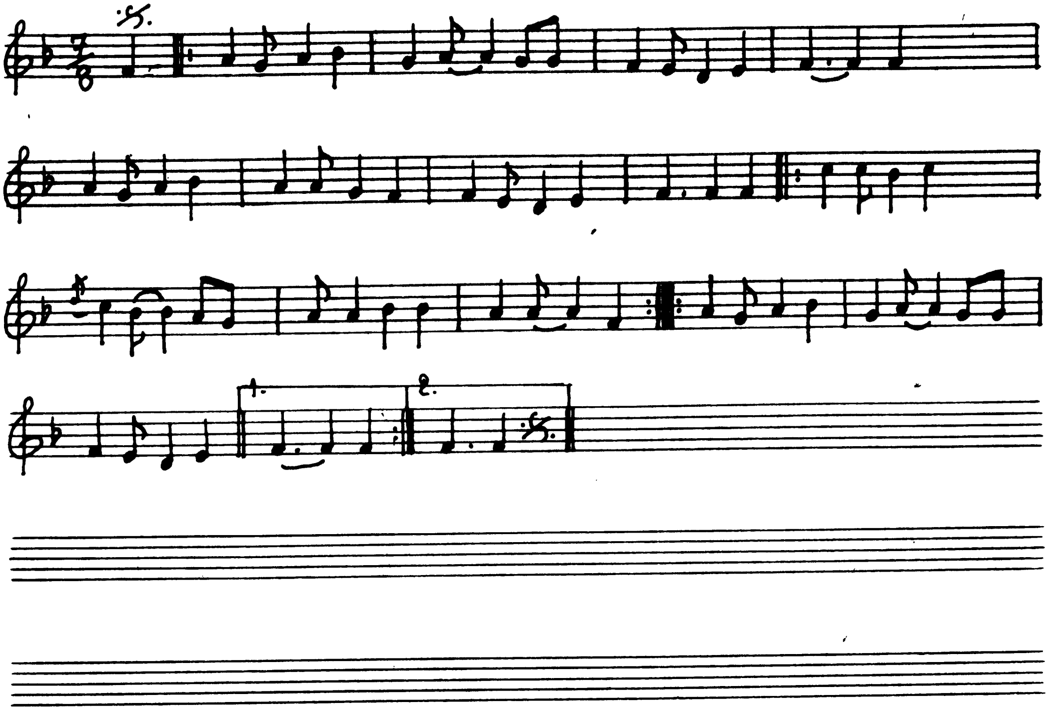

د محمد ګل نوري ملي سندره

د استاد فرخ نوټیشن :

شعر

مدام چې پر سر وهمه د فراق په لیونتوب

د خلقو پټوم د سینې چاک په لیونتوب

ګله له بله څه ده چې مې خپله کار ویران کې

بې پامه مې ویران کې خپل اطاق په لیونتوب

د عشق مار ګزیده خم نارامه ګینته پورته

چه چیری به پیدا کړم خپل تریاق په لیونتوب

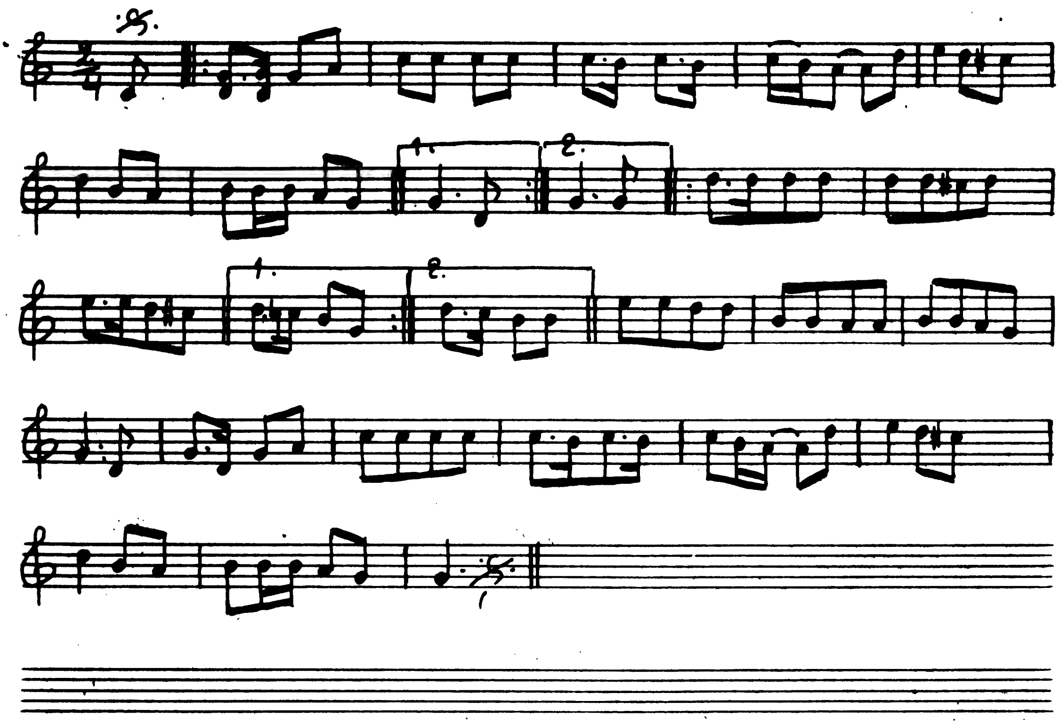

د محمد ګل نورې ملي سندره
د استاد فرخ نوټېشن

شعر

افسوس چه پرخه دلبر شوې له ما جلا — تن بیا د خپل رنځ بې له تا نه وینم دوا

د عشق په بې خانه کې هیڅ پروت یمه نسکور — پرخه راته بهانه کې ورېم د هر سړي پېغور

د سرو لبو جام ونه درې رقیب ته په غلا — تن بیا د خپل رنځ بې له تا نه وینم دوا

د مینې په سودا کې زه نارې وهم ناري — چه وینم په دنیا کې یادمیږا جاري

پرېږده باد وم خاورې راشه مه کوه اشنا
تن بیا د خپل رنځ بې له تا نه وینم دوا

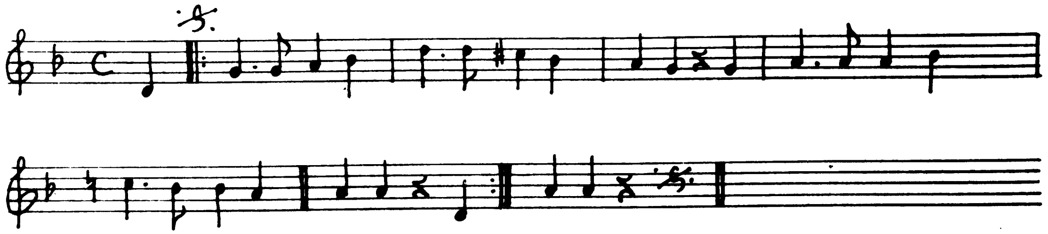

د محمد ګل نوري هلې سندره
د استاد فرخ نوټېشن:

شعر:

شیرین شیرین ګفتار لرې جانانه
رنګین رنګین رخسار لرې جانانه

شیرین شیرین ګفتار په خواب بېده شو
نابېره بیا یو غږ ورباندې وشو
سردار پوره نه که پېشوا امت د ټول شو
چې امت ډېر ګنهکار لرې جانانه

چه را و بخښه امت چه دې تبا شو
نه چه داسې نوم غفار لرې جانانه

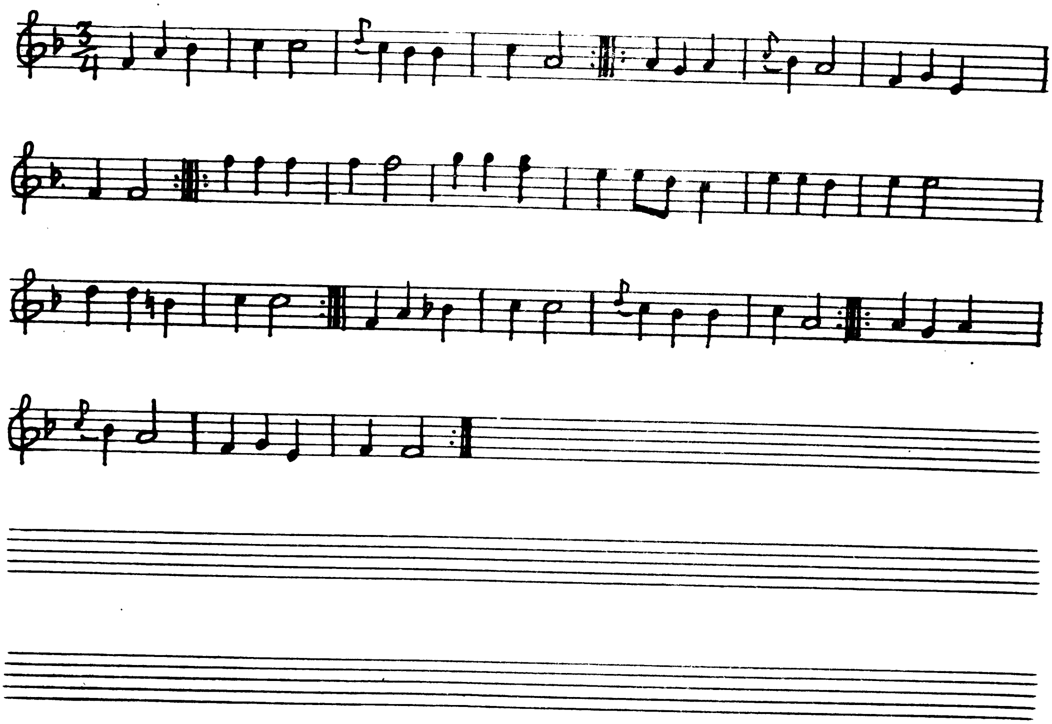

د محمد گل نوری ملي سندره
د استاد فرخ نوښتن :

شعر

راشه له میانه وباسه　　ستړگی که توری دلبر زما شه

توری پیکی دی　　پرزه خوږی کړی دی عاشقانه
پرشندی پاندی

لب دی لعلونه دردی دندان دی

ابرو کمان دی هند القیا شه

لب دی شکر دی وازه نا یدی　　که راته وکړی د نازه خبری

پری پیکوی نازک صدی　　نور خوبان ټول دی په چپ راشه

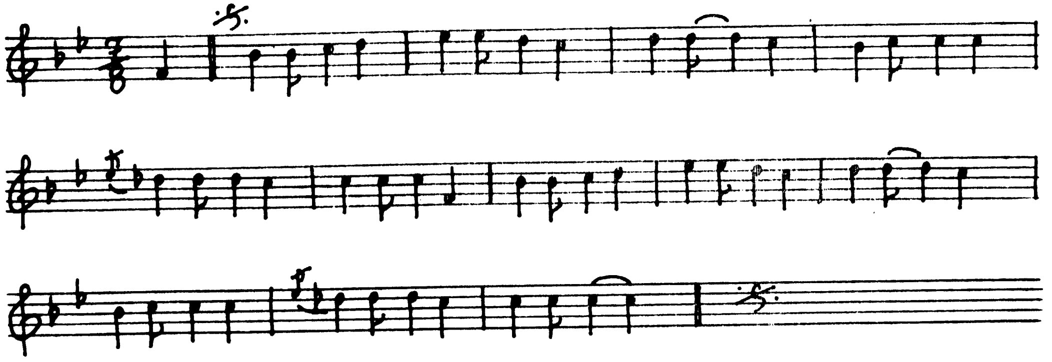

د محمد ګل نوري هغه سندره
د استاد فرخ نوټیشن:

شعر:

صبا دې رړه وي خمارې سترګې — پیکې دې اړ دي خمارې سترګې

صبا به دې پر لوی سهار ژړا وي — دا ورا خو به دې پنځه ښار خوا وي

د پلار د کوره تګ به دې په دا وي — چه نوې کور له ځې خمارې سترګې

صبا به دې ملاېکې له تخته — تندې به تکوې لکه سپاه بخته

پنځه شپې به دې نا روې بیا به سخته — ژانګو به ژانګوي خمارې سترګې

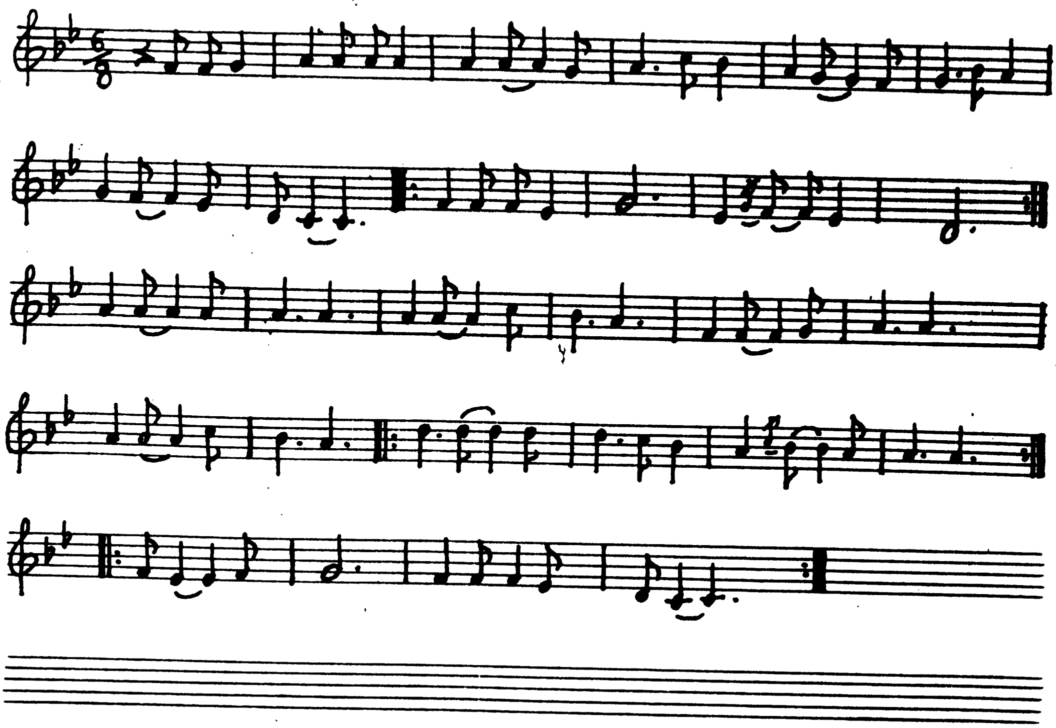

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټيشن:

شعر

ته چه دلدار يې د خوبانو سردار، د خوبانو. سردار د خوبانو سردار
ای دلبری یار نرگس نما
شاه يمن يې غنچه دهن يې، نازک بدن يې سيب زقن يې نما دلربا
ای دلبری یار نرگس نما

١٩۴

گرځم دلداره، هميش دل افگاره، ورسته د و يباره
چابک شه ترياره، ژاړم بې تا، ای دلبری یار نرگس نما

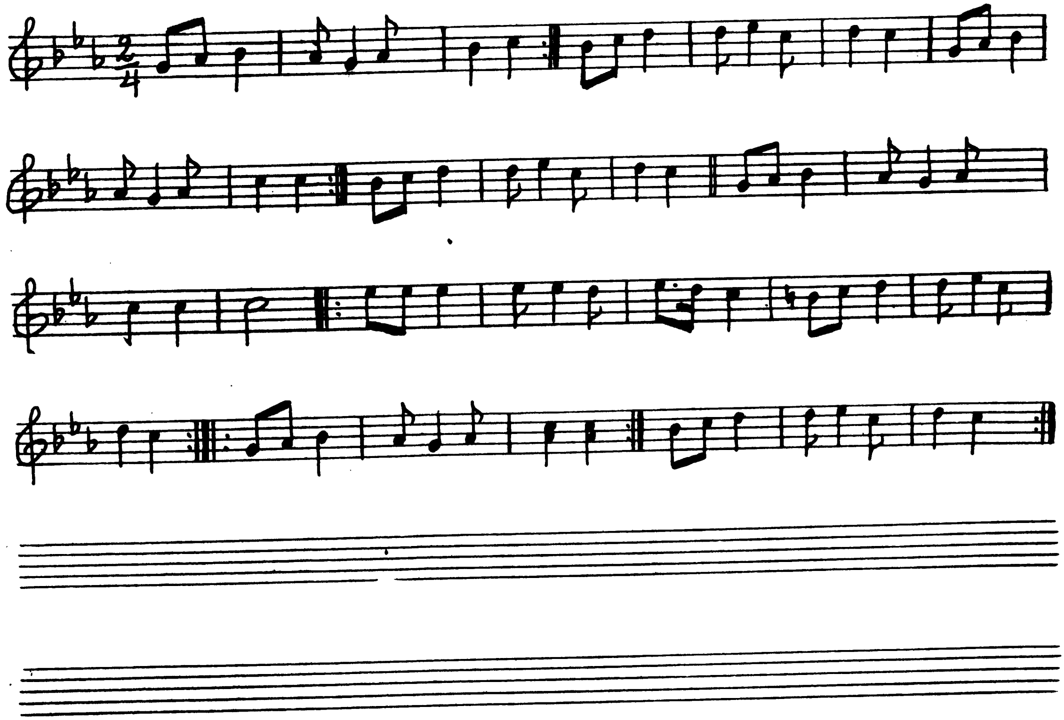

د محمد گل نوري ملي سندره .
د استاذ فرخ نوتيشن :

شعر :

په خنجر بيلي زړونه زخم دي د بانو گانو

شب و روز ستا له فراقه دي ناري د عاشقانو

هسې رنګ برنا شيدا يم ، دل و جان ترنا فدا يم

پر دربار دي تل ګدا يم ، نظر کړه پر ګدا يانو

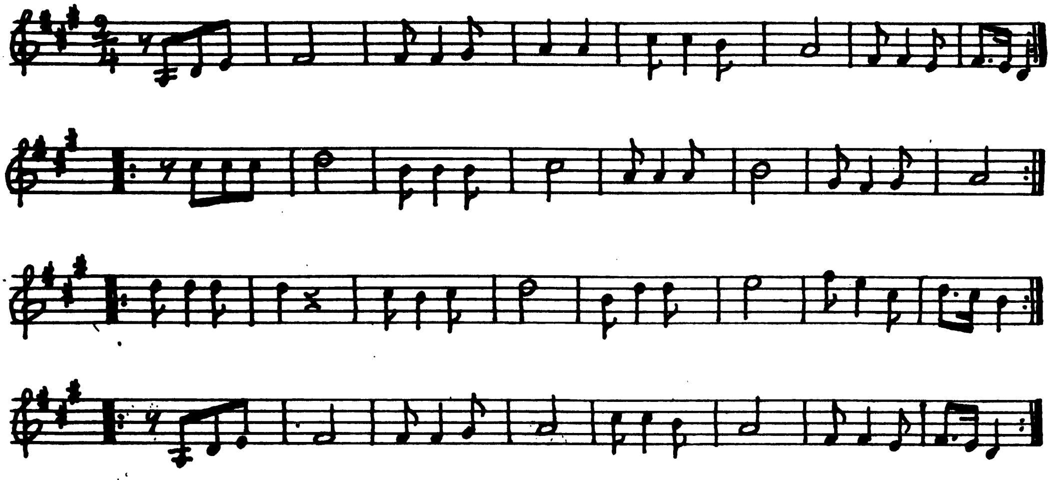

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ له نوټيشن :

شعر

ستا پر دربار به
انتظار یم ای بادشاه
وکړم کرم

ورته خجل خوري
هر زمان
شمس و قمر حور وپري

وايه خوبان نرگس
گلان د گلستان
بلغ ایم

خاص زه غلام د گل اندام
ورکړ دی له ما صبر و آرام
زه عبدالله غريب مدام
يي د ديدن طمع لرمه

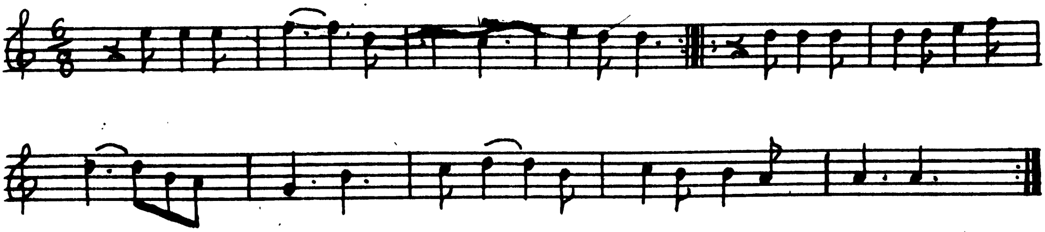

د محمد ګل نوري ملي سندره

داستاد فرخ نوټیشن :

شعر :

د جانان کور به غلط نه کم

د دروازې پر سر یې ګل کړلی دینه

که دې ګل راوړه اندیواله به دې شمه

لالیه ګل مې راوړه

۱۹۷

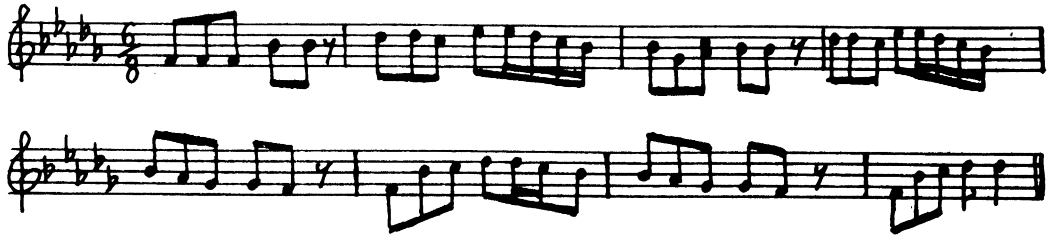

د محمدګل نوري ملي سندره —
داستاد فرخ نو تیشن

شعر

ورته ژاړم ای شاه جهانه
قسم په خدای دی یم سرګردانه

ورته ژاړم ای نازنینه
وکړې ظلم واپر دی مسکینه

ستا دې پرهر دی ځګیرو یې سینه
علاج یې نشته بې تا جانانه

ورته ژاړم افسوس ارمان دی
پر دې خبر و یا ته جانان دی

د خوار په زړه کې خزانه آرمان دی
ته مهربان شه شاه شاهانه

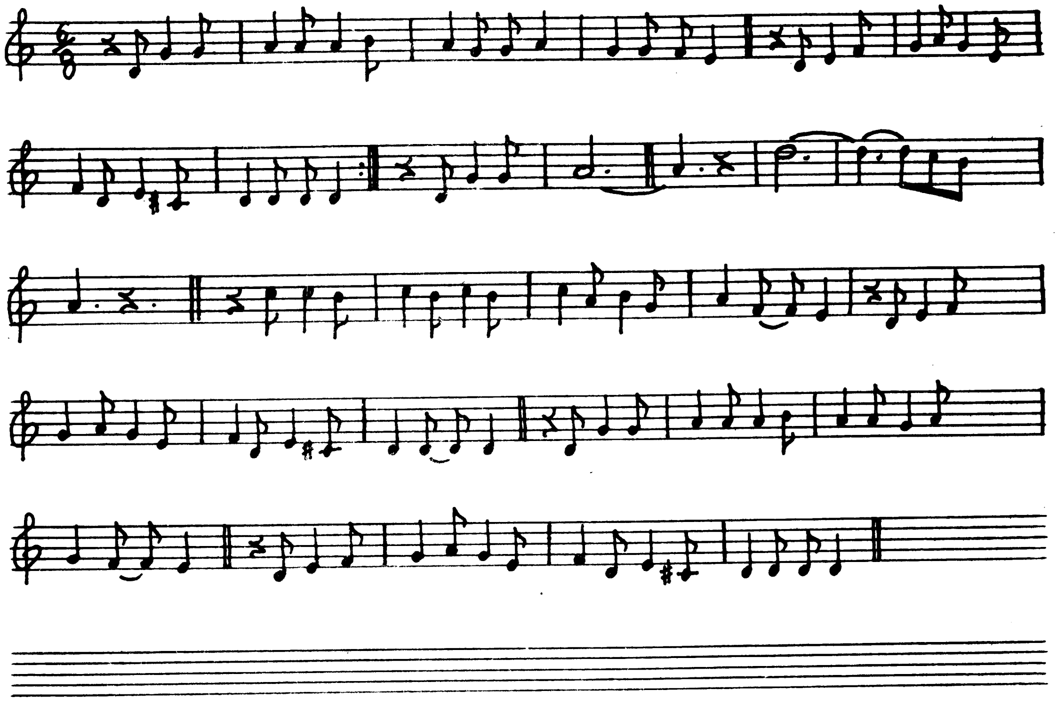

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتن :

شعر

د عشق ناري چه پر وهم هغه وطن نه وینم
چه د زړه سوده مې کیده هغه بدن نه وینم
د عشق ناري چه پر وهم پر قلندر باندي
یو پر تنګسه دي ارارسیږي پر بندر باندي
د مرګي نخښه مې ښکاره شوه پر ځیګر باندې
بې شرمه زړه راته ویل ګوره وکفن نه وینم
د عشق ناري چه پر وهم نوري دي سترګي دي
کج پابنګان پر ګرځیدلي ندګي ندګي دي
خپای زما تو زړه ګي بوره ووري ژړ د ګي دي
اوس دي په میاشت وپه کلو د مخ ګلشن نه وینم

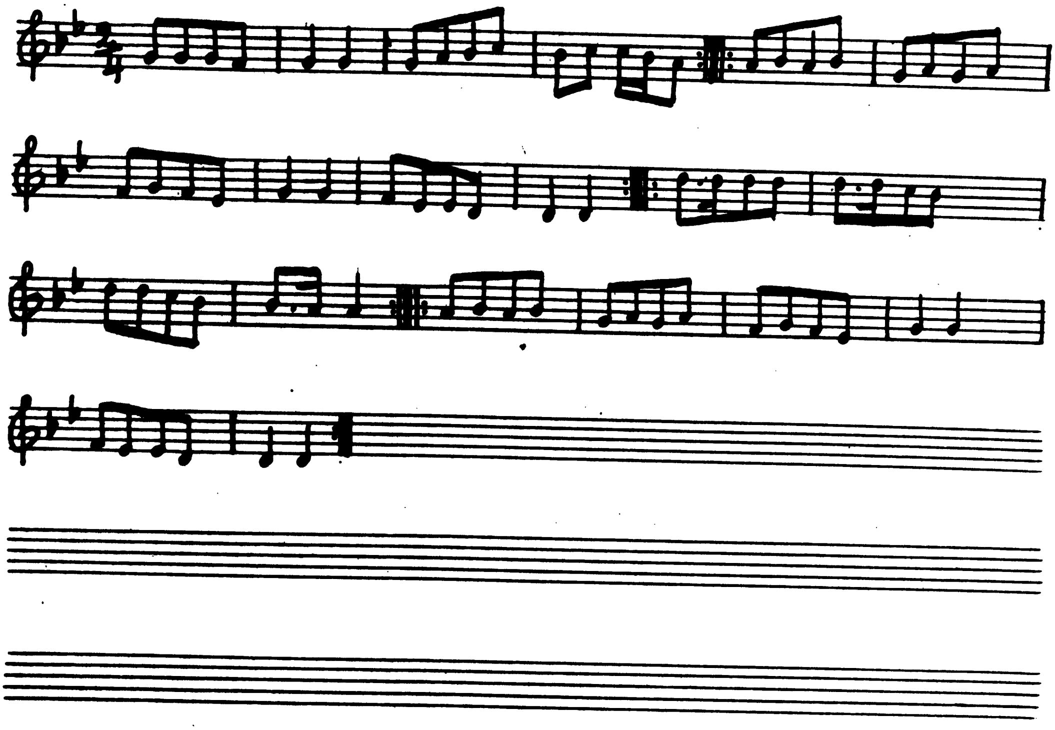

د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوتیشن :

شعر

ته لعل دهن یې، ته لعل دهن یې
دښت من به دامن نه گل دهر چمن یې — ته لعل دهن یې

یاره گل رخساره دلربا پټ انواره
مخ دې په نقاب دې پټ دې شاه دا نجمن — ته لعل دهن یې

گل پری گل قامه سرو قد گل اندامه
شاه یې د خوبانو صنم گل پری بدن یې — ته لعل بدن یې

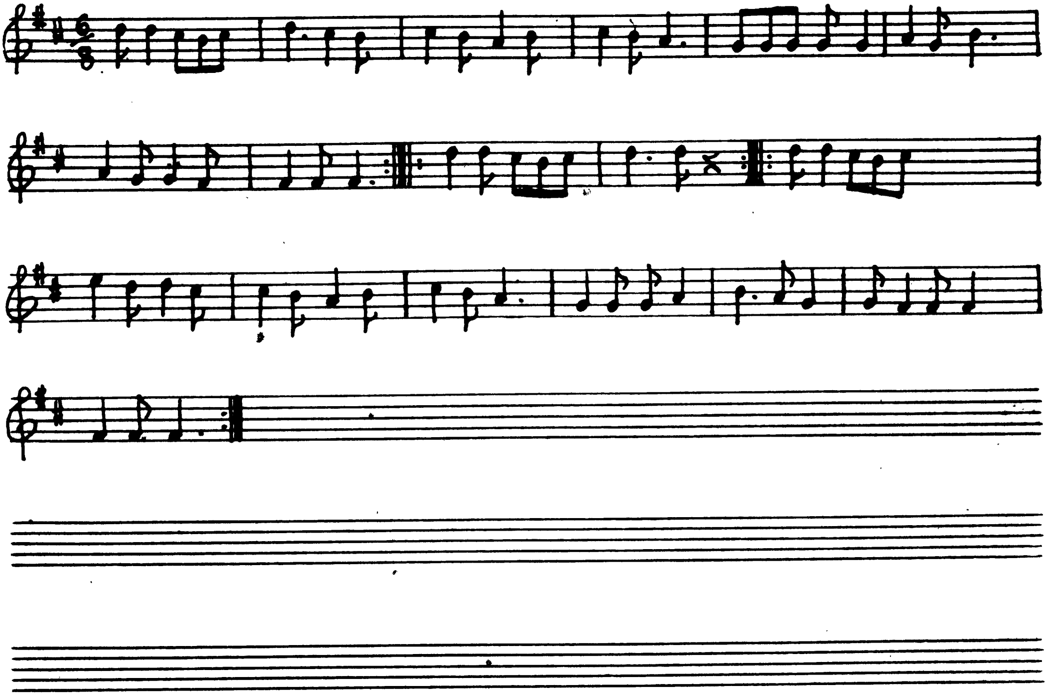

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټيشن :

شعر

ژمين پر تا يم محتاج دې بد ديدن ياره
خوله په خندا راکه پرېوت په خندکندن ياره

ژمين پر تا يم د رب داسې کارونه دي
مکوه جفا دواړه لبې دې لعلونه دي

خوار عاشق په بند تورې زلفې دې دامونه دي
راشه وفا وکه ژ سوې په حسن ياره

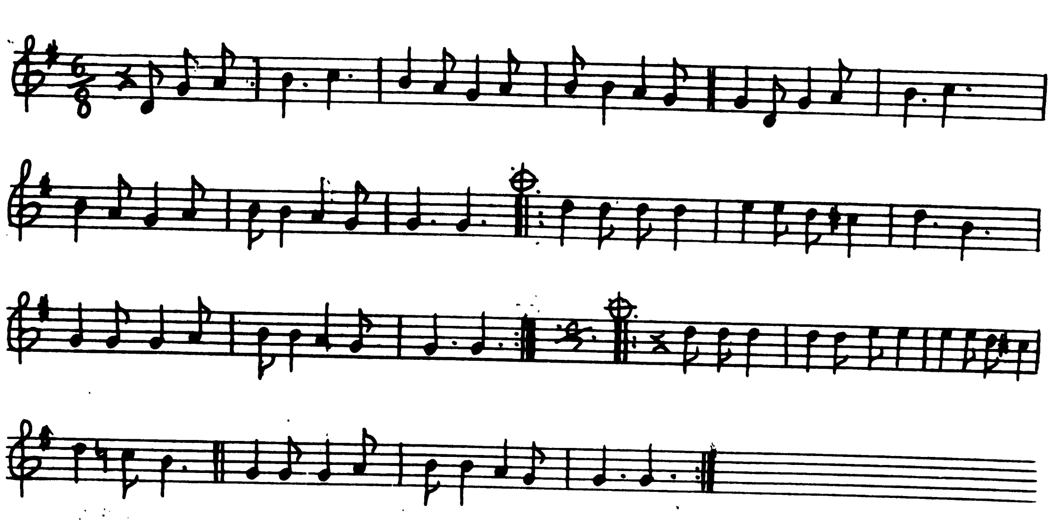

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټيشن :

شعر :

په زړه ظالمه تور پيکي مي ولې وړانوينه
په زړه ظالمه تور شابانه مي ولې وړانوينه

د پيغلتوب مي دغم د ودکي مادلالي ولې بيلوينه
خيالي خزانان راپسې مې خزنکار شومه مادلالي ولې بيلوينه

مسلماني به جاکي نشته مادلالي ولې بيلوينه
د لاس بنگړي مي خرخمې ته راخيله مادلالي ولې بيلوينه

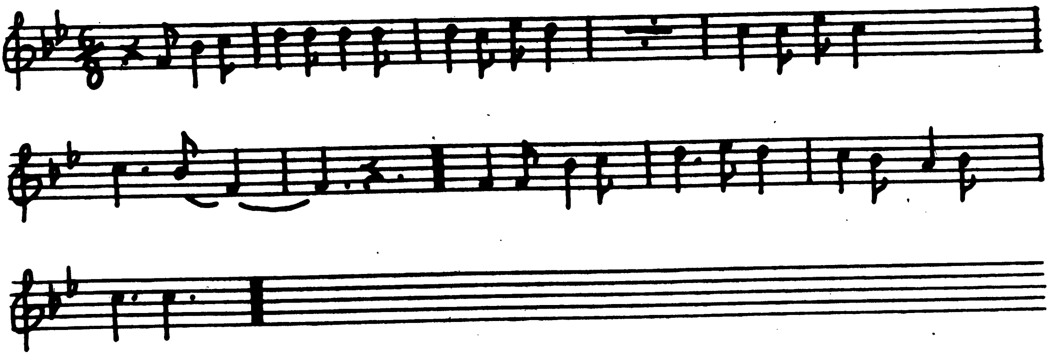

د محمد ګلؐ نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوتېشن :

شعر ،

مسلماني په چاکي نشته بېجاني بېجاني بېجاني
هو مسلماني په چاکي نشته

د لاش بنګړي ی خوږينه بېجاني بېجاني بېجاني
هو خوږي ژړا را ځينه

دا پېغلتوب ی د غم دودکي بېجاني بېجاني بېجاني
هو دا پېغلتوب ی د غم دودکي

له پيښې مري خيالي خانان خونكاره شومه بېجاني بېجاني بېجاني
هو له پيښې مري خونكاره شومه ۳ ، ۲

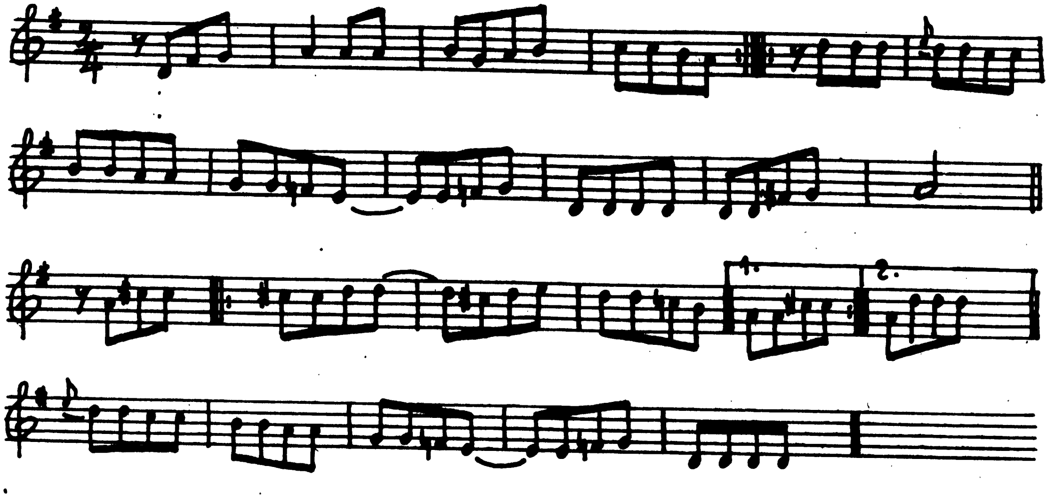

محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ تر تیښتن

شعر

زما د لبو منو ردې غنچه فم به راشې
صاحب جمال ابرو هلال کږې بانړخم به راشې   زیبا صنم به راشې

له شرمه گرځې پنهان حور وپرې وغلمان
پر مخ نقاب گل د گلاب پر یو مکرم به راشې   زیبا صنم به راشې

پردر پراته د جانان زخمي شید هزاران
د امتبانو بې کسانې محترم به راشې   زیبا صنم به راشې

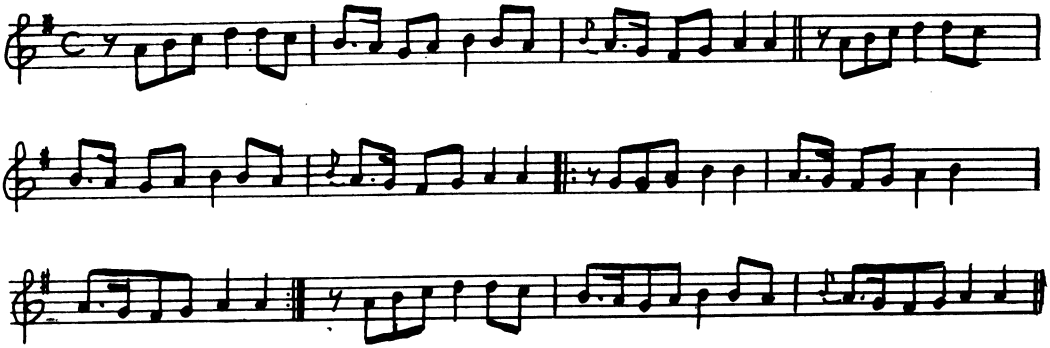

د محمد گل نوري ملي سندرې
د استاد فرخ لخوا ثبتیدن

شعر

مشته مالې په نازه راځي　　گل بوټو بينه
د سترگو بازه آلوز دی　　نه سبکار وينه
باش په کمره ولاړ زړه که　　خانه يا ر ه
بازه مې ر ښکور د ی تر　　خوله وينې توي وينه
جانان زمانه د جانان يم خانه ياره　　که پر بازار مې خرڅوې ورسره خمه

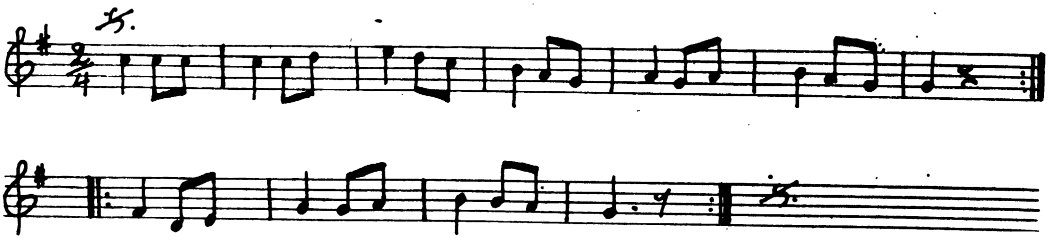

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ له هیښتین :

شعر

زړه دي زما په
هجران کي قلم

ستوري که په راته
دخدايه صنم

په عشق مبتلا
کوم ژړا وا ويلا

مدام ته کوي يې ما
خوار په يې ستم

تعالله جهان دي جمال ته حيران دي
نرگس وريحان دي پرا ته په تورتم

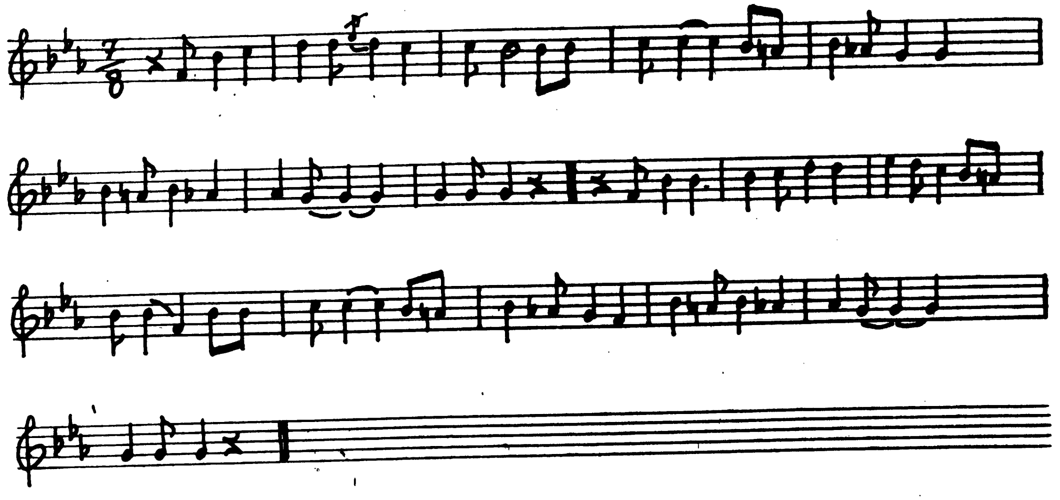

د محمد گل ملي سندره
داستاد فرخ لو هیښتن:

شعر

لسنکي د زلفو يې
مخ ونيو لونګينا

لونګه ده شالیلا
راځینا بنګه ده

یا تعاله ورته نی یا
د زړه وتا راج کو ینا

لونګینا لونګه ده
شالیلا راځینا بنګه ده

تورې رهم بې ننګه نه یم لونګینا لونګه ده
شالیلا راځینا بنګه ده

هوا د هو خیل دی په سر و سوبې شاتونه
لونګینا لونګه ده شالیلا راځینا بنګه ده

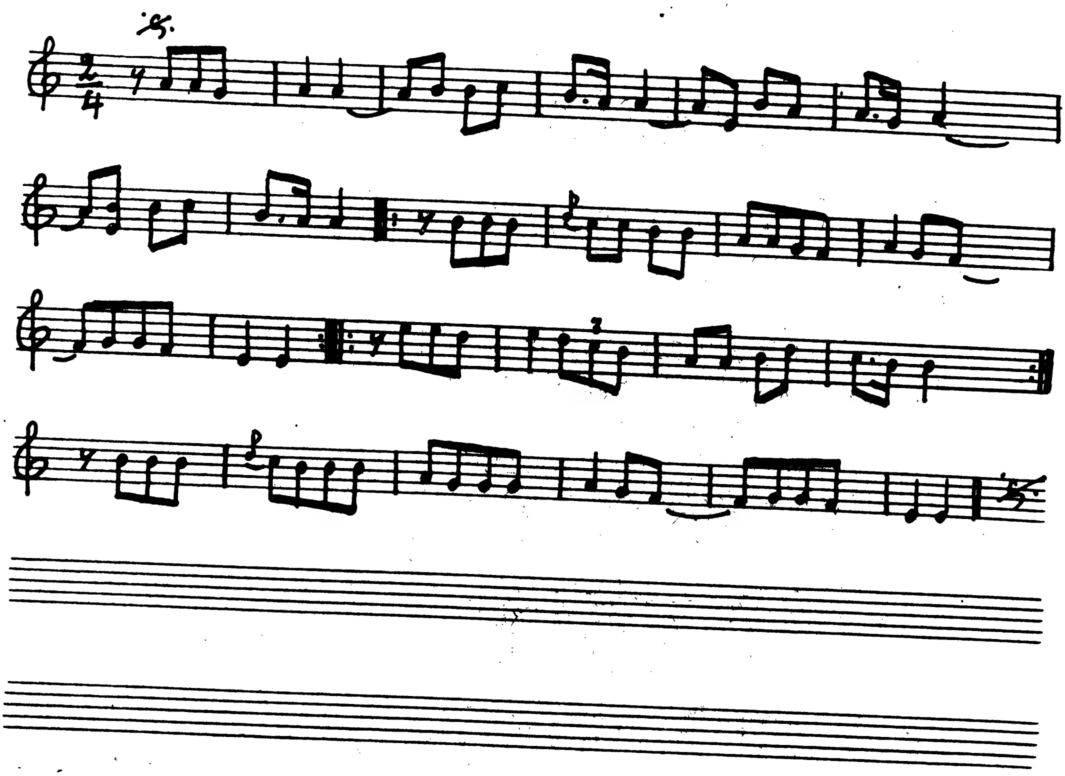

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر :

لعل و مرجان دی لعل و مرجان دی
په ښایسته وکې ښکاره ماه تابان دی لعل و مرجان دی

د زړه آرام دی ښایسته نام دی
جانانه سر و مال می ټول تر تا قربان دی لعل و مرجان دی

د زړه ملهم دی خالې د چشم دی
چه په زړه اور لګوی تګ یې خرامان دی لعل و مرجان دی

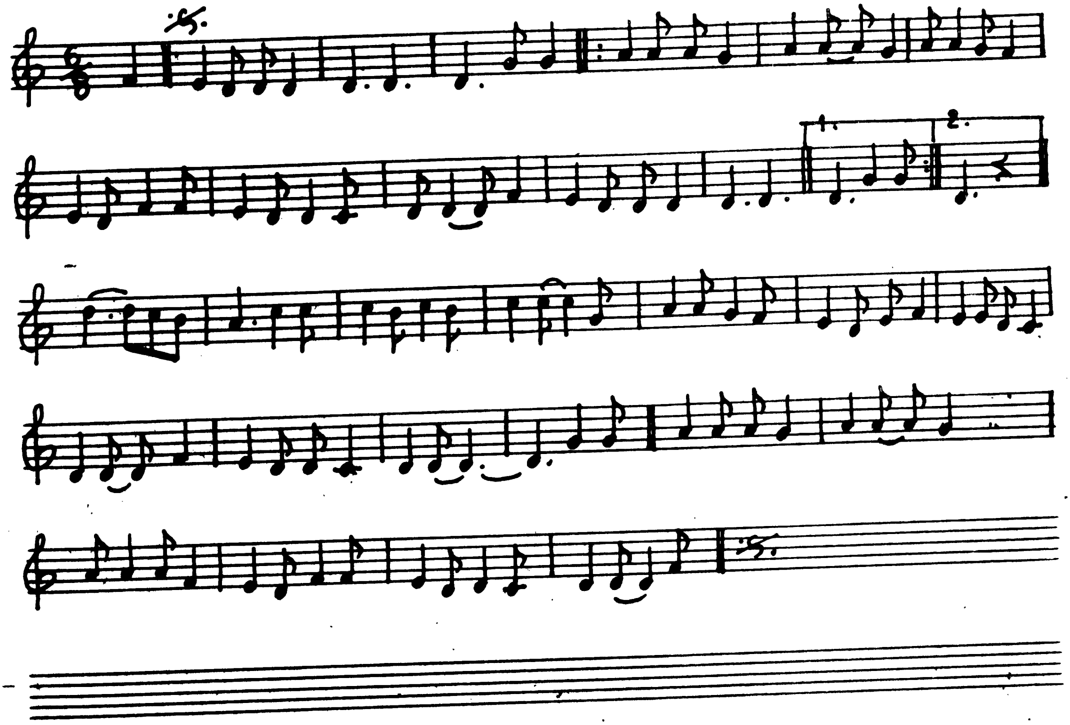

دمحمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ په ترتیب :

خاونده به عذاب عاشقي نده غم ګي دی
تا وکړي مي جانان پریشانی زلفی تور پیکی دی
خاونده به عذاب یم ها

عاشقی نه ده تورې د پر سر د دار ختیږي
رب حال مي د منصور دي برما د هجر غم دی

نور عالم به د ید معمور دی
ستر تور ستر لیوني ګرځم وهلی دي مجنون دی

ها ، زما معشوقه راشه ته مي یو وار به دید مور که
جام راکه د شرابو د غه شوی زړه مي ستور که

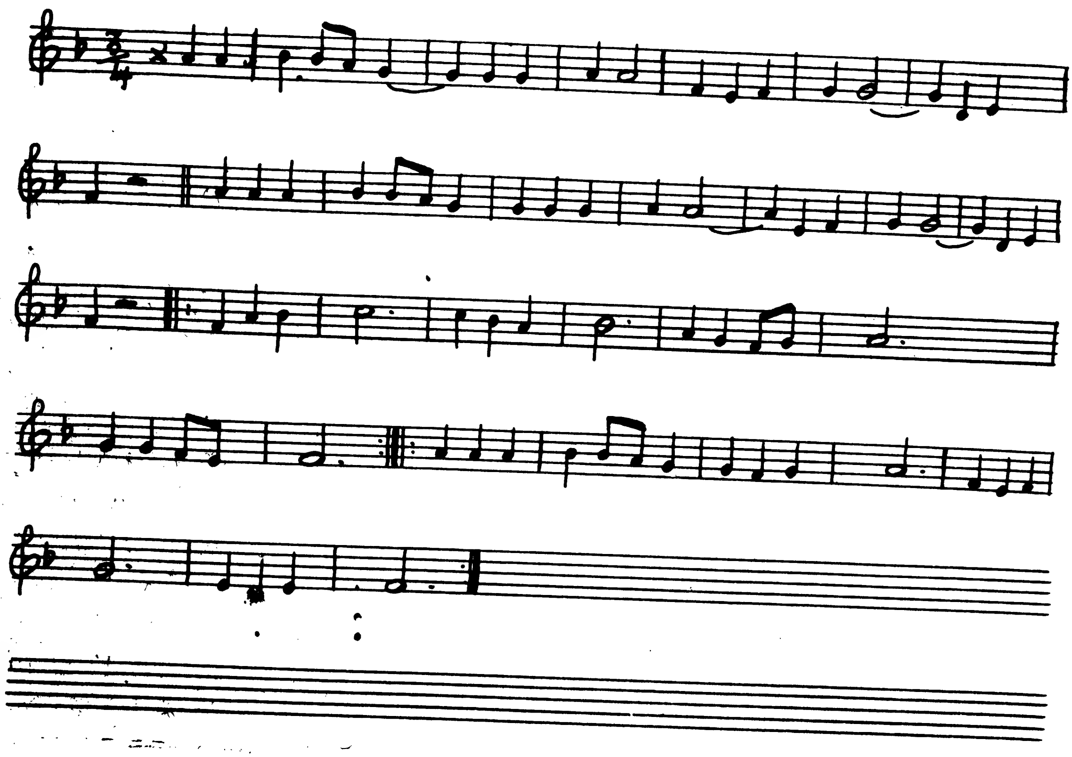

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوتیشن :

شعر

گل بدنه شیرین ته پری دې ستایم که ملک
سپوږمۍ د بدر شرمیږي ته په جمال د دې فلک

ای عنبر بو فرښته خو شایی رو ای مشک بو
کړي دي عاشقان په های وهو د استا در په بیونک

ای عقیق لب شکر شکن تنر و طناز و غمزه زن
لوټ مې دې کړ د تن وطن بیا د غمازو په شبک

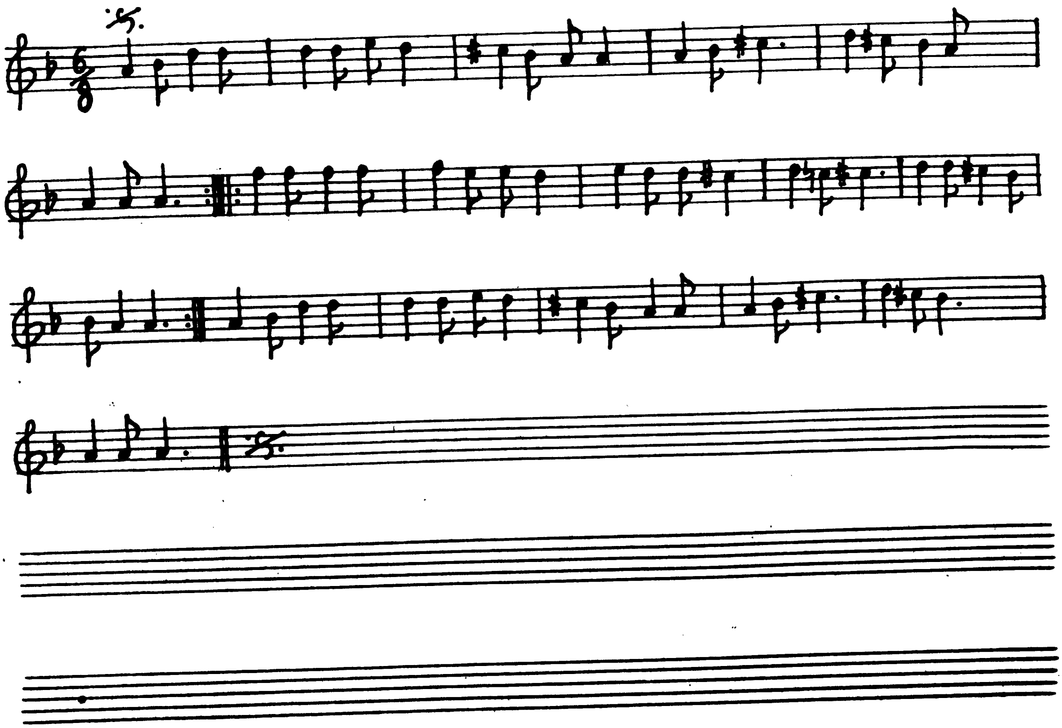

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فـــرخ نوټیشن:

شـــعر:

زه ستا گل رخسار نه محتاج ستا د دید یمه

ډیر په زړه خوږمن یمه

زه ستا گل رخسار په خیابانکې ســـردار یې ته

ډوب یمه په فکر زه

په ټولو خوب رویانو معشوقانو حسن دار یې ته

ځکه سرگردان یم زه

ته که مهربان شې شهنشاه زه د بېمن یمه

ډېر په زړه خوږ مـــن یمه

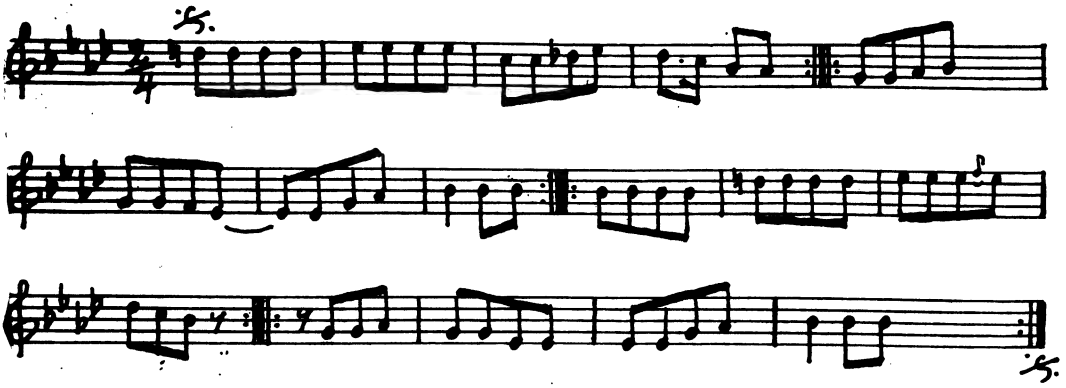

د محمد گل نوري ملي سندره

داستاد فرخ نوتيشن :

شعر :

ده ویل راځه لاالیه بیا به دې ارمان شمه
عمر دې گل نه دی زما چه به خزان شمه

د عاشقان پر دربار درد رسیده د حضه یار
صدا یې وکړه په گلشن کې چه وخت دی دبهار
که څوک راځي زما به ملک کې
عالم دی پر قرار زما به ملک کې
باغي نشته پروا مکوه د خار
نه به د هیچا شمه یار

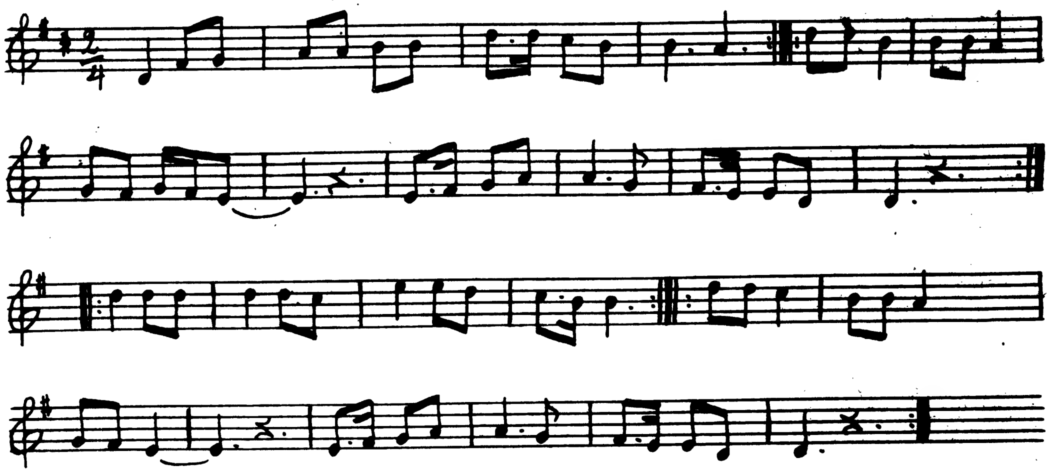

د محمد گل نوری جلی سندره
د استاد فرخ نوتیشن :

شعر :

لر شه مینه ته دلدار ته کله ځې — زما تل گریوان ترڅیل دلبر یار ته کله ځې
دلدار ته کله ځې

شه جانان ته شاه خوبان شته — مهربان په هر آن دی بهشت یار ته کله ځې
دلدار ته کله ځې

دی پادشاه دی گران پرهرچا دی
تل مدام لاس پر نام مسور

یار ته کله ځې
دلدار ته کله ځې

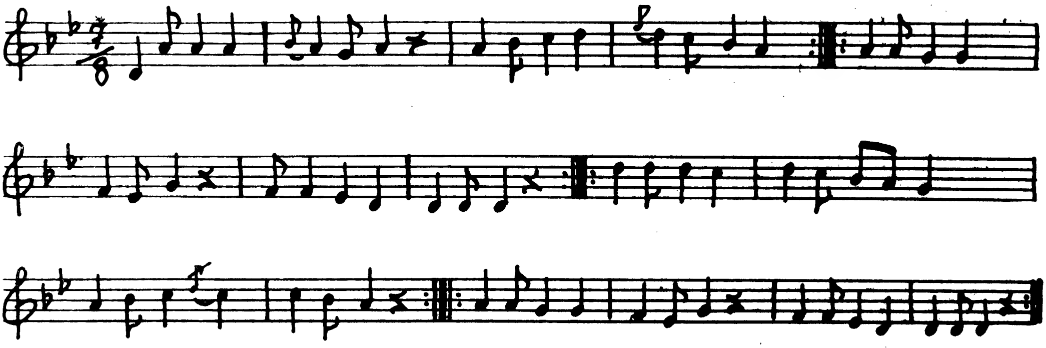

د محمد ګل نوري ملي سندره

د استاد فرخ نوټیشن.

شعر

ترڅه شوې د سترګو نم
نه ځي د لبو نه مسا
ګرځي کنار غنچه فم
قتل شو بشر نه ما

تره مژګان د یار
خدنګ ځي د هر عاشق

خنګ اخلي په درد
درد قدم وړي د زړه ښخوه ما

صبر پر جفا کوم طمع د وفا کوم
میني دې کړم زه برهم نظا خلې خبره ما

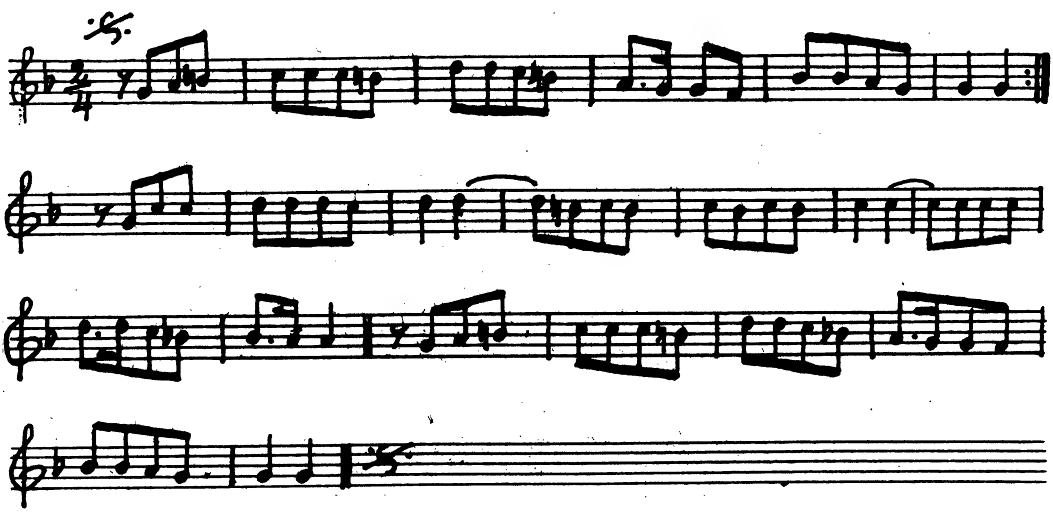

د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نو هتیشن

شعر :

پر زړه افشان رخسار یې ایښي د خالونه	ځي کوي سیلونه
عشق ته نه ننګ شته نه پروا شته	نه بل ګل رخه پروا شته نه یې بیا بله سودا شته
چې خوار عاشق په زړه زهیر وایي بیرته	ځي کوي سیلونه
ډوب یم د هر عاشق د ګلزار ته	په امید ناست وي د خپل یار ته
وي منتظر د نمانځ وار ته	په زړګي وي ډېر قیامونه وهمونه

ځي کوي سیلونه

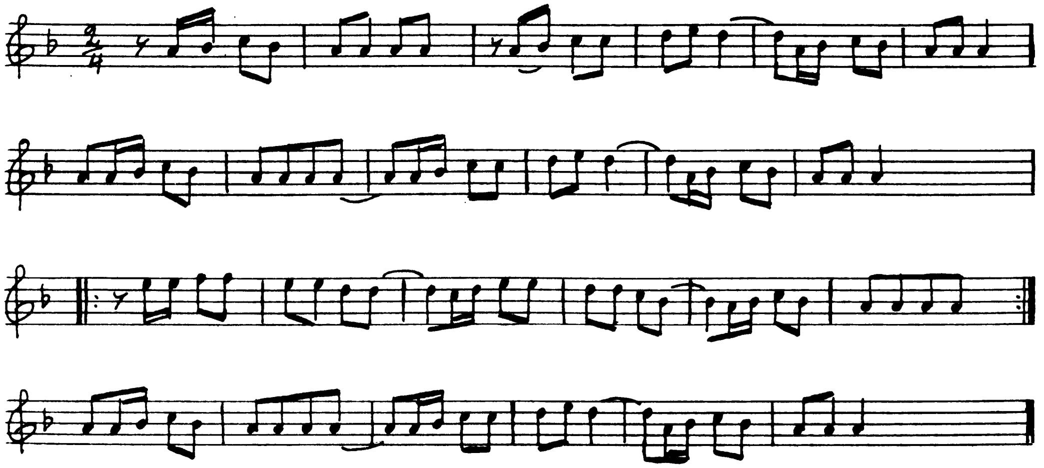

د چنګاښ ۱۰ - ۱۳۴۹ د زیری ګڼه پښتو ټولنه
د محمد ګل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نو ټیښتن .

۲۱۶

شعر

محبت یو عنایت دی په وجود کی رحمانی جزیه ده روحانی
پری کولای یی خوک نشی دا منزل په ګمان ولی کار دی سوزانی
چی یو څه توره بلاده، د جانان د فراق توری خلقی یی کړی زخوری
په جنون یی را بدل کړه ګل اخلاق انسانی ولی کار دی سوزانی

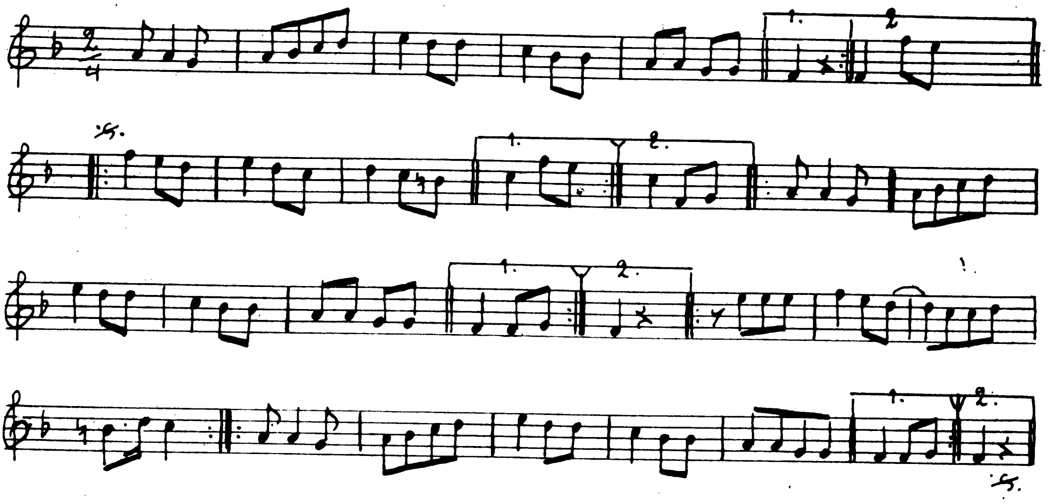

محمد گل نوری.

مسته جانانه یم

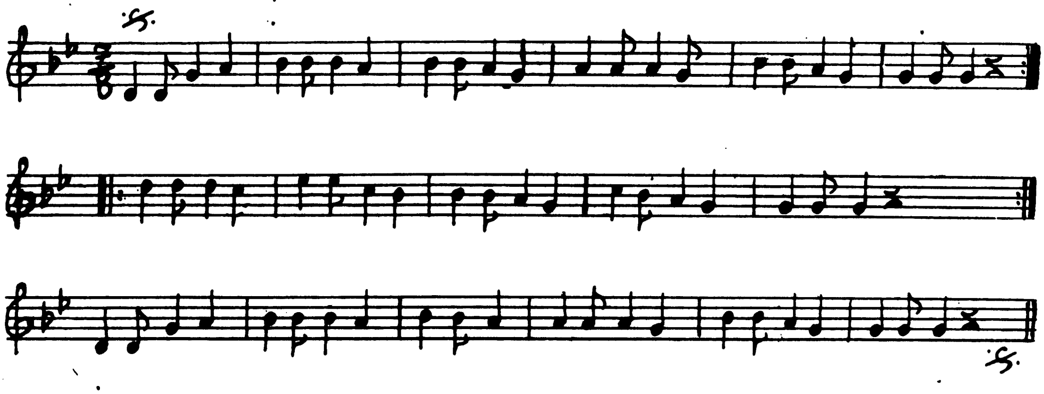

د کب ۱۹ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه لیبتولولنه -
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نفیښتن .

شعر

ترستر گودی جار شمه بدری جماله
په ویش ویه خواب می نه دری دخیاله
که حال د زړه وایم عالم را خبر یـږی ۲۱۸
مولادی خبر که زمـا د احوالـه

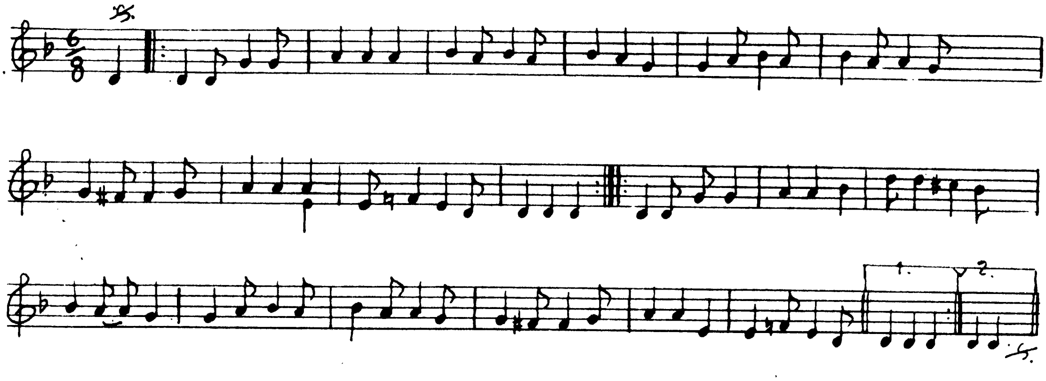

د عقرب ١٣ – ١٣٤٩ – د زیری ګنه
د محمد ګل نوری ملی سند ٥٢
د استاد فرخ نوښتین ۰

شعر

دواړه وکونو یاره   ښکاره یې حسن داره

زه ستا یم خریداره په جوبین کی دی شین خال دی تلی دی کمال دی

زه ځمه و صحراته حال نه وایم وچاته   ستا غم می کړم لا ماته

د مرګی یم نه رغیږم   ښکاره ځم روانیږم

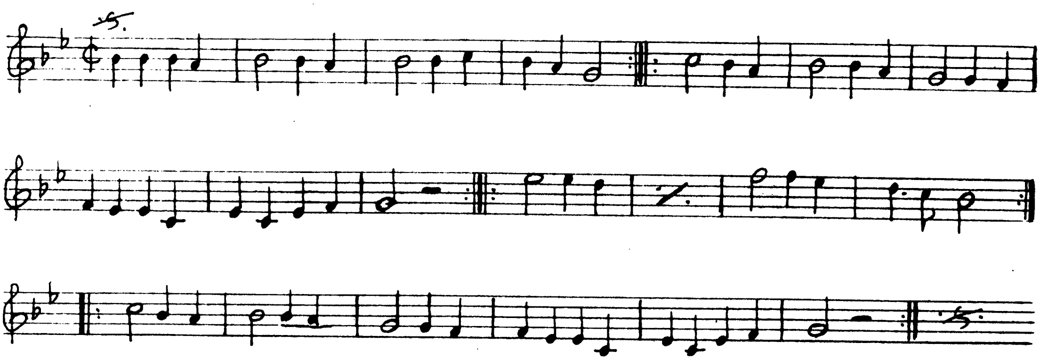

د چنګاښ ۳۰ – ۱۳۴۹ د زیری ګڼه پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فــــرخ نوښتش

شعر

زه پرتا شیدایم که وکړې نظر
خوار خسته ګرځم پر دردي ګدایم که وکړي نظر
راشه طبیبه ترما بی نصیبه
شپه او ورځ له درده د عشق په غوغایم که —
وکړې نظر

۲۲۰

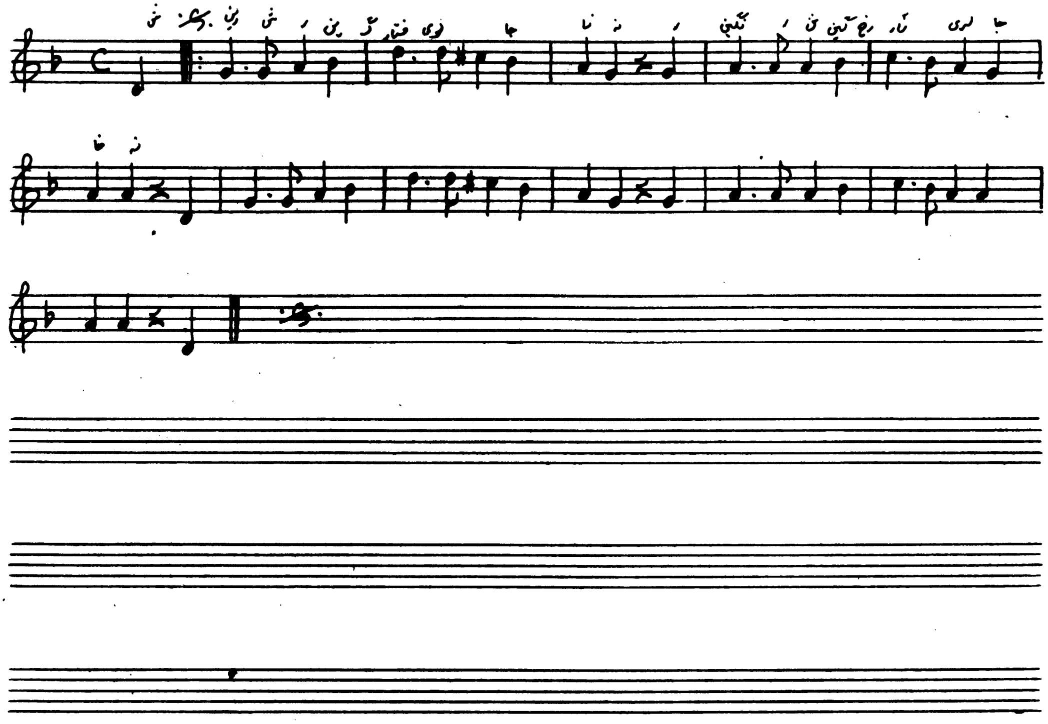

د میزان ۲۲، - ۱۳۴۹ - د زیری گنه
د محمد گل نوری ملی سندره .
د استاد فرخ نوتیشن .

شعر

۲۲۱

شیرین شیرین گفتار لری جانانه
رنگین رنگین رخسار لری جانانه

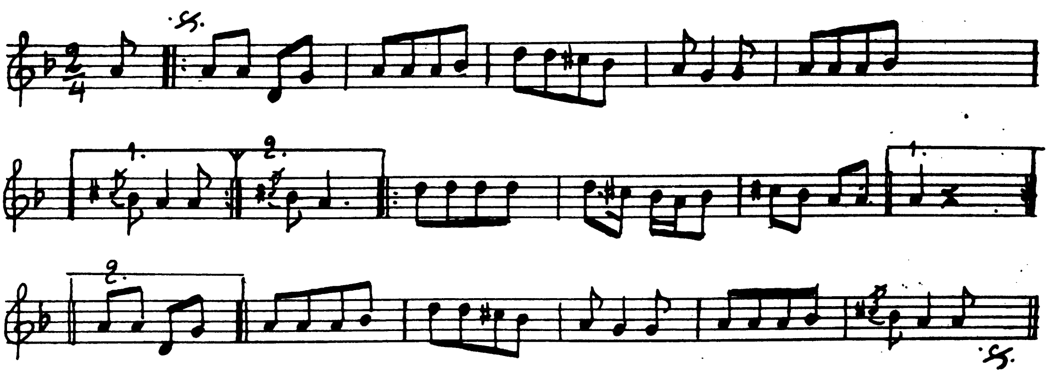

د کب ۵ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه پښتو ټولنه
د محمد گل نوری ملی سندره
داستاد فرخ له نوټیشن .

شعر

پر خپل خدای فریاد کم

عوض غواړم د یاری
شنگوم یه گرندی

ماویل جلگی زه خو درغلم

شیبی حاجت می دی راوړه
بخت خو غواړم پرتندی
شنگوم یه گرتندی

۲۲۲

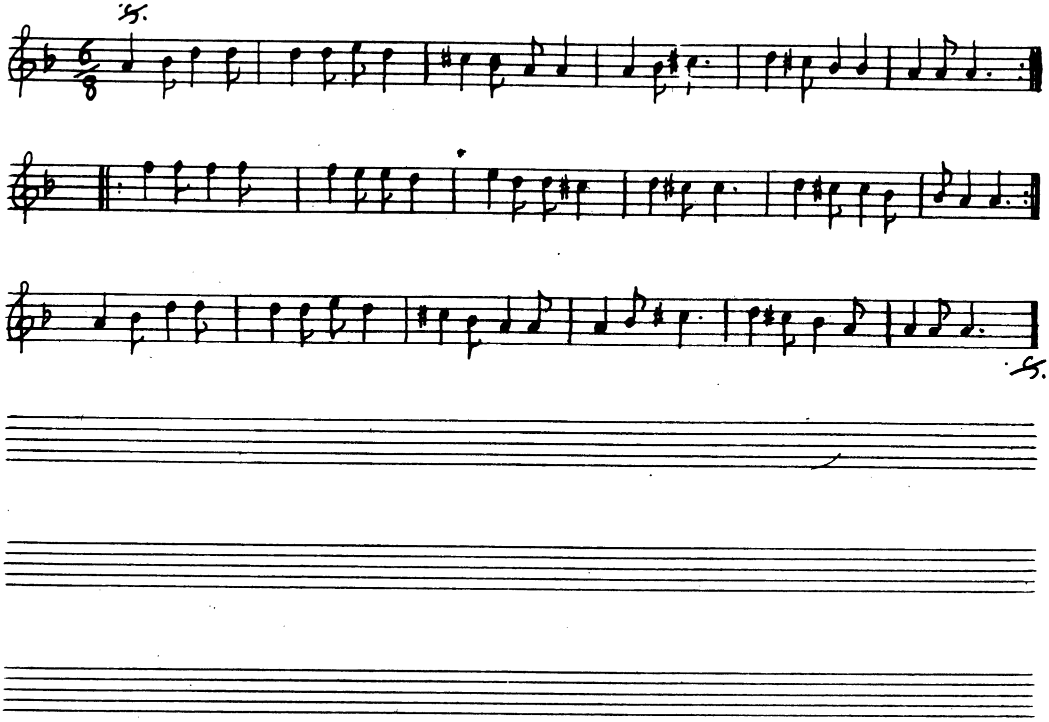

د چنگاښ ۲۴ - ۱۳۴۹ - د زیږی ګډه پښتو ټولنه
د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

راسه گل رخساره زه محتاج ستا د دیدن یمه
ډیر په زړه خوږمن یمه
راسه گل رخساره په خوبانو کی سردار یې ته
ډوب یمه په فکر زه
۲۳۳ پر ټولو خوب رویانو کی معشوقانو حسن دار یې ته
څکه سرگردان یم زه
نه که مهربان سې شهنشاه زه دیمن یمه ډیر په خوږمن یمه

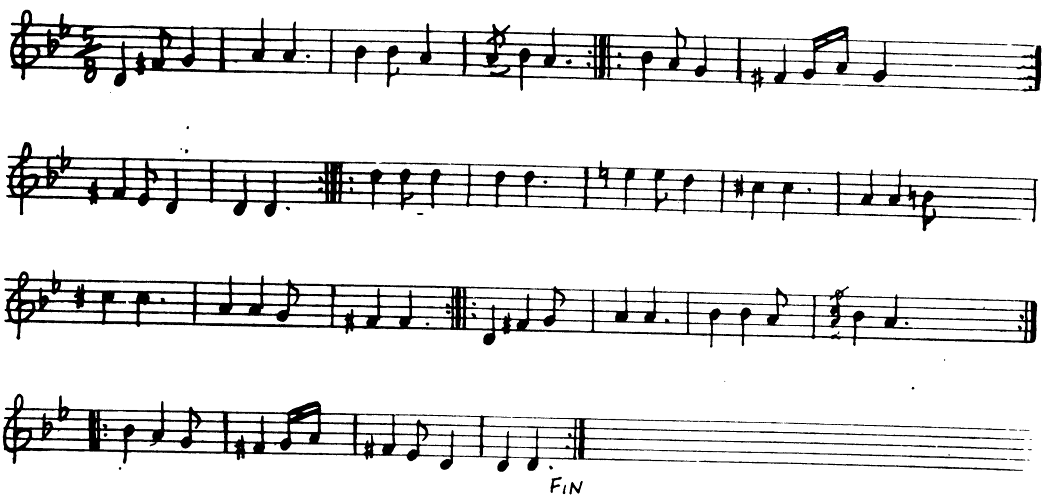

دعوالي ۱۷ - ۸ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - پینتورتولنه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ له پیدښتن .

شعر

نن په گلشن کی بلبل نالان دی
گل به خزان شی باد د خزان دی
غواړم نگاره ، پروردگاره ، دامی احوال دی
پروت یم بیماره
راشی بیلتونه ، زه یی کړم زبونه
بل پرما باندی اور د هجران دی .

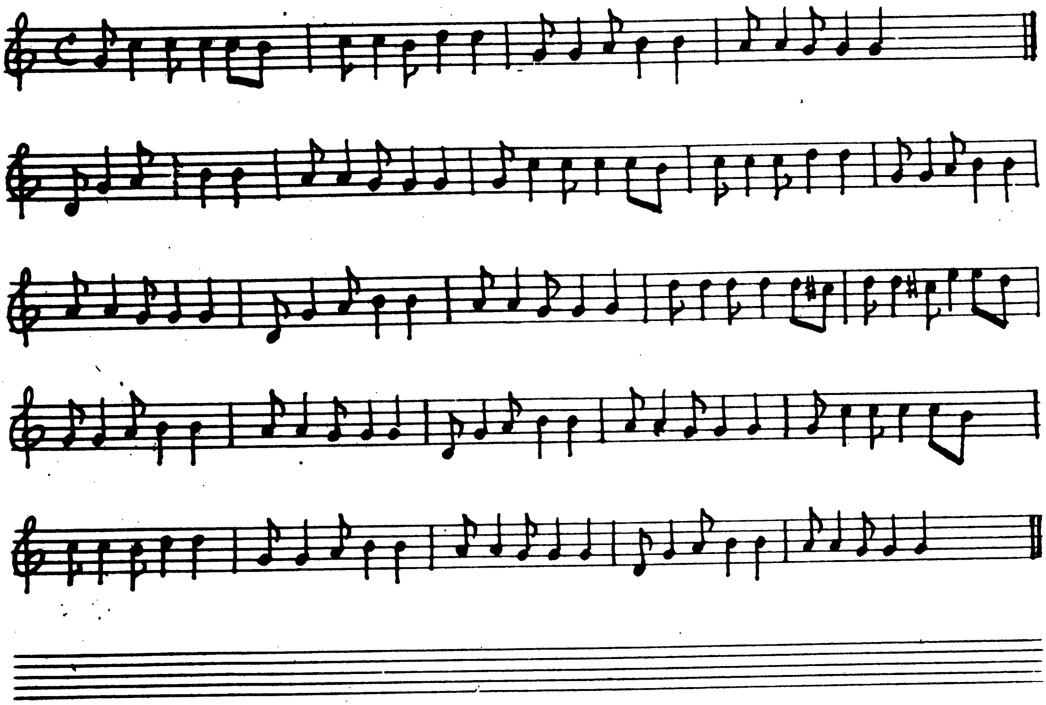

د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوتېشن :

شعر :

مرحبا راشه دلبر زما زه دې غلام یم ته مې آغا يې
د رضي باد دې حماد واره هغه به وره چه خدای پرمايي

چې ستا اظهار وطن گلزار شو　　زړه مې قرار شو چې ورک اغيار شو
زه ستا په طمع ناست یم بې غمه　　راشه صنمه د زړه دوا شه

تخت رفعت يې بخت و دولت يې
په شرافت يې زه دې گدا يم
څو دې سور گل دې کام دې حاصل دې
گار دې کامل دې محفل آرا يې

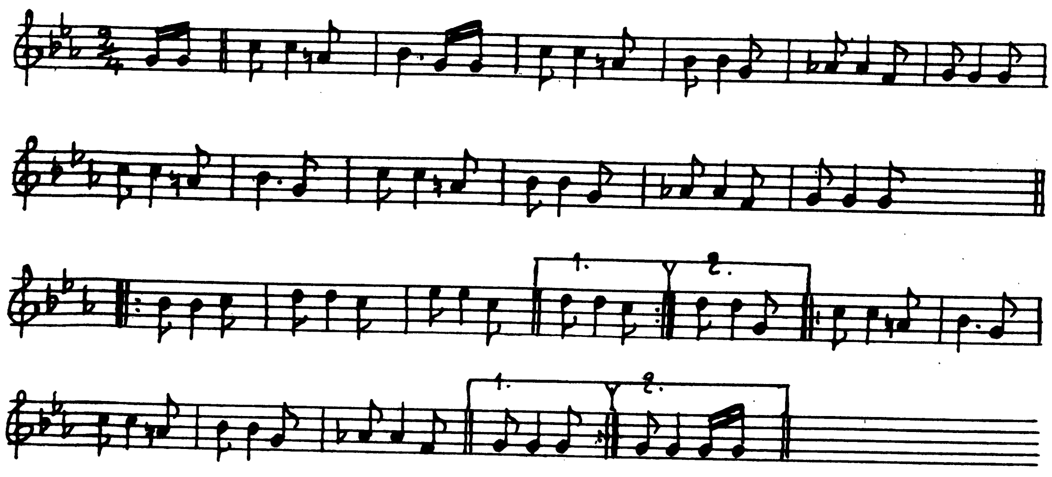

د کب ۱۲ - ۱۳۴۹ - د زیری ګنه - لپښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سند ۵۷
د استاد فرخ لفهمیش ·

شعر

ترسترګو دی جار شم بدري جماله
په ویښ و په خواب یې نه درمې د خیاله
که حال د زړه وایم عالم را خبر یږی
مولا دی خبر که زما د .ا احواله ·

۲۲۶

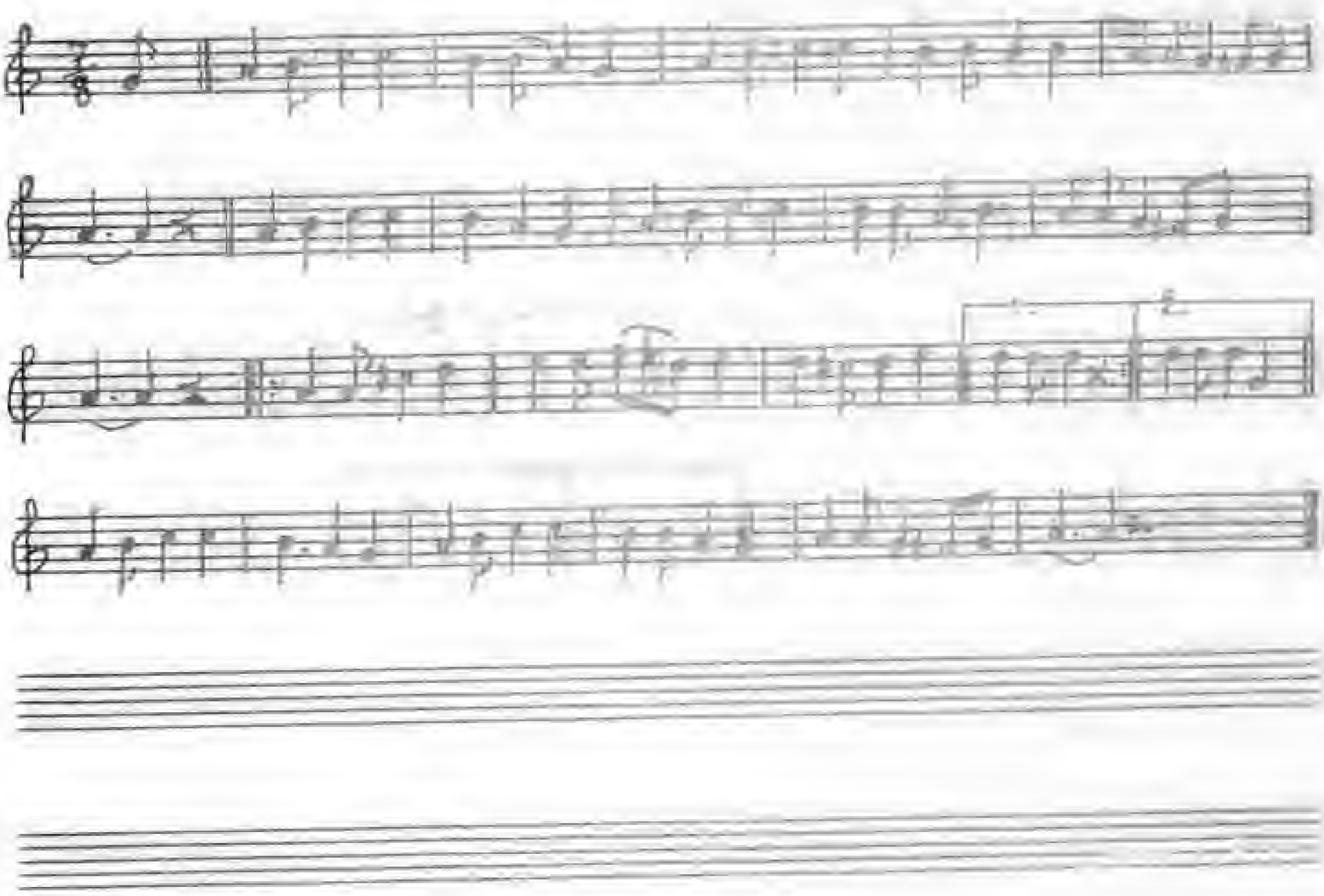

د سلواغې ۲۸ - ۱۳۴۹ - [illegible]
د محمد ګل افریدي ملي سندره
د استاد فرخ درویش

اشعار

د استا ملالو سترګو به ما اوس ولګاوه
ما دې لښتی دیدن کې بس ګرځه شوې ولګاوه
زه یم عاشق ته به یې زړه صادق یمه
چې خواست مې د یار په کې عمر [illegible] ولګاوه

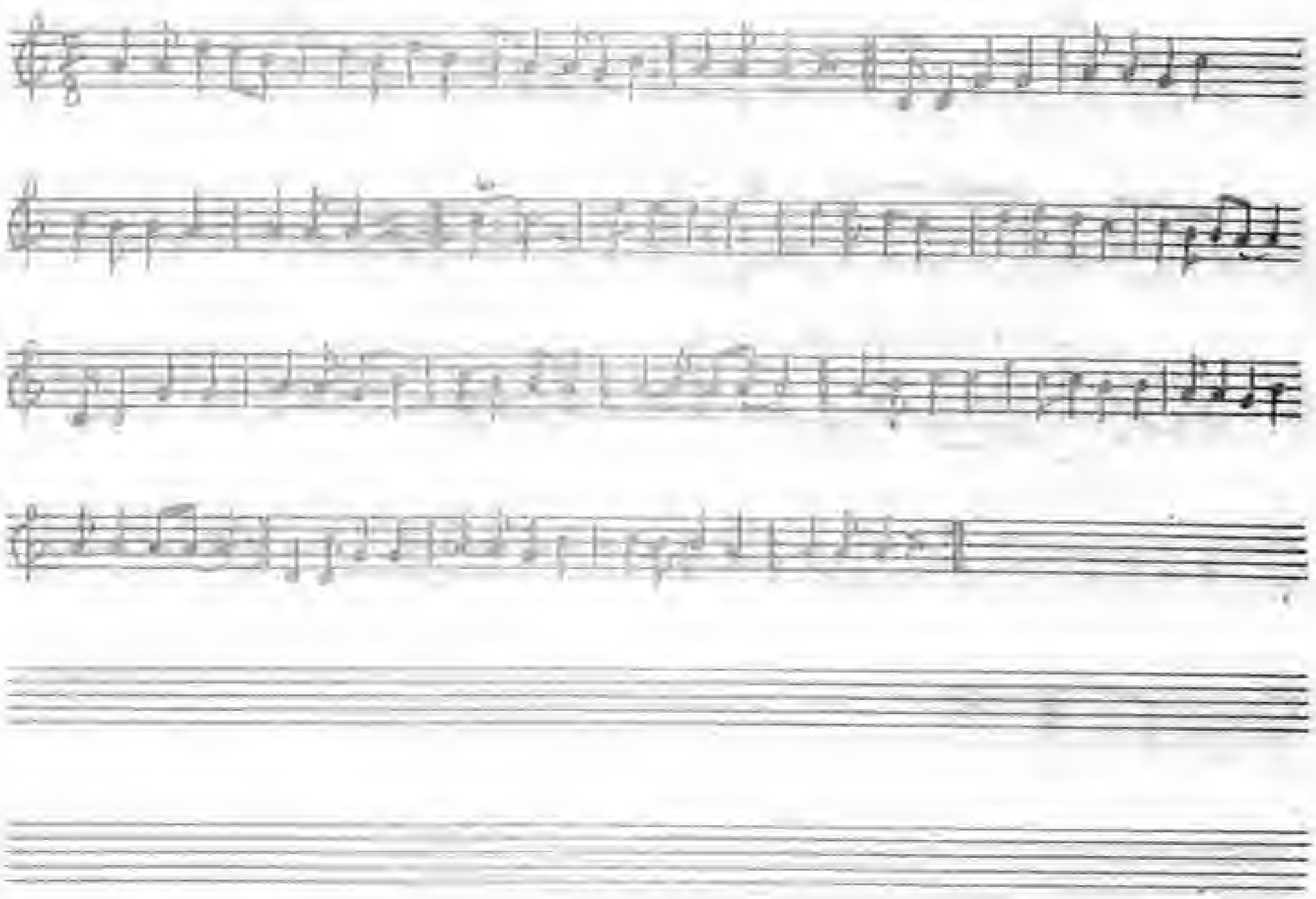

د جدی ۲۴ - ۱۳۴۸ - د رېډيو افغانستان ترانه

د محمدګل توري ملي سندره

د استاد فرخ لوبښتي

شعر

راځه ولاړې کړو ژړا له ګله يتيم ليګه يتيم

پخاطر بانډې را ماستاره تيم ګله نکيم

تو ... ملي ... عزم ... صميمه

۲۲۸

که ... لاندې ... ترحل ده

زه يې ګل يم د بوستان او ګلستان ته ي تښوړه

که خزان ځخه ... په بيم ... يه بيم

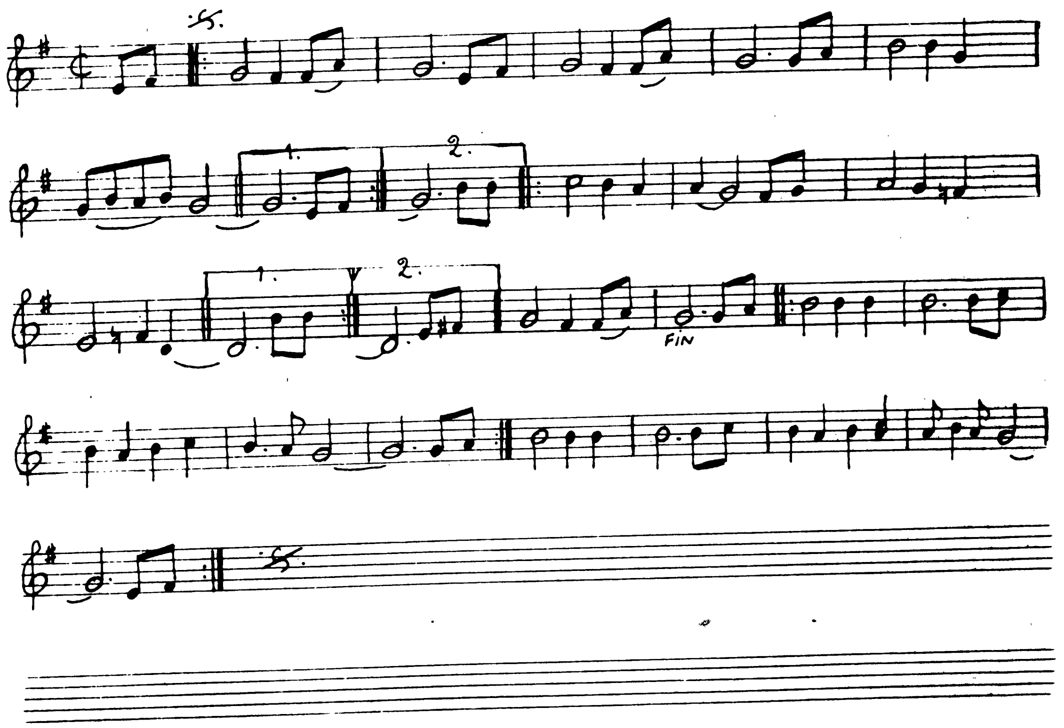

د چنګاښی ۳۱ - ۱۳۴۹ - د ترږی ګڼه پښتو ټولنه .
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتین .

شعر

زه رنځور یم د عشق پر علاج می تلوار که
ساقی ما ته یو جام علیحده را تیار که
ساقی زه و مالک د شرابو خیلوان یو
هوښ د دی میخانی د عمرو عملیان یو
ورشه (قاصده) وا خدای دی پر لار که
ساقی ما ته یو جام علیحده را تیار که

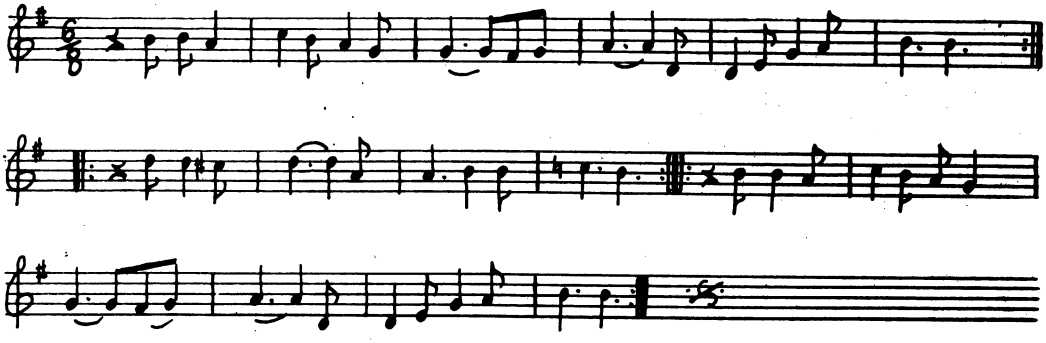

د میزان - ۱۵ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوښتين .

۳۴۰

شعر

زما جانان په خوب رویانو کی افسر دی چه دلبری
ولی به نه مرم پداسی کارکی   زه خوار اسیر شوم د غم په نارکی
کوی په اوربی د هجران هر دم   څکر دی تول بشر دی

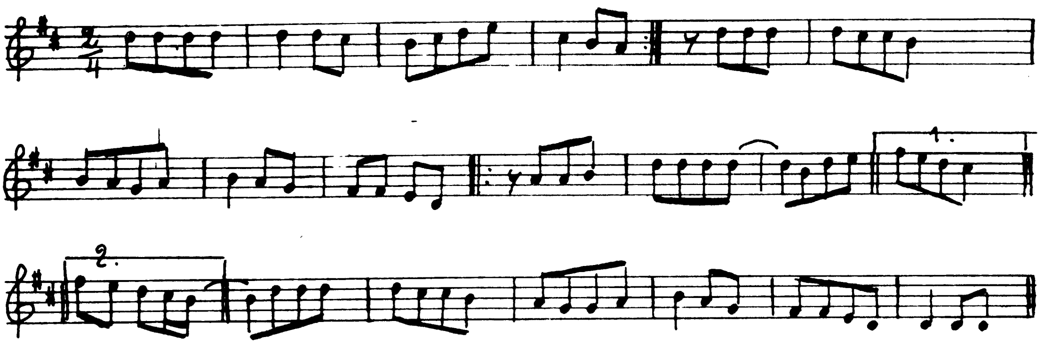

د میزان ۲۹ - ۱۳۴۹ - د زیری ګڼه

د محمدګل نوری ملی سند ۵۰

د استاد فرخ نوښتیش

شعر

هر عاشق بیدار لری هر عاشق بیدار لری

خلور یاران دی معتبره معلومدار لری

هر عاشق بیدار لری

اول یی یار دی صدیق مونږ دی ملی تحقیق

دوم یی یار دی عمر خه سبه دره دار لری .

هر عاشق بیدار لری

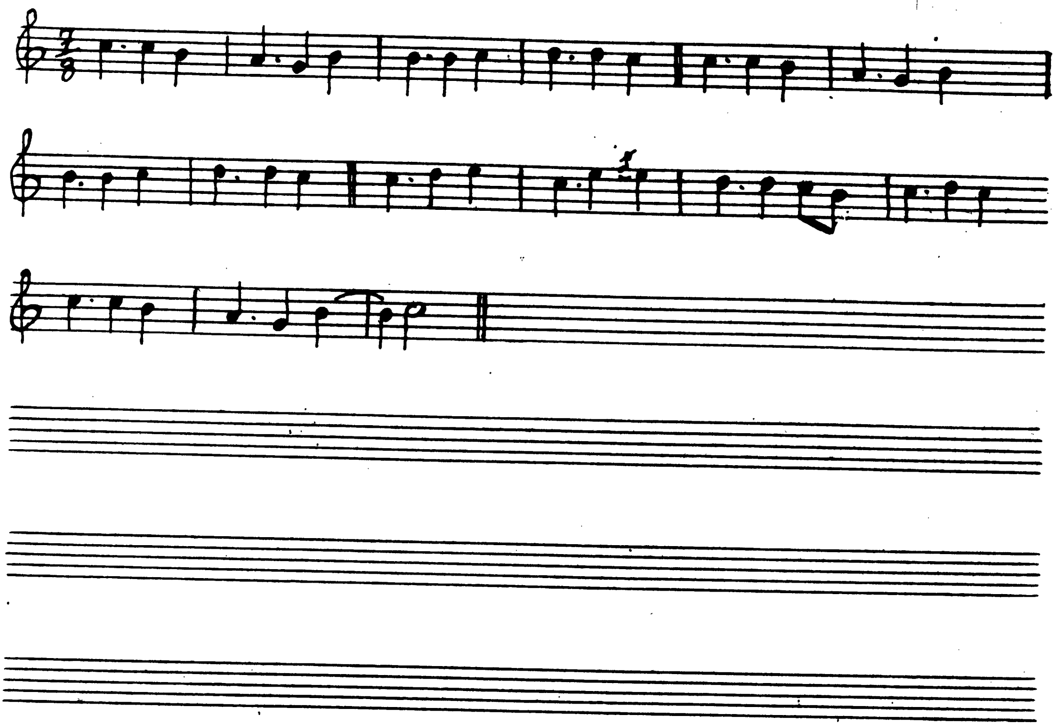

د سلواغې ۲۱ - ۱۳۴۹ - د زیری ګڼه پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
داستاد فرخ نوټیشن .

شعر

وا وا راغله لیلا
شینکی خال یې تندی
شنګین خولې یې پرسر پورې
زانګی غمې

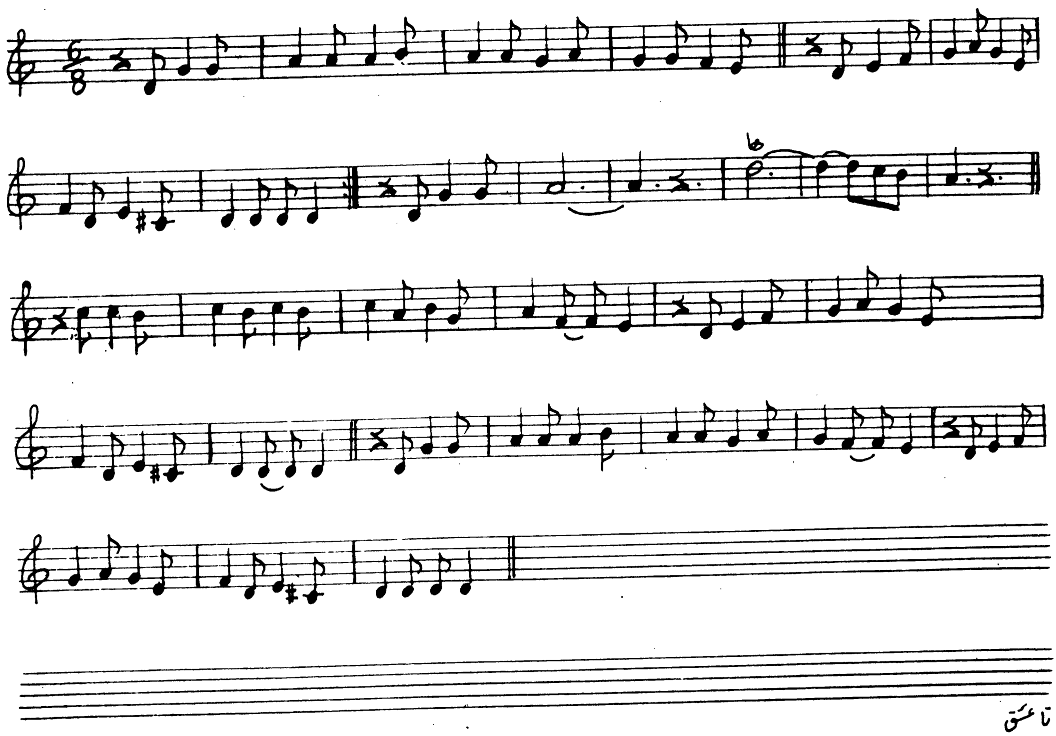

52 دتا عشق

محمد گل نوری :

دتا عشق

۳۳۳

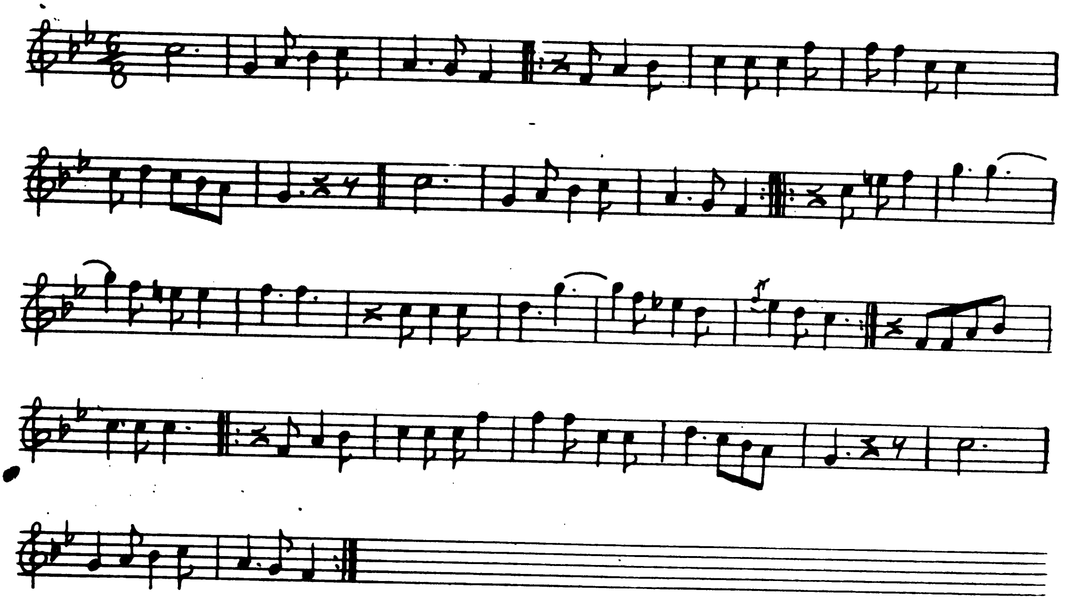

ها ها په دوره لاښه

د مرغومی ۱۱ - ۱۳۴۷ - د زیږی گنډه - لیسنتې ولسنه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ لخوا ښتنی

شعر

ها ها په دوار وولا سه
په دوار وولا سه می نیولی ستا لمن محبوبا
ها ها په دوار وولا سه
منگل په ستا وایر لمن کشیدیر دم
وطن په ولاړ و نا ته پرید دم
که می روزی شوای
هغه وعده چه کړی تا دا نجمن محبوبا
ها ها په دوار وولا سه

پیزوان دی ځانګی په سر ولبانو
خوله دی خوراک ده میخوارانو
که دی رانه کړو وای ناری به واوری
په زړه کی یمه خوزمن محبوبا
ها ها په دوار وولا سو.

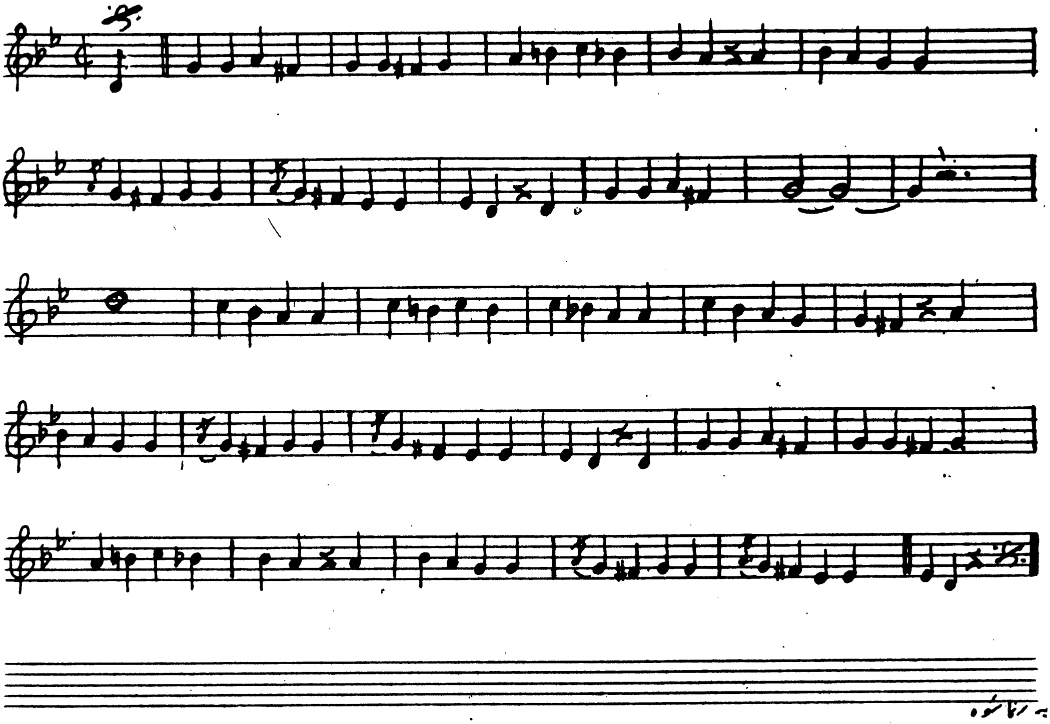

د جوزا - ۱۴ - ۱۳۴۸ - د زیري ګڼه - پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

نن توره شپه رڼا شوه
ستا د مخ په تجلي شو

نن
مجلس په منیر شو
که زما چیه پیاله شوه ها

نن توره شپه رڼا شوه
چې مې اور را باندې بل شو
د ستا بنا مار د زلفو
زما په زړه باندې ول ول شو

خپل پیري نه ورور دی
کرامات یې را حاصل شو
د مرګ تدبیر دې خورمه
پر تا چې ها زما خپه شوه

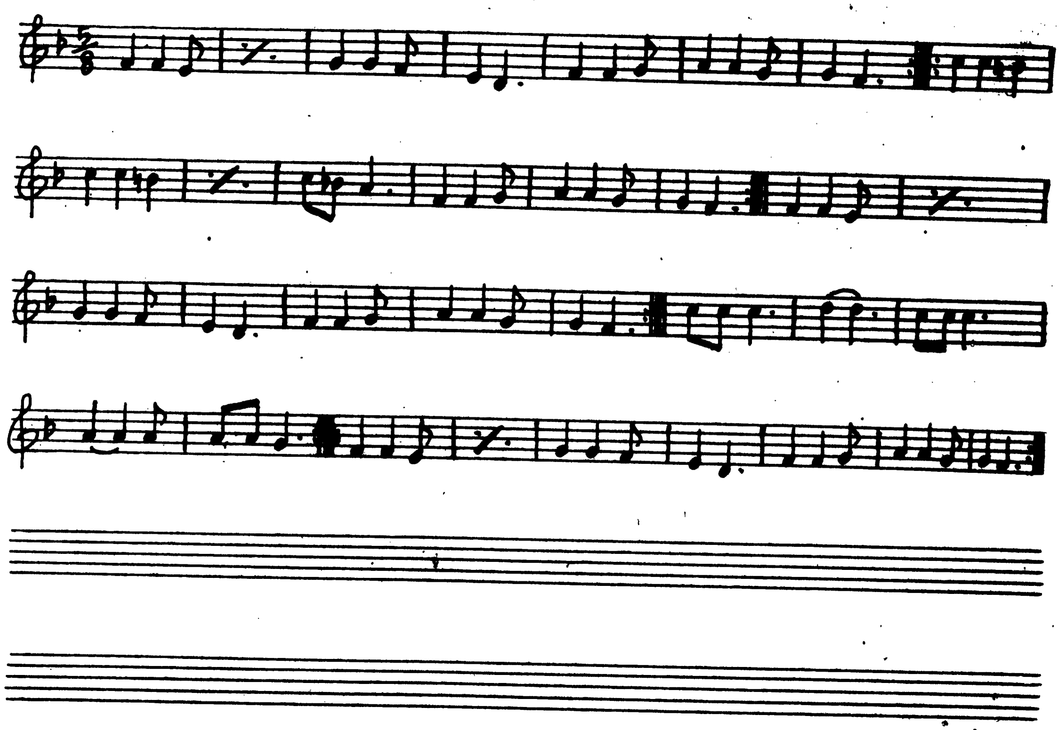

د جوزا ۲۸ - ۱۳۴۸ - د زیری ګڼه - پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټېشن

شعر

ژړمې باسه د غم د دریابه   پوره ته که ستوګی د خوابه
مخ نوراني ښتا ثاني نشته یاره وګوره نظر ای دلداره
حُسن درکړی خالق بې حسابه   پوره ته که ستوګی د خوابه
دلبرجانه - ګل خندانه - شه مهربانه

۱۲۳۶

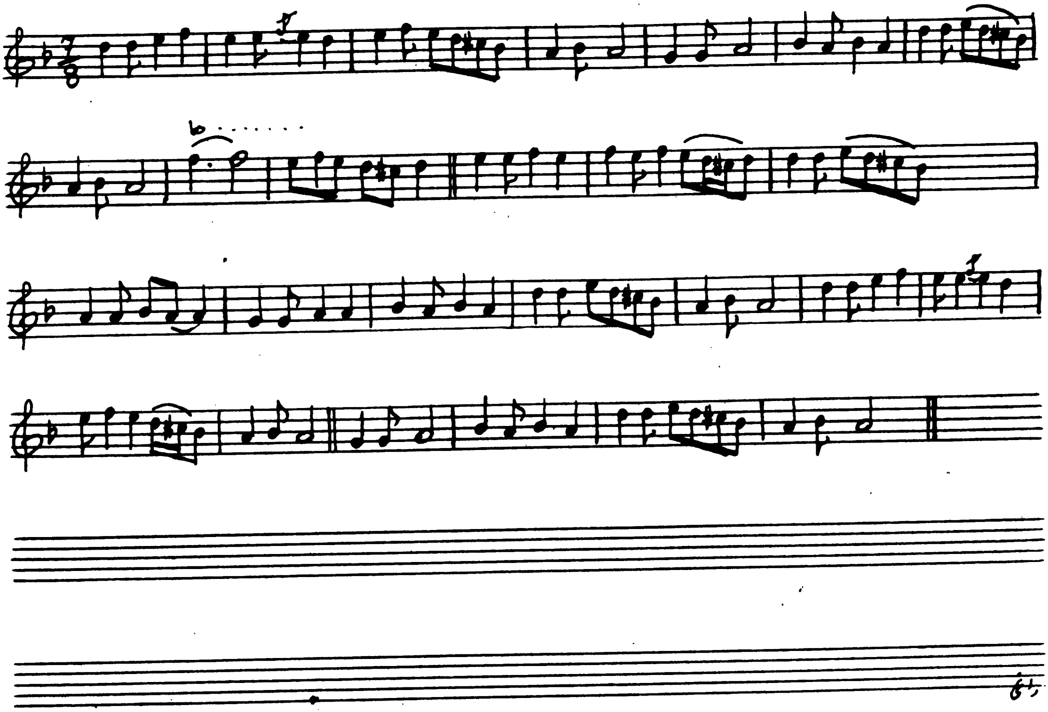

د سرطان ۲۵ - ۱۳۴۸ - د زیری ګڼه - پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ لفږیدښن.

شعر

د سنه ربه قاصد راغی راشه بولی دی نبی
جبرائیل ورله راغی خی ویل په عربی

* * *

جبرئیل ورله راغی پرتا شوی دی فرمان
بنایسته جبینه راشه د خدای مکوه ارمان

* * *

د معراج دی مبارک شه ته خرلی په الله ګران
د معراج زیری پروشو وریی کړه مبارکی

۲۳۷

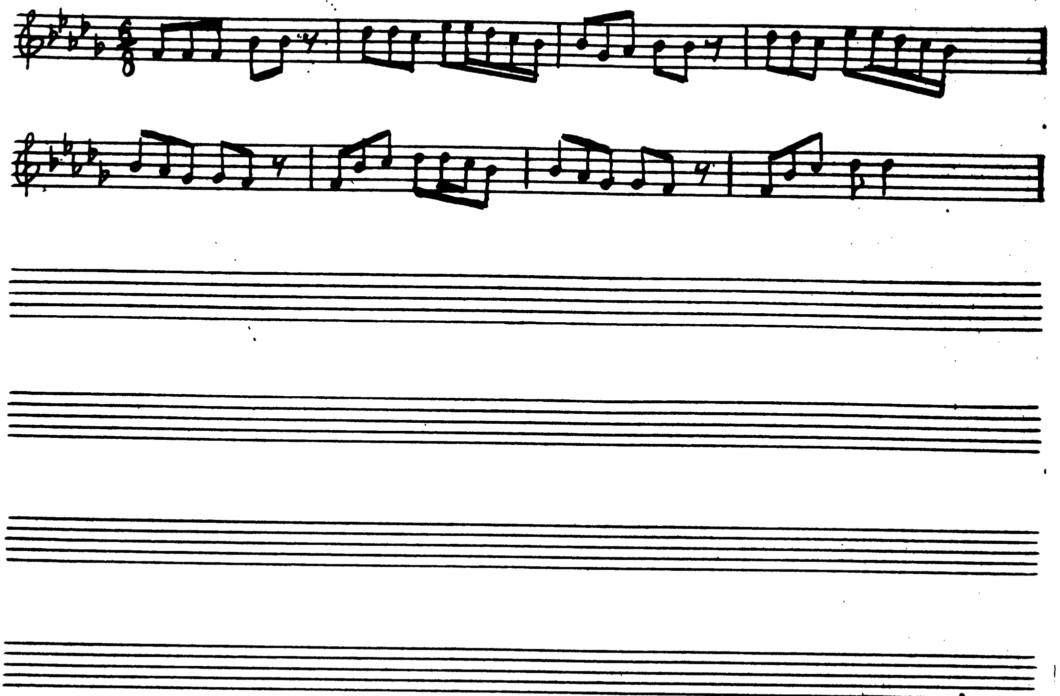

ژاړم ای شاه جهانه

د دلو اول - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه - پښتو ټولنه

د محمد گل نوري ملي سندره

د استاد فرخ نوټیشن

شعر:

وتاته ژاړم ای شاه جهانه

قسم پر خدای دی یم سرگردانه

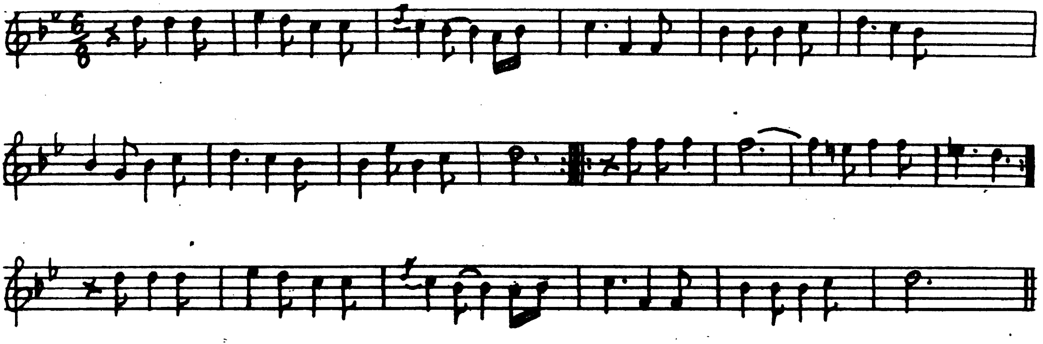

د عقرب ۲۰-۱۳۴۹ د زیری گڼه
د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتن.

شعر

هر عاشق بیدار لری هر عاشق بیدار لری

څلور یاران دی معتبره معلوم دار لری
هر عاشق بیدار لری

اول یې یار دی صدیق مونږ دی منلی تحقیق

دوم یې یار دی عمر خه بند دوه بار لری
هر عاشق بیدار لری

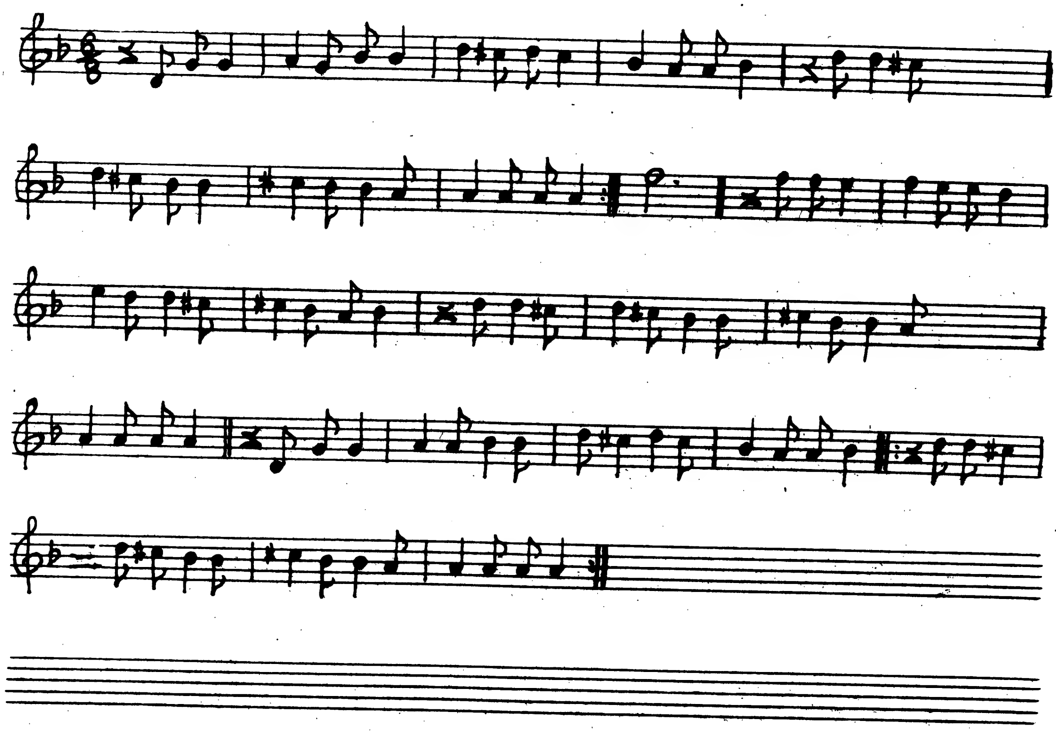

د مرغومی ۳۰ - ۱۳۴۹ - د زیری ګنډ پښتو ټولنه

د محمد ګل نوري ملي سندره

د استاد فرخ لو هیشن ;　　　شعر

شپه د جمعې وه چې په خواب کې مې دلبر ولیدی

سپوه پر براق و د لولاک تاج مې پر سر ولیدی

پر د لولاک تاج یې پر سر پر آسمان پورته وخوت

جبرائیل سم ور سره تې د حق و لــــورته وخوت

جبرائیل پاته شو هلته دی لا پورته وخوت

ویاک الله ته په ادب منا په هنر ولیــدی

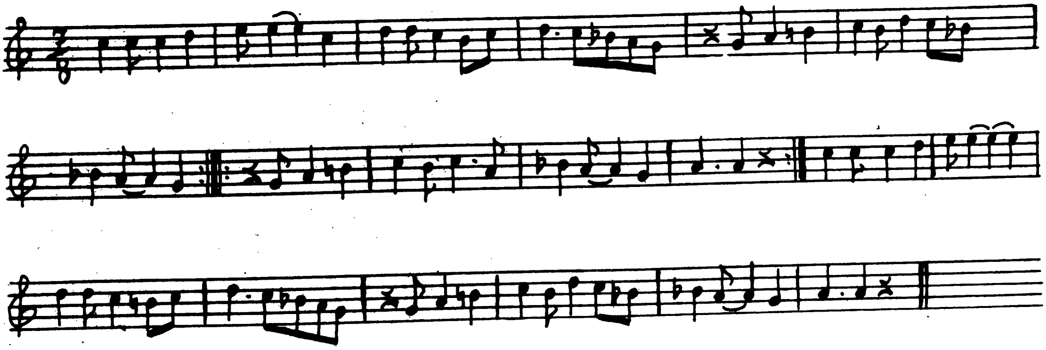

اوردی میرعالمه

ددلوی ۱۵ - ۱۳۴۸ - دزیری گنه - پښتو ترانه
دمحمدگل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوښتن
شعر

اوردی میرعالمه کمکی میرعالم جانه
دسپرو دغله فوجونه نن اور دی

توری به وکړی بری به راوړونن اوردی
اوردی میرعالمه هاکه بری نه وی
یوځانان تل به توروهرینه نن اوردی

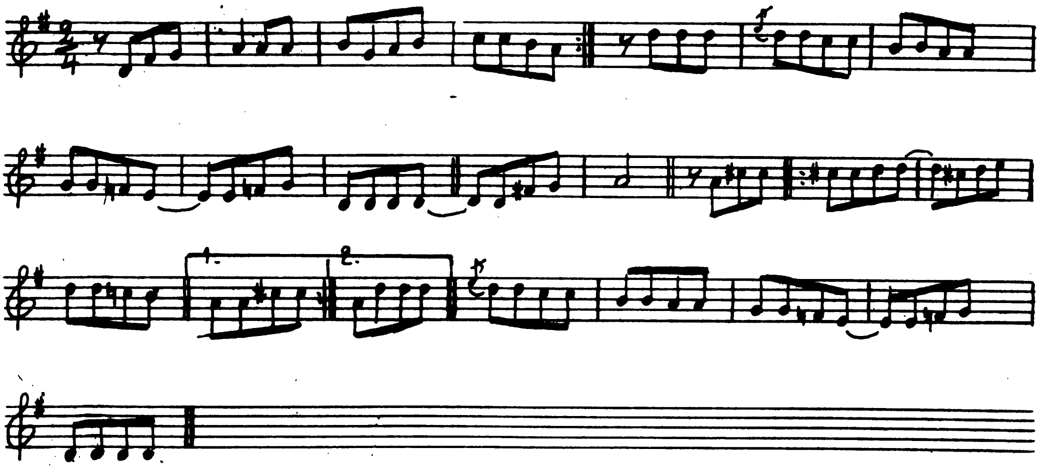

زما دلبر منور دی

د حوت ۶ - ۱۳۴۹ - د زیری گنبد - لیکنتر ټولنه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ لوښتنښ

شعر

زما دلبر غنچه فم دی منور به راشی
صاحب جمال ابرو هلال کج باڼو صنم به راشی
زیبا صنم به راشی

—

له شرمه گرځی پټها حور وپری و غلمان پرمخ نقاب گل د گلاب ۳۱۳
هیر مکوم به راشی زیبا صنم به راشـــــی

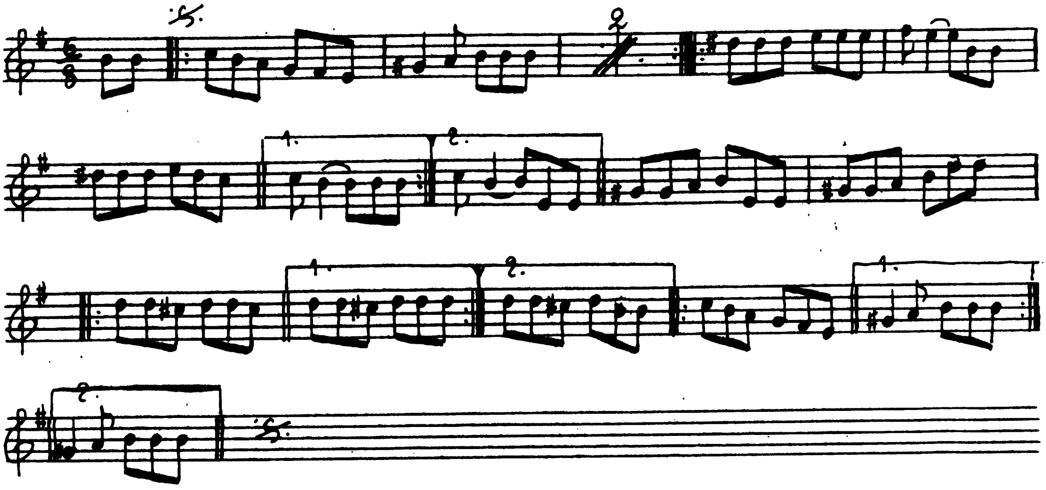

چې جدا شوه له مانه دلبر زما

د سلواغې ۱۶ - ۱۳۴۷ - د زیری ګنه - پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

چې جدا شوه له مانه دلبر زما — پسې ورک شو د ستر ګو نظر زما

زه غریب د از ل بد نصیب یم — قتل شوی په لاس د رقیب یم

خدایه ما کړې رها : د غمازه په ستم مې صورت شو برهم

د غم کالې اورېږي پر سر زما

امیدوار دې په وصل و جام ته — سره لبان کړه عطا ما ناکام ته

ستا لعلې د وا شته په زړه زما نا توان یاره ستا
تیز مژګان په جنجر دې پاره کې ځګر زما

۲۱۲۳

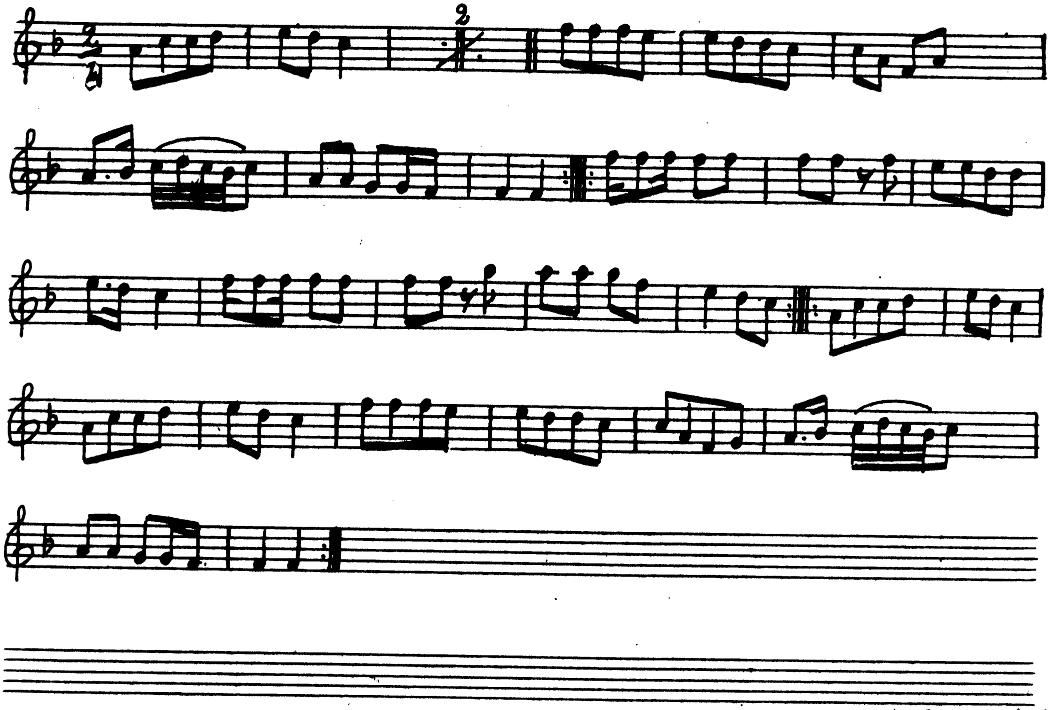

نن رابانډي بل دي وا

د غوایي ۲۴ - ۱۳۴۸ - د زیری گڼه - پښتو ټولنه
د محمد گل نوري ملي سندره
د استاد فرخ له تهیدیش.

شعر

نن رابانډي بل دي وا
اور د میني صنم جانه
مسته گل خندانه

۲۲۲

که هی خلاص کی بندیوانه
مسته گل خندانه

ستا در فقیر یم
بیځایه بیځایه گیر یم
ستا به زلفو گیر یم وا

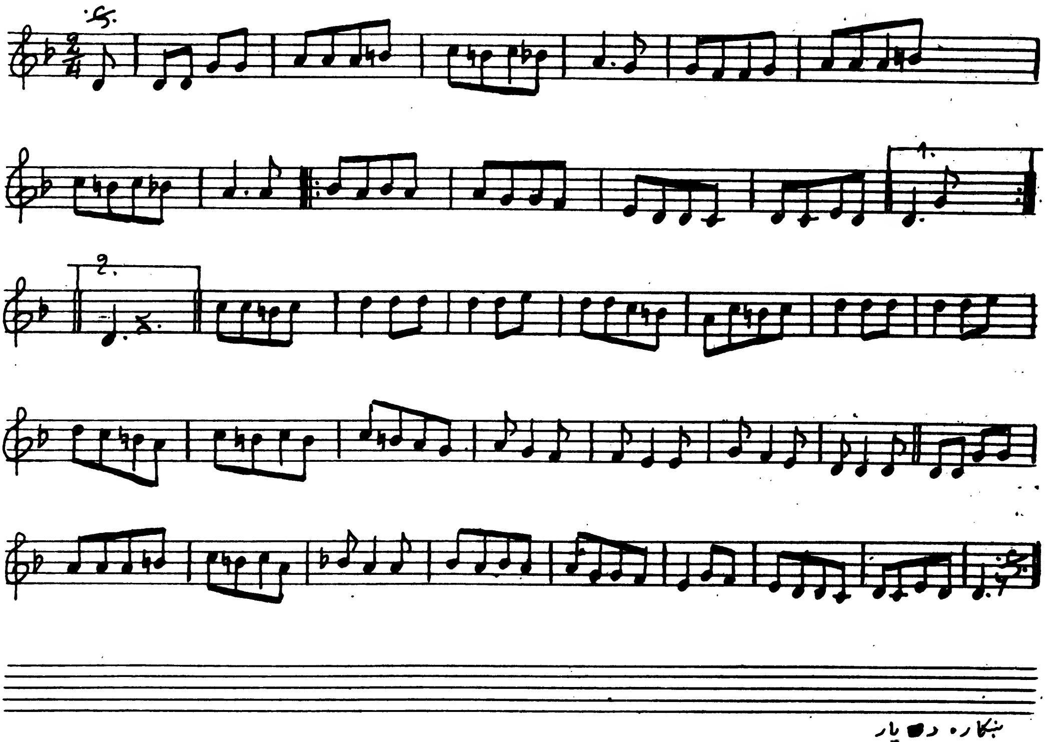

ښکاره د [illegible] یار

د سرطان ۱۸ - ۱۳۴۸ - د زیری ګڼه - پښتو ټولنه
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نو تهیشن

شعر

ښکاره د یار و در ته رقیبان راځي
تازه ګلشن ته یار شو بلبلان نه راځي
ګاهې خزان نه راځي
★ ★ ★
زلفې دې دام عاشقان په اسیره
د مخ جرګې لیوری، ستا دسترګو تاثیره
کاته کې په خیره
★ ★ ★
بندې دې کړم په زلفو د خو بانو امیره
د استاد لوری ولې قاصدان نه راځي
ګاهې خزان نه راځي

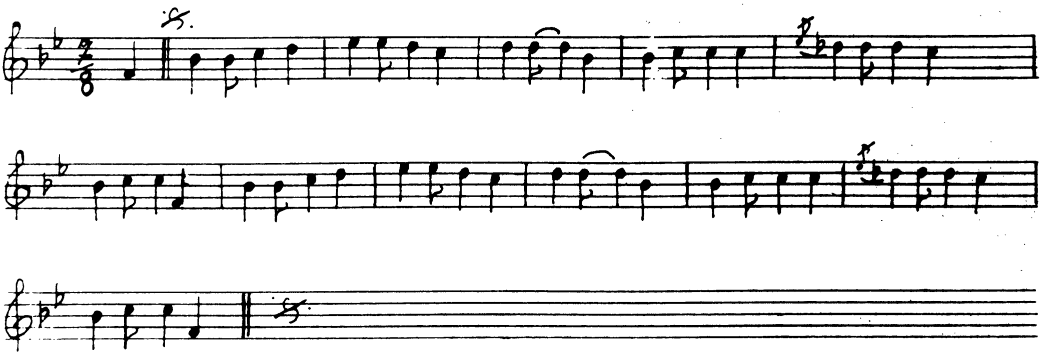

د مرغومي ۹ - ۱۳۴۹ د زيري ګڼه پښتو ټولنه
د محمدګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتين .

٢٤٦

شعر

صبا دي ودوي خماري سترګي   پيکي دي اهوي
خماري سترګي

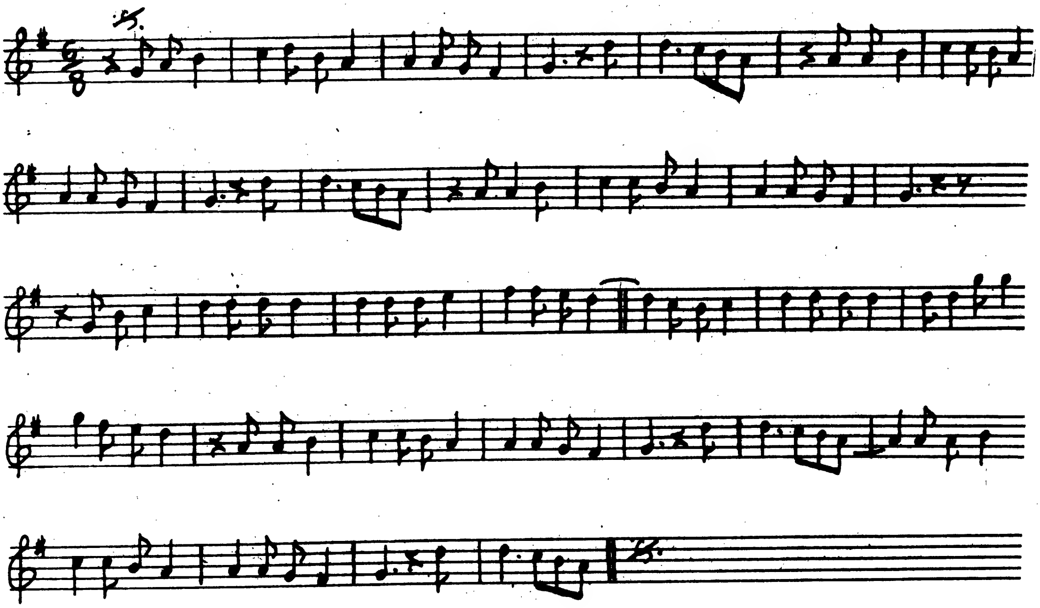

د سنبله ۱۱، ۱۳۴۹ د زیری گڼه
د محمد گل نوری سندره
د استاد فرخ نو ترتیب

شعر

ولی دی ورانه کړه مانی زما د زړه په غم کی

باری خدای دی راکړه ما ته برخه عشق په جام د جم کی

زړه ته که سل ځله وعده ورکړمه نه صبریږی

۲۳۷

دده چه ښکاریږی داسی یار دی په تمام عالم کی

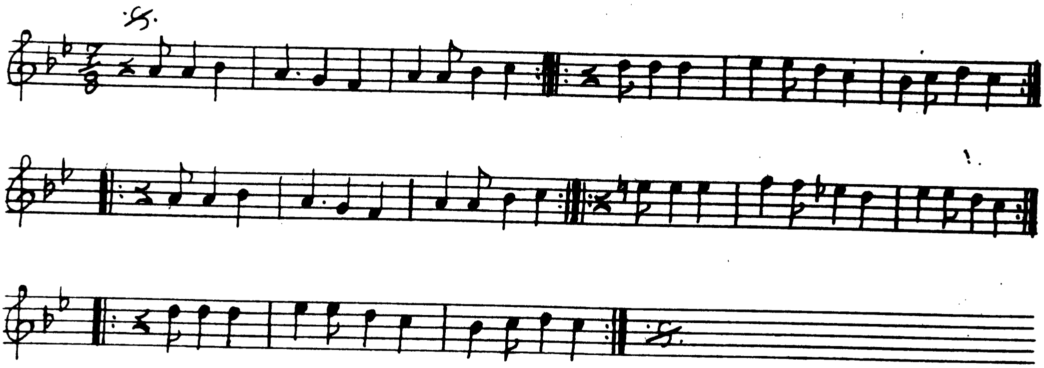

د کب ۲۲ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه پښتو ټولنه

د محمد گل نوری ملی سندره .

د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

عجب سنگار لری او ربلگوی

سترگی خمار سره دی لب جوهری

محبوبا زیری می عجب راوړی

په تا نازیږی اوس ژوندی ومړی

درته ولاړیم تل په غاړی پړی

ترخوچی تا لره درځم یم ستړی

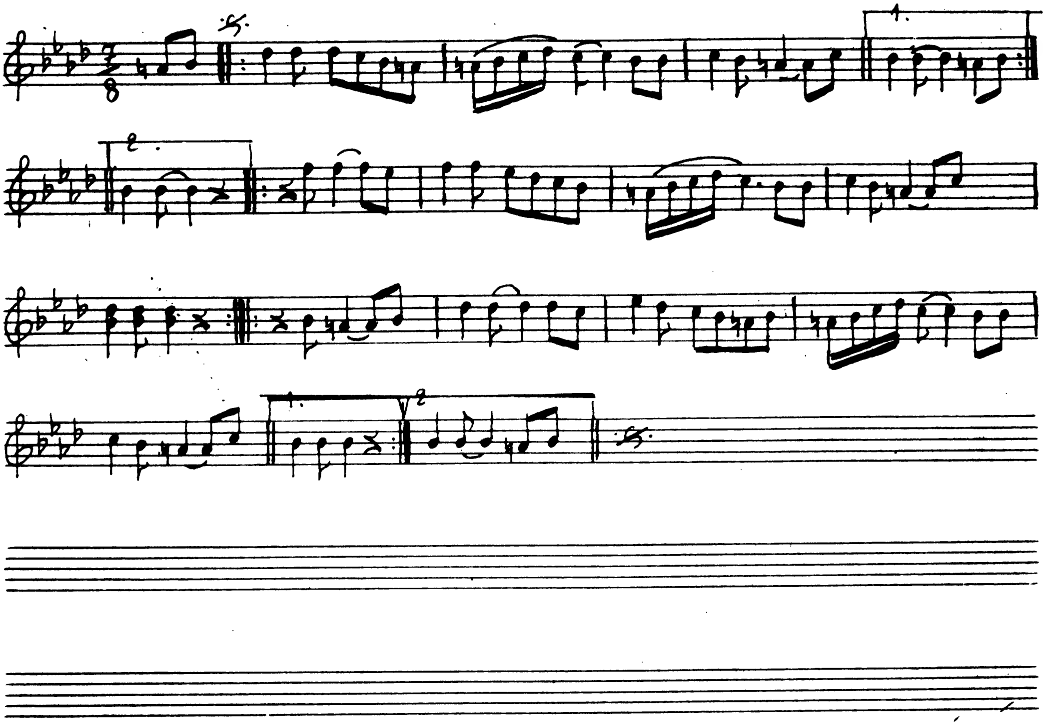

د عقرب ۱۴ – ۱۳۴۸ – د زیری گنه – پښتو ټولنه ،
سرنده وهونکی – غلام حسن – ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن ·

شعر

د سرو ټیک دی کلیده نه او د خیال میرمنی
جانان زما د بل چا خه دی

ما بری اخیستی دی د کلی تمتونه

٢٣٩

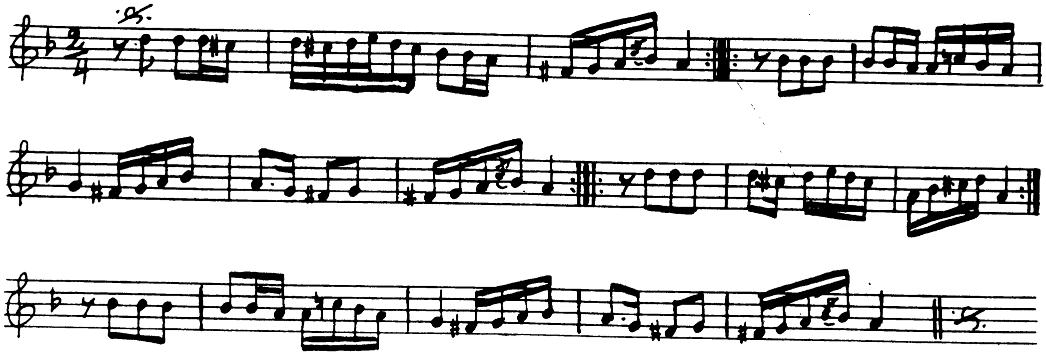

د عقرب ۷ - ۱۳۴۸ - د زیری گنبد - پښتو ټولنه

سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره

د استاد فرخ نوټیشن

۲۵۱

شعر

دارنگه سخت غم دیاردی   سړی بیزار کی د ژوندون

بلی بلی سخته غم دیاردی

بی گناه یار خه لره وژنی   آخیستی تا د چا لمسون

بلی بلی سخته غم دیاردی

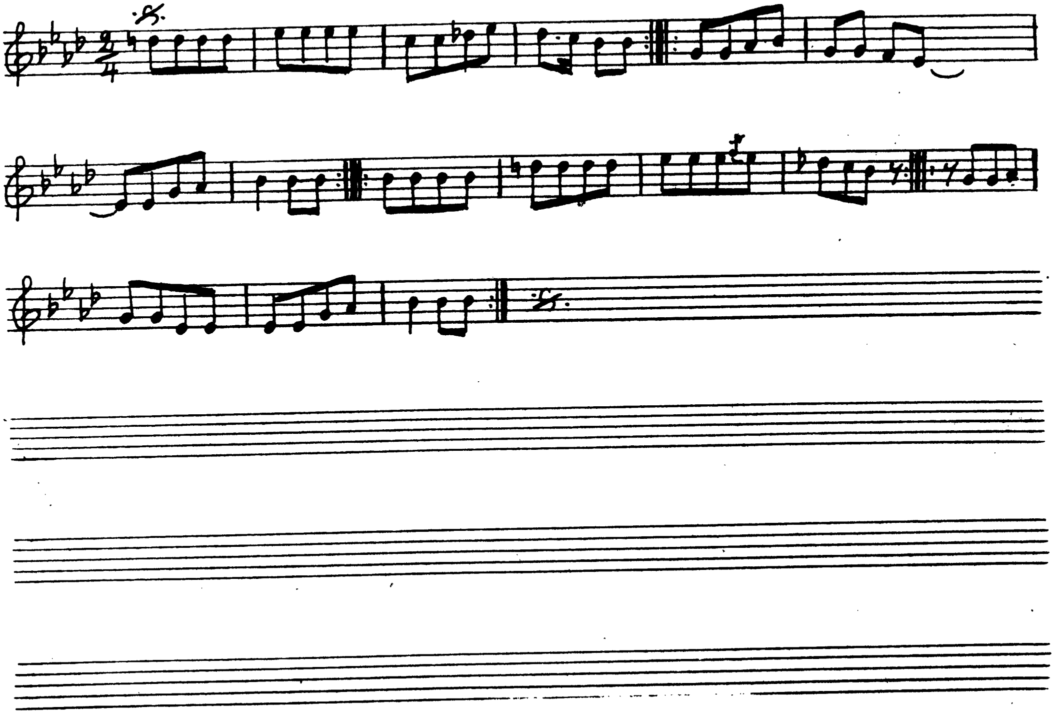

د حوت ۲۰ – ۱۳۴۸ – د زیری گنه – لپښتو لولنه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

ده ویل راځه لالیه بیا به دی آرمان شمه
عمر دی گل نه دی زما چه به خــــزان شمه
د عاشقانو به دربار درسیده هغه یار
نه به د هیچا شمه یار نه به پښیمان شمه

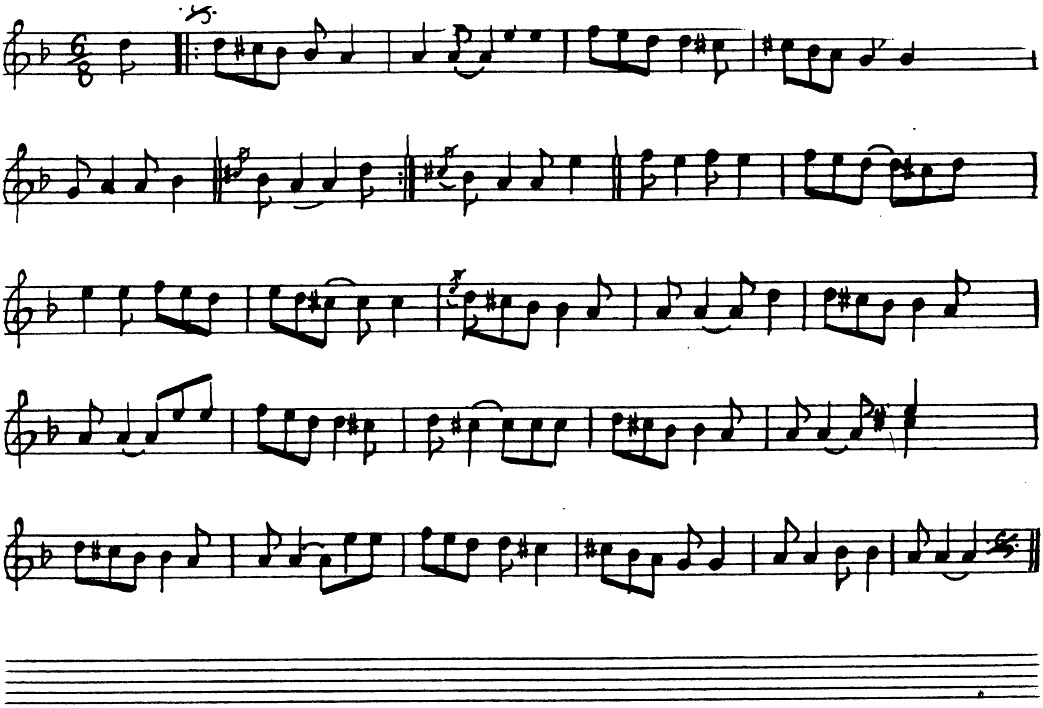

د مرغومی ۲۳ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه پښتو ټولنه
د محمد گل نوری ملی سندرې
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

بلبل دی اسلام والوت
پر تمام جهان خبر ولاړ
غازی محمد اکبر ولاړ
غازی محمد اکبره
لاټ درو کړه ملامته
دروی ایښته لعنته

اول وار یې د ده و
باندی راغلی د هیبته
لاس دی کی وغوښتیه
چی وار یې د غازی شو
د بدن د مخ یې سر ولاړ
غازی محمد اکبر ولاړ

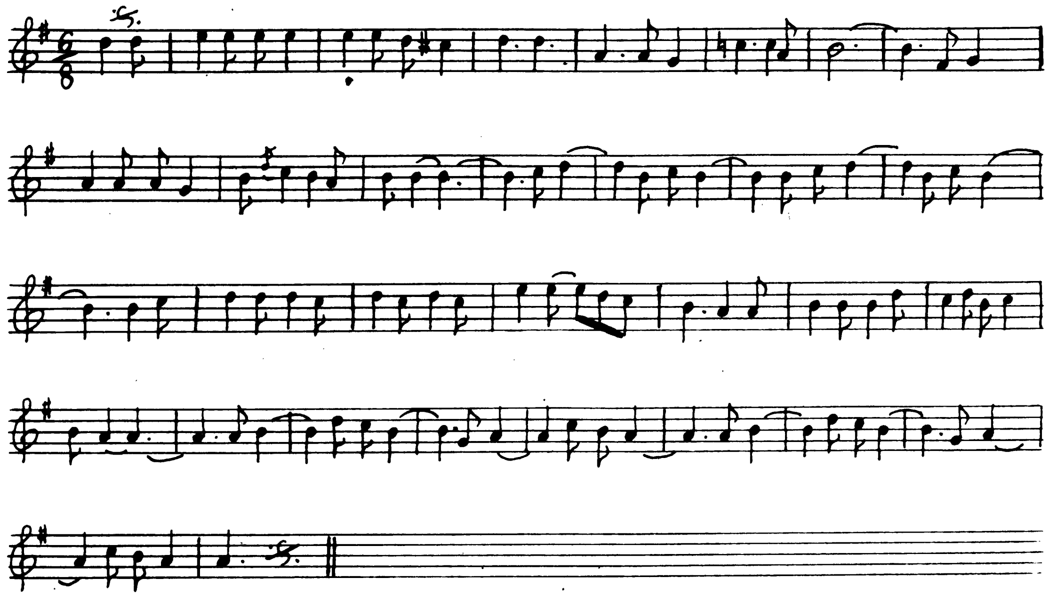

دقوس - ۵ - ۱۳۴۸ - دزیری گنه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن سملی سندره
داستاد فرخ لو تهیشن .

شعر

ماویل عرض لرم په تا محبوبا ندی
که شالود محنه لری کی وخا ندی
دی ویل نه لری کوم شالود محنه
ماویل ودی سوم داور په لمبوباندی

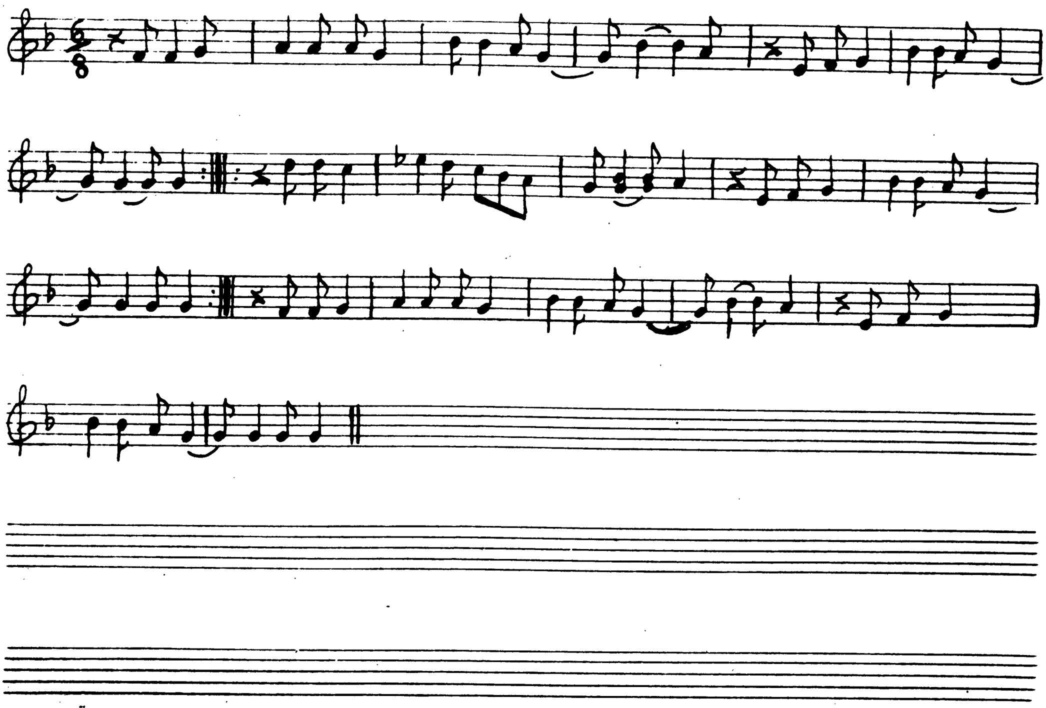

د عقرب ۲۸ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرندوهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ ترتیبشن .

شعر

پخپل جانان باندی می کړی تاوېرونه ‌ ‌ ‌ ‌ راځه چی وکړو دیدنونه

دیدن می کورته پسی یوړه ‌ ‌ ‌ ‌ راځه چی وکړو دیدنونه

په قدر دانجانان می ځان بی قدره که نه ‌ ‌ ‌ ‌ راځه چه وکړو دیدنونه

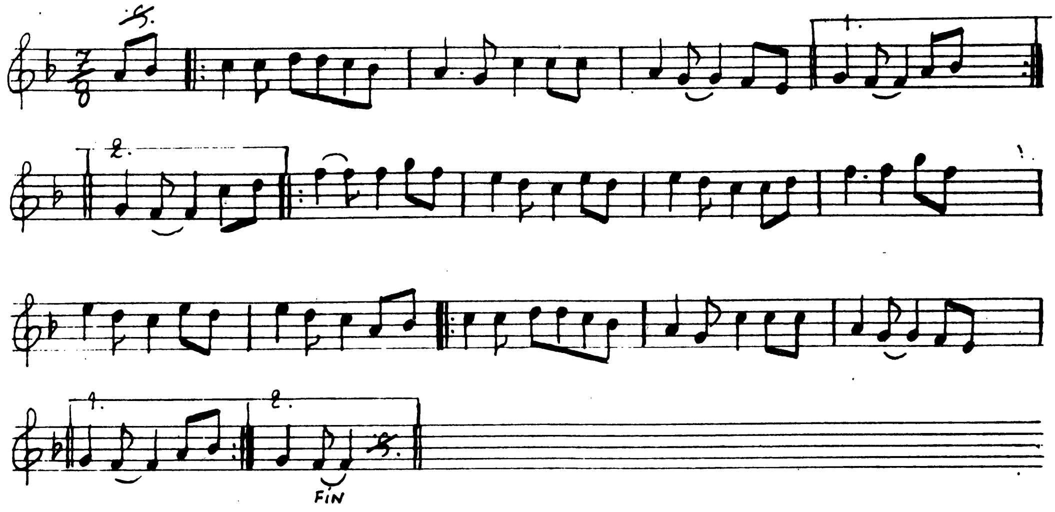

د غوایی ۳ - ۱۳۴۸ - د زیږی گڼه - پښتو ټولنه
د محمد گل نوري ملي سند ۵۷
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

نن د خیاله خیاله دي خفګیږي وا
زلفان ورو ورو یاره ورو ورو

پر سرو شونډو و شونډو دي ریږي وا
پېزوان ورو ورو یاره ورو ورو

د هجران لمبو هلې بدې حال دي
سر یې ما وا باندې خرخیږي وا
اسمان ورو ورو یاره ورو ورو

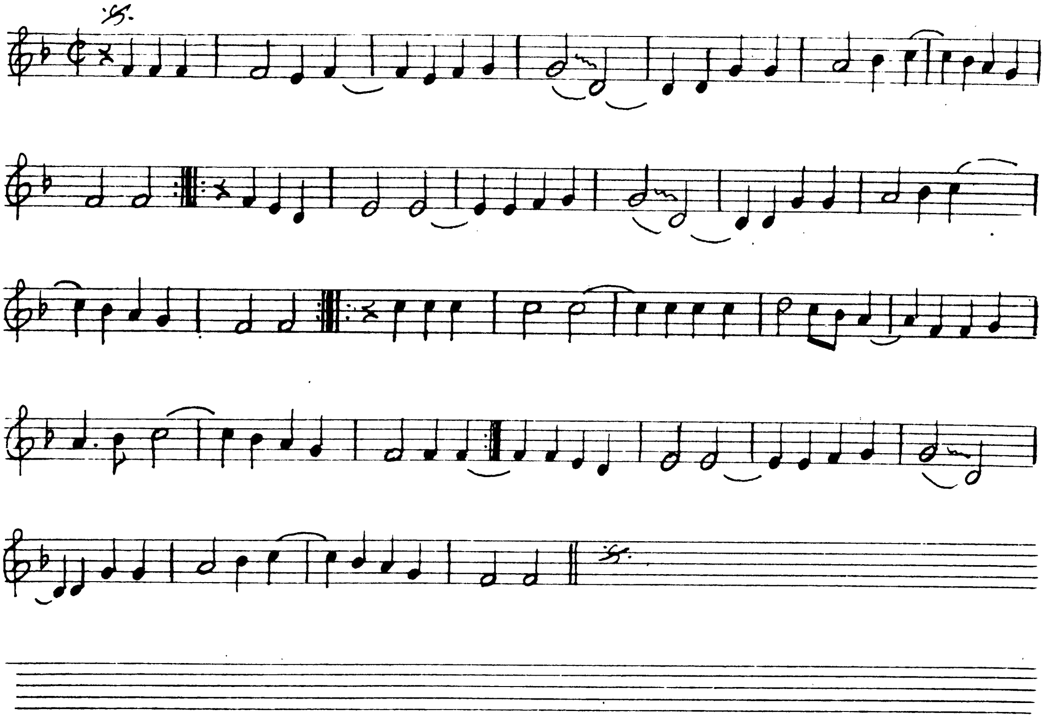

د غوایی ۱۰ – ۱۳۴۸ – د زیری گنډه – پښتو ټولنه
د محمد گل نوري ملی سندره
د استاد فرخ نو ټیشن

شعر

که راشه راشه، دلبره راشه، ته می اغا شه، زه دی غلام یم
یواری یه شوخ ستر گو مین کړم
بیا ما ته مائی له ماجلا شه
زه چی پر لوری د خپل دلبر ځمه
ستر گی نغلین مدام پر سر ځمه
لکه جهاز چه پر یوک دریاب ځی
دا شی تیری زمه پر بحر بر ځم

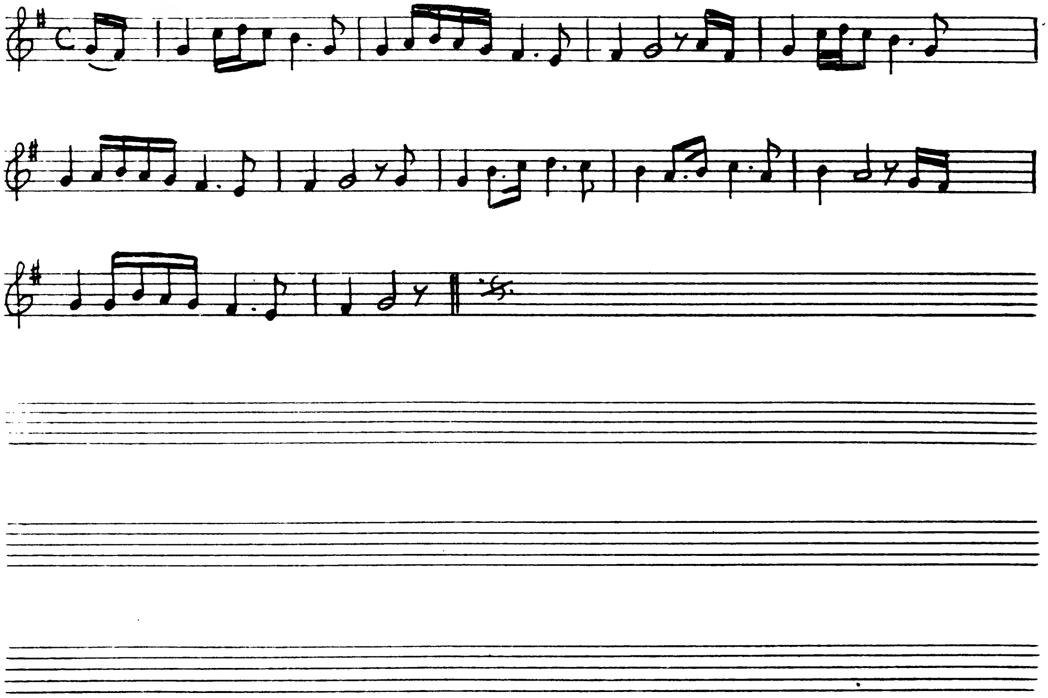

د عقرب ۲۱ - ۱۳۴۸ - د زیری گنبه - لیښتونو لنده
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ نوښتن

شعر

مرمه په داچی شم جدا د یاره
کړمه بیلتون په زړه کې پاره پاره
ابرو کمان غشی مژگان د لیلا
ولی خوار ان چه شی اوچت دواړه

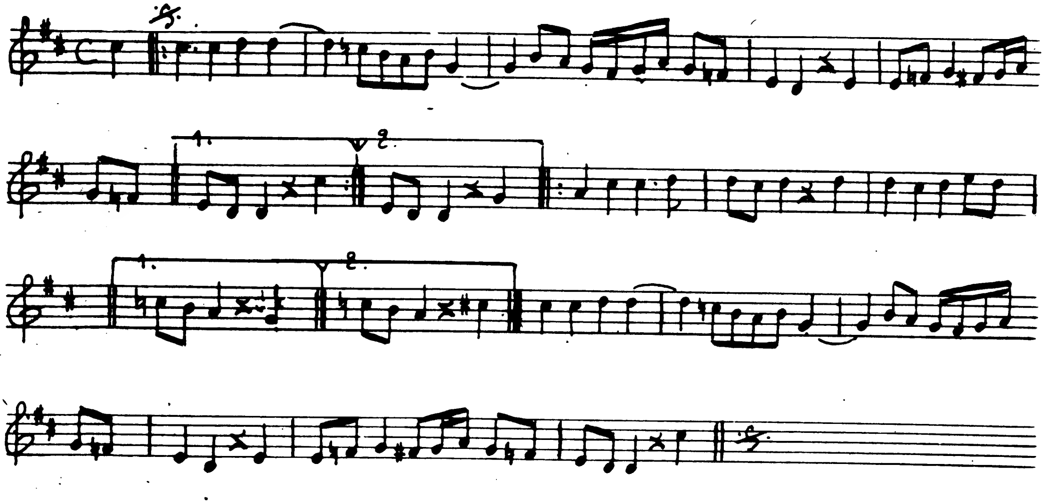

د قوس ۱۲ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سریدونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ لو تیدیش

شعر

که جنت غواړی سم په لاره ځه خطا مه ږده قدم
زاری کوه صبح و دم

دنیا حرص مه کوه سوال په اولس مه کوه
نه به تری زیات شی نه به کم شی هغه لیک د قلم
زاری کوه صبح و دم

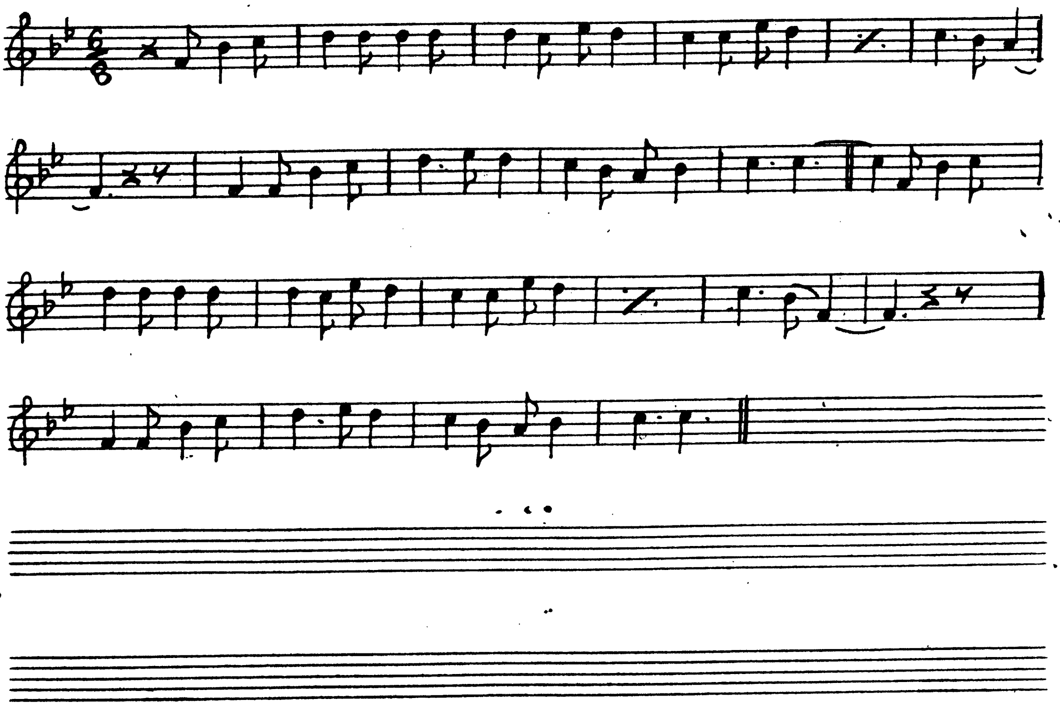

د سلواغې ۷ - ۱۳۴۹ د زیری گڼه پښتو ټولنه
د محمد گل نوري ملي سندرو ۵۷
د استاد فرخ له نیشتن

شعر

مسلمانی به چاگی نشته

ببوجانی ببوجانی ببوجانی

هو مسلمانی به چاگی نشته

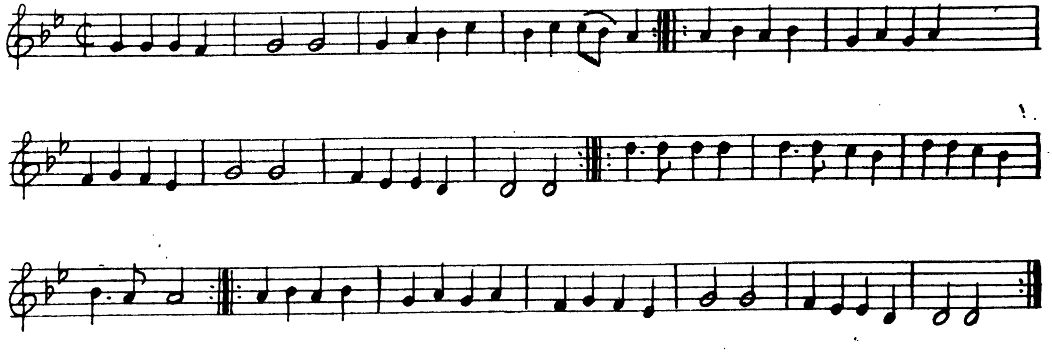

جوزا - ۲۱ - ۱۳۴۸ - دزیری گنه - پښتو ټولنه
دمحمد گل نوري ملي سندره ..
داستاد فرخ نو ټیټش .

شعر

ته لعل دهن یې   ته لعل دهن یې
دست من به دامن تو   گُل د هر چمن یې
ته لعل دهن یې   ته لعل دهن یې

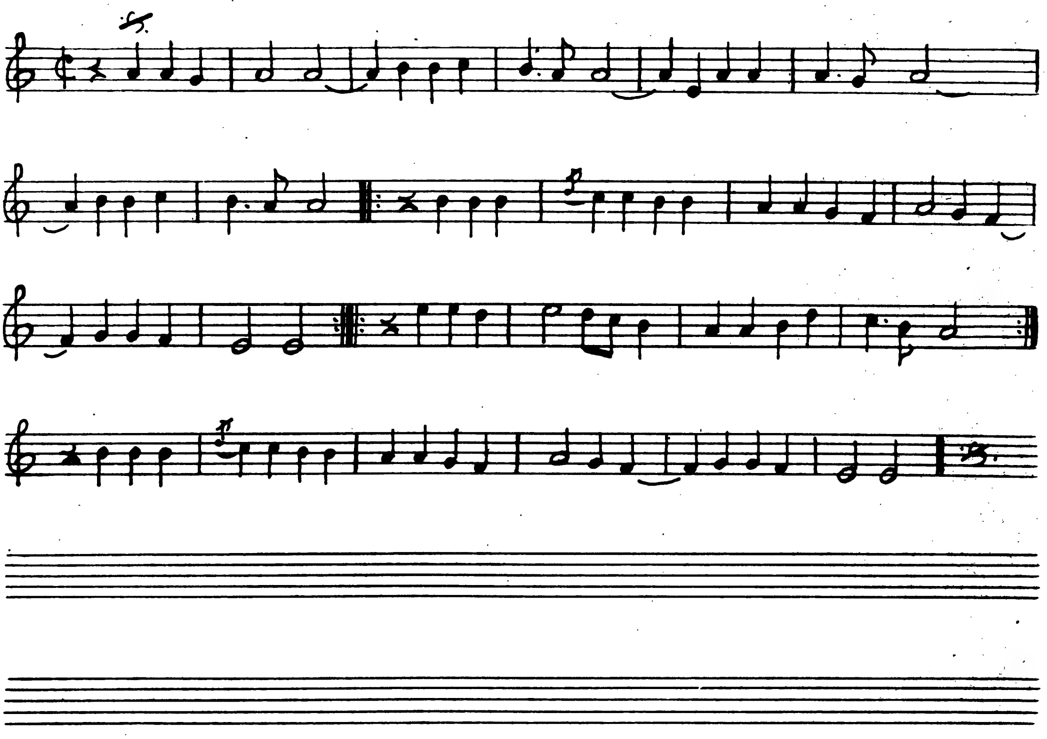

د مرغومی ۱۴ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه پښتو ټولنه
د محمد گل نوری ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

لعلو مرجان دی   لعلو مرجان دی

په ښایسته وکی ښکاره   ماه تابان دی

لعلو مرجان دی   د زړه آرام دی

ښایسته نام دی   جانان سرومال دی

ټول تر قربان دی   لعلو مرجان دی

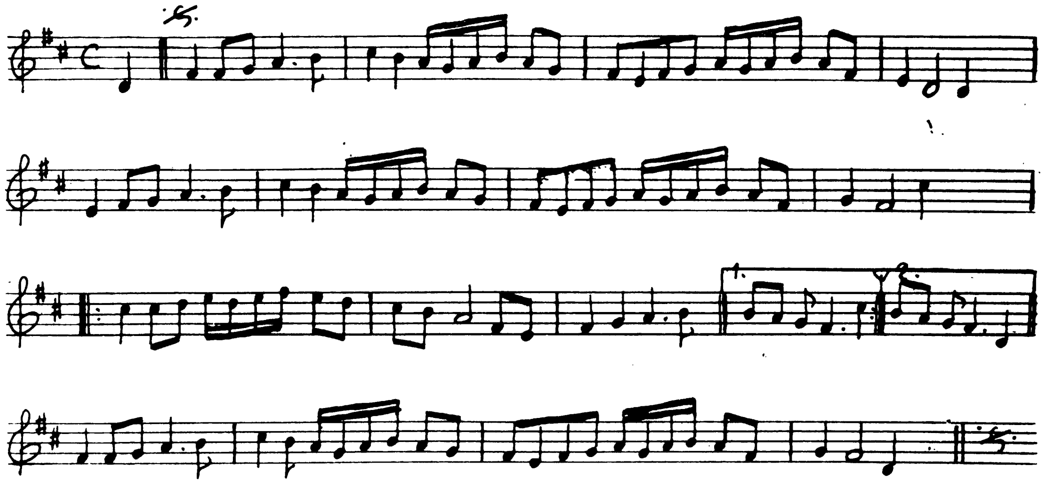

د جدی ۳ - ۱۳۴۸ - د زیری گنډه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندرو
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

دلبره مرم در پسی گورم ستا سنگار جاری
سور دی پیزوان آویزان تور چشمان خماری
زلفی شانه یگانه خال دی دانه کړه پر مخ
او ربل دی چال شین دی خال په رخسار بازاری

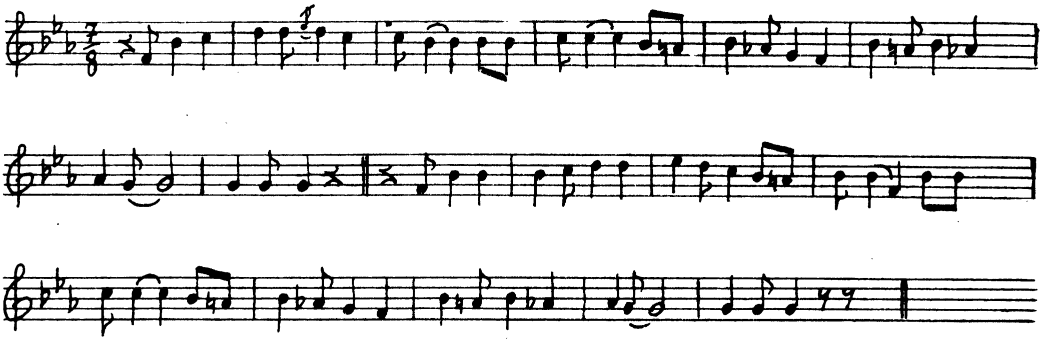

د جدی ۱۷ - ۱۳۴۸ - د زېړې ګېډه - پښتو ټولنه .
د محمد ګل نوري ملي سندره
د استاد فرخ نوښتن .

شعر

لښکر د زلفو یې مخ ونیولو نګینالو ننګه ده
شالالی راځینا بنګه ده

یا ټوله وژني یا د زړو تاراج کوینالو نګینا ننګه ده
شالالی راځینا بنګه ده

٢٦٣

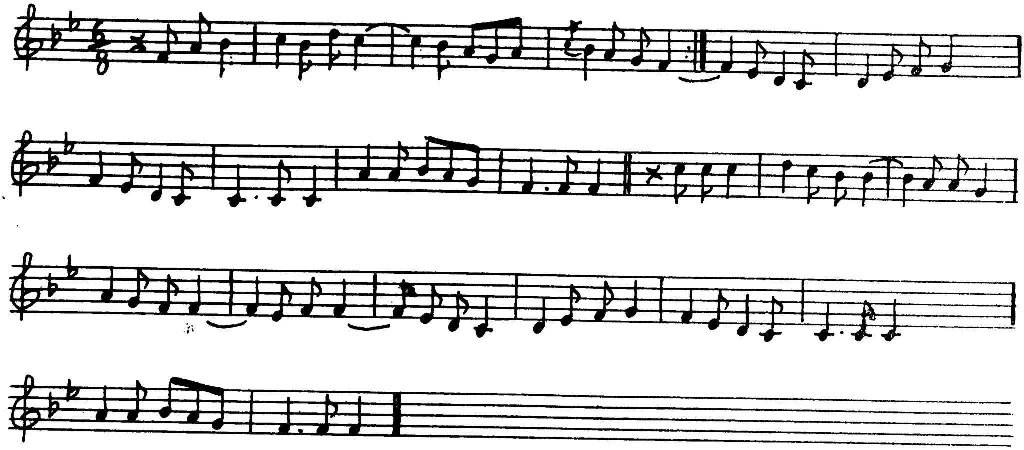

د قوس ۲۶ - ۱۳۴۸ - دزیری گڼه - پښتو ټولنه
سرندوی وهونکی - غلام حسن ملی سندرة
د استاد فرخ له هیدیش

شعر

زلفی تار تار لری په شپین رخسار لری
د خپل الدانه پوره ته کوی سترگی خمار لری
خه عجب سنگار لری

زلفی فرخونه د ستا سره تا ویزونه دی ستا
سترگی بازونه دی ستا تور بانه مژگان لری
خه عجب سنگار لری

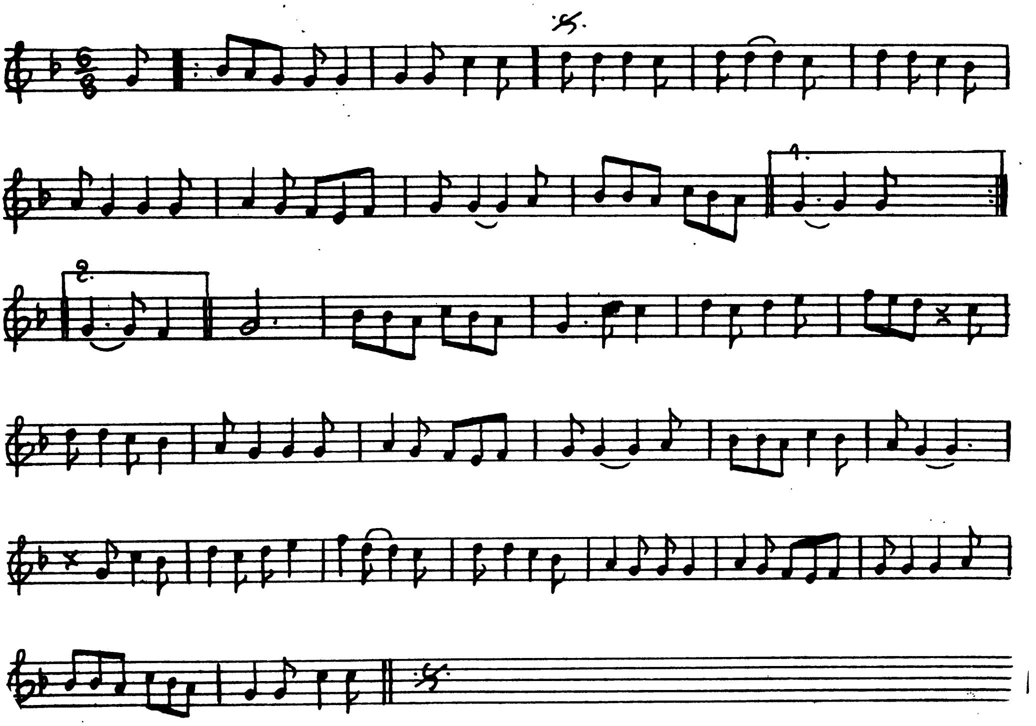

چهابیت سیف الملوک - غلام حسن؛

د استاد فرخ نوهمیشن؛

چه وړاغې شا بال دیو ذات قلن مې وینولی
بدري کړې وه فتحه وړته یې راوشت لاس تړلی
چه وړاغې شا بال .

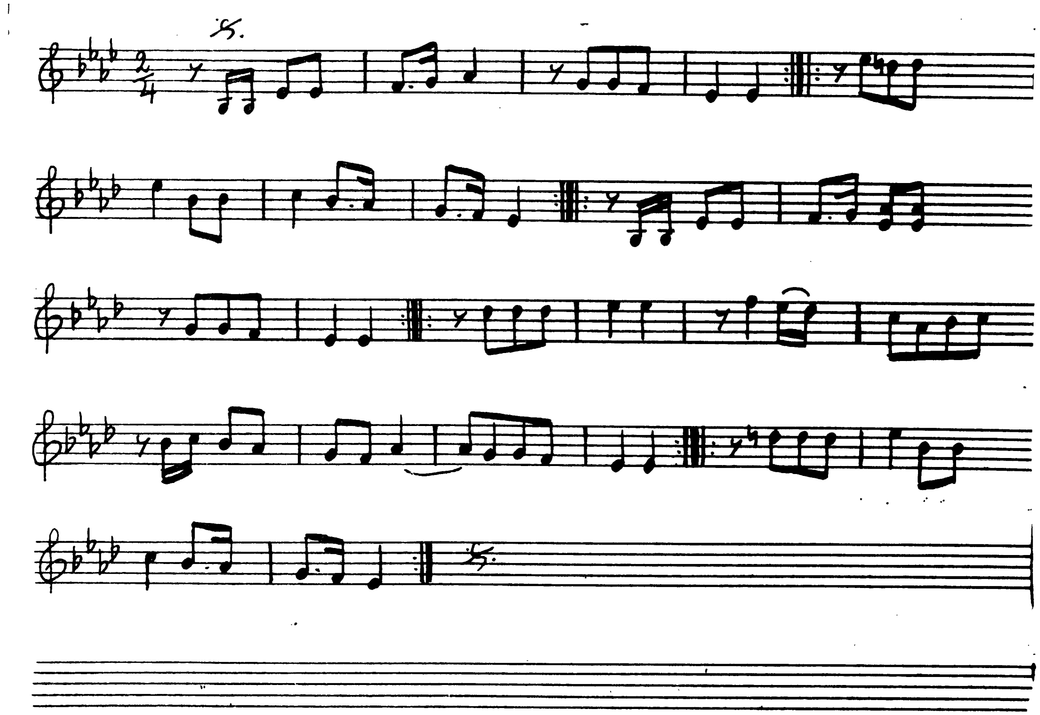

دغلام حسن خان ملے سندره:
داستاد فرخ افندی نوټیشن:

شعر

خله مې په اور کې سوزوې صنمه
اخلې د نیاز خریمان هر قدم دمه
جلوه نما چه ستا د شیرینې
پسته په حجاب کې د شرمه لمرشې

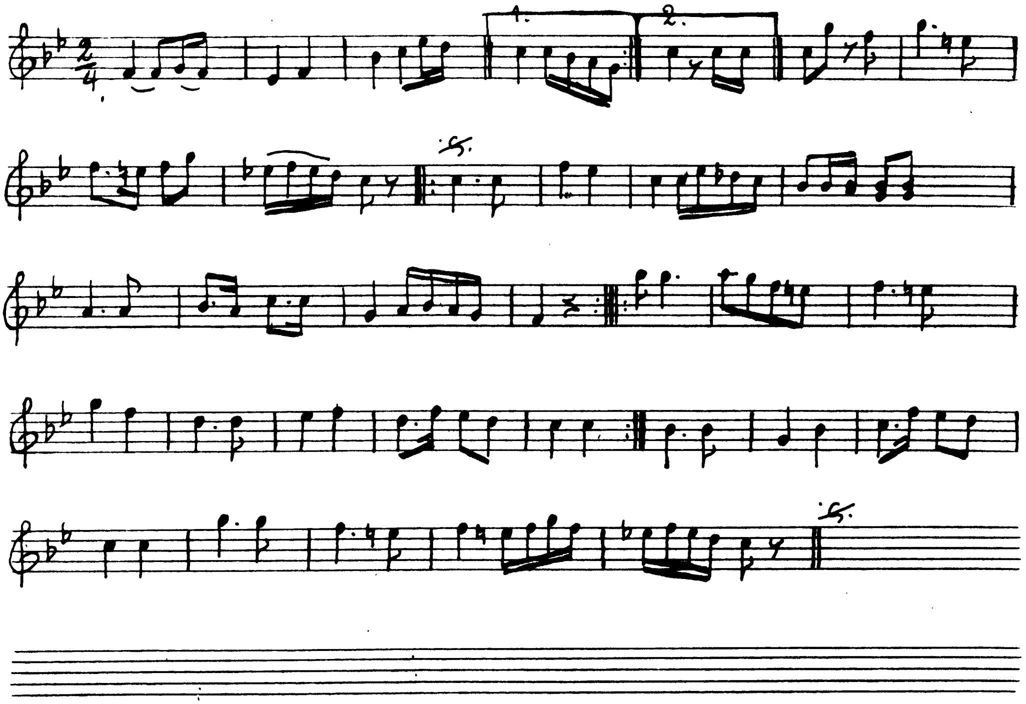

دسنبله ۲۵ - ۱۳۴۹ - دزیری گڼه

سرنده وهونکی: غلام حسن - ملی سندره

داستاد فرخ نوټیشن .

شعر

ای گل رعنا چهری زه چه داستا جفا را یاد کم

ای جانانه زړه زما بلبل هسې فریاد کا

زاړی بلبلان په چیغو توی شود چمن گلونه

ای خاونده بیا پر چمن مونږ کله پرواز کا

ای جانانه زړه زما بلبل هسې فریاد کا

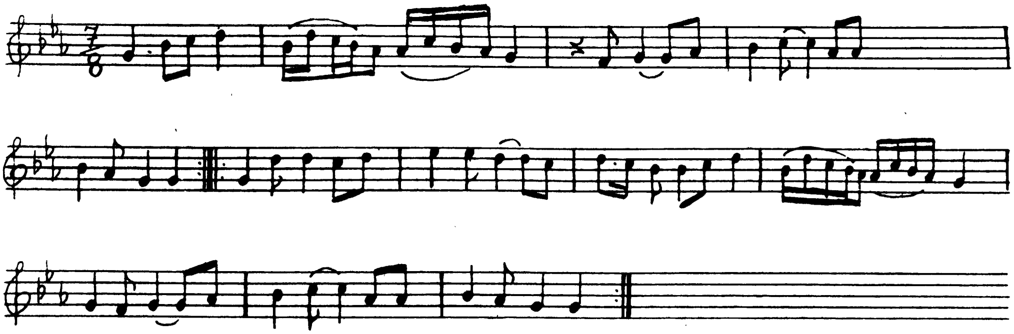

د غلام حسن خان ملی سندره :

د استاد فرخ نوتیشن :

شعر

ای گل بو بو خوب می راغی پلنگ خالی دی او شیرینه یاره

ای ساتلی باز راغی خلاص شو گل بو بو خوب می راغی

ای په سر دارو به ورته دام د زلفو اسیر دمه ٢٦٨

ای گل بو بو خوب می راغی پلنگ خالی دی او شیرینه یاره

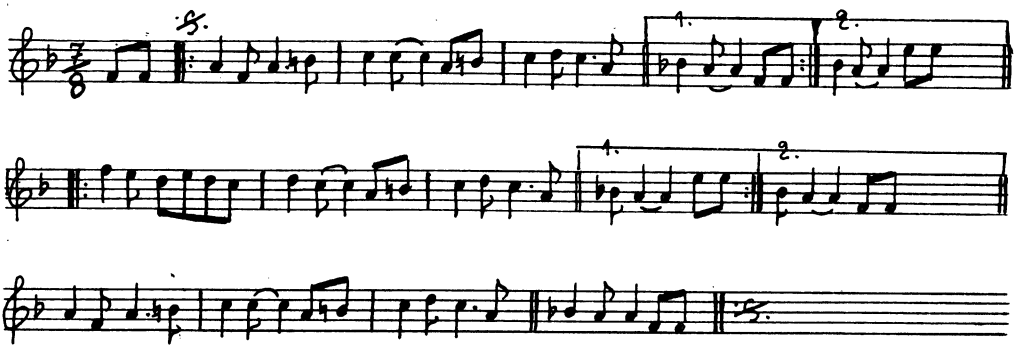

د سرطان ۴ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندرې
د استاد فرخ نوښتیش

۲۶۹ شعر

صد شکر باری تاله ته یی پاکه ذو الجلا لـه
چه د خاورو گل پیدا کی بیا بلبل په گل شیدا کی
پرچمن گرځی خوشحاله ته یی پاکه ذو الجلاله

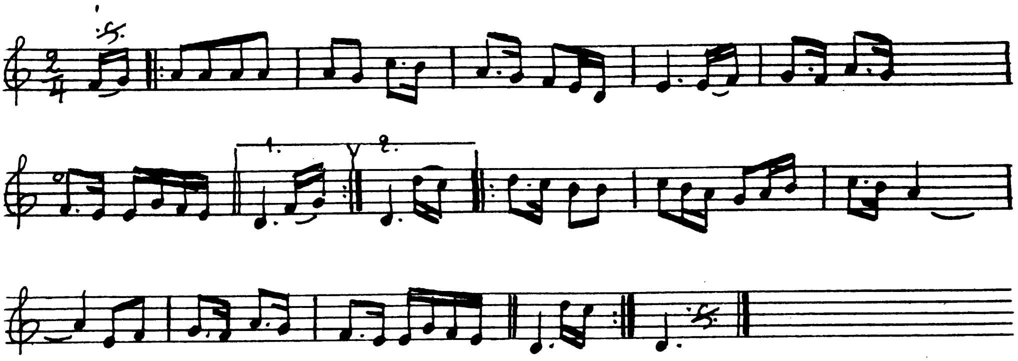

د سنبله ۵ - ۱۳۴۸ - د زیری گڼه - پښتو ټولنه
سرونده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ له پیدېښ ·

شعر

دیری ولیدل یاران و آشنایان
هر یو دی په خپل مطلب پسی روان ۳۷
په دنیا کی سراسر د چل سو دا ده
هیڅ معلوم ندی دوستان او دښمنان

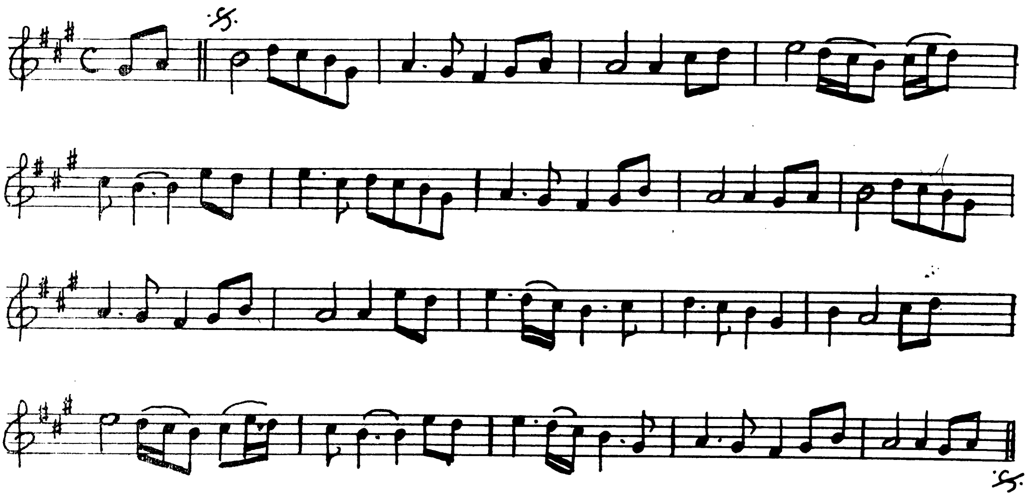

د سلواغې ۳۰ - ۱۳۴۷ - د زیری ګڼه - پښتو ټولنه
سندره وونکی - غلام حسن ملی سندره
د استاد فرخ نوهیښتن .

شعر

زه به کله شم له تانه لاس وارداره	ای جانان ای جانان
که بی سر دستی غوخ کړی په یو واره	زه به کله شم له تانه لاس وارداره
شربتی شونډی دی بیرته به خندا کړی	ای جانان ای جانان
که ته وکړی په خوږه ژبه ګفتاره	* * *
اوس مجنون چه لاس په سر شو له دنیانه	ای جانان ای جانان
لاس پرسر شو د دنیا د کاره و باره .	

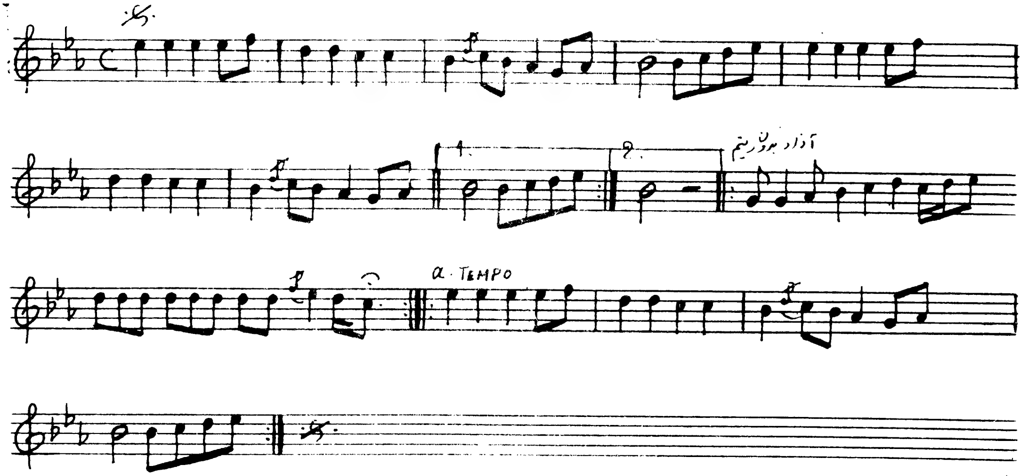

د سلواغی ۲ – ۱۳۴۷ – د بری گنبد – لیبرتی بولدد
شرنده و هونکی – غلام حسن – ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

خدایه ماما مرکی په دیدار د لیلا
غم او درد لی دور کی هزار بار د لیلا
نگاه مهر و کرم که په ما وکړی تاگل فام
ولاړ یم په حضور کی خدمتگار د لیلا
بندی د مینی په دام هرگز نشته زړه آرام
سوزی می په تنور کی هجر نار د لیلا

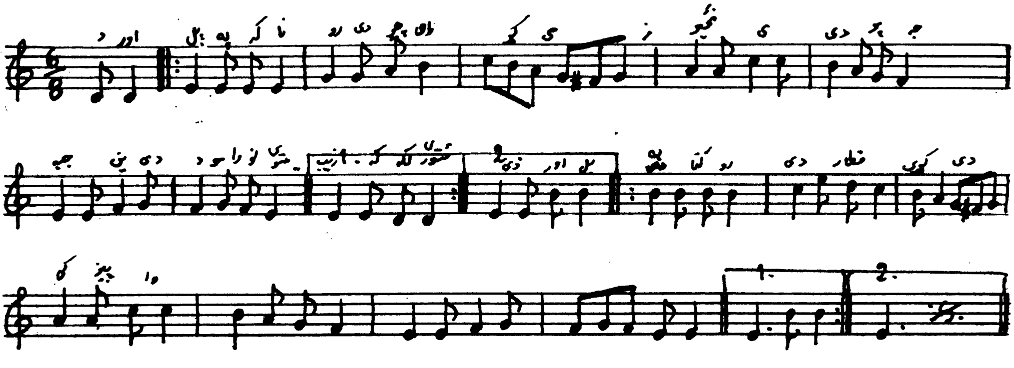

د حمل ۱۲ - ۱۳۴۹ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

داوربل په کنارودی چرا وکړی زنځیری دی
پرجبین دی د هورانو مټوی زیب که لکه ستوری

۳۷۴

داوربل په کنار ودی قطار کړی دی گلونه
که پښتی دی دی پرپونږه پلوشی دی کی پیزوان

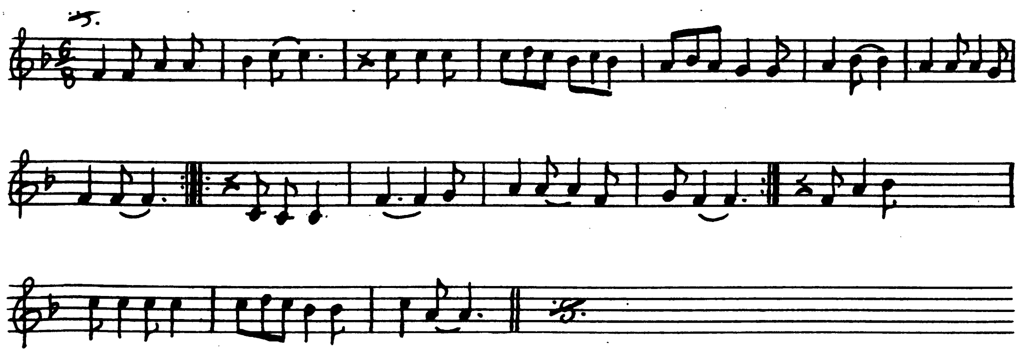

د سرطان ۱۱ - ۱۳۴۸ - د زيري ګنډه - لښتو لوله
سرنده وهونکي غلام حسن ملي سندره
داستاد فرخ نوښتيښنه

شعر

وخت ماز دیګر دی عالمه ګوري شیرین یار مې مرور دی ۲۷۲
وخت ماز دیګر دی
زړه ته مې دير بحث وکړ نن يې ليدلي د جانان ښکلي
بستر دی

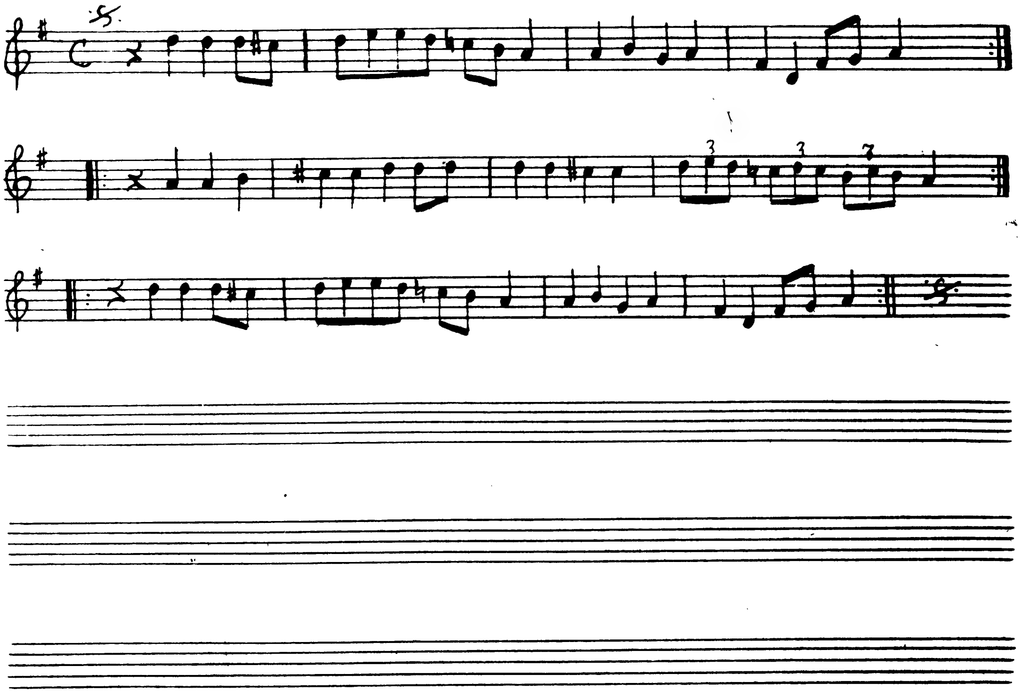

د غلام خان ملي سندره :
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر

شیل د ګلشن لره نن سرو خرامان راځي
پرتو د حسن که نمایان، کی د یار صبح ودم

۳۷۵

واره اطراف به قاف ترقافه معطر کی ځیني
آلول زلفي یې غوړځنګ که به ګریوان راځي

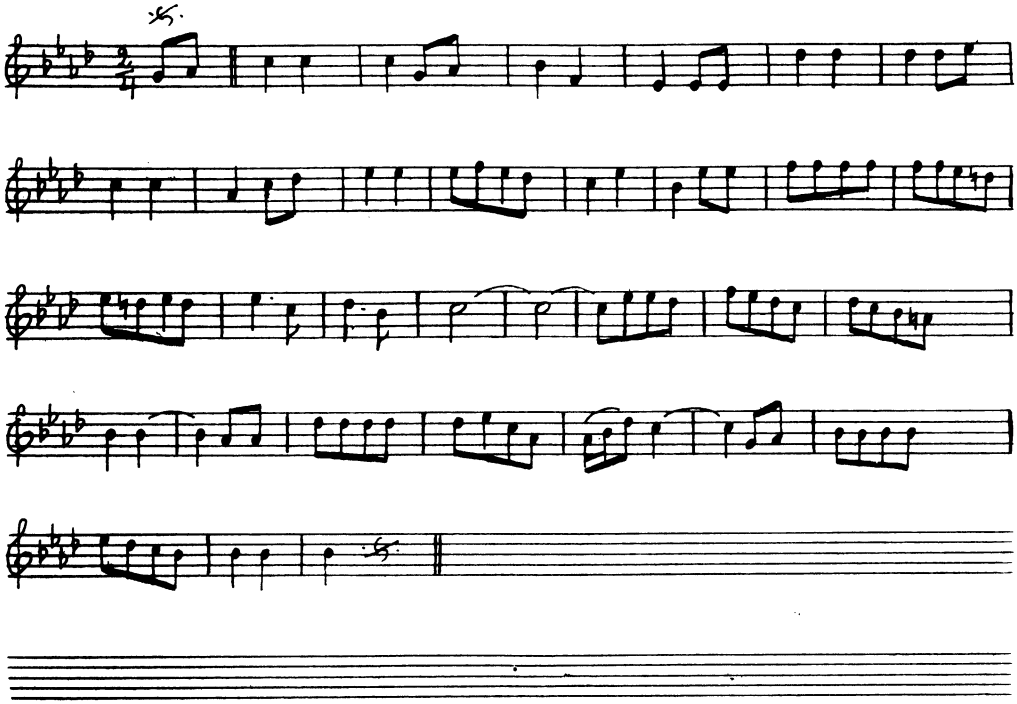

نارهٔ سیف الملوک : غلام حسن:

شعر

که کامیاب کی لویه خدایه دا ملوک ځلمی کامیاب کی

که فضل وکی په ما باندی لویه خدایه

دوولسی زره می لښکر ډوب شو دریاب کی

پریږدی لی چه ځی ملوکه ګرم لی

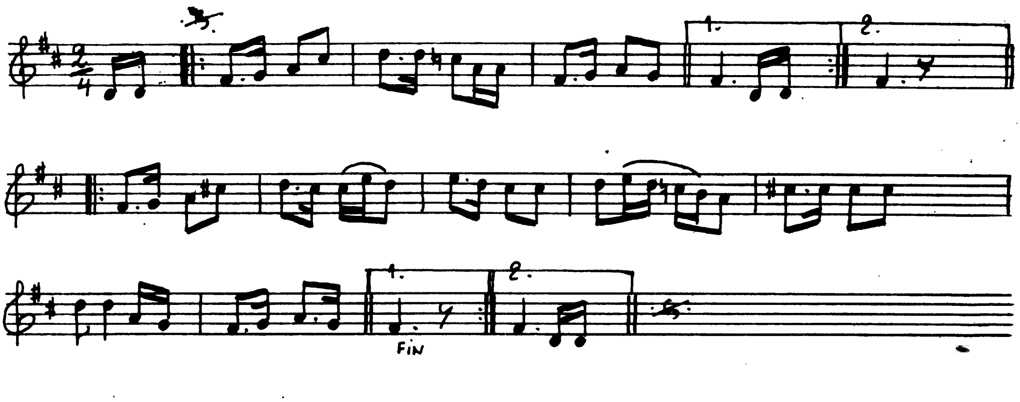

د لیندی ۲۷ - ۱۳۴۷ - د زېږی ګڼه - پښتو ولنه
سندره وهونکی - غلام حسن - ملی سندرغ
د استاد فرخ نوټیشن

۲۷۷

شعر

سپڼ او مال می شه قربان ستا د رخسار نه دی - لاهو به لشم
ستا له درنه - تیریمه د مال او سرنه - ته مه وایه پا خه د دربار

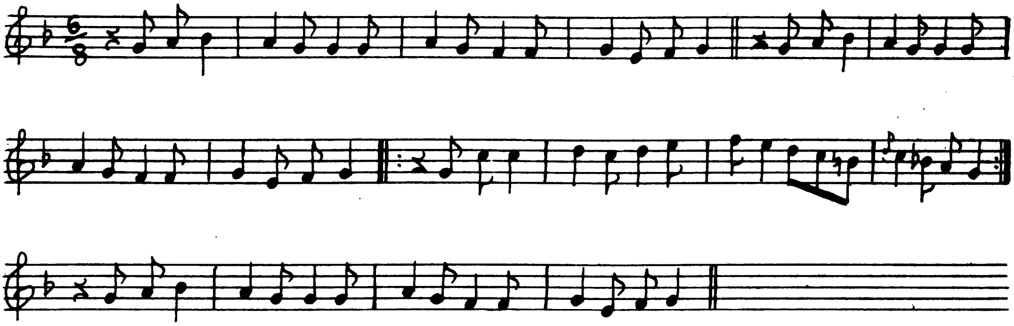

د سلواغې ۲۳ - ۱۳۴۷ - دزیری گنه - لبنتوبولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ نو ښېدنښ

شعر

زه دې په زلفو گرفتار کړم جانانه زما
خاتمې مې نم ژړا کنار کړم جانانه زما

لکه ماشوم په خوب بیده وم خبر نه وم په ځان
غمانو د خوب نه خبردار کړم جانانه زما ۲۷۸

لکه مرغی په هوا تللی وم بې پر واد غمه
اوس پښیمان په خپل کردار شوم جانانه زما

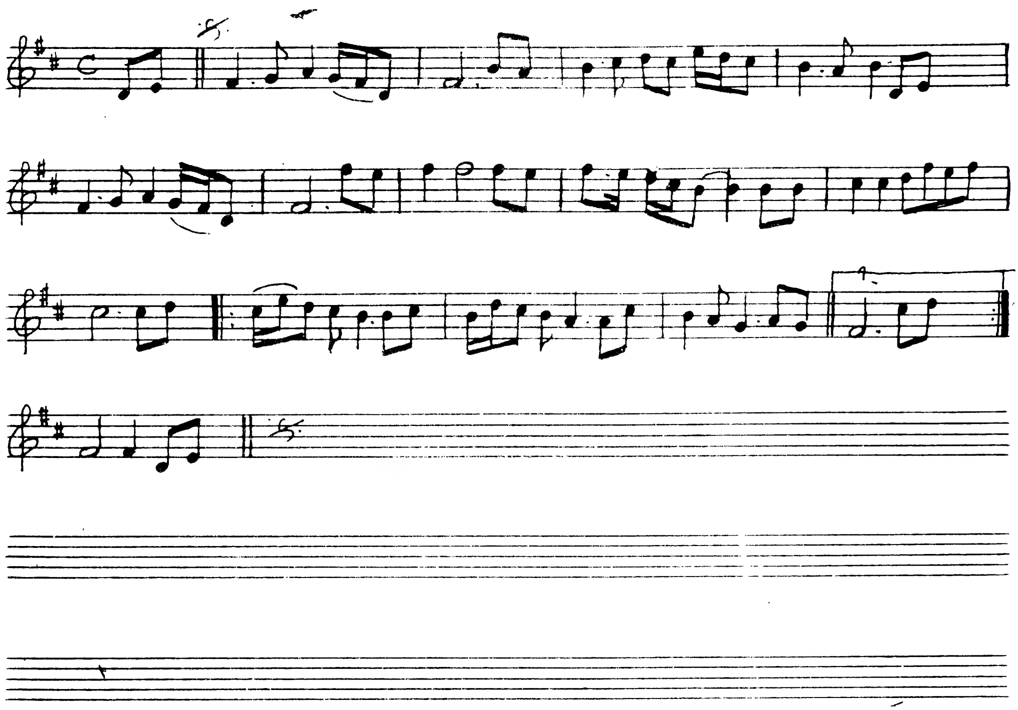

دلیندی ۲۰ – ۱۳۴۹ – د زړی ګنډ – ښېښتو ږولنه
سرنده وهونکی – غلام حسن – ملی سرود
د استاد فرخ لو ښتن .

شعر

غم زما لړ که جدا خاص ګدا یم ستا دره
درد غم زما لړ که جدا
ای نګاړه دل آزاړه
رب دیاره ها که یو څل
راشه راشه په خندا شه ته پخلا شه مړه ها .

★ ★ ★

ستا فراقه، کړم هلاکه شو خوراک می ها درد و غم
اه سوده کړم د درده دنیا زهر ده بی له تا .

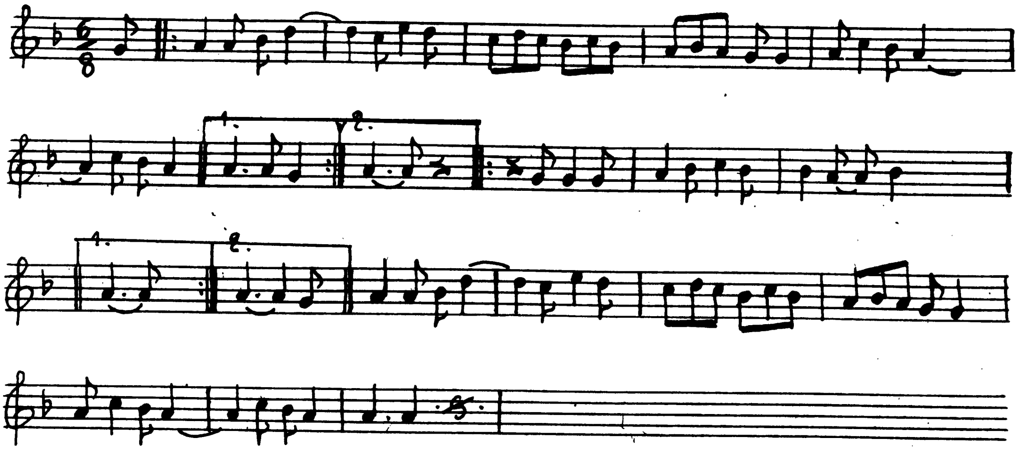

داسد ۱۵ – ۱۳۴۸ – دزیری گنه – پښتو ټولنه
شرنده وهونکی – غلام حسن – ملی سندرې
داستاد فرخ نوټیدشن

شعر

راځه دلبره حجره دی ده که میلمانه راغلی دینه خانه راځه ۲۸۲

★ ★ ★

ته راشه راشه زما رنځلیه راشه
راځه دلبره اوښ می د زړه سستنی کړی دره پلکی مزمه خانه راځه

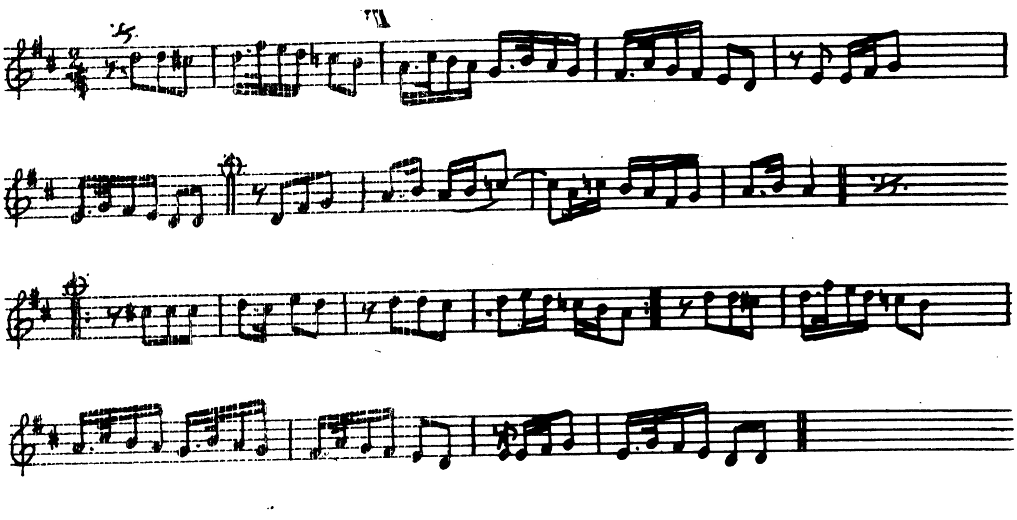

داسد ۸ - ۱۳۴۸ - دزیری گنه - لیبنتو لهولاتی
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سنده
داستاد فرخ نونیشتن :

شعر

بەگل خوبانوکی بالاستانوم سنگین دی نا
مخ دی رنگین دی نا

* * *

مخ دی گلزار دی   عاشق دی خوار دی
کەیوتەنەوای پیدا   پیدا بەنەوی دنیا

۲۸۱

ماستادرویەی پیدا آسمان زمین دی نا
مخ دی رنگین دی نا

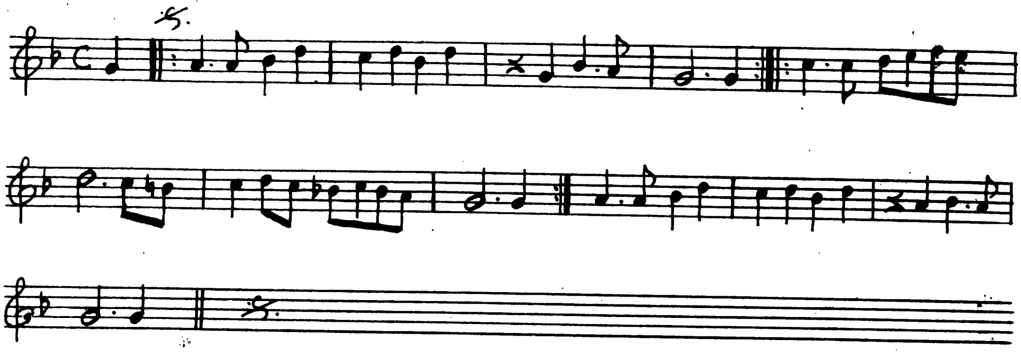

د مرغومي ۲۵ - ۱۳۴۷ - د زيري ګڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن ملي سندرغاړی
د استاد فرخ نوښتن

۲۸۲

شعر

واخله خبر د رب د پاره ستړی شوم
ستړی په اور شوم، د غمه تور شوم
نکړې نظر د مهر نګاه ستړی شوم

زخمي په تیر شوم، د ګمان په ویر شوم
راکړه ملهم د مینې یاره ستړی شوم

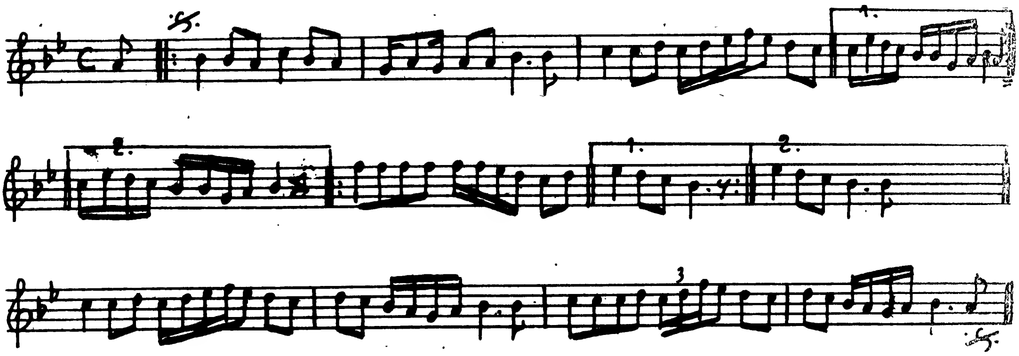

د لیندی ۱۸ - ۱۳۴۹ - د زیری ګڼه
سرنده وهونکی غلام حسن ملی سندره
د استاد فرخ نوښتیش .

شعر

ځانه که مې سر کړې جدا تنه

هرګز به لا هم نه شم در لیده نه

څه وشو که یار مې رټي هره ورځ ۲۸۳

قسم دی که لا هم شم د دربار نه

د دربار نه د دربار نه

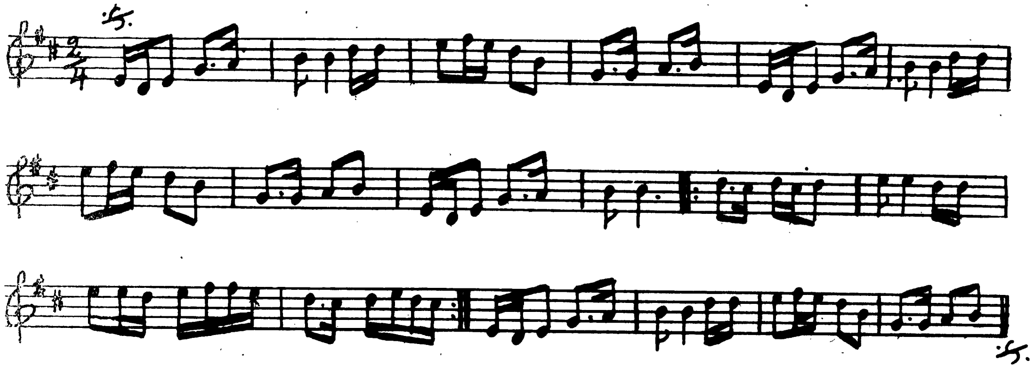

دمیزان ۳۰ - ۱۳۴۸ - د زیری گنبد - لیشتی پولنه
سرنده رهونکی - غلام حسن ملی سندغ
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

مخ دی لکه شمع شعله کاندی په عالم دلبره ٢٨٣
او سنکی می بهیږی همیشه د ستا په غم دلبره

بیرته می دفتر کړو په کی ومی لید وصال ددنیا
څکه آسمان نه ورته پیدا وی مقدم دلبره

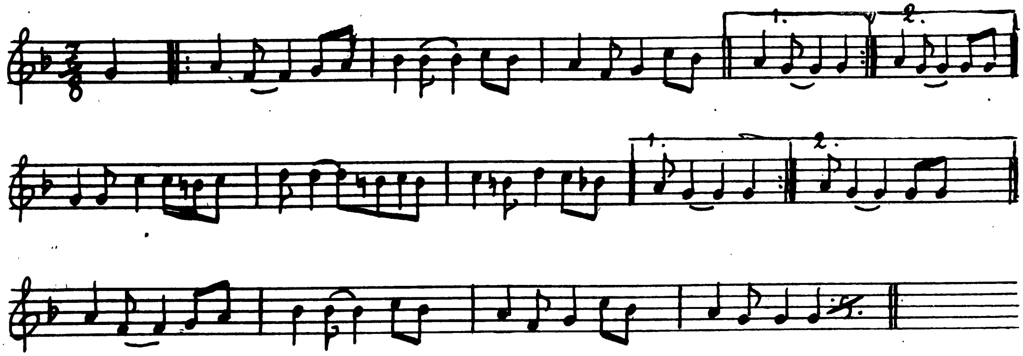

دغوايي ١٦ - ١٣٤٩ - د زيړی گمڼه - د پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن ، ملی سندره .
د استاد فرخ نوښتيش ..

٢٨٥ شعر

چهار گل په طرف دی — دنګی د پېزوان جنګ دی
ښکی ويلی چهار گله — ته مې يو رازه د بلبله
د پېزوان عاجز يا خوږ کړه — ما وتا سره پر ننګ دی

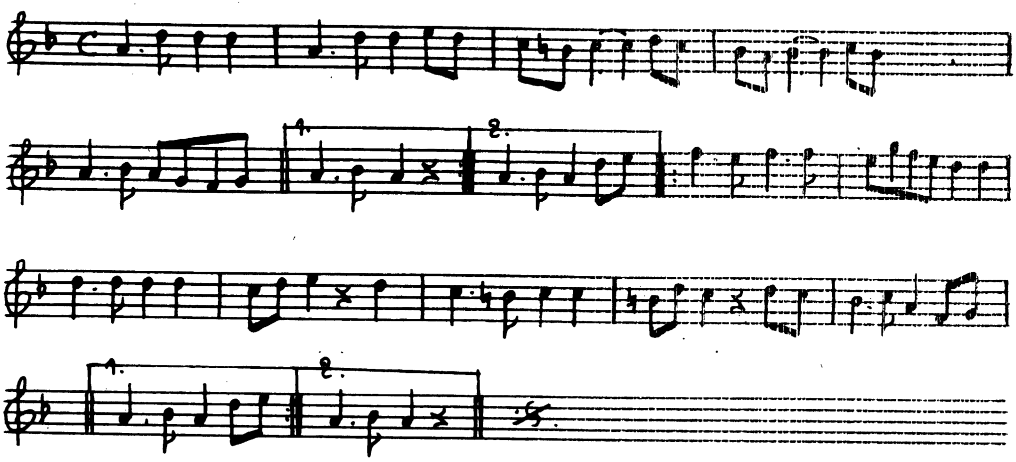

د غلام حسن خان ملي سندره

د استاد فرخ او هتيش :

شعر

شا صنم ته ما شه شتا پر غم کی رسوا به خاص وعام یمه

نازک پدی جماله

پر مخ یی ما شی ماله

پریشان کوی د حاله

اوس کویا پرده کلام یمه

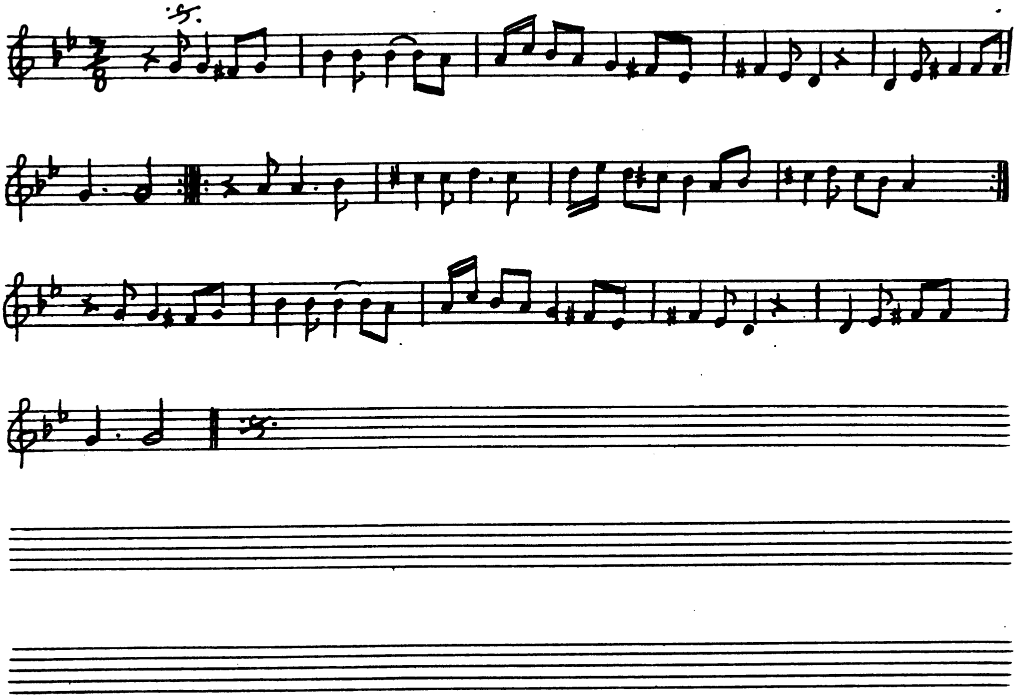

د غوايي ۳۰ - ۱۳۴۹ - د زيري ګڼه پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملي سندره .
د استاد فرخ نوټيشن .

شعر

جلي ديار سلام ته ځي ستر ګي يې سرې دي
زلفي يې پنجرې دي
جلي ديار سلا ته ځي وريښې مرې عاشقان
زلفي يې پنجرې دي

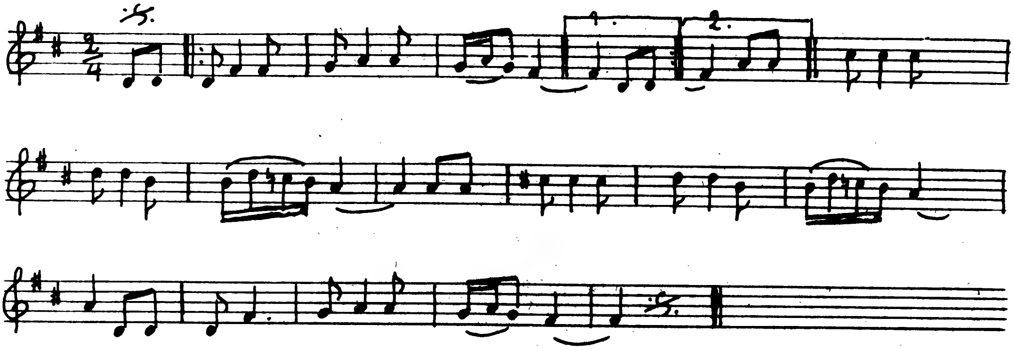

د غوايي ۷، ۱۳۴۹ - د زيري گڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملي سندره
د استاد فرخ نوټېشن .

شعر

راشه بلبلې گلشن بهار دی

پر چمن کې چه سیل د هوس کې

سنه پوهیږم چې ځان به عبث کې ۲۸۸

د گلونو شامله خار دی

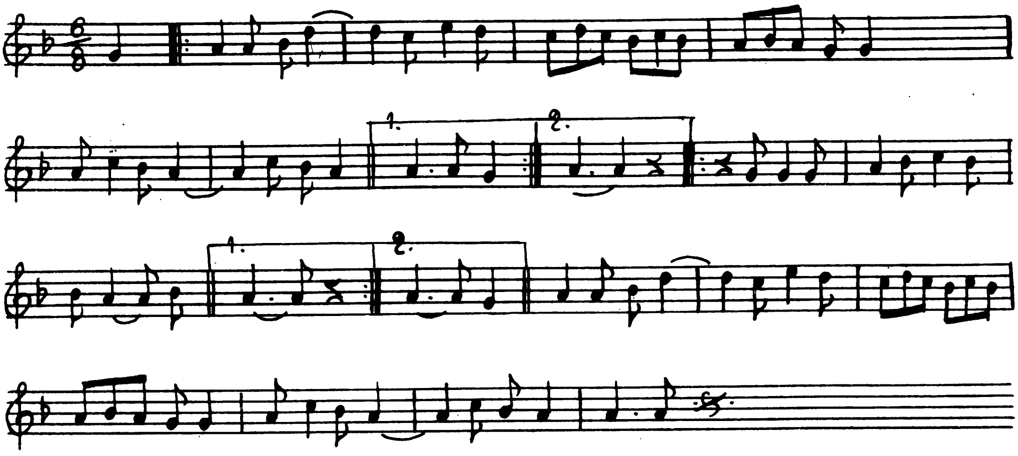

د غلام حسن خان ملي سندره
د استاد فرخ لخوا تیښن :

شعر

۲۸۶ راځه دلبره چېره دې پکه مېلمانه راغلي دينه خانه راځه
ته راشه راشه زما رتليه را شه
راځه دلبره اوښ مې د زړه سټنې کړې دراپسې مو هه خانه راځه

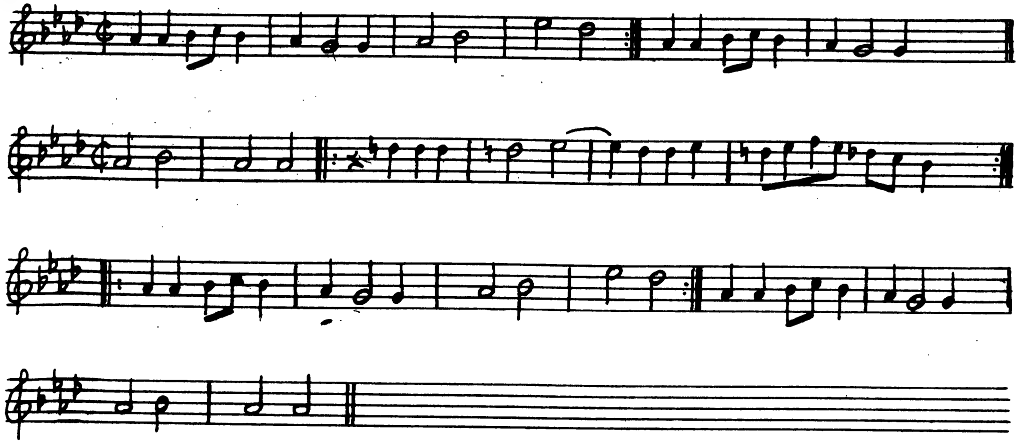

د میزان - اول - ۱۳۴۹ - دزیری گنه

سرنده‌وهونکی : غلام حسن - ملی سندره .

د استاد فرخ نوښتین .

۲۶/۲

شعر

رادی نکړی ماله لبی شیرینی ستارا تلوته سترگی زما شوی سپینی

بدن دی باغ دی مخ دی چمن دی سوری پتنگانه په رنگ رنگینی

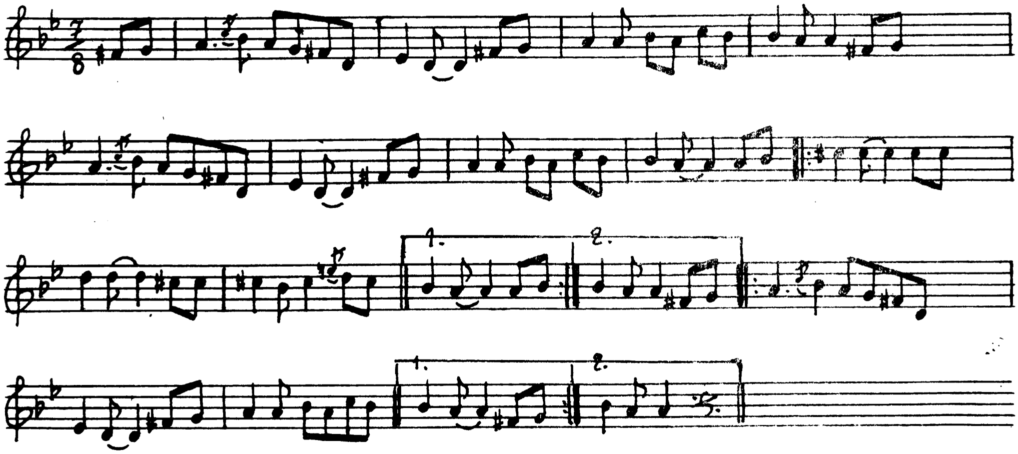

داسد - اول - ۱۳۴۸ - دزیری گنه - لپښتو لهو لنه
سر ندده وهو نکی - غلام حسن ملی سند ر ۵۰
د استاد فرخ لو لهیدیش

شعر

بی وفایی په جهان کی | په دوستی کی دغمازه و
لاش دی وختونیک بخته | داوړ دوزلفودرا زه و

★ ★ ★

ننداری که ورته گوره | خلق په سفر ولاړه ی
چا تو بنه خان سړیو وه | چا په سر کېبو نیچه دیتا رو

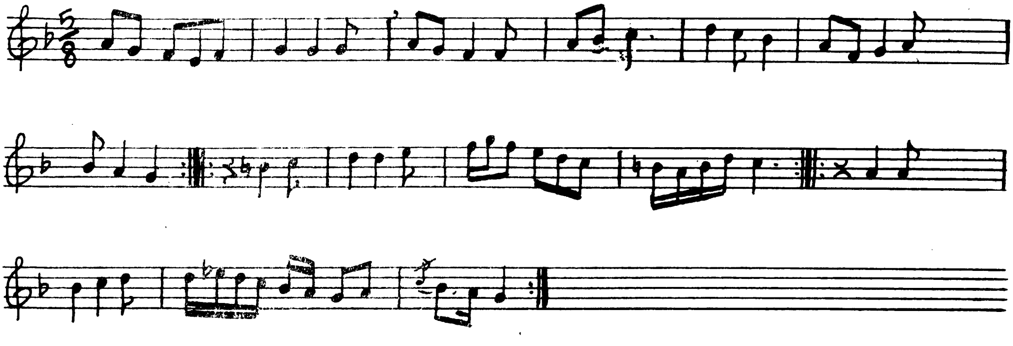

د میزان ۱۶ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - لیښتو پولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن ملی سند ۶
داستاد فرخ نو هینش

شعر

ستا چشمانو په زره زره چره نګ کړم
بروت یم په در ستا ملنګ یم

که می سر ستا په مینه کښی ولاړ شی
مناسب ندی ماله چه خنګ کړم

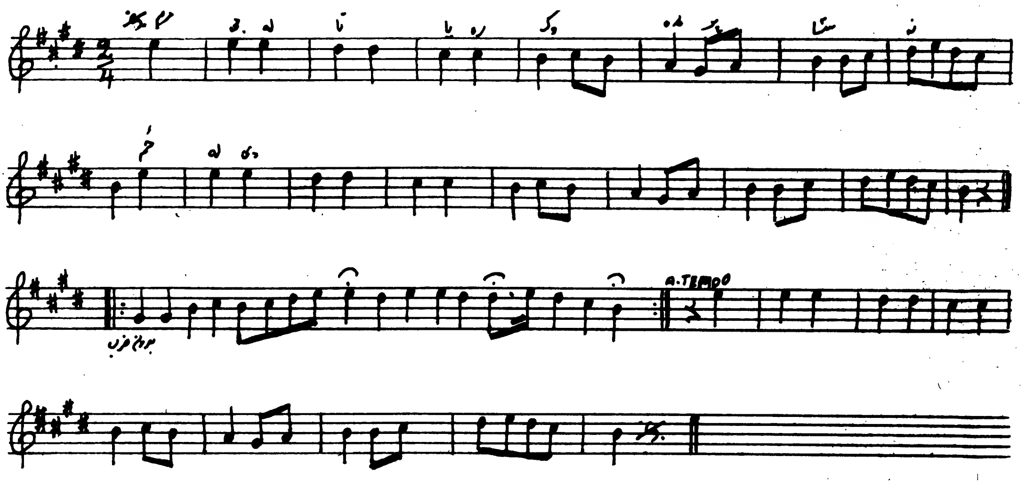

د غوایی ۹ - ۱۳۴۹ - د ریری گیه - پښتو ټولنه
سرندوهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ افندی

شعر

مرم بی له تا یاره ځم وکړه پرسانه
ځم له دنیا بی نوا په آرمانه
آرمان هی وصلته چی ونه شوه زما وستا
ژاړم هیش رودی سم په ګریوانه

۲۰۹۳

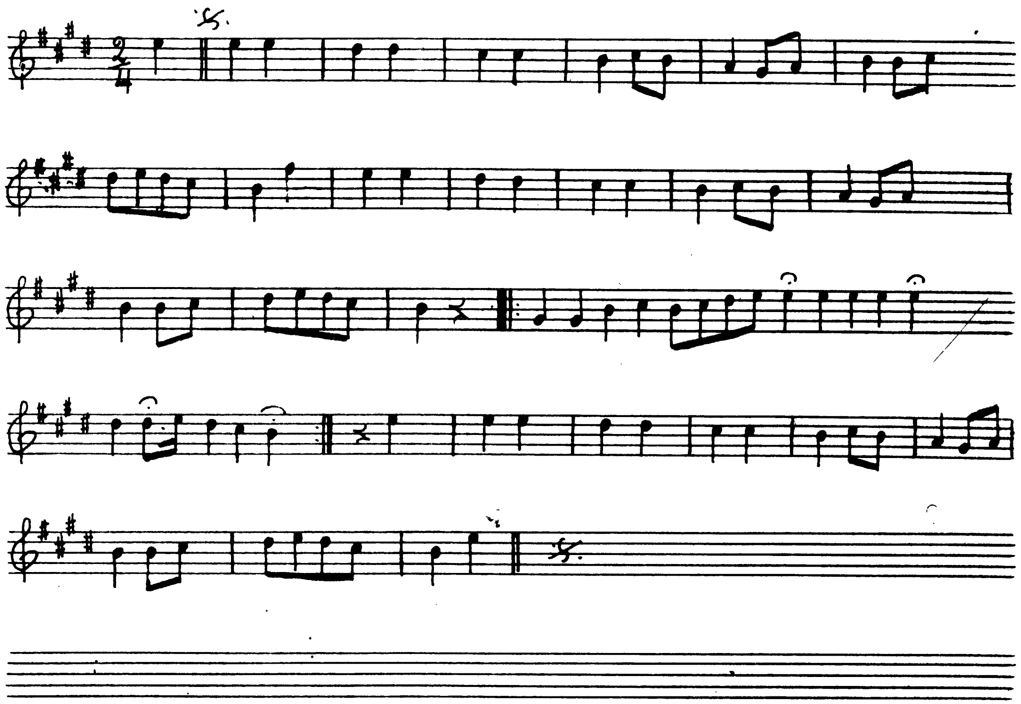

دغلام حسن خان ملي سندره
داستاد فرخ نوټیشن :

شعر

مړم بې لتا یاړه وکړه پرشانه

ځم له دنیا بې نوا په آرمانه

آرمان مې وصلته چه ونه شوه زما وستا

ژاړم همیش روږد مې شم په ګریوانه

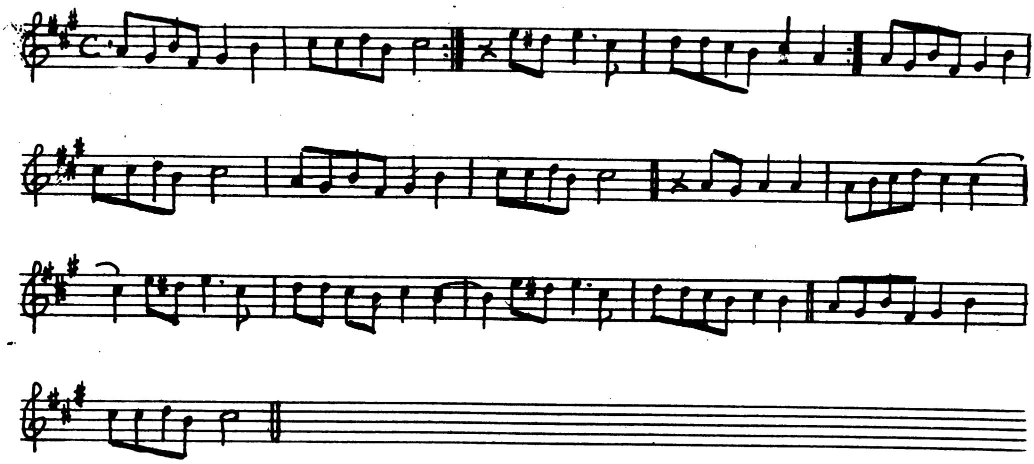

د چنګاښ ۱۷ – ۱۳۴۹ – د زیری ګڼه – پښتو ټولنه
سرنده وهونکی – غلام حسن – ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

ځکه نا قراریم ای جانانه   نه می خوب نه می خندا سته
داسې دل افګاریم ای جانان

شنا د مینې په قفس   شوم بندی لکه ګلنس
٦١٧ شوم کوم لکه چرس   سوی په انګاریم ای جانان

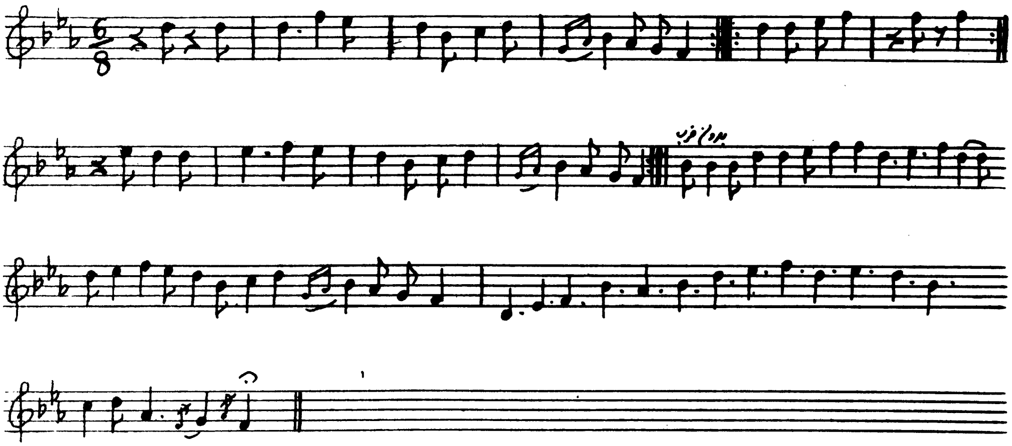

د میزان ۹ - ۱۳۴۸ - د زیری ګنډه - لیښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندرغ
داستاد فرخ نوټیشن ،

شعر

توره مژګان توره چشمان زلفان چنګ ګرځی
درد ندان سره لبان په یا نورنګ ګرځی
زما دیار څوکیدار شو بیدار خلکه
حوره غلمان چپ وراست ترپالنګ ګرځی

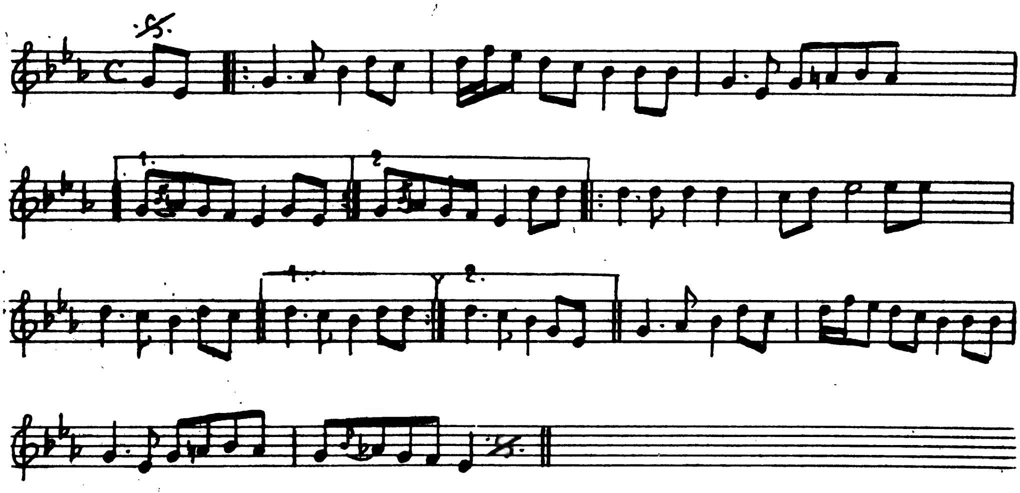

دکب ۱۴ - ۱۳۴۷ - دزیری گڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن ملی ښند ۲۰
داستاد فرخ لوټیشن

شعر

داسې څې دسترګو نم زما
زبه را ولی صنم زما
زه چرچي کوم دلاسه
زړه ي فرخ شو بالکل یاسه
نن چي شو زړه کي زما قلم زما
زبه را ولی صنم زما

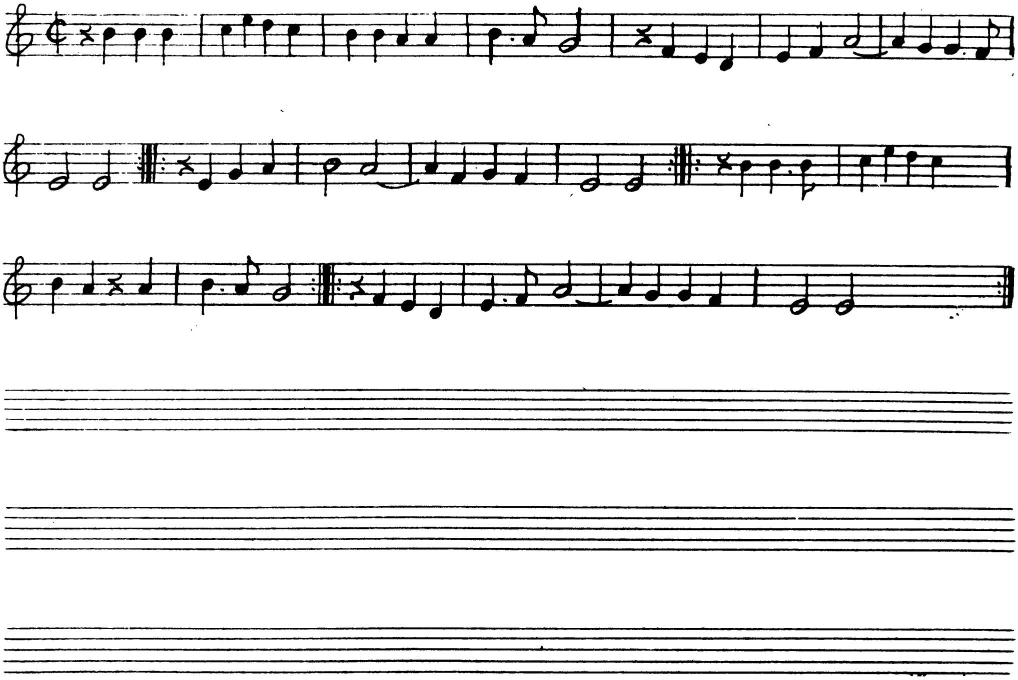

د لیندی ۱۳ - ۱۳۴۷ - د زیری گنبد - پښتو ټولنه
سندره وهونکی - غلام حسن ملی سندرغ
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

جانانه راشه په گلشن نوی بهار دی
جانانه راشه نوی بهار دی
بوی د نسیمه ځی د بوستانه
بلبل فریاد کړی هاوره جانانه
گل د گلاب یا د شمی یا د کوکنار دی
جانانه راشه نوی بهار دی
په باغچه کی گلونه ډیر دی
گله زما د یاره په خیر دی
تندی وهم چی جدا شوی له نه یار دی
جانانه راشه نوی بهار دی

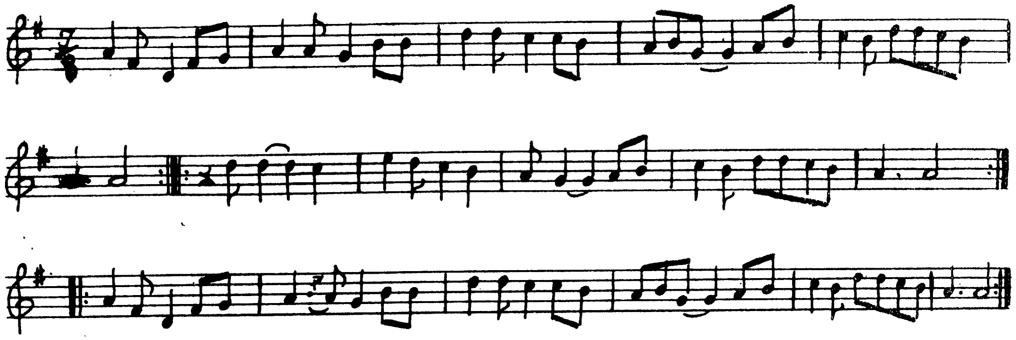

د زمری ۷ - ۱۳۴۹ - د زیری ګڼه پښتو ټولنه
سندره وهونکی - غلام حسن ملي سندره
د استاد فرخ لوښتن

شعر

ها مؤمن وړې وړې سلګی کی د زړه یې چوینه خانه نه مې پېژندلی
که زړه خبر وای چې مؤمن دی خانه نه مـــې پېژندلی
٢٩٨ ها ما به بیده ظفرخان ولی ویښوونه خانه نه مې پېژندلی

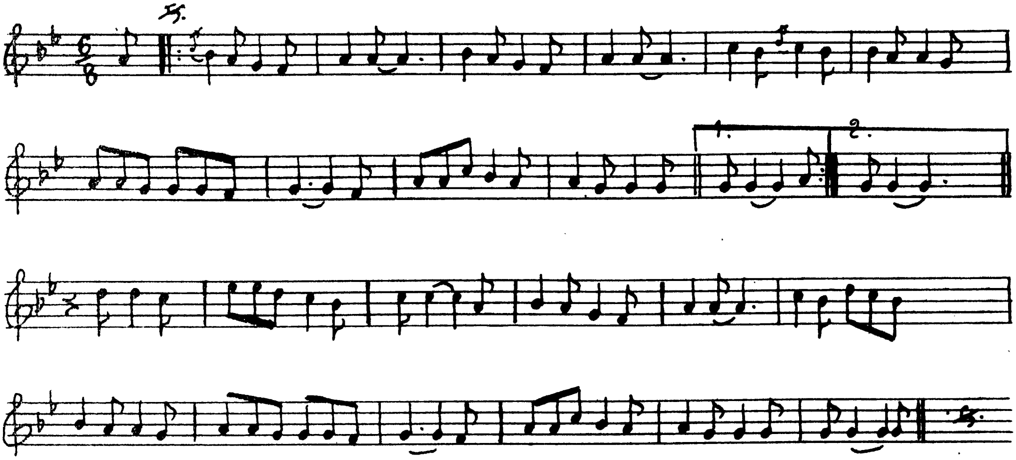

د لیندۍ ۴ ـ ۱۳۴۹ ـ د زیری گنه
سرنده وهونکی غلام حسن ملی نندارې
د استاد فرخ نوښتین .

شعر

زمایاره گلا به ستا خاطر دیاره زه خمار سترگی په کجلو تورومه
چې ځان ښـــینگارومه

نن مې دلری یار میلمه ده زمایاره گلا به دخلو بوشونه ومجمه
به ورکومه به ځان سینگارومه

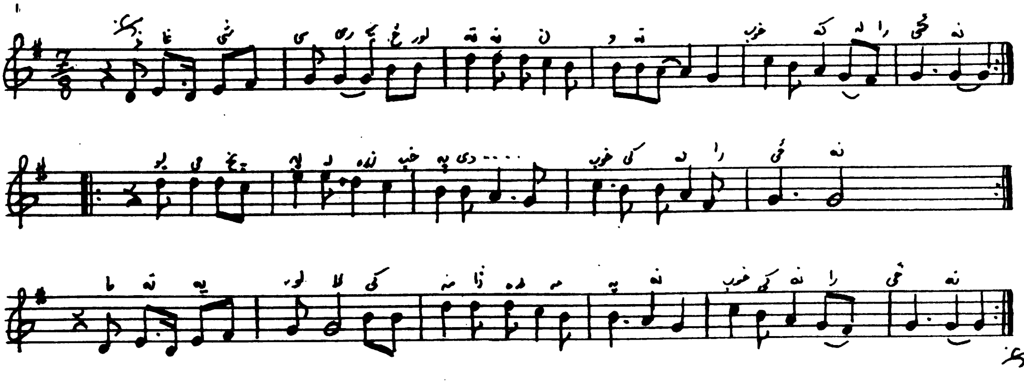

د حمل ۵ - ۱۳۴۹ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرنده و هونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ نقه پیشن .

شعر

دغاشی سری په خلور تنه نیو نه خوب کله راځینه
یو می پخپله زړه خپه دی خوب کله راځینه
ما ته په لویه لاره کی مدژاړم مینه خوب کله راځینه

د ننگرهار د ادبی سندرو مکتب یوه نمونه .

۳۰۱

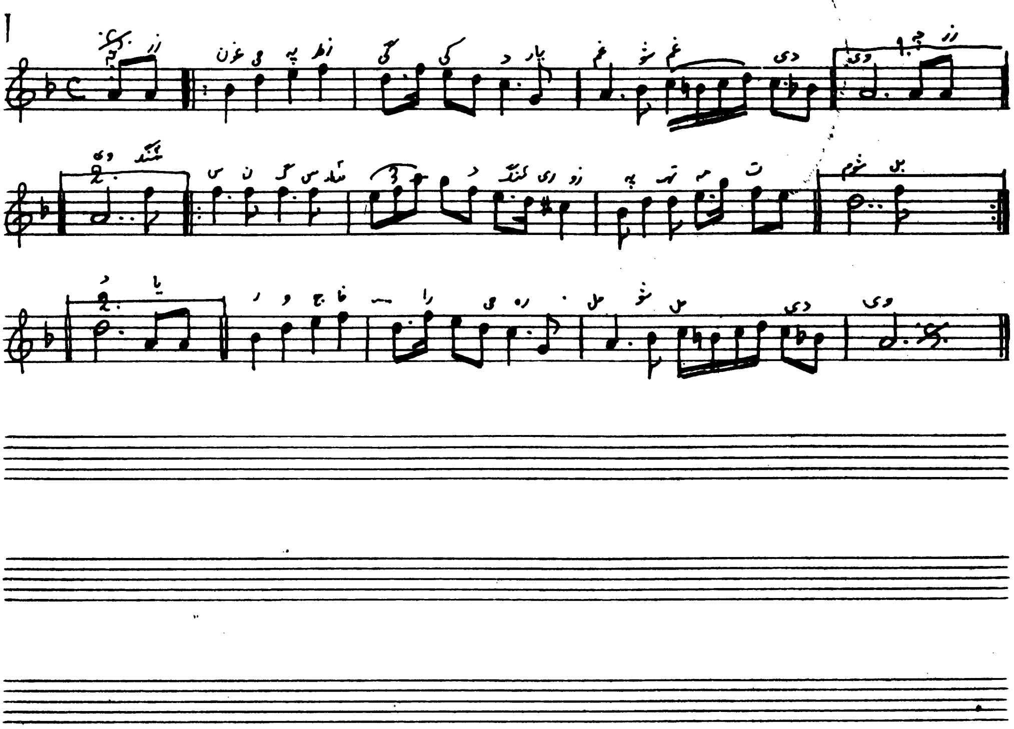

د حمل ۲۶ - ۱۳۴۹ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرینده وهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ لفوېدښن

چی زرغون می په زړه گی کی دیار غم شو غم دی وی
سنگسار لکه منصور د سنگریزو په تهمت شوم
بل دیار جور و جفا را سره مل شو مـــــل دی وی

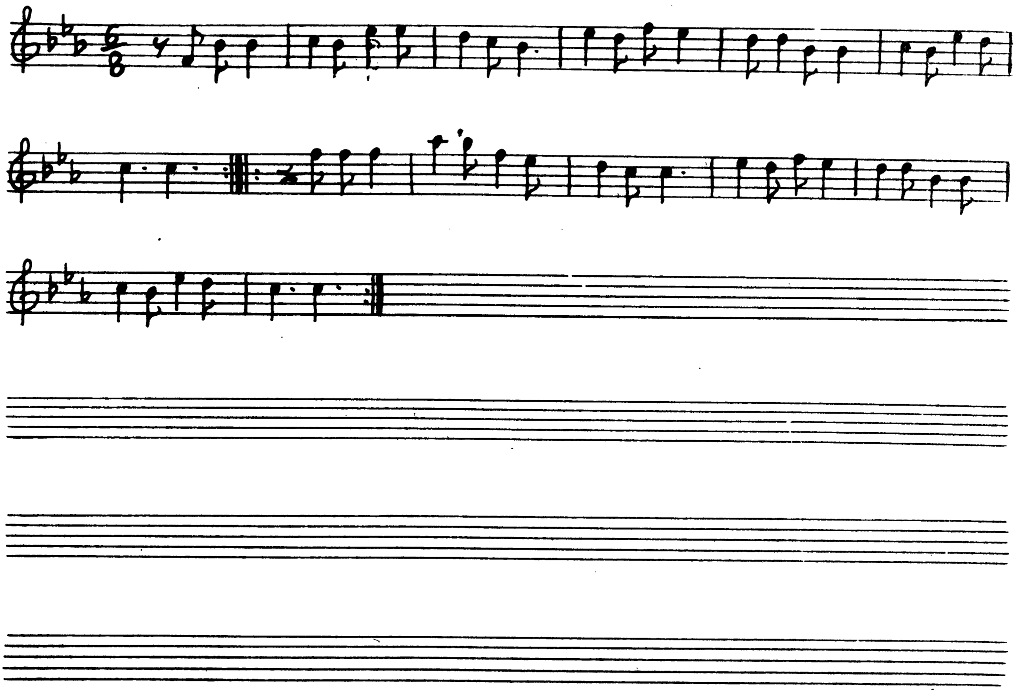

مسته لیلا او بو ته ځینه

د سنبلې ۲۶ - ۱۳۴۸ - د زیږي ګنه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

مسته لیلا او بو ته ځینه

مور یې ړنده کې چه سور شال یې غوړوینه

لاس په نامه درته ولاړ شم

لکه یې د ښته خدمتګار چه د چا ویته

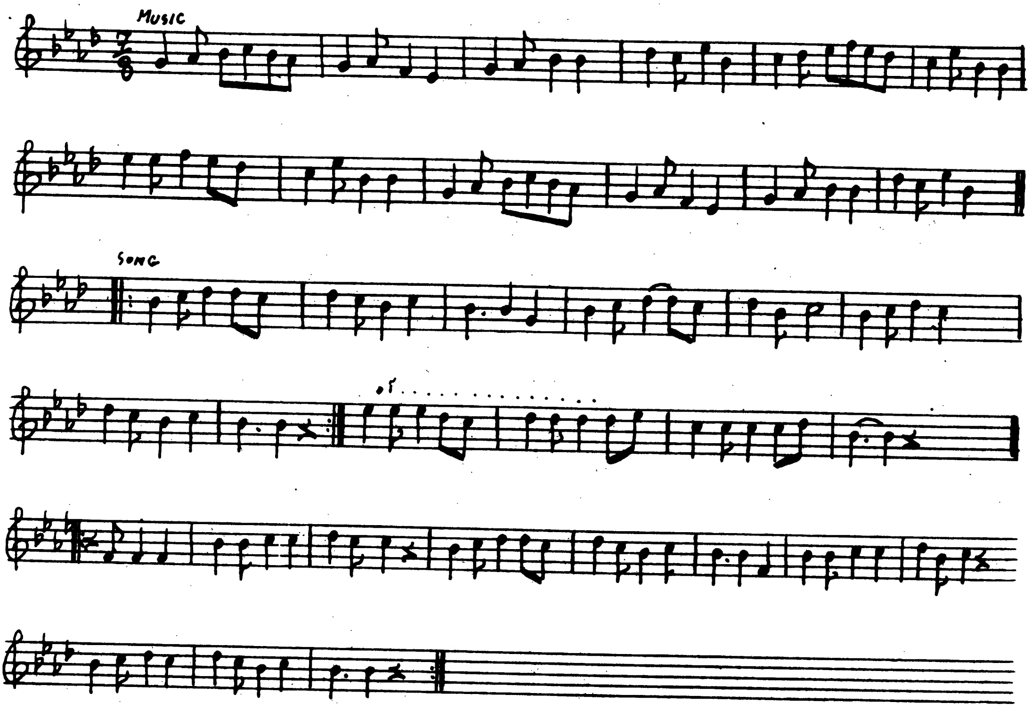

د عقرب ۶ ـ ۱۳۴۹ د زیری گنه
سرنده وهونکی : غلام حسن
د استاد فرخ نوښتين

شعر

سپین می لالی توری نیلی دی
سری عالمونه آه . . .

جانان دی بدکی زه به بنه کم
وای بد به لی هیر شی زما بنه وای
به یادوینه

۳۰۲

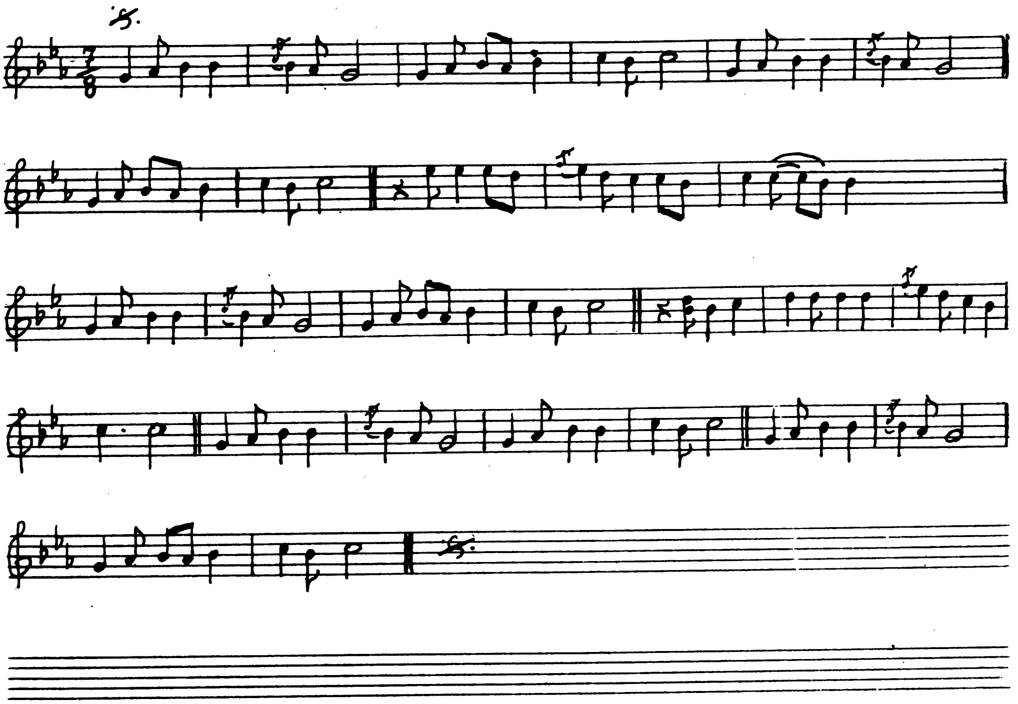

د غبرګولي ۲۰ - ۱۳۴۹ د زیري ګڼه پښتو ټولنه
سرېدونه وهونکی - غلام حسن - ملي سندره
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

تور اوربل دانه دانه اویاره مینه　　راشه په بهانه بهانه اویاره مینه
د یار می ږیره پر مخ راغله　　تور اوربل دانه دانه اویاره مینه
زما اوربل په ورخوراني ولونه ولونه
تور اوربل دانه دانه اویاره مینه　　راشه په بهانه بهانه اویاره مینه

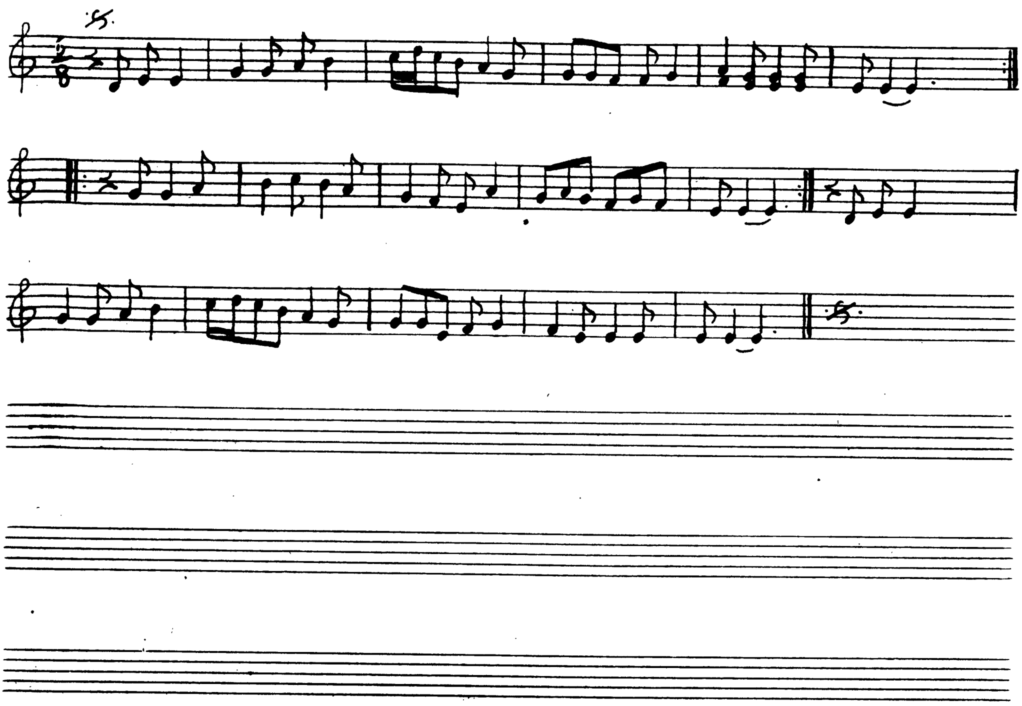

دلیندی ۲۵ - ۱۳۴۹ - د زیری گڼه د پښتو ټولنه
سرنده وهونکی : غلام حسن ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

د جانان توره شړی لنګ نری یې ونه — جانان راولی د ننه
عالمه یاری بازاری ستو ۳۰۶ — جانان راولی د ننه
د خولې خندا را باندې ګرانه خرڅینه — جانان راولی د ننه

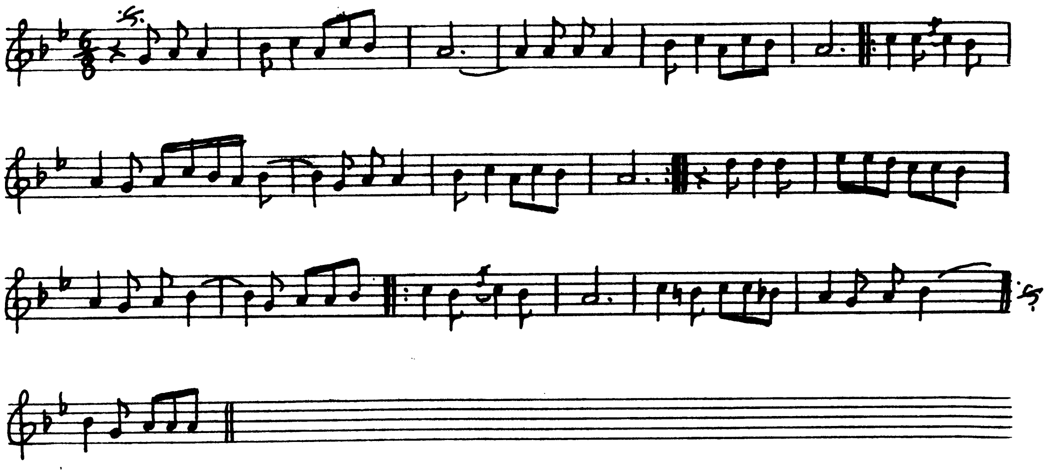

دزمری -۲۱- ۱۳۴۹ - دزیری گنه
سرنده وهونکی غلام حسن ملی سندهٔ.
داسٔتاد فرخ نویتیش .

شعر

کچه غرمه ده میمونه   اوحلالوینه کچه غرمهٔ میمونه
پرمیمونه یی تهمت وکهوخانه میمونه یوه یارانی دیر او
نیولی دینه .

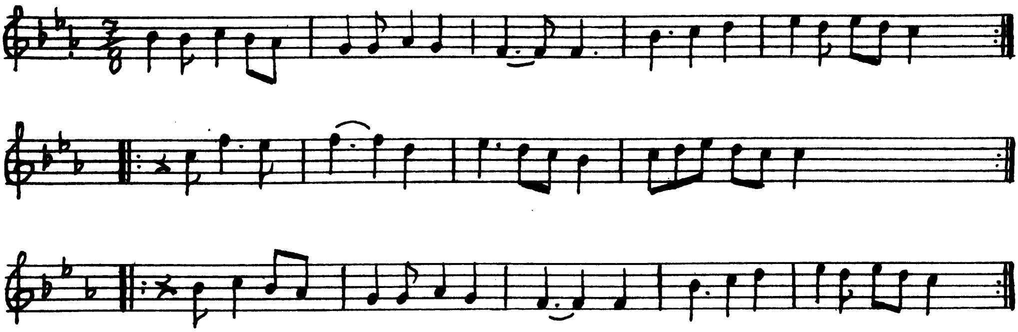

دمیزان ۸ - ۱۳۴۹ - د زیری گنه

سرندە وهونکی - غلام حسن - ملی سندە .

داستاد فرخ نهیشتن .

شعر

یارمی ژیری گل دی په دامان ورژیدنه

گلان له خاورو پیدا کیری ی

۳۰۸

زمالالی ترگل نازک خاور وته حینه

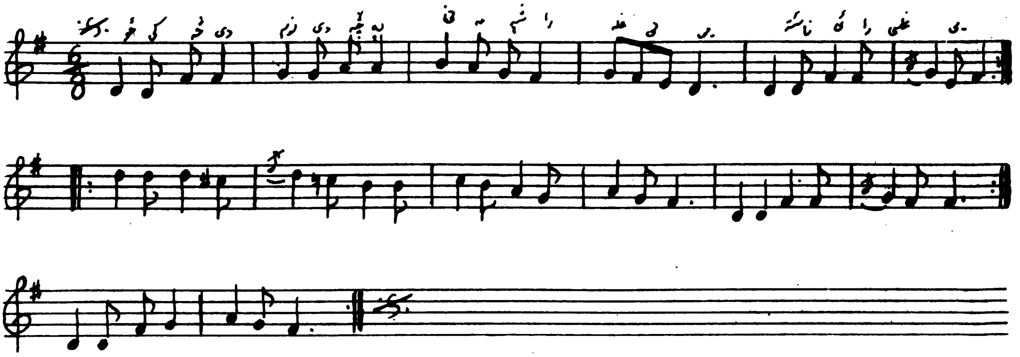

د غوايي ۲۳ - ۱۳۴۹ - د زيري ګڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملي سندره
د استاد فرخ نوښتين .

شعر

ښوکی خه دی نوم دی چه په نیمه شپه راغلی یی
ناست یی راته علی یی
زه هغه سړی یم چه عاشق ستا د جمال یمه
تیر تر سر او مال یمه

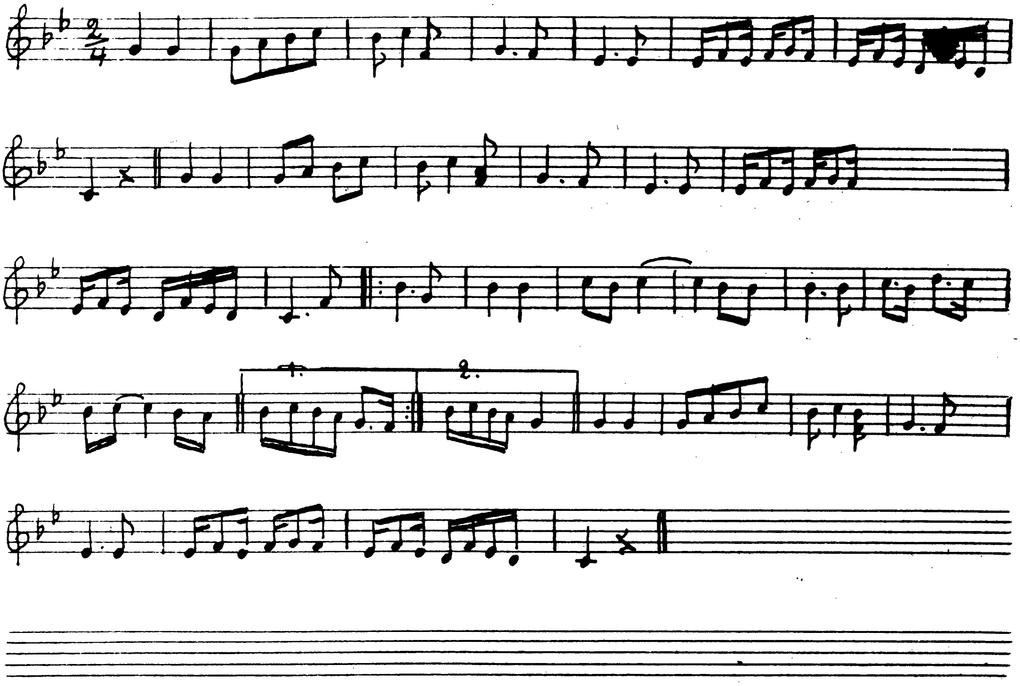

دغبرګولی ۱۳ - ۹ - ۱۳۴۹ - د زیری ګنډه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندرې
د استاد فرخ نوښتین .

شعر

لاړو د دنیا مغه ښایسته زما جانان خلقه
بیا خو به راشي د افسوس ارمان ارمان خلقه
هیڅوک پرې خبر نه و نه ورېږو نه زامن د ده
یو ناڅاپه شرک شو د سیلاب د ده په ځان خلقه

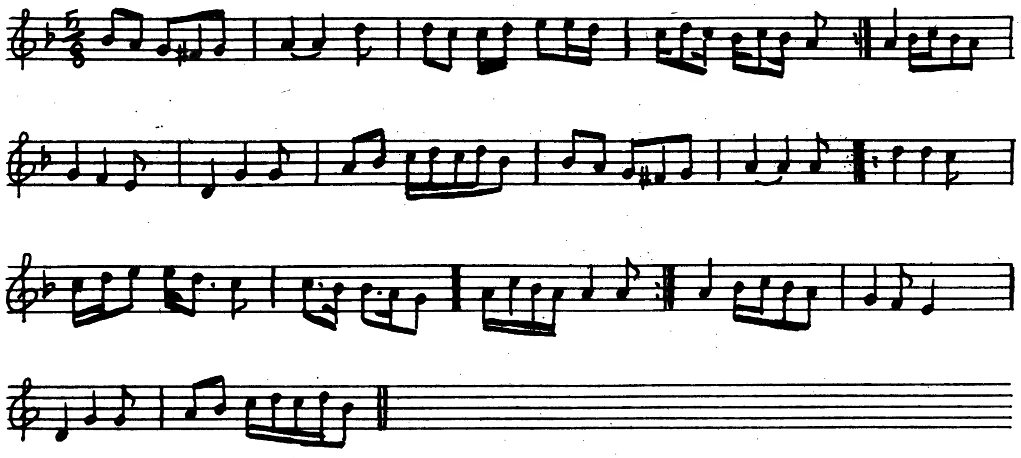

د میزان ۲ - ۱۳۴۸ - د زیږی گڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملی سندرغ
د استاد فرخ لو هیښتن

شعر

غوږ کړم زه جانانه په زړه باندی
پرېږده چه کړم لږ فریاد یار د وړاندی
په شان د شبنم صبح ودم درته ژاړم
ته گل هسی دلبر ولاړ راته خاندی ۳۱۱

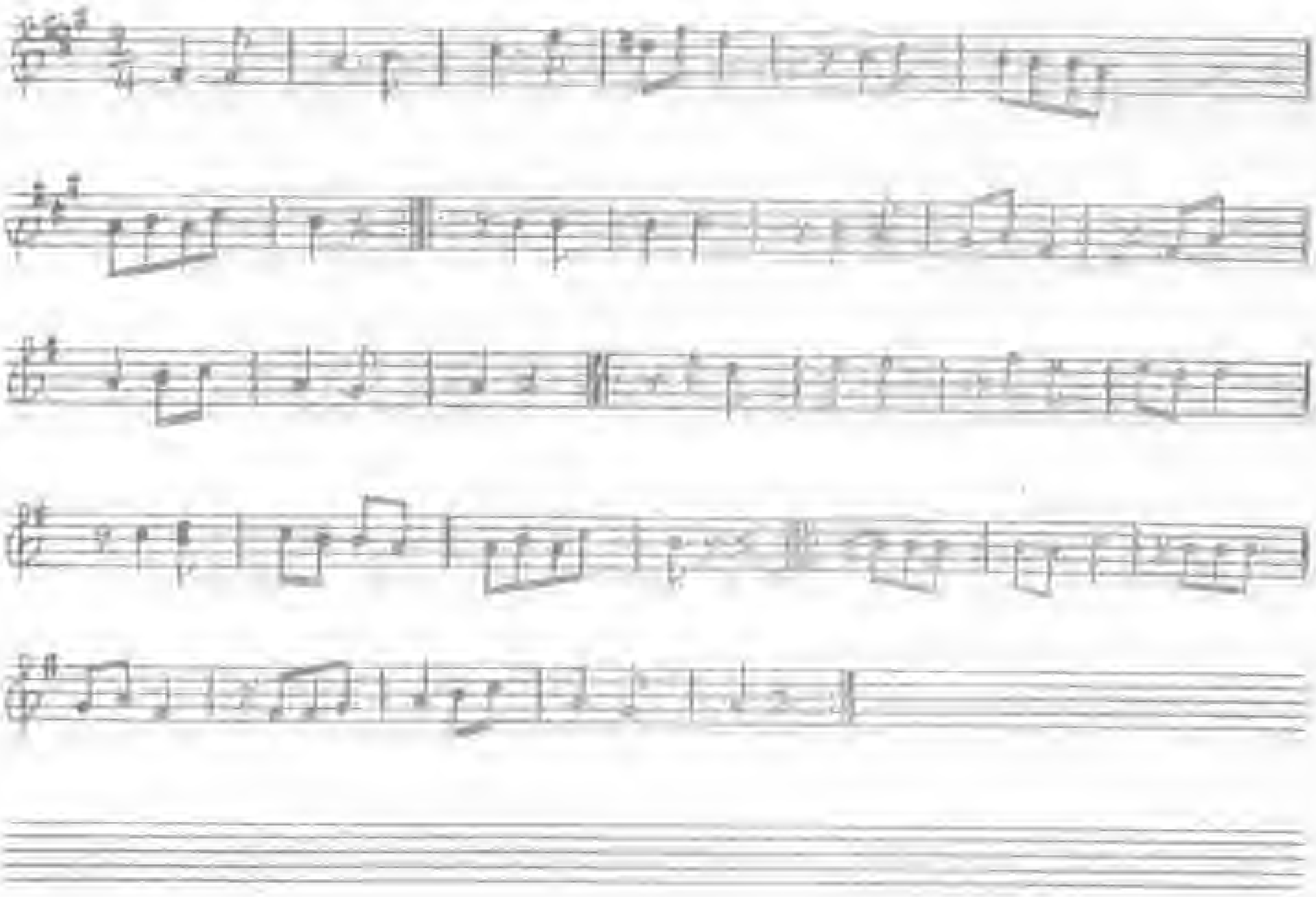

دوالاعجمی ... تمیل
داستان فرح ...

...

ستمگر غم صنم نه هر دم
توپاری شوق قلم قلم
عشقی محولی نه نیاز
کهم ا قتوش نه دم بر دم
نه لکه مجنون لیلی
گزشم به صحرا با نکی
صرا به صحرا طاله به خانه
کوچه به کوچه جسم بر جسم

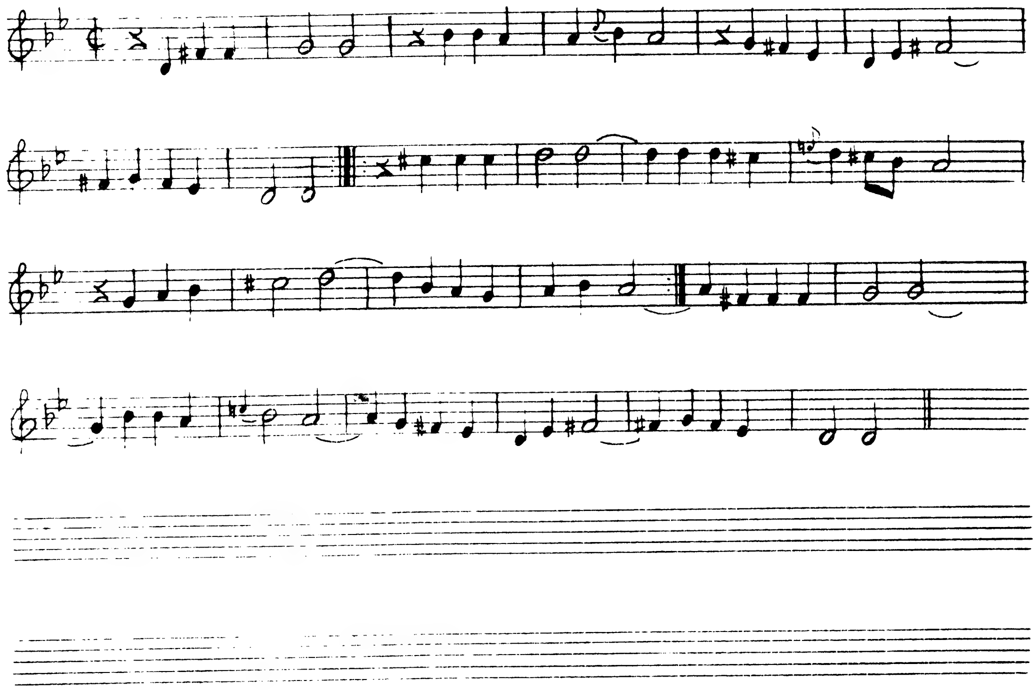

د غلام حسن خان مغل سندره
د استاد فرخ نوښتن:

په درد ې پرې یم په زړه افګاره
عاشق سوال ګردي د خپله یاره

چراغ بلیږې خانګه پتنګه
مخامخ ورشه مخور تری ځنګه
سره جدا که ګلونه د خاره
عاشق سوال ګردي د خپله یاره

۳۱۲

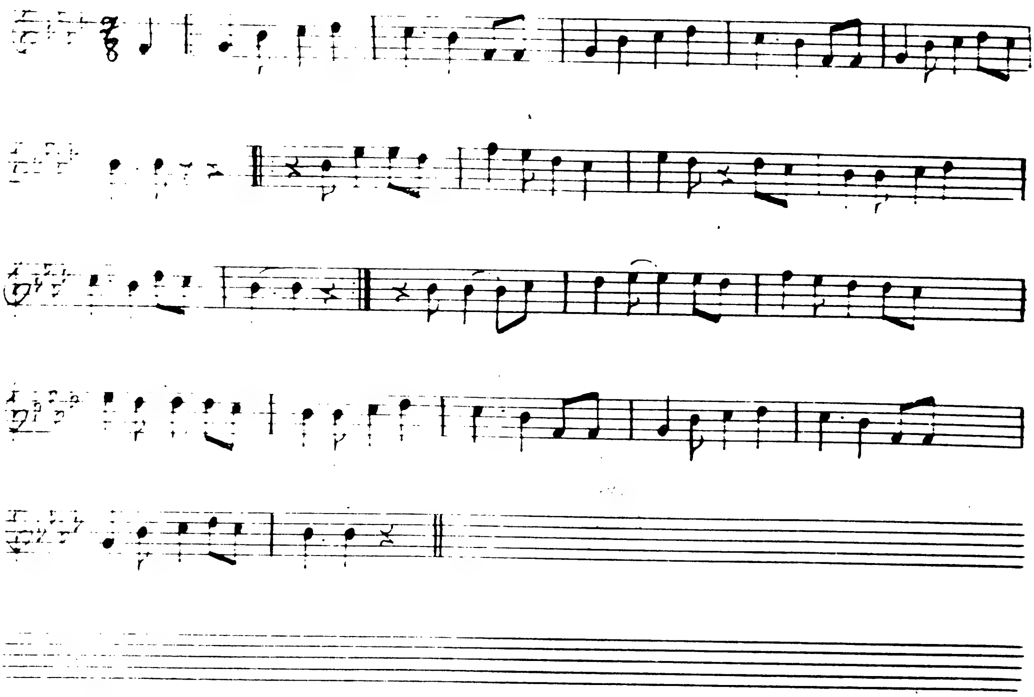

د غلام حسن خان ملی سندره

د استاد نوح نوښتن

شعر :

سپوږمۍ په تا تا روده
د کوچۍ کډه په تلو ده
لالـــی وایه ول باړونه

سپوږمۍ په مینځ د اسمان راغله
سپوږمۍ په تا تاړوه
زه خوار نا شته خپل جانان پخلا کړم.

۳۱۲

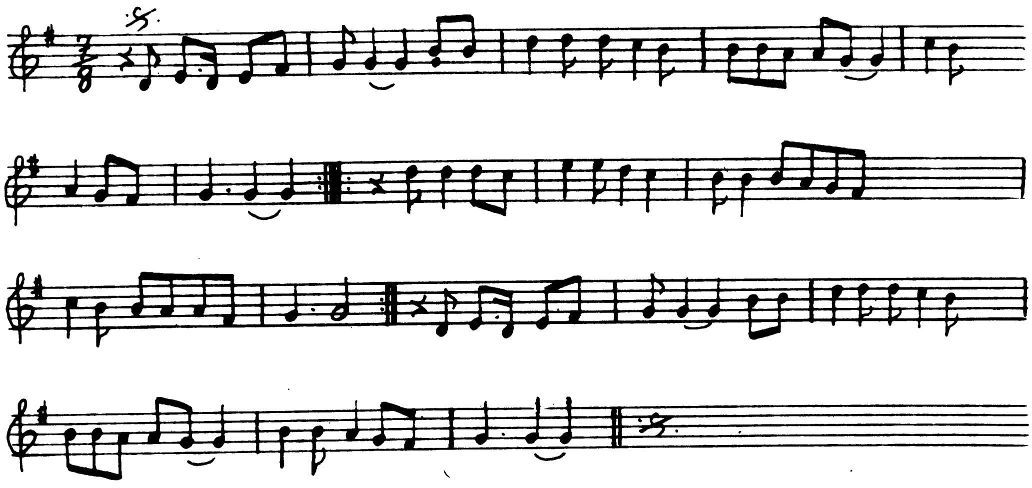

دغلام حسن خان ملي سندره
داستاد فرخ نو هیښتن؛

شعر

دغاځې سرې په ځلورتنه نیونه　　خوب کله راځینه

یو ـــــ پچله زه خپه دی

ماته په لویه لار کی مه ژاړه مینه　　خوب کله راځینه

وختم دلو یو غرونو سر ـــ ته　　خوب کله راځینه

سترګی می ښکاره کی زه می غم راته لوینه　　خوب کله راځینه

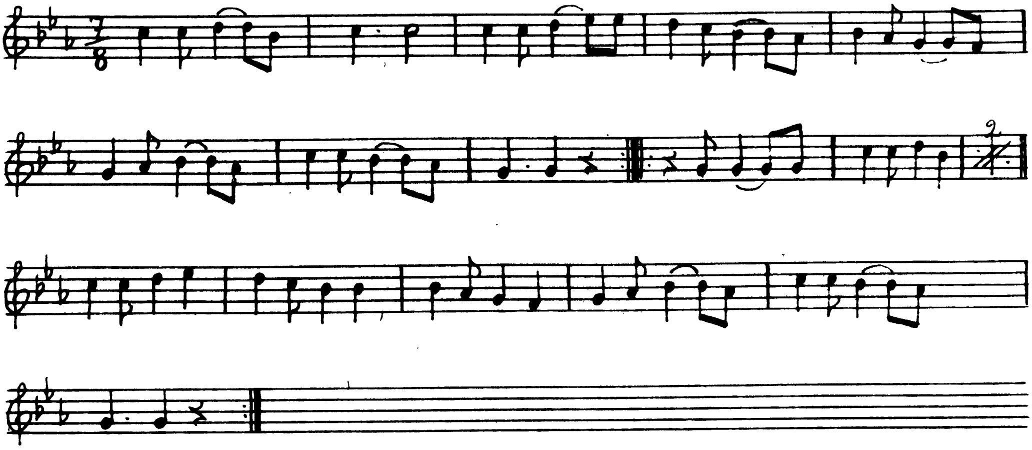

د غلام حسن ملے سره ،
د استاد فرخ لو تیشن:

شعر :

وای لیلو سهار دی

وای حسن د باغ د بلبلانو چې چار دی   وای لیلو سهار دی

سهر صباح گلو سته مه خه   مې گلاب شرمېږي مخ پر بانډو پټوینه

۱۳۱۶

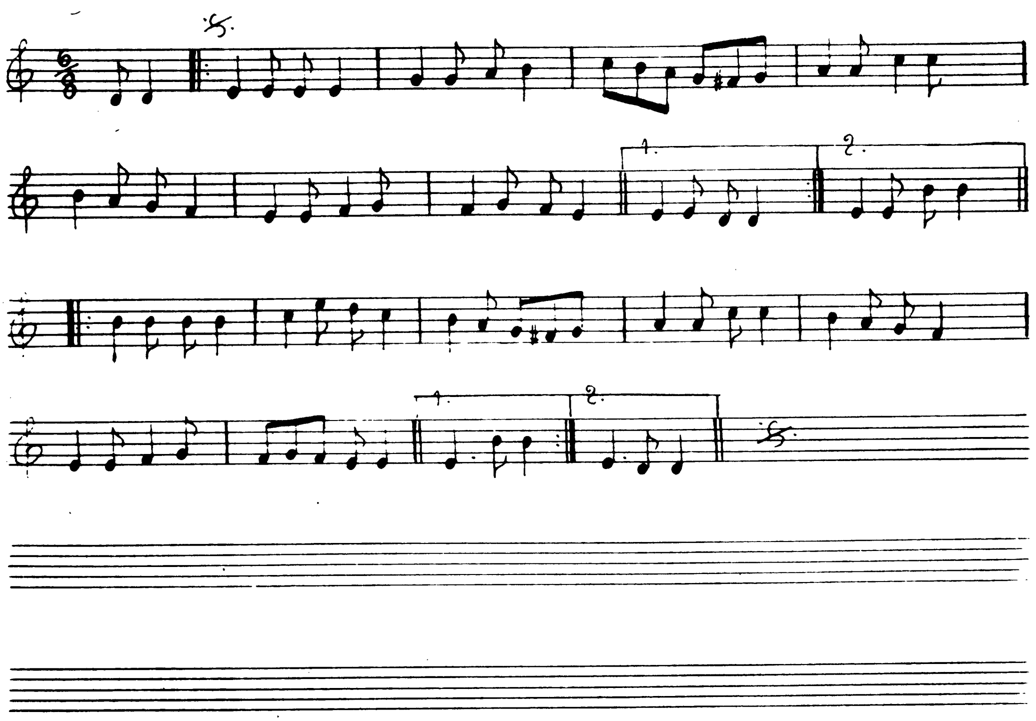

د غلام حسن خان ملي سندره :
د استاد فرخ نوښتن :

شعر

داورېل په کنار ودې چراو کړه ژنځیرونه
پر جبین دې د موړا نو هتوی زیب که لکه سنوړې

داورېل په کنار ودې قطار که د ی گلونه
سره دې پردې پوڼه پلوشې دې که پیزوان

په غاړه کې دې ویښه دسروزرو هارونه
جلې لې په مثالو سپال دې ښته پر جهان

د برک په شانتې مخ دې راښکاره که دستالونه
په زړه دې یم ویشتلی دریښی کوم گریان

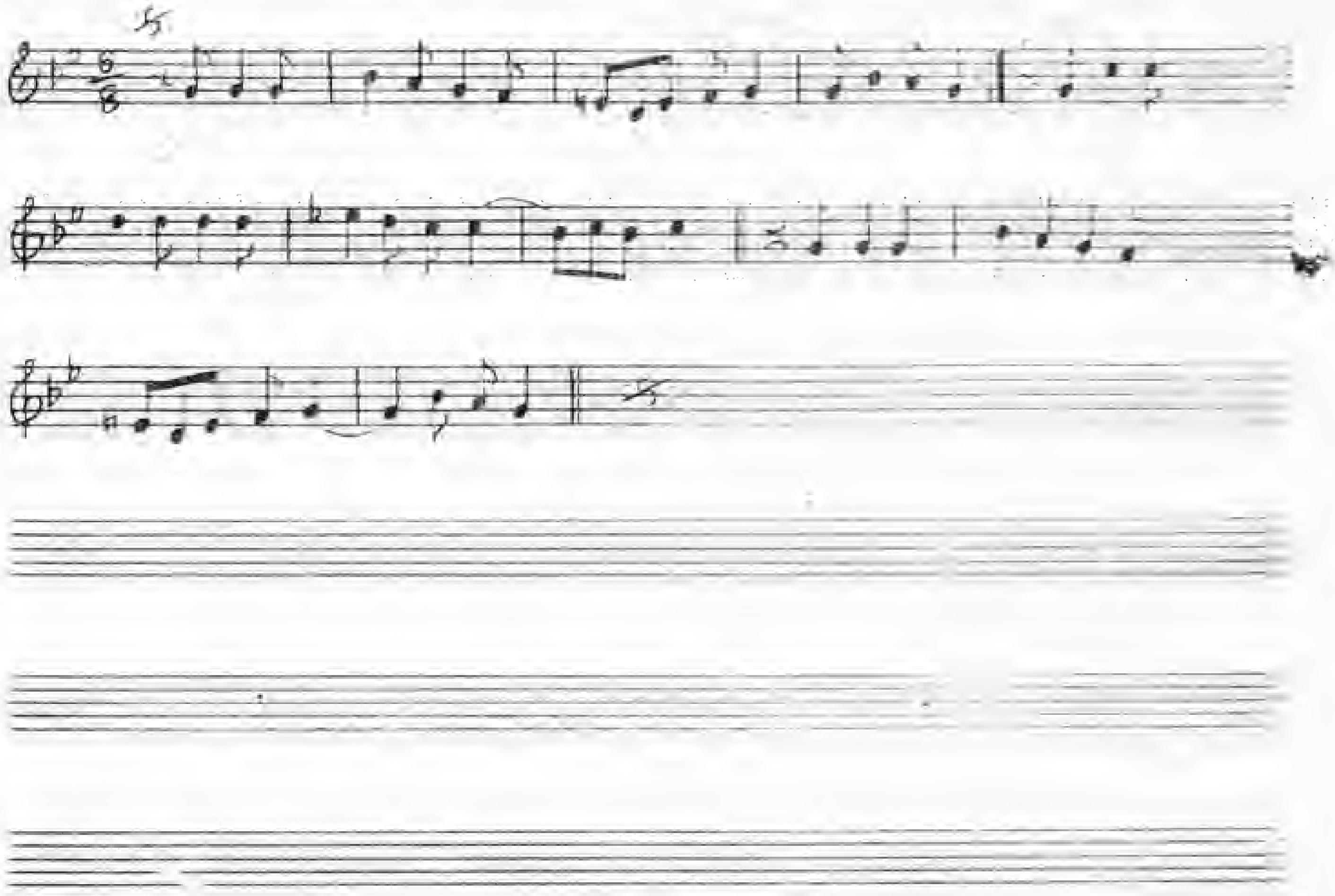

د علامه حسن خان ملي سندره
د استاد فرخ [illegible]

شعر

دما یربا اوربل غوږیږي عجب شور دے
په عاشقانو باندې بل د مینې اور دے

ته راشه راشه مار تلیه عجب شور دے
اوس مې د زړه ستنې کښې د پښې مرهم

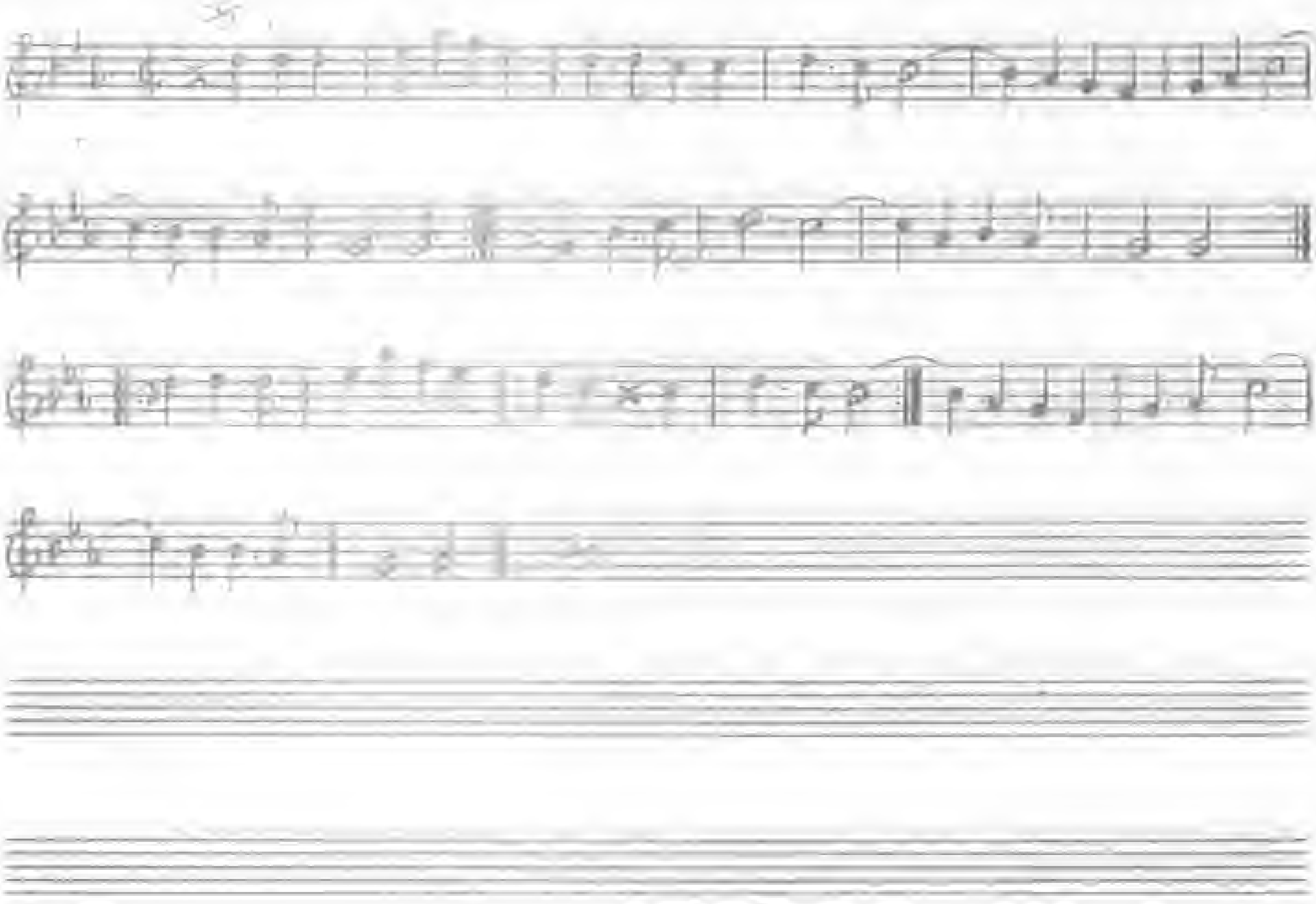

د غلام حسن ملي سندره
د استاد فرخ ترتیب

جانانه راشه په ګلشن نوی بهار دی   جانانه راشه نوی بهار دی

بوی د نسیم خپور د بوستانه   بلبل وبار کړی دا دی جانانه

ګل د ګلاب یاسمین یا د کوکنار دی   جانانه راشه نوی بهار دی

په باغچو کې ګلونه پیږی   ګله زما د یار په خپل دی

تندی وهم چه جدا شوی له ما نه یار دی   جانانه راشه نوی بهار دی

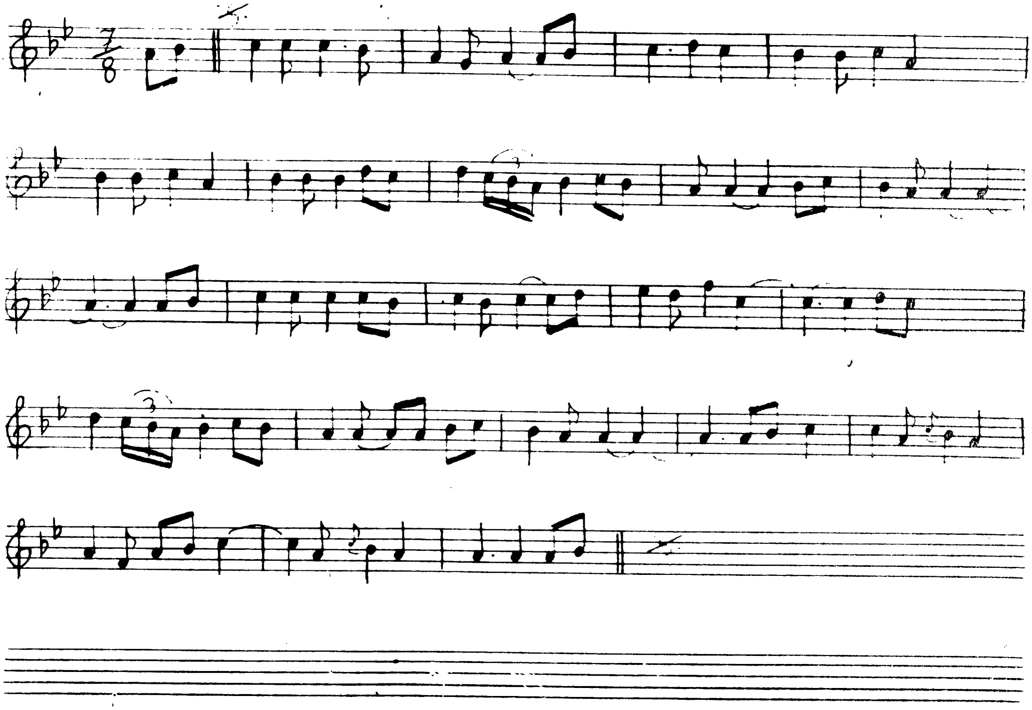

د غلام حسن خان ملی سندره
د استاد فرخ لو هیتشن:

شعر

مجنون ناری کړی چه بی لیلا نه مرمه
نوری روغی جامی دلی گرځومه

د لیلا د مینی ځیر نمایی غاړه
چه لیلا وی هغه لو ورپسی ځمه

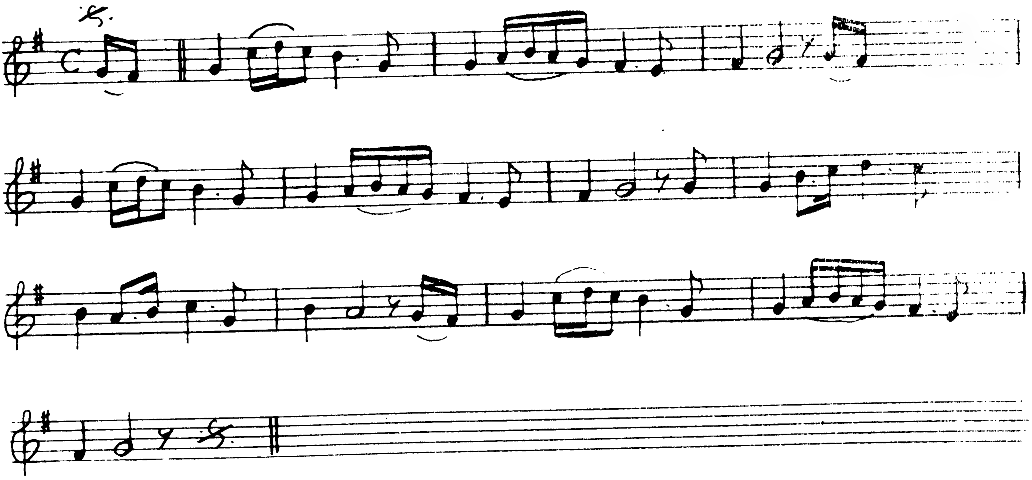

د علامه حسن خان ملي سندره
د استاد نوح او همیشن

سنحر

مرمه په داچه شـــم جدا د یاره
کهمه بیلتون په زړه ګی یاره یاره
ابرو کمان غشی مژګان د لیـــلا
ولی خواران چه شی اوچت دواړه

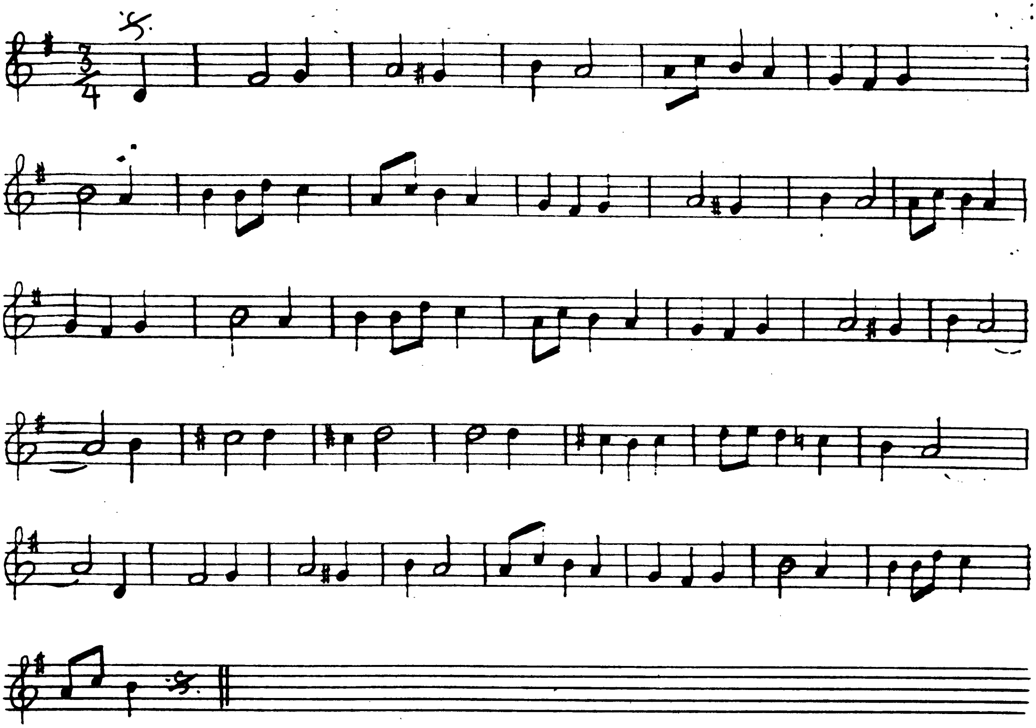

د غلام حسن خان ملې سندره
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر :

زما په زړګي دې داغونه د هجران ایښي دي ها !
سنه یږې برهیږم چه دلبر مې په سنه شان ایښي دي ها !
په مړاندې مې په بیرته نه ګورې زما دلبري
ما د واړه لاس پرې نندې پاس لکه غلام ایښي دي ها !
د واړه لاسونه مې نن سر کړه د عاشق په وینو
بیا مې ناز کړې مانګیرې د یزان ایښي دي ها !

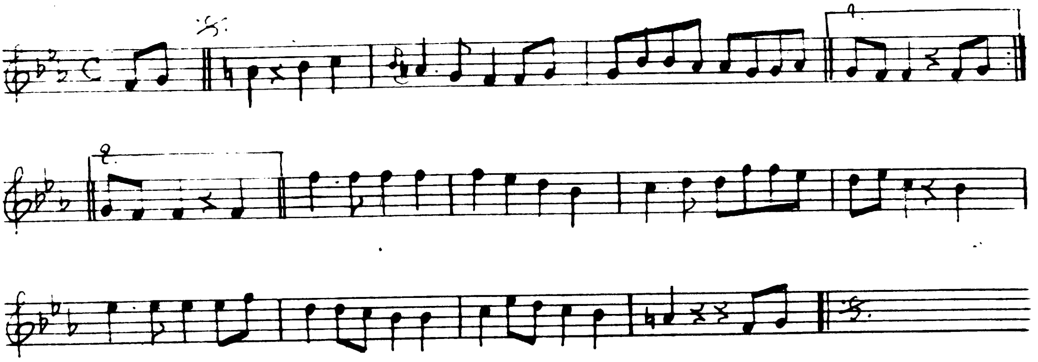

د غلام حسن خان ملي سندره
د استاد فرخ نوټيشن

:شعر

ارمان اى ارمان آخر باقي دا دنيا ده
ارمان اى ارمان د توره تم سره سودا ده

دم بر دم غږېږي کوږه پله کوږه نوبت د کوچ
تير به په هر چا شي د نيمګړې دنيا وار

ښته حلقه ښته اعتبار په دې دنيا
واخله توبه واخله هم لړي دنيا بازار

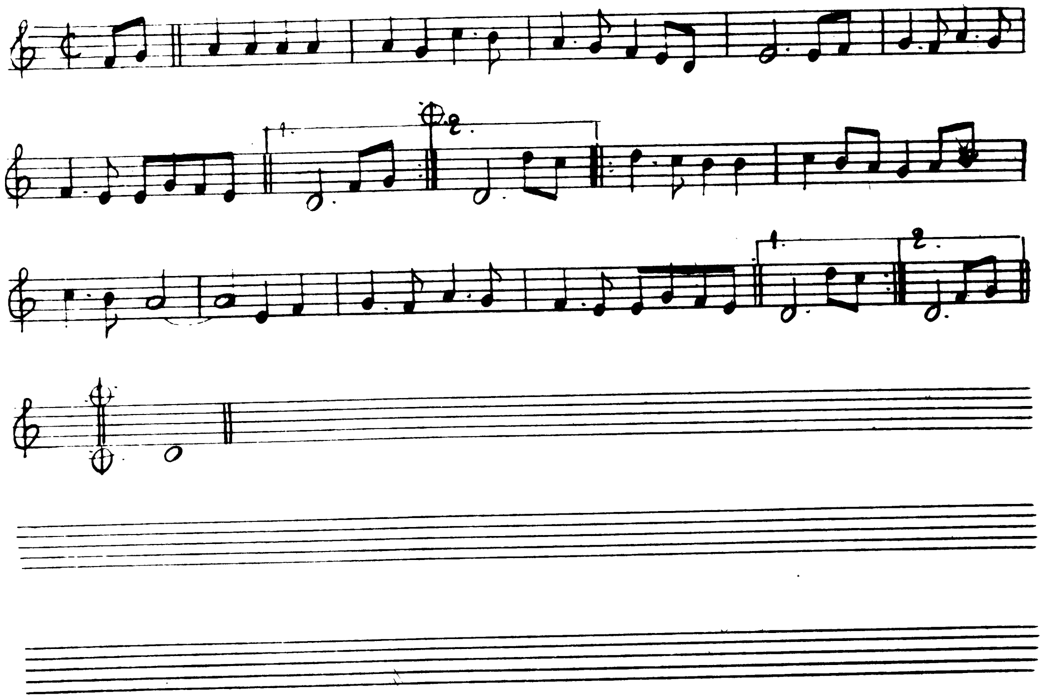

د غلام حسن ملی سندره :
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر

ډیر می ولیدل یاران و آشنایان
هر یو دی پخپل مطلب پسی روان
په دنیا کی سراسر د چل شو داره
هیڅ معلوم نه دی دوستان او دښمنان
د دښمن نه به ځان وساتی په توره
هیڅ د خپلو څوک ساتلی نشی ځان

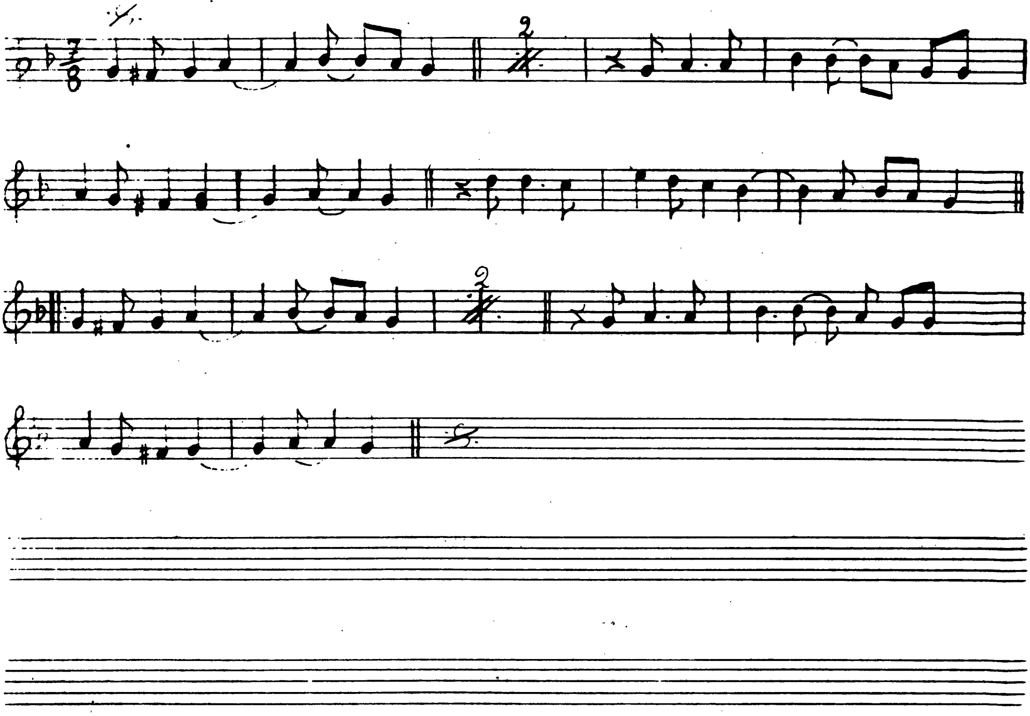

دغلام حسن خان ملسنډه

داستاد فرخ نوهیشتن:

شعر

اویاره مینه چه مازدیگر شی   مرغی شنو ونو ته ځُبینه

زړه می بلبل مین پر ګُل دی   خدای د بلبل دګُل نه جدا کویه

لاس په نامه درته ولاړیم   لکه لی د سُنته خدمتګار په دیا وینه

٣٢٥   یا په لالاغونی شبنم دی

یا دی دمخ په ستا و خولی راځینه

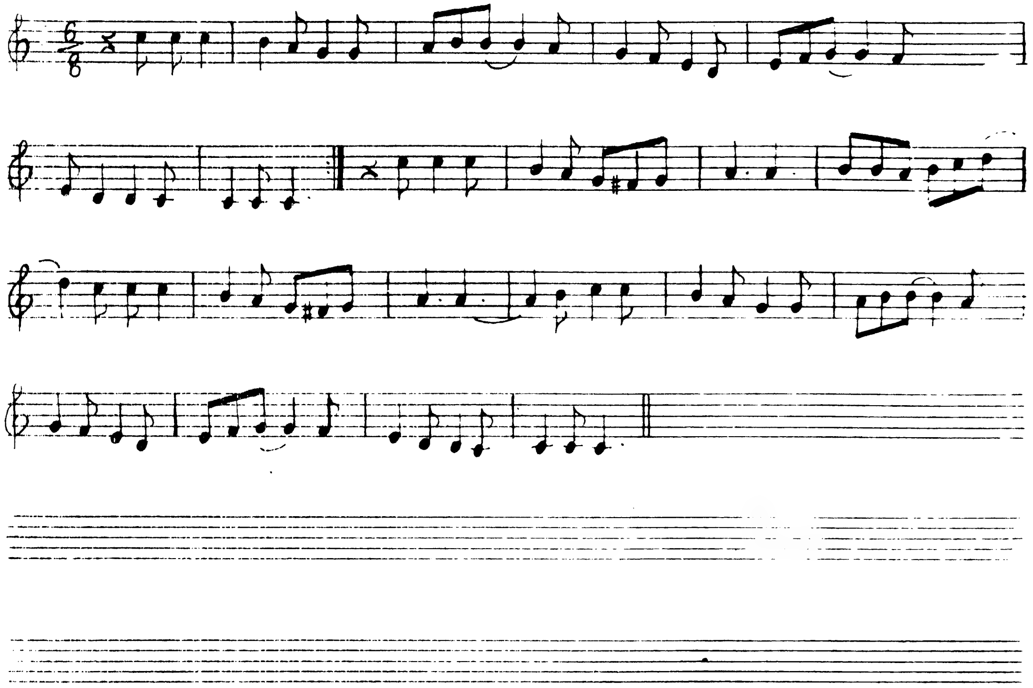

د غلام حسن خان ملي سندره :
د استاد فرخ نوټېشن :

لکه لمر کوي گذاره
د دې زماني يـاره
پرې مه کوه اعتباره

ته به د غمه ورته ژړا کړې
دې به خندا کوي لې واره
د دې زماني يـاره
پرې مه کـوه اعتباره

ته به پټ ازار ورته بيان کې
دې به ناري کاندې په چاره
د دې زماني يـاره
پرې مکوه اعتباره

٢١٦

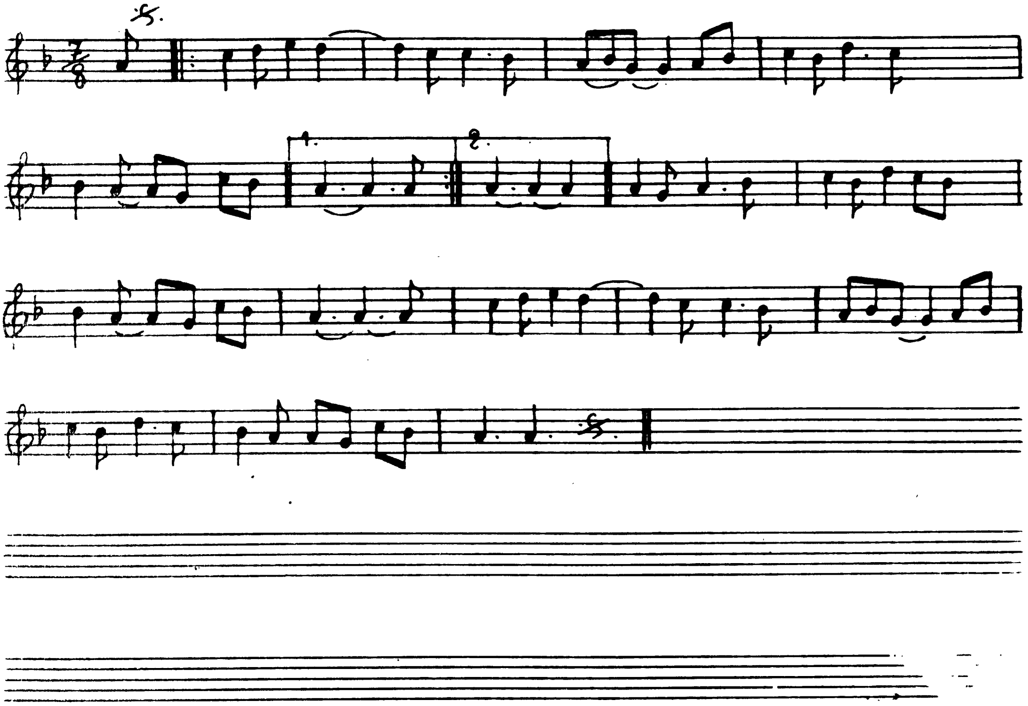

د غلام حسن خان ملي سندئ
د استاد نوخ لو تمیشن :

شعر :

مزار ته ځمه شین سنی مخ راواړه چه یار دې یمه
او مزار

جانان کوخه کې جواب راکړا و مزار مزار ته ځمه

په سترګو ړوند شوم په دیوال ټکرې خورمه
او مزار

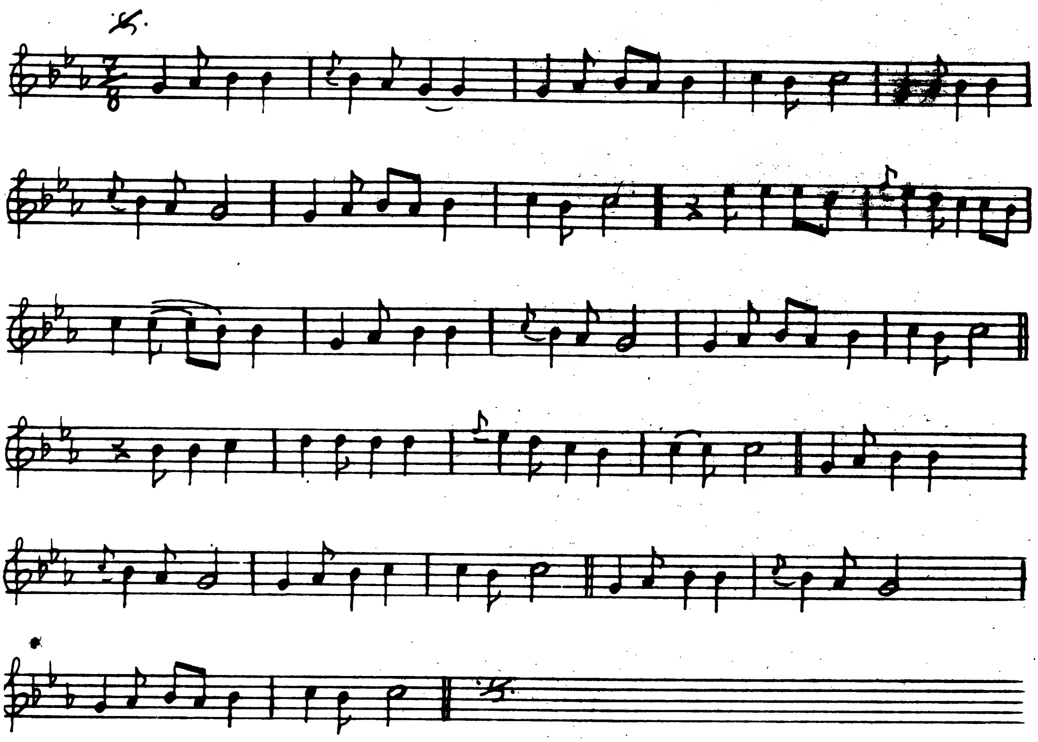

د غلام حسن خان ملی سندره:
د استاد فرخ نوټیشن:

شعر

تور اوربل دانه دانه او یاره مینه — راشه په بهانه بهانه او یاره مینه
د یار مې زیو پر مخ راغله — تور اوربل دانه دانه او یاره مینه
نیما اوربل په ورځ راغلی (ولونه ولونه) — تور اوربل دانه دانه او یاره مینه

تور اوربل دانه دانه او یاره مینه
راشه په بهانه بهانه او یاره مینه

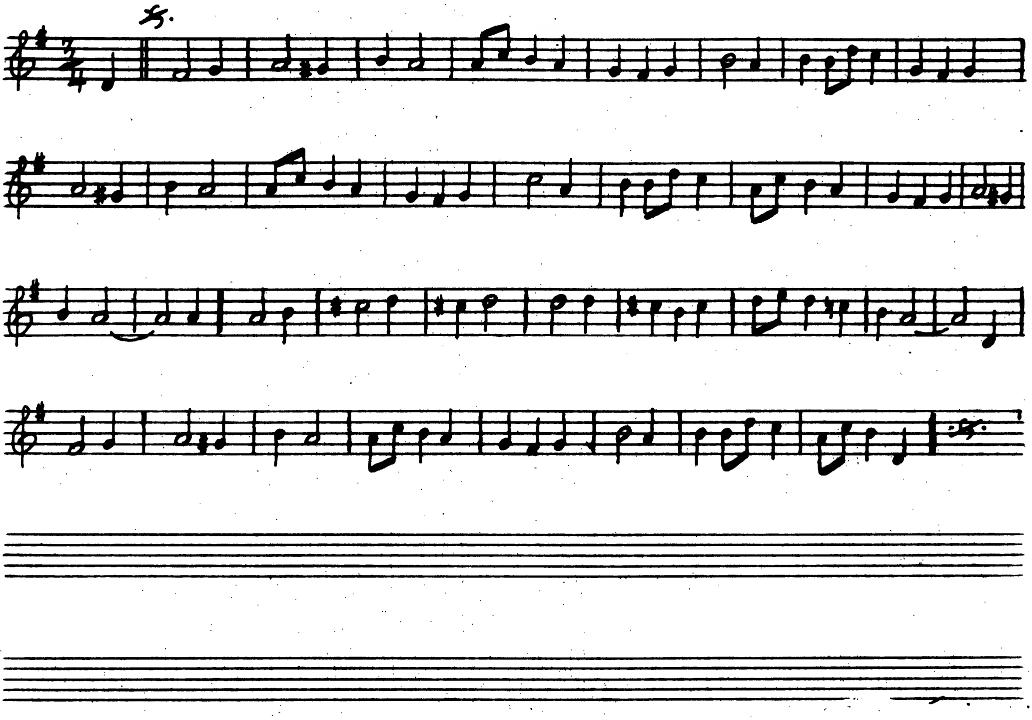

د دلوی - ۲۲ - ۱۳۴۸ - د زیری گڼه - پښتو ټولنه
سرندوهونکی - غلام حسن - ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن :

شعر

زما په زړه کی دی داغونه د هجران ایښی دی
ښه پری پوهیږم چه دلبری په ښه شان ایښی دی
په ویرانه ځی به پیرته نه گوری زما د لبره
ما دواړه لاس پرسندی پاس لکه غلام ایښی دی

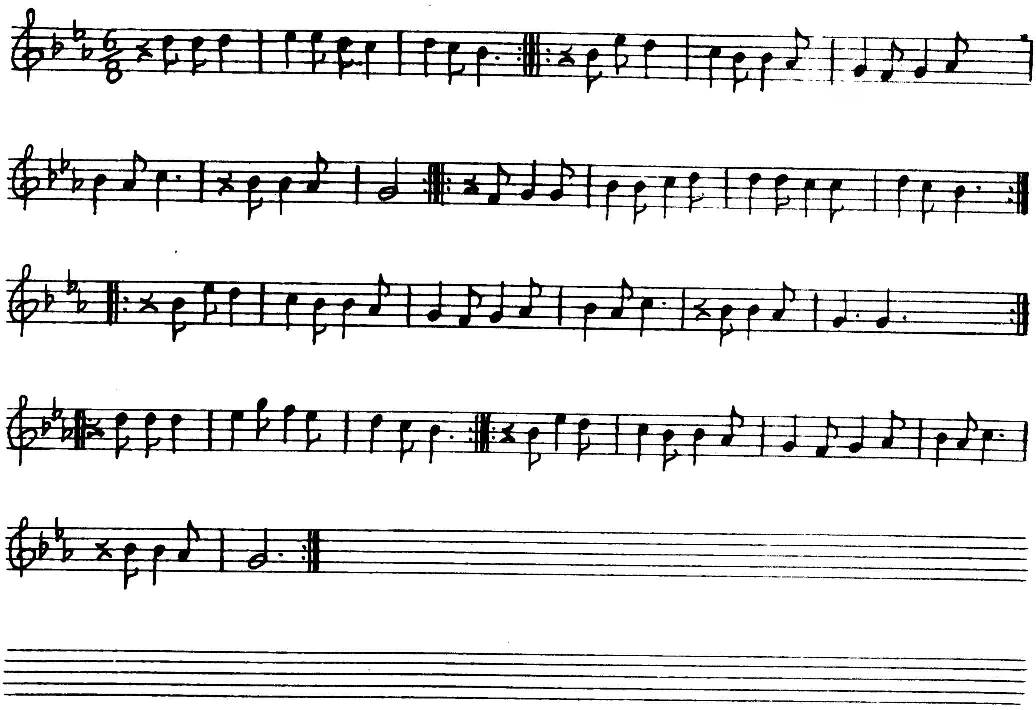

د اسد ۲۳ - ۱۳۴۸ - د ریزی کڼه - پښتو ټولنه
سرندوی وهونکی - غلام حسن - ملی سندرغ
د استاد فرخ له ټېدنښ

شعر

داده جوړین دور نوږ دی
توږ اوږبل د خیل جانان د لاسه خوږ دی د ما بو با
د ما بو با واده جوړېږی خلق بولی
یا به نن شپه سبا به ځی د پلاږ د غولی وروستی دیدن ئی
اخلی ږخصت د هوهمز و لی
د خیل جانان کره چې ځی د مینی زوږ دی د ما بو با

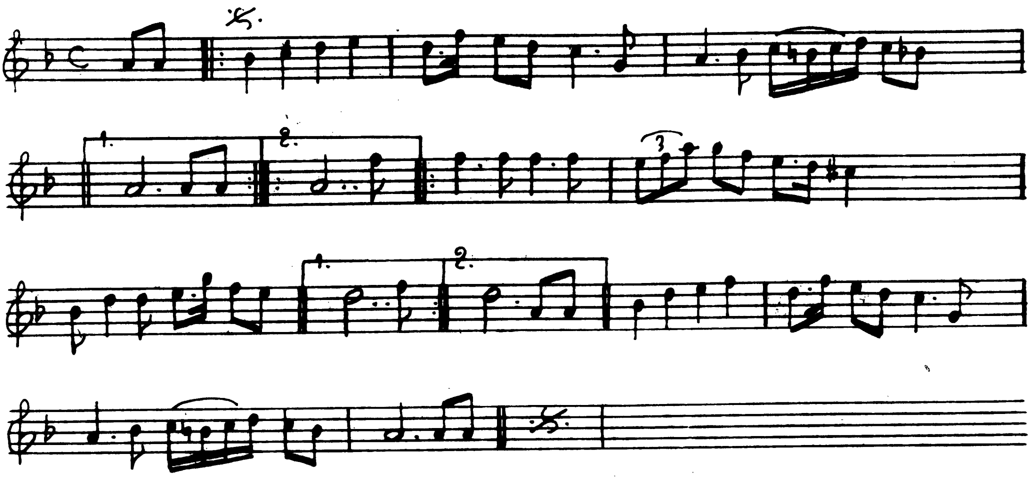

د غلام حسن خان ملی سندره
د استاد فرخ لوښتنه

شعر

چه زړغون می په ژوندګی کی د یار غم شو غم نکړی

سنګسار له منصور د سنګو بزو په تهمت شوم   بل د یار جور و جفا سو ملی شو ملی دی وی

ستی دی کهم په اور صنمه بار خدا تا   بل وان می په ګریوان داوسلو غم شو غم نکړی

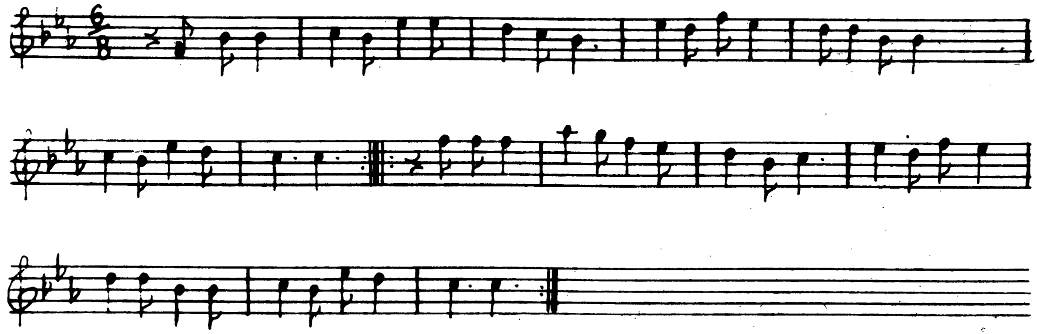

د غلام حسن خان ملی سندره
د استاد فرخ لو تهیشن:

شعر

مسته لیلا او بو ته ځینه   موږ لي پرنده کی چه شور شال پری غوړوینه

لاش په نامه درته ولاړیم   لکه بی دستنه خدمتګار چه دچا و بینه

چه دسهار چرګان نارې کی   مابه جانان په نوروغو ونو واړ و بینه

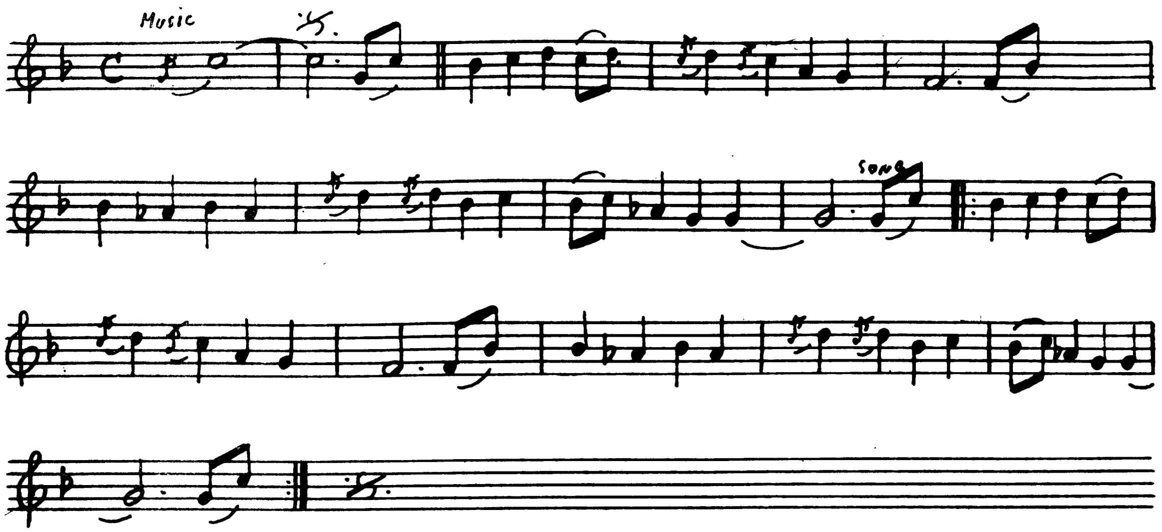

صفدر توکلی :

شعر

اگر از بامیان و قندهاریم همگی یک براریم
ویا از کابل و بلخ و تخاریم همگی یک برایم

اگر از لوگر و غزنی و غورات و یا هلمند و هرات
گرشک و پکتیا و ننگرهاریم همگی یک برایم

اگر از وردک و نمروز و ارزگان قلات وهم کنرها
اگر از کاپیسا و چاریکاریم همگی یک برا ریم

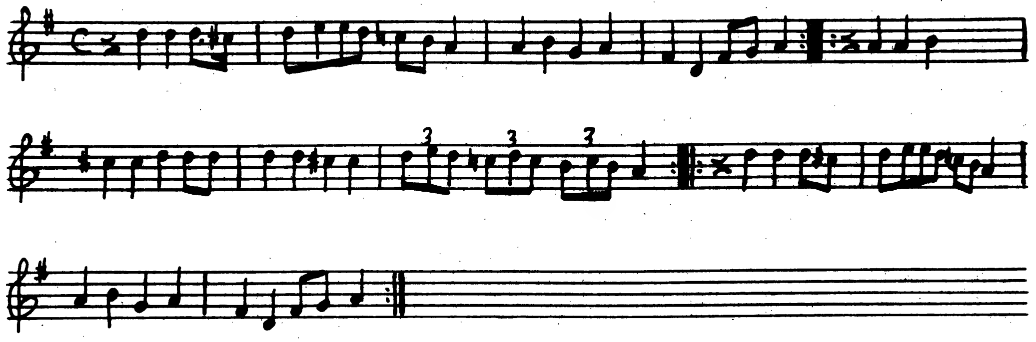

د سنبلې ۱۹ - ۱۳۴۸ - د زیري ګڼه - پښتو ټولنه
سرنده وهونکی - غلام حسن - ملي سندره .
د استاد فرخ نوټیشن .

شعر

سیل د ګلشن لره نن سرو خرامان راځي
پرتو د حُسن که نمایان ، کي د یار صبح و دم
هو نور د شمع شو تغیر د رخ و روان راځي

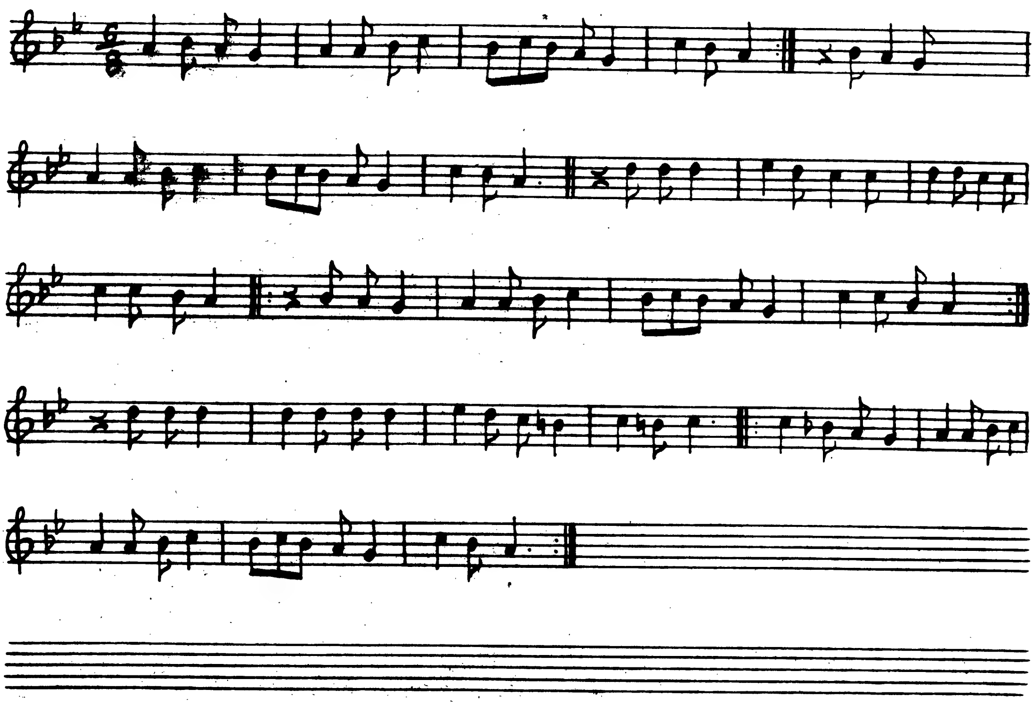

د غلام حسن خان ملے سندره

داستاد نوح نوښتیش :

شعر

په کلا گرده گرځیدلی ورنه یدلی جلی

په شالو پټه تیریدلی ما ولیدلی جلی

په کلا گرده گرځیدلی سترگی ئې تورې کړې

د عشق لمبې دی په کوگل کی زما بلې کړې

ودی لیدم اوس د بیا خبرې سپورې کړې

ته چه پرون مې وروستی کیدلی نه وردیجلی

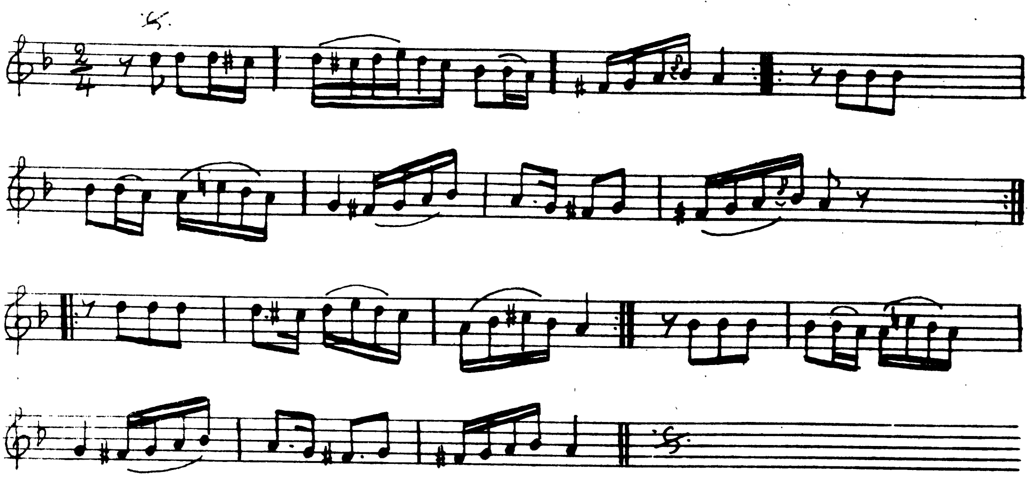

د غلام حسن خان ملی سندره
د استاد فرخ تو تهیشن :

شعر

دا رنګه محنت غم د یار دی
سرے بیزار کی د ژوندون
بلی بلی سخته غم د یار دی

بی ګنا یار خه لسره وژلی
اخښینی تا د چالمسون
بلی بلی سخته غیم د یار دی

۴۳۶

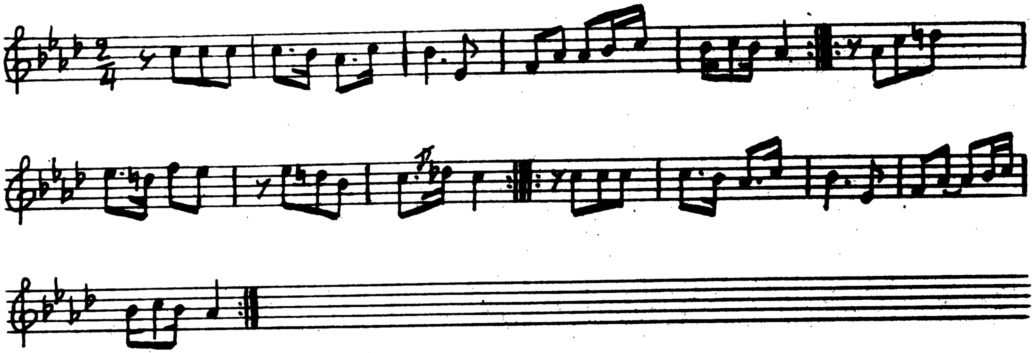

د سنبله ۱۲ – ۱۳۴۸ – د زیری گڼه – پښتو ټولنه
سندره وهونکی – غلام حسن – ملی سندرې
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

جانانه ستا عشق کې تیر یم د نام وننګ نه
زه نابینا د مینې تا پسې ګرځم
نشي د ستا د کوڅې پر سم د خاص وعام نه

۳۳۷

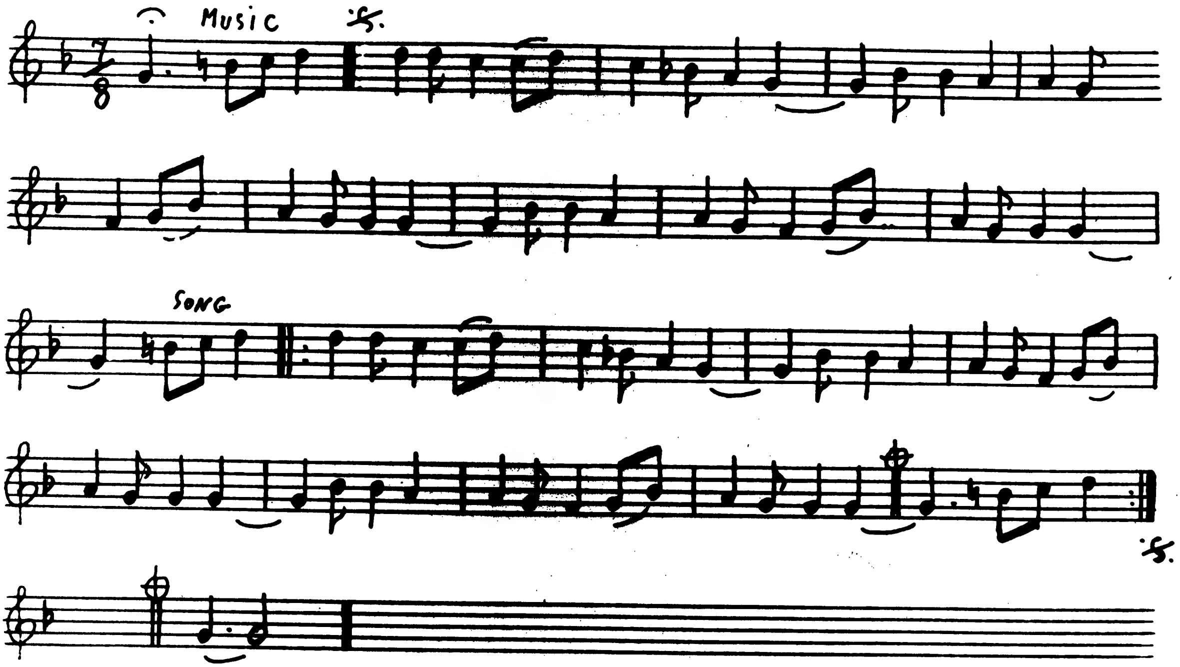

صفدر توکلی

شعر

سر سا کوی دروازه یه یارم

کمر باریک نرو تازه یه یارم

میان دختزای قریه و ده

قره قاشی پُر آوازه یه یارم

۲۲۳۸ جوان پرخیاله دلبر من

دَه خانه بال باله دلبر من

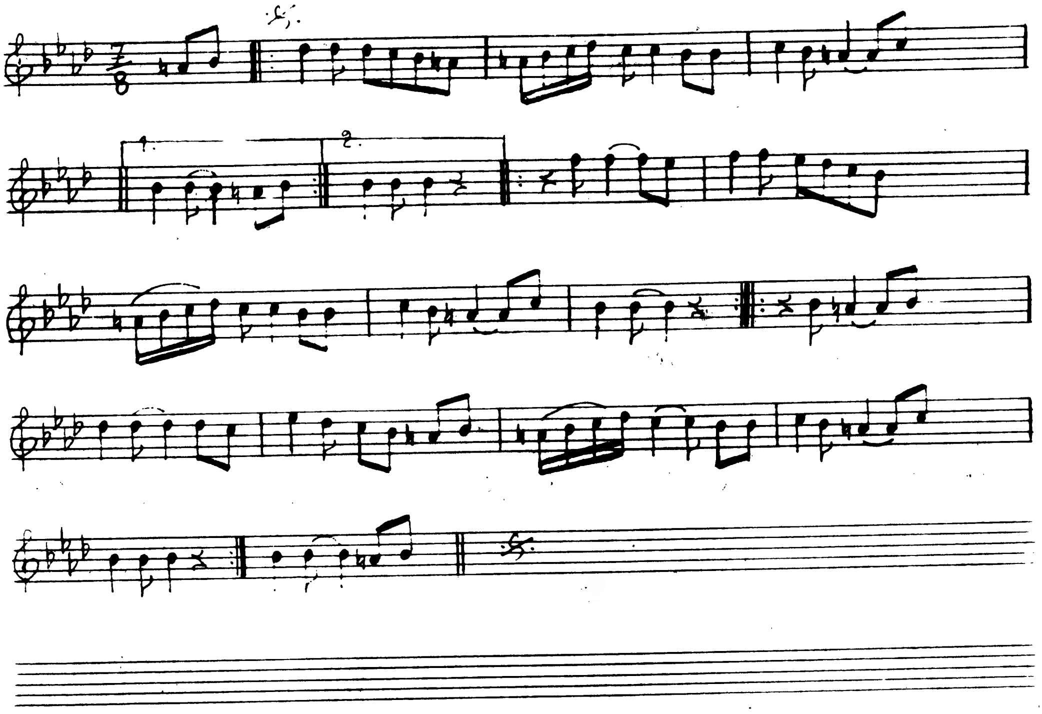

د غلام حسن خان ملی سندره
داستاد فرخ نوښتیښن :

شعر

د سرو ټیک دی ځلیږ او د خیال میر منی

جانان زما د بل چاخه دی　　　　ما پری اخیښتی دی د کلی نمتو نه

جانان زما زړه د جانان　　　　که په بازار می خرڅوی ورسره ځمه

جانان د مور او پلار نه خوږ دی　　　　ځکه می اوښکی وینی ګډی بر مخ ځینه

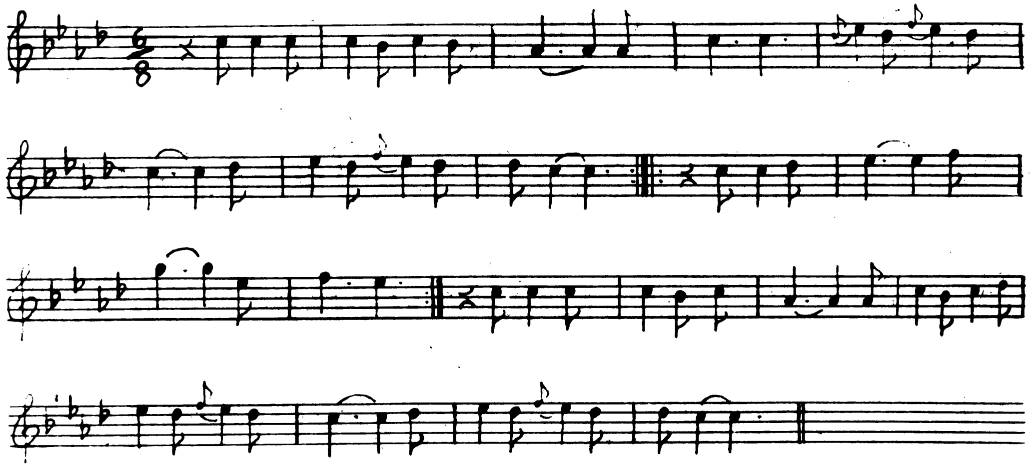

د غلام حسن خان ملي سندره:
د استاد فرخ نوښتن:

شعر

راغــــی خزان په‌ای سُران   توی شــــول باغو نه
بلبلان پرچیغو ژاړی

ستاد ستینی انار پاخه شو   ماپری باغوان که چه راوړه‌ئی ننګومه
بلبلان پرچیغو ژاړی

عاشق ګلاب معشوقی بو ملتی   ګلُ چه د بوطی شکری مزه یې ځینه
بلبلان پرچیغو ژاړی

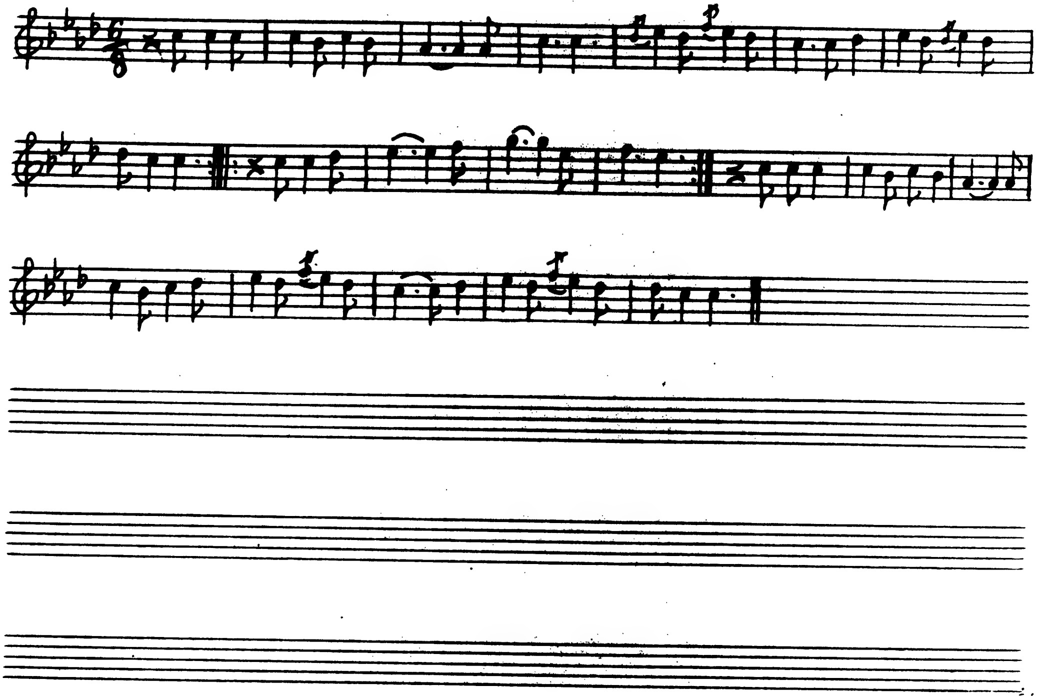

د حوت ۲۷ - ۱۳۴۸ - د زیری گنه - پښتو ټولنه
سرندن وهونکی - غلام حسن ملی سندره
د استاد فرخ له پیدښتن .

تشعر

راغی خزان په ای سران تری شول باغونه بلبلان به چغو ژاړی

ستاد شینی انار یاخه شو مایری باغوان که چه یاهولی شکو مه
بلبلان پر چیغو ژاړی

۱۲۳

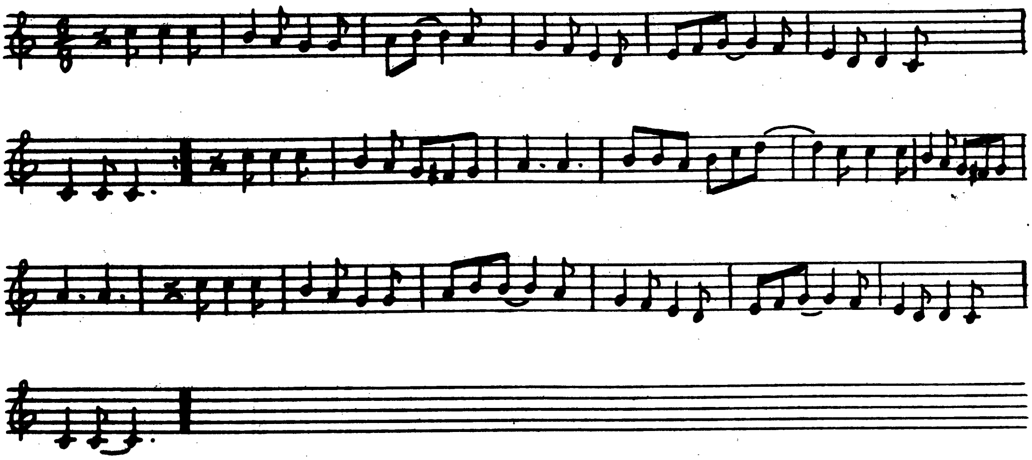

د دلوې - ۸ - ۱۳۴۸ - د زیږی گڼه - پښتو ټولنه
سندره وهونکی - غلام حسن ملی سندره
د استاد فرخ نوټیشن

شعر

لکه لمر کوی گزاره د دی زمانی یاره
یری مکوه اعتباره

ته به د غمه ورته ژاړی دی به خندا کوی بی واره
د دی زمانی یاره
یری مکوه اعتباره

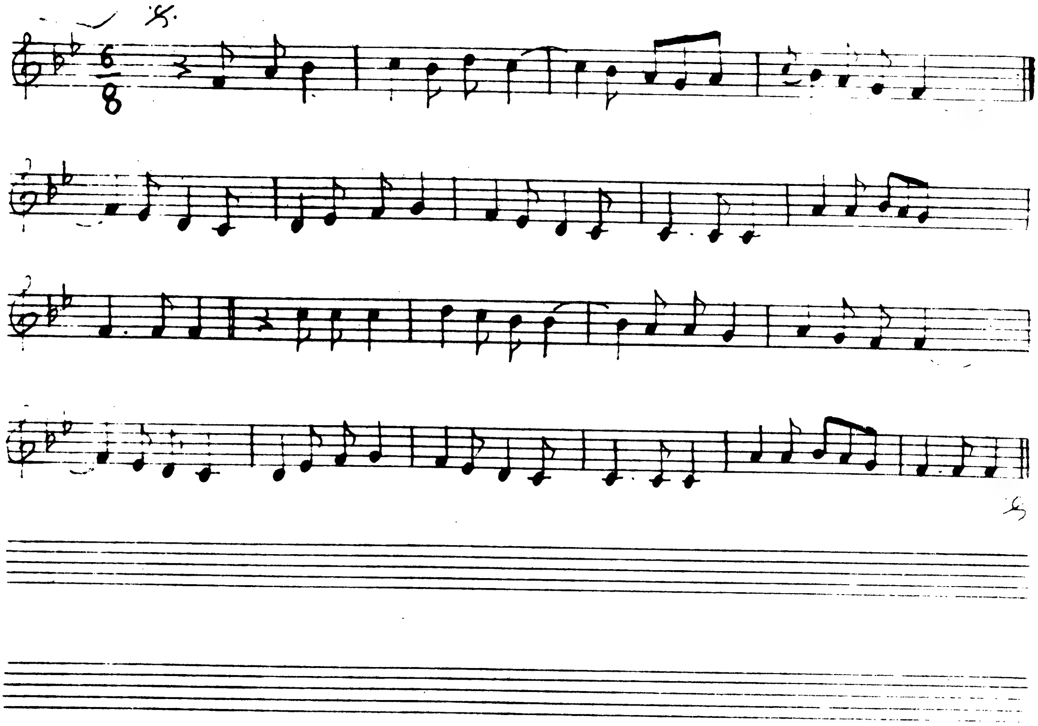

د غلام حسن خان ملي سندره
د سر باد قوچ نوښتن

شعر

زلفې تار تار کړې په سپین رخسار کړې — د خیال نه یوړې کوي سترګې خمار کړې
څه عجب ښکار لرې

زلفې تورې نه دي ښنا سره تاوې نه دي ښنا — سترګې باز ونه دي ښتانو باڼه منګان لرې
څه عجب ښکار لرې

سندرغاړې: قمرګل

په لوېو غرو باندې

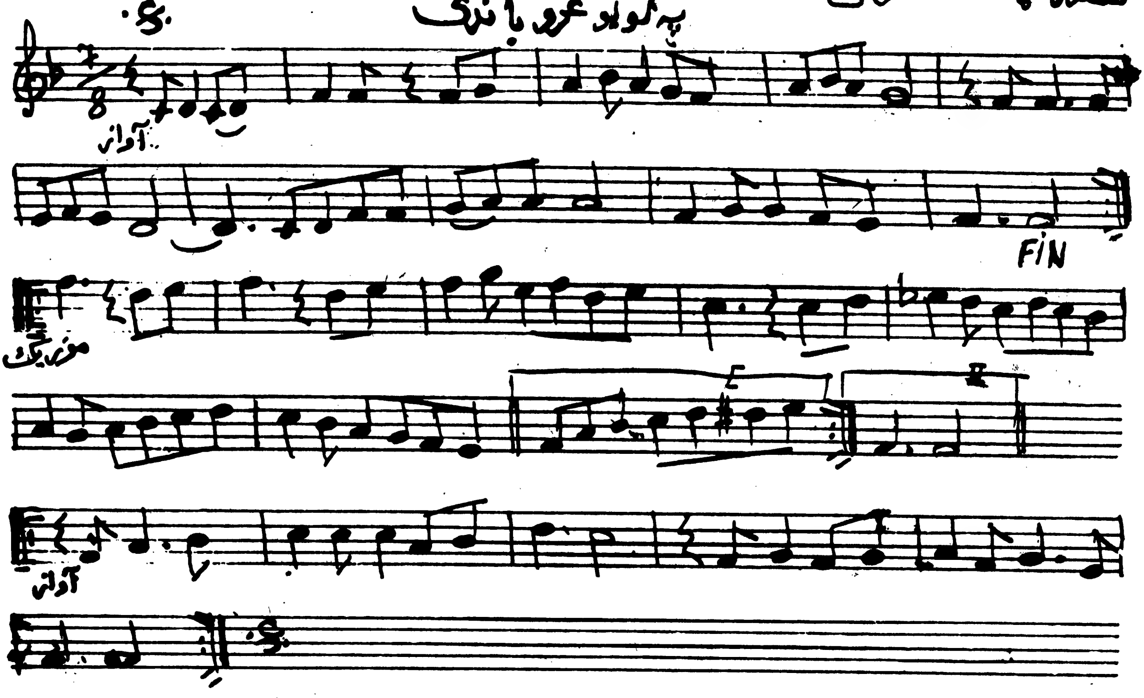

د قمرګلې آواز

۳۲۴

په لوېو غرو باندې

سندرغاړی: پروین

راځه راځه زه یمه بیماره

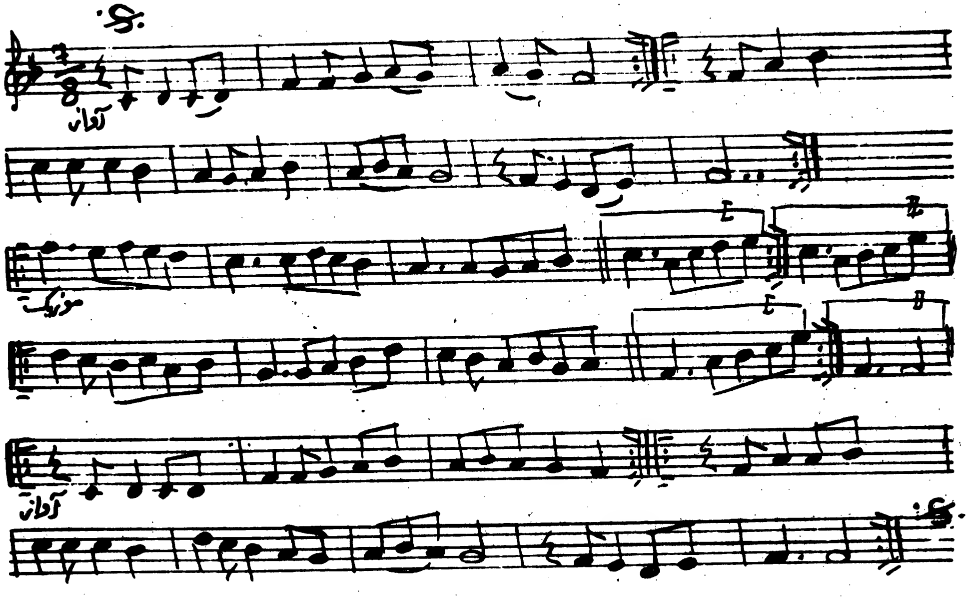

پروین :

شعر

راځه راځه زه یمه بیماره ارسلاخان ته مې پلار نه ورکوي خواره
راځه راځه

راشه زما دستگوتو ره غمونو ستا کړم تکه توره
دنیا په ما شوله تنکوره

خبر مې واخله چې مې عمر په انتظار ده - راځه راځه

۳۲۶

سندر غاړی: قمر ګل

په لیارکی کینه مازیګر ګړی

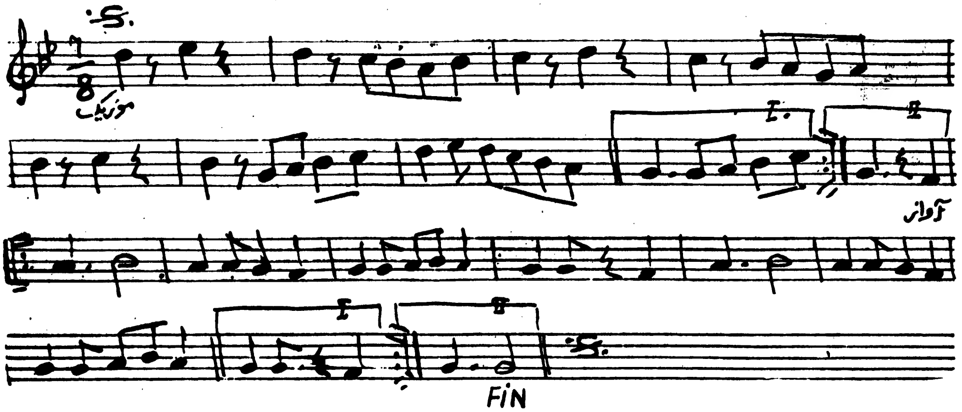

قمر ګله

شعر

په لیارکی کینه مازدیګر ګړی ته ځمه

زه به خمار سترګی بیا درواړومه

چه مازدیګر پری ښه ښه ښکاریږی

هغی نجلی ته هوړ منګی نه ورکوینه

سندرغاړی: قمرګل

په تورو خښو به جار وکړم زيارتونه

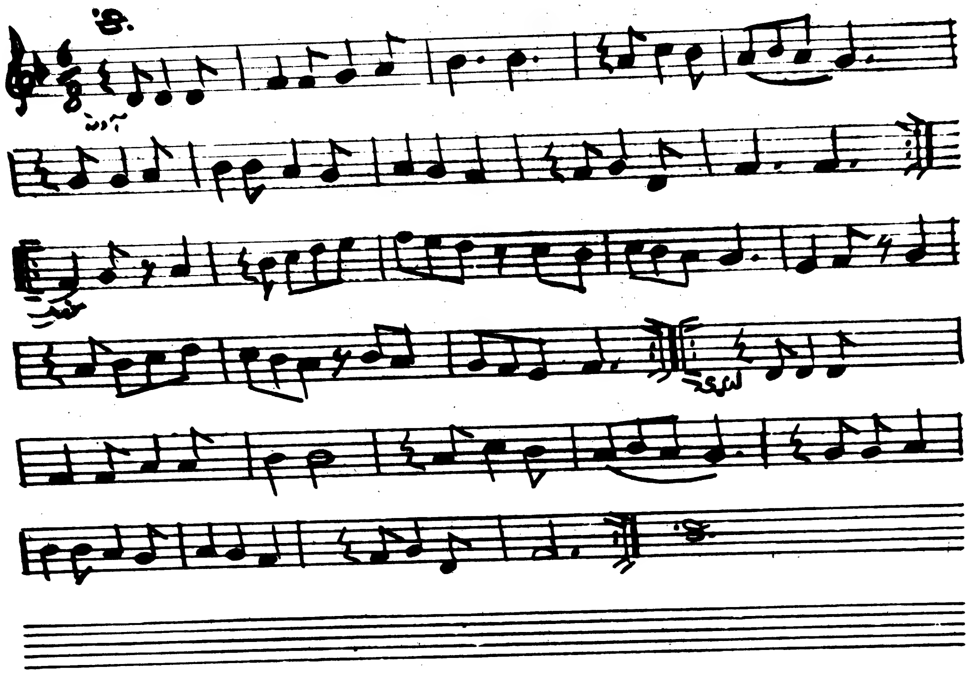

د قمرګلی آواز

په تورو خښو به جار وکړم زيارتونه

۳۲۷

سندرغاړی: هما

راوړه ساقي راوړه

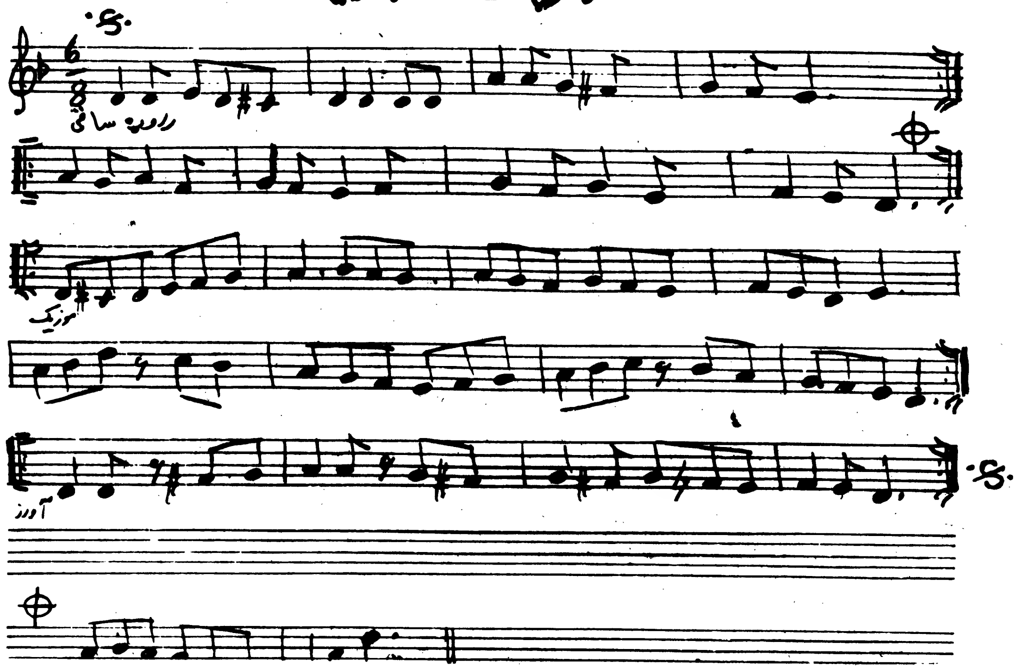

هما

راوړه ساقي راوړه د شرابو پیمانه نوی

چنګ نوی رباب نوی د مینې میخانه نوی

نوی بلبل راغلی ښکلی باغ ته له نغمو سره

نوی شو آواز او نوی شان او ترانه نوی

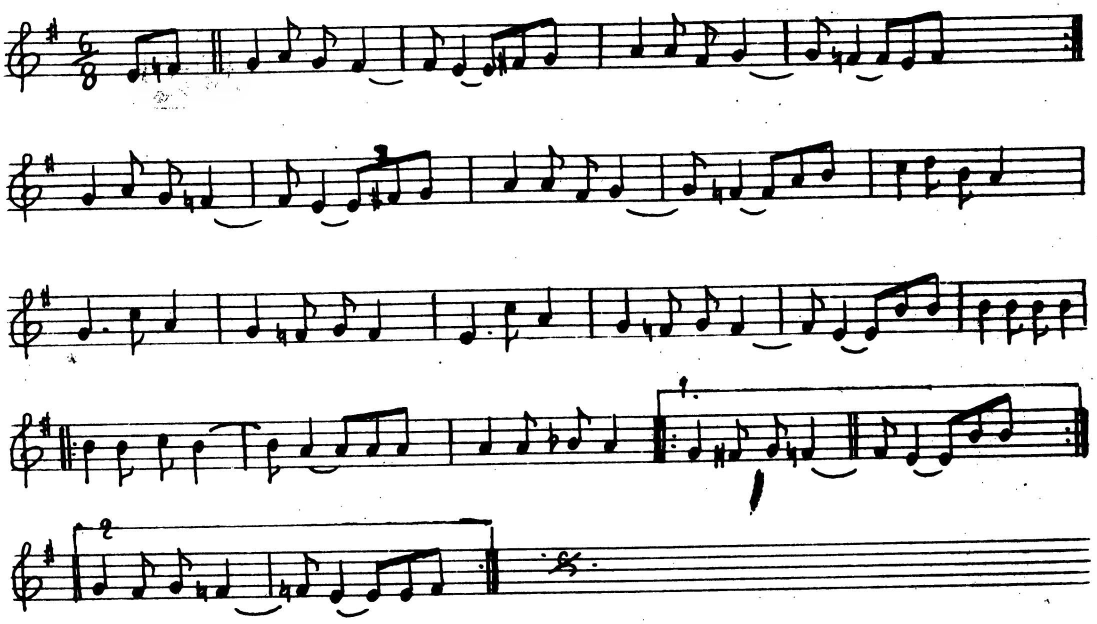

آهنگ محلی به آواز خسرو :

شعر

تو باور به خدا کن که جز عشق تو هرگز
کسی همنفسم نیست کسی دادرسم نیست

به چشمان تو جا دارد دل من
نگاه آشنا دارد دل من

نمی خوانی تو آهنگ دلم را
چه شیرین نغمه ها دارد دل من

تو باور به خدا کن که جز عشق تو هرگز
کسی هم نفسم نیست کسی دادرسم نیست

رعنا دی وی   د طلا محمد آورز

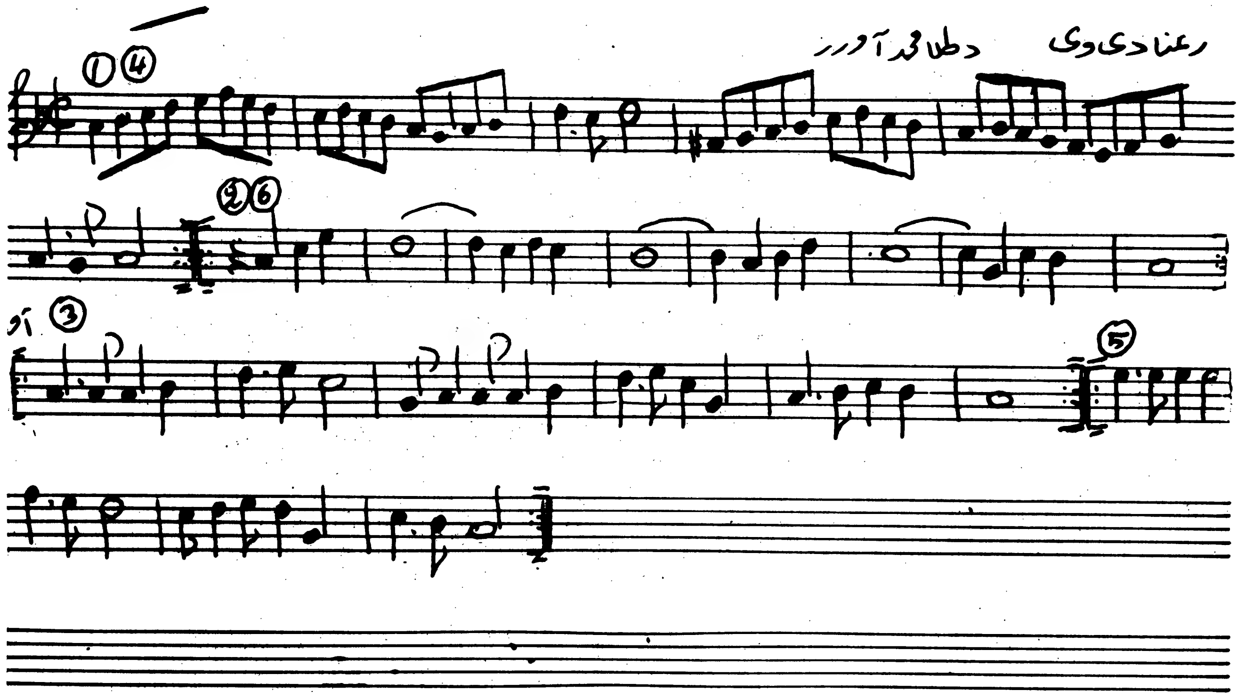

طلا محمد

شعر

رعنا دی وی زیبا دی وی په تولو کی اعلی دی وی
زما د باغ گلونه

شوخ چشمه د نرگس په شان خوشبویه خوش هوا دی وی
زما د باغ گلونه

سندغږغاړی: هما

لاالیه درته ځان سنګاروم

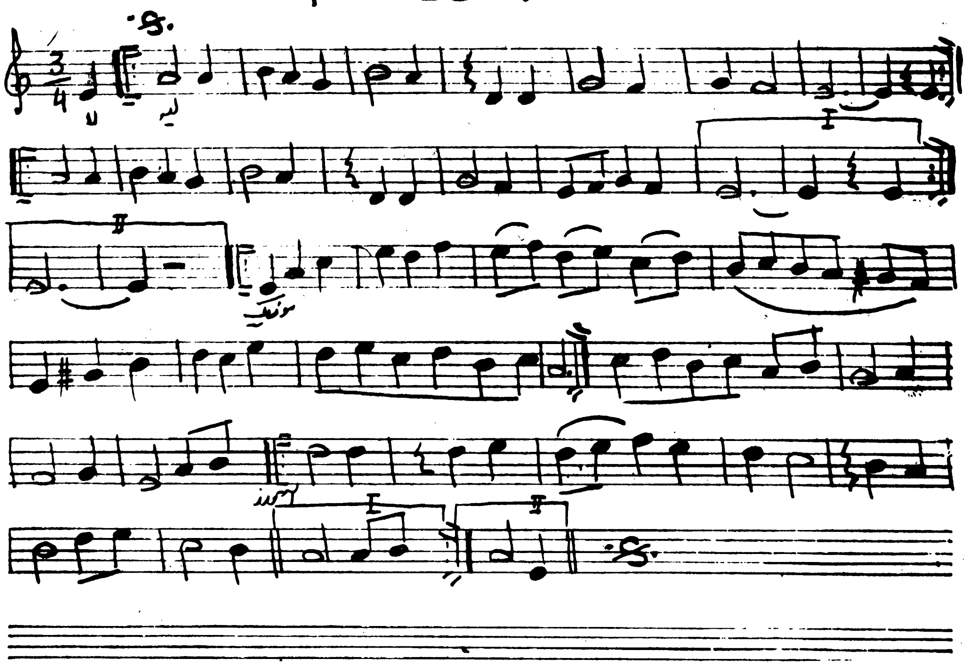

د پیغلې هما آواز

شعر

لا الیه درته ځان شینګاروم که ته راځې
پر مخ مې تورې زلفې جوړوم که ته راځې

۱۰۵ ننی بیا مې د مرګونو ارمانونو به انګړ کې
زړه یې د مستۍ مینې بلوم چې ته راځې

سندرغاړې: رخشانه

لړم دې لړم دی

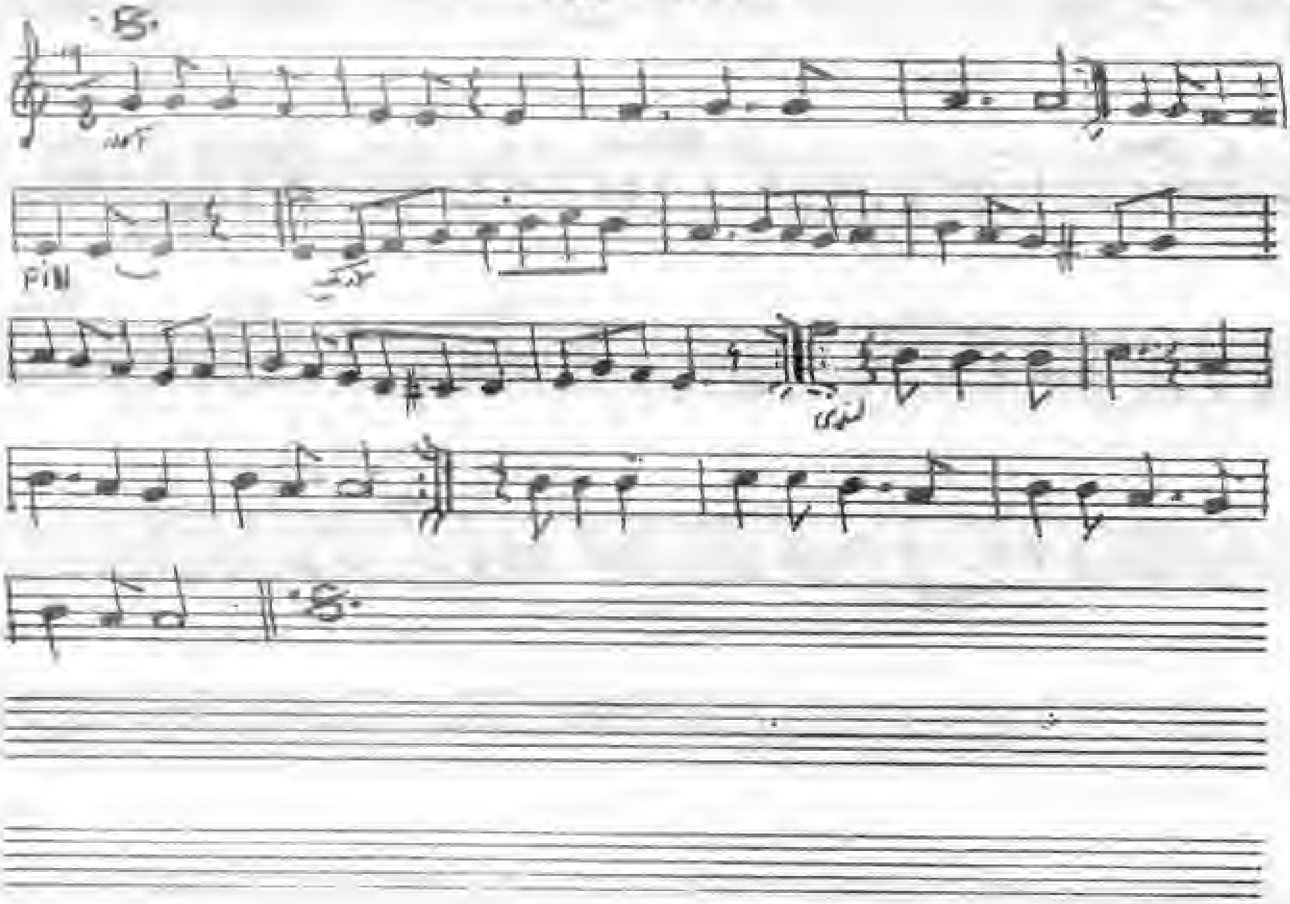

میوزیک: رخشانه

شعر

وه مورې ادم کړه لړم دې لړم
په زړه ویرېږم چه لښکه کې لې غم دی

مورې په بوره را نه دیاکه
د عاشقی لړم په زړه چیچلی یمه

سترګی می تورې تورې کېږې
د مینې زارۍ په بدن کې حاله شو نه

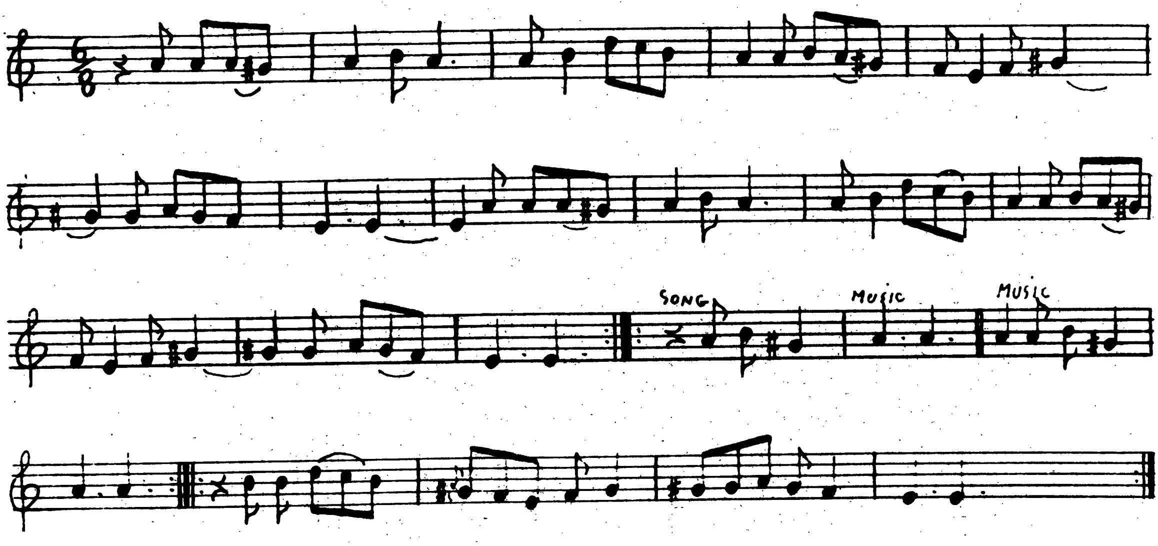

آهنگ هراتی :

جامه نارنجی، رخساره نارنجی، فوار مرغاب شدم
زدشت نارنجی

سندرغاړی: طلا محمد

ستا مستو خمارو سترګو

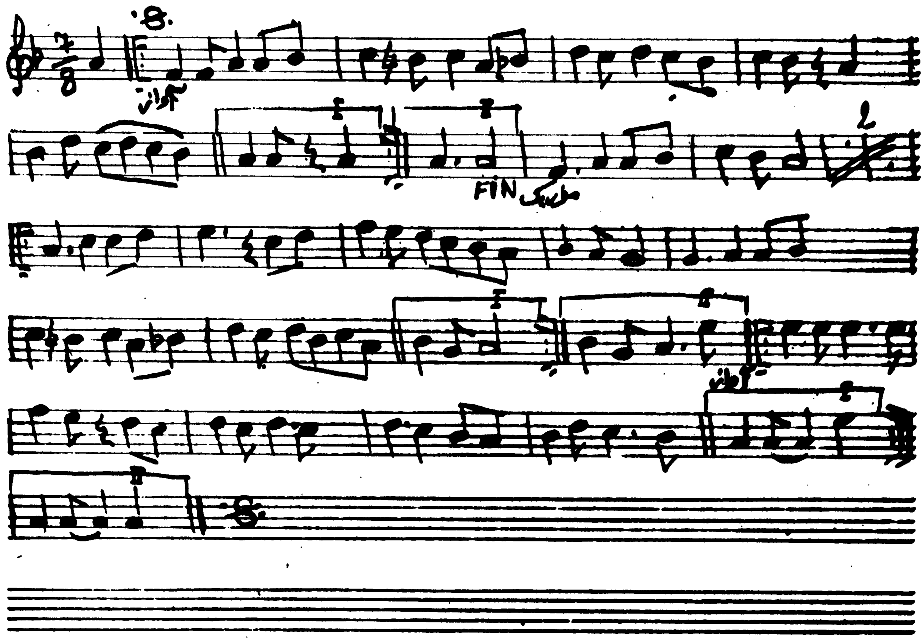

طلا محمد :

شعر

راځه چه شو غاړه په غاړه مرور   مرور لا الیه نور به یځلا شو

نن ژړا دی په نهکی راته کیږدهٔ مرور   لاس می د غاړه لره بریږده مرور

ورکی ماتی مرګی نیږدی مرور

خلک نه می سوځی اسویلي ستا په یادکی مرور

مرور لا الیه نور به یځلا شو

۳۵۲

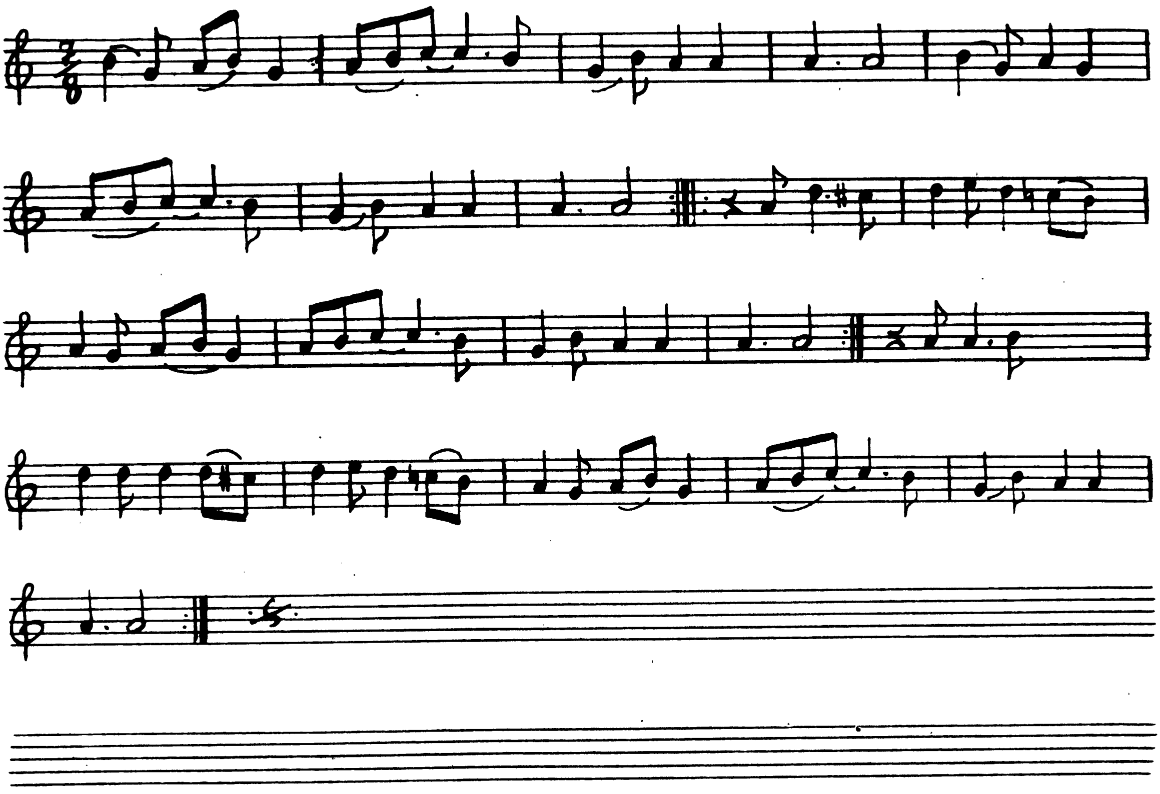

گلزمان

شعر

غونچه منګې دانورې زلفې جوړې که په تنګې - د باغه ګلان راوړې

وطن خو تانلی مې وران کړې

چه سپینې پوڼې ګرځېدې په لوړ بامونه

غونچه منګې دانورې زلفې جوړې که په تنګې - د باغه ګلان راوړې

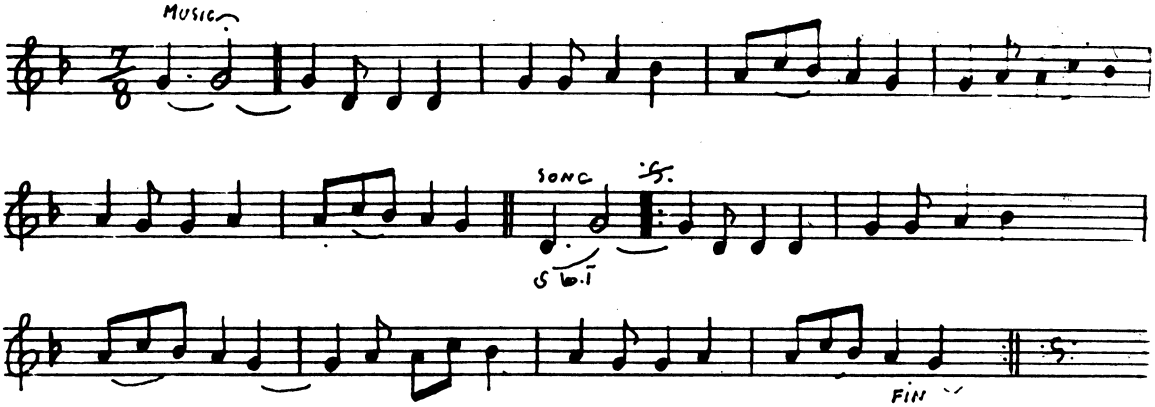

صفدر توکلی

شعر

الا ای دختر زیبای قوما
تویی شیرین تر از شیرین و لیلا

بیا که لحظهٔ با هم نشینیم
ندارد پایه داره عمر دنیا

۱۳۰۶

مکن دیگر به عاشق ناز و تمکین
تویی کان حیا ای سرو رعنا

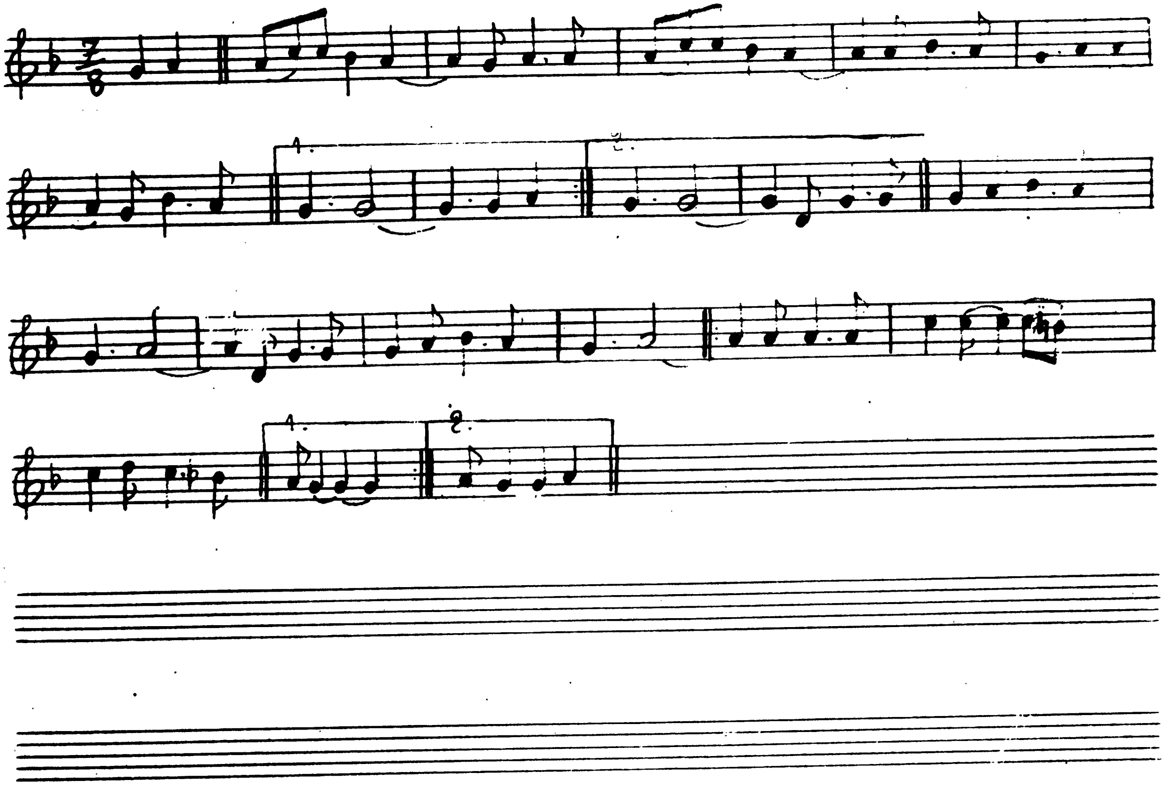

د پکتیا سندره :

۳۵۷

مازیگر شو لیلا - کلی خبر شو لیلا - نن می واده ده
نن واده ده

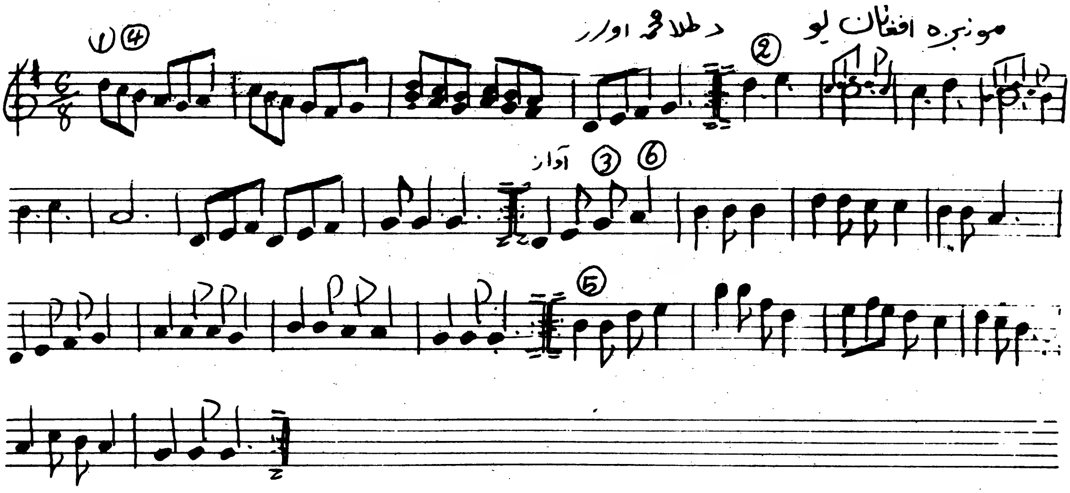

طلا محمد

شعر

مونږه افغانان یو را ته ګران دے خپل مسکن زمونږ

دا ښکلی وطن زمونږ دا ښکلی وطن زمونږ

مونږه بلبلان یو دا هو ګل او دا چمن زمونږ ٣٥١

دا ښکلی وطن زمونږ دا ښکلی وطن زمونږ

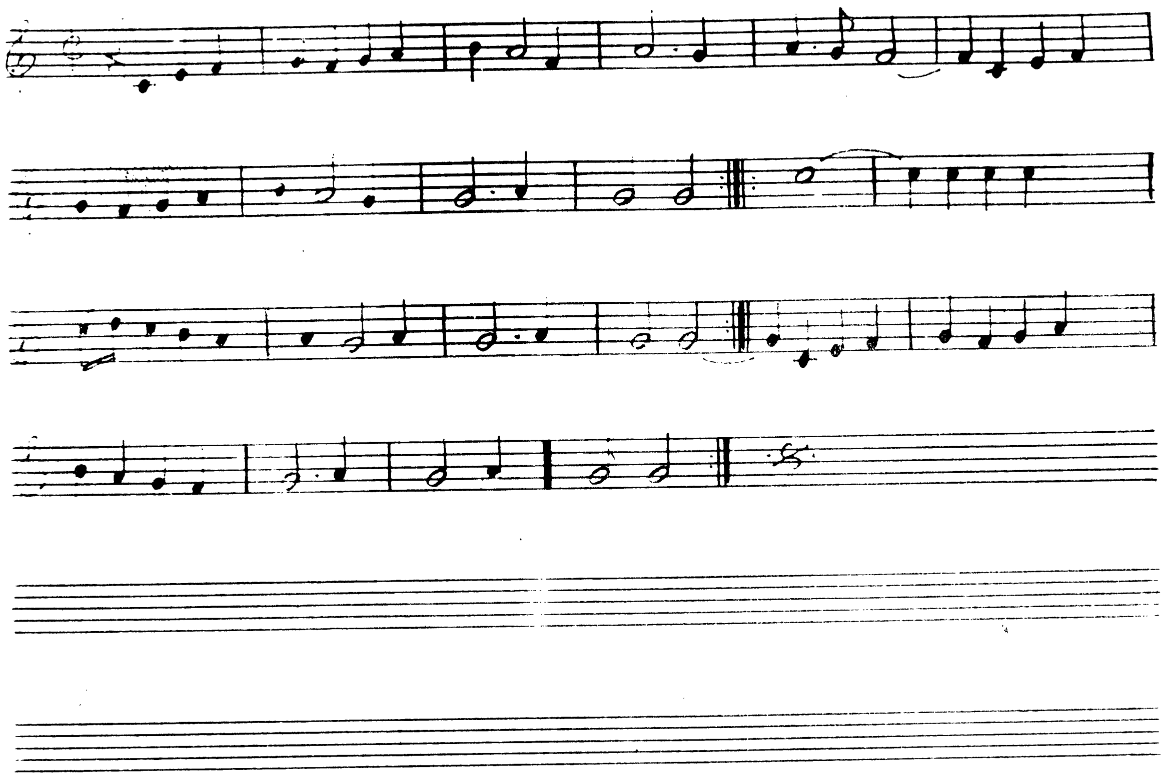

دیکتیا سندره

۲۵۹

مستی

مستی خاخی خدرانی شرینه یاره

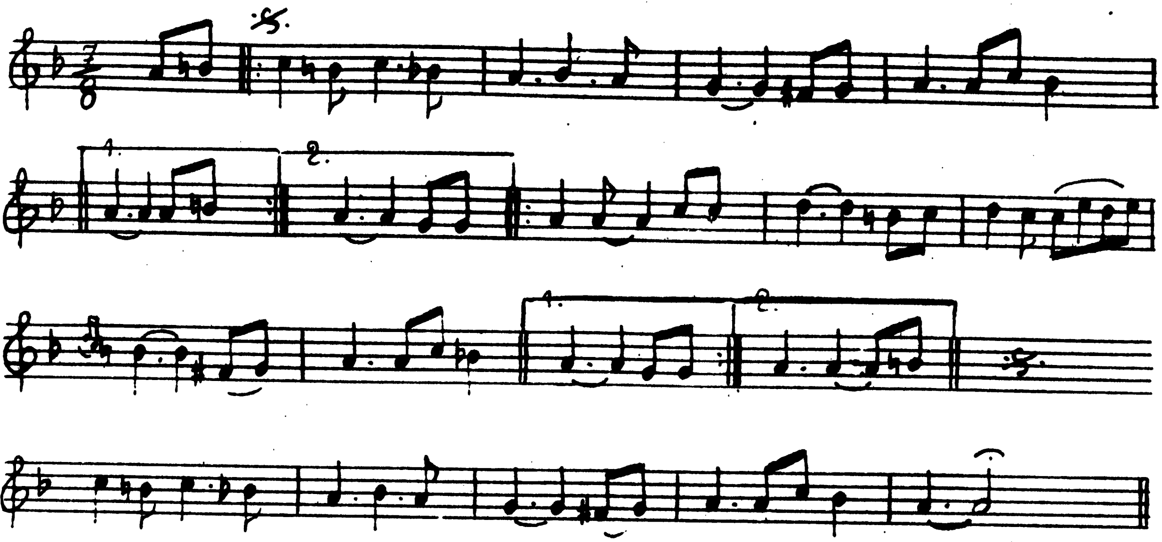

لوگری آهنگ : عجب گل

۳۶۲

به عشوه رقم شاه صنم
خریمان کده می آیی

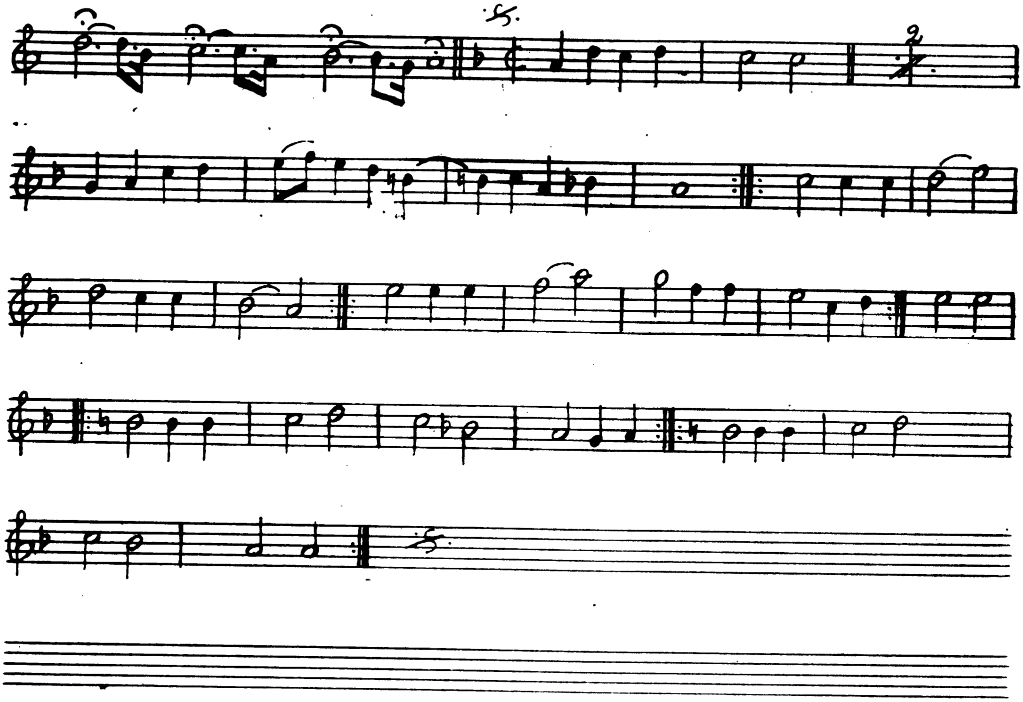

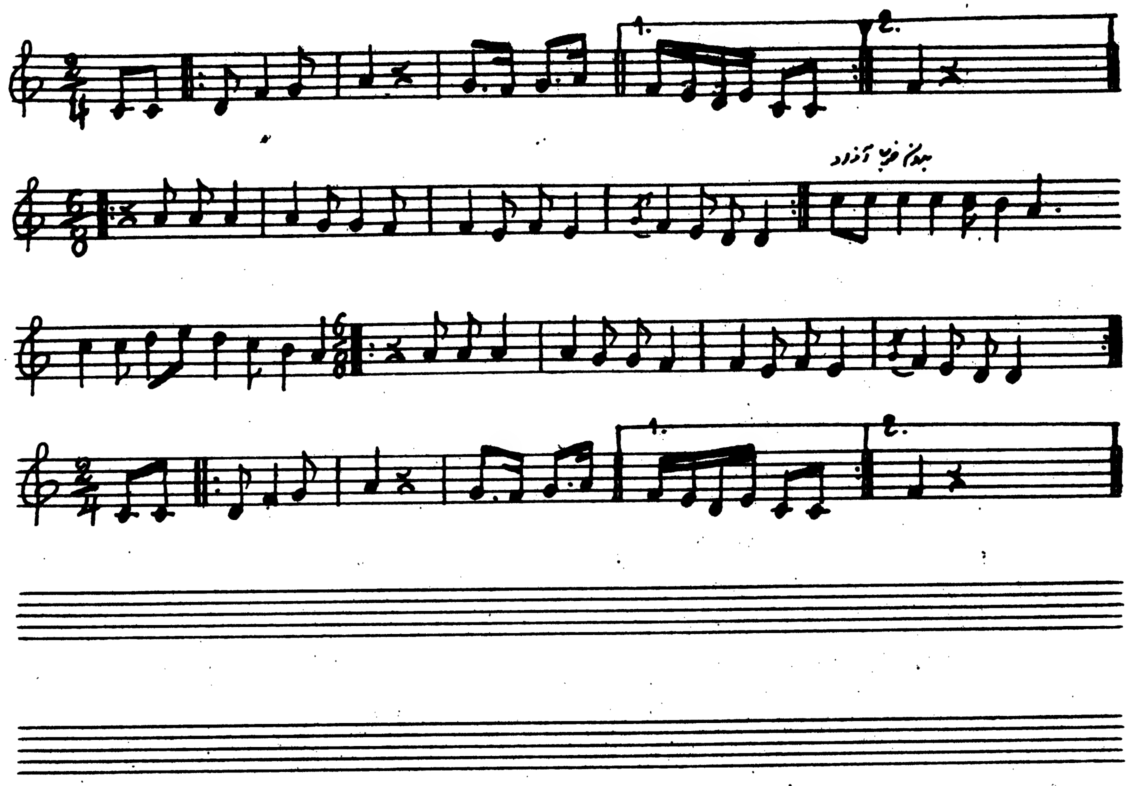

دلهم ٨ - ١٣٤٧ - دزیری گنه - پنبتر هؤلنه
دحرار ملی سندر ه ،
داستا دفرخ نوتیشن

شعر

مسح دی دگل دشبا - یا ره زیبا
خنی اوبدی صراحی غار، لونگین زنگوی
خونهی تیک زما قصده په حین زنگوی
بی گنا ماولی لیلا یه نره غمیگن زنگوی
ستم لبی کو دلبربا - یا ره زیبا
لکه فرهاد کهمه فریادای نازینی بجلی
شومه بربا دعشق په باد لکه شیرینی بجلی

حی می په تابشی له خولی دفراق وینی بجلی
شوه نازل برما وبا - یا ره زیبا
دسمندر په خیر دعشق په اور کباب شومه
داشادمینی په دریا لکه حباب شومه
ایله حبره دیوانه دعشق په باب شومه
زه دی غاهم هرسبا - یا ره زیبا

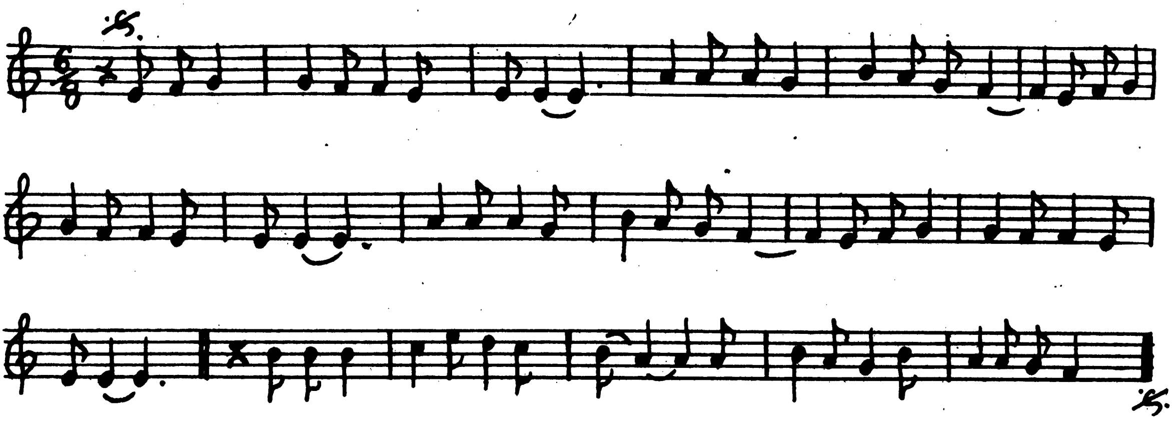

دلوم ١٥ - ١٣٤٧ - دزیری گیند - لبنتو هولنه
دجوار ملی سندو
داستاد فرخ لو هشتی
شعر

یارمی یادینی چی بی کلـه   دسپینی خولی تورا و زلفو
کله سره نتکی و گورم   زلفو سپین بدن و کرمه
طالع می لشته چه له سپین   رحم یی لشته کـه سلگی
سپین گله نتکی و گورم   سلگی دز نکدن و کرمه
یارمی یادینی چه بی کله   باور می نشته چی یی زره
کله لـز دیدن و کـرمه   زره یپینه خولگی و گورم

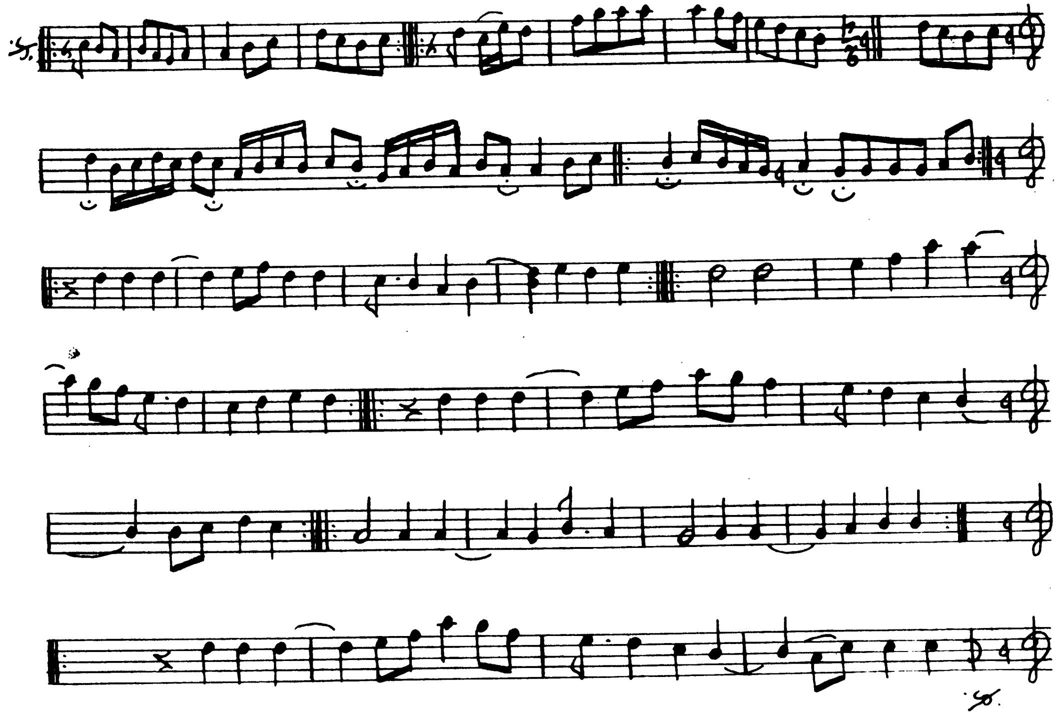

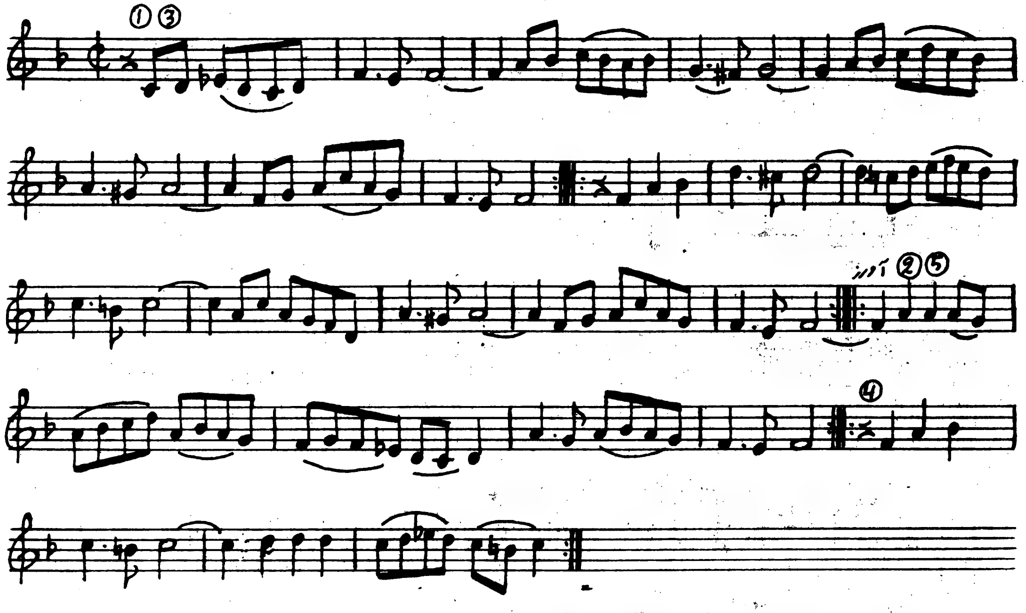

د وری ۶ - ۱۳۴۸ - در یوی گهنه

د استاد غلام حسین نعمه

د استاد فرخ نوشین

شعر ملی

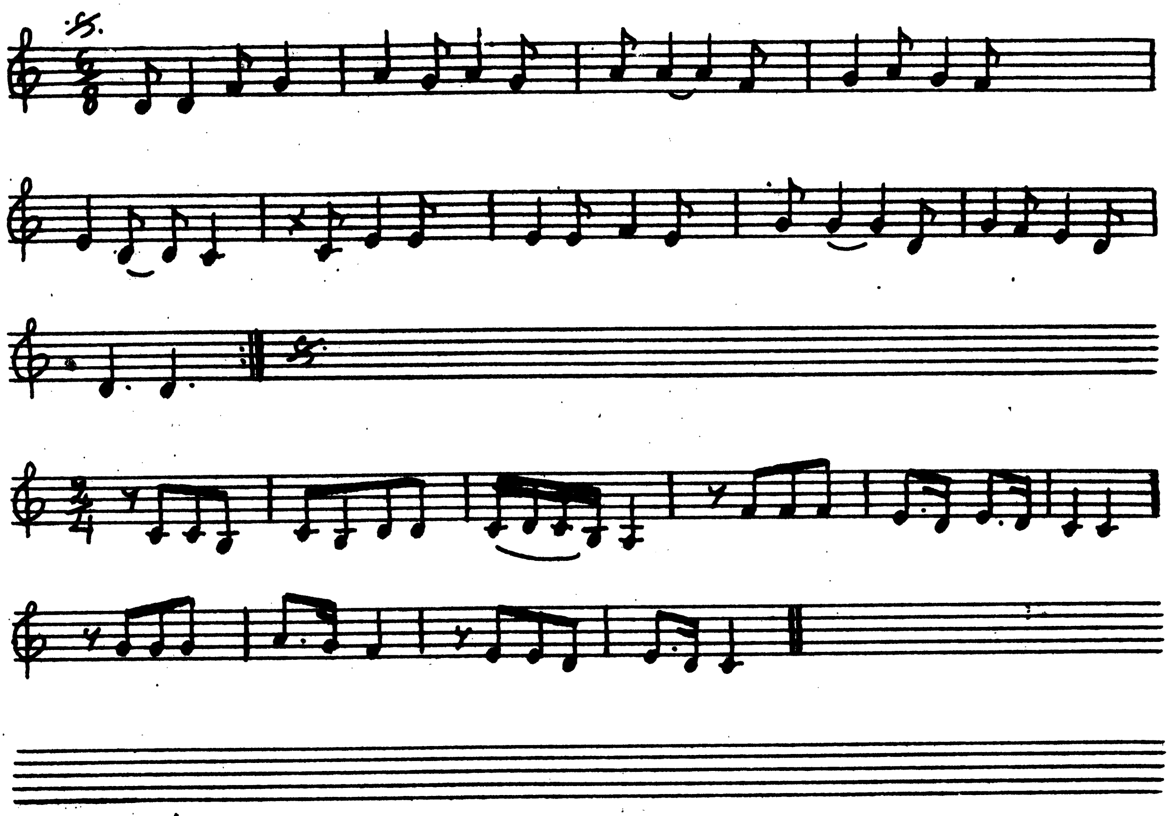

د جوار ملي سندره
د استاد فرخ نوټيشن :

شعر

سترگې دې سرې دي له شوگيره   غم درباندې زور دې چه رانگړې هواگيره
بل را باندې اور دې

بيلتون دې وسوم بې هسنگاه   ته خبر واخله نگاه

عشق کباب کړم بيلتون خراب کړم   ميني بې آب کړم هجر بې تاب کړم

لکه مجنون به وت يم بيماره   ته خبر واخله نگاه

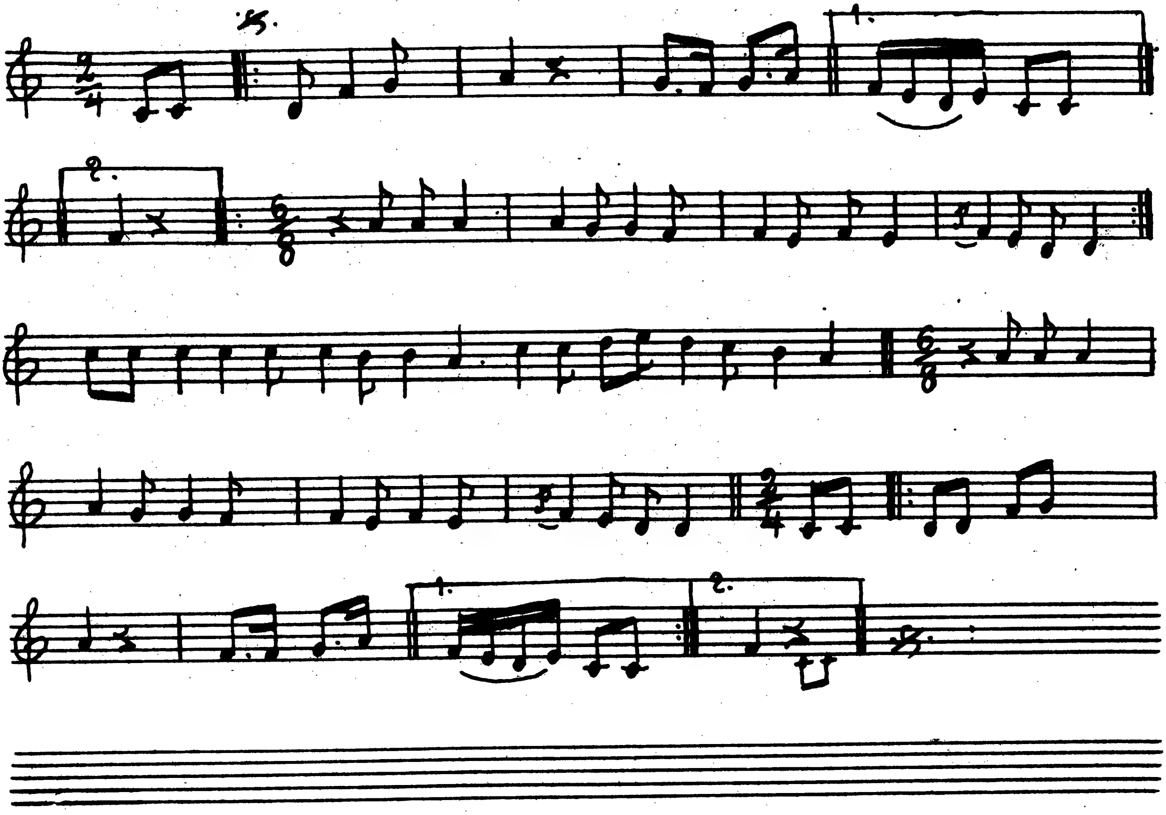

دجوارملی سندرە :
داستادفرخ نوسیبشن:

شعر

مخ ذگلُ دسَبا بارۆزیا

خنی اوبزدی صراحی غارە
زنگوی
لونگین زنگوی خونری تیك نمادقصدە پەجبین
زنگوی

بی گناە ما دلی لـیـلیٰ
پەزرە غنجن زنگوی شم بی کەو دلربایاوزیا

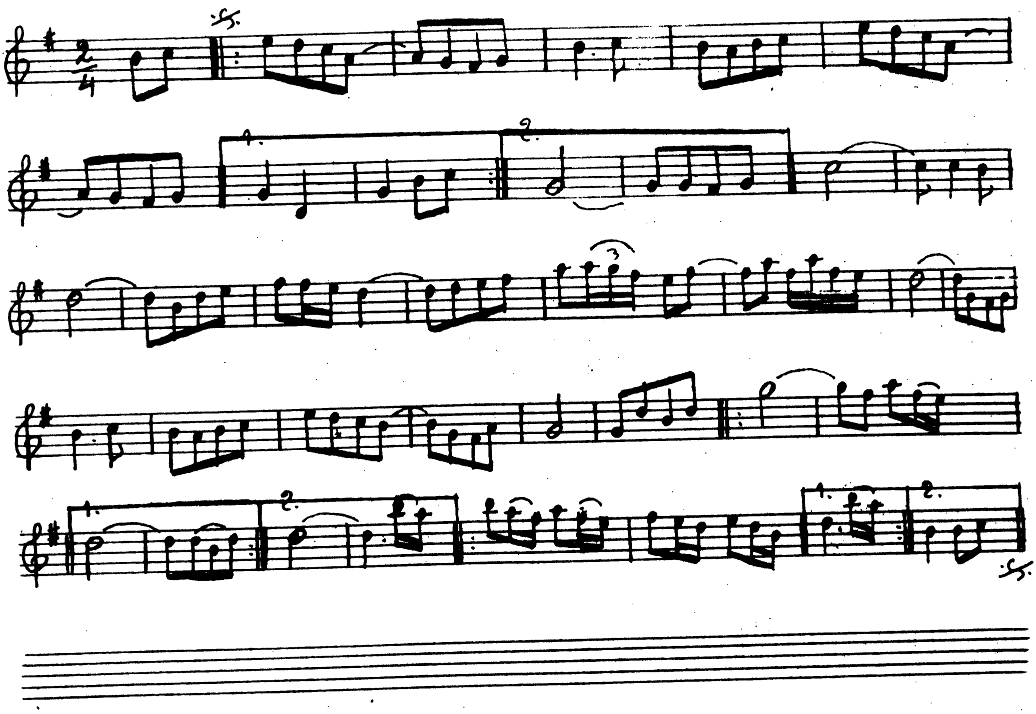

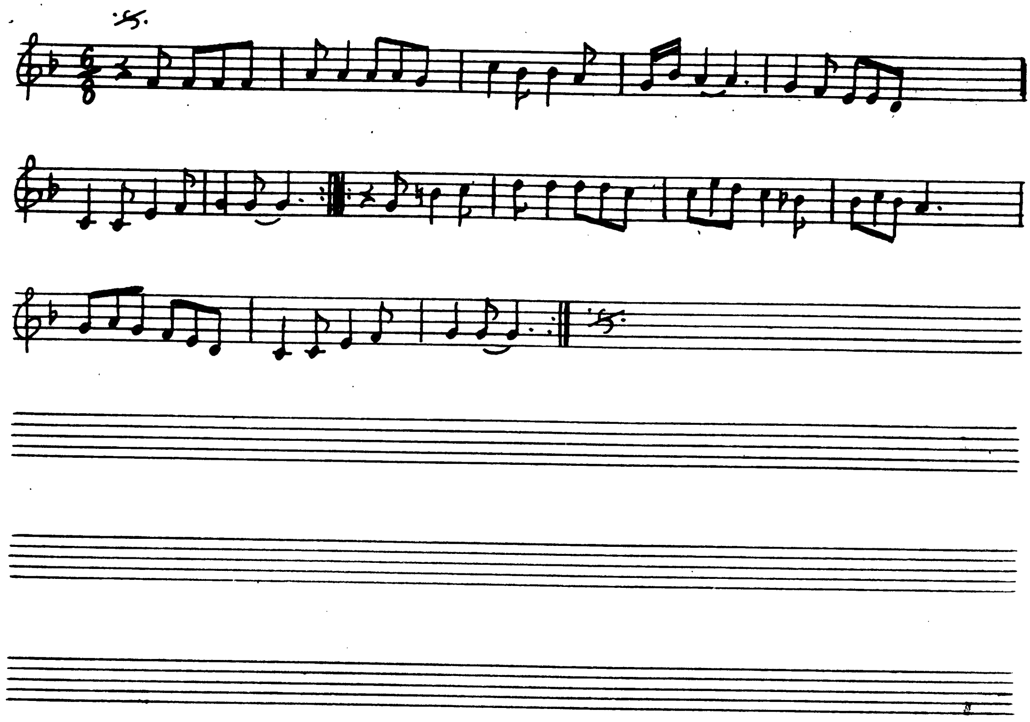

دزمری ۱۴ - ۱۳۴۹ - دزیوی گنه .
سترانەوە وهونکی: غلام حسن رملی سندرە .
داستار فـــرخ لۆ ئامیتن .

شعر نلری

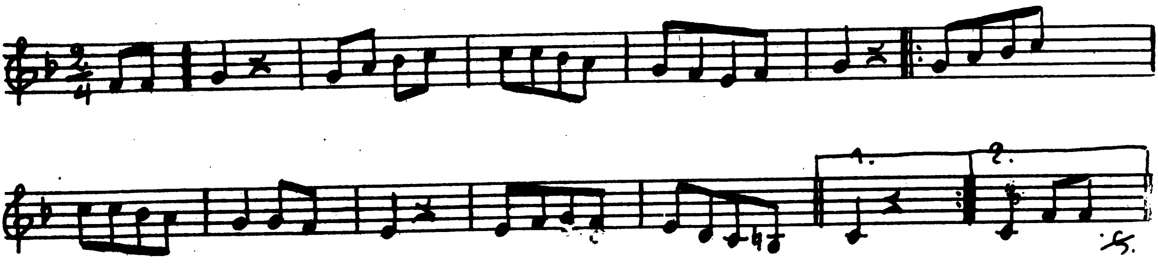

د مرغومي ۴ - ۱۳۴۷ - د زیري ګڼه - پښتو ټولنه
د جرار ملي سندره
د استاد فرخ له ښیښن .

شعر

خلکه ما ملامت نکړې واړه زور د یار د مینې دی
زه هغه ثاني فرهاد یم چه په زړه کې د شیرینې دی

دا به خوب کې ماران وینم که به ولیده تورې څمنې دی
په زړه کې مې لړم پروت دی که پېزوان د ماه جبینې دی

بار به شته قبا کې ګورم که غوټۍ به پا ټو نغښتې دی
د قدرت مجسمه ده که صورت د شوډو سپینې دی

د شید علم آواز = آشنا درلیکي

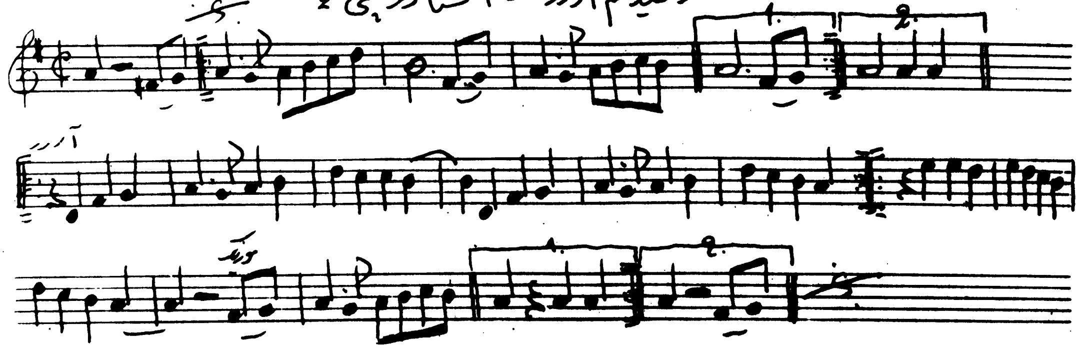

شید علم

۳۷۱

در پسې خوږمه د زړه وینې دمینې مینې

لږ نظر وکړه نازنینې دمینې مینې

زړه مې لتا کله صبرېږي نز هرچا ګرانه

دا سوی حال خو مې ته وینې دمینې مینې

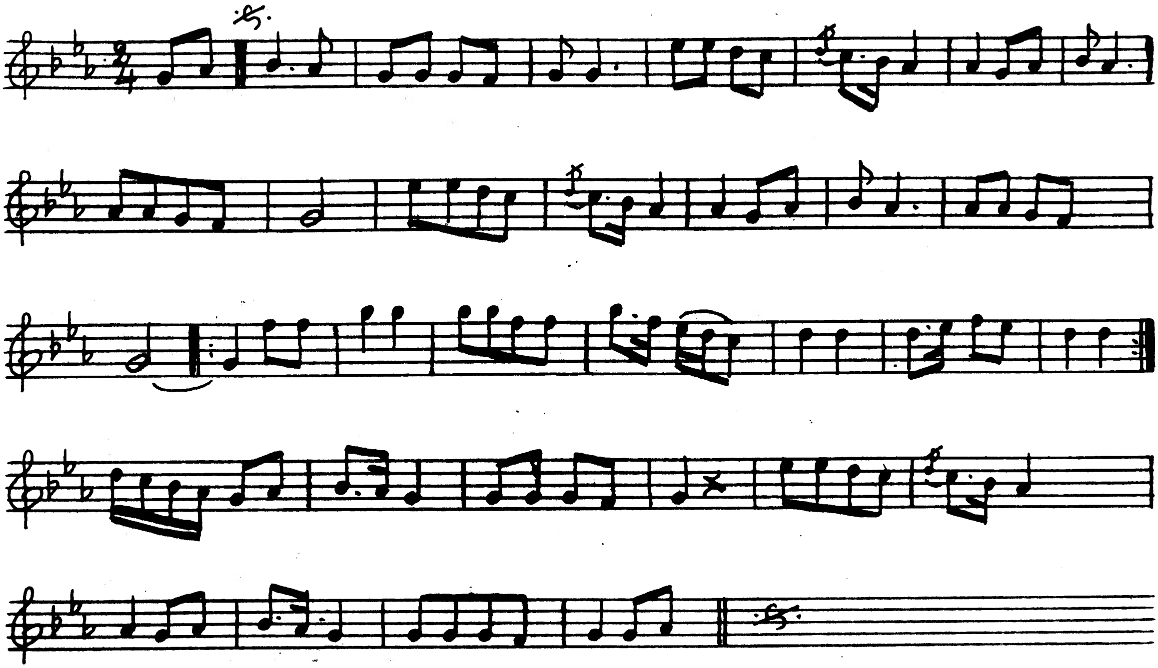

د مرغومی ۱۸ – ۱۳۴۷ – درېنګنه – پښتو ټولنه
د جرار ملي سندره ۵
د استاد فرخ نوښتين

شعر

د ګل شن په پېڅي وګلو شبنم اوري
تاندې لښتي د سهار په شمال شوري
سترګې پورته که له خوابه لمر راخيژي
نرګس تا ته د حسرت په سترګو ګوري
سمبال کړې بخونه راغلی ګل چينې ته
له لياره زيړ ګلان په زادي پلوري
د ګل مخ ته له آسمانه پرخه راغله
بلبلان شپيل ته راغله لورد لوري

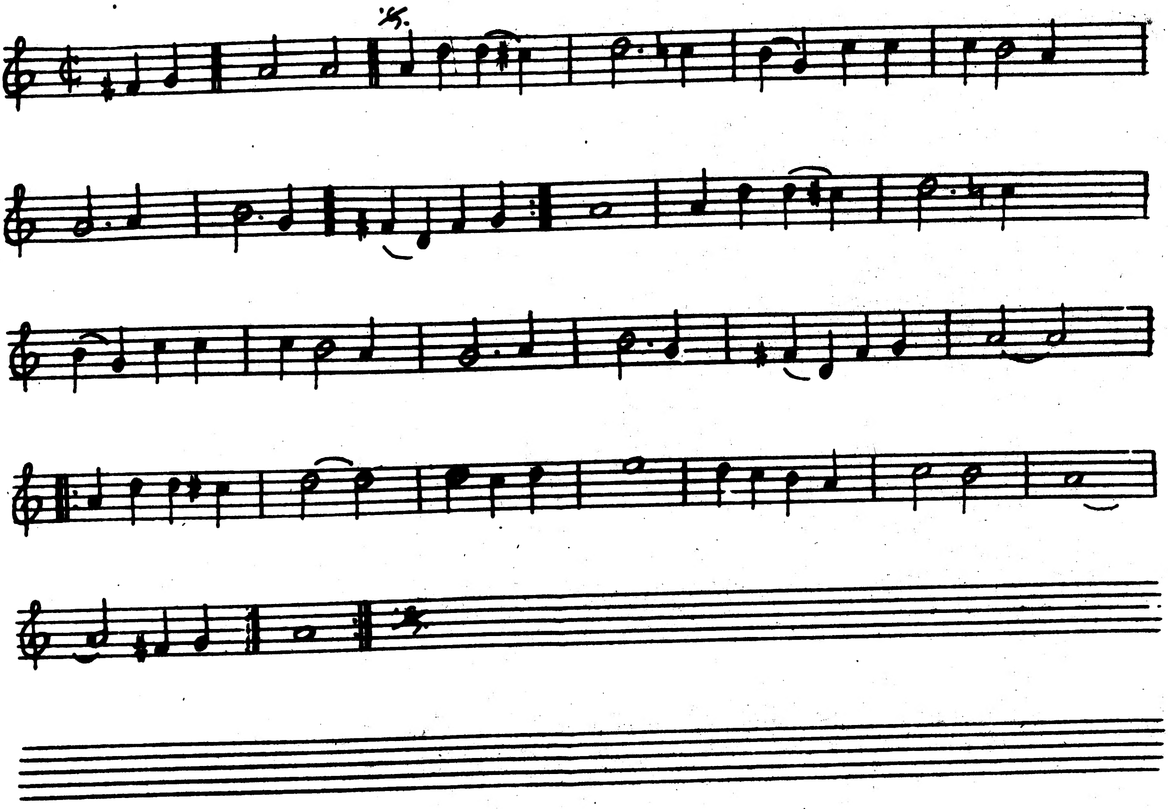

د بیلتون او عجب گل په آواز کې:

PROPERTY OF ACKU 3001

۳۷۲

قد بالا یا شوخ اوربل

څېړنمل محمددین ژواک « دافغانی موسیقی » لیکوال

دمو لف یاد ونه :

ځرنګه چې دکتاب ادیتور مریض اووفات شو، دکتاب داهتمام عملی برخه دار یانا مطبعی د علمی او مسلکی اثر ونو دنشر مسوول عبدالباقی پر ډېر بیولی او تول اهتمام یې دمهتمم پر ځای سر ته رسولی دی نو ځکه دمنو نیت وړ او واقعاً دیا دو لو لیا قت لری.

AFGHAN MUSIC

BY

TSIRANMAL M.DEEN ZHWAK

Meritorious Worker Of Culture
Of The Republic Of Afghanistan

Editor M.M.jehad
Union Of Artists Association
Of Afghanistan
KABUL 1991

آریانا مطبعه